

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS UN AUSTRUMEIROPAS
JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU VĒSTURES KATEDRA

Aldas Bražūnes

promocijas darbs

FRANCIJAS LOMA LATVIJAS ĀRPOLITIKĀ, 1921-1933

Zinātniskais vadītājs:
Dr. habil. hist., LU profesors
AIVARS STRANGA

Rīga 2012

SATURS

Ievads	2
Avotu un literatūras apskats	7
1. Avoti.....	7
1.1. Npublicētie avoti.....	7
1.2. Publicētie avoti.....	18
2. Literatūra.....	32
2.1. Latvijas historiogrāfija	33
2.2. Francijas historiogrāfija	44
2.3. Citu valstu historiogrāfija	47
1.nodaļa. Versaļas – Rīgas sistēma un Latvijas – Francijas attiecības 1919.-1920.gadā	56
1.1. Versaļas – Rīgas sistēma	56
1.2. Latvijas – Francijas attiecības, 1919.gads - 1920.gada beigas	63
2.nodaļa. Latvijas – Francijas diplomātisko attiecību nodibināšana un sūtniecības Parīzē darba sākums.....	82
2.1. Ārlietu ministrijas darbība Latvijas <i>de iure</i> atzīšanas no Francijas puses panākšanā	82
2.2. Latvijas sūtniecības Francijā izveide	94
3.nodaļa. Francijas loma Latvijas ārpolitikā 20.gadu pirmajā pusē.....	107
3.1. Francijas ietekme uz Baltijas valstu savienības izveides mēģinājumiem	107
3.2. Padomju Krievijas (PSRS) aspekts Latvijas – Francijas attiecībās	124
3.3. Saimniecisko jautājumu ietekme uz Latvijas – Francijas politiskajām attiecībām	140
4.nodaļa. Francijas loma Latvijas ārpolitikā 20.gadu vidū un otrajā pusē	155
4.1. Latvijas pārstāvniecība Francijā un Francijas pārstāvniecība Latvijā	155
4.2. Latvijas – Francijas attiecības Ženēvas protokola izstrādes laikā	159
4.3. Francijas – Latvijas attiecības Lokarno līgumu izstrādes laikā	164
4.4. Francijas – PSRS tuvināšanās ietekme uz Latvijas – Francijas attiecībām	177
4.5. Izmaiņas Francijas Ziemeļaustrumeiropas alianšu politikā.....	193
4.6. Saimniecisko jautājumu ietekme uz Latvijas – Francijas politiskajām attiecībām.....	205
5.nodaļa. Francijas loma Latvijas ārpolitikā 30.gadu sākumā	211
5.1. Francijas attiecību ar Austrumeiropas valstīm ietekme uz Latvijas ārpolitiku	211
5.2. Latvijas reakcija uz Francijas attiecībām ar Eiropas lielvalstīm 1930.gadu sākumā ...	222
5.3. Saimniecisko jautājumu ietekme uz Latvijas – Francijas politiskajām attiecībām.....	233
Secinājumi	239
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	244
Vēstures avoti	244
Vēstures literatūra	261
Personu rādītājs	274

IEVADS

Starpkaru periodā Latvijas diplomātu priekšstati par starptautiskajām attiecībām balstījās uz pieņēmumu, ka Eiropas miera un stabilitātes garants bija pastāvošās starptautiskās kārtības saglabāšana. Mazās Baltijas valstis daudz lielākā mērā nekā citas Eiropas valstis bija spiestas paļauties uz starptautiskajiem drošības mehānismiem, un tieši tāpēc visu starpkaru periodu tajās pastāvēja simpātijas pret Franciju, kas visaktīvāk aizstāvēja pēc Pirmā pasaules kara izveidoto kolektīvo drošības sistēmu un tās mehānismus.

Latvija starpkaru periodā teritoriāli un iedzīvotāju ziņā bija maza valsts un tās mērķis bija saglabāt *status quo*. Latvija bija apmierināta ar sistēmu, kas bija izveidojusies pēc Pirmā pasaules kara. Uzticīga Versaļas miera līgumam, valsts aizstāvēja tā izpildi. Tās diplomātiskie vadītāji bija apmierināti ar robežām. Atšķirībā no Lietuvas, Latvijai nebija nopietnu strīdu ar kaimiņiem. Ņemot vērā to, ka blakus Latvijai atradās spēcīgā Vācija un Padomju Krievija (PSRS), izvairīšanās no lielvalstu konfliktiem bija viens no galvenajiem Latvijas starpkaru perioda ārpolitikas uzdevumiem, turklāt Latvija nevēlējās tikt ierauta nekādos lielvalstu iniciētos konfliktos; Rīgu īpaši baidīja Polijas – Lietuvas nesaskaņas. Latvijas diplomātiskos pārstāvjus interesēja Francijas attiecības ar Latvijas kaimiņiem.

Jaunizveidotās Baltijas valstis bija pārāk mazas un atradās pārāk tālu Eiropas nomalē, lai piesaistītu nozīmīgu Francijas uzmanību un radītu Parīzē noturīgu interesi par tām. Baltijas valstīm tika atvēlēta minimāla loma Francijas ārpolitikā un ierobežoti uzdevumi Francijas Austrumeiropas politikas nenoteiktajā koncepcijā. Nav iespējams runāt par Francijas politiku attiecībā pret Latviju (vai Baltijas valstīm), jo tādas, iepriekš izveidotas, ar konkrēti formulētiem mērķiem un rīcības vadlīnijām nebija. Ir iespējams izpētīt Francijas politiskās attiecības ar Latviju plašāku Eiropas ārpolitisko notikumu kontekstā, no kuriem svarīgākie aspekti ir Francijas Austrumeiropas politika, Francijas attiecības ar savu sabiedroto Poliju, Francijas attiecības ar Padomju Savienību un ar Vāciju. Latvijas – Francijas attiecības nebija līdzvērtīgas. Latvijai bija jārēķinās ar to, ka blakus atradās revizioniskās un tikai uz laiku vājās PSRS un Vācija. Baltijas valstu īpašais ģeopolitiskais stāvoklis spieda tās paļauties uz starptautiskajiem drošības mehānismiem un cerēt uz iespējamu lielvalstu atbalstu. Francija jaunās valstis ierindoja otršķirīgu valstu grupā.

Tēmas par Francijas lomu Latvijas ārpolitikā starpkaru periodā pētniecības aktualitāti nosaka nepieciešamība dziļāk nekā līdz šim veiktajos pētījumos izvērtēt Latvijas – Francijas attiecības un būtisku šo attiecību aspektu – Francijas ietekmi uz Latvijas ārpolitiku. Kaut gan Latvijas starpkaru perioda ārpolitika ir plaši pētīta un vēsturnieki tās dažādiem aspektiem ir pievērsuši pastiprinātu uzmanību, Latvijas – Francijas savstarpējām

attiecībām veltīta salīdzinoši minimāla uzmanība. Līdzšinējā vēstures literatūrā jautājums pētīts nepilnīgi, daļa pētījumu ir novecojuši vai tendenciozi (tapuši Latvijas PSR pastāvēšanas laikā), atsevišķi jautājumi nav skarti, abu valstu attiecības būtu jāskata no mūsdienu pozīcijām.

Promocijas darba mērķis ir izpētīt Francijas lomu Latvijas ārpolitikā laika posmā no 1921. līdz 1933.gadam, aplūkojot to lielvalsts un mazas valsts savstarpējo attiecību kontekstā. Uzsvars ir likts uz Francijas kā Rietumeiropas lielvalsts un Latvijas kā mazas Austrumeiropas valsts mijiedarbību un ārpolitisko interešu atšķirību. Latvijas – Francijas ekonomisko, tirdzniecisko, militāro un kultūras attiecību pētniecība nav darba pamatuzdevums, tās skartas tikai tik lielā mērā, cik tas nepieciešams tēmas izpratnei.

Pētījums hronoloģiski aptver laika posmu no 1921.gada janvāra līdz 1933.gadam. 1921.gada 26.janvārī pēc Francijas iniciatīvas Sabiedroto valstu Augstākā padome pieņēma lēmumu atzīt Latviju *de iure*. Šis notikums iezīmēja izmaiņas Francijas politikā attiecībā uz Padomju Krieviju un līdz ar to arī attiecībā uz jaunizveidoto Latviju. Ņemot vērā to, ka Francijas ārpolitikas izmaiņas pakāpeniski sagatavoja iepriekšējā perioda politiskās norises, darbā neliela uzmanība ir veltīta arī laikam no 1918.gada līdz 1920.gada beigām. Šī perioda pētniecība nav darba pašmērķis, notikumi tajā apskatīti bez detalizētas analīzes, dodot tikai vispārīgu apskatu un uzsverot laika posma iezīmes, kas ietekmēja tam sekojošo notikumu aspektus.

Par pētījuma beigu robežu izvēlēts 1933.gads, kad Vācijā pie varas nākušā Ādolfa Hitlera ārpolitika iezīmēja Eiropas valstu starptautisko attiecību pasliktināšanās sākumu. Ir grūti minēt konkrētu datumu, jo pārmaiņas starptautiskajā telpā, kas notika pēc Ā.Hitlera nākšanas pie varas Vācijā, bija pakāpeniskas. Nozīmīgākās izmaiņas Eiropas valstu attiecībās sākās 1934.gadā, kad tika izvirzīts arī jautājums par Austrumu pakta noslēgšanu. Šie notikumi iezīmēja izmaiņas Francijas ārpolitikā attiecībā pret Austrumeiropas valstīm un atstāja ietekmi uz Latvijas ārpolitiku (nostāju pret Eiropas lielvalstīm).

Mērķa īstenošanai ir izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) Raksturot Versaļas – Rīgas sistēmu un aplūkot Latvijas – Francijas attiecības 1919. un 1920.gadā;
- 2) Izpētīt Latvijas – Francijas diplomātisko attiecību nodibināšanos un analizēt sūtniecības darba sākumu;
- 3) Izvērtēt Francijas lomu Latvijas ārpolitikā 20.gadu pirmajā pusē, kad Rīgai aktuāls bija jautājums par Baltijas savienības izveidi, bet Francija mērķtiecīgi centās radīt sev labvēlīgu valstu bloku Austrumeiropā. Noskaidrot, kā

saimnieciskie jautājumi un Francijas mēģinājumi uzsākt sarunas ar Padomju Krieviju ietekmēja Latvijas – Francijas politiskās attiecības;

- 4) Apskatīt Francijas lomu Latvijas ārpolitikā 20.gadu vidū un otrajā pusē, ietverot Ženēvas protokola un Lokarno līgumu izstrādes laiku, Austrumeiropas garantiju pakta ideju apspriešanu un Francijas attieksmi pret PSRS piedāvātajiem neuzbrukšanas līgumiem Baltijas valstīm;
- 5) Izvērtēt Francijas lomu Latvijas ārpolitikā 30.gadu sākumā, uzmanību koncentrējot uz Francijas attiecību ar Austrumeiropas valstīm ietekmi uz Latvijas ārpolitiku un Latvijas attieksmi pret Francijas ārpolitiku.

Pētījumā ar Latvijas ārpolitiku jāsaprot Latvijas valsts centienus iekļauties starptautisko attiecību sistēmā, kas izveidojās pēc Pirmā pasaules kara, un tiekšanos saglabāt savu neatkarību un suverenitāti. Francijas loma ir Francijas mēģinājumi ietekmēt (ar savu Ziemeļaustrumeiropas politiku) Latvijas ārpolitiku. Ar Francijas Ziemeļaustrumeiropas politiku jāsaprot Francijas politika (diplomātija) attiecībā uz Ziemeļaustrumeiropas valstīm – Poliju, Baltijas valstīm un Somiju.

Pētījumā ar jēdzienu *Austrumeiropa* apzīmētas visas austrumu Eiropas valstis - Polija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Austrija, Čehoslovākija, Ungārija, Rumānija un Dienvidslāvija, savukārt jēdziens *Ziemeļaustrumeiropa* attiecas tikai uz pirmajām četrām minētajām valstīm, plus Somiju, kuras pozīcija bija diskutabla, īpaši pēc 1922.gada Somija tiecās sevi pieskaitīt Skandināvijas valstīm, novēršoties no Polijas un Baltijas valstīm. Savukārt jēdziens *Dienvidaustrumeiropas valstis* jeb *Donavas valstis* attiecas uz pēdējām piecām no iepriekš minētajām valstīm. Ar jēdzienu *Baltijas valstis* domāta Igaunija, Latvija un Lietuva.

Atbilstoši izvirzītajiem promocijas darba uzdevumiem, saskaņā ar hronoloģisko principu, veidota promocijas darba struktūra. Nodaļās uzmanība vērsta uz katram definētajam laika posmam raksturīgo problēmu izvirzīšanu un analīzi.

Promocijas darba pirmajā nodaļā sniegts vispārējs pēc Pirmā pasaules kara izveidojušās Versaļas – Rīgas sistēmas apskats saistībā ar pētījuma tēmu, kas ļauj pilnīgāk izprast nākamajās nodaļās apskatāmos jautājumus. Nodaļa ietver arī pārskatu par Latvijas – Francijas attiecībām no 1919.gada līdz 1920.gada beigām, kad Francija zaudēja cerības uz agrākās Krievijas atjaunošanos un lēnām sāka mainīties Parīzes attieksme pret jaunizveidotajām Baltijas valstīm. Šīs apakšnodaļas mērķis nav detalizēti analizēt Latvijas – Francijas attiecības pirmajos pēckara gados, bet gan īsumā raksturot Francijas attieksmi pret Latvijas neatkarības centieniem, tādējādi radot priekšstatu par abu valstu attiecību sākuma pozīcijām.

Otrajā nodaļā pētīta Latvijas – Francijas diplomātisko attiecību nodibināšanās un apskatīts sūtniecības darba sākums. Nodaļas centrā atrodas divi jautājumi: Latvijas *de iure* atzīšana no Francijas puses, kas tika panākta 1921.gada 26.janvārī, un Latvijas sūtniecības Parīzē izveide – sūtniecības pilnvaras, problēmas un grūtības, ar kurām saskārās Latvijas pārstāvji Francijā u.c.

Trešā nodaļa veltīta Francijas lomas Latvijas ārpolitikā 20.gadu pirmajā pusē izpētei. Šajā un nākamajās nodaļās ir grūti hronoloģiski definēt konkrētus gadus, apakšnodaļās analizētie notikumi un norises galvenokārt attiecas uz nosaukumā minēto periodu, bet to sākums vai beigas var iestiepties citās nodaļās apskatītajos posmos. Trešo nodaļu ievada jautājums par Francijas pozīciju attiecībā uz Baltijas savienības izveides mēģinājumiem, tam seko Francijas – Padomju Krievijas (no 1922.gada decembra – PSRS) attiecību nodibināšanas centieni ietekmes uz Latviju analīze. Rīgai būtiskākais šī jautājuma aspekts bija Krievijas impērijas parādu daļas attiecināšana uz Latviju. Nodaļu noslēdz saimniecisko jautājumu ietekmes uz Latvijas – Francijas politiskajām attiecībām pārskats (Francijas ekonomiskās intereses Latvijā, Latvijas kara materiālu iepirkumi Francijā, kara parādi un agrārās reformas jautājums).

Ceturtajā nodaļā aplūkota Francijas loma Latvijas ārpolitikā 20.gadu vidū un otrajā pusē. Nodaļā apskatītas Latvijas – Francijas attiecības Ženēvas protokola un Lokarno līgumu izstrādes laikā un Parīzes attieksme pret Austrumeiropas garantiju pakta idejām. Uzmanība veltīta arī Francijas Austrumeiropas alianšu politikas izmaiņām, Francijas attieksmei pret PSRS piedāvātajiem neuzbrukšanas līgumiem Baltijas valstīm. Nodaļas beigās apskatīta saimniecisko jautājumu ietekme uz abu valstu politiskajām attiecībām, kur galvenā uzmanība veltīta kuģu iepirkumam.

Piektajā nodaļā aplūkota Francijas loma Latvijas ārpolitikā 30.gadu sākumā (līdz Ā.Hitlera nākšanai pie varas Vācijā 1933.gadā). Apakšnodaļās analizēta Francijas attiecību ar Austrumeiropas valstīm ietekme uz Latvijas ārpolitiku un Latvijas reakcija uz Francijas ārpolitiku saistībā ar Ā.Hitlera nākšanu pie varas Vācijā, kā arī aprakstīti Latvijas mēģinājumi 30.gadu sākumā intensificēt saimnieciskās attiecības ar Franciju.

Darba nodaļās galvenā uzmanība pievērsta tieši attiecību politiskajam aspektam. Kaut gan darbā iekļautas atsevišķas apakšnodaļas par Francijas ekonomiskajām interesēm Latvijā, kara materiālu un kuģu iepirkumiem, agrāro reformu u.c. jautājumiem, darba uzdevums nav uzskaitīt preču apjomu, analizēt noslēgto līgumu punktus vai raksturot kompānijas, kas nodrošināja tirdznieciskos sakarus starp abām valstīm. Saimnieciskās attiecības skartas tikai tik daudz, cik tās ir nepieciešamas, lai raksturotu Latvijas – Francijas politiskās attiecības.

Darba gaitā izmantotas vairākas vēstures zinātnes pētījumu izstrādes metodes. Vēsturiski ģenētiskā metode ļauj atspoguļot vēstures avotos ietvertās interpretācijas, analizēt starptautiskās politikas notikumus hronoloģiskā secībā un palīdz konstatēt Francijas lomas Latvijas ārpolitikā kontinuitāti. Vēsturiski salīdzinošā metode izmantota, lai konstatētu līdzības un atšķirības vēstures avotu sniegtajā informācijā un noteiktu to ticamības pakāpi, kā arī salīdzinātu viena un tā paša vēsturiskā notikuma vai procesa dažādos vērtējumus un uztveres. Sistēmu–struktūru metode palīdz atklāt Latvijas un Francijas ārpolitikas dienestus veidojošo strukturālo veidojumu un sistēmu savstarpējo saikni, mijiedarbību, pakļautību un ietekmi. Ar sinhronās metodes palīdzību tiek sistematizēti dažādu grupu avoti ar mērķi gūt priekšstatu par notikumu kopainu. Diahronā metode dod iespēju analizēt ārpolitiskās norises laika kontekstā.

Promocijas darbā, pieminot personas, pirmo reizi minēts vārds un uzvārds, turpmāk–iniciālis un uzvārds. Ja vārds nav zināms, tad dots tikai iniciālis un uzvārds. Atsevišķām personām vārdu vai iniciāli neizdevās noskaidrot. Personu dzīves gadi un biogrāfijas pamatdati, kas attiecas uz promocijas darba tēmu un periodu, sniegti darba noslēgumā ievietotajā personu rādītājā. Ar vārdu „sūtņis” saīsināts ārkārtējā sūtņa un pilnvarotā ministra (*Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire*) oficiālais nosaukums. Ārvalstu personām tajā uzrādīta vārda un uzvārda rakstība oriģinālvalodā. Pētījumā, minot pilsētas un apdzīvotās vietas, lietoti to mūsdienu nosaukumi. Apzīmējumi *franči*, *briti*, *vācieši* un *poļi* nenorāda uz nacionālo, bet valstisko piederību, līdzīgā nozīmē lietoti arī pilsētu nosaukumi, t.i., ar *Parīzi* jāsaprot Francija, *Londonu* – Lielbritānija u.tml.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

1. Avoti

1.1. Nepublicētie avoti

Pētījuma izstrādē galveno informācijas bāzi veido nepublicētie avoti. Nozīmīgākā pētniecības darbā izmantotā avotu kopa ir Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) un Francijas Ārlietu ministrijas (turpmāk arī - *Quai d'Orsay*¹) Diplomātiskā arhīva materiāli.

1.1.1. Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumenti

Latvijas Valsts vēstures arhīvā ir virkne līdz šim neizmantotu un fragmentāri izmantotu dokumentu par Latvijas un Francijas attiecībām un to saistību ar kopējo stāvokli Austrumeiropas reģionā. Informatīvi bagātākais ir Latvijas Ārlietu ministrijas (turpmāk - ĀM) Politiski-ekonomiskā departamenta (1918-1937) un Latvijas ĀM Politiskā departamenta (1938-1940) fonds (2574.), kurā ietilpst ĀM struktūrvienību – Kancelejas², Austrumu³, Baltijas valstu⁴, Rietumu⁵ un Tautu Savienības⁶ nodaļas dokumenti, kā arī Prese nodaļas⁷ materiāli.⁸ Lai arī ir novērojumi centieni augšminētos materiālus sistematizēt un strukturēt, tie nereti lietās un aprakstos ir sakārtoti izteikti haotiski un ne vienmēr apraksts dod pilnīgu priekšstatu par lietas sastāvu. Reizēm vieni un tie paši dokumenti atrodami dažādu fondu vai aprakstu lietās.

Tēmas izpētei visvairāk noderīgu avotu atrodas ĀM Politiskā departamenta fonda Rietumu nodaļas. To materiālos ietilpst oficiālā korespondence starp amatpersonām (LR pārstāvjiem Francijā un ĀM) - sarakste par oficiālo attiecību veidošanu, par Francijas pozīciju konkrētos jautājumos, par kara materiālu piegādēm Latvijai, par ekonomisko sakaru veidošanu ar Franciju, diplomātu ziņojumi par politisko stāvokli Francijā, par Latvijas – Francijas politiskajām, ekonomiskajām un diplomātiskajām attiecībām, par sakariem ar franču presi, telegrammas, arī sūtniecības Francijā slepeno politisko ziņojumu hronoloģiskie saraksti utt.

¹ Vēstures literatūrā Francijas Ārlietu ministriju ir pieņemts apzīmēt ar *Quai d'Orsay*, atsaucoties uz tās atrašanās vietu ēkā Orsē krastmalā 37 (37 *Quai d'Orsay*) Parīzes 7.apgabālā

² LVVA, 2574. f. (Latvijas Ārlietu ministrijas Politiski-ekonomiskā departamenta (1918-1937) un Latvijas ĀM Politiskā departamenta (1938-1940) fonds). 1. apr. (Kanceleja, 1919-1924, 1934; 201 lieta)

³ LVVA, 2574. f. 2.apr. (Austrumu nodaļa, 1918-1940; 7090 lietas)

⁴ LVVA, 2574. f. 3.apr. (Baltijas valstu nodaļa, 1918-1940; 3321 lietas)

⁵ LVVA, 2574. f. 4.apr. (Rietumu nodaļa, 1918-1940; 7104 lietas)

⁶ LVVA, 2574. f. 5.apr. (Tautu Savienības nodaļa, 1920-1940, 81 lieta)

⁷ LVVA, 2574. f. 6.apr. (Preses nodaļa, 1917-1940; 628 lietas)

⁸ 1920.gada oktobrī notika Ārlietu ministrijas reorganizācija. Tika izveidoti 2 departamenti (katrā strādāja apmēram 40-45 ierēdņi). Politiski-ekonomiskajā departamentā ietilpa 6 nodaļas: 1) Austrumu, 2) Baltijas valstu, 3) Viduseiropas valstu, 4) Rietumeiropas un Amerikas (tajā ietilpa Francija), 5) Informācijas un 6) Tautu Līgas nodaļa. Otrs bija Administratīvi-juridiskais departaments. (LVVA, 2575.f., 1.apr., 433.l., 145.lp., 1920.g. 1.novembris, Politiski-ekonomiskā departamenta direktora sastādīts politiskais pārskats)

Pētniecības darbā plaši izmantots arī Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību aiz robežas (apvienotais) fonds (2575.)⁹, kas apkopo informāciju par Latvijas sūtniecību darbību ārvalstīs. Lai gan Francijai veltīts fonda 6. un 7.apraksts, visvērtīgākās ir tieši septītajā aprakstā apkopotās lietas par Francijas sūtniecības Parīzē un konsulātu Bordo, Havrā un Nansī darbību. Tās dod iespēju izsekot Latvijas pārstāvju diplomātiskajām aktivitātēm interesējošajā Rietumeiropas valstī. Lietas nav saglabājušās pilnīgi. 1961.gadā, kad lietas sāka kārtot, daļa materiālu bija cietuši, tos nebija iespējams restaurēt un tie tika nosūtīti makulatūrai, daļa lietu restaurētas.¹⁰ Fondā atrodamās lietas ir sarakste par notikumiem Latvijā un Francijā, ārlietu politiku, tirdzniecības līgumiem. Apmēram 30% šajā fondā atrodamo dokumentu sakrīt ar Rietumu nodaļas lietās atrodamajiem dokumentiem. Turklāt lietu nosaukumi ne vienmēr atspoguļo lietu saturu. Piemēram, lietās ar nosaukumu *Latvijas Republikas sūtniecības Francijā apkārtraksti*¹¹ sūtņu ziņojumi nav atrodami.

Abos augšminētajos fondos tēmas izpētei būtiskākie ir Latvijas sūtņa Francijā politiskie ziņojumi, kas sniedz pārskatu 1) par starptautiskajiem notikumiem, kā tos redzēja un interpretēja sūtnis, atrodoties Francijā; 2) par Francijas ārpolitiku un drošības politiku; 3) par sūtņu aizrādījumiem, kam Latvijai vajadzētu pievērst uzmanību un kādai vajadzētu būt Latvijas nostājai; 4) par Francijas politisko pārstāvju skatījumu uz Latvijas stāvokli. Analizējot Latvijas ārpolitiku, šeit reizēm tiek runāts vēlamības izteiksmē (ko vajadzētu darīt), fondā ne vienmēr atrodama informācija, vai šī politika tika pieņemta un realizēta. Dokumentu autori ir Latvijas pārstāvji Francijā – sūtņi vai sūtniecības ģenerālsekretāri, kuru mērķis bija arī atskaitīties Ārlietu ministrijai par padarīto. Sūtņu ziņojumi apstiprina vai noliedz baumas vai izplatīto informāciju par dažādiem Francijai izteiktiem piedāvājumiem vai pašas Francijas soļiem un vadošo amatpersonu izteicieniem. Sūtniecības Francijā ziņojumos nereti atrodamas sūdzības par to, ka Ārlietu ministrija nepietiekami informē sūtniecību par notikumiem Latvijā, nesūta norādes par vēlamo rīcību, kā arī iztrūkst ziņojumu par Latvijas ārpolitisko virzību un pamatuzdevumiem.¹² No šīs informācijas var secināt, ka informācijas apmaiņa nebija abpusēja, bet lielākoties vienvirziena, kas apgrūtināja Latvijas pārstāvju Francijā pilnvērtīgu pienākumu izpildi.

⁹ LVVA, 2575. f. (Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības aiz robežas (apvienotais fonds)), 6. apr. (Latvijas sūtniecības Francijā, 1919-1940, 1794 lietas), 7.apr. (Latvijas sūtniecības Francijā un konsulāts Bordo, Gavrē un Nansī, 1919-1940, 2770 lietas)

¹⁰ M.Volkova piezīme fonda apraksta ievadā 1966.g. / LVVA 2575 f., 7 apr., 2.lpp.

¹¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2713., 2715., 2718.-2720.l.

¹² Piemēram, LVVA, 2575.f., 7.apr., 2759.l., 14.lp., pārskats par Parīzes sūtniecības darbību 1926.gadā; LVVA, 2575.f., 7.apr., 448.l., 159.-160.lp., 1926.g. 4.maijs, sūtniecības pagaidu vadītāja J.Feldmaņa vēstule u.c.

Informatīvi bagāti ir šajās lietās atrodamie sūtņu Parīzē ziņojumi un atstāstījumi par sarunām ar citu valstu pārstāvjiem (īpaši Polijas, Igaunijas un Čehoslovākijas), par oficiālām vizītēm pie Francijas ministru prezidentiem un ārlietu ministriem, kā arī par diezgan regulārām vizītēm pie citiem Ārlietu ministrijas darbiniekiem – Baltijas lietu, Politiskā departamenta vadītājiem u.c. Sarunu ar ārlietu ministriem atreferējumi sniedz visvērtīgāko informāciju, jo tie pauž Francijas oficiālo nostāju. Audiences pie valsts prezidenta parasti bija īsas un ļoti formālas. Tā kā tās bija saistītas ar stāšanos amatā vai pilnvaru beigšanos, tad konkrētus politiskus jautājumus tajās izrunāt nevarēja. Tajās parasti bija pausta sirsnīga attieksme pret Latviju un izteikti laba vēlējumi valsts attīstības veicināšanā. 20. gadu pirmajā pusē Francijas prezidents izteica Latvijai tik būtisko atbalstu valstiskuma garantēšanā, taču jāuzsver, ka šis atbalsts bija vispārīgs un puses konkrētās detaļās ne sarunās, ne arī pēc tam neiedziļinājās. Turklāt dokumenti, kuros atspoguļotas sūtņu regulārās tikšanās ar Francijas ārlietu ministriem, Politisko un tirdzniecības lietu departamenta un Baltijas valstu nodaļas vadītājiem, ir detalizētāki. Tikšanās reizēs tika pārrunāti visi Latvijas Ārlietu ministriju interesējošie jautājumi, apstiprinātas vai noraidītas izplatītās baumas, dažkārt saņemti ieteikumi Latvijas ārpolitikas kursa korekcijai vai saņemts akcepts konkrēto diplomātisko sarunu turpināšanai un līgumu noslēgšanai. Daļa sūtņu vizīšu bija personīgas iniciatīvas akts, kurās sūtņi neformāli atļāvās uzdot tiešākus jautājumus un izteikt personīgus uzskatus, kurus nepieļāva oficiālo vizīšu protokols. Turklāt jāatzīmē, ka reizēm sūtņi Ārlietu ministrijai ziņoja arī par personīgas pazīšanās ceļā iegūtu slepenu informāciju, kuru bija absolījušies tālāk neizpaust. Ziņojumi raksturo Latvijas sūtņu skatījumu uz visiem pētījumā apskatītajiem tematiem – Latvijas *de iure* atzīšanu, Lokarno līgumus, Francijas attieksmi pret Latvijas – PSRS neuzbrukšanas līgumu noslēgšanu, Parīzes pozīciju Baltijas valstu sadarbības jautājumā utt. Ziņojumi ir jāvērtē kritiski, jo reizēm sūtņi, ietekmējoties no Parīzē valdošās atmosfēras, izteica ierosinājumus, kas neatbilda Latvijas ārpolitikas vadlīnijām, vai puda viedokli, ko bija pārņēmuši no Polijas diplomātikajiem pārstāvjiem.

Kopumā jāuzsver, ka ziņojumi ir salīdzinoši objektīvs vēstures avots. Sūtņi puda pārbaudītu informāciju, noraidīja baumas, precizēja faktus, atreferēja oficiālās sarunās uzzināto nostāju. Ja informāciju nebija iespējams pārbaudīt vai sūtņi vēlējās, lai Latvijas ĀM apstiprina kādu ziņu izplatīšanu, tad tas precīzi tika atrunāts. Turklāt novērojams, ka Latvijas sūtņi Francijā nebija izteikti frankofīli (izņemot Vili Šūmani), kā tas, piemēram, bija novērojams attiecībā uz sūtņiem Anglijā, kas propagandēja Latvijas ciešāku sadarbību ar Lielbritāniju. Ja sūtņi puda savu personīgo viedokli, īpaši, ja tas atšķīrās no valsts oficiālā, tas ziņojumos ir uzsvērts.

Minēto dokumentu vidū būtiskāko informāciju sniedz sūtņu sastādītie pārskati par iepriekšējo periodu. Aizņemtības un dažādu aktuālāku darbu dēļ šie pārskati netika sastādīti regulāri. Brīžiem tie pienāca katru nedēļu vai mēnesi, bet brīžiem ir konstatējami pat vairāku mēnešu ilgi pārtraukumi. Pārskatos par Francijas ārpolitiku sīki analizēta un argumentēta Francijas nostāja Ziemeļaustrumeiropas starptautisko attiecību un drošības problēmu jautājumos un izklāstīts tas, ko Francija vēlējas no Baltijas valstīm. Kā pētniecības darbu atvieglojošu faktoru jāatzīmē pārskatiem uz malām atrodošās ar roku rakstītās piezīmes un pasvītrojumi. Tie iedalāmi 3 daļās: 1) par ziņojuma vai ziņojuma daļas noraksta nodošanu konkrētam cilvēkam (prezidentam, ārlietu ministram, Rietumu nodaļas vadītājam, Latvijas sūtniecībām citās valstīs, preseī utt.), 2) par atbildes rīcību un reakciju uz ziņojuma saturu – atbildes sniegšana, notas izdošana utt.), 3) par kļūdām ziņojuma tekstā vai informācijas pareizības apliecinājums. Lietās atrodami arī sūtņu Francijā atsūtīto vēstuļu daļu noraksti, kas izsūtīti citiem Ārlietu ministrijas resoriem un sūtniecībām. Līdz ar to ir iespējams secināt, kāda informācija interesēja atsevišķus departamentus. Diemžēl jāatzīmē, ka ne vienmēr ir zināmi vai atšifrējami piezīmju autori. Tikai retos gadījumos zem piezīmes ir tās autora paraksts vai iniciāļi un datums. Ziņojumu atsevišķas vietas ir atzīmētas vai pasvītrotas ar krāsainu vai parasto zīmuli bez jebkādam piezīmēm, taču arī šādi pasvītrojumi liecina par dokumenta svarīgākajām daļām. Starp šiem dokumentiem atrodas arī ārlietu ministru un Rietumu un Baltijas valstu nodaļu vadītāju pārskati par Latvijas ārpolitiku, kuros iztirzāts Latvijas starptautiskais stāvoklis, attiecības ar citām Eiropas valstīm (tajā skaitā Franciju), Latvijas pozīcija Eiropas starptautisko attiecību kontekstā un Latvijas ārpolitikas turpmākie uzdevumi. Šie dokumenti lielākoties atspoguļo valsts oficiālo nostāju un tikai daļēji sūtņu personīgos uzskatus. Informācija ir lakoniska, īsi formulēta, tādējādi fondā ne vienmēr ir rodamas ziņas par attiecīgās nostājas motivāciju, tāpat nav iespējams izsekot visiem strīdiem un debatēm attiecīgo ĀM dienestu starpā. Paužot Ārlietu ministrijas domas, tika kritizēta tāda Parīzes rīcība, kas neatbilda Latvijas ekspektācijām no Francijas; oficiālajā sarakstē atzinīgi tika vērtēti tie Francijas lēmumi, kas pozitīvi ietekmēja LR stāvokli (piem., Latvijas atzīšana *de iure*). Dokumentu izmantošanu un analīzi atvieglo dažkārt uz to malām atrodamās ārlietu ministra piezīmes, kas norāda uz sūtņu sniegtā vērtējuma atbilstību vai neatbilstību ĀM uzskatiem un Latvijas ārpolitiskajai virzībai. Retos gadījumos ĀM vadītājs ir oponentis sūtņu Francijā viedoklim, nosūtot atbildes vēstules. Piezīmes lielākoties uzsver Latvijas pārstāvju Francijā uzskatu pareizību un atzīmē idejas, ar kurām būtu jāstrādā papildus.

Latvijas sūtniecības Francijā lietas papildina Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību citās valstīs (Lielbritānijā, Polijā, Vācijā, Čehoslovākijā u.c.) dokumenti.¹³ Tā, piemēram, 2575.fonda Latvijas sūtniecības Anglijā¹⁴ aprakstā atrodama sarakste starp Latvijas sūtniecībām Parīzē un Londonā par Latvijas neatkarības atzīšanu Francijā, par Latvijas uzņemšanu Tautu Savienībā, kā arī lieta, kurā apkopoti Latvijas sūtņu slepeno ziņojumu no Parīzes noraksti. Tēmas izpētei nozīmīgi ir arī 2574.fondā esošie Latvijas sūtņu Lielbritānijā ziņojumi par Latvijas – Francijas attiecībām un Francijas politiku Ziemeļaustrumeiropā, kas ir ievērojami kritiskāki par Latvijas sūtņu Parīzē vērtējumu. Ietekmējoties no Lielbritānijas valdošo aprindu uzskatiem, sūtņi Londonā kritizēja Francijas rīcību (piemēram, Rūras okupāciju vai tuvināšanos ar PSRS) vai arī reizēm pārrakstīja avīzēs publicētos viedokļus, neanalizējot, kādu iespaidu notikumi varētu atstāt uz Latviju vai kā Latvija tos varētu izmantot savā labā. Tas varētu būt saistīts ar Latvijas ārpolitikas orientēšanos uz Lielbritāniju – Latvijas diplomāti reizēm (īpaši 20.gadu sākumā) pārlietu paļāvās uz Angliju. Savukārt 2575.fonda Latvijas sūtniecības Polijā¹⁵ aprakstā esošās lietas satur Latvijas ĀM Baltijas valstu nodaļas politiskos ziņojumus un pārskatus, kā arī slepenu saraksti par Latvijas Republikas ārpolitikas uzdevumiem, kas ir būtiski Latvijas ārpolitiskās nostājas rekonstruēšanai. Gan Latvijas sūtniecības Polijā, gan Padomju Savienībā¹⁶ lietu aprakstos atrodamas vairākas lietas, kas satur Latvijas sūtņa Francijā politisko ziņojumu kopijas. Šie dokumenti norāda uz starptautiskās politikas norisēm, par kurām ziņoja Latvijas pārstāvis Parīzē un par kuriem informācija bija tik aktuāla, ka pilnībā tika pārsūtīta uz kaimiņvalstīm. Minētie dokumenti papildina galveno dokumentu bāzi, dod būtiskas detaļas par notikumu gaitu un ļauj izdarīt visaptverošākus secinājumus.

Starp Baltijas valstu nodaļas dokumentiem tēmas izpētei būtiski ir materiāli par Baltijas valstu konferencēm. Tajos gan reti ir pievērsta uzmanība tieši Francijas vai kādas citas Rietumeiropas lielvalsts viedokļa izklāstam, taču tās sniedz informāciju par valstu sadarbības plāniem un pieņemtajiem lēmumiem, par kuriem savos ziņojumos raksta Latvijas pārstāvji Francijā. Lietās atrodami Baltijas valstu nodaļas sagatavotie darbības pārskati un ziņojumi par Baltijas valstu politisko stāvokli un Latvijas ārpolitiku, kā arī starptautiskā stāvokļa apraksti. Kaut gan šajos dokumentos galvenā uzmanība pievērsta Baltijas reģionam, vietām atrodamas piezīmes arī attiecībā uz Franciju.

Starp LVVA dokumentiem visnozīmīgākais franču preses rakstu izgriezumus klāsts atrodams Preses nodaļas lietās. LR ĀM Preses nodaļas mērķis bija nodrošināt Latvijas

¹³ Tie atrodas LVVA, 2574. f. 4.apr. un 2575.f.

¹⁴ LVVA, 2575. f., 1. apr. (Latvijas sūtniecība Anglijā, 1918-1940, 481 lieta)

¹⁵ LVVA, 2575. f., 15. apr. (Latvijas sūtniecība Polijā, 1919-1939, 199 lietas)

¹⁶ LVVA, 2575.f., 14. apr. (Latvijas sūtniecība Padomju Savienībā, 1919-1940, 897 lietas)

pārstāvjus ārzemēs ar propagandas un informējošiem materiāliem, lai popularizētu Latviju ārvalstīs, kā arī vākt un sistematizēt ārzemju presē un literatūrā publicētās ziņas par Latviju (izgriezumus no avīzēm, grāmatas, brošūras, žurnālus u.c.). Tomēr fonda dokumentos izgriezumus no franču avīzēm ir tikai fragmentāri.¹⁷ Vispilnīgāk saglabājušies 1939. un 1940.gada avīžu izgriezumus, kas nebija sistematizēti (tie tika sistematizēti 1966.g.) un kas neattiecas uz pētniecības tēmu. Preses nodaļas lietās ir maz sarakstes dokumentu, kaut gan, spriežot pēc sūtniecību dokumentiem, sarakste ir bijusi apjomīga. Lietas ir haotiskas, to sistematizēšanai bez konkrēta pamatojuma ievēroti atšķirīgi principi - hronoloģiskais, izcelsmes (Francijas avīzēs, konkrētā avīzē, konkrēta autora darbi, par Latviju publicētie materiāli) vai tematiskais (Baltijas valstis, saimniecība, vēsture, ekonomika u.c. vēl šaurākas sfēras). Ņemot vērā to, ka rakstu ievietošanu franču laikrakstos par Latviju, tās ekonomiku, saimniecisko stāvokli un ārpolitiku iniciēja Latvijas pārstāvniecības Francijā un nereti apmaksāja šo rakstu ievietošanu, materiālu sniegtās ziņas ir vienpusējas. Franču presē galvenokārt tika publicēti pašu latviešu sastādīti raksti un pārskati par Latviju, līdz ar to tie puda Latvijai labvēlīgu informāciju. Tika izcelti pozitīvie faktori un noklusēti negatīvie, tie atspoguļoja to, kā Latvijas amatpersonas vēlējās, lai franči redz Latviju, nevis to, kāds patiesībā bija francūžu viedoklis. Francijas oficiālais viedoklis par Baltijas valstīm preses izdevumos tika pausts reti. Daļai rakstu autori bija Francijas akadēmiskās elites pārstāvji, kas aktīvi iestājās par Baltijas valstu neatkarības ideju (piem., Anrī de Šambons). Preses izgriezumos nereti ir pasvītroti atsevišķi teikumi un atzīmētas rindkopas, dažkārt rakstu malās atrodamas ĀM pārstāvju piezīmes un jautājumi. Preses nodaļas lietās atrodami arī LR pārstāvju Parīzē ziņojumi par franču preses izdevumos publicētajiem rakstiem, kas pauž nepatiesu informāciju par Latviju. Lielākā daļa rakstu tika atsaukti vai nepareizā informācija nākamajos numuros labota. Vēstulēs analizēti nepatiesās informācijas publicēšanas iemesli, pausts, kam tas varētu būt bijis izdevīgi (piem., pret Latvijas valstiskumu noskaņotajiem emigrantiem no bijušās Krievijas).

Arī Rietumu nodaļas lietās nereti ievietoti avīžu izgriezumus, kas atklāj būtiskākos politiskos jautājumus. Uz to malām esošās piezīmes un pasvītrojumi parāda, kuru notikumu un viedokļu analīzei ierēdņi (visbiežāk Latvijas sūtņi Francijā un Rietumu nodaļas vadītāji) pievērsa vislielāko uzmanību, līdz ar to var konstatēt aktuālās problēmas un nostādnes. Daļa komentēto un pasvītrotu avīžu izgriezumus sniedz nepatiesu informāciju par Latviju. Vietām Latvija tika sajaukta ar kaimiņvalstīm. Avīžu izgriezumus var dalīt divās daļās: pirmajā grupā būtu avīžu izgriezumus, kuros runāts par starptautisko stāvokli vai kādu konkrētu politisku notikumu, kas ietekmēja Latvijas stāvokli. Šīs grupas rakstos notikumi analizēti

¹⁷ M.Volkova piezīme fonda apraksta ievadā 1966.g. 23.maijā / LVVA 2574 f., 6 apr., 2.lpp.

plašāku notikumu perspektīvā un tajos autori nepievēršas tieši Latvijai. Tie ļauj secināt, kuriem starptautiskajiem notikumiem Latvija pievērta uzmanību un kas satrauca Latvijas pārstāvjus. Otra grupa avīžu izgriezumus veltīta Latvijai. Tā kā lielākā daļa šo rakstu tika publicēta pēc Latvijas valdības iniciatīvas, tie tendenciozi izceļ Latviju. Visu avīžu izgriezumus mīnuss ir to neregulārā piesūtīšana, turklāt daļa saņemto izgriezumus lietās nav saglabājušies. Materiālu izmantošanu apgrūtina fakts, ka lielai daļai avīžu izgriezumus nav minēts publicēšanas laiks (gads un datums), daļai – laikraksts, no kura tas ņemts. Latvijas sūtniecības Parīzē iesūtītie preses materiāli par Krievijas impērijas parādiem Francijai, izgriezumi par PSRS un Francijas attiecībām, par abu valstu neuzbrukšanas līguma sarunām, kā arī daļa no Ārlietu ministrijas sarakstes ar sūtniecībām Maskavā un Parīzē par Latvijas - PSRS attiecībām atrodami Austrumu nodaļas lietās. Šie dokumenti papildina Rietumu nodaļas lietās atrodamos materiālus.

Atsevišķos laika periodos no Francijas pienāca regulāri sūtņu sastādīti preses pārskati. Tajos ir dots nekritisks preses rakstu kopsavilkums ar atsauci uz laikrakstu, dažkārt tam pievienoti attiecīgie rakstu izgriezumi. Diemžēl lietās atrodami franču preses apskati un avīžu izgriezumi nepienāca sistemātiski un tikai fragmentāri atspoguļo Francijas laikrakstu interesi par Latviju. Līdz ar to, balstoties uz avīžu izgriezumiem, nevar konstatēt, par kuriem politiskajiem jautājumiem ĀM interesējās visvairāk.

Politiski-ekonomiskā departamenta materiālus būtiski papildina ĀM Administratīvā departamenta un Līguma departamenta fonds¹⁸. Administratīvā departamenta Kancelejas aprakstā¹⁹ atrodami uz ārzemēm komandēto personu saraksti un LR sūtņu Francijā ziņojumi par sūtniecību darbinieku personiskajām īpašībām. Šo fondu papildina ĀM Administratīvā departamenta un Līguma departamenta Personālsastāva dokumenti.²⁰ Tie satur darbinieku personas lietas, pavēles par darbinieku pieņemšanu, atbrīvošanu un algu sarakstus, diplomātisko pārstāvju ārzemēs ģimenes un sarakstus par personāla sastāvu. Tie ļauj izsekot Latvijas pārstāvju Francijā iecelšanai amatos, akreditācijai, pārcelšanai, komandējumiem, diplomātiskām vizītēm, atvaļinājumiem, nodarbināto skaitam u.c. informācijai. Lielākoties tā ir īsa, faktoloģiska informācija un praktiski nesniedz sīkākas ziņas par sūtņu un viņu palīgu darbības novērtējumu, politiskajām simpātijām un amatā iecelšanas motivāciju. Atsevišķu, mazāk svarīgu informāciju par Latvijas sūtņu Francijā darbību satur Latvijas sūtniecības Vašingtonā darbības rezultātā radušies dokumenti²¹, piemēram, 5098.lieta par

¹⁸ LVVA, 2570.f. (Ārlietu ministrijas Administratīvais departaments un līgumu departaments, 1919-1940)

¹⁹ LVVA, 2570.f., 1.apr. un 2.apr. (Administratīvā departamenta Kanceleja, 1919-1940, attiecīgi 474 un 137 lietas)

²⁰ LVVA, 2570.f., 14.apr. (Personālsastāva dokumenti, 2064 lietas)

²¹ LVVA, 293.f. (Latvijas sūtniecība Vašingtonā), 1.apr. (Latvijas sūtniecības Vašingtonā darbības rezultātā radušies dokumenti, 1920-1991, 1799 lietas)

Miķeļa Valtera finanšu pārkāpumiem. Savukārt informāciju par Oļģerda Grosvalda apsūdzību amorālā uzvedībā, kas aizkavēja viņa akreditēšanos pie Francijas prezidenta, kā arī delegāciju darbības pārskatus satur Latvijas Ārlietu ministrijas (1313.) fonds.²² ĀM ārvalstīs izvietoto pārstāvniecību darbinieku personāllietas²³ ļauj izsekot amatpersonu iecelšanai un pārceļšanai. Personāllietās ietilpst darbā stāšanās anketas, autobiogrāfijas un darba līgumi, dienesta gaitas apraksti, pilnvaras utt. Diemžēl ne visas interesējošās lietas ir pilnībā saglabājušās vai bijušas pilnībā sastādītas. Ne visās lietās ir dienesta gaitu apraksti, iztrūkst arī citi svarīgi dokumenti. Balstoties uz personāllietām nevar izsekot konkrētu sūtņu amatā iecelšanas argumentācijai.

Mazāk nozīmīgu, bet tēmas izpētei būtisku vēsturiskā fona informāciju sniedz dokumenti par Francijas – Latvijas ekonomisko un saimniecisko sadarbību. Tie atrodami ĀM Administratīvā departamenta un Līguma departamenta Saimniecības un finanšu nodaļas²⁴ un Saimniecisko līgumu nodaļas²⁵ materiālos. Pirmā departamenta lietās apkopotas tirdzniecības bilances, pārskati par importētajām precēm, par preču apgrozību starp Latviju un Franciju, preses izgriezumi. Administratīvi-juridiskā departamenta Saimniecisko līgumu nodaļa pārzināja ārējās tirdzniecības jautājumus, slēdza līgumus ar ārvalstīm un sekoja to izpildei. Lietās atrodami sēžu protokoli, līgumi, tirdzniecisko sakaru ar Franciju pārskati pa gadiem, materiāli par tirdzniecības sarunām, Latvijas sūtņu Francijā ekonomiskie ziņojumi, sarakste par komisiju sasaukšanu utt. Lietas nav pilnīgas, dažkārt atrodama korespondence par līgumu projekta izstrādi, taču no lietu dokumentiem nekļūst skaidrs, vai šis līgums tiešām tika noslēgts. Šie materiāli nav tematiski strukturēti un ir fragmentāri, kas apgrūtina darbu izveidot kopēju priekšstatu par Latvijas – Francijas saimniecisko sadarbību. Tā kā darba uzdevums nav pētīt Latvijas – Francijas ekonomiskās attiecības, šo lietu nozīme ir sekundāra. Tās rada priekšstatu par galvenajām grūtībām, ar ko Latvija saskārās ekonomisko, saimniecisko un tirdzniecības attiecību veidošanā un kas atstāja iespaidu arī uz politiskajām attiecībām.

Pētniecības darbā sekundāra nozīme ir Administratīvā departamenta Administratīvās un protokola nodaļas²⁶ lietām, kas satur tirdzniecības vienošanās, līgumus un vienošanās par tirdzniecisko prasību noregulēšanu, papildinājumus pie jau noslēgtajām vienošanās, notas, vienošanās par grozījumiem u.tml. Tie ir teksti, kas atklāj līgumu un vienošanās noteikumus,

²² LVVA, 1313.f. (Latvijas Ārlietu ministrija, 1918-1940), 1.apr. (Ministra kanceleja, 194 lietas), 2.apr. (Delegācijas un komisijas, 1917-1937, 807 lietas), 3.apr. (Ārlietu ministrija, 1917-1940, 96 lietas)

²³ LVVA, 2570.f., 14.apr., 279.l., F.Cielēns; 520.l., O.Grosvalds; 1620.l., M.Valters; 1534.l., V.Šūmanis

²⁴ LVVA, 2570.f., 11.apr. (Saimniecības un finanšu nodaļa, 1920-1940, 540 lietas)

²⁵ LVVA, 2570.f., 12.apr. (Saimniecisko līgumu nodaļa, 1929-1940, 144 lietas); 13.apr. (Saimniecisko līgumu nodaļa, 1920-1940, 1914 lietas)

²⁶ LVVA, 2570.f., 3.apr. (Administratīvā un protokolu nodaļa, 1919-1940, 1265 lietas)

jomas, uz kurām tie attiecas, darbības ilgumu, datumus un parakstus, taču starp šīm lietām nav atrodama informācija par vēsturisko fonu, kas veicinājis līgumu noslēgšanu, līgumu pieņemšanas kārtību, grūtībām, kas radušās tos izstrādājot un apstākļiem, kādos tie pieņemti. Līguma projektu kopijas, kas ir papildinātas ar saraksti starptautisko līgumu lietās, satur Administratīvi–juridiskā departamenta juriskonsultācijas nodaļas lietas.²⁷ Šis fonds ir nepilnīgs, tajā nav atrodama informācija par visiem starp Latviju un Franciju noslēgtajiem līgumiem, jo minētā nodaļa pastāvēja tikai no 1921. līdz 1926.gadam. Kaut gan 1925.gadā tika izveidota Juridiskā daļa, tās materiālos atrodamas tikai privātpersonu lietas.

Administratīvā departamenta arhīva un šifru nodaļas²⁸ lietas satur šifrus un to atslēgas, sarakstus par šifrogrammu nosūtīšanu, saņemto un nosūtīto dokumentu žurnālus, LR sūtņu Parīzē sūtītās šifrētās telegrammas, atšifrētās telegrammas, saraksti par kļūdu labošanu, šifrētās telegrammas bez atšifrējuma, pārtvertās telegrammas, šifrogrammu grāmatas u.c. Šeit atrodama tikai daļa no slepenajiem ziņojumiem, ar kuriem apmainījās LR ĀM un sūtniecība Parīzē. Liela daļa vēstuļu nav atšifrētas, jo šifri zuduši. Telegrammās atrodami lielākoties īsi ziņojumi par starptautiskajiem notikumiem Eiropā un Francijas ārpolitikas soļiem attiecībā uz Ziemeļaustrumeiropas valstīm, informācija par diplomātisko tikšanos norisi, noslēgtajiem līgumiem. Telegrammu rakstura (lakonisma) dēļ tajās nav viedokļu un vērtējumu.

Starp Ārlietu ministrijas saņemtajiem diplomātiskajiem ziņojumiem atrodas arī sūtņa Lielbritānijā Georga Bisenieka dienasgrāmatas fragmenti.²⁹ Laiku pa laikam viņš dienasgrāmatas fragmentus nosūtīja Zigfrīdam Annai Meierovicam. Dienasgrāmatā viņš pievēršas Eiropas notikumu analīzei, atsevišķu valstu ietekmes sfēru izpētei, kā arī mēģina uzminēt, kādas varētu būt Eiropas valstu savienību kombinācijas, kas varētu ietekmēt Latvijas ārpolitisko kursu. G.Bisenieks, iespaidojoties no angļu sabiedrībā un politiskajās aprindās valdošā negatīvā noskaņojuma pret Franciju, lielākoties par Parīzes diplomātiskajām aktivitātēm (īpaši Ziemeļaustrumeiropā) izsakās izteikti noraidoši. Viņš kritizēja Francijas – Čehoslovākijas savienību, mēģinājumus piesaistīt Baltijas valstu savienībai Poliju, PSRS *de iure* atzīšanu un analizēja Lielbritānijas un Francijas sāncensību izdevīgu attiecību nodibināšanā ar PSRS. Viņa pārdomas ne vienmēr ir pietiekoši izskaidrotas un argumentētas.

²⁷ LVVA, 2570.f., 6.apr. (Administratīvi-juridiskā departamenta juriskonsultāciju nodaļa, 1921-1926, 947 lietas)

²⁸ LVVA, 2570.f., 5.apr. (Administratīvā departamenta arhīvu un šifra nodaļa, 1918-1940, 261 lieta)

²⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 380.l., 21.-61.lpp., Bisenieka dienasgrāmatas fragmenti

Latvijas Kara ministrijā izveidotās Kara vēstures komisijas fonda lietas³⁰ ietver ziņojumus par Francijas lomu Pāvela Bermonta uzbrukuma Rīgai laikā, par Latvijas miera delegācijas pārstāvju Parīzē saraksti ar ārlietu ministru par Sabiedroto politiku Latvijā un kara materiālu piegādēm, ziņojumus par Latvijas delegācijas Parīzē darbību. Šie dokumenti papildina pētījuma ievaddaļu un sniedz fona informāciju par Sabiedroto attieksmi pret jaunizveidotajām Baltijas valstīm.

1.1.2. Francijas Ārlietu ministrijas arhīva materiāli

Francijas Ārlietu ministrijas dokumenti³¹, kas attiecas uz Baltijas valstīm, vēstures literatūrā ir salīdzinoši maz izmantoti. Atsevišķas lietas pētījumā par Baltijas valstu aspektu Francijas – Padomju Savienības savstarpējās attiecībās no 1919. līdz 1934. gadam ir skatījusi vēsturniece Sizanna Šamponuā. Ievērojami plašāk šos arhīva dokumentus ir skatījuši Kalervo Hovi un Pjotrs Vandičs, kā arī Žuljēns Gelēns pētījumā par Francijas attiecībām ar mazajām Baltijas valstīm.

Francijas Ārlietu ministrijas arhīvā katrai no Baltijas valstīm ir veltīts savs atsevišķs fonds. Tāpat kā tas ir Lietuvai, Padomju Savienībai un citām Eiropas valstīm. Lai gan formāli dokumenti aptver periodu no 1918. līdz 1940. gadam, realitātē aktuālie politiskie dokumenti atrodami tikai par laika posmu līdz 1935. gadam ieskaitot. Balstoties uz Pirmā pasaules kara pieredzi, 1940. gada 16. maijā, neilgi pirms Francijas okupācijas, tika iznīcināti visi pēdējo 5 gadu Francijas Ārlietu ministrijas arhīva un ārzemju aktuālie politiskie un ekonomiskie dokumenti. Atlikušās lietas okupācijas laikā tika nosūtītas uz Vāciju. Tāpat arī arhīva lietu saglabāšanos ietekmēja 1944. gada Parīzes atbrīvošanas cīņu laikā notikušā bombardēšana. Smagi cieta Francijas Ārlietu ministrijas ēkas spārns, kurā bija izvietots arhīvs, bojā gāja virkne arhīva lietu un tradicionālās kolekcijas.³² Neskatoties uz to, šobrīd par pētījumā apskatīto laika posmu ir pieejama plaša Francijas diplomātiskā arhīva dokumentu kolekcija, kas saglabājās vai tika atjaunota.

Latvijas fondā ietilpst 70 lietas un tās aptver ārpolitikas, diplomātiskā korpusa, armijas, propagandas, ekonomiskos un finanšu jautājumus, kā arī iekšpolitiskās un konsulārās lietas. Starp šiem dokumentiem ir lietas, kurās hronoloģiski apkopota informācija par vispārējiem ārpolitikas jautājumiem,³³ līgumi, kurus Latvija tika parakstījusi³⁴, par

³⁰ LVVA, 6033. f. (Kara – vēstures komisija Rīgā, 1916-1930), 1. apr. (405 lietas)

³¹ Ministère des Affaires Étrangères Archives Diplomatiques, Direction des affaires Politiques et Commerciales, Série Z, Europe, 1918-1940 (turpmāk - MAE AD)

³² Three Centuries of History. Pieejams: http://www.diplomatie.gouv.fr/en/ministry_158/archives-and-heritage_3562/history-and-organisation-of-the-service_3563/three-centuries-of-history_3569/historic-presentation_4672.html [aplūkots 02.01.2010.].

³³ MAE AD, Lettonie 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 51, 52, 63

³⁴ MAE AD, Lettonie 8, 8bis

Francijas pārstāvniecību Rīgā³⁵, atsevišķi atrodas lietas, kas attiecas uz agrārā jautājuma risināšanu.³⁶ Latvijas fondā galvenokārt apkopoti sūtņu ziņojumi no Rīgas, starp tiem atrodas tikai reta *Quai d'Orsay* nota, telegramma vai atbildes vēstule. Ziņojumi atspoguļo sūtņu viedokli par Latvijas ārpolitiku, raksturo atšķirīgos preses viedokļus un analizē Ziemeļaustrumeiropas starptautisko stāvokli. Iepazīstoties ar lietām, jāsecina, ka atšķirībā no Latvijas sūtņiem Francijas sūtņi Baltijas valstīs reti izteica savu vērtējumu vai ieteikumus *Quai d'Orsay*, francūžu ziņojumi ir daudz īsāki un koncentrētāki. Turklāt liela daļa informācijas tika telegrafēta, nevis sūtīta ar kurjeru. Savu viedokli par notikumiem Baltijā aktīvāk pauda sūtņi Varšavā, Helsinkos, Stokholmā un vēstnieks Maskavā.

Francijas attieksmi pret Ziemeļaustrumeiropas jaunajām valstīm var izprast, arī izpētot PSRS fonda lietu aprakstu, kurā 38 lietas (kopā fondā ir 1284 lietas) veltītas tieši Baltijas valstu tematikai.³⁷ Interesants ir arī jautājums, kāpēc arhīva dokumentos Baltijas valstis ir iekļautas zem PSRS. Saprotams būtu, ja šāds dalījums attiektos tikai uz pirmajiem pēckara gadiem (līdz Latvijas atzīšanai *de iure*), jo Francija cerēja uz agrākās Krievijas atjaunošanos. Šāda dokumentu strukturēšana daļēji liecina, ka Francijas Ārlietu ministrija 20.gadu pirmajā pusē neticēja Baltijas valstu ilgstošai pastāvēšanai, bet pēc tam acīmredzot saglabāja iepriekšējos gados uzsākto dokumentu grupēšanas metodi.

Tēmas izpētei būtiski ir arī Igaunijas (75 lietas), Lietuvas (99 lietas) un Polijas (444 lietas) fondi, kā arī Mēmeles jautājumam veltītais atsevišķais fonds (46 lietas). Francijas sūtņu ziņojumi Latvijā un kaimiņvalstīs atspoguļo diplomātisko pārstāvju izpratni par notikumiem Latvijā, par Latvijas ārpolitiku, tās virzību, uzdevumiem un centieniem tos realizēt. Sūtņi reizēm sniedza padomus un ieteikumus savai valdībai, kā vajadzētu izturēties pret Latviju un ko no Latvija tā varētu sagaidīt.

Francijas arhīva dokumenti par tēmu nav tik apjomīgi kā Latvijā atrodamie materiāli, bet tomēr tie veido plašu informācijas bāzi, lai rekonstruētu un analizētu Latvijas – Francijas attiecības no Francijas viedokļa. Materiāli sastrukturēti, ievērojot tematisko un hronoloģisko principu. Informatīvi visvērtīgākās ir Francijas Ārlietu ministrijas arhīva lietas, kurās apkopota ārpolitiskā informācija. Atšķirībā no Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāliem Francijas Ārlietu ministrijas arhīvā lielāks īpatsvars ir *Quai d'Orsay* instrukcijas, notas un telegrammas pārstāvjiem Latvijā, kas satur informāciju par Francijas nodomiem Austrumeiropā un Baltijas valstīs, norādes uz lietām, ko iespējams minētās valstis gaidīja no Francijas, bet ko Francija noteikti nedarīs. Vēstules sūtņiem satur informāciju par Francijas Ārlietu ministrijas nostāju Ziemeļaustrumeiropas ārpolitiskajās norisēs, attieksmi pret

³⁵ MAE AD, Lettonie 9, 10, 54

³⁶ MAE AD, Lettonie 28, 29

³⁷ MAE AD, Russie 271 – 278, 687 – 707 un 1095 – 1103

Baltijas valstu darbību savienības izveides mēģinājumos, savstarpējo sakaru veidošanā, attiecību veidošanā ar PSRS un Vāciju, Lielbritānijas attieksmē pret Latviju, Baltijas valstīs dzimušajām idejām par Austrumu Lokarno izveidi un Francijas lomu tajās. Dokumenti atspoguļo, kādus norādījumus *Quai d'Orsay* deva saviem sūtņiem un kādu informāciju sūtņiem vajadzēja nodot Latvijas atbildīgajām amatpersonām. Starp šiem dokumentiem ļoti reti atrodamas konkrētas iepriekš formulētas Francijas ārējās politikas Ziemeļaustrumeiropā vadlīnijas, vēstules un dokumenti ir Francijas atbildes reakcija uz notiekošo, kas ne vienmēr ir skaidri formulēta. Starp 20.gadu dokumentiem atrodamas neskaitāmas Francijas Ārlietu ministrijas notas sūtņiem Rīgā, Tallinā, Kauņā, Varšavā, Helsinkos, Stokholmā un citās valstīs par Francijas pozīciju Ziemeļaustrumeiropas valstu savstarpējo sarunu kontekstā.

Otra nozīmīga arhīvu materiālu grupa ir Francijas sūtņu Latvijā ziņojumi uz Parīzi.³⁸ Tajos iekļauta informācija par Latvijas ārpolitiku, Latvijas pārstāvju vestajām sarunām, noslēgtajiem līgumiem. Lielākā daļa ziņojumi attiecas uz Baltijas valstu vadītāju vai ārlietu ministru tikšanos sagatavošanu, gaitu, nolemtajiem jautājumiem, pozīcijas raksturojumu. 20.gadu pirmajā pusē, kad Francijai nebija sava oficiālā pārstāvja Maskavā, sūtnis Latvijā daudz uzmanības pievērta Padomju Krievijas (vēlāk – PSRS) jautājumiem. Viņu interesēja Maskavas attiecības ne tikai ar Latviju un Baltijas valstīm, bet Padomju Krievijas – Vācijas sadarbība, PSRS centieni nodibināt attiecības ar Lielbritāniju, jautājums par Padomju Savienības parādiem Francijai u.c. Dokumenti liecina par Francijas sūtņu informētības pakāpi, kā arī notikumu un problēmu izpratni.

Nemot vērā to, ka dokumentu autori bija Francijas Ārlietu ministrijas darbinieki, kas vēstulēs, rīkojumos un ziņojumos pauda savas valsts oficiālo viedokli par starptautiskajiem notikumiem un vēlamo notikumu attīstību, materiāli ir objektīvs vēstures avots. Francijas Ārlietu ministrijas arhīvs sniedz arī informāciju par Francijas diplomātiskās pārstāvniecības izveidi Latvijā, par starptautiskajiem līgumiem, kurus parakstījusi Latvija, Francijas militārajām misijām Baltijā, finanšu un tirdzniecības attiecībām.

1.2. Publicētie avoti

1.2.1. Dokumenti un dokumentu krājumi

Dokumentu krājumi, kas izdoti Latvijā no 1918. līdz 1940.gadam. Francijas vietas Latvijas ārpolitikā izpētei nozīmīgu informāciju sniedz publicētie avoti. Pirmkārt, jārunā par dokumentu krājumiem, kas izdoti Latvijā no 1921. līdz 1940.gadam. Šajos dokumentu krājumos ievietotie dokumenti ir autentiski, dokumenti publicēti pilnībā, tie nav laboti. Tie atspoguļo visus notikumus un diskusijas un atšķiras no vēlāk izdotiem dokumentu krājumiem, kuros ievietotie materiāli tika mērķtiecīgi atlasīti.

³⁸ MAE AD, Russie 693 – 701

Tautas Padomes 59 sēdēs no 1918.gada 18.novembra līdz 1920.gada 18.martam³⁹ tika apspriesti ne tikai Latvijas ārpolitikas kursa vispārējie jautājumi, bet arī specifiskākas lietas. Sēžu dienas kārtībā bija iekļauts ārlietu ministra ziņojums par Helsinku konferenci, informācija par sarunām par līgumu noslēgšanu ar kaimiņvalstīm un diplomātisko attiecību pārtraukšanu ar Vāciju. 1919.gada 6.oktobra sēdē ārlietu ministrs Z.Meierovics ļoti pozitīvi izteicās par Francijas atbalstu Latvijai un izvirzīja tuvākos ārpolitikas uzdevumus. Šajā sēdē tika apspriests arī Padomju Krievijas ierosinātais miera (pamiera) jautājums. Debatēs Fēlikss Cielēns kritiski izteicās par Franciju, kuras joprojām nebija atzinusi Latviju *de facto* un aizrādīja, ka Francijas sniegtais atbalsts Latvijai ir niecīgs.⁴⁰ Savukārt Satversmes sapulces stenogrammas⁴¹ no 1920.gada 1.maija līdz 1922.gada 3.novembrim sniedz ieskatu retajās diskusijās par ārpolitiskajiem jautājumiem. Tie saistīti ar sūtniecību skaitu un nepieciešamību, Latvijas ārpolitisko orientāciju; 1921.gada janvārī Z.Meierovics nolasīja ziņojumu par Latvijas *de iure* atzīšanu, dienas kārtībā bija iekļauts jautājums par miera līguma parakstīšanu ar Padomju Krieviju. Tāpat Satversmes Sapulcē tika apspriests jautājums par Baltijas savienības izveidi. Piemēram, 1922.gada martā tika diskutēts par Varšavas akorda parakstīšanu. Stenogrammas sniedz ieskatu dažādu politisko partiju pārstāvju atšķirīgajos viedokļos par ārpolitikas jautājumiem un atspoguļo ārlietu ministra pozīciju. Diskusijas atspoguļo tikai mazu daļu no pētījumā apskatīto jautājumu loka.

Saeimas sēžu stenogrammās⁴² atrodamas ziņas par jūras krasta aizsardzības līdzekļu iegādi (no Francijas tika nopirkta 2 zemūdenes un 2 mīnu traleri), 1923.gadā notikušajām debatēm par atsevišķu sūtniecību likvidēšanu, par līguma noslēgšanu ar Igauniju. Saeimas sēdēs tika apspriests arī jautājums par likumu par Maskavā 1929.gada 9.februārī parakstīto protokolu attiecībā uz 1928.gada augustā parakstītā līguma par kara pielietošanas nosodīšanu un atsacīšanos no tā starptautisko strīdu izšķiršanā spēkā stāšanos, kā arī par

³⁹ *Latvijas Tautas Padome: [Sesiju stenogrammas]*. 2 sēj. Rīga: Satversmes Sapulce, 1920. 945 lpp.

⁴⁰ *Latvijas Tautas Padome: [Sesiju stenogrammas]*. 1.sēj. Rīga: Satversmes Sapulce, 1920. 350.-351., 363.-365.lpp.

⁴¹ *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas*. I sesijas 1. (atklāšanas) sēde 1920.gada 1. maijā - I sesijas 38. sēde 1920. gada 18. septembrī. Rīga: Satversmes sapulce, 1920. 1146 lpp.; *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas*. II sesijas 1. sēde 1920. gada 23. novembrī - II sesijas 13. sēde 1920. gada 21. decembrī. Rīga: Satversmes sapulce, 1920. 1874 lpp.; *Latvijas Satversmes Sapulce stenogrammas*. III sesijas 1. sēde 1921. gada 25. janvārī - III sesijas 36. sēde 1921. gada 17. jūnijā. Rīga: Satversmes sapulce, 1921. 1292 lpp.; *Latvijas Satversmes Sapulce stenogrammas*. IV sesijas 1. sēde 1921. gada 20. septembrī - IV sesijas 38. sēde 1921. gada 16. decembrī. Rīga: Satversmes sapulce, 1921. 2403 lpp.; *Latvijas Satversmes Sapulce stenogrammas*. Svinīgā sēde 1922. gada 1. maijā - VI sesijas ārkārtējā sēde 1922. gada 3. Novembrī. Rīga: Satversmes sapulce, 1922. 2885 lpp.

⁴² *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. I Saeimas I – VIII sesija: 1922.g. 27.novembris – 1925.g. 29.maijs. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1923.-1925.; *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. II Saeimas I – IX sesija: 1925.g. 3.novembris -1928.g. 8.jūnijs. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925.-1928.; *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. III Saeimas I – IX sesija: 1928.g. 6.novembris – 1931.g. jūnijs. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928.-1931.; *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV Saeimas I – IX sesija: 1931.g. 3.novembris – 1934.g. 15.maijs. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1931.-1934.

Latvijas pievienošanos pašam 1928.gada 27.augustā Parīzē parakstītajam līgumam. 1932.gada aprīlī tika apspriests atbrūnošanās un Latvijas drošības jautājums. Debatēs spilgti izpaudās dažādo politisko partiju un grupu atšķirīgā nostāja minētajos jautājumos.

Darbā izmantoti Latvijas Ārlietu ministrijas izdotie pārskati par Diplomātisko un konsulāro korpusu Rīgā, kā arī par Latvijas pārstāvniecībām ārvalstīs,⁴³ kuros regulāri tika sniegti nodarbināto personu saraksti. Atšķirībā no Francijas *Quai d'Orsay* sastādītajiem pārskatiem,⁴⁴ tie saglabājušies fragmentāri. Franču Ārlietu ministrijas pārskati sniedz informāciju par ministrijas struktūru un kompetencēm, biogrāfiskus datus par visiem Francijas Ārlietu ministrijas darbiniekiem, par ārvalstu (tai skaitā Latvijas) sūtņiem Francijā, atsevišķos gados tika publicēti arī ārvalstu sūtniecības darbinieku saraksti.

Nozīmīgākās izmantotās dokumentu publikācijas ir starptautisko tiesību speciālista un LR ĀM ģenerālsekretāra (no 1923. līdz 1933. gadam) Hermaņa Albata vadībā sastādītie Latvijas noslēgto starptautisko līgumu krājumi latviešu, franču, vācu un angļu valodā. Tajos ievietoti tēmas izpētē būtiski līgumi: Latvijas – PSRS miera līgums, Varšavas akords, Latvijas – Igaunijas aizsardzības alianses līgums, šķērējtiesas līgums ar Lietuvu, Latvijas – Francijas tirdzniecības konvencija u.c., kuru pārzināšana ir svarīga, lai izprastu Francijas valdības nostāju, sabiedrības viedokli un preses publikācijas.⁴⁵

30.gadu vidū, pēc Z.Meierovica nāves iznāca plašs Eduarda Virzas sastādīts bijušā ārlietu ministra piemiņai veltīts rakstu krājums.⁴⁶ Tajā bija ievietotas ne tikai atmiņas par viņu, bet arī viņa teikto runu Satversmes sapulces sesiju laikā atreferējumi. Piemēram, 1920.gada 2.septembra runa *Par Latvijas – Padomju Krievijas miera līgumu*, 1920.gada 18.septembra runa *Par Latvijas iestāšanos Tautu Savienībā*, 1921.gada 18.februāra runa *Par ceļojumu Latvijas tiesiskās atzīšanas panākšanai*, 1920.gada 7.jūlija runa *Par Latvijas ārējo politiku*, 1921.gada 16.jūnija *Z.Meierovica valdības deklarācija* u.c.⁴⁷ Latvijas *de iure* atzīšanas panākšanas laiku dokumentē virkne Z.Meierovica sarakstītās vēstules, kas

⁴³ *Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvības ārzemēs: Nr. 2.* Rīgā: Ārlietu ministrija, 1927. 72 lpp.; *Nr. 3.* Rīgā: Ārlietu ministrija, 1928. 104 lpp.; *Nr. 4.* Rīgā: Ārlietu ministrija, 1929. 103 lpp.; *Le corps diplomatique à Riga, avec annexe contenant la liste des consuls généraux, consuls, vice-consuls et agents consulaires en Lettonie.* No 7. [Rīga], 1925. 53 lpp.

⁴⁴ *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1920, 1921, 1922, 1923, 1924 et 1925, 1926, 1927, 1928, 1929 et 1930, 1931, 1932, 1933.* Paris: Imprimerie Nationale, 1920-1933.

⁴⁵ *Recueil des principaux traités conclus par la Lettonie avec les pays étrangers, 1918-1930* /publié par le Ministère des affaires étrangères sous la direction de G.Albat. Riga: Ministère des affaires étrangères, 1930. P.737.; *Recueil des principaux traités conclus par la Lettonie avec les Pays étrangers* /publié par le Ministère des Affaires Etrangères Vol.2, 1930-1938. Riga, 1938. P.445.

⁴⁶ *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums.* Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 479 lpp.

⁴⁷ *Meierovics, Z. Par ceļojumu Latvijas tiesiskās atzīšanas panākšanai; Par Latvijas ārējo politiku; Par Latvijas iestāšanos Tautu Savienībā; Par Latvijas – Padomju Krievijas miera līgumu; Par sagatavošanas darbiem Dženovas konferencei; Z.Meierovica valdības deklarācija.* Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums.* Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 228.-395.lpp.

publicētas bijušā ārlietu ministra nāves desmitajai gadadienai par godu iznākušajā krājumā.⁴⁸ Vēstulēs atrodamas ārlietu ministra instrukcijas citiem Latvijas diplomātiem pārstāvjiem (G.Biseniekam, O.Grosvaldam u.c.), kā arī stāvokļa analīze, kurā viņš uzsver grūtības, ar kādām Latvijas valdībai jāsaskaras sev labvēlīgu lielvalstu lēmumu panākšanā.

Latvijas PSR laikā izdotie dokumentu krājumi. Neraugoties uz zināmo tendenciozitāti materiālu atlasē, tēmas izpētei nozīmīgi ir Andreja Gromiko vadībā sastādītie dokumentu krājumi par PSRS ārpolitiku.⁴⁹ Tajos ievietoti PSRS pārstāvju ziņojumi no Francijas par abu valstu attiecībām, PSRS ārlietu dienesta vēstules par PSRS – Latvijas attiecībām, īpašs uzsvars tiks uz abu valstu sarunām par neuzbrukšanas līguma noslēgšanu, kas interesēja PSRS vēstniekus Francijā. Dokumentos iekļauta informācija par Francijas gatavību sadarboties ar PSRS, šķēršļiem abu valstu attiecībās. Krājumā ievietots Francijas – PSRS 1932.gadā parakstītais neuzbrukšanas līgums, Briāna-Kelloga pakts, dokumenti par atbrūnošanās jautājumu, Francijas piedāvāto Paneiropas plānu u.c.

Tēmas izpētei nozīmīgi dokumenti, neskatoties uz ideoloģisko atlasī, iekļauti Valda Bērziņa sastādītajā krājumā *Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas* (atbildīgais redaktors Aleksandrs Drīzulis).⁵⁰ Starp vērtīgākajiem minama Parīzes miera konferences vadītāja vietas izpildītāja J.Seska vēstule ārlietu ministram Z.Meierovicam un Francijas militārās misijas Latvijā ziņojums ministru prezidentam Kārlim Ulmanim par kara materiālu nosūtīšanu.

1984.gadā iznāca A.Niedres sastādītais dokumentu krājums *Buržuāziskā Latvija imperiālistisko lielvalstu ekonomiskajā atkarībā, 1919-1940* (atbildīgais redaktors – Alberts Varoslavāns).⁵¹ Tajā ievietotas Latvijas kara atašeja Francijā vēstules ārlietu ministram, LR Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļas vadītāja vēstules sūtnim Parīzē par sviesta eksportu uz Franciju, pārskata tabula par bruņojuma iegādēm no Eiropas valstīm (tai skaitā Francijas), Latvijas koku eksporta apjomi uz Franciju, par Latvijas parādu apjomu Francijai.

Latvijas PSR laikā izdotie dokumentu krājumi ir jāvērtē ļoti kritiski, jo tajos ievietotie materiāli tika mērķtiecīgi atlasīti. To uzdevums bija atspoguļot Lielbritānijas un

⁴⁸ Z.A.Meierovica vēstules valsts lietās. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 320.-475.lpp.

⁴⁹ *Документы внешней политики СССР*. Т. III, 1 июля 1920 г. – 18 марта 1921 г.; Т. IV, 19 марта 1921 г. – 31 декабря 1921 г.; Т. V, 1 января 1922 г. – 19 ноября 1922 г.; Т. VI, 20 ноября 1922 г. – 31 декабря 1923 г.; Т. VII, 1 января – 31 декабря 1924 г.; Т. VIII, 1 января – 31 декабря 1925 г.; Т. IX, 1 января – 31 декабря 1926 г.; Т. X, 1 января – 31 декабря 1927 г.; Т. XI, 1 января – 31 декабря 1928 г.; Т. XII, 1 января – 31 декабря 1929 г.; Т. XIII, 1 января – 31 декабря 1930 г.; Т. XIV, 1 января – 31 декабря 1931 г.; Т. XV, 1 января – 31 декабря 1932 г.; Т. XVI, 1 января – 31 декабря 1933 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1959-1970.

⁵⁰ Redkolēģijā – V.Karaļuns, M.Rasa, I.Ronis; komentāru autori – V.Bērziņš, I.Ronis. *Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas*. Rīga: Zinātne, 1988. 303 lpp.

⁵¹ Redkolēģijā arī V.Krastiņš, N.Rižovs un L.Pluce; izdots pēc Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenā arhīvu pārvaldes pasūtījuma. *Buržuāziskā Latvija imperiālistisko lielvalstu ekonomiskajā atkarībā. 1919-1940*. Dokumenti un materiāli. Rīga: Avots, 1984. 257 lp.

Francijas centienus, izmantojot militāros un politiskos līdzekļus, pakļaut Baltijas valstis un gūt no tām ekonomiskus labumus, kā arī, izmantojot jaunās valstis par placdarmu, veikt intervenci PSRS, lai likvidētu sociālismu.

Latvijā no 1991. gada līdz mūsdienām iznākušie dokumentu krājumi. Krājumā *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998*⁵² apkopoti dokumenti par Latvijas divpusējo attiecību nodibināšanu ar pasaules valstīm pēc Pirmā pasaules kara un 20.gs. 90.gadu sākumā. Temata izpētei aktuāli ir krājumā iekļautie oficiālie Latvijas valsts atzīšanas dokumenti no valsts izveidošanās līdz 20.gadu beigām. Krājumā publicētajiem dokumentiem norādīts autors, sastādīšanas laiks, dokumenta veids un saturs, kā arī atrodamas norādes par dokumenta glabāšanas vietu, autentiskumu, valodu, tulkojumu, nosūtīšanas veidu un dienesta atzīmēm. Dokumentus papildina personu rādītājs.

Materiāli par Latvijas – Francijas attiecībām ir arī vairākos dokumentu krājumos, kas izdoti pēdējos gados. 2003.gadā iznāca Jāņa Kerusa sastādīts avotu krājums par Baltijas valstīm starp Vāciju un PSRS (1920-1934).⁵³ Tajā ievietots PSRS un Latvijas 1926.gada neuzbrukšanas līguma projekts, Latvijas un PSRS savstarpējo sarunu gaitas raksturojumi, Latvijas un Igaunijas 1932.gada neuzbrukšanas līgumu teksti un to vērtējums. Līdzīgs ir Ērika Jēkabsona sastādītais avotu krājums par Polijas ārējo politiku 1918.-1937.gadā.⁵⁴ Krājumā iekļauti Latvijas Valsts vēstures arhīva, Polijas arhīvu materiāli, kā arī tulkoti dokumenti, kas publicēti poļu valodā izdotos krājumos. Starp publicētajiem dokumentiem ir 1921.gada 19.februāra Francijas – Polijas militārā konvencija un 1925.gada 24.oktobra Latvijas sūtņa Mārtiņa Nukšas ziņojums par reakciju Polijā uz sarunām Lokarno. Minētās avotu publikācijas rada priekšstatu par vēsturisko fonu, kurā veidojās Latvijas – Francijas attiecības, Francijas – Polijas līguma teksta pārzināšana ir nepieciešama, lai izprastu Latvijas attieksmi pret Parīzes palīdzības solījumiem varbūtēja Padomju Krievijas (vēlāk – PSRS) uzbrukuma gadījumā.

Rietumu valstīs iznākušie dokumentu krājumi. Lielbritānijas ārpolitikas dokumentu krājumā⁵⁵ atrodami darbā izvirzītās problemātikas konteksta izpētei nozīmīgi avoti.

⁵² *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskiem sakariem. 1918.-1998.* Sast. Sarkanis, A. Rīga: Nordik, 1999. 538 lpp.

⁵³ *Baltijas valstis starp Vāciju un PSRS (1920-1934).* Vēstures avotu krājums. Sastādījis J.Keruss. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2003. 156 lpp.

⁵⁴ *Polijas ārējā politika 1918.-1937.gadā.* Vēstures avoti augstskolai. Sastādījis Ē.Jēkabsons. Rīga, 2009. 255 lpp.

⁵⁵ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939.* First series. 1919-1929, vol. 1-27; Series 1A. 1925-1929, vol. 1-7; Second series. 1930-1938, vol. 1-21; Third series. 1938-1939, vol. 1-10. London: Her Majesty's Stationery Office, 1947-1986.

Piemēram, 1.sērijas 11.sējumā⁵⁶ ievietoti dokumenti, kas fiksē Lielbritānijas ārpolitikas izmaiņas attiecībā uz Poliju un Baltijas valstīm līdz Rīgas līguma noslēgšanai 1921.gada 18.martā. Jāatzīmē, ka vēsturnieki, atlasot dokumentus, galveno uzmanību koncentrējuši uz Poliju, nevis Baltijas valstīm. Šajā sējumā publicēti arī dokumenti par Polijas un Lietuvas attiecībām, par britu jūras spēku darbību Baltijā, par britu ieinteresētību Ziemeļaustrumeiropas ekonomiskā atdzimšanā, kā arī par Baltijas valstu lomu Lielbritānijas attiecībās ar Padomju Krieviju. 1.sērijas 27.sējumā⁵⁷ publicēti dokumenti par sarunām pirms Lokarno līguma noslēgšanas, kuru mērķis bija novērst iespēju, ka Vācija kopā ar PSRS varētu izveidot pret Rietumu lielvalstīm vērstu bloku. Šo dokumentu krājumu papildina 1.A sērijas 1.sējums⁵⁸, kas veltīts grūtībām, ar kādām Lielbritānija saskārās pēc Lokarno līguma noslēgšanas – atbrūošanās jautājumam, sāncensībai Tautu Savienības Padomes pastāvīgo locekļu starpā; tajā atspoguļotas raizes, kas radās Lokarno parakstītājvalstu vidū līdz ar Vācijas – PSRS draudzības līguma parakstīšanu 1926.gada aprīlī, un centieni panākt Austrumeiropas valstu saprašanos. Lai gan minētie dokumenti neattiecas tieši uz pētījumā apskatītajiem Francijas – Latvijas attiecību aspektiem, tie ir noderīgi vēsturiskā fona izpratnei. Lielbritānijas ārpolitikas dokumentu krājumu 1.A sērijas 4. līdz 6.sējumā⁵⁹ apkopoti dokumenti par Eiropas drošības jautājumiem – Vācijas reparācijas, atbrūošanās, Reinzemes evakuācija, angļu – franču sadarbība uz jūras, finanšu jautājumi. Savukārt 2.sērijas 1.sējumā⁶⁰ ievietoti dokumenti par Lielbritānijas attieksmi pret A.Briāna piedāvāto Eiropas Federālās Savienības izveidošanu (1930.gada maijs - septembris).

Īpaši nozīmīgs materiālu apkopojums ir Francijas Ārlietu ministrijas speciāli izveidotās Francijas diplomātisko dokumentu publicēšanas komisijas izdotie dokumentu krājumi. Franču diplomātisko dokumentu kolekcija apkopo Ārlietu ministrijas fondu dokumentus, atklājot franču diplomātijas attīstību. Dokumentus atlasījusi speciāla vēsturnieku un diplomātu komisija. Ņemot vērā to, ka no 1983.gada komisija bija pievērsusies dokumentiem, kas radušies pēc 1954.gada 21.jūlija, un tikai 1992.gadā uzsāka starpkaru perioda dokumentu izpēti un atlasīti, tad ir izdota tikai maza daļa no interesējošiem

⁵⁶ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. First series (1919-1929), vol. XI, Upper Silesia, Poland, and the Baltic States January 1920-March 1921. London: Her Majesty's Stationery Office, 1961. P.748.

⁵⁷ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. First series (1919-1929), vol. XXVII, Central Europe and the Balkans 1925, The Conference of Locarno 1925, Germany 1925. London: Her Majesty's Stationery Office, 1984.

⁵⁸ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. Series 1A (1925-1929), vol. I, The Aftermath of Locarno 1925-1926. London: Her Majesty's Stationery Office, 1966.

⁵⁹ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. Series 1A (1925-1929), vol. IV, European and Security Questions 1928. London: Her Majesty's Stationery Office, 1971.; vol. V, European Security Questions 1927-1928. London: Her Majesty's Stationery Office, 1973.; vol. VI, The Young Report and the Hague Conference: Security Questions 1928-1929. London: Her Majesty's Stationery Office, 1974.

⁶⁰ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. Second series (1930-1930), vol. I, London Naval Conference, Five-Power Conference, London Naval Treaty, Relations with Germany. London: Her Majesty's Stationery Office, 1946. P.603.

dokumenti. Materiāli sējumos kārtoti hronoloģiskā secībā, un katram gadam veltīti vidēji 3 sējumi. Šobrīd pieejami dokumenti no 1920.sākuma līdz 1923.gada jūnija beigām un no 1932.gada jūlija līdz 1933.gada novembrim. Katrā no apjomīgajiem sējumiem ir ievietoti vairāki dokumenti, kas tieši attiecas uz Baltijas valstīm. Piemēram, 1920.gadā – atbilde uz Latvijas Republikas atzīšanas lūgumu, par militārās palīdzības sniegšanu Polijai un jaunajām valstīm,⁶¹ Francijas ārlietu ministra Aleksandra Miljerāna vēstule sūtnim Helsinkos, apliecinot, ka Francija neatzīs Baltijas valstis, kamēr nebūs noskaidrojies bijušās Krievijas jautājums,⁶² 1921.gadā - Latvijas un Igaunijas *de iure* atzīšanas dokumenti, instrukcijas poļu – lietuviešu strīdus jautājumos,⁶³ 1921.gada 20.jūlija apliecinājums sniegt Latvijai militāru palīdzību Padomju Krievijas draudu gadījumā⁶⁴, 1921. un 1922.gadā - attieksme pret Baltijas savienības ideju.⁶⁵ 1933.gadā uzmanības centrā bija četru valstu pakts.⁶⁶

Kopumā jāsecina, ka ievietotie dokumenti nedod priekšstatu par Francijas lomu Latvijas ārpolitikā, bet tikai sniedz ieskatu atsevišķos notikumos un papildina Latvijā pieejamos materiālus. Turklāt iztrūkst ļoti svarīgi dokumenti, kas saistīti ar Ženēvas protokolu un Lokarno politiku. Izanalizējot krājumos ievietotos dokumentus, kļūst skaidrs, kurus ar Latviju saistītus notikumus mūsdienu franču vēsturnieki uzskata par nozīmīgākajiem. Var secināt, ka lielāka uzmanība pievērsta Polijai un Lietuvai to savstarpējo nesaskaņu dēļ un mazāka Latvijai un Igaunijai.

1.2.2. Periodiskie izdevumi

Tēmas izpētē presei kā avotu grupai ir salīdzinoši mazāka nozīme nekā arhīvu dokumentiem un publicētajiem dokumentu krājumiem. Preses kā avotu grupas specifika ir laikrakstu iznākšanas regularitāte, kas, pateicoties speciālkorespondentiem un ziņu aģentūrām, deva iedzīvotājiem iespēju sistemātiski iepazīties ar ārvalstu notikumiem un viedokļiem. Preses izdevumu publikācijas regulāri sniedza ziņas par Francijas austrumu politiku un reizēm analizēja tās ietekmi uz Latvijas ārpolitisko stāvokli un virzību starpkaru periodā.

⁶¹ *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 10 Janvier – 18 Mai 1920. Paris: Imprimerie Nationale, 1997. P.689.*

⁶² *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome II, 19 Mai – 23 Septembre 1920. Paris: Imprimerie Nationale, 1999. P.688.*

⁶³ *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome III, 24 Septembre 1920 – 15 Janvier 1921. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt/M., New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2002. P.667.*

⁶⁴ *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2005. P.847.*

⁶⁵ Turpat un *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1922. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2007. P.838.*

⁶⁶ *Documents Diplomatiques Français. Série: 1932-1939. Tome III, 17 Mars – 15 Juillet 1933. Paris: Imprimerie Nationale, 1967. P.998.*

Pētījumā tika izmantota virkne Latvijā un Francijā iznākušo laikrakstu. Latvijas preses izdevumi Francijas austrumu politiku atainoja diezgan detalizēti, ievērojot izdevēju politisko orientāciju. Jāsecina, ka par Francijas politiku Ziemeļaustrumeiropā latviešu prese rakstīja regulāri. 1921., 1923. un 1924. gadā tika publicēti vairāk kā 50 raksti gadā, tam sekoja neliels kritums – 20.gadu otrajā pusē un 30.gadu sākumā latviešu preses interese svārstījās no 21 līdz 37 publikācijām gadā. Savukārt, sākot no 1933.gada, varēja novērot publikāciju skaita strauju pieaugumu. Latviešu prese par Francijas politiku Ziemeļaustrumeiropas reģionā informēja nevienmērīgi – publicitātes biežums lielākajos preses izdevumos svārstījās no nulles līdz astoņiem rakstiem dienā, kas skaidrojams ar politisko norišu un Francijas viedokļa aktualitāti sabiedrībā.⁶⁷ Tēmas izpētei būtiski, ka Latvijā izdotajā presē atsevišķi tika apskatīta Latvijas ārpolitika un attiecības ar Eiropas lielvalstīm.

Tēmas izpētē nozīmīgs materiāls ir no 1921. līdz 1933.gadam iznākušajos laikrakstos ievietotie ārlietu ministru ārpolitisko runu un deklarāciju atreferējumi, kas sniedz priekšstatu par Latvijas oficiālās ārpolitikas kursu un dod iespēju konstatēt, vai prese tam sekoja. Aktīvākais šajā ziņā bija valdības oficiālais izdevums *Valdības Vēstnesis*⁶⁸. Šajā laikrakstā tika publicētas arī valdības deklarācijas (tai skaitā ārpolitikas), instrukcijas, noslēgtie līgumi un to projekti, kā arī ārlietu ministru runas.⁶⁹ Līdzās augstākminētajiem LR Ārlietu Ministrijas vadošo darbinieku sastādītiem Latvijas ārējās politikas pārskatiem speciālajos jubilejas izdevumos, līdzīgi apkopojumi tika ievietoti Latvijas presē, galvenokārt oficiālajā izdevumā *Valdības Vēstnesis*. Pārskati aptvēra ministrijas galvenās darbības sfēras un sniedza priekšstatu par struktūrvienību daudzpusīgo darbību.⁷⁰ Valsts pastāvēšanas pirmajos gados šāda informācija tika ievietota regulāri, taču no 20.gadu vidus tas tika darīts arvien retāk.

⁶⁷ Bražūne, A. *Francijas politika Austrumeiropā latviešu presē: 1921.-1940.gads: maģistra darbs*. Rīga: LU VFF Vēstures nodaļa, 2007. 126 lp.

⁶⁸ Valdības oficiālais laikraksts, iznāca no 1918.-1940.gadam. (*Latvijas Republikas prese 1918-1940*. Redakt. Dr.habil.hist. R.Trejs. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996. 380.lpp.)

⁶⁹ Piemēram, Ārlietu ministrs par sava pēdējā brauciena nolūkiem un panākumiem. *Valdības Vēstnesis*, 1925, 4.augusts, 3.lpp.

⁷⁰ Pārskats par Ārlietu ministrijas darbību 1924.gadā. *Valdības Vēstnesis*, 1925, 5.janvāris, 1.-3.lpp.; Salnais, V., Albats, H. Ārlietu ministrijas darbība no 1920.g. 18.novembra līdz 1921.g. 18.novembrim. *Valdības Vēstnesis*, 1921, 17.novembris, 8.,9.lpp.; Salnais. Latvijas ārpolitikas līnijas, *Izida*, Nr.1., 25.lpp.; Salnais. Latvijas starptautiskais stāvoklis, *Izida*, Nr.2., 4.-7.lpp.; Sēja, P. Galvenie momenti Tautu Savienības VIII pilnsapulces darbā, *Izida*, Nr.1., 1928.g. 5-8, 10.lpp.; Skujenieks, M. Latvijas starptautiskais stāvoklis un Baltijas valstu savienība. *Darbs*, 1921, Nr. 1, 2.janvāris, 1.lpp.; Ulmanis, K. Ārējās politikas pamatlīnijas. *Kuldīgas Vēstnesis*, 1926, Nr. 20, 21.maijs, 1.lpp.; Ulmanis, K. Par starptautisko stāvokli. *Valdības Vēstnesis*, 1926, Nr. 222, 4.oktobris, 1.-2.lpp.; Valdības darbība no 1918.-1923.g.: Ārlietu ministrija. *Valdības Vēstnesis*, 1923, 17.novembris, 10.-13.lpp.; Valdības darbība valsts otrā pastāvēšanas gadā. *Valdības Vēstnesis*, 1920, 17.novembris, 1.lpp.; Ārlietu ministrijas darbība 1925.gadā. *Valdības Vēstnesis*, 1926, 16.februāris, 3.-4.lp.; 17.februāris, 3.lpp.; 18.februāris, 3., 4.lpp.; 19.februāris, 2.-4.lpp.; 20.februāris, 1.-3.lpp.

Apjomā mazākais no apskatītajiem dienas laikrakstiem bija *Latvijas Kareivis*⁷¹. Tajā publicētie viedokļi dažreiz bija salīdzinoši brīvi un pat nevēlami kritiski. Piemēram, Dr.Miķeļa Valtera publikācijas kritizēja valdības oficiālo ārpolitisko virzību. *Latvijas Kareivis* pievērsās Francijas un Eiropas jauno valstu attiecībām, idejām par Eiropas Savienoto Valstu izveidi, Ziemeļaustrumeiropas drošības aspektiem, Baltijas valstu starptautiskajam stāvoklim un Latvijas ārpolitikas uzdevumiem, Mazās Antantes nostiprināšanu u.c. jautājumiem. *Latvijas Kareivis* maz publicēja rakstus tieši par Latvijas – Francijas attiecībām, nerunāja par Latvijas – Francijas ekonomisko sadarbību, kā arī kontaktiem mākslas un kultūras jomās.

Neskatoties uz to, ka pētāmajā laika periodā Latvijā pastāvēja dažādu politisko spēku preses izdevumi, to viedokļi par ārpolitiskajiem jautājumiem krasi neatšķīrās. Jautājumā par Latvijas attiecībām ar Franciju laikraksti nepauda konkrētu viedokli, kā tas, piemēram, bija attiecībā uz PSRS.

Kā viens no nozīmīgākajiem avotiem, kas sniedz plašu materiālu par Franciju laikā no 1921. līdz 1933. gadam, bija Latviešu Zemnieku savienības laikraksts *Brīvā Zeme*.⁷² Tas sniedza informāciju par Latvijas *de iure* atzīšanas panākumu gaitu, Francijas Ziemeļaustrumeiropas politikas vērtējumu, Atbrūošanās konferenci, spēku pārgrupēšanos Eiropā, Francijas attiecībām ar Latvijas kaimiņvalstīm – Krieviju, Vāciju un Poliju, par Francijas lomu Tautu Savienības darbībā, Francijas – Vācijas iespējamo tuvināšanos un tā ietekmi uz Baltijas reģionu, par Francijas uzskatiem Latvijas ārpolitiskajā virzībā un sadarbības dibināšanu ar Latvijas tuvākajiem kaimiņiem. 1924.gadā *Brīvā Zeme* publicēja O.Grosvalda (Latvijas sūtņa Francijā) trīs rakstu sēriju par Latvijas un Francijas attiecībām. *Brīvā Zeme* praktiski nerakstīja par Latvijas – Francijas ekonomiskajām un saimnieciskajām attiecībām un sadarbību kultūras jomā.

Arī tāds periodikas izdevums kā *Jaunākās Ziņas*⁷³ par norisēm Francijā informāciju sniedza daudz un regulāri (laika posmā no 1921. līdz 1933.gadam tajā ievietoti aptuveni 85 raksti⁷⁴). *Jaunākās Ziņas* rakstīja par Baltijas valstu drošības politiku, Austrumu Lokarno projektiem, Francijas attiecībām ar PSRS un Vāciju. *Jaunākās Ziņas* salīdzinājumā ar *Brīvo Zemi* un *Rītu* īpašu uzmanību veltīja iekšpolitiskajām krīzēm Francijā un to ietekmi uz Francijas ārējo politiku, tai skaitā Francijas attiecībām ar Ziemeļaustrumeiropas valstīm

⁷¹ Iznāca no 1920. līdz 1940.gadam, Latvijas Bruņoto spēku štāba dienas laikraksts, apskatītajā laika posmā redaktori A.Plensners, E.Mednis. Sīkāk skatīt: *Latviešu periodika*. 3. sēj.: 1920–1940, 1. daļa. Rīga: Zinātne, 1988. 342.-345.lpp.

⁷² Iznāca no 1920. līdz 1940.g., redaktori bieži mainījās. Sīkāk skatīt: *Latviešu periodika*. 3. sēj.: 1920–1940, 1. daļa... 76.-82.lpp.

⁷³ Sabiedriski politisks laikraksts, iznāca no 1918. līdz 1940.gadam 6 reizes nedēļā, redaktors Antons Benjamiņš. Sīkāk skatīt: *Latviešu periodika*. 3. sēj.: 1920–1940, 1. daļa... 215.-218.lpp.

⁷⁴ Bražūne, A. *Francijas politika Austrumeiropā latviešu presē: 1921.-1940.gads...* 117.lpp.

(Francijas atbalstu Baltijas valstu savienības izveidē). Ņemot vērā to, ka Parīzē dzīvoja *Jaunāko Ziņu* speciālkorespondents, puse ārpolitisko notikumu publikāciju izcelsmes vieta bija tieši Francija. *Jaunākās Ziņas* rakstīja par franču viedokli aktuālajos drošības politikas notikumos. *Jaunākās Ziņas*, salīdzinot ar pārējiem Latvijas dienas laikrakstiem, daudz rakstīja par Francijas ministru prezidenta Eduāra Erio vizīti Latvijā 1933.gada septembrī. Tāpat laikraksts īpašu uzmanību veltīja Latvijas – Francijas tirdznieciskajām sarunām, runāja par Latvijas tēlu Francijā un par Latvijas ārlietu ministra vizītēm Francijā.

Laikrakstā *Pēdējā Brīdī*⁷⁵, kas atklāti nepieslējās nevienai politiskajai partijai,⁷⁶ atrodamas publikācijas par Baltijas valstu savienības izveides mēģinājumiem, par Francijas – Anglijas attiecībām un to iespaidu uz Ziemeļaustrumeiropas politiku u.c. jautājumiem. *Pēdējā Brīdī* lasāmie analītiskie raksti ļauj spriest par Latviju pasaules ārpolitikā. Vienīgais šī laikraksta publikāciju mīnuss ir fakts, ka raksti par ārpolitiku tika ievietoti neregulāri, līdz ar to laikraksts nepievērsās visiem Latvijas ārpolitikā aktuāliem notikumiem.

20.gs. 20.gadu sākumā par Francijas politiku Ziemeļaustrumeiropā rakstīja *Latvijas Sargs*⁷⁷, nacionāli demokrātiska virziena rīta laikraksts, kas iznāca no 1920. līdz 1934.gadam. *Latvijas Sargs* publicēja rakstus par miera nodrošināšanu Ziemeļaustrumeiropā un īpaši pievērsās franču preses apskatiem par Baltijas valstu atzīšanu un par Latviju vispār (tai skaitā par Latviešu-franču komitejas izveidi). Pēc Latvijas atzīšanas *de iure* laikraksta interese par Franciju samazinājās.

Lielajos dienas laikrakstos var saskatīt kontinuitāti attiecībā uz Francijas norišu aprakstīšanu un ziņu sniegšanu, salīdzinot ar reģionālajiem un mēneša izdevumiem, kuriem Francijas politikas Baltijas reģionā atspoguļošanai bija mazāka nozīme. Šo laikrakstu metieni nebija lieli, un tiem bija grūti konkurēt ar lielajiem dienas laikrakstiem.⁷⁸ Nozīmīgākais reģionālajos izdevumos publicētais materiāls bija 1929.gadā *Kurzemes Vārdā*⁷⁹ ievietotās M.Valtera vēstules no Francijas 5 daļās.

Par Francijas ārpolitiku un Francijas – Krievijas (Padomju Krievijas un PSRS) attiecībām daudz rakstīja krievu mazākumtautību izdots Rīgas laikraksts *Segodņa* un *Segodņa Večerom*.⁸⁰ Avīzei bija korespondenti lielākajās Eiropas pilsētās, līdz ar to tas

⁷⁵ Iznāca no 1927. līdz 1936.gadam, redaktori P.Rozītis, G.Kilēvičs. Sīkāk skatīt: *Latviešu periodika*. 3. sēj.: 1920–1940, 1. daļa... 482.-485.lpp.

⁷⁶ *Latviešu literatūras vēsture*. VI sējums. Rīga: Literatūra, 1937. 27.lpp.

⁷⁷ Iznāca no 1920. līdz 1934.gadam. Sīkāk skatīt: *Latviešu periodika*. 3. sēj.: 1920–1940, 1. daļa... 353.-357.lpp.

⁷⁸ *Latviešu periodika* 1920. – 1940.g. 3.sējums, 1.daļa... 282., 304.-305., 712.lpp.

⁷⁹ Neatkarīgs, politisks, sabiedriska un literārisks dienas laikraksts, iznāca no 1920. līdz 1940.gadam. Sīkāk skatīt: *Latviešu periodika*. 3. sēj.: 1920–1940, 1. daļa... 282-286.lpp.

⁸⁰ *Segodņa* (*Сегодня*) un *Segodņa Večerom* (*Сегодня Вечером*) iznāca no 1919.g. 14.septembra līdz 1940.g. 27.jūnijam. *Segodņa* bija lielākais krievu laikraksts Baltijā un viena no labākajām krievu aizrobežas avīzēm. Laikrakstu dibināja J.Brāms un B.Poļaks

ieguva dažāda rakstura informāciju par starptautiskās politikas notikumiem.⁸¹ Laikraksts kritizēja Francijas politiku Ziemeļaustrumeiropā, negatīvi izteicās par Parīzes sadarbību ar Varšavu. Divdesmito gadu otrajā pusē *Segodņa* iestājās pret Francijas centieniem veicināt Polijas un Latvijas sadarbību un publicēja neskaitāmus rakstus par Francijas centieniem ielenkt PSRS.

Viens no galvenajiem izmantotajiem franču periodiskajiem izdevumiem ir Trešās Republikas svarīgākais dienas laikraksts *Le Temps*. Tas bija mēreni konservatīvs preses izdevums. *Le Temps* publicēja ziņu aģentūru īsos vēstījumus, speciālkorespondentu Austrumeiropas valstīs ziņojumus, kā arī garākus pārskatus par Francijas ārpolitiku. Būtiski atzīmēt, ka 20.gadu sākumā par attiecīgu samaksu *Le Temps* publicēja garākus Latvijas pārstāvniecības sastādītus rakstus, tādējādi popularizējot valsti. Līdzīgu informāciju par samaksu ievietoja arī citu Austrumeiropas valstu pārstāvji, kā arī 20.gadu sākumā krievu emigranti, kas aizstāvēja ideju par nedalītas agrākās Krievijas impērijas atjaunošanu.

Pētījumā izmantoti franču dienas laikraksti – *Le Petit Parisien*, *Le Matin*, *Le Journal des Débats politiques et littéraires* –, kuriem nebija noteiktas partejiskas orientācijas, tie bija mēreni liberāli.⁸² Atsevišķa informācija ņemta no *L'Humanité*. Tomēr jāpatur prātā, ka tas bija komunistu izdevums, kas vērsās pret Vāciju un aizstāvēja Francijas tuvināšanos PSRS. Līdzīgas nostādnes nedaudz piezemētākā formā bija lasāmas sociālistu avīzē *Le Populaire*.

Kopumā preses izdevumos atrodamās publikācijas būtiski papildina avotu klāstu. Balstoties uz preses izdevumiem, ir iespējams rekonstruēt Francijas politikas Ziemeļaustrumeiropas reģionā pamatelementus. Jāatzīmē, ka 20.gados preses izdevumu publikācijās bija vērojama Latvijas nozīmes pārspīlēšana Francijas Austrumeiropas politikā.

1.2.3. Atmiņas un dienasgrāmatas

Tēmas izpētē nozīmīga vieta ir laikabiedru atmiņām. Tās tapušas gan starpkaru periodā, gan arī pēc Otrā pasaules kara Latvijas PSR un trimdā Rietumos; atsevišķi jāskata arī Franču valstsvīru memuāri.

Atmiņas, kas uzrakstītas 20.gs. 20. un 30.gados. Par Francijas lomu Latvijas ārpolitikā rakstījuši latviešu diplomāti un sūtniecību darbinieki – F.Cielēns, Jānis Seskis, O.Grosvalds u.c. Lielākoties tās nav tikai sausas atmiņas un faktu fiksācija, bet tajās iekļauta notikumu un procesu analīze, kurai pievienoti dokumenti, vēstules un līgumi, tādējādi apliecinot sniegto ziņu ticamību.

⁸¹ Газета "Сегодня" 1919-1940: ростись. Часть 1. Составил Ю.Абызов. Рига: Латвийская Нац. б-ка, 2001. стр.3.

⁸² LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 121.lp.

Detalizēti savu darbību misijas Baltijas valstīs laikā atmiņās ir aprakstījis ģenerālis Albērs Nisels⁸³ un pulkvedis Emanuēls Diparkē⁸⁴, tāpat arī viņi Francijas Kara ministrijai sūtīja regulārus ziņojumus, pēc kuriem var izprast viņu informētības līmeni. Lai gan atmiņas attiecas uz laika posmu pirms Latvijas atzīšanas *de iure*, kas būtu jāpēta īpaši, ir svarīgi iepazīties ar šiem unikālajiem dokumentiem, lai rastos priekšstats, kam franči pievērsa vislielāko uzmanību un kāda bija viņu nostādne.

E.Diparkē 1924.gada aprīlī pabeigto grāmatu veltījis latviešu tautai kā latviešu patriotisma, drosmes, gudrības un sīkstuma slavinājumu. Balansējot uz atmiņu un vēsturisko notikumu apraksta robežas, E.Diparkē centies aprakstīt Neatkarības cīņu gaitu sākot no valstiskuma idejas izveidošanās līdz miera līguma noslēgšanai ar Vāciju 1920.gada 20.aprīlī. E.Diparkē īpaši uzsver Francijas lomu Neatkarības cīņu laikā un nepieskaras tajā laikā tik aktuālam jautājumam kā Francijas cerībām uz cariskās Krievijas atjaunošanos. Lai arī E.Diparkē pievēršas Baltijas valstu savstarpējās sadarbības jautājumam, priekšplānā viņš izvirzīja ar robežām saistītās problēmas, neanalizējot Baltijas valstu savienības izveides ideju parādīšanos. Atmiņās Latvijas – Francijas attiecības nav skartas, tikai vairākkārt izteiktas minēto valstu abpusējās simpātijas. Atmiņas ir jāskata īpaši kritiski, jo tapušas laikā, kad Latvija jau bija nodrošinājusi savu starptautisko stāvokli; autors pārspīlē savus nopelnus un labvēlību Latvijas neatkarības idejai. Pašās beigās E.Diparkē ar patosu uzsvēra, ka, strādājot Latvijas labā, viņš ir strādājis Francijas labā – darījis Francijai cieņu un nodrošinājis mūžīgu Latvijas Republikas, valdības, nācijas un armijas draudzību.⁸⁵

Situācijai pēc Neatkarības kara beigām no franču pozīcijām pievērsies ģenerālis A.Nisels, kas aprakstīja notikumus Baltijas telpā un citēja tajā laikā rakstītas vēstules. Atmiņu sākumā viņš sniedz pamatinformāciju par 1919.gada norisēm un pēc tam pievēršas jautājumam par vācu karaspēka izvešanu no Baltijas valstīm, kas ir grāmatas centrālais temats. Pastarpināti viņš skar arī saimnieciskos jautājumus. Lai gan A.Nisels daudz raksta par Latvijas stāvokli un notikumiem, viņš pats Baltijas valstu pilsētās – Šauļos, Rīgā, Kauņā – uzturējās īslaicīgi. Atmiņās tās autors pamato Francijas tā laika pozīciju, turklāt jāatzīmē, ka A.Nisels bija izteikti pretvāciski noskaņots.

Savās atmiņās un apcerējumos J.Seskis,⁸⁶ ko 1918.gada novembrī Latviešu Pagaidu Nacionālās padomes Ārlietu nodaļa pilnvaroja nodibināt sakarus ar Francijas valdību,

⁸³ Niessel, A. *L'évacuation des pays baltiques par les Allemands: contribution à l'étude de la mentalité allemande*. Paris-Limoges-Nancy: Charles-Lavauzelle, 1935. 272 p.

⁸⁴ Du Parquet. *Der Drang nach Osten. L'Aventure allemande en Lettonie, par le lieutenant-colonel Du Parquet*. Paris-Limoges-Nancy: Charles-Lavauzelle et Cie, 1926. 346 p.

⁸⁵ Turpat.

⁸⁶ Jāatzīmē, ka J.Seska atmiņas iznākušas 3 izdevumos, kas viens no otra ievērojami atšķiras. Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās un viņas izredzes*. Rīga: Sab. „Latvijas sargs”, 1921. 103 lpp.; Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās. Pasaules kara notikumu norise, atmiņas un apcerējumi. 1914.-1921.g.* Rīga: Autora

pedalīties un uzstāties konferencēs un apspriedēs, kurās tika aplūkots Latvijas un Baltijas liktenis, detalizēti raksturo notikumus, sarunas, reakciju, vērtējumus no 1914. līdz 1921.gadam. Viņam, kā tā laika lieciniekam un neatkarīgas Latvijas idejas aizstāvim, ir izteikti prolatviska nostāja. Viņš kritizēja Francijas valdības soļus, kas tajā laika posmā nebija labvēlīgi Latvijas ārpolitiskajām interesēm. Kaut gan atmiņas viņš rakstījis 30.gadu nogalē un ievadā uzsver, ka pēc laika notikumi pareizāk novērtējami nekā to norises laikā,⁸⁷ attiecībā pret Latvijas neatkarības ideju viņa vērtējums ir idealizējošs. J.Seska rīcībā bija citu līdzgaitnieku memoāri, apcerējumi, apraksti un dokumenti par Latvijas neatkarības iegūšanas laiku, autors izmantojis arī paša saņemtās kolēģu un draugu vēstules.

Krājumā Z.Meierovica piemiņai ievietotas Kārļa Zariņa atmiņas⁸⁸ par viņa sadarbību ar Z.Meierovicu, tajās autors sniedz koncentrētu Latvijas delegācijas darbības Parīzē aprakstu. Augšminētās atmiņas papildina un interesantu informāciju par Latvijas ārlietu ministra sarunām ar A.Miljerānu Parīzes vizītes laikā sniedz anonīmas kāda Latvijas kaimiņvalsts sūtņa atmiņas,⁸⁹ kurās aprakstīta Z.Meierovica darbība Latvijas *de iure* panākšanā. Viņš atzīmē Latvijas ārlietu ministra neatlaidību un uzdrošināšanos izteikt Francijai apzinātus pārmetumus un pat draudus vilcināšanās gadījumā. Būtiski ir šo informāciju salīdzināt ar citās atmiņās un arhīva dokumentos sniegtajām liecībām un secināt, ka Z.Meierovics sarunā ar sūtni pārspīlējis savus nopelnus. Turklāt atmiņu ticamību jāapšaubā arī tāpēc, ka autors nav gribējis atklāt savu vārdu.

Savukārt Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļas I šķiras sekretārs un vēlāk vadītājs Aleksandrs Birznieks⁹⁰ atmiņās pievērsies Z.Meierovica darbībai Austrumu politikas jomā un uzmanību veltījis diviem jautājumiem – Latvijas attiecībām ar PSRS un Baltijas valstu savienības idejām. Abi šie jautājumi ir būtiski Latvijas – Francijas attiecību izpētē, jo pēdējai bija savi mērķi un viedoklis, īpaši 20.gadu pašā sākumā. Autors ne tikai sniedz notikumu uzklāstu, bet arī plašāku un dziļāku notikumu analīzi.

Atmiņas, kas sarakstītas trimdā. Vienas no nozīmīgākajām atmiņām ir Latvijas pirmā sūtņa Francijā O.Grosvalda atmiņas, kuras pats autors sakārtojis 3 sējumos. Diemžēl pētījuma autorei nav izdevies atrast minētās atmiņas, bet uz tām savu pētījumu balstījis

izdevums, 1938. 427 lpp.; Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē. Atmiņas un apcerējumi (1914-1921)*. Rīga: Balta, [1990]. 343 lpp.

⁸⁷ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē...* [1990]. 5.lpp.

⁸⁸ Zariņš K. Zigfrīds Meierovics un sadarbība ar viņu. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 118.-125.lpp.

⁸⁹ Z.Meierovics un mūsu *de iure*. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 169.-172 lpp.

⁹⁰ Birznieks, A. Atmiņas par Z.Meierovica austrumu politiku. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935.66.-92.lpp.

M.Greims, vietām atstāstot O.Grosvalda rakstīto.⁹¹ Plašākai sabiedrībai ir pieejami divi 50.gados publicēti O.Grosvalda atmiņu fragmenti, kuros sūtnis apraksta Latvijas *de iure* atzīšanas panākšanu un diplomātisko darbu Parīzē 20.gadu pašā sākumā⁹² un stāsta par Z.Meierovica vizītēm Parīzē, kuru galvenais mērķis bija Latvijas *de iure* atzīšana un iekļaušana Tautu Savienībā.⁹³ O.Grosvalda publicētās atmiņas ir īsas un kodolīgas, un tajās nav atrodamas pretrunas ar vēstures dokumentiem, paša O.Grosvalda rakstītiem ziņojumiem vai citu laikabiedru atmiņām. Tās plaši izmantotas vēlākos pētījumos. O.Grosvalda atmiņas papildina Jāņa Tepfera līdzīga rakstura atmiņas par tiem pašiem notikumiem.⁹⁴

Plašas atmiņas par visu starpkaru periodu atstājis F.Cielēns.⁹⁵ Viņš atmiņās īpašu uzmanību veltījis Latvijas ārpolitikai un pievērsies tādiem jautājumiem kā Latvijas sūtniecības darbībai Parīzē O.Grosvalda laikā (atmiņās viņš sūtni nosauc par krietnu diplomātu, kaut gan savulaik diskusijās Saeimā bija ierosinājis sūtniecības Parīzē likvidēšanu un O.Grosvalda atstādināšanu), Francijas politikai Ženēvas protokola apspriešanas un Lokarno līgumu izstrādes laikā, Latvijas – Francijas attiecībām laikā, kad viņš bija ārlietu ministrs, neuzbrukšanas līguma ar PSRS jautājumam. F.Cielēns raksturo Francijas sūtņus Latvijā un īpašu vietu atvēlējis savai diplomātiskajai darbībai Parīzē. F.Cielēna atmiņas jāvērtē ļoti kritiski, jo, pirmkārt, autors tajās tāpat kā savā diplomātiskajā attieksmē deklarējis gan savu, gan savas partijas nostāju (viņš bija viens no Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas vadītājiem). Tā lielākoties bija izteikti nedraudzīga Antantes valstīm. F.Cielēns atmiņās pozitīvi vērtē tikai tās idejas, kas sakrita ar viņa paša vai partijas mērķiem. Otrkārt, F.Cielēnam bija nepārprotama personīga nepatika pret Z.Meierovicu, kura ārpolitisko darbību viņš vērtēja izteikti noraidoši.⁹⁶ Treškārt, F.Cielēns bija tieši iesaistīts un piedalījās Latvijas ārpolitikas veidošanā, un atmiņās viņš īpaši izceļ un uzsver savus nopelnus. Viņš kritizē citu ārlietu ministru darbību, pārmetot iniciatīvas vai kompetences trūkumu, lai uz tā rēķina izceltu savus panākumus. Atsevišķās vietās atmiņās viņš taisnojas, mēģinot izskaidrot savus uzskatus, vai parāda, ka bijis tālredzīgāks nekā citi, izpratis labāk vai uzminējis notikumu attīstību. Jāsecina, ka F.Cielēns nebija spējīgs objektīvi novērtēt šo laiku, jo bija to piedzīvojis un bija pilnībā iesaistīts notikumu veidošanā. Viņa atmiņas jālasa kritiski, paralēli pētot tā laika arhīva dokumentus.

⁹¹ Graham, M.W. *The Diplomatic Recognition of the Border States*. Part III. Latvia... P.399-564.

⁹² Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs Parīzē pirmajos neatkarības gados. *Universitas*, 1958, Nr. 5. 21.-27.lp.

⁹³ Grosvalds, O. Atmiņas par Z.A.Meirovicu. *Universitas*, 1955, Nr. 2, 32.-33.lp.

⁹⁴ Tepfers, J. Ārlietu ministrs Z.A.Meirovics un cīņa par Latvijas valsts tiesisko atzīšanu: No J.Tepfera atmiņām par 1920./21.g. darbību Ārlietu ministrijā. *Universitas*, 1973, Nr.32, 29.-33.lpp.

⁹⁵ Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas 3 sējumos*. II sējums. Latvijas neatkarīgās demokrātiskās republikas lielais laiks. Lidinge: Memento, 1963. 511 lp.

⁹⁶ Gore, I. Zīgfrīds Anna Meirovics (1887.-1925.) un Latvijas ceļš uz neatkarību. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1993, Nr.2(9), 72.lpp.

Latvijas sūtnis Parīzē M.Valters savas atmiņas⁹⁷ ar pārtraukumiem rakstījis gandrīz desmit gadus, no 1957.gada novembra līdz 1967.gada janvārim. Tās attiecas uz laika posmu no viņa agras bērnības līdz Otrā pasaules kara sākumam. Ņemot vērā to, ka M.Valteram bija pāri par 80 gadu, kad viņš sāka atmiņu pierakstu, atmiņas jāvērtē kritiski. Rakstot viņš orientējās uz māksliniecisko un filozofisko izteiksmi, tādējādi faktoloģiskajam materiālam pievērsa mazāku uzmanību. Jāatzīmē, ka, trimdā esot, viņš asi kritizēja valdības 30.gadu ārpolitiku.⁹⁸

Atmiņas, kas sarakstītas Latvijas PSR. Latvijas – Francijas attiecībām pievērsies arī K.Ulmanis, runājot par Latvijas pastāvēšanas pirmajiem gadiem Padomju izmeklēšanas iestādēm dotajās liecībās.⁹⁹ Viņš Francijas attieksmi pret Latviju vērtē izteikti negatīvi, pārmezdam franču diplomātiem koncentrēšanos uz bijušās Krievijas impērijas atjaunošanas ideju. Liecības ir ļoti paviršas, vienpusējas. Atsevišķi viņa apgalvojumi nesaskan ar O.Grosvalda un citu Ārlietu ministrijas darbinieku sniegtajiem vērtējumiem, līdz ar to ir apšaubāmi (piemēram, Francijas sūtņu Latvijā vērtējums).

Franču valstsvīru atmiņas. E.Erio savās atmiņās¹⁰⁰ pievēršas atsevišķiem Francijas attiecību ar Austrumeiropu momentiem – PSRS atzīšanai *de iure*, Francijas attiecībām ar Poliju, un galvenokārt raksta par iekšpolitiskajiem jautājumiem, koncentrējoties uz ekonomiskajām un finanšu grūtībām. Atmiņās viņš tikai īsi piemin savu vizīti Latvijā 1933.gada rudenī (interesanti, ka, būdams aktīvs Francijas – PSRS sadarbības aizstāvis, arī par vizīti PSRS tajā pat gadā viņš runā tikai garāmejojot).

2. Literatūra

Lai gan Latvijas starpkaru perioda ārpolitika un tās mijiedarbība ar Rietumeiropas starptautiskajiem notikumiem ir nepārtraukti interesējusi Latvijas un daļēji ārvalstu pētniekus, Francijas vieta Latvijas ārpolitikā vienkopus vienā pētījumā analizēta nav. Tomēr jāsecina, ka kopumā historiogrāfijā par Francijas attiecībām ar Baltijas valstīm ir rakstīts diezgan daudz, šīs tēmas izpētei plašākā Latvijas ārpolitikas problēmu analīzes kontekstā pievērsušies vairāki latviešu, skandināvu un viens franču vēsturnieks.

Apskatāmās tematikas un perioda vēstures literatūru var iedalīt trīs lielās daļās: Latvijas, Francijas un citu valstu. Monogrāfijas, disertācijas un raksti periodiskajos izdevumos, krājumos un internetā literatūras apskatā aplūkoti vadoties pēc hronoloģiskā

⁹⁷ Valters, M. *Atmiņas un sapņi: 1.* Stokholma: Daugava, 1969. 337 lpp.

⁹⁸ Valters, M. *Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru Latvijas traģiskajos gados.* Stokholma: Jaunā Latvija, 1957. 134 lpp.

⁹⁹ *Kārlis Ulmanis trimdā un cietumā: Dokumenti un materiāli.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1994. 480 lpp. Pieejams: <http://www.historia.lv/alfabets/U/ul/ulmanis/dok/piezimes.htm> [aplūkots: 16.03.2011.]

¹⁰⁰ Herriot, E. *Jadis. Tome 2. D'une guerre à l'autre 1914-1936.* Paris: Flammarion, 1952. P.651.

principa, kas dod iespēju izsekot temata izpētes attīstībai. Apakšnodaļā *Latvijas historiogrāfija* ievietoti darbi, kas radīti vai iznākuši Latvijā starpkaru periodā, Latvijas PSR un Latvijā pēc neatkarības atgūšanas, kā arī latviešu izcelsmes autoru darbi, kas uzrakstīti PSRS un trimdā. Neatrodot citu vārdu vai jēdzienu, kas apvienotu visas šīs dažādās autoru grupas, apakšnodaļa nosaukta, ievērojot valstu principu.

2.1. Latvijas historiogrāfija

Laikā no 1920. līdz 1940.gadam publicētie darbi. Jau starpkaru periodā radās pirmie pētījumi par Latvijas ārpolitiku un starptautiskajām attiecībām, kuru autori tikai pastarpināti pieskārās Latvijas – Francijas attiecību jautājumam. Tie lielākoties ir īsi pārskati par ārpolitiku, hronoloģiski notikumu kopsavilkumi, kam piemīt oficiāls raksturs. Vēstures doktora Alfreda Bīlmaņa pētījumi ir patriotiski, ārpolitikas jautājumos viņš ir ietekmējies no starpkaru periodā valdošajiem uzskatiem, ka Latvijai jācenšas izvairīties no ieraušanas lielvalstu starptautisko attiecību problēmu risināšanā. Vēsturnieki nepievērš īpašu uzmanību Latvijas – Francijas attiecībām, izņemot Francijas lomai Latvijas *de iure* atzīšanas jautājumā, pārspilēti uzsverot Francijas iniciatīvu jautājuma pozitīvā izšķiršanā. A.Bīlmanis sarakstījis arī pārskatus par Latvijas valsts tapšanu un par tās propagandu ārzemēs.¹⁰¹ Tēmas izpētē svarīga loma ir arī tā laika Ārlietu ministrijas darbinieku visdrīzāk ministrijas uzdevumā sastādītiem darbības pārskatiem, kuros apkopota nozīmīgākā informācija par ministrijas un pārstāvniecību darbību un tās novērtējumu. Pārskati iznāca par godu Latvijas valsts nodibināšanas gadadienām un tie visi pauda valsts oficiālo viedokli. 1923.gadā *Brīvās Zemes* redakcijā iznāca rakstu krājums *Valsts pieci gadi: 1918-1923*¹⁰², 1928.gadā iznāca Matīsa Ārona redakcijā sastādītais krājums *Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture*¹⁰³ un *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*¹⁰⁴, kura galvenais redaktors bija A.Bīlmanis. Materiāls dod priekšstatu par Latvijas ārpolitiku pirmajos pastāvēšanas gados, raksturo citu valstu pārstāvniecību darbību Latvijā un Latvijas diplomātiskā dienesta uzdevumus ārvalstīs, analizē politiķu rīcību Latvijas izveidošanas laikā un apraksta Latvijas neatkarības popularizēšanas darbu.

¹⁰¹ Bīlmanis, A. Kā Latvija tapa. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados* / Bīlmanis A., Izaks J., Skalbe L. Rīga: a/s Golts un Jurjāns. 1928. 1.-13.lpp.; Bīlmanis, A. Mūsu propaganda ārzemēs. Grām.: *Valsts pieci gadi: 1918-1923*. [Rīga: Brīvā Zeme, 1923], 36.-37.lp.; Bīlmanis, A. *Baltic essays*. Washington: Latvian Legation, 1945. P.267.; Bīlmanis, A. *Latvia in the Making 1918-1928 (Ten Years of Independence)*. Rīga: „Zemnieku domas”, 1928. P.164.

¹⁰² Bīlmanis, A. Mūsu propaganda ārzemēs. Grām.: *Valsts pieci gadi: 1918-1923*. [Rīga: Brīvā Zeme, 1923], 36.-37.lp.; Druva, J. Mūsu ārpolitikas pieci gadi. Grām.: *Valsts pieci gadi: 1918-1923*. [Rīga: Brīvā Zeme, 1923], 28.-33.lp.; Meierovics, Z. Pirmais ieguvums diplomātijā. Grām.: *Valsts pieci gadi: 1918-1923*. [Rīga: Brīvā Zeme, 1923.], 27.-28.lp.

¹⁰³ Ārlietu ministrija. Grām.: *Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture* / Jubilejas komisijas izdevums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1928. 57.-96.lpp.;

¹⁰⁴ Ārvalstu pārstāvniecības un viņu novēlējumi Latvijai. *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Rīga: a/s Golts un Jurjāns, 1928, 91.-104.lpp.; Latvijas diplomātiskās pārstāvības ārzemēs. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Rīga: a/s Golts un Jurjāns, 1928, 84.-90.lpp.

1928.gadā iznākušajā krājumā ievietots nozīmīgs Vilhelma Muntera raksts par Latvijas noslēgtajiem tirdzniecības līgumiem, kurā viņš Latvijas – Francijas tirdzniecības līgumu ierindoja politisko līgumu grupā.¹⁰⁵ Starp svarīgākajiem Latvijas ārpolitikas pārskatiem minama Z.Meierovica 1923.gada atskaite par ieguvumiem Latvijas diplomātijā¹⁰⁶ un H.Albata 1928.gada ziņojums par Latvijas starptautisko stāvokli.¹⁰⁷ Savukārt A.Birznieks apkopojis informāciju par Latvijas pārstāvniecībām ārzemēs.¹⁰⁸

Fricis Menders 1926.gadā izdeva trīsdesmit divu lapaspušu garu konspektu *Austrumeiropas savienotās valstis kā Baltijas valstu nākotnes problēma*. Brošūra bija vācu sociāldemokrātu laikrakstā *Gesellschaft* 1922.gadā ievietotā raksta tulkojums latviešu valodā. Tajā viņš pamato savu pārliecību, ka Baltijas valstu drošības un saimnieciskās attīstības problēmu miermīlīga atrisināšana ir iespējama tikai noslēdzot vairāk vai mazāk ciešu Ziemeļaustrumeiropas valstu ūniju. Viņa idejas Francijā praktiski apspriestas netika, tomēr F.Mendera darbs dod svarīgu priekšstatu par Latvijas drošības problēmu risinājumu meklējumiem pēc Lokarno sistēmas izveides.¹⁰⁹

Ārlietu ministrs F.Cielēns 1927.gadā izdeva brošūru *Baltijas valstu starptautiskais stāvoklis un Latvijas ārpolitikas uzdevumi*,¹¹⁰ kurā ievietots viņa priekšlasījums par Latvijas ārpolitikas galvenajiem uzdevumiem un tajā laikā aktuālo neuzbrukšanas līgumu starp Latviju un Padomju Savienību. Runā viņš izvirzīja Latvijas mērķus, noteica pamatzdevumus un analizēja mērķu sasniegšanas iespējas. Tā kā šī bija oficiāla ārlietu ministra runa, tad darbā nav F.Cielēna atmiņas un vēlākajās publikācijās atrodamā tendence uzsvērt savu lomu un nopelnus Latvijas ārpolitikas veidošanā.

1932.gadā Friča Baloža redakcijā iznāca rakstu krājums *Latvieši*¹¹¹, kurā bija ievietots V.Zalta raksts par Latvijas noslēgtajiem tirdzniecības līgumiem, tai skaitā viņš īsi raksturo Latvijas noslēgto līgumu ar Franciju un uzsver, ka līgums ir bijis politisks solis.

1935.gadā tika publicēts Ādolfa Klīves pārskats par Z.Meierovica darbību Baltijas valstu savienības izveides mēģinājumos.¹¹² Ņemot vērā to, ka publikācija tapusi bijušā

¹⁰⁵ Munters, V. Tirdzniecības līgumi. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928. 266-268.lpp.

¹⁰⁶ Meierovics, Z. Pirmais ieguvums diplomātijā. Grām.: *Valsts pieci gadi: 1918-1923*. [Rīga: Brīvā Zeme, 1923.], 27.-28.lp.

¹⁰⁷ Albats, H. Latvijas starptautiskais stāvoklis. *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Rīga: a/s Golts un Jurjans. 1928. 41.-43.lpp.

¹⁰⁸ Birznieks, A. Mūsu pārstāvniecības ārzemēs. *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928, 81.-83.lpp.

¹⁰⁹ Menders, F. *Austrumeiropas savienotās valstis kā Baltijas valstu nākotnes problēma*. Rīgā: Saule, 1926. 32 lpp.

¹¹⁰ Cielēns, F. *Baltijas valstu starptautiskais stāvoklis un Latvijas ārpolitikas uzdevumi*. Rīga: Saule, 1927. 34 lpp.

¹¹¹ Zalts, A. Latvija starptautiskā saimnieciskā dzīvē. *Latvieši II: rakstu krājums*. Red. Fr.Balodis, P.Šmits, A.Tentelis. Rīga: Valters un Rapa, 1932. 191.-218.lpp.

ārlietu ministra desmit gadus nāves atcerei, politiķis un tautsaimnieks izteikti pozitīvi vērtē Z.Meierovica centienus. Viņš raksturo ārlietu ministra idejas, atspoguļo konferenču norisi un analizē Z.Meierovica sadarbību ar citu ieinteresēto valstu pārstāvjiem.

1936.gada sākumā Jāņa Lapiņa vadībā sāka iznākt mēnešraksts *Sējējs*¹¹³, kurā arī publicēta informācija par Latvijas ārpolitiku. Piemēram, T.Tērauds (kas visdrīzāk bija V.Munters) izdevumā *Sējējs* ievietotajā publikācijā *Baltijas politiskie pamati*¹¹⁴ sniedza retrospektīvu pārskatu par Baltijas valstu vietu Eiropas politiskajā situācijā vēsturiskās attīstības gaitā, uzsverot tos apstākļus, kas ietekmējuši Baltijas ārpolitikas attīstības gaitu un noveduši līdz tā brīža (1936.gada) situācijai.

Z.Meierovica vadītās ārpolitikas analīzi un vērtējumu sniedz Vilhelms Munters 1937.gadā publicētajā darbā *Meierovica ārpolitikas orientācija*.¹¹⁵ V.Munters aizrāda, ka, neskatoties uz presē daudzkārt izteiktajiem pārmetumiem, Latvijas ārpolitika 20.gadu pirmajā pusē ir bijusi viengabalaina un pareiza. Tā laika latviešu preses īpatnība bija paļāvības trūkums pašu spēkiem, ko raksturoja prātošana par Latvijas ārpolitisko orientāciju. Ņemot vērā to, ka publikācijas mērķis bija parādīt un pamatot Z.Meierovica tālredzību ārpolitiskajos jautājumos, darbs jāvērtē kritiski, tas drīzāk kalpo par vēstures avotu, kas atspoguļo 30.gadu oficiālo Z.Meierovica ārpolitiskās orientācijas vērtējumu.

Latviešu diplomāts Juris Vīgrabs pievērsās vēstures pētniecībai un 30.gadu beigās analizēja Latvijas diplomātijas aizsākumus – atzīšanu *de iure*, uzņemšanu Tautu Savienībā, Francijas attieksmi pret PSRS neuzbrukšanas līguma piedāvājumiem, atbrūņošanās jautājumu un diplomātiskās sistēmas nodibināšanu.¹¹⁶ Būtiski atzīmēt, ka J.Vīgrabs nekritizēja Francijas Lokarno diplomātiju.

Trimdas autoru darbi. Pirmie darbi, kuru mērķis bija izpētīt un izvērtēt Latvijas ārpolitiku starpkaru periodā, radās latviešu emigrācijā. Latviešu vēsturnieki, kas dzīvoja ārvalstīs, nebija pakļauti totalitārās ideoloģijas spiedienam. 1948.gadā tika publicēts kādreizējā Latvijas ārlietu ministra un sūtņa Francijā F.Cielēna apcerējums *Baltijas starptautiskā problēma*.¹¹⁷ Tajā diplomāts un politiķis mēģināja skaidrot Latvijas starpkaru perioda ārpolitiku. Kaut gan darba mērķis ir izprast ārpolitiskās kļūdas, kas noveda pie

¹¹² Klīve, A.Z.Meierovics un Baltijas valstu savienība. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 39.-65.lpp.

¹¹³ Pilns nosaukums: *Sējējs*: mēnešraksts latviskās dzīves veidošanai. Iznāca no 1936.-1940.g. Žurnāla *Sējējs* metienu skaits pirmo reizi Latvijas žurnālistikā sasniedza tādus apmērus (ap 10 000 eksemplāru) (*Latviešu literatūras vēsture*. VI sējums. Rīga: Literatūra, 1937, 32.lpp.)

¹¹⁴ Tērauds, T. Baltijas politiskie pamati. *Sējējs*, 1936, Nr.1, 170.-179.lpp., Nr. 2, 262.-274.lpp.

¹¹⁵ Munters, V. Z.Meierovica ārpolitikas orientācija. *Sējējs*, 1937, Nr.3, 230.-236.lpp.

¹¹⁶ Vīgrabs, J. Latvijas atzīšana *de iure* un uzņemšana Tautu Savienībā. *Latvijas Valsts Vēstures Institūta Žurnāls*, 1938, Nr. 4(8), 569.-612. lpp., Vīgrabs, J. Valsts tapšana un starptautisko attiecību izveidošana. *Latvija 20 gados*. Rīga: Pagalms, 1938. 17.-51. lpp.

¹¹⁷ Cielēns, F. *Baltijas starptautiskā problēma*. [Eslingena]: Burtnieks, 1948. 63 lpp.

neatkarības zaudēšanas, F.Cielēns pievērsās arī pirmajiem neatkarības gadiem un analizēja Baltijas valstu drošības problēmas 20. un 30.gados. līdzīgi kā atmiņās, arī šajā apcerējumā F.Cielēns uzsvēra, ka Latvijas starptautisko stāvokli izprata tikai maza daļa ārpolitikas veidotāju, to starpā bija Z.Meierovics un viņš pats. Būtībā tā bija pārāk liela pārējo latviešu diplomātu kritika. Viņš atklāja ilūzijas, kas valdīja latviešu sabiedrībā, un diezgan objektīvi analizēja Lokarno ietekmi uz Austrumeiropas valstīm. F.Cielēns pārspīlēja Rietumeiropas lielvalstu potenciālo lomu Baltijas drošības problēmu risināšanā, ignorējot to, ka lielvalstis nebija ieinteresētas iekļaut Ziemeļaustrumeiropu savā stratēģiski svarīgo teritoriju zonā.

50.gadu sākumā Arveda Švābes redakcijā iznāca *Latviju enciklopēdija*. Tajā bija iekļauts plašs šķirklis par Latvijas ārpolitiku.¹¹⁸ Trīsdesmit vienā lapaspusē apskatīta Latvijas ārpolitika no 1917.gada novembra, kad tika nodibināta Latviešu Pagaidu Nacionālā padome, līdz neatkarības zaudēšanai. Tēmas izpētei būtiski ir sekojoši jautājumi: Latvijas *de iure* atzīšanas panākšana, Francijas potenciālais atbalsts Baltijas valstīm Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā, Latvijas parādi Francijai, Ženēvas protokols, Austrumu Lokarno problēma, Briāna – Kelloga pakts, Latvijas attālināšanās no Francijas līdz ar neuzbrukšanas līguma ar PSRS parakstīšanu un citi.

Starp trimdā uzrakstītajiem darbiem jāmin Edgara Andersona trīs pētījumi - *Latvijas Vēsture: 1914-1920*¹¹⁹, *Latvijas vēsture, 1920-1940: Ārpolitika*¹²⁰ 1. un 2.sējums un *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*.¹²¹ Neskatoties uz arhīvu materiālu pieejamību, līdzvērtīgs, apjomīgs darbs Latvijas ārpolitikas jomā E.Andersona fundamentālajam divsējumu pētījumam par Latvijas starpkaru perioda ārpolitiku līdz šim nav tapis. Darbā autors izmanto ļoti plašu avotu klāstu – Rietumeiropas valstu arhīvus, kā arī zinātnisko literatūru daudzās valodās. Vēsturniekam bija pieejama daļa no šobrīd Latvijas Valsts vēstures arhīvā atrodamajiem dokumentiem, kas tagad atrodas Latvijas sūtniecības Londonā (295.) un Latvijas sūtniecības Vašingtonā (293.) fondā. Apjomīgā materiāla klāsta dēļ autors bieži pārstāsta dokumentu saturu, nepievēršoties kopsakarību un secinājumu veikšanai, līdz ar to darbā ir nepietiekoši dokumentu neatbilstību vērtējumi un avotu tekstu pretrunu skaidrojumi. Tādēļ ir grūti uztvert E.Andersona Latvijas ārpolitikas koncepciju. Piemēram, dažas idejas par Francijas politiku attiecībā uz Latviju E.Andersons balstījis uz Viļņa Sīpola darbiem.¹²² Autors pievēršas Latvijas neatkarības centieniem, Latvijas vietai starpkaru

¹¹⁸ Ārpolitika. Grām.: *Latviju Enciklopēdija*. 1.sēj., red. A.Švābe. Stokholma: Trīs Zvaigznes, 1950.-51. 99.-129. lpp.

¹¹⁹ Andersons, E. *Latvijas vēsture, 1914-1920*. Stokholma: Daugava, 1967. 755 lpp.

¹²⁰ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I-II sējums. [Stokholma]: Daugava, 1982. 703 lpp.; 1984. 697 lpp.

¹²¹ Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. Toronto: Daugavas Vanagu apgāds, 1983. 832 lpp.

¹²² Piemēram, Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 337.lpp.

starptautiskajā vidē un analizējis mazas valsts diplomātu iespējas un ierobežojumus, kas bija jāņem vērā, veidojot un attīstot Latvijas ārpolitikas kursu.

E.Andersons sniedza informāciju arī par Francijas un Latvijas militāro sadarbību, Latvijas pārstāvjiem Francijā, Francijas priekšstatiem, kādai būtu jābūt Polijas un Latvijas sadarbībai, un Francijas un Latvijas saimnieciskās sadarbības mēģinājumiem. Tomēr, runājot par tādiem svarīgiem Latvijas ārpolitikas notikumiem kā Baltijas valstu savienības plāni, Austrumu Lokarno, Baltijas Antante u.c., E.Andersons nepievērsās Francijas lomas un viedokļa šo jautājumu risināšanā izklāstam, taču tajā pašā laikā vērtēja Lielbritānijas, PSRS un Vācijas pozīciju. Jāatzīmē, ka, aprakstot Latvijas ārpolitiku, autors bieži vien cenšas sniegt plašāku notikumu kontekstu un koncentrējas uz starptautisko notikumu izklāstu.

Daudz mazākā mērā Latvijas ārpolitikai pievērsās Edgars Dunsdorfs grāmatā *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politikāis. Diktators. Moceklis*, rakstot par K.Ulmaņa darbību ārlietu ministra amatā. Viņš atzīmējis, ka K.Ulmanis skeptiski raudzījās uz Francijas iespējamo palīdzību Latvijai. E.Dunsdorfs un galveno uzmanību veltīja 30.gadu beigu notikumiem un kritizēja agrākā ārlietu ministra tuvredzību un ārpolitiskās situācijas nenovērtēšanu.¹²³ Atsevišķās, mazāk nozīmīgās publikācijās Roberts Liepiņš rakstīja par Z.A.Meierovica darbību Baltijas savienības izveides mēģinājumos¹²⁴, savukārt J.Lūsis pievērsās Latvijas diplomātu darbam ārvalstīs.¹²⁵

Latvijas PSR laikā uzrakstītā literatūra. Laikā no 1953. līdz 1959.gadam Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija izdeva trīs sējumu darbu *Latvijas PSR vēsture* Kārļa Strazdiņa, Jāņa Zuša, Jāņa Krastiņa un Aleksandra Drīzuļa redakcijā.¹²⁶ Tajā pārspīlēti apgalvots, ka Baltijas valstīm bija stratēģiska nozīme Antantes uzbrukumam Padomju Krievijai un Latvija pildīja visas Anglijas un Francijas pavēles. Grāmatā raksturota Francijas vilcināšanās atzīt Latviju *de iure* un cerības uz vienotas nedalītas Krievijas atjaunošanos. Tajā lasāmi pārmetumi tirdzniecības līgumu ar Lielbritāniju un Franciju noslēgšanā un nepamatoti kritizēta Antantes valstu realizētā Latvijas – Padomju Krievijas tirdzniecības sakaru kavēšana. Vēsturnieki cildināja Briāna – Kelloga pakta noslēgšanu, nosaucot to par miera nodrošināšanas centienu augstāko sasniegumu.

¹²³ Dunsdorfs, E. *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politikāis. Diktators. Moceklis*. Rīga: Zinātne: Lana, 1992. 460 lp.

¹²⁴ Liepiņš, R. Zigfrīds Meierovics – Baltijas valstu Antantes celmlauzis. *Universitas*, 1957, Nr. 4, 38.-41.lpp.

¹²⁵ Lūsis, J. Latvijas Diplomātu darbs. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, 1990, Nr. 3, 9.-14.lpp.

¹²⁶ Uz pētījumā aplūkoto laika posmu attiecas tikai 3.sējums. *Latvijas PSR vēsture*. 3.sējums: no 1917. gada līdz 1950. gadam. Red. K. Strazdiņš u.c. Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Vēstures un materiālās kultūras institūts. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1959. 664.lpp.

Padomju periodā pirmais vēsturnieks, kas pētījumus veltījis Latvijas ārpolitikai, bija Vilnis Sīpols.¹²⁷ Viņš pievērsās tādiem jautājumiem kā Latvijas lomai lielvalstu pretpadomju plānos, Austrumu Lokarno idejām, pētīja Anglijas un Francijas lomu Baltijas valstu ciešākas sadarbības realizācijā un Latvijas – PSRS neuzbrukšanas līguma sarunu procesā. V.Sīpols atklāti kritizēja Latvijas diplomātu darbību starpkaru periodā un viņu rīcību viennozīmīgi raksturoja kā vērstu pret Padomju Savienību. Lai arī pētījumiem bija izteikti tendenciozs raksturs, vēsturnieka savāktais un apkopotais materiāls ir ļoti plašs, pētījumos var atrast daudz vērtīgu atsauču uz arhīva lietām. Viņa apkopotais fakto materiāls sniedz ievirzi turpmākiem pētījumiem. V.Sīpols bija vienīgais, kam bija brīvi pieejami uz PSRS aizvestie Latvijas Ārlietu ministrijas materiāli; no 1946. līdz 1971.gadam viņš bija PSRS Ārlietu ministrijas padomnieks un no 1969.gada vadīja Vēstures un diplomātiskās pārvaldes zinātniski pētniecisko nodaļu;¹²⁸ viņš veica uz Latviju nosūtāmo lietu atlasu.¹²⁹

Neskatoties uz to, ka tikai 1963.gada jūlijā no PSRS Ārlietu ministrijas Diplomātijas vēstures pārvaldes arhīva uz Latviju atveda 1940.gada otrajā pusē aizvestās LR ĀM Politiskā departamenta lietas, izveidojot 2574.fonda 4.aprakstu (Rietumu nodaļa),¹³⁰ Latvijas vēsturnieki 50.gados pievērsusās atsevišķu Latvijas ārpolitikas jautājumu pētniecībai. Piemēram, 1953.gadā Staņislavs Graužinis aizstāvēja disertāciju *ASV un Rietumeiropas imperiālistu agresija Latvijā: (1918.-1920.g.)*¹³¹, bet 1957.gadā iznāca Aleksandra Leita apcerējumu krājums par Latvijas ekonomiskajām attiecībām ar Rietumeiropas lielvalstīm.¹³²

Padomju periodā par Latvijas – Francijas attiecībām rakstīja Kārlis Počs un A.Varoslavāns. K.Počs rakstīja par Anglijas un Francijas politiku Polijā un Baltijas valstīs 20.gados¹³³ un Francijas ārpolitikas galvenajiem virzieniem 30.gadu pirmajā pusē.¹³⁴ Pētījumos autors pievērsās tādiem jautājumiem kā Ziemeļaustrumeiropas valstu vietai Francijas attiecībās ar PSRS, Polijas un Baltijas valstu savienības izveides mēģinājumiem un Francijas mēģinājumiem izmantot Poliju un Baltijas valstis kā barjeru pret Padomju Krieviju

¹²⁷ Sīpols, V. *Ārvalstu intervencija Latvijā un tās aizkulises. 1918.-1920.* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1957. 276 lpp.; Sīpols, V. *Slepenā diplomātija: buržuāziskās Latvijas ārpolitika: 1919.-1932.g.* Rīga: Liesma, 1965. 260 lpp.

¹²⁸ *Latvijas Padomju enciklopēdija.* 9.sējums. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987. 15.lpp.; *Latvijas PSR Mazā enciklopēdija.* III sējums. Rīga: Izdevniecība „Zinātne”, 1970. 343.lpp.

¹²⁹ LVVA uz daudzām lietām ir atzīme, ka lietu skatījis V.Sīpols.

¹³⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr. III lpp., Informācija par aprakstu, autore V.Bernāre

¹³¹ Graužinis, S. *ASV un Rietumeiropas imperiālistu agresija Latvijā: (1918.-1920.g.): disertācija juridisko zinātņu kandidāta grāda iegūšanai.* Zin. vadītājs G.J.Kļava. Latvijas Valsts universitātes Juridiskā fakultāte. Rīga: [b.i.], 1953. 427 lp.

¹³² Leits, A. *Buržuāziskā Latvija ārzemju kapitāla jūgā, (1921-1929).* Rīga: LVI, 1957. 158 lpp.

¹³³ Počs, K. *Anglijas un Francijas politika Polijā un Baltijas valstīs 20.gadu pirmajā pusē.* Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1982. 72 lpp.; Počs, K. *Anglijas un Francijas pretpadomju politika Polijā un Baltijas valstīs 20.gadu vidū un otrajā pusē.* Rīga: LVU, 1984. 64.lpp.; Počs, K. „Sanitārā kordona” valgos: *Baltijas savienības jautājums buržuāziskās Latvijas ārpolitikā 1919.-1925.g.* Rīga: Zinātne, 1971. 263 lpp.

¹³⁴ Počs, K. *Francijas ārpolitikas galvenie virzieni 30.gadu pirmajā pusē.* Rīga: LU, 1992. 80 lpp.

(vēlāk PSRS), Francijas Paneiropas plāniem, atbrūošanās jautājumam, Četru valstu paktam un Francijas – PSRS tuvināšanās norisei. Pētījumos ir tendence uzskatīt Franciju par nevēlamu elementu Austrumeiropas telpā un uzsvērt, ka Francijai tajā bija ekonomiskās intereses. Visu trīs minēto K.Poča pētījumu lielākais mīnuss ir zinātniskā aparāta nepilnība, kas attiecas uz LVVA (toreiz Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs - LCVVA) izmantotajām lietām. Citētajam vai atstāstītajam tekstam atsaucē redzama norāde LCVVA, autors, ņemot vērā tā laikā slepenības prasību, nav minējis ne fondu, ne aprakstu, ne arī lietu numurus; līdz ar to sniegtā informācija ir grūti pārbaudāma. K.Počs, pakļaujoties tajā laikā valdošajām vēstures interpretācijas tendencēm, uzskatīja, ka Anglijas un Francijas mērķis pēc Pirmā pasaules kara bija Padomju Krievijas likvidēšana, kura sasniegšanā lielvalstis nozīmīgu lomu bija paredzējušas Baltijas valstīm un Polijai, kas veidoja tā saukto *sanitāro kordonu*. K.Počs ievērojami pārspīlēja Baltijas valstu lomu Parīzes un Londonas ārpolitikā.

Kaut gan profesora A.Varlavāna 70. un 80.gados tapušie pētījumi¹³⁵ lielākoties saistīti ar Lielbritānijas un Latvijas attiecībām, viņš pētījumos pastarpināti rakstīja arī par Francijas un Latvijas attiecībām un analizēja Francijas un Lielbritānijas sāncensību Baltijas telpā. Autors bieži Anglijas politiku Baltijas valstīs salīdzināja ar Francijas nostāju. Atsevišķiem A.Varlavāna darbiem nepilnīgi noformēts zinātniskais aparāts (nav norādītas konkrētas izmantotās LVVA lietas), kas padara neiespējamu darbā iekļauto faktu izmantošanu. Pozitīvs A.Varlavāna pētījumu aspekts ir plaši izmantotie latviešu preses materiāli, kas līdz ar pētījumiem tika ieviesti zinātniskajā apritē.

Minēto autoru 20.gs. 60., 70. un 80.gados tapušajos pētījumos Latvijas ārpolitika un Francijas Austrumu politika tiek vērtēta, vadoties pēc PSRS interesēm un prasībām (politiskajiem motīviem, ideoloģijas un propagandas), kurām atbilstoši tika atlasīts faktiskais materiāls. To priekšplānā vērojams šķiriskais princips, un tajos ir nosodītas Francijas „imperiālistiskās tieksmes”, kuru mērķis bijis gāzt padomju varu.¹³⁶ Līdz ar to šajos darbos konstatējami tendenciozi apgalvojumi, kas nereti ir nepamatoti, iztrūkst notikumu objektīvas analīzes. Latvijas valdības ārpolitikā tiek kritizēta tās paļaušanās uz Rietumeiropas valstīm (tai skaitā Franciju). Minēto autoru pētījumos ir apkopots plašs materiāls par Francijas mēģinājumiem izmantot Baltijas valstis savu politisko un

¹³⁵ Varlavāns, A. *Anglijas imperiālisma politiski diplomātiskā ietekme buržuāziskajā Latvijā 1924-1925*. Rīga: Pēteris Stučka LVU Redakcijas un izdevniecības daļa, 1973. 63 lpp.; Varlavāns, A. *Anglijas imperiālisma politiski diplomātiskā ietekme buržuāziskajā Latvijā 1926-1929*. Rīga: Pēteris Stučka LVU Redakcijas un izdevniecības daļa, 1973. 110 lpp.; Варславян, А. *Английский капитал в буржуазной Латвии: 1920-1929 гг.* Рига: Зинатне, 1972. 219 с.; Варславян, А. *Британский империализм и буржуазная Латвия в годы мирового экономического кризиса: экономические и политико-дипломатические взаимоотношения: 1929-1933*. Рига: Зинатне, 1981. 199 с.; Варславян, А. *Политика английского империализма в отношении буржуазной Латвии: (1920-1923)*. Рига: Зинатне, 1966. 180 с.

¹³⁶ Piem., Počs, K. „Sanitārā kordona” valgos... 5.-6.lpp.; Sīpols, V. *Slepenā diplomātija...* 5.lpp. u.c.

ekonomisko mērķu realizēšanā Austrumeiropā. Darbos PSRS politika un tās nodomi vērtēti izteikti pozitīvi, tiem pretstatīti Francijas centieni un rīcība, kas neesot atbildusi PSRS vēlmēm. Šie pētījumi sniedz detalizētus argumentus apgalvojumam, ka lielvalstu attieksmi pret Baltijas valstīm vadīja to savtīgās imperiālistiskās politiskās un ekonomiskās intereses un netika ņemtas vērā jauno valstu vēlmes iegūt Rietumu lielvalstu drošības garantijas. Autori dažkārt absolutizēja Francijas lomu Latvijā, kura tika uzskatīta par Rietumu imperiālistu mākslīgu veidojumu, radītu pretpadomju cīņas nolūkos.

Jaunākā historiogrāfija Latvijā. Latvijas ārpolitikas izpētei jaunu impulsu deva Atmodas notikumi 20.gs. 80.gados. Šai laikā sākās līdzšinējo pētījumu pārvērtēšana, zinātniskajā apritē īsā laikā tika iekļauta virkne arhīvu materiālu, notika atteikšanās no līdz tam dominējošajām tendencēm. Runājot par Latvijas ārpolitikas pētījumiem, kas tapuši pēdējos 20 gados pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, jāatzīmē Ineša Feldmaņa, Aivara Strangas, Ērika Jēkabsona, Antonija Zundas, A.Varlavāna, K.Poča un Aināra Lerha darbi. Šajos pētījumos Francijas – Latvijas attiecības skatītas lielākoties netieši.¹³⁷ Minētie autori pētījumos balstījušies uz zinātniskajā apritē līdz šim neieviestiem arhīvu materiāliem, tajos iekļauts plašs faktuoloģiskais materiāls un izteikti būtiski secinājumi par Latvijas ārpolitiku. Neskatoties uz to, ka šobrīd dažādās perspektīvās ir izpētīti daudzi Latvijas ārpolitikas aspekti, Francijas lomai Latvijas ārpolitikas attīstībā neviens vēsturnieks nav pievērsies. Galvenais uzsvars ir likts Latvijas attiecībām ar pārējām Eiropas lielvalstīm - Vāciju, PSRS un Lielbritāniju. Tomēr lielā daļā pētījumu kādā aspektā ir skartas arī Francijas – Latvijas attiecības.

Prof. A.Varlavāna un K.Poča pagājušā gadsimta 90.gados un 21.gs. sākumā tapušajos pētījumos¹³⁸ ir mēģināts pārvarēt padomju režīma pieprasītās koncepcijas Latvijas ārpolitikas izpratnē. Minētajā laikā A.Varlavāns centās pārstrādāt daļu agrākos gados rakstīto pētījumu, kritiskāk izvērtējot PSRS lomu Latvijas ārpolitikā un Latvijas attiecībās ar Rietumu valstīm. Pētījumos izmantoti Latvijā pieejamie materiāli. Tomēr autoram nav izdevies pilnībā pielāgoties jaunajām tendencēm Latvijas ārpolitikas izpratnē un atteikties no padomju laikā valdošās vēstures notikumu ideoloģizācijas. Izpratni par Latvijas ārpolitikas pamatnostādņēm sniedz A.Varlavāna monogrāfija par Latvijas Republiku starpvalstu

¹³⁷ Papildus skatīt arī: Varlavāns, A. Ārpolitikas pētījumi žurnāla „Latvijas Vēsture” piecdesmit numuros. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2003, Nr. 4, 77.-81.lpp.; Varlavāns, A. Starptautisko attiecību vēstures izpētes pamattendences Latvijas Universitātē 20.gs. otrajā pusē. Grām.: *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 24.-34.lpp.

¹³⁸ Počs, K. Latvijas neatkarības problēmas 1918-1923. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1994, Nr. 4, 21.-22.lpp.; 1995, Nr. 1, 6.-14.lpp.; Počs K. Ārējais faktors Latvijas izveidošanas procesā un atspoguļojums vēstures literatūrā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2002, Nr. 1, 44.-59.lpp.

attiecību sistēmā¹³⁹. Grāmata tematiski apkopo vēsturnieka pēdējos 20 gados iznākušās publikācijas.¹⁴⁰ A.Varšlavāns pievēršas tādiem jautājumiem kā Latvijas iekļaušanās Eiropas valstu attiecībās un Latvijas starpvalstu attiecību virzienu sazarojums. Kaut gan autors runā par Latvijas – Rietumeiropas valstu politiku, viņš sīkāk nepievēršas tieši Francijas lomai Latvijas ārpolitiskās virzības veidošanās procesā.

Vēsturnieks K.Počas pēdējā laikā pievērsies Francijas – Latvijas ekonomisko attiecību pētniecībai 20.gs. 20. un 30.gados.¹⁴¹ Publikācijās viņš raksturo Latvijas – Francijas ekonomiskos sakarus un analizē tos faktorus, kas kavējuši vai veicinājuši šīs attiecības, un apraksta attiecību nozīmi Latvijas saimnieciskajā dzīvē. Sīkāk K.Počas analizē tirdzniecību ar militāro aprīkojumu, lauksaimniecības precēm, izejvielām; viņš pievēršas arī tirdzniecības līgumu izstrādei un noslēgšanai, franču kapitāla piesaistei Latvijai. Vēsturnieka darbi balstās uz LVVA materiāliem un viena 30.gados Francijā iznākuša pētījuma, pētījumā nav izmanti Francijas arhīvu dokumenti. Neskatoties uz to, pētījums dod priekšstatu par Latvijas – Francijas ekonomiskās sadarbības aspektiem.

Inesis Feldmanis pievērsies starpkaru perioda Latvijas starptautiskās situācijas un ārpolitikas izpētei, akcentējot lielvalstu, īpaši Vācijas, ārpolitisko darbību Baltijā, attieksmi pret Baltijas valstu sadarbības mēģinājumiem, kā arī pētījis Latvijas ārpolitiskās stratēģijas tendences. Krājumā *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998* ievietota plašāka I.Feldmaņa sastādītā starpkaru perioda vēsturiskā analīze. Tajā viņš pievēršas Latvijas starptautiskās atzīšanas jautājumam pēckara periodā, Latvijas ārējās drošības problēmām parlamentārisma laikā un Latvijas ārpolitikas galvenajiem virzieniem autoritārisma periodā. Ņemot vērā apskatāmo jautājumu plašumu, pārskats ir vispārīgs un, izņemot Latvijas *de iure* atzīšanu, tajā nav iekļauti atsevišķi Latvijas – Francijas attiecību aspekti.

¹³⁹ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā. Pirmā desmitgade 1919-1929*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. 294 lpp.

¹⁴⁰ Varšlavāns, A. Baltijas konsolidācijas lokalizēšanās: 1928. – 1929.gads. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1997, Nr. 3, 38.-44. lpp.; Varšlavāns, A. Latvija un Dženovas ekonomiskā konference. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2007, Nr. 2, 53.-61.lpp.; Varšlavāns, A. Latvija un Rietumu lielvalstis 1928-1929. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1995, Nr. 4, 13.-17. lpp., 1996, Nr. 3, 34.-38. lpp.; Varšlavāns, A. Rietumi un „kreisās koalīcijas” valdības ārpolitiskās aktivitātes: 1927.gads. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1994, Nr. 1, 16.-20. lpp., Nr. 2, 23.-30. lpp., Nr. 3, 14.-21. lpp.; Varšlavāns, A. Rietumu politiskais faktors Latvijā: 1919.gads. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1993, Nr. 2, 11.-17. lpp., Nr. 3, 28.-32. lpp., Nr. 4, 8.-15. lpp.; Varšlavāns, A. Ženēvas protokols, Lokarno līgums un Latvija (1924-1925). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1992, Nr. 3, 13.-20. lpp.

¹⁴¹ Počas, K. Latvijas – Francijas ekonomiskās attiecības 20.gs. 20.gadu otrajā pusē. No: *Latvijas Vēsture*, 2006, Nr.4, 16.-33.lpp.; Počas, K. Latvijas-Francijas ekonomisko attiecību aizsākumi 20.gs. 20.gados. No: *Starptautisko attiecību problēmas. Latvija, Baltija, Eiropa*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 287 lpp.; Počas K. 20.gadsimta 30.gadu ekonomiskā krīze un Latvijas tirdznieciskie sakari ar Franciju. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2008, Nr. 4, 40.-55. lpp.

Lai arī I.Feldmaņa, A.Strangas un M.Virša pētījums par Latvijas ārpolitiku un starptautisko stāvokli¹⁴² ir veltīts 30.gadu otrās puses notikumiem, tās pirmajā nodaļā I.Feldmanis pievēršas 20.gadu un 30.gadu sākuma Latvijas starptautiskās politikas pārskatam un sniedz konstruktīvu ievadu tēmas izklāstam. Profesors I.Feldmanis Latvijas valsts izveidošanās un starptautiskās atzīšanas jautājumam ir veltījis arī vairākas publikācijas.¹⁴³ Francijas lomai Latvijas *de iure* atzīšanā vēsturnieks nepievērš pienācīgu uzmanību. Viņš, koncentrējoties galvenokārt uz starptautisko notikumu izklāstu, atzīmējis, ka 1920.gada beigās notika lūzums Francijas politikā, kas iezīmēja izmaiņas Parīzes attieksmē pret Padomju Krieviju, taču nepievērš uzmanību Francijas diplomātijas izmaiņu argumentācijai. Detalizētāk Francijas politikai Ziemeļaustrumeiropā I.Feldmanis pievēršas publikācijā *Versaļas sistēma un jaunās nacionālās valstis*.¹⁴⁴ Tajā viņš sniedz būtisku Francijas pakta sistēmas ar Austrumviduseiropas valstīm analīzi, atzīmējot, ka „franču faktoram” bija neapšaubāma nozīme Baltijas valstu neatkarības nodrošināšanā. Viņš arī pamatoti aizrāda, ka tajā pašā laikā šī faktora ietekme bija pakārtota citām Francijas vitālajām interesēm.

No profesora A.Strangas daudzpusīgās zinātniski pētnieciskās darbības tēmas izpētei svarīgi ir viņa darbi, kas veltīti Latvijas vēsturei un ārpolitikai no 1918. līdz 1945.gadam. Vēsturnieks pētījis Latvijas ārpolitikas vertikālo orientāciju, sastādījis historiogrāfisku pārskatu par Latvijas drošības problēmas risinājumiem starpkaru periodā,¹⁴⁵ specifisko LSDSP ārpolitisko pieeju¹⁴⁶ un Latvijas ārējās tirdzniecības un ekonomiskajām attiecībām ar lielvalstīm.¹⁴⁷ Pētījumā autors pievēršies Francijas lomas Latvijas ārpolitikā atsevišķiem aspektiem. A.Stranga Francijas politiku attiecībā uz Ziemeļaustrumeiropas valstīm raksturo kā augstprātīgu, uzsverot, ka lielvalsts neņēma vērā jauno valstu politisko situāciju un vajadzības un uz to rēķina centās realizēt savas politiskās ambīcijas. Viņš arī atzīmē, ka

¹⁴² Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis (30.gadu otrā puse)*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 1993. 435 lpp.

¹⁴³ Feldmanis, I. Latvijas diplomācija cīņā par valsts starptautisko atzīšanu (1918-1921). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2011, Nr. 1, 93.-105. lpp.; Feldmanis, I. Latvijas starptautiskā atzīšana. Grām.: *Latvija divos laikposmos: 1918-1928 un 1991-2001*. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2001. 26.-43.lpp.; Feldmanis, I. Latvijas valsts: izveidošanās un starptautiskā atzīšana. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1998, Nr. 3(31), 5.-19.lpp.; Feldmanis, I. Vācija un Latvija: no *de facto* līdz *de iure* (1918-1921). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1997, Nr.3(27), 33.-37.lpp.; Nr.4(28), 61.-64.lpp.; Feldmanis, I. Vācija un Latvija: no *de facto* līdz *de iure* (1918-1921). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1999, Nr.1(33), 61.-67.lpp.

¹⁴⁴ Feldmanis, I. *Versaļas sistēma un jaunās nacionālās valstis*. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1995, Nr. 2, 3.-7.lpp.

¹⁴⁵ Stranga, A. Vēsturnieki par Latvijas drošības problēmas risinājumiem starpkaru periodā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2010, Nr. 2/3, 22.-36. lpp.

¹⁴⁶ Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums Latvijā*. Rīga: Autora izdevums, 1998. 287 lp.

¹⁴⁷ Stranga A. Latvijas ārējā tirdzniecība un ekonomiskās attiecības ar lielvalstīm. Nepublicēts manuskripts. Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte. 2010.gads. 23 lp.

Francijas interese par Baltijas valstīm bija saistīta ar cerībām uz ekonomiskiem ieguvumiem.¹⁴⁸

90.gadu vidū Ē.Jēkabsons pievērsās Francijas – Latvijas militārajiem sakariem neatkarības cīņu laikā, īpaši akcentējot līdz tam nenovērtēto franču karavīru ieguldījumu Latvijas neatkarības iegūšanā.¹⁴⁹ Vēlākajās publikācijās šī jautājuma apskati autors nav attīstījis. Temata izpētei būtiskas ir Ē.Jēkabsona publikācijas un monogrāfija par Latvijas – Polijas attiecībām¹⁵⁰, tajās viņš pastarpināti runā par Francijas attieksmi, attiecību attīstības vēlmēm un vērtējumiem.

Lai gan A.Zundas izpētes objekts ir Latvijas – Lielbritānijas attiecības¹⁵¹, atsevišķu apakšnodaļu monogrāfijā viņš ir veltījis Latvijas attiecībām ar Franciju 20.gadu beigās un 30.gadu sākumā, kad Latvija centās intensificēt attiecības ar Franciju, uzskatot to par alternatīvu Lielbritānijas intereses par Baltijas valstīm mazināšanās apstākļos. Autora separāti raksturotā Francijas – Latvijas attiecību aktualizēšanās ir nepilnīga un nedod skaidru priekšstatu par abu valstu attiecību dinamiku.

Izpratni par Latvijas Ārlietu ministrijas struktūru, pakļautību, lēmumu pieņemšanu un darbību sniedz Aināra Lerha publikācijas¹⁵² un monogrāfija.¹⁵³ Tajās atrodama arī informācija par pārstāvniecības tīkla izveidi, attīstību, kompetencēm, darba organizācijas problēmām, kas ir būtiska jebkura ārpolitiskā un diplomātiskā jautājuma pētniecības procesā. Kā uzziņu materiāls tēmas izpētē nozīmīgu vietu ieņem Ē.Jēkabsona un Valtera Ščerbinska sastādītā biogrāfiskā vārdnīca par Latvijas ārlietu dienesta darbiniekiem no 1918. līdz 1991.gadam. Tajā ir ievietotas plašas ārlietu ministru, sūtņu, nodaļu vadītāju un citu Ārlietu ministrijas atbildīgo diplomātisko darbinieku biogrāfijas, kā arī sniegta informācija par ārlietu dienesta darbību.

2.2. Francijas historiogrāfija

¹⁴⁸ Stranga A. Latvijas ārējā tirdzniecība un ekonomiskās attiecības ar lielvalstīm... 1.lp.

¹⁴⁹ Jēkabsons, Ē. Francijas un Latvijas militārie sakari. *Militārais Apskats*, 1995., Nr.1, 79.-83.lpp.; Jēkabsons, Ē. Latvijas diplomātija Bermonta uzbrukuma laikā 1919.gadā. *Militārais Apskats*, 1994., Nr.2, 73.-82.lpp.

¹⁵⁰ Jēkabsons, Ē. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. 244 lpp.

¹⁵¹ Zunda, A. *Latvijas-Lielbritānijas attiecības, 1930-1940. Realitāte un ilūzijas*. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1998. 267 lpp.

¹⁵² Lerhis, A. Ceļš uz Latvijas diplomātiju (1917-1918). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2003, Nr. 3, 73.-90.lpp.; Lerhis, A. Latvijas ārpolitikas aizsākumi (1918-1920) un Latvija Rietumu lielvalstu ārpolitikas stratēģijā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1999, Nr. 3, 56.-73.lpp.; Lerhis, A. Latvijas ārpolitikas veidošanās (20.gadu pirmā puse). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2000, Nr. 4, 83.-97.lpp.; Lerhis, A. Latvijas ārpolitiskā dienesta un ĀM izveidošana 1917-1919. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1997, Nr. 4, 77.-107.lpp.; Lerhis, A. Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas pirmie darbības gadi (1919. g. - 20. g. pirmā puse). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1998, Nr. 2, 100.-128. lpp.; Lerhis, A. Latvijas pārstāvniecību tīkla ārvalstīs attīstība (1918-1934). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2004, Nr.2, 98.-119.lpp.; Lerhis, A. Zigfrīds Anna Meierovics (1887 - 1925). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2000, Nr. 3, 135. - 148. lpp.

¹⁵³ Lerhis, A. *Latvijas Republikas ārlietu dienests. 1918-1940*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. 326 lpp.

Pievērsoties franču vēsturnieku darbiem par Francijas starpkara perioda ārpolitiku, tai skaitā par Francijas Austrumeiropas alianšu sistēmu, jāsecina, cik pārsteidzoši maz uzmanības paši franči tam ir pievērsuši. 1933.gadā franču valodā iznāca Latvijas neatkarības idejas atbalstītāja, profesora Anrī de Šambona sarakstītā grāmata par Latvijas izcelšanos.¹⁵⁴ Tajā autors ļoti vispārīgi raksturojis Latvijas ārpolitikas jautājumus un uzsvēris, ka Latvija vienmēr ir centusies uzturēt draudzīgas attiecības ar Franciju. Viņš atzīmējis, ka no Parīzes puses pret Latviju attieksme vienmēr bijusi sirsnīga.¹⁵⁵ Diemžēl A.de Šambons nepieskārās atsevišķiem Latvijas – Francijas attiecību aspektiem. Šāds viennozīmīgi pozitīvs Latvijas – Francijas attiecību vērtējums pamatojams ar autora iesaistīšanos abu valstu sadarbības veicināšanā un Latvijas popularizēšanā Francijā.

Latvijas – Francijas ekonomiskajiem sakariem starpkaru periodā franču historiogrāfijā ir veltīts 1930.gadā izdots Tulūzas (Francija) universitātes tiesību zinātņu doktora Daniēla Pernika pētījums.¹⁵⁶ Tirdzniecību ar Latviju D.Perniks ir aplūkojis pa atsevišķām preču grupām, fiksējot šo preču īpatsvaru Latvijas un Francijas ārējā tirdzniecībā kopumā. Darbs aptver tikai pusi no pētījumā apskatītā laika posma, tas nesalīdzina Latvijas – Francijas ekonomiskos sakarus ar Francijas un citu valstu tirdznieciskajiem sakariem. Darba ievadā dots īss Latvijas politiskā un saimnieciskā stāvokļa pārskats.

Franču vēsturnieks Žoržs Sutū pievērsies 20.gadsimta starptautisko attiecību pētniecībai galvenokārt Pirmā pasaules kara laikā un īsi pēc tā, kā arī austrumu un rietumu attiecībām pēc 1945.gada. Francijas – Latvijas attiecību izpētē nozīmīgas ir trīs viņa publikācijas – pirmajā autors pievērsies Francijas valdības ekonomiskās politikas izpētei austrumu un centrālajā Eiropā 20.gados¹⁵⁷, otrā veltīta Francijas ekonomiskajai politikai Polijā no 1920. līdz 1924.gadam¹⁵⁸, savukārt trešajā Ž.Sutū pētījis Francijas centienus no 1925. līdz 1933.gadam tikt vaļā no aliansē ar Poliju uzņemtajām saistībām.¹⁵⁹ Pētījuma par Francijas ekonomisko politiku Polijā mērķis ir precizēt saikni starp politiski-militārajiem un ekonomiskajiem līgumiem un atbildēt uz jautājumu, kādā mērā tie ietekmēja franču – poļu attiecības.¹⁶⁰ Visās minētajās publikācijās autors cenšas vispusīgi interpretēt starptautiskos

¹⁵⁴ Chambon, H. de. *Origines et histoire de la Lettonie*. Préface de M.Noulens. Paris, Lille: Mercure Universel, 1933. P.215.

¹⁵⁵ Turpat, P.87.

¹⁵⁶ Pernik, D. *Les Relations économiques de la France et de la Lettonie*. Toulouse: Imprimerie regionale, 1930. 166 p.

¹⁵⁷ Soutou, G.-H. L'impérialisme du pauvre: la politique économique du gouvernement français en Europe centrale et orientale de 1918 à 1929. *Relations Internationales*, 1976, No. 7, P.219-239.

¹⁵⁸ Soutou, G. La politique économique de la France en Pologne (1920-1924). *Revue historique*, 1974, No. 251. P.85-116.

¹⁵⁹ Soutou, G.-H. L'alliance franco-polonaise (1925-1933) ou comment s'en débarrasser? *Revue d'Histoire Diplomatique*, 1981, No.2/3/4, P.295-348.

¹⁶⁰ Soutou, G. La politique économique de la France en Pologne... P.85-86.

notikumus un pastarpināti pieskaras arī Baltijas jautājumam. Šīs publikācijas kalpo Francijas diplomātiskās un ekonomiskās politikas Latvijā un Polijā salīdzinājumam.

Vispārēju priekšstatu par Francijas ārpolitiku starpkaru periodā sniedz Ž.Sutū sarakstītā nodaļa grāmatā par Francijas diplomātiju no 1914. līdz 1958.gadam, kurā pētnieks vairāk nekā daži citi autori pievēršas Francijas – Austrumeiropas valstu attiecībām.¹⁶¹ Ž.Sutū pētījumi galvenokārt balstīti uz Francijas Diplomātiskā arhīva materiāliem. Pētījumā ir ļoti būtiski Francijas ārpolitikas motīvu uzsvāri. Ž.Sutū pasvītro, ka no 1924.gada franči kļuva apsēsti ar kolektīvās drošības ideju. Analizējot historiogrāfiju, novērojama franču vēsturnieku tieksme uzsvērt stratēģiskos un ekonomiskos aspektus.

No franču vēsturnieku darbiem īpaši jāatzīmē Žana-Baptista Durosela apjomīgais pētījums diplomātijas vēsturē no 1919.gada līdz mūsdienām¹⁶², kas iznāca 1993.gadā. Tajā viņš pievēršas Eiropas jauno robežu jautājumam, Padomju Krievijas problēmai, Rapallo līguma noslēgšanai, Ženēvas protokolam, Lokarno līgumam, Briāna-Kelloga paktam, Francijas un Vācijas tuvināšanās jautājumam, Aristīda Briāna Eiropas savienoto valstu idejai. Kaut gan darbs ir veltīts Eiropas diplomātijas vēsturei kopumā, autors koncentrējas uz lielvalstu, tajā skaitā Francijas, politiku. Ž.-B. Durosels uzskata, ka kolektīvās drošības pirmās vājumā izpausmes bija manāmas jau laikā no 1929. līdz 1933.gadam.

Starp vērtīgākajiem mūsdienu pētnieku darbiem par Francijas vēsturi un ārpolitiku minami Renē Remona,¹⁶³ Serža Beršteina un Pjēra Milza¹⁶⁴ pētījumi. Abi pēdējie autori ir Parīzes Universitātes Politikas pētniecības institūta profesori un sērijas *20.gadsimta vēsture* redaktori, vairāku pētījumu un monogrāfiju autori. S.Beršteina un P.Milza grāmatas *Francijas vēsture 20.gadsimtā, 1900-1930* lielākais trūkums ir tās vispārīgais raksturs, pētījums aptver ļoti plašu laika periodu, un līdz ar to tajā nav veltīta pietiekama loma visu starpkaru perioda notikumu analīzei, kas ir būtiski nepieciešama detalizētai Francijas Austrumu politikas izpētei. Viņi pieskaras tādiem jautājumiem kā Francijas pievēršanās kolektīvās drošības idejām, *sanitārā kordona* veidošana, Francijas – Vācijas, Francijas – PSRS attiecību problēmām. Darbu autoriem bija pieejami plaši Rietumeiropā tapuši ārpolitiskie pētījumi un Francijas ārlietu resora *Quai d'Orsay* dokumenti. S.Beršteina un P.Milza pētījums sniedz priekšstatu par Francijas ārpolitikas perspektīvām un reālo notikumu veidojošajiem elementiem, tādejādi konstruējot sistemātisku izpratni par Austrumeiropas ārpolitikas vadmotīviem. Autori nepieskaras Francijas un konkrētu

¹⁶¹ Allain, J.-C., Guillen, P., Soutou, G.-H., Theis, L., Vaïse, M. *Histoire de la diplomatie française. II De 1815 à nos jours*. Paris: Perin, 2005. P.636.; Soutou, G.-H. *L'Europe de 1815 à nos jours*. Paris: Presses Universitaires de France, 2009. P.576.

¹⁶² Duroselle, J.-B. *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*. Paris: Dalloz, 1993. P.1038.

¹⁶³ Rémond, R. *Notre Siècle de 1918 à 1995*. Paris: LGF - Livre de Poche, 1996. P.958.

¹⁶⁴ Berstein S., Milza P. *Histoire de la France au XXe siècle*. Paris: Complexe, 1995. P.1407.

Austrumeiropas valstu divpusējām attiecībām. Līdzīgs raksturs ir arī politiskās ekonomikas vēsturnieka Renē Remona darbam par 20.gadsimta vēsturi.¹⁶⁵

Svarīgas Francijas austrumu politikas vērtējuma iezīmes atrodamas Pjēra Renuvēna astoņu sējumu darbā *Starptautisko attiecību vēsture*,¹⁶⁶ no kuriem 3.sējums attiecas uz promocijas darbā apskatīto laika posmu. Pētījumā izmantots plašs avotu materiāls, tai skaitā visu pasaules lielvalstu (Francijas, Lielbritānijas, ASV, Krievijas, Vācijas) arhīvi. P.Renuvēns skatās uz Francijas ārpolitiku vairāk no starptautiskā viedokļa un kopējās pasaules diplomātijas konteksta, tādējādi uzsverot starptautiski nozīmīgākos notikumus un pavērsienus, neiedziļinoties detaļās un faktu konstatācijā, bet akcentu liekot tieši uz kopiespaidu. Lai arī P.Renuvēns nepievēršas Latvijas – Francijas divpusējām attiecībām, darbs dod priekšstatu par Francijas politiskajām ambīcijām Eiropas Austrumos un to vērtējumu. P.Renuvēns runā par tādiem jautājumiem kā Mazā Antante, Lokarno sistēma, Francijas – PSRS un Francijas Vācijas attiecības, kā arī Francijas attieksmi pret Poliju, Čehoslovākiju, Rumāniju un Dienvidslāviju, par Francijas centieniem piesaistīt Lielbritānijas uzmanību un drošības garantijas Austrumeiropas mazajām valstīm.

Pēdējos piecpadsmit gados Francijas attiecībām ar Baltijas valstīm no 1918. līdz 1932.gadam pievērsies franču vēsturnieks Ž.Gelēns. Viņa maģistra darbs *Francija un Baltijas valstis no 1918. līdz 1923.gadam*¹⁶⁷ veltīts Francijas Baltijas valstu politikai, jauno valstu diplomātiskai atzīšanai, angļu – franču sāncensības ietekmei uz franču attieksmi pret Baltijas valstīm, Latvijas un Igaunijas lomai Francijas projektos un Lietuvas – Polijas strīda ietekmei uz franču plāniem izveidot poļu – lietuviešu federāciju. Doktora disertācijā *Francija un mazās Baltijas valstis: baltiešu realitāte, franču uztvere un eiropeiskā lietu kārtība (1920-1932)*¹⁶⁸, ko Ž.Gelēns aizstāvēja 2004.gadā, un vairākās publikācijās¹⁶⁹, kas izstrādātas noslēguma darba tapšanas laikā, ir ietverti visi svarīgākie pētījumā apskatītie

¹⁶⁵ Rémond, R. *Notre Siècle de 1918 à 1995...* P.958.

¹⁶⁶ Renouvin, P. *Histoire des Relations Internationales III. De 1871 à 1945*. Paris: Hachette, 1994. P.520.

¹⁶⁷ Gueslin, J. *La France et les pays baltes de 1918 à 1923: recherche de magistrature*. Sous la direction du Pr Robert Frank. Paris: Université de Paris I - Sorbonne Panthéon, UFR d'Histoire, 1996. P.202.

¹⁶⁸ Gueslin, J. *La France et les petits états Baltes: Réalités Baltes, perceptions françaises et ordre Européen (1920-1932): thèse de doctorat*. Sous la direction du Pr Robert Frank. Paris: Université de Paris I – Panthéon-Sorbonne, 2004. P.623.

¹⁶⁹ Gueslin, J. La France et les „petits” Etats baltes. Réalités baltes, perceptions françaises et ordre européen (1920-1932). *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin*, 2005, 13 Mars. Pieejams: <http://ipr.univ-paris1.fr/spip.php?article 264> [aplūkots 11.02.2011.]; Gueslin, J. Paris sur la Baltique (1918-1940). *Regards sur l'Est*, 2003, Juillet-Septembre. Pieejams: http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php? id=415 [aplūkots 11.02.2011.]; Gueslin, J. Un nouveau Drang nach Osten? La France face à la menace des corps francs allemands dans les pays baltes, 1919. *Revue internationale d'histoire militaire*, 2003, Nr.83. Pieejams: http://www.stratisc.org/RIHM_83_16.htm [aplūkots 11.02.2011.]; Gueslin, J. Un premier pas vers l'Europe? L'opinion française et la question de l'«européanisation» des États baltiques dans les années 1920. *Relations Internationales*, 2006/2, nr.126. P.51-65. Pieejams: http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=RI&ID_NUMPUBLIE=RI_126&ID_ARTICLE=RI_126_0051 [aplūkots 05.09.2010.].

jautājumi – Francijas attieksme pret Polijas politiku Baltijas telpā, Baltijas valstu *de iure* atzīšanas jautājums, Lokarno sistēmas ietekme uz Baltijas valstīm. Ž.Gelēns apskata arī tādus tematus kā Baltijas valstu ekonomiskā dzīvotspēja, baltiešu uztvere Francijā, zināmāko Baltijas valstu pārstāvju darbība Parīzē u.c. Ņemot vērā to, ka disertācija ir aizstāvēta ne tikai vēsturē, bet arī politikas zinātnē, to ir grūti izmantot. Vēstures faktus un notikumus autors pakārtojis plašai teorētiska rakstura analīzei. Piemēram, vēsturnieks mēģina atbildēt uz jautājumu, vai jaunās Baltijas valstis bija realitāte vai fikcija. Ž.Gelēns Baltijas valstu atzīšanas jautājumu saista ar fundamentālu mentalitātes problēmu – cik lielā mērā francūži bija gatavi integrēt Baltijas nācijas savā Eiropas „mentālajā kartē”. Ž.Gelēna doktora disertācija balstīta uz ļoti plašas avotu un zinātniskās literatūras bāzes. Autors ir iekļāvis zinātniskajā aprītē lielu skaitu līdz šim neizmantotu diplomātu un militāro varas iestāžu ziņojumu, nepublicētu manuskriptu un cita veida dokumentu.

2.3. Citu valstu historiogrāfija

Francijas starpkara perioda ārpolitiku vairāk nekā paši franči ir pētījuši citu valstu vēsturnieki. Piemēram, briti un skandināvi. Jāatzīmē, ka ļoti sīki Francijas attiecības ar Austrumeiropas valstīm pētījuši poļu vēsturnieki. Šī darba mērķis nav analizēt plašo poļu historiogrāfiju, kas pats par sevi ir apjomīgs uzdevums, minēti ir nozīmīgākie pētījumi.

Latvijas valsts atzīšanas jautājumu pēc 1918.gada plaši analizējis un neskaitāmus ar atzīšanu saistītus dokumentus citējis Malbons Greims trīsdaļīgā pētījumā par Somijas, Igaunijas un Latvijas diplomātisko atzīšanu.¹⁷⁰ M.Greims pievērsies jautājumiem par Latvijas pārstāvju darbību Parīzes miera konferencē, Baltijas komisijas darbībai, Latvijas attiecībām ar Vāciju, Padomju Krieviju un Tautu Savienību, kā arī pašam *de iure* atzīšanas brīdim. Kaut gan O.Grosvalds atzinis, ka M.Greims pētījumā Latvijas *de iure* atzīšanas procesu novērtējis adekvāti un objektīvi, jāatzīmē, ka autors pārspīlē O.Grosvalda nozīmi Latvijas *de iure* atzīšanas procesā, kas izskaidrojams ar nekritisku balstīšanos uz Latvijas sūtņa Francijā atmiņās rakstīto.¹⁷¹ Citi vēsturnieki, kam vēlākos pētījumos O.Grosvalda memuāri nav bijuši pieejami, akcentē Z.A.Meierovica panākumus Latvijas *de iure* atzīšanā, O.Grosvaldam ierādot sekundāru lomu. Pētījumus papildina dokumentu publikācijas (piemēram, Latvijas delegācijas iesniegtās deklarācijas Baltijas komisijai, O.Grosvalda atmiņu fragmenti par Latvijas – Francijas attiecībām utt.), plašas piezīmes un visaptverošs bibliogrāfijas saraksts.

¹⁷⁰ Graham, M.W. *The Diplomatic Recognition of the Border States*. Part I. Finland, Part II. Estonia, Part III, Latvia. Berkeley, California: University of California Press, 1935-41. P.564.

¹⁷¹ M.Greims ar O.Grosvalda atmiņu manuskriptu „Mana Parīzes dienasgrāmata, 1919-1924” iepazīs 1941.gada februārī, pirms tam, 1938.gada vasarā M.Greims personīgi tikās ar Latvijas sūtni Parīzē. Graham, M.W. *The Diplomatic Recognition of the Border States*. Part III. Latvia... P.492.

Vēl viena apjomīga M.Greima grāmata, *Austrumeiropas jaunās valdības*,¹⁷² analizē jauno valstu izveidošanās un nostiprināšanās procesus. Tajā autors pievēršies Somijai, Igaunijai, Latvijai, Lietuvai un Polijai. Ārpolitikas sakarā M.Greims analizē Baltijas valstu sadarbības un drošības problēmas, mēģinot atbildēt uz jautājumu, kāpēc izjuka Baltijas valstu savienība. Viņš pievēršas arī 20.gados plānotajiem Lietuvas – PSRS un Latvijas – PSRS drošības līgumiem, analizējot to nozīmi Baltijas valstīs. Tā kā pētījums iznāca 1927.gadā un apskatīja ļoti nesenu vēsturi, tajā vērojamas vēstures politizācijas tendences. Autors mēģinājis iezīmēt Baltijas valstu nākotni un iespaidojies no valdošajiem politiskajiem uzskatiem. Taču pētījuma iznākšanas laiks atzīmējams arī kā pluss. Grāmata sniedz priekšstatu par tā laika notikumu izpratni, ko neiespaidoja vēlāko norišu pārzināšana – M.Greimu neiespaidoja zināšanas par 30.gadu notikumiem (Francijas piekāpšanās politika) un Otrā pasaules kara sekas. Autors pārspīlē Baltijas valstu lomu Rietumu lielvalstu sadarbībā ar Padomju Krieviju.¹⁷³ Pētījumu papildina grāmatā ievietotās dokumentu publikācijas.

Viens no pirmajiem aptverošajiem darbiem par Francijas ārpolitiku starpkaru periodā bija šveiciešu izcelsmes amerikāņu vēsturnieka Arnolda Volfersa darbs par Lielbritāniju un Franciju starpkaru periodā, kurā autors atsevišķi analizē Francijas un Lielbritānijas ārpolitiku, mēģinot atbildēt uz jautājumu, vai Versaļas miera līguma noteikumi ietekmēja nākamo divdesmit gadu politiskos notikumus.¹⁷⁴ Pētījumā nozīmīga loma ir A.Volfersa nodaļām par Francijas Austrumu alianšu politiku, attiecībām ar Poliju un Čehoslovākiju, kā arī Padomju Savienību. Darba tapšanas laikā autoram vēl nebija pieejami Francijas un citu valstu Ārlietu ministriju arhīvi, un tāpēc viņš īpaši plaši izmantoja starpkaru perioda laikā publicētos dokumentus, atmiņas, publicistiku un plašu klāstu līdz tam brīdim tapušo pētījumu.

Jēlas universitātes profesora Pjotra Vandiča divi apjomīgie pētījumi par Francijas attiecībām ar tās sabiedrotajām valstīm Austrumeiropā no Parīzes miera konferences līdz 1936.gadam laika gaitā savu nozīmi nav zaudējuši. Šie darbi, kaut arī tieši neskar pētāmo tēmu, ir ļoti nozīmīgi, jo piedāvā vispusīgu pamatu Francijas Austrumeiropas politikas analīzei un Latvijas vietai tajā, ļaujot pievienot jaunu informāciju. Pirmais P.Vandiča pētījums *Francija un viņas Austrumeiropas sabiedrotās no 1919-1925.gadam*,¹⁷⁵ kas pirmo reizi tika izdots 1962.gadā, vispusīgi izklāsta daudzas no problēmām, kas ir svarīgas arī

¹⁷² Graham, M. Jr. *New Governments of Eastern Europe*. New York: Henry Holt and Company, 1927. P.826.

¹⁷³ Turpat, P.549.

¹⁷⁴ Wolfers, A. *Britain and France between Two Wars. Conflicting Strategies of Peace since Versailles*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1946. P.467.

¹⁷⁵ Wandycz, P. *France and Her Eastern Allies, 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Connecticut: Greenwood Press, 1974. P.454.

Francijas – Latvijas attiecību kontekstā. P.Vandičs sīki apskata Francijas attieksmi pret Poliju un Čehoslovākiju tūlīt pēc Pirmā pasaules kara, uzsverot, ka Francija neiestājās Pirmajā pasaules karā ar mērķi atbrīvot Austrumeiropas nācijas. Līdzīgi nodomi, neskatoties uz Vudro Vilsona 14 punktiem, Francijai nebija arī pēc kara. Francijas politiku Austrumeiropā vadīja aprēķins un mēģināšana izkļūst no situācijas, kurā tā bija zaudējusi savu pirmskara lielāko sabiedroto – Krieviju. Tālāk P.Vandičs pievēršas Francijas noslēgto līgumu ar Poliju un Čehoslovākiju analīzei. Francijas motivācijas detalizēta pārzināšana ļauj dziļāk raudzīties uz Francijas vēlmi pēc Polijas – Baltijas valstu ciešākas draudzības. Vēl viens būtisks P.Vandiča apskatītais jautājums ir Lokarno līguma noslēgšana. Autors analizē Polijas un Čehoslovākijas attieksmi pret sarunu gaitu. P.Vandičs ir secinājis, ka līdz ar līguma noslēgšanu aktualitāti zaudēja ideja par barjeras veidošanu, kuras mērķis būtu iegrožot Vāciju. No Francijas sākotnējā, grandiozā projekta rezultātā palika vien nestabilas divpusējās alianses. Izpētē P.Vandičs balstās uz ļoti plašas avotu bāzes – sarakstes diplomātu starpā un publiskajām runām.

Ļoti nozīmīgs P.Vandiča darbs ir *Francijas alianšu politikas noriets no 1926. līdz 1936.gadam*, kurā vēsturnieks pēta Francijas – Čehoslovākijas – Polijas attiecības no Lokarno līguma noslēgšanas brīža līdz Reinzemes demilitarizācijai 1936.gadā.¹⁷⁶ Autors mēģina rast atbildes uz virkni jautājumu. Kādā mērā ir iespējams runāt par integrālu franču Austrumeiropas alianšu sistēmu? Vai šāda sistēma bija viena no galvenajām iespējam saglabāt mieru un *status quo* Eiropā? Kā šo sistēmu uztvēra katra no tās dalībniecēm? Būtisks P.Vandiča pirmās grāmatas mīnuss ir tas, ka rakstīšanas laikā vēl nebija atvērti Francijas Ārlietu ministrijas dokumenti. Pētījuma turpinājumā, kas aizkavējās un iznāca tikai 1988.gadā, šī nepilnība jau novērsta. Tajā autoram bija iespēja iekļaut arī nozīmīgus Francijas Diplomātiskā arhīva materiālus. P.Vandiča darbu vērtību palielina izmantotie Polijas un Čehoslovākijas arhīvi, virkne atmiņu un līdz tam laikam tapušu pētījumu.

1972.gadā iznāca Kalifornijas universitātes profesora Jana Jākobsona apjomīgais darbs par Lokarno diplomātiju.¹⁷⁷ Pētījums balstīts galvenokārt uz toreiz tikko atvērtajiem, iepriekš npublicētajiem Vācijas arhīvu materiāliem. Vēsturnieks apskata Lokarno sistēmas izveidošanās procesu, īpašu uzmanību pievēršot nomierināšanas politikas raksturam pirms un pēc Lokarno līguma noslēgšanas, kā arī Lokarno atstātajam iespaidam uz Francijas attiecībām ar tās Austrumeiropas sabiedrotajiem. Tāpat viņš pievēršies Lokarno ideju norietam, analizējot to Reinzemes demilitarizācijas, reparāciju un ekonomisko jautājumu

¹⁷⁶ Wandycz, P. *The Twilight of French Eastern Alliances, 1926-1936: French-Czechoslovak-Polish Relations from Locarno to the Remilitarization of the Rhineland*. Princeton, Princeton University Press, 1988. P.537.

¹⁷⁷ Jacobson, J. *Locarno Diplomacy: Germany and the West, 1925-1929*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1972. P.420.

kontekstā. Kaut gan trīs lielvalstu – Lielbritānijas, Vācijas un Francijas, mērķis, parakstot Lokarno, bija viens – miera nodrošināšana, J.Jākobsons meistarīgi izklāsta šo valstu atšķirīgo motivāciju un triju lielvalstu dažādos priekšstatus par Eiropas sistēmu pēc Lokarno.

P.Vandiča pirmo grāmatu papildina gan apjomā neliela, bet svarīga, desmit gadus vēlāk iznākusi Mihaela Kārleja publikācija par Francijas valdības attieksmi pret poļu karu ar Padomju Krieviju no 1919.gada decembra līdz 1920.gada maijam.¹⁷⁸ Izmantojot toreiz tikko apskatei atvērtos Francijas Ārlietu ministrijas arhīva materiālus, pētījumā M.Kārlejs pārskata padomju historiogrāfijā aizstāvēto un P.Vandiča noraidīto jautājumu par Francijas līdzbildību minētajā karā un Francijas iespēju to novērst. M. Kārlejs uzskata, ka A.Miljerāna valdības vēlme gāzt lielinieku režīmu bija spēcīgāka nekā nodarbošanās ar Vācijas jautājumu. Vācijas un Padomju Krievijas jautājumi bija savstarpēji saistīti. Francijas valdība meklēja efektīvu sabiedroto, lai atjaunotu Eiropas spēku līdzsvaru, taču *Quai d'Orsay* nespēja pieņemt Padomju Krievijā izveidojušos režīmu. Francijas Ārlietu ministrijas vēlme atjaunot konservatīvo Krieviju bija tikpat spēcīga kā gatavība pieņemt poļu panākumus Rietumkrievijā. Francija svārstījās starp šīm divām iespējām: Parīzei vajadzēja paļauties uz poļiem, bet tajā pašā laikā tā neatmeta ideju par lielās un spēcīgās sabiedrotās atjaunošanos. Tēmas izpētē publikācija ir nozīmīga arī tāpēc, ka skar tādu svarīgu aspektu kā Francijas attieksmi pret Polijas ambīcijām austrumos un attieksmi pret agrākās Krievijas atjaunošanu.

Pētījumus par Francijas ārpolitiku papildina kanādiešu vēsturnieka Roberta Janga darbs par Francijas militārās plānošanas ietekmi uz ārpolitiku 30.gados.¹⁷⁹ Viņš uzsvēris, ka Trešās Republikas sabrukums 1940.gada vasarā, tāpat kā tās izveidošanās, bija militāra neveiksme. Lietas notika tā, kā tām nevajadzēja notikt.¹⁸⁰

Īpaši jāatzīmē somu vēsturnieka Kalervo Hovi pētījumi par Francijas Ziemeļaustrumeiropas alianšu sistēmu. Viņa galvenie darbi aptver laika posmu no 1919. līdz 1921.gadam, t.i., sistēmas idejas rašanās un nostabilizēšanās laiku.¹⁸¹ K.Hovi Francijas alianšu problemātikai vēlākā laikā (no 1919.līdz 1927.gadam) veltījis tikai vienu

¹⁷⁸ Carley, M. J. The Politics of Anti-Bolshevism: the French Government and the Russo-Polish War, December 1919 to May 1920. *Historical Journal*, 1976, vol.19, No.1, P.163-189.

¹⁷⁹ Young, R. *In Command of France. French Foreign Policy and Military Planning, 1933-1940*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1978. P.346.

¹⁸⁰ Turpat, P.1.

¹⁸¹ Hovi, K. *Alliance de revers: Stabilization of France's Alliance Policies in East Central Europe, 1919-1921*. Turku: AHR, Turun Yliopisto, 1984. P.135.; Hovi, K. Die französische Baltikumpolitik in den Jahren 1918 – 1921. *Studia Baltica Stockholmiensia. The Baltic in International Relations Between the Two World Wars*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1988, P.137-144.

visaptverošu publikāciju, kurai nav zinātniskā aparāta.¹⁸² Divi galvenie pētījumā izmantotie K.Hovi darbi balstīti uz Francijas, Beļģijas, Lielbritānijas, Polijas, Vācijas, Dānijas, Somijas arhīvu materiāliem, ļoti plašu zinātnisko literatūru un atmiņām. Jāatzīmē, ka pētnieks pārvalda virkni valodas, tai skaitā poļu un franču, kas ļāvušas viņam pamatīgi iedziļināties arhīvu materiālos. K.Hovi pētījumi attiecas uz pēckara periodu (1919.-1921.gads), un tajos Francijas Ziemeļaustrumeiropas alianšu izveides kontekstā iekļauti tādi aktuāli jautājumi kā Francijas mērķi Baltijas reģionā, Baltijas valstu atzīšana *de iure* un Latvijas, Lietuvas un Igaunijas loma Francijas alianšu sistēmā. K.Hovi pētījumos konsekventi uzsver, ka Francijā nepastāvēja tieksmes pēc hegemonijas, kā to, piemēram, uzskata Alans Teilors, bet gan Francija ticās pēc drošības. Francijas Austrumeiropas alianses bija šīs idejas pamats. K.Hovi ir pirmais, kas mēģinājis iedalīt Francijas Austrumeiropas politiku vairākos posmos un uzsvēris, ka 20.gadu vidū Francijas austrumu politikā notika grandiozas neatgriezeniskas izmaiņas, ko viņš nosaucis par franču mentalitātes maiņu.

Salīdzinošā aspektā Francijas attieksmei pret Latviju uzmanību veltījusi somu vēsturniece Merja Lisa Hinkanena-Lievonena pētījumā *Britu tirdzniecība un uzņēmumi Baltijas valstīs no 1919. līdz 1925.gadam*.¹⁸³ Neskatoties uz to, ka vēsturnieces galvenais izpētes objekts ir angļu tirdzniecība ar Baltijas valstīm, autore lielu uzmanību pievērš arī franču faktoram mazajās valstīs, salīdzinot abu lielvalstu ietekmi. Viņa atzīmē, ka britus un frančus starpkaru periodā nomocīja savstarpēja neuzticēšanās un izmisums, kas ietekmēja viņu politiku Austrumeiropas valstīs. Lielbritāniju kaitināja Francijas rīcība Baltijas telpā, savukārt Vācijas ietekmes atjaunošanos briti uzskatīja par pašsaprotamu. Francija bija zaudējāja, abu valstu sāncensību 20.gadu vidū daļēji izbeidza Lokarno līgumu noslēgšana.

Visplašākā Baltijas savienības ideju analīze ir somu vēsturnieka Marko Lehti monogrāfijā *Baltijas līga*¹⁸⁴. Vēsturnieks apjomīgajā darbā par Baltijas savienības izveides mēģinājumiem pēc Pirmā pasaules kara detalizēti analizē Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Polijas starpā notikušās sanāksmes, kurās tika apspriests minēto valstu sadarbības jautājums. Tas ir mēģinājums izprast, kāpēc 20.gados netika izveidota savienība. Pētījums ir detalizēta Baltijas valstu savstarpējo attiecību un atšķirīgo ārpolitisko mērķu analīze, kas padziļina izpratni par starpkaru perioda notikumiem, Francijas centieniem Ziemeļaustrumeiropā darbā veltīta minimāla uzmanība.

¹⁸² Hovi, K. The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality. *Studia Baltica Stockholmiensia. Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period*. Stockholm, 1991, P.93.–99.

¹⁸³ Hinkanena-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States, 1919-1925*. Helsinki: SHS, 1984. P.312.

¹⁸⁴ Lehti, M. *A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region and Small State Sovereignty in the Aftermath of the First World War*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang, 1999. P.550.

Franču un britu izcelsmes vēsturnieces Marijas-Žaklīnas Pouvelas grāmata¹⁸⁵ par britu un franču politikas salīdzinājumu attiecībās ar Poliju un Baltijas valstīm no 1917 līdz 1939.gadam tēmas izpētei ir maznozīmīga. Gan pētījums, gan tā zinātniskais aparāts ir vājš. Neskatoties uz to, ka pati autore ievadā atzīmē, ka ir strādājusi britu un franču arhīvos, darbā atsauces uz arhīva dokumentiem ir maz. M.-Ž.Pouvela nav uzskatījusi par nepieciešamu pētījumā izmantot neko no plašā publicēto avotu klāsta. Kopumā autore apzinājusi tikai aptuveni 52 literatūras vienības. Darbs balstīts uz atsevišķiem agrākiem pētījumiem, starp kuriem dominē Normans Deiviss, Georgs fon Rauhs, Deivids Kirbijs, Moriss Zamojskis un P.Vandičs. Turklāt izmantots tikai viens no diviem P.Vandiča apjomīgajiem darbiem, autore nav skatījusi tādas tēmas izpētei vērtīgus pētījumus kā K.Hovi vai Merjas-Lisas Hinkanenas-Lievonenas darbus un Stokholmā izdotos publikāciju krājumus. Pētījuma mīnuss ir arī autores cenšanās aptvert ļoti plašu tematisko loku. Autore salīdzinājusi ne tikai politiskās, bet arī tirdznieciskās un ekonomiskās attiecībās, līdz ar to darbs ir vispārīgs.

Deivids Kaizers pētījumā par ekonomiskās diplomātijas ietekmi uz Otrā pasaules kara izcelšanos pievērsies maz pētītam jautājumam par ekonomiskajiem aspektiem militāra konflikta nobriešanas laikā starpkaru periodā.¹⁸⁶ Viņš uzskata, ka Austrumeiropa kā mazāk attīstīts reģions radīja lielvalstīm iespēju realizēt savas intereses, palielinot ekonomisko un politisko ietekmi reģionā. Autors izceļ Vācijas lomas straujo pieaugumu Austrumeiropā, kam pretstata Francijas un Lielbritānijas nevēlēšanos ekonomiski palīdzēt Austrumeiropas valstīm. Rietumeiropas lielvalstu ekonomika balstījās uz preču apmaiņu ar koloniālajām teritorijām, un to tirdzniecība ar jaunajām valstīm visu starpkaru periodu saglabājās ļoti vāja. D.Kaizers atzīmē, ka ar savu rīcību Francija un Lielbritānija nodeva Austrumeiropas resursus Vācijas rokās (īpaši ar 1938.gada Minhēnes vienošanos), kas ļāva tai veiksmīgi uzsākt Otro pasaules karu. Pētījumā D.Kaizers izmantojis Francijas, Lielbritānijas un Vācijas ar finansēm, tirdzniecību, kara plānošanu, ekonomiku un lauksaimniecību saistīto ministriju arhīvus.

Parīzes Sorbonas III universitātes mūsdienu vēstures doktore Sofija Vilks-Bataja pievērsusies agrārajam jautājumam Latvijas – Francijas attiecībās.¹⁸⁷ Viņa analizē franču īpašnieku prasības no Latvijas un Francijas Ārlietu ministrijas starpnieka lomu prasību

¹⁸⁵ Powell, M.-J. *The battleground of high politics: a comparative study of British and French policies towards Poland and the Baltic States 1917-39*. Lewes, Sussex: Book Guild, 2003. P.278.

¹⁸⁶ Kaiser, D. *Economic Diplomacy and the Origins of the Second World War, Germany, Britain, France, and Eastern Europe, 1930-1939*. New Jersey: Princeton University Press, 1980. P.346.

¹⁸⁷ Vilks-Battaia, S. La politique étrangère de la France envers la Lettonie dans les années [19] Vingt: d'une politique générale à une politique bilatérale. *Valahian Journal of Historical Studies*, No. 2, 2004. P.95-108. Pieejams: <http://www.valahianjournal.info/user/image/06-vilks-battaia.pdf> [aplūkots 08.03.2011.]

izpildē. Tēmas izpētē nozīmīgs ir igauņu vēsturnieka Magnusa Ilmjarva apjomīgais darbs par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ārpolitiku.¹⁸⁸

Amerikāņu politiķis un valstsvīrs Henrijs Kisindžers savā pētījumā¹⁸⁹ sniedzis vispārīgu, bet nopietnu Francijas diplomātijas 1921.-1940.gadā izvērtējumu saistībā ar visas Eiropas un pasaules ārpolitiskajiem procesiem un starptautisko attiecību problēmām. H.Kisindžera darba īpatnība ir Francijas ārpolitikas nesaudzīgais vērtējums, kas balstīts uz notikumu un faktu interpretāciju, zinot vēsturisko notikumu sekas. H.Kisindžers pievēršas Francijas – Vācijas attiecībām, Francijas mēģinājumiem Austrumeiropā izveidot partnervalstu atbalsta bloku. Lai arī pētījuma vispārējā rakstura dēļ autors nepievēršas valstu divpusējām attiecībām, grāmata papildina historiogrāfijas klāstu, sniedzot vēl vienu Francijas Austrumeiropas ārpolitisko soļu vērtējumu, īpaši attiecībā pret Vācijas un PSRS pretenzijām Austrumeiropā, kas ir būtisks aspekts Latvijas ārpolitiskās nostādnes rekonstruēšanā.

Padomju autors V.Šiškins rakstījis par Rietumu lielvalstu politiskajām un ekonomiskajām attiecībām ar PSRS 20.gadu vidū, kad aktuāls bija jautājums par Padomju Savienības atzīšanu *de iure*. Autora izteiktais uzskats ir tendenciozs, viņš akcentē divpusējo sarunu laikā Francijas diplomātu izdarīto spiedienu uz PSRS.¹⁹⁰ Atsevišķas piezīmes par Francijas politiku attiecībā uz Latviju, kā arī Anglijas un Francijas viedokļa salīdzinājums atrodams Patrika Salmona un Džona Haidena darbos.¹⁹¹ Viņi galveno uzmanību pievērš Lielbritānijas nepatikai pret Francijas centieniem izveidot Polijas savienību ar Latviju un Igauniju un iestāšanos pret Francijas militārās ietekmes pieaugumu Baltijas telpā. Vispārīga

¹⁸⁸ Ilmjärv, M. *Silent submission: Formation of foreign policy of Estonia, Latvia and Lithuania: period from mid-1920s to annexation in 1940*. Stockholm: Stockholm University: Almqvist & Wiksell, 2004. 592 lpp.

¹⁸⁹ Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001. 1005 lpp.

¹⁹⁰ Shishkin, V. The USSR and Western Countries in the Mid-1920s. An Experience of Political and Economic Relations in Connection with *de iure* Recognition. In: *Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period. Studia Baltica Stockholmiensia 8*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991, P.107-108.

¹⁹¹ Salmon, P. British Security Interests in Scandinavia and the Baltic. 1918-1939. In: *The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Acta Universitatis Stockholmiensis 3*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1988. P.113-136.; Salmon, P. Perceptions and Misperceptions: Great Britain and the Soviet Union in Scandinavia and the Baltic Region 1918-1939. *Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period. Acta Universitatis Stockholmiensis 8*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P.415-429.; Hiden, J., Salmon, P. *The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century*. London, New York: Longman, 1994. P.227.; Hiden, J. From War to Peace: Britain, Germany and the Baltic States 1918-1921. *Journal of Baltic Studies*, 1988, Vol. XIX, No.4, P.371-382.; Hiden, J. On the Edge of Diplomacy? Britain, the Baltic and East-West Relations between the Wars. In: *Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period. Studia Baltica Stockholmiensia 8*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P.311-319.; Hiden, J. Weimar Revisionism and Baltic Security. In: *The Baltic in International Relations between the Two Wars. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3*. Stockholm: Textgruppen i Uppsala AB, 1988. P.145-156.; Hiden, J. *The Baltic States and Weimar Ostpolitik*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P.292.

rakstura, bet tai pašā laikā nozīmīga grāmata par Baltijas valstīm starpkaru periodā ir Georga fon Rauha pētījums.¹⁹²

Darbā iespēju robežās apkopoti pieejamie Latvijas un Francijas arhīvu dokumenti, publicētie materiāli un literatūra, atspoguļojot Francijas lomu Latvijas ārpolitikā no Latvijas *de iure* atzīšanas 1921.gada janvārī līdz 1933.gadam. Plašā avotu bāze dod iespēju salīdzināt apskatāmo jautājumu atspoguļojumu Latvijas un Francijas arhīvu materiālos, tie ne tikai papildina viens otru, bet arī apliecina sniegtās informācijas, viedokļu un nostājas ticamību, tādējādi radot pamatu precīzākiem secinājumiem.

Līdz šim pētījumos ir nepietiekami analizētas Latvijas attiecības ar Franciju, turklāt nav neviena darba, kurā abu valstu politiskās attiecības tiktu skatītas vienkopus ilgākā laika posmā. Ir pētījumi, kuros ir skarta Latvijas – Francijas attiecību tematika, bet neviens no tiem nav speciāli veltīts Francijas lomai Latvijas ārpolitikā. Franču vēsturnieka Ž.Gelēna darbs par Francijas attiecībām ar Baltijas valstīm ir vienīgais pēdējos desmit gados tapušais pētījums, kurā skatīts plašs abu valstu savstarpējo attiecību jautājumu loks. Liela daļa Latvijas – Francijas politisko un diplomātisko sakaru tematikas ir skarta E.Andersona un A.Varoslavāna apjomīgajos pētījumos par Latvijas ārpolitiku, abu valstu attiecībām detalizēti ir pievērsies K.Počs, tomēr visu trīs minēto vēsturnieku darbi ir novecojuši, lielākajā daļā pēdējo divu pētnieku darbos novērojama tendence Francijas politiku Baltijā vērtēt kā mēģinājumu izveidot bāzi padomju režīma likvidēšanai vai kā Eiropas lielvalstu centienus ekonomiski pakļaut Latviju. Citi vēsturnieki pievērsušies tikai atsevišķiem Latvijas – Francijas attiecību momentiem. K.Hovi uzmanību veltījis Francijas politikai Baltijas valstīs un Austrumeiropā, turklāt tikai divdesmito gadu sākumā, bet M.-L.Hinkanena-Lievonena ir pētījusi Lielbritānijas tirdzniecību ar Baltijas valstīm, Franciju apskatot tikai salīdzinošā aspektā.

Promocijas darbs ir mēģinājums veikt kompleksu avotu un historiogrāfijas analīzi, lai atspoguļotu Francijas lomu Latvijas ārpolitikā no 1921. līdz 1933.gadam. Apzinot esošo arhīvu materiālu stāvokli un dokumentu pieejamību, ir iespējams izvirzīt izpētes perspektīvas. Pirmkārt, atsevišķs pētījums būtu jāvelta Latvijas Neatkarības cīņu laikam. Latvijas zinātniskajā apritē būtu jāiekļauj Francijas Ārlietu ministrijas Diplomātiskā arhīva dokumenti, kā arī plašāk jāizvērtē A.Nisela un E.Diparkē atmiņas. Otrkārt, Latvijas – Francijas trīsdesmito gadu otrās puses attiecību izpētē īpaši svarīgi ir LVVA materiāli, kas

¹⁹² Rauch, G. *The Baltic States: The Years of Independence. Estonia, Latvia, Lithuania, 1917-1940*. London: Hurst & Co, 1974. P.265.

būtu jāievieš Francijas zinātniskajā apritē. Balstoties uz Pirmā pasaules kara pieredzi, 1940.gada 16.maijā – neilgi pirms Francijas okupācijas – tika iznīcināti visi pēdējo 5 gadu Francijas Ārlietu ministrijas arhīva un ārzemju aktuālie politiskie un ekonomiskie dokumenti, pašiem frančiem par periodu no 1936.gada līdz Otrajam pasaules karam trūkst izpētes materiāla. Treškārt, būtu nepieciešams detalizētāk pētīt Latvijas pārstāvniecības darbību Parīzē pēc Latvijas PSR izveides. 1940.gada 31.augustā Augstākās Padomes prezidijs nolēma likvidēt Latvijas sūtniecību Francijā. Sūtniecības pienākumus pārņēma PSRS pārstāvniecības ārzemēs, kam tika nodots sūtniecības arhīvs un pārējā manta. Francija neatzina Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā sastāvā, O.Grosvalds līdz pat savai nāvei 1962.gada 12.septembrī neatzina padomju okupācijas laika Latvijas PSR valsts varas un pārvaldes iestādes par likumīgām un nepakļāvās to lēmumiem. Pēc Otrā pasaules kara beigām viņš turpināja vadīt Latvijas sūtniecību Parīzē, saglabājot personisko ministra titulu un saņemot Francijas Ārlietu ministrijas ierobežotu atbalstu.

1.NODAĻA. VERSAĻAS – RĪGAS SISTĒMA UN LATVIJAS – FRANCIJAS ATTIECĪBAS 1919.-1920.GADĀ

1.1. Versaļas – Rīgas sistēma

Francijas starpkaru perioda Austrumeiropas ārpolitiku nosacīti var iedalīt piecos posmos: 1) 1918.-1920.gads – Versaļas miera līguma izstrādes laiks, kad Francijai konkrētu plānu par risinājumiem Eiropas austrumos nebija, Parīzes pozīcija bija nogaidoša, tā maldīgi cerēja uz bijušās sabiedrotās – cariskās Krievijas atjaunošanu; 2) 1921.-1925.gads bija aktīvas alianšu politikas posms; atsevišķi vēsturnieki (K.Hovi, H.Kisindžers) 1924./1925.gadā saskatīja lūzumu Francijas politikā Austrumeiropā; 3) 1925.-1933.gads bija Francijas pasīvās austrumu politikas posms, kad Francija turpināja slēgt līgumus ar Austrumeiropas valstīm vairāk inerces un bezizejas, nevis konkrētu aprēķinu vadīta; 4) 1933.-1936.gads - Austrumu pakta posms, kad atsevišķi franču politiķi centās realizēt ideju par bloka radīšanu Austrumeiropā, kas būtu vērsts pret nacistisko Vāciju; 5) 1936.-1940.gads bija aktīvas izvairīšanās posms no iepriekš slēgtajām aliansēm. Atsevišķi vēsturnieki (piemēram, K.Hovi) uzskatīja, ka šis izvairīšanās posms sākās jau 1925.gadā, kad Francijas sabiedrībā notika mentalitātes maiņa Austrumeiropas jautājuma sakarā.

Pēc Pirmā pasaules kara Francija kopā ar Lielbritāniju spēlēja galveno lomu Eiropas politiskās dzīves atjaunošanā. Attiecībā uz pēc kara palikušajām aliansēm Francijai bija noteiktas prioritātes. Par visvēlamāko ilgtermiņa risinājumu Francija uzskatīja alianses ar Lielbritāniju saglabāšanu, secinot, ka jūras kaimiņvalsts ir vienīgā vērā ņemamā sabiedrotā. Savukārt Lielbritānija baidījās no Francijas militārās un politiskās hegemonijas Eiropā, Vācijas novājināšana Lielbritānijas ekonomikai nenāktu par labu. Lielbritānijas ģeogrāfiskais novietojums uz salām liedza tai izprast Francijas kontinentālās problēmas.¹⁹³ Jau uzreiz pēc Pirmā pasaules kara bija vērojamas atšķirības abu lielvalstu nostādnēs pret Vāciju: ja Francija uz to skatījās kā savas drošības problēmu, tad Lielbritānija raudzījās uz Berlīni, balstoties uz ekonomiskajiem apsvērumiem.¹⁹⁴

Tā kā divpusēja vienošanās starp Franciju un Lielbritāniju noslēgta netika, Eiropas drošības iekārtas radīšanai atlika Tautu Savienības izmantošana. Tas bija jauns un vēl neizmēģināts instruments Eiropas politikā, taču tā sekmes miera uzturēšanā jau no paša sākuma grāva Amerikas Savienoto Valstu, Vācijas un Padomju Krievijas neiekļaušanās tajā. Arī Francijas un Anglijas savstarpējie strīdi mazināja tās darbības efektivitāti. Francija uzskatīja, ka Tautu Savienībai jāpiemīt starptautiska policista funkcijām, tā piedāvāja līdzekļus efektīvas drošības sistēmas veidošanai un bija pārliecināta, ka uzbrukums vienai

¹⁹³ Renouvin, P. *Histoire des Relations Internationales...* P. 213.; *Histoire de la diplomatie française...* P.315.

¹⁹⁴ Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.22.

no dalībvalstīm automātiski nozīmētu pārējo dalībnieču iesaistīšanu upurvalsts aizsardzībā. Savukārt Lielbritānija Tautu Savienību uztvēra kā diplomātisku instrumentu, ar kura palīdzību bija iespējamas miermīlīgas izmaiņas. Tā uzskatīja, ka Vācijai un citām valstīm būtu jāpievienojas Tautu Savienībai un tā jāizmanto par forumu pasaules atbrūošanās jautājuma risināšanā. Tāpēc arī Lielbritānijai bija nepieņemami divi Tautu Savienības ierosinātie drošības priekšlikumi – 1922.gada ideja un 1924.gadā ierosinātais Ženēvas protokols. 1925.gada 1.decembrī parakstītie Lokarno līgumi vairāk atbilda britu interesēm.¹⁹⁵ Lielbritānija 20.gadu pirmajā pusē uzskatīja, ka Vācijas atbrūošana, Reinzemes okupācija un Tautu Savienība bija pietiekams garantiju kopums miera nodrošināšanai. Kopīgs līgums ar Amerikas Savienotajām Valstīm tika uzskatīts par īslaicīgu un nevajadzīgu vienošanos, kas tika piedāvāts tikai, lai aizkavētu Franciju no atbalsta punkta organizēšanas Centrāleiropā.¹⁹⁶

20.gados bija vērojama nepietiekama Francijas un Anglijas izpratne par otras valsts mērķiem un vajadzībām. Francija Sabiedroto vienotību uzskatīja par svarīgu priekšnoteikumu ne tikai Versaļas miera līguma īstenošanā, bet arī kā bāzi, uz kuras būtu jābalstās visai pēckara Eiropas politikai. Amerikas attālināšanās no norisēm Eiropā un Lielbritānijas šķietami vēsā izturēšanās pret Francijas ideju par angļu-franču savienību radīja dziļu sarūgtinājumu Francijas valdības aprindās. Vēl vairāk – Lielbritānija noraidoši raudzījās uz Francijas politiķu mēģinājumiem nostiprināt savas stratēģiskās pozīcijas, veidojot alianses ar Austrumeiropas jaunajām valstīm, un nevēlējās tikt tajās iesaistīta.¹⁹⁷ Abu valstu starpā bija vērojama augoša savstarpēja neuzticēšanās un bezcerība vienoties par kopēju politisku platformu.

Kā otro stratēģisko mērķi Francija izvirzīja alianses noslēgšanu ar Beļģiju un, iespējams, ar Itāliju. Alianses ar jaunajām vai atdzimušajām Austrumu un Centrālās Eiropas valstīm, t.i., Poliju, Čehoslovākiju, Rumāniju un Dienvidslāviju, bija trešajā vietā. Visbeidzot kā ceturtais dienas kārtībā atradās neskaidrais priekšstats par iespējamo aliansi ar jauno Krieviju, kurā varētu iekļauties arī Baltijas valstis.¹⁹⁸ Ideja par tiešu sadarbību ar Vāciju pirms Lokarno līgumu noslēgšanas nebija iespējama. Pat Lokarno pakta realizēšana pilnībā neapmierināja Francijas vēlmes. Francijas ārpolitikas galvenais mērķis bija iespējami ilgi noturēt Vāciju vāju un izolētu un atšķirt to no sava otrā galvenā ienaidnieka un bijušā sabiedrotā – Padomju Savienības. Lai kompensētu sabiedrotās Krievijas zaudējumu, Francija centās par tādu izveidot jaunradīto Poliju, to iespējami paplašinot un spēcino. No

¹⁹⁵ Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.28.

¹⁹⁶ Turpat.

¹⁹⁷ Turpat, P.23.

¹⁹⁸ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.97.; Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.96.

vienas puses, Francija paļāvās uz Tautu Savienību, bet no otras - centās radīt pati savu alianšu sistēmu ap Vāciju un gar Padomju Krievijas (PSRS) rietumu robežu. E.Andersons un V.Sīpols uzskatīja, ka tas ne tikai nodrošinātu Franciju pret vācu agresiju, bet arī dotu Francijai iespēju dominēt Eiropas kontinentā. Francija vēlējās Polijai piesaistīt arī Baltijas valstis. Šis aspekts Francijas ārpolitikā ir diskutējams.¹⁹⁹

Pēc amerikāņu un angļu garantiju līguma neveiksmes Francijas jaunā militārā drošības sistēma balstījās uz franču-belģu militārās konvencijas,²⁰⁰ kas veidoja tehnisku aliansi. Ja arī Francija bija gatava ciešākai sadarbībai starp abām valstīm, to nevēlējās Beļģija, kas deva priekšroku triju valstu savienībai, iekļaujot Lielbritāniju. Beļģija baidījās nonākt pārāk lielā Francijas atkarībā.²⁰¹ Līdz ar to 20.gadu pirmajā pusē drošības jautājuma risināšana bija Francijas valdības neatliekama problēma. Francija jutās īpaši nedroši un baidījās no Vācijas atjaunošanās. Vācijā bija divreiz vairāk iedzīvotāju nekā Francijā, un pat pēc kara Vācijas industriālā bāze bija praktiski neskarta. Francijas rūpniecība kara laikā bija smagi cietusi. Turklāt Francija bija zaudējusi savu tik nozīmīgo sabiedroto pret Vāciju – Krieviju. Līdz ar to Francijas ārpolitikas galvenie uzdevumi bija iegūt reparācijas no Vācijas, lai varētu atjaunot savu ekonomiku, ielenkt Vāciju un novērst potenciālos Vācijas draudus.²⁰² Francija cerēja, ka sekundāru valstu apvienošana, kurām tā solīja aizsardzību, garantēs tās drošību un izjauks jebkādu ambīciju realizāciju. Tādējādi Francija cerēja saglabāt savu lielvalsts statusu, pārējām valstīm bija jāpalīdz tai noturēt savu ietekmi.²⁰³

20.gadu sākumā Eiropas starptautisko drošību uz noteiktu laiku garantēja tādi mainīgi faktori kā Francijas šķietamā hegemonija, Vācijas vājums un Padomju Krievijas izslēgšana no Eiropas politikas.²⁰⁴ Baltijas jūras reģionā noteikta loma bija Francijas un Anglijas kā *status quo* uzturētāju politikai, taču šo valstu interese par Latviju un citām Austrumeiropas valstīm un to neatkarības nodrošināšanu nebija tik liela, kā to nereti bija iedomājušies Latvijas ārpolitikas veidotāji.²⁰⁵ Pēc Pirmā pasaules kara pastāvēja nekonkrēta *de facto* alianšu sistēma starp Franciju un iepriekšminētajām Centrālās un Austrumeiropas jaunajām valstīm. Franču alianšu sistēma 20.gados tika būvēta uz tās pamatiem. Bija iespējams noteikt Parīzes svārstīšanās posmus alianšu sistēmu intensīvās veidošanas laikā. Tie sakrita ar periodiem, kad Francijas ārējās politikas atslēgas vārds bija neatkarība. Tāda

¹⁹⁹ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 336.lpp.; skatīt arī - Sīpols, V. *Slepenā diplomātija...* 103.lpp.

²⁰⁰ Konvencija tika noslēgta 1920.gada 29.jūlijā

²⁰¹ Allain, J.-C., Guillen, P., Soutou, G.-H., Theis, L., Vaïse, M. *Histoire de la diplomatie française...* P.311-312.

²⁰² Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.22.

²⁰³ Wandycz, P. *The Twilight of French Eastern Alliances...* P.448.

²⁰⁴ Feldmanis, I. Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzīšana un ārpolitikas darbības galvenie virzieni... 42.lp.

²⁰⁵ Turpat, 43.lp.

bija 1920. – 1921.gadu maija, kad Francijas ministru prezidents A.Miljerāns centās atbrīvot Franciju no atkarības no Anglijas. Šajā laikā Francija parakstīja politisku un militāru līgumu ar Poliju.²⁰⁶ K.Hovi uzskatīja, ka Polijas uzdevums bija radīt balansu Vācijas draudiem, iespējama konflikta gadījumā Vācijai būtu jāērēķinās ar karu divās frontēs. Francijas austrumu politika šajā brīdī bija vērsta pret Vāciju, tā nedomāja par Vācijas atdalīšanu no Krievijas.²⁰⁷ Savukārt sešdesmito gadu vēsturnieku darbos parasti uzsvērts, ka Francijas politikas Austrumeiropā ideoloģiskais pamats bija *sanitārā kordona* izveidošana, lai aizkavētu lieliniecisma ekspansiju Rietumeiropā no Padomju Krievijas.²⁰⁸ H.Kisindžers atzīmējis, ka Francija tiecās nostiprināt jaunās valstis, lai radītu Vācijai divu fronšu drauda ilūziju. Tā atbalstīja jaunās Austrumeiropas valstis to centienos izspiest vairāk teritorijas no Vācijas. Jaunās valstis, protams, bija ieinteresētas veicināt Francijas maldus, ka tās spētu kalpot kā pretspars Vācijai. Tomēr šīs tikko dzimušās valstis nespētu uzņemties to lomu, kāda līdz šim bija bijusi Austrijai un Krievijai. Tās bija pārāk vājas, tās plosīja iekšēji konflikti un savstarpēja konkurence. Kā potenciāls drauds pastāvēja arī Padomju Krievija.²⁰⁹ Savukārt E.Andersons uzsver, ka Francijas Austrumeiropas aktivitāšu motīvos svarīga nozīme bija arī vēlmei izolēt Vāciju no sava otrā galvenā ienaidnieka un bijušā sabiedrotā – Krievijas. Tādējādi Francija centās radīt pati savu alianšu sistēmu ap Vāciju un gar Krievijas rietumu robežu, kas ne tikai nodrošinātu Franciju pret vācu un padomju agresiju, bet arī dotu Francijai iespēju dominēt Eiropā.²¹⁰

Kontinenta stabilitāte kļuva atkarīga no Francijas, kas bija palikusi viena. Ilgtermiņā domājot, *sanitārais kordons*, ko veidoja Austrumeiropas valstis, bija pieņemamāks par tiešu Padomju Krievijas palīdzību Francijai Vācijas uzbrukuma gadījumā. Līdz ar Francijas saistību uzņemšanos Eiropas austrumos, alianses iespējamība ar Lielbritāniju samazinājās, pēdējā nevēlējās tikt iejaukta Austrumeiropas jautājumu risināšanā.²¹¹

Otrais Francijas intensīvas alianšu veidošanas posms sakrita ar Rūras okupāciju un tās priekšvēsturi. Jaunais ministru prezidents Reimons Puankarē jaunās alianses sāka plānot 1922.gada rudenī. 1924.gada janvārī tika noslēgta alianse ar Čehoslovākiju. Tā kā pēdējā kopā ar Rumāniju un Dienvidslāviju iekļāvās Mazajā Antantē, Francijai bija izdevīgi noslēgt oficiālas savienības arī ar šīm valstīm. Līgumu sagatavošana sākās 1924.gada janvārī un

²⁰⁶ Līgumu parakstīja 1921.gada februārī, bet tas stājās spēkā tikai 1922.gada vasarā. Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.96.

²⁰⁷ Hovi, K. *Die französische Baltikumpolitik...* P.138.

²⁰⁸ Champonnois, S. *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations 1919-1934. A Policy or Several Policies?* In: *Studia Baltica Stockholmiensia. Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period.* Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P.406.; Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.98.

²⁰⁹ Kisindžers, H. *Diplomātija.* Rīga: Jumava, 2001. 256.-257.lpp.

²¹⁰ Andersons, E. *Latvijas vēsture 1920-1940. Ārpolitika.* II sējums... 336.lpp.

²¹¹ Doise, J., Vaïsse M. *Diplomatie et outil militaire. 1871 – 1969.* Paris: Imprimerie Nationale, 1987. P.257

martā un sporādiski tika turpināta 1925.gada augustā. Pabeigtie līgumu uzmetumi tika iesaldēti Lokarno pakta laikā un tika aktualizēti tikai 1926. un 1927.gadā.²¹² Šos līgumus K.Hovi uzskatīja par vēl vairāk vēršiem pret Vāciju nekā līgums ar Poliju. To mērķis bija saglabāt Eiropā *status quo* un līdzsvaru.²¹³ Pirmie Francijas noslēgtie alianšu līgumi bija ne tikai politiskās, bet arī militārās vienošanās, kuru noslēgšanu motivēja bailes no Vācijas. Šajā ziņā 1920.gadu vidū notika būtiskas izmaiņas. Līgums ar Čehoslovākiju un plānotās alianses ar Rumāniju un Dienvidslāviju bija daudz šaurākas, valstis izvairījās no iepriekšējo militāro pakto automātiskās dabas atjaunošanas. Līgumi tika saukti par savienības un draudzības vienošanos. Tika uzsvērtā politiskā sadarbība. Francija veidoja homogēnu politisko grupējumu Centrālaustriņopā jeb, ārlietu ministra A.Briāna vārdiem runājot, Francija vēlējās Poliju un Mazo Antanti uzskatīt par vienotu barjeru.²¹⁴ Tomēr pat jaunā alianšu politika atstāja atvērtas durvis plašām iespējām. Visi savienības un draudzības līgumi tika papildināti ar slepenu vēstuļu apmaiņu par sadarbību starp iesaistīto valstu ģenerālštābiem.²¹⁵

Francijas Austrumeiropas alianšu politiku ietekmēja Pirmā pasaules kara beigās radusies ģeopolitiskā kārtība. Francija bija palikusi viena cīņā pret Vācijas hegemonijas tieksmēs Eiropā, un viena tā centās radīt spēku līdzsvaru, kas garantētu tas drošību un aizstāvētu tās ekonomiskās intereses. Karam beidzoties, Francija bija pārgurusi. Nespējot nodrošināt sev Amerikas Savienoto Valstu un Lielbritānijas atbalstu, valsts centās uzlabot savu politisko situāciju, paļaujoties uz nosacīti jaunajām valstīm, kas atradās Vācijas austrumos – Poliju un Čehoslovākiju. Šīs valstis, kas sākotnēji tika uzvertas kā *sanitārais kordons*, kura uzdevums bija atdalīt lieliniecisko Krieviju no Vācijas, drīz vien pārtapa par *austrumu barjeru*, kuras mērķis bija uzraudzīt Vāciju un saglabāt *status quo*.²¹⁶ Francijas iecerētā Austrumeiropas drošības sistēma nebija pārāk spēcīga. Francija par katru cenu vēlējās izveidot *austrumu barjeru* pret Vāciju, taču Polija pirmām kārtām koncentrēja savu uzmanību uz padomju draudiem, nevis Vāciju, kā to vēlējās Francija. Savukārt Čehoslovākija baidījās no Ungārijas revizionisma.²¹⁷

Pēc Rapallo līguma noslēgšanas 1922.gadā Francija uztraucās par Vācijas sadarbību ar Padomju Krieviju, kas būtu vērsta pret Franciju un Lielbritāniju.²¹⁸ Latvijas valdības pārstāvji apzinājās, ka Vācijas un Padomju Krievijas sadarbība var apdraudēt arī Baltijas

²¹² Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.96.

²¹³ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.115.

²¹⁴ Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.96-97.

²¹⁵ Turpat, P.97.

²¹⁶ Wandycz, P. *The Twilight of French Eastern Alliance...* P.3.

²¹⁷ Allain, J.-C., Guillen, P., Soutou, G.-H., Theis, L., Vaïse, M. *Histoire de la diplomatie française...* P.312.

²¹⁸ Hinkkanen-Lievenonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.23.

valstu pastāvēšanu. Šādā situācijā trim Baltijas valstīm bija jārod savs ārpolitiskais virziens. No vienas puses, tām bija svarīgi veidot normālas ekonomiskās un politiskās attiecības ar tuvākajiem kaimiņiem, no otras puses, tām bija jāsamierinās ar Rietumu lielvalstu (galvenokārt Anglijas un Francijas) antagonismu ar Vāciju un Padomju Krieviju.²¹⁹ Latvija iestājās par labu attiecību veidošanu ar visām minētajām lielvalstīm.

1925.gadā noslēgtie Lokarno līgumi pielika punktu Francijas un Lielbritānijas nesaskaņām un ievadīja šķietamu stabilitāti, drošību un līdzsvaru Eiropas politikā.²²⁰ Pēc Lokarno līgumu parakstīšanas ievērojami pieauga Francijas atkarība no Lielbritānijas. Tā kā Londona deva priekšroku Vācijas izlīguma politikai un atteicās pievienoties Francijas saistībām Eiropas austrumos, attiecību saglabāšana ar britiem piebremzēja un pat kavēja franču iniciatīvas. Neskatoties uz to, gan Parīze, gan arī Varšava un Prāga visvairāk vēlējās kopējas franču – britu frontes esamību. Pēdējo divu galvaspilsētu politiķi cerēja, ka Lielbritānija mainīs savu viedokli. Lai gan arī Itālija 30.gadu sākumā izteica gatavību ciešākai sadarbībai ar Parīzi, Francijas un Itālijas tuvināšanās nebija iespējama, jo tā sarežģīja attiecības starp Franciju un Poliju (piem., Četru lielvalstu pakts) un padarīja bažīgu Mazo Antanti.²²¹ Tomēr galvenais uzsvars tika likts uz politisku sadarbību Tautu Savienības ietvaros. Minētās izmaiņas bija daudz pamatīgākas, kā varētu būt vienkāršas politiskās izmaiņas līdz ar 1924.gada maija vēlēšanām. Pārmaiņu process sākās 1924.gada sākumā, kad franču ārējās politikas plānotāji sarunās ar Centrālās un Austrumeiropas valstu pārstāvjiem bija ļoti konkrēti un izvairījās no jebkādam saistībām vietēju konfliktu gadījumā. Arvien lielāku popularitāti ieguva ideja, ka Francija nekādā gadījumā nedrīkst tikt ierauta Austrumeiropas iespējamā karā. Tas tika skaidri pateikts, plānojot līguma ar Rumāniju, kuras strīdi ar Padomju Savienību par Besarābiju mulsināja francūžus, melnrakstu. Pat ja Francija atbalstīja Polijas prasības Lokarno sarunās, tajā pašā laikā Parīze vēlējās izmainīt līgumu ar Varšavu līdzīgā virzienā. Bija jālikvidē jebkādas iespējas tikt ierautai karā un jāuzsver politiska sadarbība.²²²

Ja E.Andersons un lielākā daļa franču vēsturnieku nerunāja par Francijas politikas Austrumeiropā būtiskām izmaiņām 20.gados, tad H.Kisindžers, Ž.Sutū un K.Hovi 20.gadu vidū atzīmēja lūzuma punktu. Lai gan biežās valdības maiņas parasti nozīmēja izmaiņas Francijas iekšējās un ārējās politikas prioritātēs, to ietekme Francijas diplomātijā tomēr nebija tik būtiska kā Lielbritānijā un ar tām nevar saistīt Parīzes ārpolitikas izmaiņas 20.gadu vidū, ko iezīmēja arvien lielāka attālināšanās no Austrumeiropas valstīm.

²¹⁹ Hiden, J., Salmon, P. *The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia and Lithuania...* P.68.

²²⁰ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.12.

²²¹ Wandycz, P. *The Twilight of French Eastern Alliances...* P.450.

²²² Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.97.

H.Kisindžers uzsvēra, ka pēc Lokarno Francija vairs nespēja rīkoties atbilstoši savai pārlicēbai un tai nācās raudzīties, kā samazināt savas bailes. Franču politika kļuva arvien pasīvāka un ieņēma aizsardzības pozīcijas. Šo noskaņojumu simbolizēja fakts, ka tikai divus gadus pēc Lokarno Francija uzsāka būvēt Mažino līniju – laikā, kad Vācija vēl joprojām bija atbrūnota un jauno Austrumeiropas valstu neatkarību lielā mērā noteica Francijas spējas nākt tām palīgā. Vācu agresijas gadījumā Austrumeiropu varētu glābt tikai uzbrūkoša Francijas stratēģija, kas balstītos uz demilitarizētās Reinzemes izmantošanu par ķīlnieci. Taču Mažino līnija liecināja, ka Francija bija nolēmusi palikt aizsardzības pozīcijās savās robežās, tādējādi dodot Vācijai brīvas rokas austrumos. Francijas politiskā un militārā stratēģija vairs negāja kopsolī.²²³ Arī Dž. Haidens uzsvēra, ka 1925.gadā Francijai zuda jēga veidot plašāku Baltijas bloku.²²⁴

Somu vēsturnieks K.Hovi uzskatīja, ka 20.gs. 20.gadu vidū notika būtiskas izmaiņas Francijas alianšu politikā, ko gan viņš nesaista ar Lokarno paktu un Mažino celtniecību. Tās bija dziļākas, nekā tās varēja izsaukt vienkārša valdības un ārpolitiskās orientācijas maiņa pēc 1924.gada maija vēlēšanām. To pat varētu saukt par mentalitātes maiņu, lietojot apzīmējumu „mentalitāte”, kā to darījis Lisjēns Fevrs, attiecinot to uz sabiedrības atbildi uz ārējās pasaules draudiem un izaicinājumiem. Klemens Verms uzsvēra daudzas pazīmes, kas norādīja uz šīm mentalitātes izmaiņām. Ž.Sutū atzīmēja izmaiņas, bet tās interpretēja kā 1924.gada maija vēlēšanu izraisītas (vēlēšanās pie varas nāca Kreiso kartelis).²²⁵ P.Vandičs atzina šīs interpretācijas, taču tās apskatīja kopā ar Francijas – Polijas politiskajām saistībām.²²⁶ K.Hovi uzskata, ka šīs izmaiņas sakrita ar Francijas dziļu ekonomisko un militāro krīzi un atspoguļoja neviltotu Francijas ārējās politikas mentalitātes maiņu. Uz spēku balstītā politiskā pieeja Vācijai cieta neveiksmi, bija nepieciešams cits risinājums. Kļuva pilnībā skaidrs, ka Francijas resursi nevarēja mēroties ar Vācijas iespējām. Turklāt laikā, kad sadarbība ar Vāciju bija ekonomiski izdevīga, tika atmesta jebkāda garīga pretošanās Vācijai. Viena no pirmajām jaunās mentalitātes zīmēm bija franču alianšu politikas rakstura maiņa. Šī mentalitāte mainījās ļoti lēni, iepriekšējās politikas pēdas saglabājās ilgi. Bija novērojami pat aktīvas alianšu politikas Austrumeiropā īsa atdzimšana laikā no 1932. līdz 1934.gadam. Taču reālās mentalitātes izmaiņas, kas noveda pie

²²³ Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001. 296.lpp.

²²⁴ Hiden, J. *Weimar Revisionism and Baltic Security...* P.153-154.

²²⁵ Kreiso kartelis (*Cartel des gauches*) bija politiska alianse starp Republikāņu, Radikāļu un Radikālsociālistu partiju (*Parti républicain, radical et radical-socialiste*), un Republikāņu-Sociālistu partiju (*Parti républicain-socialiste*), un Starptautiskās internacionāles franču sekciju (*Section française de l'Internationale ouvrière*). Tā vēlēšanās uzvarēja divas reizes – 1924. un 1932.gadā. Pirmo Kreiso karteli vadīja radikālsociālists E.Erio

²²⁶ Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.93.

Austrumeiropas pamešanas Otrajā pasaules karā, jau bija notikušas 20.gs. 20.gadu vidū, atzīmējis K.Hovi.²²⁷

S.Šamponuā savukārt uzsvēra, ka Francijas politikas Austrumeiropā maiņa saistāma ar Padomju valdības atzīšanu 1925.gadā, taču vēsturniece uzskatīja, ka tā nebija tik būtiska, kā to atzīmē iepriekš minētie autori. Viņa runāja par Francijas vēlmi pēc Polijas un PSRS tuvināšanās, kā arī Baltijas valstu ciešāku sadarbības ar kaimiņu lielvalsti, taču kopumā secināja, ka šī politika bija ierobežota un atturīga.²²⁸ Atšķirībā no lielākās daļas vēsturnieku, Ž.Gelēns Francijas ārpolitikas posmus vērtēja citādi. Viņš uzsvēra, ka sākotnēji (20.gadu pirmajā pusē) Francijas ārpolitikas vadītāji un sabiedriskā doma ignorēja Baltijas valstu eksistenci, bet pēc Lokarno sistēmas izveidošanas Francijas ārpolitika kļuva harmoniskāka un noteiktāka, tā iestājās par savienības izveidi Austrumeiropā, kas būtu atbalsta punkts.²²⁹

Laika posmu no 1924. līdz 1939.gadam vēsturnieks Ž.Sutū definējis kā Francijas apsēstību ar kolektīvo drošību, viņš tajā izdala divas daļas. No 1924. līdz 1930.gadam kolektīvā drošība netika uztverta kā absolūtais Francijas ārpolitikas mērķis, bet gan kā palīgs, kas neizslēdza Francijas alianšu sistēmu veidošanas politiku, kas neierobežoja tās rīcības brīvību respektā pret Versaļas sistēmu nodrošināšanā un kas ļāva drošības garantēšanai saistīties ar Lielbritāniju. Šis bija klasisks Francijas ārējās politikas posms starpkaru periodā. Versaļas sistēma tika saglabāta, bet tajā pašā laikā pildāmās saistības tika samazinātās un kļuva Vācijai pieņemamākas. Francija saglabāja situācijas kontroli.²³⁰ Taču, sākot ar 1930.gadu, kolektīvās drošības jēdziens Parīzes izpratnē paralizēja Francijas ārējo politiku. Tā kļuva par dogmu, kuru nedrīkstēja apšaubīt, par „intelektuālu un ideoloģisku perversiju”, ar kuru ērti varēja attaisnot jebkuru vilcināšanos vai demisiju.²³¹ Franču vēsturnieks Ž.Sutū uzskata, ka Parīzes pielaidīgā izturēšanās pret Ā.Hitlera prasībām, kuru kulminācija bija Reinzemes okupācija 1936.gadā, bija Parīzes apsēstības ar kolektīvo drošību sekas. Šī politika 30.gadu beigās parādīja, ka Eiropas starptautiskā sistēma nespēj vai nav gatava stāties pretim totalitārajiem režīmiem un to ārējās politikas metodēm.²³²

1.2. Latvijas – Francijas attiecības, 1919.gads - 1920.gada beigas

Parīze starpkaru periodā bija viens no lielākajiem Eiropas un pasaules politiskajiem centriem, kurā tāpat kā Londonā vai Ženēvā varēja iegūt skaidrāku priekšstatu par Eiropas politisko situāciju. Tajā saplūda informācija no visas pasaules. Parīzē viesojās un uzturējās praktiski visu valstu oficiālās amatpersonas, augstākie virsnieki, ierēdņi. Pārstāvju atrašanās

²²⁷ Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.97.

²²⁸ Champonnois, S. *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations...* P.408-410.

²²⁹ Gueslin, J. *La France et les petits états Baltes...* P.599, 602.

²³⁰ Allain, J.-C., Guillen, P., Soutou, G.-H., Theis, L., Vaïse, M. *Histoire de la diplomatie française...* P.318.

²³¹ Turpat, P.319.

²³² Turpat.

Parīzē atvieglāja sarunu risināšanu, ideju popularizēšanu vai vienkārši pazīšanās loka veidošanu. Tieši tāpēc Latvijai kā mazai un jaunai valstij bija svarīgi, ka šajā, var teikt, Eiropas galvaspilsētā, atradās Latvijas pilnvarotais pārstāvis, kas daudz maz regulāri nosūtīja jaunāko informāciju par starptautiskajiem notikumiem un kas popularizēja Latvijas sasniegumus.

Ārlietu ministrija, kuras pakļautībā un vadībā veidojās Latvijas un Francijas attiecības, hronoloģiskā ziņā ir Latvijas jaunākais resors. To nodibināja tikai 1919.gada jūlijā pēc ārlietu ministra atgriešanās no misijas Eiropas valstīs.²³³ Neskatoties uz to, pārstāvniecības ārzemēs izveidoja jau valsts pastāvēšanas pirmajā gadā. Latvijas sūtniecība Francijā ir pieskaitāma pie pirmajām Latvijas pārstāvniecībām ārzemēs. Dažas dienas pēc Latvijas Republikas proklamēšanas, Latvijas pagaidu valdība nosūtīja uz Parīzi Latvijas delegāciju Miera konferencē (Jānis Čakste, Z.Meierovics, Mārgers Skujenieks). Kopumā delegācija Parīzē uzturējās apmēram gadu – no 1918.gada novembra līdz 1919.gada decembrim.²³⁴ Pēc augšminētās pirmās delegācijas atgriešanās Latvijā, Latvijas pārstāvniecību Parīzē uzticēja J.Seskim. Savukārt pēc viņa pārcelšanas citā amatā, delegācijas vadība tika nodota O.Grosvaldam.²³⁵ Formāli Latvijas pārstāvniecības darbība Francijā sākās 1919.gada 2.jūlijā.²³⁶ Latvijas delegācijas Parīzē mērķi bija: 1) iegūt Latvijas neatkarības atzīšanu *de iure*, 2) saņemt kara materiālus un naudas līdzekļus un 3) iepazīstināt franču sabiedrību ar Latviju, tās vēsturi un tā brīža apstākļiem.²³⁷ Francija vairākkārt ignorēja Latvijas valdības lūgumus pēc atzīšanas un brīdināja savus pārstāvjus neko nesolīt Latvijai.²³⁸

Lai gan līdz ar Versaļas miera līguma parakstīšanu 1919.gada 28.jūnijā Latvijas delegācijas funkcijas Parīzē beidzās, Latvijas pārstāvniecība Francijā arī pēc tam līdz Latvijas atzīšanai *de iure* paturēja delegācijas nosaukumu. Latvijai, kā juridiski neatzītai

²³³ 1917.gada 2.decembrī Latviešu pagaidu nacionālā padome izveidoja Ārlietu nodaļu, tā pastāvēja līdz Ārlietu ministrijas izveidošanai 1919.gada jūlijā. Ārlietu ministriju sākotnēji veidoja 4 departamenti: 1) Vispārējais, 2) Politiskais, 3) Konsulārais un 4) Informācijas. 1921.gadā departamentu skaitu samazināja uz diviem: Administratīvi juridisko un Politisko departamentu. Pirmais pārzināja ministrijas organizāciju, personālu, sakarus ar Latvijā akreditēto ārvalstu diplomātiem pārstāvjiem un pārējām Latvijas valdības ministrijām, diplomātisko protokolu, juriskonsultācijas, konsulārās funkcijas, ministriju budžetu, grāmatvedību utt. Savukārt Politiskais pārzināja attiecību izveidošanu un uzturēšanu ar ārvalstīm un Tautu Savienību. Tajā ietilpa četras nodaļas: Austrumu, Baltijas, Rietumu ar Tautas Savienības sekciju un Preses nodaļa. (Lerhis, A. Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas izveidošana... 94.lpp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 17., 18.lpp.)

²³⁴ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 22.lp.

²³⁵ Latvijas diplomātiskās pārstāvības ārzemēs... 84.lpp.

²³⁶ LVVA, 2570.f., 3.apr., 848.l., 2.lp., 1924.g. 5.februāris, O.Grosvalds Ārl.Min.vadītājam J.Lazdiņam

²³⁷ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 22.lp.

²³⁸ MAE AD, Lettonie 1, P.83. 1918.g. 2.decembris, Francijas Ministru prezidents un kara ministrs Francijas militārās misijas vadītājam; P.129. 1919.g. 4.februāris, *Note sur la Lettonie*, parakstījis K.Ulmanis, Jānis Puriņš, Jānis Goldmanis

valstij, nebija tiesības Francijā izveidot sūtniecību.²³⁹ Neskatoties uz to, O.Grosvalds atmiņās raksta, ka iesniegumos konsekventi izmantoja sūtniecības (*Légation de Lettonie*), nevis delegācijas (*Délégation de Lettonie*) nosaukumu. Viņš vēlāk atcerējies, ka Francijas Ārlietu ministrijas nostāja esot bijusi nenoteikta. No vienas puses, O.Grosvaldam un viņa palīgam tika piešķirtas diplomātiskās vīzas, kādas tika izsniegtas oficiāliem pārstāvjiem – sūtņiem (*Ministre*) un sūtniecību sekretāriem (*Secrétaire de Légation*), taču, no otras puses, lielākā daļa vēstuļu tika adresētas delegācijai.²⁴⁰

1919.gada pirmajā pusē Francija nemaz nedomāja par Baltijas valstu atbalstīšanu. Francijas valstsvīri apzinājās, ka Parīzes agrākā sabiedrotā Krievija nepieņemt galīgu Baltijas atdalīšanu no tās teritorijas, kā arī izejas uz jūru atņemšanu bez viņas pašas piekrišanas. Parīze uzskatīja, ka, lai izvairītos no kara nākotnē, bija nepieciešams laiks. Francija ieņēma nogaidīšanas taktiku, un tās attieksme aprobežojās ar formālu garantiju došanu Baltijas valstīm. Tajās bija ietverts solījums aizstāvēt iekšēju autonomiju ar visām iespējamām brīvībām. Taču tajā pašā laikā jaunajām valstīm bija jāsaprot, ka tiklīdz Krievija tiks atjaunota, viņām būs jāpakļaujas atsevišķām kopējām lietām – armijai, kara flotei, diplomātijai.²⁴¹ Šajā laikā Francija koncentrēja savu uzmanību uz Somiju un Poliju. Svarīgi bija neuzsākt nekādus ciešākus kontaktus ar *iespējams gaistošajām* valdībām (*les Gouvernements peut-être éphémère*), bet tikai sekot notikumiem.²⁴² Vienīgais labums, ko Francija varēja gūt, bija aktīvu maiņas tirdzniecības sakaru nodibināšana. Tā apzinājās, ka Latvijai ir steidzami nepieciešami ieroči, kurus Francija varētu izdevīgi samainīt pret kokiem, liniem un pakulām.²⁴³

1919.gada vasarā daļā Latvijas sabiedrībā un arī politiskajās aprindās parādījās noraidoša attieksme pret Antantes valstīm un to nenoteiktās pretvācu politikas kritika. J.Seskis, kas tajā laikā bija Pagaidu valdības pārstāvis Parīzē, raksturojot Latvijas diplomātiju K.Ulmanim, uzsvēra tās trūkumu: „Mēs esam spiesti griezties ar savām prasībām tikai pie viena faktora, pie Antantes; mums nav izvēles, mēs nevaram griezties pie kādas otras varas un ar to kaulēties. Tādā kārtā mūsu politika izvēršas lūgšanās un pierunāšanas mēģinājumos. To zina ļoti labi Antante, vismaz Miera konference un tādēļ tā izturas pret mazajām tautām ar ārkārtīgu vienaldzību un mazcienību. No šā stāvokļa mēs izklūsim tikai tad, ja mēs spēsim organizēties valstī ar zināmu militāru un ekonomisku

²³⁹ Latvijas diplomātiskās pārstāvības ārzemēs... 84.lpp.

²⁴⁰ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 23.lp.

²⁴¹ MAE AD, Lettonie 1, P.134-136. 1919.g. 14.februāris, Krievijas lietu nodaļas (*Service des affaires Russes*) nota par politiku, kādai jābūt attiecībā pret Baltijas valstīm; Lettonie 21, P.24., 1918.g. 2.decembris, Francijas ministru prezidenta un kara ministra vēstule Francijas militārās misijas vadītājam Vladivostokā

²⁴² Turpat, P.142-143. 1919.g. 10.marts, Baltijas lietu pārzinātāja R.Brižēra telegramma sūtņim Kopenhāgenā

²⁴³ Turpat, P.197., 1919.g. 5.maijs, nota attiecībā uz Latviju

spēku, kas atkarīgs tikai no mūsu pašu spēkiem, jo palīdzība sagaidāma ļoti maz”.²⁴⁴ Šeit iezīmējas Latvijas pārstāvju secinājums, ka uz lielvalstu nesavtīgu palīdzību pašauties nevar un jāmeklē jauna pieeja. A.Lerhis, tāpat kā daži citi vēsturnieki, uzsvēris, ka šajā ziņojumā pirmo reizi parādās ideja par nepieciešamību pārvarēt Latvijas vienpusējo orientāciju uz Antantes valstīm un meklēt citus ārpolitiskos faktoros, kurus Latvija varētu izmantot starptautiskajās attiecībās, lai pārvarētu politisko atkarību, piemēram, izmantojot kaimiņvalstu pretrunas.²⁴⁵ Latvijas valdībai bija iemesli būt neapmierinātai ar Rietumvalstu nenoteikto politiku, tomēr to militārā palīdzība un politiskais atbalsts bija ļoti nepieciešams,²⁴⁶ līdz ar to attiecību pārtraukšana nebija dienaskārtībā. Atšķirībā no Lielbritānijas, Francijas iesaistīšanās Latvijas neatkarības cīņās bija nekonkrēta. E.Andersons uzskata, ka Lielbritānija par norisēm Baltijas valstīs izrādīja īpašu interesi tāpēc, ka šis rajons, provizoriskas vienošanās starp Franciju un Lielbritāniju rezultātā, ietilpa pēdējās ietekmes sfērā.²⁴⁷ Izskatītajos Latvijas un Francijas ārlietu dienestu dokumentos informācija par šādu vienošanos parādās tikai vienā dokumentā.²⁴⁸

Latvijas armijas apgādē ar ieročiem 1919.gada augustā un septembrī Francijas attieksme bija atturīga. Par to no Parīzes ziņoja J.Seskis, kurš tajā laikā kārtoja jautājumus ar Francijas valdību par palīdzību Latvijai. Parīze piedāvāja ieročus apmainīt pret liniem, kokmateriāliem un citām izejvielām. To Latvijas pārstāvji uztvēra kā mēģinājumu izmantot Baltijas valstu neizdevīgo stāvokli labuma gūšanai. Francijas atturīgā nostāja skaidrojama ar bailēm, ka tās ieroči tiks izmantoti cīņās ne tikai pret lieliniekiem, bet arī jebkuru citu Krievijas valdību.²⁴⁹ Arī 1919.gada 13.oktobrī Latvijas delegācijas vadītāja vietas izpildītājs Parīzes miera konferencē J.Seskis tikšanās laikā ar Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktoru Filipu Bertelo pārmeta Francijai ieroču nesūtīšanu.²⁵⁰ Frančiem radās grūtības ar ieroču piegādi arodbiedrību streika dēļ, bet Latvijai – ar solītā linu apjoma nodrošināšanu kuģu vēlās ierašanās dēļ. Turklāt Francija atšķirībā no Lielbritānijas samaksu par piegādātajiem ieročiem prasīja uzreiz.²⁵¹ 1920.gadā Francijai nosūtītie lini bija Latvijas

²⁴⁴ LVVA, 6033.f., 1.apr., 20.l., 40.lp., 1919.g. 9.augusts, J.Seska ziņojums min. prezid. K.Ulmanim un ārliet. Z.Meierovicam

²⁴⁵ Lerhis, A. Latvijas ārpolitikas aizsākumi (1918-1920)... 65.lpp.

²⁴⁶ Turpat, 68.lpp.

²⁴⁷ E.Andersons atsaucas uz virkni dokumentu un publikāciju. Skatīt: Andersons, E. *Latvijas vēsture, 1914-1920*. Stokholma: Daugava, 1967. 490., 503.-504.lpp.

²⁴⁸ LVVA, 2574.f., 4.apr., 380.lp., 33.-34.lpp., Bisenieka dienasgrāmatas fragmenti, rakstīti 1923.g. decembrī

²⁴⁹ Turpat, 6033.f., 1.apr., 19.l., 6.-8.lp., 1919.g. 16.augusts, Latvijas delegācijas Parīzē vadītāja J.Seska ziņojums Z.Meierovicam; 20.l., 52.-53.lp., 1919.g. 20.augusts, J.Seska ziņojums min.prezid. K.Ulmanim; 55.lp., 1919.g. 27.augusts, J.Seska ziņojums ārliet. Z.Meierovicam

²⁵⁰ Latvijas delegācijas vadītāja vietas izpildītāja Parīzes Miera konferencē J.Seska vēstule ārlietu ministram 1919.g. 20.oktobrī. *Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas...* 227.lpp.

²⁵¹ Sīkāk skatīt: Počs, K. Latvijas – Francijas ekonomisko attiecību aizsākumi 20.gs. 20.gados... 238.-241.lpp.

lielākais eksporta darījums ar Franciju.²⁵² Vēlāk Latvijas – Francijas ekonomiskajās attiecībās līdzvērtīgas vienošanās nenotika.

1919.gada 20.augustā Antantes Augstākā padome pieņēma deklarāciju par jauno robežvalstu atzīšanu. Francija tādējādi joprojām cerēja veicināt jauno valstu militāru uzbrukumu Padomju Krievijai. Nedēļu vēlāk J.Seskis ziņoja, ka Parīzes miera konference lēmumu par Baltijas problēmu nepieņems, viss atkarīgs no notikumu tālākas attīstības. 15.decembrī Latvijas neoficiālā delegācija Parīzes miera konferencē savu darbību pārtrauca.²⁵³

Francijas attieksmi spilgti raksturo 1919.gada rudens notikumi. Uzsākoties Igaunijas un Padomju Krievijas miera sarunām, Francijas valdība nekavējoties izteica draudus Igaunijas valdībai, paziņodama, ka „šādām radikālām Igaunijas orientācijas pārmaiņām, bez šaubām, sekos atbilstošas pārmaiņas Francijas un Igaunijas attiecībās”.²⁵⁴ Francijas pārstāvis Parīzes miera konferencē F.Bertelo Sabiedroto Augstākās padomes vārdā atklāti draudēja, ka uzstāsies pret Igauniju, ja tā noslēgs mieru ar Padomju Krieviju.²⁵⁵ Tas pats attiecās arī uz pārējām Baltijas valstīm. 1919.gada 25.septembrī, pēc Latvijas ārlietu ministra pieprasījuma, J.Seskis ziņoja par Francijas valdības nostāju pret Latvijas sarunām ar Padomju Krieviju. Attieksme nebija mainījies, tā bija negatīva un pat draudīga.²⁵⁶ Francijas Ārlietu ministrijas vadošie darbinieki paziņoja, ja Latvija noslēgs miera līgumu ar lieliniekiem bez Sabiedroto piekrišanas, tad potenciāla atjaunotās Krievijas uzbrukuma Latvijai gadījumā Sabiedrotie to neaizstāvēs. J.Seskis atmiņās izskaidroja šo ideju: „Ja atjaunotā Krievija uzbruks Latvijai, ko viņa droši vien darīs Rīgas un Liepājas dēļ, tad Sabiedrotie neiestāsies Latvijas labā. Tagad atkal pieaug cerības, ka Krievijā būs reiz valdība, jo Antons Deņikins iet uz priekšu.”²⁵⁷ Francijas pozīcija neatbalstīja Latvijas valdības politiskos mērķus, Parīzei tie absolūti neinteresēja. Pirms Parīzes miera konferences Sabiedrotie nebija konkrēti formulējuši savu nostāju attiecībā uz Baltijas valstu neatkarību. Kaut gan Francija solījās palīdzēt Baltijas valstu militārajiem spēkiem cīņā pret lieliniekiem, šis atbalsts lielākoties

²⁵² Nosūtīto linu vērtība bija 68 184 162 Latvijas rubļi. Skatīt: *Latvijas statistiskā gadagrāmata. 1920.gads.* Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 1920. 120.lpp.

²⁵³ LVVA, 6033.f., 1.apr., 20.l., 55.lp., 1919.g. 27.augusts, J.Seskis ārlietu ministram Z.Meierovicam; 118.-119.lp., 1919.g. 14.decembris, J.Seska ziņojums no Parīzes; 99.lp., 1919.g. 24.novembris, pārstāvja Francijā J.Seska ziņojums ministram K.Ulmanim

²⁵⁴ Varoslavāns, A. Rietumu politiskais faktors Latvijā... Nr.4, 8.lpp.

²⁵⁵ Turpat.

²⁵⁶ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* [1990]. 284.lpp.; Varoslavāns, A. Rietumu politiskais faktors Latvijā... Nr.4, 8.lpp.

²⁵⁷ J.Seska atmiņas, 1919.g. 29.septembris, pēc sarunas ar *Quai d'Orsay* augstu ierēdni Kammereru. Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* [1990]. 284.lpp.

bija politisks, Francijai bija pārāk maz militāro materiālu, turklāt jāatkārto vēlreiz, ka 1919.gadā Baltijas valstu neatkarība neietilpa Francijas ārējā politikā.²⁵⁸

Īpašās cerības, kuras Latvijas delegācija Parīzes miera konferencē saistīja ar Žorža Klemanso 1919.gada 16.martā doto solījumu personīgi iestāties par jauno valstu atzīšanu,²⁵⁹ bija ļoti ātri izplēnējušas. Dažas dienas vēlāk visu trīs Baltijas valstu pārstāvjus pieņēma F.Bertelo. Tikšanās laikā Igaunijas diplomāts Karels Pusta izteicās, ka neziņa par to lomu Sabiedroto politikā spiež tās noslēgt pamieru ar lieliniekiem. Sarunā Baltijas valstu pārstāvji Francijai paziņoja, ka Rietumu lielvalstīm „nav nekādas morāliskas tiesības mūs spiest turpināt karu, un ka mieru slēdzam ne aiz politiskas simpātijas, bet vajadzības spiesti”.²⁶⁰

J.Seskis ziņojumā aprakstīja arī 10.oktobra tikšanos ar Francijas maršalu Ferdinandu Fošu, kurā Latvijas pārstāvis uzsvēra, ka vācu uzbrukuma dēļ Latvijas valdība nevar noraidīt pamiera piedāvājumu.²⁶¹ Jau 1919.gada 8.oktobra ziņojumā no Parīzes J.Seskis ieteica Latvijas valdībai pārņemt Rietumvalstu diplomātijas paņēmienus, t.i., apsolīt Sabiedrotajiem to, ko viņi vēlas, bet darīt to, kas atbilst Latvijas politiskajiem mērķiem un interesēm.²⁶² Cerības, ka uz Franciju var paļauties, samazinājās. Arī Latvijas valdības pārstāvis Parīzes miera konferencē O.Grosvalds 1919.gada 12.oktobrī ziņoja, ka no tagadējās Francijas Latvija nevar neko gaidīt. Viņaprāt, daudz kas bija atkarīgs no Anglijas pozīcijas.²⁶³ Francija Vācijas karaspēku uzskatīja par galveno pretpadomju frontes saglabāšanas un nostiprināšanas spēku Baltijā.²⁶⁴

1919.gada oktobrī, brīdī, kad P.Bermonta-Avalova karaspēks uzbruka Rīgai, kļuva skaidrs, ka Latvijas un Rietumu lielvalstu mērķi atšķiras. Antantes valstis pieprasīja miera noslēgšanu ar Avalovu.²⁶⁵ Tās bija ieinteresētas P.Bermonta un Latvijas Republikas valdības kopīgā cīņā pret Sarkanās armijas daļām, kas atradās Latgalē. Tā kā P.Bermonts-Avalovs nepiekrita Francijas un Lielbritānijas prasībām, 15.oktobrī, lai palīdzētu latviešu spēkiem šķērsot Daugavu, viens franču un trīs britu kara kuģi no Daugavas grīvas apšaudīja bermontiešus Pārdaugavā.²⁶⁶ Reālo notikumu iespaidā Francijas valdība mainīja uzskatus par galveno militāro spēku Latvijā. Francijas rīcības plānos Krievijas jautājuma risināšanā

²⁵⁸ Trapans, J.A. The west and the recognition of the Baltic States: 1919 and 1991. A study of the politics of the major powers. *Journal of Baltic Studies*, 1994, Vol. XXV, No.2, P.154, 156.

²⁵⁹ LVVA, 1313.f., 2.apr., 24.l., 8.lp., Latvijas delegācijas un Ārlietu ministrijas darbība no 1919.g. 10. – 17.martam

²⁶⁰ Latvijas delegācijas prezidenta p.i. J.Seska 1919.g. 20.oktobra ziņojums ārlietu ministram. *Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas...* 227.lpp.

²⁶¹ Turpat, 226.lpp.

²⁶² LVVA, 6033.f., 1.apr., 20.l., 65.-66.lp., 1919.g. 8.oktobris, J.Seska ziņojums ārlietu ministram Z.Meierovicam

²⁶³ Turpat, 70.lp., 1919.g. 12.oktobris, O.Grosvalda ziņojums ārlietu ministram Z.Meierovicam

²⁶⁴ Varšlavāns, A. Rietumu politiskais faktors Latvijā... Nr.3, 29.lpp.

²⁶⁵ Latvijas delegācijas vadītāja vietas izpildītāja Parīzes Miera konferencē J.Seska vēstule ārlietu ministram 1919.g. 20.oktobrī. *Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas...* 228.lpp.

²⁶⁶ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 28.lpp.; Varšlavāns, A. Rietumu politiskais faktors Latvijā... Nr.4, 10.lpp.

Baltijā, atspiežot bermontiešu spēkus, pirmo vietu sāka ieņemt Latvijas Republikas armija. Šajā laikā palielinājās Francijas aktivitātes Latvijas Republikas armijas apgādē, Francija flote sadarbojās ar Lielbritānijas kara floti kopīgā atbalsta sniegšanā pret P.Bermonta karaspēku.²⁶⁷ 24.oktobrī Latvijas valdība saņēma ziņas no Francijas kara ministrijas, ka Francija nolēmusi sūtīt uz Baltijas valstīm kara materiālus (tie Buloņā jau tika lādēti kuģos) un ka franču kara flote sadarbībā ar angļu floti aktīvi piedalīsies kaujās pret pulkveža P.Bermonta karaspēku.²⁶⁸ Saņemot palīdzību gan no Francijas, gan Lielbritānijas, Latvija jutās drošāk, tai vairs nevajadzēja domāt par cīņu divās frontēs. 1919.gada 3.novembrī Latvijas valdība saņēma Antantes spēku virspavēlnieka F.Foša solījumu, ka Sabiedroto valstis aktīvi atbalstīs Latviju pret Vāciju un apgādās armiju ar ieročiem un kara materiāliem.²⁶⁹

1919.gada 8.decembrī, līdz ar Miera delegācijas likvidāciju, O.Grosvalds paziņoja Francijas Ārlietu ministram, ka viņš ir nozīmēts par pilnvaroto lietvedi (*Chargé des Affaires de la Lettonie*). 1920.gada 5.februārī Latvijas Ārlietu ministrs Z.A.Meierovics notificēja Francijas ārlietu ministram O.Grosvalda iecelšanu par pārstāvi (*Délégué*). Taču uz nosūtītajiem pieprasījumiem Latvijas pārstāvis nekādas ziņas nesaņēma un pilnvaras netika iesniegtas, jo pirms *de iure* atzīšanas Francijas Ārlietu ministrija oficiāli nevarēja atzīt Latvijas pārstāvi.²⁷⁰ Francija baidījās, ka šādu soli varētu iztulkot kā Latvijas juridisku atzīšanu.

Nesaskaņas Lielbritānijas un Francijas starpā saglabājās, tās noteica galvenokārt mērķu nesakritība. Kamēr Francija aizstāvēja intervences politiku un domāja par bijušās Krievijas atjaunošanu, Lielbritānija nosliecās uz Baltijas valstu neatkarības atbalstīšanu.²⁷¹ Abas valstis uzstājās viena pret otru: Lielbritāniju neapmierināja Francijas flotes mēģinājumi iespiesties Baltijas jūras ūdeņos, savukārt Francija uzsāka plašu aģitāciju presē pret Lielbritānijas politiku Baltijas valstīs.²⁷² Pati Latvija nevēlējās, lai Francija izmantotu Baltijas valstis par atbalsta punktu intervences plānu Padomju Krievijā realizēšanai. Patiesībā pamatotas un tālejošas intervences politikas nebija.²⁷³

²⁶⁷ Francijas militārās misijas Latvijā 1919.g. 25.oktobra ziņojums Latvijas Pagaidu valdības ministru prezidentam K.Ulmanim par kara materiālu nosūtīšanu. *Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas...* 231.-232.lpp.

²⁶⁸ Varslavāns, A. Rietumu politiskais faktors Latvijā... Nr.4, 11.lpp.

²⁶⁹ Francijas militārās misijas Latvijā vadītāja pulkvežleitnanta E.Diparkē 1919.gada 3.novembra vēstule min.prezid. K.Ulmanim ar maršala F.Foša telegrammas izklāstu. *Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas...* 232.-233.lpp.

²⁷⁰ LVVA, 2570.f., 14.apr., 520.l., 36.-37.lp., 1919.g. 8.decembris, paziņojums Francijas Ārlietu ministrijai; 38.lp., izvilkums no sūtņa O.Grosvalda 1924.g. 5.februāra ziņojuma; 3.apr., 848.l., 1.lp., 1924.g. 5.februāris, O.Grosvalds Ārl.Min.vadītājam J.Lazdiņam

²⁷¹ Šajā laikā Lielbritānijā pārsvaru sāka gūt D.Loida-Džordža uzskati

²⁷² LVVA, 6033.f., 1.apr., 20.l., 73.lp., 1919.g. 18.oktobris, O.Grosvalda ziņojums ār.l.min. Z.Meierovicam

²⁷³ Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums...* 53.lp.

Šajā laikā Francijas ārpolitika bija divkosīga. No vienas puses, tā cerēja uz kādreizējās Krievijas atjaunošanos, bet, no otras puses, katram gadījumam tīcās nostiprināt attiecības ar atsevišķām Austrumeiropas valstīm. Latvijas Republikas dibināšanas gadadienā 1919.gada novembrī Ārlietu ministrijai nosūtīja *Quai d'Orsay* pateicību par sniegto atbalstu. Francija atbildēja ar līdzīgu diplomātisku žestu, uzsverot, ka turpinās palīdzēt Latvijai arī nākotnē, lai tā tiktu izveidota uz stipriem pamatiem.²⁷⁴

Tā kā Francijas valdība uz situāciju Padomju Krievijā skatījās Vācijas jautājuma kontekstā, franču attieksmi pret lieliniekiem lielā mērā noteica politika attiecībā pret Vāciju.²⁷⁵ Francijas Ārlietu ministrija Padomju Krieviju uzskatīja par draudu tās Austrumeiropas sabiedrotajiem. Francijai bija bail, ka tiktu kavēts viņu mērķis izveidot austrumu barjeru pret Vāciju. Turklāt Francija bija arī nobažījusies, ka Vācija varētu izmantot sociālisma izplatīšanos savā labā. Maršals F.Fošs pieprasīja Sabiedroto Augstāko padomi pilnvarot franču ģenerāli A.Niselu Sabiedroto vārdā sekot politiskajam stāvoklim Baltijas valstīs un realizēt vajadzīgos pasākumus. Sākotnēji Lielbritānija un ASV no atbalsta franču idejām izvairījās,²⁷⁶ tomēr drīz komisija²⁷⁷ tika izveidota. Francija paplašināja savu ietekmi Latvijas armijā un centās palielināt iesaidi uz Latviju ar Polijas starpniecību.²⁷⁸ A.Nisels Parīzi atstāja 1919.gada 5.novembrī. Antantes izveidotās misijas oficiālais uzdevums bija Vācijas karaspēka evakuācijas kontrole un paātrināšana, valstu apgādes ar ieročiem un kara materiālu organizēšana, evakuācijas gaitas uzraudzība, lai uz Vāciju netiktu izvesta pārtika u.c. vērtības.²⁷⁹

Latvijas valdība nebija apmierināta ar notikumu gaitu. J.Seskis atceras: „Nisels ar savu izturēšanos neatstāja uz mani visai labu iesaidi. Ja viņš jau Parīzē sāk mums sludināt uzticību dāvāšanu vācu baroniem, ko tad viņš darīs Latvijā, kur viņu apstās ir baroni, ir vācu ģenerāļi. Sāksies atkal nebeidzamas apspriedes, kas beigsies ar kompromisu uz latviešu tautas un Latvijas valsts rēķina.”²⁸⁰ Īsi pirms ģenerāļa A.Nisela komisijas ierašanās Rīgā,

²⁷⁴ MAE AD, Lettonie 2, P.90., 1919.g. 19.novembris, Parīze, Ārlietu ministrija Francijas sūtnim Stokholmā

²⁷⁵ Hovi, K. *Cordon Sanitaire or Barriere de l'Est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917-1919*. Turku: Turun Yliopisto, 1975. P.142-152, 168-169.

²⁷⁶ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 43.lpp.

²⁷⁷ Lielbritāniju komisijā pārstāvēja ģenerālis A.Tērnors. Allied commission Leaves For Baltic in Few Days. *The Day*, 1919, October 28, P.1. Pieejams: <http://news.google.com/newspapers?nid=1915&dat=19191028&id=sj9HAAAIBAJ&sjid=KfgMAAAAIBAJ&pg=2130,6157027> [Aplūkots: 16.10.2011.]

²⁷⁸ Zīmīga bija Francijas militāri politiskās misijas Baltijā vadītāja apakšpulkveža E.Diparkē uzruna Zemgales divīzijas virsniekiem un kareivjiem, kurā viņš deklarēja: „Nākotnē mums būs jāstrādā kopā, jūsu virsniekiem, jums ar mūsu virsniekiem un mani”. E.Diparkē arī uzsvēra, ka Francija atjaunoja Poliju, izveidoja tās spēcīgo armiju, kuru turpināja apgādāt ar ieročiem, franču virsnieki apmācīja poļu karaspēku. (Kolonela Du Parquet runa. *Valdības Vēstnesis*, 1920, 8.janvāris, Nr.5. 1.lpp.; Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 43.lpp.)

²⁷⁹ LVVA, 6033.f., 1.apr., 57.l., 361.-362.lp., 1919.g. 3.novembris, Maršala Foša vēstule par Franču militāro misiju Latvijā

²⁸⁰ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* [1990]. 252.lpp.

situācija bija mainījies – P.Bermonta-Avalova karaspēks pie Rīgas bija cietis sakāvi un Latvijas Republikas armija tai laikā realizēja izšķirošo uzbrukumu, kas draudēja pilnībā iznīcināt P.Bermonta-Avalova karaspēku. 30.novembrī A.Nisels pavēlēja Latvijas valdībai nekavējoties pārtraukt uzbrukumus krievu un vācu karaspēkiem,²⁸¹ uz ko Latvija atbildēja nekonkrēti un cīņas nepārtrauca. Līdzgaitnieku atmiņās atrodama informācija, ka Rīgā komisiju esot pieņēmis Z.Meierovics. Uzmanīgi uzklauzīja prasības par pamiera slēgšanu, solīja tūlīt pat informēt valdību. Tomēr komisija tā arī Latvijas valdības atbildi nesaņēma, jo, kā to ziņoja Z.Meierovics, valdības vadītājs K.Ulmanis esot slims un nevar nevienu pieņemt, bet armijas virspavēlnieks atrodas frontē.²⁸² Viens no Latvijas Ārlietu ministrijas augstākajiem ierēdņiem atskaitē rakstīja, ka sākotnēji A.Nisela komisija gribēja apstādināt „mūsu uzbrukumu pie Jelgavas. Mēs, skaidrs, atklāti nestājāmie opozīcijā, bet uzbrukumu turpinājām ar dubultu enerģiju un īsā laikā iztīrījām Kurzemi”.²⁸³

Latvijas valdība kopumā četras reizes noraidīja Antantes valstu (īpaši Francijas) pārstāvju prasības atļaut P.Bermonta karaspēka atliekām atgriezties Latvijā un izvietot Nikolaja Judeniča karaspēku karagājiena uzsākšanai uz Pēterburgu militārai intervencei Krievijā.²⁸⁴ Kad P.Bermonta armija bija sakauta, Latvijas ārlietu ministrs Z.Meierovics, izlikdamies, ka sen aizmirsis A.Nisela delegācijas prasību par pamiera slēgšanu, pateicās A.Niselam par atbalstu un pūlēm, lai aizkavētu vācu papildspēku piesūtīšanu pa dzelzceļu.²⁸⁵

Kad 1919.gada 15.decembrī Francija bija panākusi vācu karaspēka izvākšanu no Latvijas un Lietuvas, tās satraukums par mieru Baltijas valstīs pieklusa. Neapšaubāmi Francija būtu vēlējusies, lai Baltijas valstu attiecības ar Padomju Krieviju paliek nenokārtotas, taču A.Miljerāna laikā (1920.gada 20.janvārī viņš kļuva par Francijas ministru prezidentu un ārlietu ministru) notika Francijas ārpolitiskā kursa novirzīšanās uz jauno valstu atbalstīšanu. Līdz ar to Francija Igaunijas noslēgto miera līgumu vairs neuzskatīja par katastrofu. Oficiāli Francija iestājās par neiejaukšanos Baltijas attiecībās ar Austrumeiropas valstīm.²⁸⁶

²⁸¹ LVVA, 6033.f., 1.apr., 94.l., 6.lp., 1919.g. 30.novembris, Sabiedroto komisijas locekļa franču kapteiņa G.Digne pavēle

²⁸² Gore, I. Zigfrīds Anna Meierovics (1887.-1925.) un Latvijas ceļš uz neatkarību... 71.lpp.

²⁸³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 7.l., 37.lp., 1919.gada 9.decembrī, pārskats par politisko stāvokli

²⁸⁴ Lerhis, A. Latvijas ārpolitikas aizsākumi (1918-1920)... 68.lpp.; Ronis, I. Kārlis Ulmanis. Trimdinieka manuskripts un cietumnieka nopratināšanas protokoli (1940. X – 1942. II). *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1990, Nr.12, 126.lp.

²⁸⁵ Klīve, Ā. *Brīvā Latvija: Latvijas tapšana: Atmiņas...* 435.-438.lpp.; Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās. Pasaules kara notikumu norise...* 321.-321.lpp.

²⁸⁶ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.66.

Francijas iniciētā ģenerāļa A.Nisela komisija bija novēlots franču solis, un tai neizdevās realizēt izvirzītos uzdevumus.²⁸⁷ Latvijas Pagaidu valdība sarunās ar ģenerāļa A.Nisela komisiju 1919.gada 18. un 20.decembrī mēģināja vienoties par novembrī notikušo kauju laikā Vācijas nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu Latvijai. Ģenerālis no šī jautājuma risināšanas izvairījās, deklarējot, ka lēmums atkarīgs no Antantes Augstākās padomes nostājas.²⁸⁸ Latvijas valdība nebija apmierināta arī ar šādu Francijas pozīciju. Francijas attieksmes dēļ Latvijas valdība sarunas ar Padomju Krieviju par pamiera līguma noslēgšanu veda slepeni. Tā baidījās, ka franču noraidošā attieksme var gūt virsroku Sabiedroto padomēs un tādējādi Latvija zaudētu tā brīža Lielbritānijas labvēlību.²⁸⁹ V.Bērziņš tomēr uzskata, ka 1920.gada 30.janvārī noslēgtais pamiera līgums starp Latviju un Padomju Krieviju bija slepens nevis tāpēc, ka Latvija baidījās no Sabiedroto reakcijas, bet rūpējās par savas armijas augstu kaujas spēju saglabāšanu.²⁹⁰ Katrā ziņā Latvijas rīcība izrādījās adekvāta – franču dokumenti pierāda Parīzes noraidošo attieksmi.²⁹¹ F.Fošs iekšējā sarakstē ar franču valstsvīriem par iespējamo pamiera līgumu norādīja, ka Padomju Krievijas Baltijas valstu neatkarības atzinums neko nenožīmētu. Attiecības jaunajām valstīm būtu jādibina ar Sabiedroto atzītu Krievijas valdību.²⁹²

Ir zināms, ka 1920.gada 11.februārī O.Grosvalds iesniedza *Quai d'Orsay* ģenerālsekretāram Morisam Paleologam vēstuli, kurā mēģināja pārliecināt Francijas valdību, ka militāru un ekonomisku apsvērumu dēļ Latvijai nav iespējams izvairīties no pamiera noslēgšanas vai vēlāk, piemērotā brīdī, miera sarunu uzsākšanas. Viņš minēja divus iemeslus – Latvijas teritorija bija pilnībā atbrīvota, un tā būtu iespēja atjaunot normālas attiecības ar Padomju Krieviju, galvenokārt, tirdznieciskās saites. Šajā pašā ziņojumā O.Grosvalds pauda Latvijas vēlmi neko nedarīt, pirms nebūtu saņemts Francijas akcepts.²⁹³

²⁸⁷ Varslavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 30.lpp.

²⁸⁸ LVVA, 2574.f., 4.apr., 97.l., 33.-38.lp., 1919.g. 18.decembris, Nisela komisijas sēdes protokols; 39.-42.lp., 1919.g. 20.decembris, Nisela komisijas sēdes protokols; 45.-46.lp., 1920.g. 5.maijs, Latvijas – Vācijas provizorisks miera līgums. Protokols.

²⁸⁹ Sabiedrotie un Igaunija. Igaunija noslēgusi ar lieliniekiem mieru. *Brīvā Zeme*, 1920, 3.janvāris, Nr.2, 1.lpp.; Varslavāns, A. Rietumu politiskais faktors Latvijā... Nr.4, 13.lpp.

²⁹⁰ Bērziņš, V. Latvijas ārpolitika 1920-25.g.: problēmas un risinājumi. Grām.: *Vēsturnieks profesors Dr. phil. LZA ārzemju loceklis Andrievs Ezergailis: biobibliogrāfija, darbabiedru vērtējumi 70 gadu jubilejā*. Sast. Jānis Bērziņš. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2000. 99.lp.

²⁹¹ MAE AD, Russie 691, P.106., 1919.g. 20.novembris, ārlietu ministra telegramma sūtņiem Helsinkos, Stokholmā, Kopenhāgenā un Kristiānijā (Oslo); P.127., 1919.g. 23.novembris, ārlietu ministra telegramma sūtņiem Helsinkos un Kopenhāgenā

²⁹² Turpat, P.84., 1919.gada novembris, F.Foša nota par eventuālo pamiera līgumu starp Baltijas valstīm un Padomju Krieviju

²⁹³ Francijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāra M.Paleologa vēstule Francijas sūtnim Londonā Polam Kambonam 1920.gada 11.februārī. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome I, 10 Janvier – 18 Mai 1920... P.161.

Arī presē tika publicēta informācija, ka pamiera sarunas netiks uzsāktas bez vienošanās ar Poliju un bez lielvalstu piekrišanas.²⁹⁴

Līdz ar Padomju Krievijas blokādes pārtraukšanu no Antantes valstu puses, kabineta maiņu Francijā un A.Miljerāna nākšanu pie varas, 1920.gada sākumā iezīmējās zināmas cerības uz Latvijas *de iure* atzīšanu.²⁹⁵ Latvijas Ārlietu ministrija izteica cerību, ka Francijas attieksme pret Baltijas valstīm mainīsies, jo Francija meklē jaunus sabiedrotos no Somijas līdz Polijai.²⁹⁶ Tomēr Latvijas lūgums izskatīt jautājumu par tās atzīšanu *de iure* 1920.gada martā neguva atsaucību tieši Francijas nostājas dēļ. O.Grosvalds pēc sarunas ar Francijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāru, agrāko Francijas sūtni Pēterburgā un idejas par vienotu Krieviju atbalstītāju M.Paleologu ziņoja, ka, neskatoties uz franču pārstāvju laipnību un līdzšinējo pretimnākšanu, no Francijas puses *de iure* atzīšanu gaidīt nevar: „Bez kārtīgas Krievijas valdības Francija šo jautājumu nevarot izšķirt.”²⁹⁷

Patiesībā Sabiedroto nostāja bija deklarēta Francijas Ārlietu ministrijas Eiropas lietu nodaļas direktora Žila Laroša 1920.gada 20.janvāra izstrādātajā memorandā. To varēja uzskatīt par jaunās franču valdības izejas punktu attieksmē pret Padomju Krievijas karadarbību ar tās kaimiņvalstīm. Saskaņā ar memorandu Francijai bija atklāti jāpaziņo *de facto* un *de iure* atzītām valstīm Polijai, Somijai un Rumānijai, ka uzvarētājvalstis nekādā ziņā neiejauksies Padomju Krievijas iekšējās lietās. Tādējādi Francija deklarēja, ka tā nepalīdzēs nevienai valstij, kas realizētu agresīvu politiku pret Padomju vai jebkuru citu Krievijas *de facto* valdību. Tajā pašā laikā Antante bija gatava sniegt morālu vai materiālu atbalstu šīm valstīm lielinieku uzbrukuma gadījumā.²⁹⁸ Latvija par šo nostāju uzzināja apmēram mēnesi vēlāk.²⁹⁹ Šajā Anglijas un Francijas kompromisa dokumentā, kā to nosaucis A.Varšlavāns, atspoguļojās abu valstu domstarpības.³⁰⁰ Dokuments bija ļoti vispārīgs, tajā netika runāts par jautājumiem, kuros abu lielvalstu uzskati atšķīrās. Piemēram, nekas netika minēts par lielvalstu attieksmi pret Latvijas – Padomju Krievijas miera līguma noslēgšanu. Līdz ar to 1920.gada sākumā notikusī valdības maiņa Francijā tās attieksmi pret Latviju fundamentāli nemainīja. Francija nevēlējās neko dzirdēt par Latvijas

²⁹⁴ MAE AD, Lettonie 2, P.167., 1920.g. februāris, Poļu preses aģentūras Parīzē telegramma

²⁹⁵ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 68.lpp.; viņš atsaucas uz *Daily News*, 1920, January 21

²⁹⁶ Ārlietu ministra pārskats kongresā par ārējo politiku. *Brīvā Zeme*, 1920, 13.janvāris, Nr.9, 3.lpp.

²⁹⁷ LVVA, 2575.f., 1.apr., 301.l., 86.-88.lp., 1920.g. 25.janvāris, G.Bisenieka vēstule ministru prezidentam K.Ulmanim; 297.l., 259., 261.lp., 1920.g. janvāris, O.Grosvalda un G.Bisenieka sarakste; 2574.f., 4.apr., 17.l., 53., 54., 57.lp., 1920.gada 29.marts, ār.l.min. Z.Meierovicam O.Grosvalds

²⁹⁸ MAE AD, Russie 214, 29.lp., 1920.g. 20.janvāris, Francijas ĀM Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktora vietnieks Ž.Laroša nota Les États limitrophes de la Russie et les Bolchéviki

²⁹⁹ RuWi. Vispārēja tendence izlīgt ar lieliniekiem. *Brīvā Zeme*, 1920.g., 28.februāris, Nr.48, 1.lpp.

³⁰⁰ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 46.lpp.

miera sarunām ar Padomju Krieviju, kas Rīgu un Parīzi attālinātu vienu no otras.³⁰¹ Tāpēc Latvijai simpātiskāka likās Lielbritānijas attieksme, kas pret Igaunijas³⁰² un Padomju Krievijas miera līgumu izturējās pozitīvi.³⁰³

Kaut gan Francijas ārlietu ministrs A.Miljerāns un arī *Quai d'Orsay* ģenerālsekretārs un agrākais sūtnis Krievijas impērijā M.Paleologs 1920.gada 28.aprīļa notā pēc O.Grosvalda 18.aprīļa pieprasījuma³⁰⁴ atzina Latviju (un Lietuvu) *de facto*,³⁰⁵ Francijas Ārlietu ministrija nebija gatava dot Latvijai ko vairāk. Notā gan dots arī mājiens par iespējamu *de iure* atzīšanu pēc Krievijas jautājuma galīgas nokārtošanas,³⁰⁶ taču šāds apgalvojums Francijai neko nenozīmēja un nekādu atbildību neuzlika. Francijas valdības nostāju apstiprināja arī pret Latvijas neatkarības ideju izteikti pozitīvi noskaņotā Luija de Sartiga nosūtīšana uz Baltijas valstīm ar rezidences vietu Rīgā 1920.gada sākumā.³⁰⁷ Francijas valdība Latvijas valdību *de facto* atzina gandrīz sešus mēnešus vēlāk, nekā to bija izdarījusi Lielbritānija.³⁰⁸ Neskatoties uz 1919.gada jūnijā Miera konferences Baltijas komisijas priekšsēdētāja Esmē Hovarda pausto viedokli, ka Antantes valstis neatzīs Latviju *de iure*, kamēr Padomju Krievija tam nav devusi savu piekrišanu,³⁰⁹ realitātē Francijas rīcība nesekoja. Laikā, kad Padomju Krievijas valdība pauda gatavību atzīt Baltijas valstu neatkarību, Antantes valstu vadītāji nesteidzās ar jauno valstu atzīšanu.³¹⁰ Neskatoties uz cieņu un simpātijām pret Latvijas pārstāvju centieniem, Miera konferences Baltijas komisija joprojām cerēja uz agrākās Krievijas atjaunošanu, jo admirāļa Aleksandra Kolčaka armija tajā brīdī guva uzvaras Sibīrijā.³¹¹

³⁰¹ Ārējās politikas jautājumi. *Valdības Vēstnesis*, 1920, 11.februāris, Nr. 34, 3.lpp.; Bulletin du Jour. *Le Temps*, 3 Mars 1920, Nr.21401, P.1.

³⁰² Igaunija bija pirmā no Baltijas valstīm, kas 1920.gada 2.februārī parakstīja miera līgumu ar Padomju Krieviju, pārējās valstis to izdarīja krietni vēlāk. Lietuva – 12.jūlijā, Latvija – 11.augustā, Somija – 14.oktobrī (Feldmanis, I. Versaļas sistēma un jaunās nacionālās valstis... 3.lpp.)

³⁰³ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā*... 46.lpp.

³⁰⁴ MAE AD, Russie 692, P.2., Nota par Baltijas valstu atzīšanu *de facto*; P.55-56. 1920.g. 28.aprīlis, *Quai d'Orsay* vēstule O.Grosvaldam

³⁰⁵ Latvijas Pagaidu Nacionālās padomes delegāti un vairāki vēsturnieki (piem., Līgotņu Jēkabs, M.Greims, M.Čakste) par Latvijas *de facto* atzīšanu uzskatīja Francijas vēstnieka Krievijā Ž.Nulāna 1918.g. 22.janvāra atbildi uz latviešu iesniegto memorandu, kurā bija izteikts atbalsts neatkarības iegūšanai un solījums atcerēties Latviju vēlāk. Sīkāk skatīt: Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē*... [1990]. 73., 79.lpp.; Šilde, Ā. *Pirmā Republika. Esejas par*... 147.lpp.

³⁰⁶ MAE AD, Lettonie 2, P.237, 1920.g. 28.aprīlis, Francijas ĀM Politisko un tirdzniecības lietu departamenta vēstule O.Grosvaldam; A.Miljerāna 1920.g. 28.aprīļa vēstule O.Grosvaldam. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 16 Janvier – 30 June 1921*... P.572.

³⁰⁷ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 24.lp.

³⁰⁸ 1918.gada 11.novembrī Lielbritānija atzina Latviešu Pagaidu Nacionālo Padomi kā *de facto* neatkarīgu orgānu līdz Miera konferencei. Igaunijas Nacionālo padomi gan Lielbritānija, gan dažas dienas vēlāk arī Francija bija atzinusi kā *de facto* kā neatkarīgu valsts organizāciju 1918.gada maijā. (LVVA, 2570.f., 3.apr., 1126.l., 3.-4.lp., 1918.g. 11.novembris, Lielbritānijas ārlietu ministra nota Z.Meierovicam; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika. I sējums*... 57.lpp.; Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 24.lp.)

³⁰⁹ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 23.lp.

³¹⁰ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika. I sējums*... 57.lpp.

³¹¹ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 23.lp.

Diplomātiskā prakse rāda, ka 1919.gadā *de iure* atzīšana valstīm tika piešķirta kā neatgriezenisks atzīšanas fakts. Savukārt *de facto* atzīšana tika dota valstīm, pagaidu valdībām vai pārvaldes orgāniem, un to piešķiršanu varēja ierobežot, piešķirot tikai uz laiku. Šī abu terminu nošķiršana bija izveidojusies kā tradicionāla diplomātiska procedūra, kas tika lietota 19.gadsimta valstu savstarpējo attiecību diplomātiskajos procesos. Taču Parīzes miera konferences laikā, kad aktuāli kļuva tam laikam radikālie V.Vilsona priekšstati par nāciju pašnoteikšanās tiesībām, valstīm būtu bijis jāatsakās no tradicionālajiem priekšstatiem par diplomātiskajiem procesiem, taču tas nenotika. Lielvalstu vadītāji ar šo tradicionālo procesu starpniecību atrada lielisku veidu, kā novilcināt sev nepatīkamu lēmumu pieņemšanu. Ar Baltijas valstīm saistīto jautājumu izlemšanā „diplomātiskie lietpratēji spēlēja izsmalcinātu *de facto* un *de iure* atzīšanas spēli”.³¹²

Francijas pozīcija bija divkosīga. No vienas puses, M.Paleologs uzsvēra Francijas vēlmi attīstīt un paplašināt *de facto* attiecības ar Latviju. Francija uzskatīja, ka tajā brīdī Latvijai bija jāturpina eksistēt, jo katrs pastāvēšanas gads uzlaboja tās pozīcijas.³¹³ Taču, no otras puses, Francija nevēlējās pieņemt Latvijas pārstāvja Parīzē pilnvaras, jo baidījās, ka pilnvaru pieņemšana varētu tikt uztverta kā *de iure* atzīšana.³¹⁴ Kad 1920.gada 29.aprīlī Francijas Ārlietu ministrija paziņoja Latvijas pārstāvjiem Parīzē savu lēmumu par Latvijas atzīšanu kā *de facto* valsti,³¹⁵ Parīze uzskatīja, ka ar to konkrētajā brīdī pietiek. Latvijai bija jāgaida politiskās situācijas stabilizēšanās Padomju Krievijā.³¹⁶ Lielbritānija cerēja, ka tas veicinās Baltijas valstu suverenitātes oficiālu atzīšanu, taču Polijas – Padomju Krievijas karš sarežģīja Antantes valstu vienotu lēmuma pieņemšanu.³¹⁷ Lai gan vēsturnieks I.Feldmanis atzīmē, ka Latvijas atzīšanai *de facto* no Francijas, kas tajā laikā Baltijas jautājumā ieņēma visai atturīgu nostāju, puses bija nozīmīgs solis,³¹⁸ tam nevar pilnībā piekrist. Francija nespēja dot vēlamo *de iure* un uz brīdi izlīdzējās ar *de facto* atzinumu. Pirms Pirmā pasaules

³¹² Trapans, J.A. The west and the recognition of the Baltic States... P.156.

³¹³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 17.l., 54., 55., 56lp., 1920.gada 29.marts, O.Grosvalds ārli.min. Z.Meierovicam

³¹⁴ Turpat, 54., 55.lp.

³¹⁵ Francija vēlreiz apstiprina Latvijas *de facto* atzīšanu. *Valdības Vēstnesis*, 1920, 4.maijs, Nr. 100, 3.lpp.; Sarakstīšanās starp mūsu sūtni Parīzē un Francijas ārlietu ministru. *Valdības Vēstnesis*, 1920, 8.jūnijs, Nr. 127, 1.lpp.; MAE AD, Lettonie 3, P.246., 1920.g. 13.decembris, Francijas Ārlietu ministrijas ziņojums par Latvijas Republiku

³¹⁶ Krievijas impērija bija Francijas sabiedrotā kopš 1892.gada 17.augusta, kad abas valstis parakstīja militāro konvenciju un vienojās ar savstarpēju militāru palīdzību. Krievijai vajadzēja nākt palīgā Francijai, ja tai uzbruktu Vācija vai Itālija, kuru atbalstītu Vācija. Savukārt Francijai bija jāpalīdz Krievijai Vācijas vai Austroungārijas, kuru atbalstītu Vācija, uzbrukuma gadījumā. 1894.gadā šī konvencija tika pārveidota par franču – krievu aliansi. (Vilks-Battaia, S. La politique étrangère de la France envers la Lettonie dans les années [19] Vingt... P.97-98.)

³¹⁷ Varslavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 69.lpp.; detalizētāk par Latvijas atzīšanu *de facto* no Francijas puses skatīt: Počs K. Ārējais faktors Latvijas izveidošanas procesā... 44.-59.lpp.; Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* [1990]. 343.lpp.

³¹⁸ Feldmanis, I. Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzīšana un ārpolitikas darbības galvenie virzieni... 32.lp.; Feldmanis, I. Latvijas starptautiskā atzīšana... 37.lp.

kara Francija Krievijai bija aizdevusi 13 miljonus zelta rubļu un tāpēc nevēlējās pieļaut Krievijas sabrukumu.³¹⁹

1920.gada vasarā Latvijas prese publicēja ziņu no Sanremo konferences, kurā tikās Antantes valstu premjeri un kurā tika nolemts jauno valstu *de iure* atzīšanas tiesības nodot katras Sabiedrotās valsts kompetencē.³²⁰ Taču neviena no lielvalstīm patstāvīgi rīkoties neuzdrošinājās. ASV īpaši uzstājās pret iejaukšanos jauno valstu lietās, Francija tai pievienojās. 1920.gada septembrī Francija atzina ģenerāļa Pjotra Vrangaļa valdību par Krievijas valdību *de facto* un pagaidām atturējās risināt *de iure* statusa piešķiršanu Latvijai.³²¹ Tas Latvijas Ārlietu ministriju neapmierināja visvairāk. Turklāt Lielbritānija viena, bez Francijas (un citu sabiedroto) piekrišanas, nevēlējās atzīt Latviju *de iure*.³²² Uzvarētājvalstis turpināja izvairīties no Baltijas valstu pilnīgas atzīšanas. 1920.gada vasarā Anglija uzsāka atbalstīt Lietuvu pret Poliju ar mērķi ierobežot Francijas ietekmi Baltijā, taču šāda Anglijas politika bija īslaicīga un tika atmesta 1920.gada nogalē. Anglijas valdība nelokāmi argumentēja, ka līdz ar jauno valstu atzīšanu *de iure* tās būtu jāuzņem Tautu Savienībā. Tas nozīmēja, ka Lielbritānijai būtu jāuzņemas šo valstu aizsardzība. Ņemot vērā neatrisināto Krievijas jautājumu, tās Anglijai šķita pārāk plašas saistības. Šāda attieksme Lielbritānijā dominēja līdz 1921.gada sākumam.³²³ Arī Parīze, joprojām cerot, ka lielnieku vietā drīz stāsies Francijai labvēlīgāka valdība, nevēlējās sevi saistīt ar tādu valstu atzīšanu, kas atradās Padomju Krievijas interešu sfērā.³²⁴ 1920.gada 28.jūnija *Quai d'Orsay* iekšējā paziņojumā atkārtoti tika uzsvērts, ka Baltijas valstīm ir pagaidu raksturs, Latvija un Igaunija nav dzīvotspējīgas un to pastāvēšana nākotnē var radīt nepārvaramus šķēršļus. Francija nedrīkstēja pieļaut Vācijas ietekmes paplašināšanos un to varēja izdarīt, veicinot nacionālismu Baltijas valstīs.³²⁵ Līdz ar to Francija pati priekš sevis bija nospraudusi robežas, kuras Latvijas pārstāvji nezināja, bet pēc tās attieksmes nojauta.

Latviju kaitināja Polijas atkarība no Francijas. Tā nevēlējās viena, bez Francijas piekrišanas, atzīt Latviju un Igauniju *de iure*. 1920.gada jūlija vidū A.Miljerāns telegrafēja pārstāvim Polijā, ka būtu vēlama Polijas atturēšanās no abu minēto valstu atzīšanas.³²⁶ Tā

³¹⁹ Feldmanis, I. Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzīšana un ārpolitikas darbības galvenie virzieni... 37.lp.

³²⁰ Sabiedrotie un robežvalstis. *Valdības Vēstnesis*, 1920, 2.jūlijs, Nr. 146, 2.lpp.

³²¹ 1920.g. 10.augustā ASV izdeva t.s. Kolbija notu, kas bija adresēta pārējām Sabiedroto valstīm un nepārprotami ieteica visus lēmumus, kuriem ir vitāli svarīga nozīme Padomju Krievijai, un īpaši tādu lēmumus, kuri ir par suverenitāšu atzīšanu bijušās Krievijas impērijas teritorijā (Amerikas nota un Baltijas valstis. *Valdības Vēstnesis*, 1920, 31.augusts, Nr. 197, 1., 2.lpp.; Vīgrabs, J. Latvijas atzīšana *de iure*... 583.lp.; Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā*... 69.lpp.)

³²² Akuraters, J. Latvijas politiskā nākotne. *Jaunākās Ziņas*, 1920, 4.septembris, Nr.202, 1.lpp.; Akuraters, J. Francija un Krievijas ideja. *Jaunākās Ziņas*, 1921, 17.janvāris, Nr.12, 1.-2.lpp.

³²³ Hovi, K. *Alliance de revers*... P.116.

³²⁴ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States*... P.88.

³²⁵ MAE AD, Russie 692, P.40-42., 1920.g. 28.jūnijs, *Quai d'Orsay* paziņojums

³²⁶ Turpat, Lettonie 2, P.290., 1920.gada 16.jūlijs, Spa, A.Miljerāna telegramma A. de Panafjē

paša gada beigās Francijas pārstāvis Latvijā Renē Binē brīdināja savu Ārlietu ministriju, ka Polijas nepiekāpība draud sabojāt tās attiecības ar Latviju.³²⁷

Tā kā izskanēja sūdzības par Francijas valdības nepietiekamu atbalstu, uz Baltijas reģionu tika nosūtīts diplomātiskais pārstāvis, kura uzdevums būtu līdzsvarot sāncensu ietekmi un efektīvi aizstāvēt Francijas politiskās un ekonomiskās intereses. 1920.gada jūlijā A.Miljerāns beidzot iecēla L.de Sartigu par Francijas pilnvaroto Igaunijā, Latvijā un Lietuvā. Var uzskatīt, ka A.Miljerāna dotās izsmeļošās instrukcijas atspoguļoja Francijas valdības oficiālās politikas līniju Baltijas reģionā. Līdzīgus norādījumus saņēma arī jaunieceltie Francijas pārstāvji Polijā un Ungārijā. Instrukcijā ārlietu ministrs uzsvēra, ka situācija Baltijas valstīs bija attīstījies tiktāl, ka nu bija laiks diplomātiskā ceļā izveidot Francijas politisko un ekonomisko pārstāvniecību, neskatoties uz to, ka Francija nebija atzinusi trīs Baltijas valstis *de iure*. Pilnīga minēto valstu atzīšana varēja notikt tikai uzvarētājvalstīm kopīgi vienojoties, Francija nevēlējās pieņemt lēmumus, kas vēlāk varētu tikt apstrīdēti.³²⁸ Saskaņā ar A.Miljerāna instrukcijām Francija neuzskatīja, ka pilsoniskas Krievijas atjaunošanas ideja bija pretrunā ar Baltijas valstu pašnoteikšanos. Tādā vai citādā veidā valstīm būtu jāpielāgojas atjaunotajai Krievijai, jāņem vērā tās intereses un jāgarantē pieeja pie jūras. L. de Sartiga uzdevums bija sekot, lai Baltijas valstis nevājinātu Poliju, izmantojot tās neseno sakāvi un cenšoties uz Polijas rēķina iegūt papildus teritorijas.³²⁹ Francija vēlējās ar L.de Sartiga palīdzību, izmantojot Baltijas valstu ostas, atjaunot tās tirdzniecības pozīcijas, kādas Parīzei bija ar Krieviju pirms pasaules kara, un atturēt Baltijas valstis no vienpusīgu privilēģiju došanas Anglijai.³³⁰

Tā kā Latvija bija atkarīga no Eiropas uzvarētājvalstu finansiālā atbalsta un atzīšanas, tās diplomāti baidījās rīkoties patstāvīgi un deva priekšroku konsultācijām ar Francijas un Lielbritānijas pārstāvjiem jautājumā par miera noslēgšanu Padomju Krieviju. Pēc miera līguma parakstīšanas 1920.gada 11.augustā Latvija secināja, ka Francija Latvijas valdībai neizvirza nekādas oficiālas prasības vai norādes. Neapmierinātību ar līgumu pauda Polija, kas tajā brīdī karoja ar Padomju Krieviju.³³¹ Francija uz brīdi bija samierinājusies ar Baltijas valstu izveidošanās faktu.

Vēl viens svarīgs Francijas – Latvijas attiecību aspekts bija Parīzes vēlmes attiecībā uz Austrumeiropas valstu sadarbību. Parīzes miera konferences laikā Francija bija atteikusies no idejas par atsevišķas bufervalsts izveidošanu Reinzemē un Reinas upes kā

³²⁷ MAE AD, Lettonie 3, P.274., 1920.gada 27.decembris, R.Binē telegramma Ārlietu ministrijai

³²⁸ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.68-69.

³²⁹ MAE AD, Russie 692, P.40-41., 1920.g. 29.jūnijs, Nota par Baltijas valstīm ; Hovi, K. *Alliance de revers...* P.70.

³³⁰ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.70.

³³¹ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 51.-52.lpp.

jaunās Vācijas robežas noteikšanu par labu garantiju līgumam ar Amerikas Savienotajām Valstīm un Lielbritāniju. Kad 1919.gada 28.jūnijā parakstīto līgumu ASV Senāts neratificēja, Francijas valdība bija sarūgtināta. Tā bija piekāpusies, bet pretim nedabūja neko no tā, ko uzskatīja par priekšnoteikumiem Francijas drošības garantēšanai. Ņemot vērā šo neveiksmi, Francija uzmanību koncentrēja uz aliansēm ar Austrumeiropas valstīm un paralēli ar jaunu spēku pievērsās Tautu Savienības atbalstīšanai.³³²

Ž.Klemanso nodarbināja Vācijas jautājums, nevis Padomju Krievijas iespējamie draudi. Kaut arī publiski viņš demonstrēja ieinteresētību barjeras starp Vāciju un Padomju Krieviju radīšanā, tās izveides galvenais mērķis bija līdzsvara radīšana Vācijai. Ž.Klemanso uzskatīja, ka Polija viena var veikt šo uzdevumu. Turklāt Ž.Klemanso nebija ieinteresēts Francijas tiešā sadarbībā ar Baltijas valstīm, bet gan tikai vēlējās, lai mazās valstis atbalsta Poliju pret Vāciju. Sākot ar 1919.gada beigām, Francija koncentrējās uz vācu spēku izvākšanu no Baltijas reģiona un darīja to, neskatoties uz padomju armijas pieaugošo spiedienu uz šīm valstīm.³³³ Francijas valdībai, kurai Padomju Krievijas izstāšanās no kara nozīmēja militārā līdzsvara zaudējumu par labu Vācijai, jauno valstu parādīšanās reģionā radīja iespēju izveidot jaunu austrumu barjeru, lai apturētu Vācijas ekspansiju.³³⁴ Baltijas valstīm bija sava loma Francijas Padomju Krievijas politikā. No vienas puses, Sabiedrotie Baltijas valstis uzskatīja par daļu no *sanitārā kordona*, kas stiepās gar Padomju Krievijas robežu, un kā tādām viņām bija nepieciešama rietumu lielvalstu palīdzība iespējama Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā. *Sanitārā kordona* mērķis bija ierobežot lieliniekus Padomju Krievijā un novērst jebkādu Maskavas – Berlīnes tuvināšanos. Francijas ministru prezidentam Ž.Klemanso, kas uz Vāciju skatījās kā uz galveno Francijas drošības apdraudētāju, minētais kordona aspekts bija īpaši svarīgs, tāpēc galvenais mērķis bija stiprināt Poliju, ko *Quai d'Orsay* uzskatīja par jaunu pretsvaru Vācijai. Francija arī Baltijas valstis uzskatīja galvenokārt par aizsargu pret Vācijas mērķiem Baltijas reģionā, līdz ar to Francija nebija vismazāk ieinteresētā valsts trīs jaunu republiku izveidē.³³⁵

Tā kā pirmajos pēckara gados Francijas diplomātiskajās aprindās nebija skaidri formulēts Baltijas valstu jautājums, arī vienotība triju valstu savienības jautājumā nepastāvēja. Par to liecina F.Bertelo un Ž.Laroša sniegtā atšķirīgā informācija. *Quai d'Orsay* Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktors F.Bertelo 1919.gada beigās aizrādīja, ka Francijai nevajadzētu oficiāli atbalstīt Baltijas valstu sadarbību. No vienas puses, tas stiprinātu šo valstu pozīcijas iepretim Padomju Krievijai un Vācijai, taču, no otras

³³² Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.28.

³³³ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.19.

³³⁴ Hovi, K. *Cordon Sanitaire or Barriere de l'Est? The Emergence...* P.65-87.

³³⁵ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.75-76.

pusēs, šo valstu piesaistīšana *de iure* atzītajai Polijai vai Somijai paaugstinātu *de facto* atzīto valstu statusu. F.Bertelo nevēlējās, lai Francija radītu iespaidu, ka tā iestājas par vienotu pret Padomju Krieviju vērstu fronti. Viņa brīdinājumi kļuva asāki līdz ar Helsinku konferences³³⁶ tuvošanos, uz kuru kā novērotāji tika uzaicināti Rietumu valstu pārstāvji un tika prasīta viņu nostāja aliansēs un miera jautājumos.³³⁷ Pati Francija konferencē piedalīties atteicās un brīdināja savus pārstāvjus nekādā gadījumā neiejaukties notiekošajās sarunās. Francija vēlējās, lai Baltijas valstis pašas uzņemas atbildību par pieņemtajiem lēmumiem. Parīze, reālistiski skatoties uz situāciju, saprata, ka valstis nespēs vienoties par kopēju militāru sadarbību.³³⁸ Pretēju viedokli 1920.gada 20.janvāra memorandā pauda Francijas Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktors Ž.Larošs, aizrādot, ka Antantes atbalsts jaunizveidotajām valstīm būtu daudz efektīvāks, ja tās nebūtu izklieģtas. Tādējādi uzvarētājvalstis netieši paziņoja savu vēlmi starp robežvalstīm redzēt pilnībā defensīvu savienību. Īpaši tika atzīmēta savienības miermīlīgā daba un bija vēlama valstu gatavība sniegt savstarpēju palīdzību lielnieku uzbrukuma gadījumā. Valstīm būtu jāatturas no jebkādas iejaukšanās Padomju Krievijas iekšējās lietās.³³⁹

Tā paša gada maijā Krievijas lietu pārzinātājs M.Paleologs sarakstē ar Francijas sūtni Varšavā Andrē de Panafjē nonāca pie secinājuma, ka Polija, kuras nākotne bija visdrošākā, varētu būt Francijai noderīgāka nekā Baltijas valstis. Īpaši ņemot vērā, ka Baltijas valstīm reģionā nav autoritātes un viņu viedoklis netiek ņemts vērā. Savukārt Lietuva bija nozīmīgākā no trijām Baltijas valstīm, bet neuzticama tās orientēšanās uz Padomju Krieviju dēļ. Savukārt Latvija bija nozīmīga tās mērķu ar Poliju sakritības dēļ.³⁴⁰ Tajā pašā laikā minētie Francijas diplomāti secināja, ka nepietiek ar vienas diplomātiskās pārstāvniecības izveidošanu trijās mazajās valstīs ar centru Rīgā. Ņemot vērā Baltijas valstu atšķirīgos mērķus un intereses, nepieciešama pārstāvniecība katrā no tām. Turklāt viņi bija pārliecināti, ka tas neuzlikš Francijai nekādas saistības un nenozīmēs Francijas atbalstu šo valstu statusam.³⁴¹

³³⁶ Helsinku konference bija vispārēja Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Polijas ministru prezidentu, ārlietu ministru un militāro pārstāvju sanāksme, kas norisinājās no 1920.gada 15.līdz 22.janvārim

³³⁷ MAE AD, Russie 704, Dossier III, P.20., 1919.g. 29.decembris, F.Bertelo telegramma Francijas sūtniem Helsinkos, Londonā, Romā Vašingtonā

³³⁸ Turpat, P.20., 1919.g. 19.decembris, F.Bertelo telegramma Francijas sūtniem Helsinkos, Londonā, Stokholmā, Varšavā; arī P.59., 1920.g. 23.janvāris, Francijas ārlietu ministra telegramma sūtnim Helsinkos u.c.

³³⁹ Turpat, Russie 214, 29.lp., 1920.g. 20.janvāris, Francijas ĀM Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktora vietnieks Ž.Laroša nota *Les États limitrophes de la Russie et les Bolchéviks*

³⁴⁰ Turpat, Russie 692, P.10-11, 12-13., 1920.g. 13.maijs, Francijas sūtņa Varšavā A. de Panafjē telegrammas *Quai d'Orsay*; par Lietuvas nozīmi skatīt: Urbaniak, G. French involvement in the polish-lithuanian dispute, 1918-1920. *Journal of Baltic Studies*, 1985, Vol.XVI, No.1, P.52-53.

³⁴¹ Turpat, P.12-13., 1920.g. 13.maijs, Francijas sūtņa Varšavā A. de Panafjē telegrammā *Quai d'Orsay*; P.15-16., *Ouai d'Orsay* Krievijas lietu pārzinātāja M.Paleologa šifrēta telegramma sūtniem Romā, Londonā, Berlīnē, Stokholmā un Varšavā

Bulduru konferences³⁴² dalībniekiem sarīkotajā banketā 1920.gada 5.augustā L. de Sartigs, Francijas virskomisārs Baltijas valstīs, savā uzrunā uzsvēra, ka „Sabiedrotie ar lielu vērību seko visam, kas notiek Baltijas valstīs, un no savas puses pabalsta valstu savienības nodibināšanu”.³⁴³ Pēteris Oliņš, Latvijas sūtniecības sekretārs Polijā, 1920.gada 18.septembrī ziņoja savai valdībai, ka Francija interesējoties par Latviju un vēloties, lai tiktu izveidota Polijas un Baltijas valstu savienība. Atsaukdamies uz sarunu ar Francijas sūtniecības sekretāru Varšavā Paulu Neiraku, viņš rakstīja: „Var redzēt, ka nekas frančiem tā nepatīktu kā *Petite Entente* nodibināšana starp Latviju, Lietuvu un Poliju [...]. Dažas dienas atpakaļ plašā, siltā sarunā P.Neiraks pūlējās pierādīt domu, ka Latvijai nevajagot saistīties tikai ar Angliju [...] viņš vēlētos, lai mēs nenoslēgtos pilnīgi pret viņiem un lai Latvija liktu dažas cerības arī uz Francijas kārtīm.”³⁴⁴ 1920.gadu beigās Francija atbalstīja Latvijas politisku tuvināšanos ar citām Baltijas jūras valstīm,³⁴⁵ savukārt Latvija šajā laikā skeptiski skatījās uz politisku tuvināšanos ar Poliju, Somiju, Igauniju un Lietuvu, uzskatot, ka tai ir jā saglabā stingra neitralitāte jebkurā potenciālā Padomju Krievijas – Polijas konfliktā. Par militāru savienību nemaz nevarēja domāt.³⁴⁶

Latvijas delegācijas Parīzē (tā Francijas galvaspilsētā atradās no 1918.gada novembra) mērķis bija iegūt Latvijas neatkarības atzīšanu, vienoties par kara materiālu piegādi un naudas aizdevumu un iepazīstināt franču sabiedrību ar Latviju. Sabiedrotie nebija formulējuši savu nostāju attiecībā uz Baltijas valstu neatkarību. Francijas atbalsts lielākoties bija politisks, jo tai bija pārāk maz militāro materiālu un Baltijas valstu neatkarības ideja neietilpa Francija ārējās politikas plānos. Cerības uz Ž.Klemanso solījumu iestāties par jauno valstu atzīšanu ļoti ātri izplēnēja. 1919.gadā Latvija kā *iespējams gaistoša (peut-être éphémère)*³⁴⁷ valsts nevarēja gaidīt no Francija neko vairāk kā formālas garantijas, kas nozīmēja, ka līdz ar Krievijas atjaunošanu tai, saglabājot autonomiju, būtu jāiekļaujas

³⁴² Bulduru konference notika no 1920.g. 6.augusta līdz 6.septembrim, tajā piedalījās Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija un Ukraina, konferencē valstis pārstāvēja ministri un ierēdņi, kas pārzināja politiskās un ekonomiskās lietas

³⁴³ Baltijas valstu konference. *Valdības Vēstnesis*, 1920, 6.augusts, Nr. 176, 1.lpp.

³⁴⁴ Počs, K. „*Sanitārā kordona*” valgos... 97.lpp., K.Počs atsaucas uz LVVA materiāliem, neminot konkrētu fondu un lietu

³⁴⁵ MEA AD, Lettonie 3, P.243., 1920.g. 11.decembris, *Quai d'Orsay* par Latvijas atzīšanu *de iure*

³⁴⁶ Turpat, P.239-240., 1920.g. 8.decembris, Latvijas armijas priekšnieka ziņojums par attiecībām ar Padomju Krieviju

³⁴⁷ Turpat, Lettonie 1, P.142.-143., 1919.g. 10.marts, Baltijas lietu pārzinātāja R.Brižēra telegramma sūtnim Kopenhāgenā

Krievijā.³⁴⁸ Tikmēr Francija cerēja izmantot Baltijas valstu sarežģīto stāvokli un vēlmi pēc atzīšanas *de iure*, lai izveidotu aktīvus maiņas – tirdzniecības sakarus un izdevīgi apmainītu Latvijai nepieciešamo munīciju pret linjiem un kokiem. 1919.gada augustā un septembrī Francijas militārā palīdzība bija minimāla, jo tā baidījās no ieroču nelietderīgas izmantošanas. Francija vēlējās Bermonta un Latvijas valdības kopīgu cīņu pret Sarkanās armijas daļām. Tikai Bermonta nostājas dēļ Latvija saņēma lielvalstu palīdzību Rīgas atbrīvošanā. Latvija nevēlējās, lai Francija izmantotu Baltijas valstis par atbalsta punktu intervences plānu Padomju Krievijā realizēšanai; patiesībā loģiskas un tālejošas intervences politikas Parīzei nebija.

Cerot uz kādreizējās Krievijas atjaunošanos, Francija vēlējās, lai Baltijas valstu attiecības ar Padomju Krieviju paliek nenokārtotas (šī iemesla dēļ Latvijas valdība sarunas ar Padomju Krieviju par pamiera līguma noslēgšanu veda slepeni), taču A.Miljerāna ietekmē 1920.gada sākumā *Quai d'Orsay* nosliecās uz jauno valstu atbalstīšanu un attiecību ar atsevišķām Austrumeiropas valstīm nostiprināšanu. Taču *Quai d'Orsay* uzskatīja, ka Latvijai pietiek ar *de facto* atzinumu un turpināja izvairīties no Baltijas valstu pilnīgas atzīšanas. Šis lēmums nevarēja tikt pieņemts bez pilsoniskas Krievijas valdības izveidošanās, Parīze nevēlējās pieņemt lēmumus, kas vēlāk varētu tikt apstrīdēti vai radītu sarežģījumus. Francijas diplomāti rekomendēja arī Polijai atturēties no Latvijas atzīšanas *de iure*. Vēl 1920.gada jūnijā *Quai d'Orsay* uzsvēra Baltijas valstu pagaidu raksturu, to atbalstīšanas mērķis bija Vācijas ietekmes samazināšana. Francija uzskatīja, ka pilsoniskas un pretlielinieciskas Krievijas atjaunošanas ideja nebija pretrunā ar Baltijas valstu pašnoteikšanos, un neredzēja šķēršļus politisko un ekonomisko pārstāvniecību izveidošanai, kā arī tirdzniecības attiecību nodibināšanai.

Ja pirmajos pēckara gados Francijas diplomātiskajās aprindās Baltijas valstu jautājums nebija skaidri formulēts (populāra bija ideja, ka to piesaistīšana *de iure* atzītajai Polijai vai Somijai paaugstinātu *de facto* atzīto valstu statusu), tad 1920.gadā Parīze neiebilda pret iespējamu mazo valstu atbalstu Polijai, lai radītu spēku līdzsvaru Vācijai un novērstu Maskavas tuvošanos Berlīnei. Ja Lietuvu Francija uzskatīja par nozīmīgāko, bet neuzticamāko no trijām Baltijas valstīm, tad Latvija Parīzes priekšstatos bija svarīga tās mērķu ar Poliju sakritības dēļ. Pati Francija nekādā gadījumā nebija ieinteresēta tiešā politiskā sadarbībā ar Baltijas valstīm (izņēmums pirmajos pēckara gados bija ekonomiskā sadarbība, jo Francija vēlējās pārdot Latvijai ieročus un iegūt izejvielas).

³⁴⁸ MAE AD, Lettonie 1, P.134.-136., 1919.g. 14.februāris, Krievu lietu nodaļas (*Service des affaires Russes*) nota par politiku, kādai jābūt attiecībā pret Baltijas valstīm; Lettonie 21, P.24., 1918.g. 2.decembris, Francijas ministru prezidenta un kara ministra vēstule Francijas militārās misijas vadītājam Vladivostokā

2.NODAĻA. LATVIJAS – FRANCIJAS DIPLOMĀTISKO ATTIECĪBU NODIBINĀŠANA UN SŪNTIECĪBAS PARĪZĒ DARBA SĀKUMS

2.1. Ārlietu ministrijas darbība Latvijas *de iure* atzīšanas no Francijas puses panākšanā

Politiskajā ziņā Baltijas valstu centieni panākt savu vēlmju realizēšanos no Francijas cieta regulāras neveiksmes. Viens no spilgtākajiem piemēriem ir novēlotā *de iure* atzīšanas iegūšana.³⁴⁹ *De iure* atzīšana nozīmē pilnu diplomātisko atzīšanu, kas garantē valsts kļūšanu par starptautisko tiesību subjektu un dod iespēju starp valstīm nodibināt diplomātiskas attiecības. *De iure* atzīšanai ir pastāvīgs un neatsaucams raksturs, Latvijai tas nozīmēja iekļaušanos pēckara politiskajā sistēmā. Francijas cerības uz savas agrākās sabiedrotās, vecās Krievijas, atjaunošanu izgaisa ļoti lēni (tomēr Francijā tas notika agrāk, nekā Amerikas Savienotajās Valstīs, kas Latviju *de iure* atzina tikai 1922.gada 27.jūlijā³⁵⁰). Latvija *de iure* atzīšanu neieguva drīz pēc miera līguma ar Padomju Krieviju noslēgšanas 1920.gada 11.augustā, ne arī uzreiz pēc P.Vrangeļa armijas sakaušanas 1920.gada novembrī. Lielvalstīm vajadzēja vēl vairāk kā divus mēnešus, līdz 1921.gada 26.janvārī Latvijas lūgums tika izpildīts.³⁵¹ Francija, pieņemot ārpolitiskos lēmumus, mēģināja uzminēt Padomju Krievijas nākotni, kā arī tās iespējamo ārpolitisko kursu. Francijas Baltijas valstu politika bija balstīta uz pieņēmumiem, kas vēlāk izrādījās nepatiesi. Tā laika Latvijas politiskie darbinieki uzskatīja, ka jauno valstu neatkarības atzīšanai bija jānotiek Parīzes Miera konferencē, bet neskaitāmu iemeslu dēļ tas nenotika. Rietumu lielvalstis Baltijas valstis atzina ar novēlošanos, tad, kad nebija vairs neviena loģiska argumenta pret to pastāvēšanu.³⁵²

Latvijas pārstāvis Parīzē O.Grosvalds, neskatoties uz nelabvēlīgo politisko noskaņojumu pret Baltijas valstīm, centās pārliecināt Francijas valdības pārstāvjus un starptautisko sabiedrību juridiski atzīt reālo situāciju Baltijas valstīs. Tika izdoti bukleti, organizētas lekcijas, notika regulāras tikšanās, kuru mērķis bija pierādīt Baltijas valstu spēju pastāvēt. Latvijas pārstāvju centienus panākt no Eiropas lielvalstīm juridisku atzīšanu

³⁴⁹ Hinkkanen, M.-L. Bridges and Barriers, Pawns and Actors, The Baltic States in East-West Relations in the 1920s. *Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period. Studia Baltica Stockholmiensia* 8. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991, P.433.

³⁵⁰ ASV konsula Rīgā 1922.g. 28.jūlija nota par Latvijas valdības atzīšanu un 1922.g. 28.jūlija ASV paziņojums. Grām.: *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu...* 114.-115.lpp.; MAE AD, Lettonie 5, P.210., 1922.g. 15.augusts, de Martela vēstule *Quai d'Orsay*

³⁵¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 121.l., 29.lp., 1921.g. 26.janvāris, oficiālais komunikē – īss ziņojums par Latvijas un Igaunijas atzīšanu *de iure*

³⁵² Trapans, J.A. The west and the recognition of the Baltic States... P.153, 161, 162.

pamatīgi apgrūtināja uz rietumiem aizbēgušie agrākie krievu politiskie vadītāji un kultūras darbinieki.³⁵³

Vairāki vēsturnieki uzskata, ka Francijas attieksme pret Baltijas valstu atzīšanu *de iure* sāka mainīties pēc ģenerāļa P.Vrangeļa karaspēka sagrāves 1920.gada rudenī un tā evakuācijas no Dienvidkrievijas.³⁵⁴ Taču šīs izmaiņas sākotnēji nebija visaptverošas, tās iezīmējās tikai atsevišķu franču diplomātu uzskatos. Francija lēnām saprata, ka stāvoklis ir negrozāms. Līdz ar to bija nepieciešama Francijas pozīcijas pārskatīšana Baltijas valstu atzīšanas jautājumā, bija jāmaina Francijas prioritātes. Atzīstot Latviju un Igauniju, Francija cerēja nolīdzināt to attiecības ar Poliju un tādējādi panākt Baltijas savienības izveidošanos.³⁵⁵ Šīs izmaiņas Francijas uzstādījumos iezīmējās jau 1920.gada beigās. Bija nepieciešams zināms laiks, „lai pēdējo notikumu sekas reāli izpaustos” un „nobriestu atziņa par nacionālo valstu nozīmi un nākotni”. *Quai d’Orsay* pārstāvis Žozefs Grenārs izteicās: „Ka Jūs pastāviet, to mēs tagad labi zinām. Bet, ka Jūs esat nepieciešami (*une nécessité*) – šai atziņai pamazām te jāiesakņojas un tas prasa kādu laiku”.³⁵⁶

Savukārt K.Hovi uzskata, ka vienīgās Francijas attieksmē notikušās izmaiņas 1920.gada otrajā pusē saistāmas ar atteikšanos atzīt Lietavas neatkarību plānotās alianses ar Poliju dēļ. Viņš uzsver, ka attiecībā uz pārējām Baltijas valstīm, Francijas attieksme joprojām bija laipna, tika uzsāktas sarunas par ekonomisko sadarbību (galvenokārt par franču bruņojuma apmaiņu pret Latvijas liniem). Tātad mainījās nevis Francijas attieksme pret Baltijas valstīm, bet pret līdz šim novārtā atstāto *de iure* atzīšanas jautājumu. Tā pamatā bija divi apstākļi – Krievijas problēmas attīstība un franču vēlme atbalstīt Polijas politiku Baltijas valstīs.³⁵⁷ Latvijas diplomātiskajās aprindās un plašākā sabiedrībā bija pieaugusi neapmierinātība ar Poliju, kas bija Latvijai tuvākā Tautu Savienības dalībvalsts un ar kuru notika sarunas par savienības izveidi, kā arī ar Franciju, kas kā lielākā Eiropas kontinenta valsts atbalstīja Poliju. Tāpat kā Polija, arī Somija gaidīja no Francijas akceptu Baltijas valstu *de iure* atzīšanai.³⁵⁸ Taču tajā pašā laikā Latvijas pārstāvji saprata, ka atzīšanas

³⁵³ Zariņš K. Zigfrīds Meierovics un sadarbība ar viņu... 118.-125.lpp.; LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 3.lp., 1923.g. 24.decembris, O.Grosvalda vēstule Z.Meierovicam

³⁵⁴ Feldmanis, I. Latvijas valsts: izveidošanās un starptautiskā atzīšana... 15.lpp.; Počs K. Ārējais faktors Latvijas izveidošanas procesā... 44.-59.lpp.; Tepfers, J. Ārlietu ministrs Z.A.Meierovics un cīņa par Latvijas valsts tiesisko atzīšanu... 32.lpp.; Lauga, J. „Un Eiropa kļūtu jaunāka...” *Atpūta Atmodai*, 1993, 30.janvāris, Nr. 7 (111). 7.lpp.

³⁵⁵ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.90.

³⁵⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 117.l., 168.lp., 1920.g. 3.decembris, O.Grosvalda konfidenciāls ziņojums Latvijas ārliet. min.

³⁵⁷ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.116.

³⁵⁸ MAE AD, Russie 692, P.18, 1920.g. 22.maijs, Francijas sūtņa Helsinkos telegramma *Quai D’Orsay*; Somijas Republikas ārlietu ministra 1921.g. 26.janvāra nota par Latvijas valsts un Latvijas Pagaidu valdības *de iure* atzīšanu. Grām.: *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu...* 84.lpp.

lēmums nebija atkarīgs vienīgi no Francijas, bet visām uzvarētājvalstīm kopā.³⁵⁹ Turklāt Francijai Baltijas valstīs bija arī savas specifiskās intereses. Ja Polijas veidotā barjera tiktu paplašināta uz ziemeļiem, Latvijas iespējas samazinātos.

1920.gada beigās un 1921.gada sākumā Francijas valdība nolēma rūpīgi pārdomāt Baltijas valstu *de iure* atzīšanas jautājumu. Šajā laikā iezīmējās uzvarētājvalstu viedokļu krasas atšķirības. Itālija ideju joprojām atbalstīja, Amerikas Savienotās Valstis – asi noraidīja, Lielbritānija klusēja. Francija nolēma izmantot šo situāciju un panāca atzīšanu, kas palielināja tās ietekmi reģionā un atbalstīja tās sabiedrotās Polijas mēģinājumus izveidot savienību, kas savukārt laika gaitā nodrošinātu Francijai ekonomiskās priekšrocības un stiprinātu tās prestižu.³⁶⁰ 1920.gada decembrī Ženēvas konferences laikā franču avīzes ievietoja ļoti atšķirīgu informāciju par Baltijas valstu izredzēm.³⁶¹ Latvijas pārstāvji bija neziņā, kas pieņems lēmumu par Baltijas valstīm – Eiropas lielvalstis vai Tautu Savienība Ženēvā.³⁶²

Francijas un ASV nostājas dēļ Latvija saskārās ar grūtībām iestāties Tautu Savienībā. 1920.gada novembrī Latvija, lai nostiprinātu savu starptautisko stāvokli, atkārtoti izvirzīja jautājumu par uzņemšanu Tautu Savienībā (pirmo reizi lūgumu Latvija bija iesniegusi 1920.gada maijā). Uzvarētājiem, kopīgi vienojoties, Latvijas ierosinājuma realizācija tika novilcināta. Vienīgi Itālija jau toreiz atklāti atbalstīja Baltijas valstu atzīšanu un uzņemšanu Tautu Savienībā.³⁶³ No Francijas pārstāvjiem Latvijas pusē nostājās tikai Tautu Savienības Padomes priekšsēdētājs Leons Buržuā. Francijas delegācijas vadītājs Renē Vivianī bija izteikti negatīvi noskaņots. Lielbritānija šajā gadījumā nevēlējās frančus kaitināt.³⁶⁴ Izvirzījās jautājums, vai jauno valstu uzņemšana Tautu Savienībā nozīmētu arī to atzīšanu *de iure*.³⁶⁵ 1920.gada 25.novembrī O.Grosvalds secināja, ka Amerikas iespaids dēļ Francijas attieksme Ženēvā pēdējās dienās mainījies, ar franču balsīm Latvija vairs nevarēja rēķināties.³⁶⁶ Dažas dienas vēlāk, 28.novembrī, Z.Meierovics vēstulē O.Grosvaldam Latvijas

³⁵⁹ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.118.

³⁶⁰ Turpat, MAE AD, Lettonie 3, P.286., 1920.g. 31.decembris, Francijas sūtņa Romā telegramma; Lettonie 4, P.5-7., 1921.g. 3.janvāris, telegramma pārstāvjiem Kauņā, Varšavā, Stokholmā, Helsinkos, Berlīnē; P.33. 1921.g. 26.janvāris, A.Briāna vēstule Latvijas pārstāvim

³⁶¹ Piemēram, skatīt: Bulletin du Jour. Les souverains Danois à l'Élysée Baltique et Caucase. *Le Temps*, 11 Décembre 1920, No.21681, P.1.; A la Société des Nations. L'Admission des Nouveaux Etats. *La Figaro*, 22 Novembre 1920, No. 326, P.2. u.c.

³⁶² LVVA, 2575.f., 1.apr., 297.l., 39.lp., 1920.g. 14.decembris, sūtnis Parīzē O.Grosvalds sūtnim Londonā G.Biseniekam

³⁶³ MAE AD, Lettonie 3, P.286, Roma, 1920.g. 31.decembris, Šarla Barē telegramma Francijas Ārlietu ministrijai

³⁶⁴ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika. I sējums...* 60., 62.lpp.

³⁶⁵ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* 1921. 59.-60.lpp.

³⁶⁶ LVVA, 2575.f., 1.apr., 297.l., 54.lp., 1920.g. 25.novembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam; 364.l., 16.lp., 1920.g. 1.decembris, Londona, G.Bisenieks Z.Meierovicam

stāvokli raksturoja kā delikātu: „Pieņemt pret Francijas - Amerikas gribu grūti. Atraidīt jeb, diplomātiski runājot, atkal „atlikt” - arī neērti.”³⁶⁷

Desmit dienas vēlāk, 9.decembrī, Tautu Savienības rezolūcijā tika deklarēts, ka pašreizējie apstākļi neļauj pieņemt galīgo lēmumu. Jauno valstu uzņemšanas Tautu Savienībā gadījumā uz tām attiektos arī pakta 10.pants, saskaņā ar kuru lielvalstīm būtu jāgarantē to robežas. Tas varēja radīt grūtības un uzliktu nevajadzīgu atbildību.³⁶⁸ Lielvalstīm grūtības sagādāja atrast pamatotos iemeslus jautājuma atlikšanai. Lielbritānija uzskatīja, ka šis jautājums būtu jāizlemj Sabiedrotajiem, turklāt 1920.gada decembrī Londona bija pārliecināta, ka apstākļi tam nebija labvēlīgi.³⁶⁹ Pēc Z.Meierovica domām, lēmuma pieņemšana par Latvijas uzņemšanu Tautu Savienībā bija atkarīga no Francijas. Anglija un Itālija dažādu iemeslu dēļ no iniciatīvas atteicās. Latviju *de iure* vēl nebija atzinusi neviena valsts. Analizējot situāciju, viņš uzsvēra, ka jautājuma aktualizācija varēja notikt no Francijas puses, taču, tā kā Parīze šo soli saistīja ar proporcionālas daļas agrākās Krievijas parāda saņemšanu no jaunajām valstīm, cerības bija minimālas.³⁷⁰ Tomēr, lai jauno valstu nenoteiktais statuss nenostādītu tās neizdevīgā pozīcijā, lielvalstis ļāva tām piedalīties daļā Tautu Savienības tehnisko organizāciju (piemēram, higiēnas, tranzīta u.tml.).³⁷¹ Lielvalstis bija vienojušās, ka tik nopietnu lēmumu kā Baltijas valstu uzņemšanu Tautu Savienībā un *de iure* atzīšanu nepieņems, kamēr Krievijā, kas bija galvenā šajā jautājumā ieinteresētā valsts, nebūs izveidojusies normāla valdība.³⁷² J.Seskis bija pārliecināts, ka lēmuma izšķiršanā noteicošā loma bijusi Francijai, kura joprojām iestājās pret Latvijas atzīšanu *de iure* un pret tās uzņemšanu Tautu Savienībā.³⁷³ Līdzīga informācija tika pausta arī latviešu presē, par ko Francijas konsuls Rīgā satraukti ziņoja uz Parīzi.³⁷⁴

Pēc rezolūcijas deklarēšanas debatēs aktīvi uzstājās franču pārstāvis R.Vivianī, kas, oponējot Lielbritānijas viedoklim, uzsvēra, ka Tautu Savienībā nav iespējams uzņemt valstis, kurām nepieciešamības gadījumā nespētu sniegt palīdzību. J.Vīgrabs savās atmiņās

³⁶⁷ LVVA, 2575.f., 1.apr., 364.l., 21.-22.lp., 1920.gada 28.novembris, Rīga, Latvijas ārlietu ministrs G.Biseniekam Londonā; 24.lp., 1920.g. bez datuma, Z.Meierovics; L&U. Tautu Savienība un jaunās valstis. *Latvijas Kareivis*, 1920, 30.novembris, Nr. 235, 1.lpp.

³⁶⁸ MAE AD, Russie 692, P.166., 1921.g. 26.janvāris, Sabiedroto konference Parīzē, Baltijas un Kaukāza valstu atzīšana *de iure*

³⁶⁹ LVVA, 2575.f., 1.apr., 433.l., 33.lp., 1920.gada 8.decembris, Lielbritānijas *Foreign Office* Latvijas pārstāvim G.Biseniekam

³⁷⁰ Turpat, 364.l., 21.-22.lp., 1920.g. 28.novembris, Z.Meierovica vēstule G.Biseniekam; Z.Meierovica vēstule O.Grosvaldam 1920.g. 28.novembrī un O.Voitam 1920.g. 2.decembrī Ženēvā. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 459.-461., 463.-464.lp.

³⁷¹ MAE AD, Lettonie 3, P.244, 1920.g. 11.decembris, *Quai d'Orsay* par Latvijas atzīšanu *de iure*.

³⁷² Turpat, P.243., 1920.g. 11.decembris, *Quai d'Orsay* par Latvijas atzīšanu *de iure*; P.247., 1920.g. 13.decembris, *Quai d'Orsay* vēstule par Latvijas Republiku

³⁷³ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās un viņas izredzes...* 1921. 51.-52., 70.lpp.

³⁷⁴ MAE AD, Lettonie 3, P.258., bez datuma (aptuveni 1920.g. 2.decembra vidus vai otrā puse), Francijas konsula Rīgā vēstule

papildināja apstākļu analīzi, uzsverot franču pārliecību, ka stāvoklis Padomju Krievijā var mainīties. Ja tur radīsies jauna valdība, kura pieprasīs izeju uz jūru, tad Tautu Savienībai būtu jāuzņemas atbildība, kuru tā nebija gatava uzņemties.³⁷⁵ Francija kā priekšlaicīgu noraidīja arī rezolūcijas papildinājumu, kurā bija paredzēta Baltijas valstu piedalīšanās Tautu Savienības sēdēs un debatēs.³⁷⁶ Tajā pašā laikā L.de Sartigs no Kauņas ziņoja, ka Baltijas valstu neuzņemšana Tautu Savienībā dod Maskavai iespaidu, ka Eiropas lielvalstis nav ieinteresētas šo valstu nākotnē un tādējādi ļauj Padomju Krievijai rīkoties pēc saviem ieskatiem.³⁷⁷ Apmēram tajā pašā laikā Francijas delegācijas Tautu Savienībā sekretārs ieteica Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāram F.Bertelo rīkoties, lai novērstu vācu un lielinieku ietekmes pieaugumu Latvijā. Viņš uzsvēra, ka nedrīkst palaist garām pozitīvo situāciju Baltijas reģionā, un ieteica izturēties draudzīgi pret Latviju, tad Francija būs ieguvēja un varēs politiski un ekonomiski to izmantot.³⁷⁸ Latvijas prese un sabiedrība Tautu Savienības izvairīgo rezolūciju attiecībā uz Latvijas uzņemšanu Tautu Savienībā novērtēja izteikti negatīvi. Galvenie pārmetumi bija izteikti Francijai. Piemēram, *Latvijas Vēstnesis* publicēja plašāku rakstu, kurā bija teikts, ka „Latvijas neuzņemšana ir nekautrīga atzīšanās, ka pāri visiem ideālajiem pasaules kara lozungiem paceļas baņķieru intereses, kuras nevar pieļaut, ka ar Krievijas saskaldīšanos aiziet bojā kāds franks skanoša zelta, ko lielās valstis aizdevušas Krievijai”.³⁷⁹

Tautas Savienības Ženēvas asamblejas laikā Z.Meierovics secināja, ka lēmumu par Latvijas *de iure* atzīšanu drīzāk jāmeklē Eiropas lielākajās galvaspilsētās – Parīzē, Romā un Londonā, nevis Tautu Savienības juridiskajā komisijā.³⁸⁰ Z.Meierovics uzsāka aktīvu darbu minētajās pilsētās. 1921.gada sākumā viņš nosūtīja notu ar lūgumu atzīt Latviju *de iure* visām Tautu Savienībā pārstāvētajām valstīm (kopskaitā 31), izņemot Antantes valstis.³⁸¹ Palēnām situācija mainījās Latvijai par labu. Pēc šīs neveiksmes Latvijas diplomāti turpināja savas valsts propagandēšanu Parīzē un citās galvaspilsētās. Franču vēsturnieks Šarls Seņoboss 1920.gada 27.decembrī noorganizēja Z.Meierovica tikšanos ar Francijas valsts prezidentu A.Miljerānu un ar Francijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāru Filipu Bertelo.³⁸² Šīs tikšanās uzskatāmas par pagrieziena punktu Francijas attieksmē pret Latviju. Vēstures

³⁷⁵ Vīgrabs, J. Latvijas atzīšana *de iure*... 587.lpp.

³⁷⁶ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā*... 72.-73.lpp.

³⁷⁷ MAE, Russie 692, P.143., 1920.g. 31.decembris, L.Sartiga telegramma *Quai d'Orsay*

³⁷⁸ 1920.g. 24.novembris. Francijas delegācijas Tautu Savienībā sekretāra vēstule Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāram F.Bertelo. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome III, 24 Septembre 1920 – 15 Janvier 1921... P.328-329.

³⁷⁹ Akmens, I. Tautu Savienība pret jaunajām valstīm. *Latvijas Vēstnesis*, 1920, 20.decembris, Nr. 132. 1.lpp.

³⁸⁰ Or. Diplomātiskā cīņā dēļ *de iure*. Saruna ar ārlietu ministru Z.Meierovicu. *Brīvā Zeme*, 1921, 10.februāris, Nr.34. 1.-2.lpp.

³⁸¹ Vīgrabs, J. Latvijas atzīšana *de iure*... 596.lpp.

³⁸² LVVA, 2574.f., 4.apr., 121.l., 9.lp., 1921.g. 9.februāris, O.Grosvalda ziņojums Z.Meierovicam

profesoram Š.Seiņobosam bija liela nozīme ne tikai sarunu noorganizēšanā, bet arī neatkarīgas Latvijas idejas popularizēšanā. Ir zināms, ka 1920.gada decembra beigās, īsi pirms F.Bertelo tikšanās ar Z.Meierovicu, Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs prasīja savam draugam Š.Seiņobosam konfidenciālu memorandu par Latviju, kurš arī izteikti labvēlīgs Latvijai tika iesniegts.

Ņemot vērā, ka neatkarīgu Baltijas valstu izveidošanās un to atzīšana *de iure* bija cieši saistīta ar Eiropas lielvalstu nostāju, jaunās valstis nevarēja izvēlēties, vai vēlas būt par barjeru starp rietumiem un austrumiem. Šis jautājums tika izlemts iepriekš. Taču tās varēja izlemt, kādā mērā savas drošības intereses tās vēlas saistīt ar Eiropas lielvalstu atšķirīgajiem priekšstatiem par šīm valstīm kā barjeru.³⁸³ Sarunā ar F.Bertelo jāakcentē Z.Meierovica izmantotā politiski-psiholoģiskā argumentācija, uzsverot Baltijas valstu lomu Austrumeiropā un gatavību pildīt aizsargu lomu. Z.Meierovics īpaši atzīmēja apstākli, ja Baltijas valstīm „liek par daudz ilgi gaidīt uz tiesisko atzīšanu, iedzīvotājos var ņemt virsroku boļševistiskās tendences”.³⁸⁴ Pēdējais faktors par latviešu tautas ticības zudumu Ārlietu ministrijas centieniem tiek pieminēts vairākkārt.³⁸⁵

1921.gada 18.februāra Satversmes sapulcē Z.Meierovics deva Francijas politiskā soļa vērtējumu, uzsverot, ka tikai 1920.gada decembra beigās Francija atteikusies no savas agrākās politikas un iestājusies par Baltijas valstīm. Līdz tam Francijas vadošie politiķi cerēja uz Krievijas impērijas atjaunošanu ar intervences, blokāžu un citu līdzekļu palīdzību.³⁸⁶ Šo viedokli apstiprina Latvijas pārstāvja Francijā 1921.gada 9.februāra politiskajā ziņojumā paustā informācija. Tajā O.Grosvalds uzsvēra, ka viņa un Latvijas ārlietu ministra Z.Meierovica tikšanās laikā ar prezidentu A.Miljerānu 1920.gada 27.decembrī un ar Francijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāru F.Bertelo 28.decembrī varēja secināt, ka, pirmkārt, Francijas nākusi pie pārliecības, ka Baltijas valstu jautājums izšķirams bez Padomju Krievijas jautājuma atrisināšanas, un, otrkārt, Francija uzskata Latviju kā ievērojamāko, stabilāko un spējīgāko locekli Baltijas valstu starpā.³⁸⁷ Neskatoties uz spēcīgo opozīciju, kas joprojām bija Francijas parlamentā pret Latvijas juridisko atzīšanu, Z.Meierovicam izdevās panākt no A.Miljerāna solījumu atbalstīt Latvijas valstiskuma starptautisko atzīšanu.³⁸⁸ O.Grosvalds ziņojumā uzsvēra, ka šis bija pirmais daudzmaz

³⁸³ Hinkkanen, M.-L. Bridges and Barriers, Pawns and Actors, The Baltic States... P.435.

³⁸⁴ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 24.lp.

³⁸⁵ Брамановъ, Эм. De jure. *Сегодня*, 28 января 1921 г., № 23, стр. 1. u.c.

³⁸⁶ Meierovics, Z.: *Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 343.lpp.

³⁸⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 121.l., 9.lp., 1921.g. 9.februāris, O.Grosvalda ziņojums Z.Meierovicam; Druva, J. Mūsu ārpolitikas pieci gadi... 29.lp.

³⁸⁸ Feldmanis, I. Latvijas valsts: izveidošanās un starptautiskā atzīšana... 16.lpp.

konkrētais solījums no franču pārstāvju puses, kas deva kaut ko vairāk par *status quo ante*.³⁸⁹

1920.gadu beigās notika lielas personību maiņas Francijas pārvaldē. Veselības iemeslu dēļ prezidenta pilnvaras pārtrauca pildīt Pols Dešanel, viņa vietā nāca toreizējais ministru prezidents un Nacionālā Bloka neformālais līderis A.Miljerāns. Par ministru prezidentu kļuva Jūras lietu ministrs Žoržs Lēgs. Neskatoties uz varas maiņu, Ž.Lēgs mantoja A.Miljerāna ministru kabinetu, un realitātē prezidentam bija lielāka vara, nekā tas bija atļauts konstitūcijā. Francijas ārpolitikas kursā lielu lomu spēlēja M.Peleologa atstādināšana no Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāra amata. Saskaņojot to ar A.Miljerānu, Ž.Lēgs viņa vietā iecēla F.Bertelo, agrāko Politisko un tirdzniecības lietu departamenta vadītāju. Tas nozīmēja Francijas augstāko amatpersonu ietekmes pieaugumu Ārlietu ministrijā un veicināja pieņēmuma par Padomju Krievijas lomas franču ārlietu politikā mazināšanos nostiprināšanos. Radās pārliecība, ka Francija atgriezīsies pie agrākās austrumu un centrālās Eiropas alianšu politikas. Par Politisko un tirdzniecības lietu departamenta vadītāju kļuva grāfs Emanuēls Pereti de la Roka.³⁹⁰

1920.gada decembrī L. de Sartigs no Kauņas telegrāfiski brīdināja Francijas Ārlietu ministriju par Padomju Krievijā nostiprinājušos uzskatu – neatzīstot Baltijas valstis, Antante parāda, ka nav ieinteresētas šo valstu nākotnē un atstāj tās Padomju Krievijas ziņā.³⁹¹ Turklāt franči ļoti labi apzinājās grūtības, kādas radās Polijai, mēģinot izveidot savienību ar Baltijas valstīm. Latvijas entuziasma trūkumu franči skaidroja galvenokārt ar Polijas nevēlēšanos nākt pretim savai ziemeļu kaimiņienei, atzīstot to *de iure*.³⁹² 1920.gada nogalē Francijas ārpolitika attiecība pret Austrumeiropu ievērojami mainījās. *Sanitārā kordona* dimensija bija zaudējusi iepriekšējo nozīmi. Kļuva skaidrs, lai līdzsvarotu Vāciju, būtu noderīgi radīt pretsvaru Austrumeiropā. Francija uzskatīja, ka Austrumu barjeras jeb *alliance de revers*³⁹³ galvenajiem veidotājiem jābūt Polijai un Mazai Antantei. To primārais uzdevums bija savaldīt Vāciju. Pēc Latvijas un Igaunijas atzīšanas arī šīm valstīm vajadzēja kļūt par šīs barjeras daļu un stiprināt Poliju. Šis uzdevums jau kopš 1920.gada rudens tika attiecināts uz Lietuvu. Francija ar labvēlību skatījās uz Lietuvas federāciju ar Poliju, kas mazinātu Lielbritānijas ietekmi Baltijas valstīs un, svarīgākais, stiprinātu Polijas barjeru pret

³⁸⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 121.l., 10.lp., 1921.g. 9.februāris, O.Grosvalda ziņojums Z.Meierovicam

³⁹⁰ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.73, 74.

³⁹¹ MAE AD, Lettonie 3, P.285, Kowno, 30 Décembre 1920, Sartiga telegramma

³⁹² Turpat, P.274, Riga, 27 Décembre 1920, R.Binē ziņojums

³⁹³ Ar *alliance de revers* saprot Francijas veidotās alaianses ar citām valstīm, kas atradās otrā pusē (vai aiz muguras) tiešajam pretiniekam un kas ļāva atvērt otru fronti, ielencot pretinieku un tādējādi atjaunojot spēku līdzsvaru

Vāciju.³⁹⁴ Šo ideju nonākšana no Francijas Ārlietu ministrijas kabinetiem līdz reālai apspriešanai prasīja laiku.

Z.Meierovics un citi tā laika politiķi un sabiedriskie darbinieki īpaši uzsver viedokli par Franciju kā Latvijas *de iure* atzīšanas iniciatori. Šis uzskats valdīja vēlāk tapušos pētījumos, un tikai atsevišķi vēsturnieki pievērsās faktam, ka Lielbritānija ierosinājusi atzīt Baltijas valstis *de iure* daudz agrāk – jau 1918. un 1919.gada sākumā, ja tās sabiedrotie rīkotos līdzīgi,³⁹⁵ taču Francija to kategoriski noraidīja, un arī politiskais noskaņojums Eiropā tajā laikā vēl nebija nobriedis tādām lēmumiem. Pakāpeniski Lielbritānijas attieksme kļuva arvien pretrunīgāka, nenoteiktāka un pat neparedzama.³⁹⁶ Līdzīga informācija par Lielbritānijas gatavību tuvākajā laikā dot Latvijai *de iure* atzīšanu Rīgu sasniedza arī 1920.gada sākumā.³⁹⁷ Taču reāli nekas nenotika, Lielbritānija tobrīd baidījās no vienpersonisku lēmumu pieņemšanas un solījumus izteica tikai nenozīmīgās mutiskās sarunās. Lielbritānijas Ārlietu ministrija Baltijas valstis atzīt *de iure* ierosināja arī 1920.gada 9.aprīlī, piebilstot, ka tas nenozīmētu pienākumu šīs valstis aizsargāt. Tādējādi Lielbritānija redzēja iespēju kā Sabiedrotie varētu iejaukties Lietuvas – Polijas robežu strīdā, kā arī tādā veidā tā cerēja mazināt franču ietekmi reģionā. Franču viedokli Baltijas valstu *de iure* atzīšanas jautājumā Lielbritānija vēlējās noskaidrot arī 1920.gada 10.jūnijā,³⁹⁸ pats par sevi saprotams, ka Francijai šāda ideja nepatika. Latvijas diplomātiskais pārstāvis J.Seskis atmiņās mēģināja aizstāvēt Lielbritāniju, uzskatot, ka Anglija līdz 1921.gada sākumam neko nedarīja, lai veicinātu Latvijas atzīšanu *de iure*, jo vēlējās savu politiku šajā ziņā saskaņot ar Franciju, jo Antantes Augstākā padome centās visus svarīgos lēmumus pieņemt vienbalsīgi.³⁹⁹

Atšķirībā no Anglijas agrākajiem piedāvājumiem, 1920.gada beigās izskanējusi Francijas iniciatīva guva atbalstu un tāpēc tiek īpaši uzsvērtā (arī pašai Francijai to patika atzīmēt⁴⁰⁰). Informāciju par to, ka Francija telegrāfiski pieprasījusi Anglijas, Amerikas un Itālijas viedokli līdzšinējās pozīcijas maiņā attiecībā uz Baltijas valstu atzīšanu *de iure*, O.Grosvalds saņēma 1920.gada 29.decembrī no Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības

³⁹⁴ Wandycz, P. *France and Her Eastern Allies...* P.181.

³⁹⁵ Meierovics, Z.: *Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 343.lpp.; Druva, J. Mūsu ārpolitikas pieci gadi... 29.lp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 62.-69.lpp.

³⁹⁶ Feldmanis, I. Latvijas valsts: izveidošanās un starptautiskā atzīšana... 11.lpp.

³⁹⁷ LVVA, 2575.f., 1.apr., 297.l., 254.lp., 1920.g. 14.februāris, O.Grosvalds Latvijas Legācijai Londonā

³⁹⁸ MAE AD, Russie 692, P.35-39., 1920.g. 22.jūnijs, par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas atzīšanu; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 58.lpp.

³⁹⁹ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* 1921. 81.lpp.

⁴⁰⁰ 1921.g. 26.janvāris. Francijas ārlietu ministra A.Briāna vēstule komisāram Kauņā un konsuliem Rīgā un Tallinā. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome I, 16 Janvier – 30 June 1921... P.63.

lietu departamenta direktora grāfa E.Pereti de la Roka.⁴⁰¹ To apliecina arī Francijas arhīva dokumenti.⁴⁰² Jāuzsver, ka arī Francija nebija gatava rīkoties viena, bet atzītu Latvijas Republiku *de iure*, ja uz identisku soli būtu gatavas pārējās Sabiedrotās.⁴⁰³ Ž.Lēgs nebija drošs, ka uzsāktā viedokļu apmaiņa ar pārējām lielvalstīm par politiku attiecībā uz Baltijas valstīm, kas varētu radīt nopietnas sekas Eiropas politiskajā sistēmā, varētu dot kādus pozitīvus rezultātus. Kādā vēstulē viņš uzsvēra: lai neradītu veltas cerības, Latvija nedrīkstētu uzzināt visos sīkumos franču apsvērumus.⁴⁰⁴ Francijas sūtņiem ārvalstīs ārlietu ministrs atzīmēja, ka Francija nav zaudējusi interesi par Latviju. Tāpat viņš bija pārliecināts, ka arī pašreizējā stāvoklī Latvija bauda visas svarīgākās priekšrocības – lielvalstis uztur ar to draudzīgas attiecības un ir pavērušas tai Tautu Savienības durvis, tādējādi piešķirot praktiskas priekšrocības.⁴⁰⁵

1920. un 1921. gadu mijā latviešu prese organizēja sava veida kampaņu pret Franciju. Laikrakstos tika ievietoti raksti, kuros izskanēja asi pārmetumi Francijai par tās kavēšanos Latvijas *de iure* atzīšanā. Piemēram, J.Akuraters *Jaunākajās Ziņās* rakstīja: „Šī brīvības zeme [Francija – A.B.] ne ar acīm nepamirkšķinātu mūsu labā, ka Krievija atjaunodamās ierītu mūs savā bezdibēnī”.⁴⁰⁶ Ņemot vērā to, ka publikācijas piesaistīja Francijas uzmanību, jāsecina, ka kampaņa bija izdevusies. Francijas ārlietu ministrs Ž.Lēgs vēstulē L.de Sartigam un R.Binē lūdza viņus vērsties pie Latvijas valdības un lūgt tai apturēt kampaņu, kurā Francija tiek padarīta par galveno atbildīgo valsti Latvijas neuzņemšanā Tautu Savienībā. Francijas ārlietu ministrs pauda sašutumu par šādiem, viņaprāt, nepamatotiem pārmetumiem (ņemot vērā Francijas līdz šim sniegto palīdzību un labvēlīgu raudzīšanos uz Latvijas pieprasītajām ieroču un munīcijas piegādēm). Tajā pašā laikā viņš atzīmēja vienu pozitīvu aspektu – prasība liecina, ka Latvija tieši no Francijas sagaida tās drošībai nepieciešamo palīdzību.⁴⁰⁷

Z.Meierovics, par katru cenu cenzdamies panākt Latvijas atzīšanu un īpaši uzņemšanu Tautu Savienībā, ierosināja Lielbritānijas pārstāvjiem, lai Baltijas valstu gadījumā par spēkā neesošu uzskata Tautu Savienības satversmes 10.pantu par obligātu palīdzību kara gadījumā Tautu Savienības locekļēm. Taču, neskatoties uz Latvijas iniciatīvu

⁴⁰¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 121.l., 11.-12.lp., 1921.g. 9.februāris, O.Grosvalda ziņojums Z.Meierovicam

⁴⁰² MAE AD, Lettonie 3, P.284, Paris, 1920.g. 29.decembris, Francijas Ārl. min. vēstniekiem Londonā, Romā un Vašingtonā

⁴⁰³ Grosvalds, O. Atmiņas par Z.A.Meierovicu. *Universitas*, 1955, Nr. 2. 32.-33.lp.

⁴⁰⁴ MAE AD, Russie 692, P.148-149., 1921.g. 3.janvāris, Ž.Lēgs telegramma Francijas komisāram Kauņā

⁴⁰⁵ 1921.g. 3.janvāris. Ž.Lēgs vēstule Francijas komisāram Kauņā L.de Sartigam. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome III, 24 Septembre 1920 – 15 Janvier 1921...* P.545.

⁴⁰⁶ Akuraters, J. Francija un Krievijas ideja. *Jaunākās Ziņas*, 1921, 17.janvāris, Nr.12, 1.lpp.

⁴⁰⁷ 1920.g. 25.decembris. Francijas ārlietu ministra Ž.Lēgs vēstule Francijas komisāram Kauņā L.Sartigam un Francijas konsulam Rīgā R.Binē. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome III, 24 Septembre 1920 – 15 Janvier 1921...* P.497-498.

un Parīzes iesaistīšanos, arī 1921.gada 8.janvārī Francijas vēstnieks Lielbritānijā Emē de Flerio no Lielbritānijas valdības saņēma negatīvu atbildi par iespējamo Baltijas valstu atzīšanu.⁴⁰⁸

1921.gada 16.janvārī par Francijas ministru prezidentu kļuva A.Briāns. J.Seskis atmiņās uzsvēra, ka Francijas prezidents A.Miljerāns un maršals F.Fošs vienmēr ir bijuši labvēlīgi jaunajām valstīm, bet ar A.Briāna nākšanu pie varas Latvija ieguva jaunu draugu.⁴⁰⁹ J.Seskis A.Briānu vērtēja kā reālpolitiķi, kas labāk apsvēra toreizējos apstākļus Padomju Krievijā, paredzēja viņu politiku nākotnē un tādēļ spēja atsacīties no tradīcijas, kādu savā laikā bija radījusi vairāku gadu desmitu ilgā krievu-franču politiskā sadarbība. Lai arī lielākā daļa Francijas parlamenta pārstāvju vēl aizstāvēja nedalītas Krievijas ideju, A.Briāns uzstājās par Baltijas valstu atzīšanu.⁴¹⁰ 1921.gada 17.janvārī E.Pereti de la Roka Latvijas pārstāvim Francijā pirmo reizi apstiprināja notikušās izmaiņas Francijas līdzšinējā Krievijas politikā. Analizējot ārpolitiskā kursa izmaiņu iemeslus, O.Grosvalds uzsvēra Francijas pretlieliniecisko nostāju. P.Vrangeļa valdība, kā pēdējais pretlieliniecisma atbalsts Krievijā, bija kritusi. Francijai, no vienas puses, nebija vairs nekādu pienākumu pret savu bijušo sabiedroto, jo tāds pēc P.Vrangeļa krišanas vairs nebija reprezentēts, no otras puses, Baltijas valstis bija izrādījušas savu dzīvības spēju un Francijai noderēja par barjeru starp Padomju Krieviju un Vāciju.⁴¹¹

1921.gada 21.janvārī O.Grosvalds iesniedza franču valdībai kārtējo (pēdējo) notu, kurā vēlreiz tika prasīta *de iure* atzīšana.⁴¹² Nākamajā dienā sākās Antantes Augstākās padomes sesija. Tās dienaskārtībā Baltijas valstu jautājumu bija paredzēts izskatīt 24.janvārī. Vēlāk jautājuma analīze tika atlikta uz sesijas beigām, lai to apspriestu kopā ar citiem Austrumeiropas jautājumiem.⁴¹³ 1921.gada 25.janvāra vakarā Latvijas pārstāvji Francijā (tajā laikā Parīzē atradās arī Latvijas pārstāvji Londonā un Romā) no kāda žurnālista vārdā *Aubac* (īstais vārds *Auerbach*) saņēma ziņu, ka Antantes Augstākā padome apspriedusi Baltijas valstu jautājumu un to noraidījusi. O.Grosvalds atzina, ka sūtniecībai neizdevās noskaidrot, kas bija minētā žurnālista sniegto ziņu avots un kāds bija šādas

⁴⁰⁸ MAE AD, Russie 692, P.158-159., 1921.g. 22.janvāris, Francijas Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamenta vēstule, adresāts nav norādīts

⁴⁰⁹ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* 1921. 79.lpp.

⁴¹⁰ Turpat, 79.-80.lpp.

⁴¹¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 121.l., 12.lp., 1921.g. 9.februāris, O.Grosvalda ziņojums Z.Meierovicam

⁴¹² Kopumā Latvijas valdība Sabiedroto valstu Augstākai padomei un Francijas valdībai iesniedza vismaz 20 dažāda rakstura notas. Ņemot vērā toreizējos apstākļus, uz lielāko daļu notām, delegācija atbildes nesaņēma, taču pārstāvji no privātām sarunām saprata, ka reizēm tās tika ņemtas vērā un apspriestas. - Grosvalds, O. *Latvijas de iure atzīšana un diplomātiskais darbs...* 22., 24.lp.

⁴¹³ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās un viņas izredzes...* 1921. 81.-82.lpp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika.* I sējums... 62.-63.lpp.; LVVA, 2574.f., 4.apr., 121.l., 1921.g. 9.februāris, 11.-15.lp., O.Grosvalda ziņojums Z.Meierovicam

maldinošas informācijas mērķis. Tikai nākamajā rītā Latvijas pārstāvji uzzināja par ziņu nepatiesumu.⁴¹⁴

1921.gada 26.janvārī pulksten 17:00 Latvijas un Igaunijas diplomātiskie pārstāvji Parīzē saņēma ziņu no grāfa E.Pereti de la Roka, ka Antantes Augstākā padome atzinusi to neatkarību *de iure*.⁴¹⁵ Saņemto ziņu O.Grosvalds telefoniski paziņoja Z.Meierovicam, kas atradās viesnīcā. Ministrs savukārt informēja Igaunijas sūtni K.Pustu. No viesnīcas ziņa garā telegrammā tika nosūtīta uz Rīgu, taču, nenoskaidrotu apstākļu dēļ, tā tika saņemta tikai 27.janvāra pusdienlaikā, kad lielvalstu pārstāvji ziņu par Latvijas atzīšanu *de iure* jau bija paziņojuši prezidentam K.Ulmanim.⁴¹⁶ 1921.gada 27.janvārī Latvijas pārstāvji saņēma rakstisku apliecinājumu par Augstākās padomes lēmumu un apsveikuma vēstuli no Francijas ministru prezidenta A.Briāna.⁴¹⁷

Izpētot atzīšanas sēdes norises aprakstu, var secināt, ka Latvijas *de iure* atzīšana notikusi drīzāk pateicoties Deivida Loida Džordža nostājas maiņai. Stādot priekšā jauno valstu *de iure* atzīšanas jautājumu, F.Bertelo paziņoja, ka tas nav formāls priekšlikums, pie kura Francija gatava turēties. Viņš atzīmēja, ka ir gatavs piekāpties, ja Anglijas valdība apņēmīgi iebilst pret šādu priekšlikumu un var formulēt iemeslus: „Francija paļausies uz Anglijas viedokli”.⁴¹⁸ Lēmums bija jāpieņem vienbalsīgi. Ja Lielbritānija nebūtu mainījusi savu iepriekš diezgan kategoriski pausto nostāju, Latvija 1921.gada janvārī nebūtu ieguvusi *de iure* atzīšanu. Tas parādās arī kādā 1920.gada 29.decembrī Francijas ārlietu ministra šifrētā telegrammā sūtņiem Londonā, Romā un Vašingtonā. Tajā tāpat kā pirms pusgada bija uzsvērts, ka jauno valstu atbalsts ir Sabiedroto kopējs lēmums.⁴¹⁹

Līdz ar Latvijas atzīšanu *de iure* Eiropas lielvalstis atteicās no Latvijas nākotnes saistīšanas ar notikumu attīstību Padomju Krievijā, kā arī revidēja uzskatu par Latvijas nejaušu rašanos. Uz Latviju tika attiecinātas identiskas tiesības veidot savu nacionāli-politisko, kultūras un saimniecisko dzīvi, kā citām valstīm.⁴²⁰ Līdz ar juridiskās atzīšanas iegūšanu tā varēja justies drošāk, aizstāvot savas intereses iepretim Padomju Krievijai, nostiprināties un tai bija vieglāk veidot attiecības ar Eiropas lielvalstīm.⁴²¹ Runājot par *de*

⁴¹⁴ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 26.lp.

⁴¹⁵ MAE AD, Russie 692, P.163-170., 1921.g. 26.janvāris, Sabiedroto konferences Parīzē sēdes protokols

⁴¹⁶ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 26.lp.; LVVA, 2570.f., 3.apr., 1148.l., 27.lp., 1921.g. 26.janvāris, Sabiedroto prezidenta konferences nota Latvijas delegācijas vadītājam par Latvijas valsts *de iure* atzīšanu

⁴¹⁷ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 26.lp.

⁴¹⁸ MAE AD, Russie 692, P.165., 1921.g. 26.janvāris, Sabiedroto konference Parīzē, Baltijas un Kaukāza valstu *de iure* atzīšana

⁴¹⁹ Turpat, Lettonie 3, P.284., 1920.g. 29.decembris, Francijas ārlietu ministra telegramma par Latvijas un Gruzijas atzīšanu *de iure*; 1920.g. 29.maijs. A.Miljerāna vēstule Francijas sūtnim Helsinkos. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome II, 19 Mai – 23 Septembre 1920...* P.51.

⁴²⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3669.l., 14.lp., 1929.gada 18.maijs, Rietumu nodaļas ziņojums

⁴²¹ MAE AD, Russie 692, P.163., 1921.g. 26.janvāris, Baltijas un Kaukāza valstu atzīšana *de iure*

iure atzīšanu, atmiņās un sūtņu ziņojumos galvenais uzsvars likts uz faktu, ka Latvija juridisku atzīšanu ieguvusi pilnībā un tā netiek saistīta ne ar kādiem ierobežojumiem, noteikumiem vai papildus prasībām.⁴²² No Latvijas netika prasīta attiecīgā daļa bijušās Krievijas parāda, lai gan tajā laikā dažas valstis cerēja, ka Latvija būs gatava piekrist *de iure* atzīšanai ar nosacījumu uzņemties finansiālas saistības.⁴²³

S.Vilks-Bataja uzskata, ka Francijas – Latvijas attiecības 20.gados var iedalīt divos posmos – līdz *de iure* atzīšanai un pēc tās. Ja pirms *de iure* atzīšanas Francijas attiecības ar Latviju bija divdomīgas, tad pēc tam Francija atfīstīja patiesus divpusējus sakarus.⁴²⁴ Šim pilnībā nevar piekrist, pētījumi norāda uz Francijas savtīgajām interesēm, kas slēpās aiz draudzīgās attieksmes. Neskatoties uz atzīšanu, daļa franču diplomātu un laikrakstu joprojām skeptiski izteicās par Baltijas valstu nākotnes izredzēm.⁴²⁵ Atsevišķās franču aprindās cerība, ka cariskā Krievija varētu atjaunoties, nebija zudusi. Vēsturnieks A.Stranga ir izpētījis, ka Francijas sūtņa Rīgā Damjēna de Martela sekretārs de Fors, kurš vadīja franču izlūkdienestu Rīgā, 1921.gadā atbalstīja krievu labējās monarhistiskās grupas vadītāju Ivanu Lukinu. Līdzīgi darījis arī ar Lāčplēša kara ordeni apbalvotais Francijas kara misijas Latvijā līdzstrādnieks Teodors Benuā. 1921.gada 12.augusta vēstulē Padomju Krievijas pārstāvim Rīgā Žakam Gaņeckijam Georgijs Čičerins rakstīja, ka monarhisti vēlas, lai aizdomas par teroru aktiem kristu uz Padomju Krieviju un izraisītu konfliktu ar Latviju.⁴²⁶

1922.gada jūlija beigās, kad ASV beidzot bija atzinušas Latviju *de iure*, O.Grosvalds secināja, ka Francijā jau tā pieraduši pie Baltijas valstu eksistences, ka „atzīšanas reģistrācija franču laikrakstiem izliekas nevajadzīga”.⁴²⁷ Tomēr situācija nebija tik pozitīva, kādu to iztēlojās Latvijas pārstāvis Francijā. Vēl 20.gadu beigās vairāku valstu sūtniecību Rīgā pārstāvji uzskatīja, ka ekonomisko iemeslu dēļ Latvija ilgi nepastāvēs.⁴²⁸

Otra Latvijas prasība līdzās *de iure* atzīšanai bija uzņemšana Tautu Savienībā. Otro reizi Baltijas valstu lūgums uzņemt tās Tautu Savienībā tika apspriests 1920.gada 16.decembrī, kad pret Latvijas uzņemšanu nobalsoja 24 valstis, to vidū arī Francija.⁴²⁹

⁴²² Druva, J. Mūsu ārpolitikas pieci gadi... 29.lp.

⁴²³ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* 1921. 82.-83.lpp.

⁴²⁴ Vilks-Battaia, S. La politique étrangère de la France envers la Lettonie dans les années [19] Vingt... P.95, 107.

⁴²⁵ MAE AD, Russie 694, P.62., 1922.g. 5.janvāris, Francijas sūtņa Tallinā telegramma *Quai d'Orsay*; L'influence Anglaise dans les Etats Baltes. *Le Temps*, 1922, Décembre 29, Nr. 22425, P.2. (piezīme: *Le Temps* nebija Francijas oficiālais laikraksts); Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 62.-64.lpp. u.c.

⁴²⁶ Stranga, A. Krievu labējās monarhistiskās organizācijas Latvijā. *Latvijas jaunatne*. 1991, 31.augusts, 2.lp.

⁴²⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 91.lp., 1922.g. 31.jūlijs, O.Grosvalda ziņojums Z.Meierovicam

⁴²⁸ Turpat, 2773.l., 170.lp., 1929.g. 28.jūnijs, V.Šūmanis ār.l.min. Antonam Balodim

⁴²⁹ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās un viņas izredzes...* 1921. 69.-72.lpp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 60., 62.lpp.; Zemīte, L. *Latvia in the League of Nations*. Riga: The University of Latvia, 2002. P.6-7.; *Latvijas Satversmes Sapulce stenogrammas*. III sesijas 1. sēde 1921. gada 25. janvārī - III sesijas 36. sēde 1921. gada 17. jūnijā. Rīga: Satversmes sapulce, 1921.203.-204., 206.lpp.

Gandrīz astoņus mēnešus pēc *de iure* atzīšanas – 1921.gada 15.septembrī Latvija tika uzņemta Tautu Savienībā.⁴³⁰ Apstākļi bija transformējušies Baltijas valstīm labvēlīgā virzienā un tās bija kļuvušas par kolektīvās drošības sistēmas sastāvdaļu.

2.2. Latvijas sūtniecības Francijā izveide

Pastāvīga pārstāvniecība Francijā tika izveidota jau Latvijas delegācijai miera konferences laikā uzturoties Parīzē, taču līdz ar Latvijas atzīšanu *de iure*, tās diplomātiskie un konsulārie pārstāvji ieguva oficiālu statusu un tika iekļauti attiecīgo valstu diplomātiskajos un konsulārajos sarakstos atbilstoši starptautiskajām tradīcijām un noteikumiem.⁴³¹ Līdz tam Latvijas diplomātisko pārstāvju rīcības iespējas bija ierobežotas.⁴³²

Sākotnēji Latvijas pārstāvjiem Francijā nebija savu telpu un visi jautājumi tika risināti viesnīcās. 1919.gadā delegācijas telpas atradās Parīzes 16. apgabalā, 8 *Avenue Camoëns*.⁴³³ 1921.gada 15.aprīlī Latvijas sūtniecība Francijā pārcēlās uz jaunu dzīvokli. Tas atradās tajā pašā Parīzes 16.apgabalā 2 *rue Lyautey*. Tad arī tika nopirktas jaunas mēbeles. Pārcelšanās uz šādu nemēbelētu dzīvokli ilgtermiņā samazināja sūtniecības izdevumus.⁴³⁴

Pirmais Latvijas pārstāvis Francijā bija Oļģerds Grosvalds. Viņš bija advokāta, politiķa un diplomāta, sūtņa Skandināvijas valstīs Frīdriha Grosvalds dēls. O.Grosvalds bija studējis Tērbatas, Parīzes un Minhenes universitātēs, kur bija ieguvis doktora grādu mākslas vēsturē, kādu laiku viņš bija darbojies Valentīna Zubova dibinātajā Krievijas Mākslas vēstures institūtā Pēterburgā.⁴³⁵ Viņš ir daudzu rakstu par mākslu, literatūru un politiku autors. Būdam Parīzē, viņš diezgan regulāri Latvijas laikrakstiem sūtīja publikācijas par politiskajiem un kultūras notikumiem Francijā.⁴³⁶ Viens no faktoriem, kāpēc O.Gosvaldam (tāpat kā viņa brālim Jāzepam un māsām Līnai un Margaretei) radās iespēja strādāt jaunizveidotajā diplomātiskajā dienestā, bija svešvalodu zināšanas.⁴³⁷ E.Andersons uzskata,

⁴³⁰ Latvija Tautu Savienībā. *Jaunākās Ziņas*, 1921, 17.septembris, Nr.211, 2.lp.

⁴³¹ *Latvijas Ārlietu dienesta darbinieki. 1918-1991*. Bibliogrāfiska vārdnīca. Sast. Ē.Jēkabsons, V.Ščerbinskis. Rīga: Zinātne, 2003. 23.lpp.; Ja līdz 1921.gadam Latvijas diplomātiskie pārstāvji sarakstos tika ievietoti zem Padomju Krievijas, tad no 1922.gada Latvija tāpat kā pārējās Baltijas valstis tika izdalītas atsevišķi. Piem., skatīt *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1922*. Paris: Imprimerie Nationale, 31 Mars 1922. P.385.

⁴³² Lerhis, A. Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas pirmie darbības gadi... 105.-106.lpp.; Lerhis, A. Latvijas pārstāvniecību tīkla ārvalstīs attīstība... 100.lpp.

⁴³³ LVVA, 6033.f., 1.apr., 20.lieta, 86.lp., 1919.g. oktobris, Latvijas delegācijas Parīzē ziņojums ministru prezidentam

⁴³⁴ Turpat, 2574.f., 4.apr., 120.l., 40.lp., 1921.g. 30.jūlijs, O.Grosvalds Z.A.Meierovicam

⁴³⁵ Kļaviņš, E. *Džo: Jāzepa Grosvalda dzīve un māksla*. Rīga: Neputns, 2006. 89.lp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 24., 337.lpp.

⁴³⁶ Piem., Grosvalds O. Franču-latvju attiecības. Pateicība franču sabiedriskajiem un zinātnes darbiniekiem. *Valdības Vēstnesis*, 1921.g. 8.marts, Nr. 53, 3.lpp.; Grosvalds, O. Iespaidi Francijā. *Jaunākās Ziņas*, 1923.g. 29.jūnijs, Nr.138, 2.lpp.; Grosvalds, O. Latvijas un Francijas attiecības (Referāts Zemnieku Savienības biedru vakarā). *Brīvā Zeme*, 1924.g. 9.maijs, Nr. 103, 2.lpp., 10.maijs, Nr.104, 5.lp., 11.maijs, Nr.105, 1.lpp. u.c.

⁴³⁷ Kļaviņš, E. *Džo: Jāzepa Grosvalda dzīve un māksla*. Rīga: Neputns, 2006. 32.lp.

ka O.Grosvalds bija ļoti piemērota persona Latvijas pārstāvēšanai Parīzē.⁴³⁸ Arī Arturs Tupiņš, kas Parīzē veidoja propagandas pārskatus par Baltijas valstīm, novērtēja O.Grosvaldu par sūtņa lomai noderīgu.⁴³⁹

Lai gan kādu brīdi pēc Latvijas atzīšanas *de iure* - 1921.gada 18.aprīlī O.Grosvalds tika iecelts par rezidējošo ministru (*Ministre Résident*) un 6.maijā par ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru (*Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire*),⁴⁴⁰ par laiku, kad oficiāli sākās Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības darbība Francijā, var uzskatīt tikai dienu, kad O.Grosvalds iesniedza Republikas prezidentam A.Miljerānam savas akreditēšanas vēstules, t.i., 1921.gada 9.novembri.⁴⁴¹

Kaut gan Latvijas Ārlietu ministrija jau 1921.gada martā caur L. de Sartigu bija pieprasījusi Francijas valdības piekrišanu O.Grosvalda iecelšanai par sūtni, uz ko pozitīva atbilde tika saņemta 9.aprīlī, oficiāla lietu nokārtošana prasīja vēl pusgadu.⁴⁴² Tas kavēja attiecību izveidošanos ar Franciju, franču diplomāti ar aizdomām un neizpratni skatījās uz Latvijas vilcināšanos. Tam nebija politisku iemelsu, bet gan kavēšanās skaidrojama ar iekšējām nesaskaņām un domstarpībām Rīgā sūtņa iecelšanas jautājumā. Dažas dienas pirms Latvijas atzīšanas *de iure*, pārstāvniecības Francijā bijusī darbiniece Vera Bērziņa iesniedza sūdzību par O.Grosvaldu, kurā apvainoja viņu amorālā uzvedībā, draudzīgu attiecību uzturēšanā ar krievu reakcionāriem un Latvijas neatkarības idejas pretiniekiem un nepatiesu šifrētu telegrammu nosūtīšanā. V.Bērziņa apsūdzēja O.Grosvaldu arī alkohola un narkotisko vielu lietošanā, trokšņainā uzvedībā, reprezentācijai paredzēto līdzekļu iztērēšanā krogos, prezentācijas pasākumu nerīkošanā. Viņa apgalvoja, ka O.Grosvalda dēļ Latvijas pārstāvniecību Francijā neviens vairs neuztvēra nopietni.⁴⁴³ Lai arī lielākā daļa pārmetumu bija nepatiesi, notika formāla lietas izmeklēšana, kas prasīja vairākus mēnešus.

Lietas izskatīšanas laikā Latvijas delegācijas Ženēvā pārstāvis V.Salnājs kādā vēstulē O.Grosvaldu novērtēja kā enerģisku un strādīgu, tādējādi noraidot Rīgā cirkulējošās baumas par sūtņa nepiemērotību pienākumu pildīšanai.⁴⁴⁴ Tomēr ņemot vērā O.Grosvalda un viņa brāļa Jāzepa temperamentu un ieradumus, par kuriem rakstīja A.Tupiņš, jāsecina, ka saviesīgā dzīve neizpalika.⁴⁴⁵ Ja uz A.Tupiņa sniegtajām liecībām nevar paļauties, tad Eduarda Kļaviņa grāmata par mākslinieku Jāzepu Grosvaldu ir uzticams informācijas avots.

⁴³⁸ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 24., 337.lpp.

⁴³⁹ Tupiņš, A. Vēstules no Parīzes. *Jaunākās Ziņas*, 1919.g. 1.oktobris

⁴⁴⁰ LVVA, 2570.f., 2.apr., 137.l., 7.lp., Latvijas un ārvalstu diplomātiskie pārstāvji. Francija

⁴⁴¹ Turpat, 14.apr., 520.l., 36.-37.lp., 1919.g. 8.decembris, paziņojums Francijas Ārlietu ministrijai; 38.lp., izvilks no sūtņa O.Grosvalda 1924.g. 5.februāra ziņojuma

⁴⁴² Turpat, 1313.f., 1.apr., 158.l., 29.lp., 1921.g. 30.marts, vēstule O.Grosvaldam; 40.lp., 1921.g. 9.aprīlis, Francijas Republikas komisariāts Igaunijā, Latvijā un Lietuvā Z.A.Meierovicam

⁴⁴³ Turpat, 72.-74.lp., 1921.g. janvāris, izraksts no V.Bērziņas apsūdzības vēstules

⁴⁴⁴ Turpat, 20.lp., 1921.g. 10.septembris, Latvijas delegācijas Ženēvā ziņojums

⁴⁴⁵ Tupiņš, A. Vēstules no Parīzes. *Jaunākās Ziņas*, 1919, 14.oktobris, Nr.117, 4.lpp.

Lai arī brāļu Grosvaldu draudzenes Veras Bērziņas apsūdzībā bija atraidītas sievietes atreibība, tomēr viņš secināja, ka, ņemot vērā brāļu iepriekšējos piedzīvojumus, daļa no apsūdzības tekstā ietvertā varēja atbilst patiesībai.⁴⁴⁶

Lai gan Rīgā apvainojumus O.Grosvaldam uztvēra „ar filozofisku mieru un pat humoru”⁴⁴⁷, Francijā Latvijas vilcināšanos neizprata un nesakārtotās attiecības kavēja Latvijas pārstāvja iespēju paplašināt un padziļināt diplomātiskos sakarus.⁴⁴⁸ 1921.gada 9.novembrī beidzot O.Grosvaldu Elizejas pilī pieņēma Francijas Republikas prezidents A.Miljerāns, kuram pirmais nodeva savas ārkārtējā sūtņa un pilnvarotā ministra (*Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire*) pilnvaras.⁴⁴⁹ Akreditācijas procesu filmēja Francijas Ārlietu ministrijas Informācijas sekcija, lai „rādītu Francijas – Latvijas tuvināšanos”. Filma tika atsūtīta uz Latviju un izrādīta kino demonstrācijas vietās.⁴⁵⁰

Pievēršoties jautājumam par sūtniecības apkalpojošā personāla skaitu, jāsecina, ka laika gaitā tas pieauga. Ja 1920.gada 5.martā O.Grosvalds paziņojumā Francijas Ārlietu ministrijai par sūtniecības sastāvu minēja trīs cilvēkus: sevi kā sūtni, M.Nukšu kā 1.sekretāru un kapteini Ernstu Jirgenonu kā kara atašeju, tad drīz pēc Latvijas atzīšanas *de iure* darbinieku skaits pieauga.⁴⁵¹ 1921.gadā Francijas vēstniecībā Latvijā strādāja jau 7 cilvēki (līdzīgs darbinieku skaits bija arī Latvijas sūtniecībā Polijā). Latvijas sūtniecībā Lielbritānijā bija 8 darbinieki, savukārt pārējās valstīs mazāk.⁴⁵² Sūtniecība Francijā veica gan diplomātiskās, gan konsulārās funkcijas.⁴⁵³ Sūtniecības kompetencē bija ne tikai politisko un diplomātisko sakaru uzturēšana, bet arī saimniecisko, tirdzniecības un kultūras attiecību veidošana, Latvijas pilsoņu lietu kārtošana utt.⁴⁵⁴ Latvijas Ārlietu ministrija no sūtņiem ārvalstīs sagaidīja 1) uzmanīgu sekošanu valstu, kurās viņi bija akreditēti, svarīgākajiem ārpolitiskajiem soļiem, 2) Latvijas kā svarīga faktora Austrumeiropā izcelšanu un 3) vajadzēja propagandēt Latvijas vēlmi veidot patstāvīgu ārpolitiku un izvairīties no atkarības no kādas citas valsts vai valstu grupas.⁴⁵⁵ Paralēli bija jāpilda sūtņa pienākumi arī citās valstīs, kurās viņi bija akreditēti (O.Grosvalds bija arī sūtnis Beļģijā un Nīderlandē, bet M.Valters, V.Šūmanis un F.Cielēns bija iecelti par sūtņiem Spānijā un Portugālē). Sūtniecības vadītājam bija jāpārtrauca un jāinstruē goda konsulāti (1926.gadā

⁴⁴⁶ Kļaviņš, E. *Džo: Jāzeps Grosvalda dzīve un māksla*. Rīga: Neputns, 2006. 302.lp.

⁴⁴⁷ LVVA, 1313.f., 1.apr., 158.l., 39.lp., 1921.g. 10.marts, O.Grosvalds ārlietu ministram

⁴⁴⁸ Turpat, 42.-43.lp., 1921.g. 20.jūnijs, O.Grosvalds ārlietu ministram; 45.-45.a.lp., 1921.g. 29.jūnijs, O.Grosvalds ārlietu ministram

⁴⁴⁹ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 27.lp.

⁴⁵⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 119.l., 10.lp., 1921.g. 16.decembris, P.Sēja ĀM Preses nodaļai; Latvijas diplomātiskās pārstāvības ārzemēs... 84.lpp.

⁴⁵¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2.lp., Ievads, Volkova piezīmes arhīva lietu aprakstam, 1966.g.

⁴⁵² Bērziņš, V. Latvijas ārpolitika 1920-1925.g.: problēmas un risinājumi... 103.lp.

⁴⁵³ Latvijas diplomātiskās pārstāvības ārzemēs... 84.lpp.

⁴⁵⁴ Birznieks, A. Mūsu pārstāvniecības ārzemēs... 82.lpp.

⁴⁵⁵ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3669.l., 5.lp., 1929.gada 18.maijs, Rietumu nodaļas ziņojums

tādi bija 9) un jāseko politiskajai un saimnieciskajai dzīvei citās valstīs (Beļģijā, Spānijā, Portugālē).⁴⁵⁶

Sūtniecības padomnieka kompetencē bija saimnieciska rakstura informācijas sagatavošana pēc Latvijas vai Francijas dažādu iestāžu, organizāciju, preses pārstāvju pieprasījuma; konsulāro lietu pārzināšana (pases, vīzas, pilnvaras, apliecības, utt., tarifu likmju uzskaitē); ierakstīto vēstuļu, naudas sūtījumu pārzināšana.⁴⁵⁷ Sūtniecības sekretārs sūtņa uzdevumā veica dažādus uzdevumus, apmeklējot iestādes un organizācijas; pārzināja kasi, grāmatvedību un norēķinus, atbildēja par vīzu grāmatām, karaklausības reģistru un pavalstniecības lietām, kā arī kārtoja sevis pārzināto lietu arhīvu.⁴⁵⁸ Atašeja pienākumos ietilpa paskaidrojumu sniegšana sūtniecības apmeklētājiem visdažādākajos jautājumos, kam nebija principiālas nozīmes un nevajadzēja sūtņa iejaukšanos. Viņš pārzināja arī dokumentu legalizācijas, pasu, dažādu konsulāro ienākumu un konsulāri-notariālo darījumu reģistru aizpildīšanu. Stenogrāfiste-korespondente veica stenografēšanu, noformēja rakstus, rediģēja tos, pārzināja sūtniecības inventāra grāmatas, bibliotēku. Savukārt brīva līguma darbinieki parasti bija franču izcelsmes un veica stenogrāfu pienākumus un gatavoja rakstus franču valodā, pārzināja ienākošo un izejošo korespondenci, kā arī telefona sakarus.⁴⁵⁹

Sūtņi sūdzējās par nespēju izpildīt visus pārstāvniecībai uzticētos pienākumus. Lielā darba apjoma un mazā darbinieku skaita dēļ sūtniecībā nodarbinātie bieži strādāja līdz vēlam vakaram.⁴⁶⁰ Neskatoties uz to, ziņojumi liecina, ka darbinieku trūkuma dēļ atsevišķas sfēras tika atstātas novārtā.⁴⁶¹ Piemēram, Latvijas goda konsulātu vadīšanai un pārraudzīšanai netika veltīta pietiekama uzmanība.⁴⁶² O.Grosvaldam amata pirmajos gados bija jāatrisina pasta sūtījumu un kuģu satiksmes nokārtošana starp Franciju un Latviju, karoga atzīšana, dzelzceļu sakaru, policijas attiecību, sakaru ar Vatikānu, civildokumentu atzīšanas un legalizēšanas un daudzu citu līdzīgu jautājumu risināšana.⁴⁶³

Pirms *de iure* atzīšanas publicēt ziņas un informāciju par Latviju Francijas lielākajos laikrakstus nebija iespējams. Tikai reizēm lielajās Parīzes avīzēs varēja lasīt kādu nelielu rakstu, kas tika ievietots, izmantojot personīgus kontaktus. Neskatoties uz to, ka Ārlietu ministrijā bija Preses nodaļa, kuras darbinieki pēc sūtņa lūguma sastādīja informatīvus materiālus par Latviju svešvalodās,⁴⁶⁴ daudz rakstu tapa pašā sūtniecībā. Latvijas pārstāvji

⁴⁵⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2838.l., 64.lp., sūtniecības Parīzē pārskats par 1926.gadu

⁴⁵⁷ Turpat, 2570.f., 3.apr., 848.l., 232.lp., 1930.g. 14.novembris, Francijas sūtniecība Admin.-Jurid.departam.

⁴⁵⁸ Turpat.

⁴⁵⁹ Turpat, 233.-234.lp., 1930.g. 14.novembris, Francijas sūtniecība Admin.-Jurid.depart.

⁴⁶⁰ Turpat, 849.l., 44.lp., 1933.g. 12.jūnijs, sūtniec. II sekret. J.Kūlmanis sūtnim

⁴⁶¹ Turpat, 2575.f., 7.apr., 347.l., 139.-140.lp., 1925.g. 20.februāris, sūtnis ārlietu ministram

⁴⁶² Turpat, 448.l., 80.lp., 1926.g. 6.augusts, J.Feldmans Administratīvi-juridiskajam departamentam

⁴⁶³ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 24., 27.lp.

⁴⁶⁴ Bīlmanis, A. Kā Latvija tapa. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados...* 10.lpp.

apmeklēja politiķus, diplomātus un laikrakstu redaktorus, rakstīja vai tulkoja rakstus iesniegšanai Francijas laikrakstiem.⁴⁶⁵

1921.gadā Latvija Francijā realizēja aktīvu preses kampaņu. Informācija par Latviju Francijas svarīgākajā avīzē *Le Temps* parādījās reizi 3 līdz 4 dienās, regulāras ziņas bija ievietotas arī laikrakstos *L'Information*, *L'Europe Nouvelle*, kā arī *L'Agence Economique et Financière* biļetenos.⁴⁶⁶ Lai īstenotu šāda veida kampaņas presē, bija nepieciešami lieli naudas līdzekļi. Piemēram, *Le Temps* prasīja 10 000 franku mēnesī. Šajā laikā laikraksts apsolīja ievadrakstos nevērsties pret Latvijas neatkarības ideju (tas neattiecās uz citām rubrikām, kurās citu valstu pārstāvji varēja publicēt savus subjektīvos uzskatus); Latvijas sūtnim bija iespēja pirms publicēšanas pārbaudīt visus avīzes rakstus, kuri attiecās uz Latviju un tās attiecībām ar Padomju Krieviju; laikraksts bija gatavs ievietot nedēļā vidēji 3 īsus rakstus par aktuālajiem notikumiem un reizi mēnesī publicēja garāku rakstu par Latviju. Materiāla sagatavošana bija jānodrošina Latvijai.⁴⁶⁷ Vēlākajos gados Francijas sūtniecībai tik lieli līdzekļi netika piešķirti un informācijas publicēšanu par Latviju Parīzes preses izdevumos bez finanšu līdzekļiem panākt bija daudz sarežģītāk. Piemēram, 1923.gada beigās, kad tika noslēgts alianses līgums starp Latviju un Igauniju, Francijas prese par to ziņoja minimāli – *Le Temps* Latvijas sūtniecības ziņojumu nenodrukāja, kaut gan O.Grosvalds personīgi vērsās pie laikraksta direktora. *Journal des Débats* publicēja Igaunijas apmaksātu rakstu, *L'Information* ievietoja informāciju tikai tāpēc, ka sūtniecībai ar to bija speciāla noruna. Neviens cits laikraksts par notikumu nelikās ne zinis, jo Franciju tajā laikā nodarbināja svarīgāki jautājumi, piemēram, komunistu sacelšanās Hamburgā 1923.gada oktobra beigās un Alus pučs Vācijā (Mīnhenē, Bavārijā) 1923.gada novembrī.⁴⁶⁸

Preses atbalsts Latvijas popularizēšanai Parīzē bija viļņveidīgs. Arhīva materiālos fiksēti arī tādi gadījumi, kad laikraksti pēc maksāšanas par informācijas ievietošanu pārtraukšanas ar nodomu publicēja Latvijai nelabvēlīgus notikumu pārskatus un viedokļus, tādējādi kaitējot valsts diplomātijai un ar šantāžas palīdzību cenšoties atjaunot maksājumus.⁴⁶⁹ Ar šādiem notikumiem pārstāvniecībai bija jāreķinās, tāpat arī sūtniecība nevarēja būt droša, ka izdosies avīzēs ievietot nepatiesās informācijas atsaukumu. Arī 1930.gada beigās V.Šūmanis secināja, ka bez avīžu redakciju uzpirkšanas Francijā neko nevarēja panākt. Visi Francijas sabiedrotie, izņemot Beļģiju, Parīzē preses uzpirkšanai

⁴⁶⁵ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 22.lp.

⁴⁶⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 120.l., 38.lp., 1921.g. 30.jūlijs, O.Grosvalds Z.A.Meierovicam; 2575.f., 7.apr., 134.l., 345.lp., 1921.g. Francijas presei sagatavoto informatīvo propagandas rakstu kopijas; 135.l., 10.lp., 1921.g., izgriezumi no Francijas avīzēm

⁴⁶⁷ Turpat, 2574.f., 4.apr., 119.l., 21.-23.lp., 1921.g. 19.marts, O.Grosvalds ĀM Informācijas nodaļai

⁴⁶⁸ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 41.lp., 1923.g. 5.novembris, O.Grosvalds Z.A.Meierovicam

⁴⁶⁹ Turpat, 80.lp., 1922.g. 29.decembris, O.Grosvalds Z.A.Meierovicam

izdeva lielas naudas summas. Ja arī 20.gadu sākumā Latvijas sūtnis Parīzē O.Grosvalds aktīvi aģitēja par līdzekļu piešķiršanu, lai varētu maksāt par Latvijai labvēlīgu rakstu ievietošanu, tad 30.gadu sākumā V.Šūmanis uzsvēra, ka Latvijai to nevajadzētu darīt, jo tiktu iztērētas lielas naudas summas, bet panākumi būtu apšaubāmi. Savā argumentācijā viņš uzsvēra, ka franču sabiedrību nedrīkst novērtēt par zemu: „Viņi spēja atšķirt patiesību no blefa.”⁴⁷⁰

Atsevišķos periodos lielākie franču preses izdevumi paši pēc savas iniciatīvas ievietoja rakstus par Latviju. Piemēram, 1926.gada darbības pārskatā Latvijas sūtniecība atzīmēja, ka ziņas par notikumiem Latvijā tā regulāri iesniedza lielākajiem laikrakstiem - *Le Temps*, *Journal des Débats*, *Le Matin*, *Petit Parisien*, *Le Journal*, *Gaulois*, *Quotidien*, *Europe Nouvelle*, *Volonté*, *Figaro* u.c. Informācija bija saistīta ar ārpolitiskajiem notikumiem, iekšpolitiskajām norisēm, valdības maiņām, šajā laikā lielākā daļa ziņas preses izdevumos tika ievietotas bez īpašas samaksas pieprasīšanas.⁴⁷¹ Tomēr preses ziņām ne vienmēr var pilnībā uzticēties, publikācijas un ievietotās informācijas raksturs ir jāvērtē kritiski. Piemēram, sūtnis Parīzē V.Šūmanis vairākkārt atzīmēja preses nepilnīgi atspoguļoto Latvijas starptautisko stāvokli (īpaši 30.gadu sākumā). Viņš pat izteicās, ka, spriežot pēc presē publicētās informācijas, var secināt, ka vienīgā Latvijas ārpolitikas problēma ir sūtņu maiņa.⁴⁷²

Jau Parīzes miera konferences laikā Francijā bija izveidots Latviešu informācijas birojs Latvijas valsts idejas propagandai presē un franču sabiedrībā, kuru vadīja J.Seskis.⁴⁷³ Vēlākajos gados liela nozīme Latvijas propagandai Parīzē bija žurnālam *La Revue Baltique*⁴⁷⁴, kurš iznāca ar Baltijas valstu delegāciju atbalstu. Tajā tika ievietoti plaši raksti par mazo valstu politiku un kultūru.⁴⁷⁵ Franču valodā tika izdota virkne grāmatu par Latviju.⁴⁷⁶

Latvijas propagandai Francijā vislielāko ieguldījumu deva franču profesoru, politisko un sabiedrisko darbinieku braucieni uz Latviju, kuri, atgriežoties Francijā, ievietoja lietišķus rakstus un organizēja publiskās lekcijas par Latviju.⁴⁷⁷ Latvijas neatkarības ideju atbalstīja profesors Olārs Senobos un filologs un profesors Antuāns Mejē, kas zināja latviešu

⁴⁷⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 114.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmanis H.Celmiņam

⁴⁷¹ Turpat, 2838.l., 69.lp., sūtniecības Parīzē pārskats par 1926.gadu

⁴⁷² Turpat, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 19.lp., 1933.g. 11.maijs, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

⁴⁷³ Lerhis, A. Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas izveidošana... 94.lpp.

⁴⁷⁴ Žurnāls iznāca no 1918.gada septembra līdz 1920.g. aprīlim, tika izdoti trīs numuri

⁴⁷⁵ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 23.lp.

⁴⁷⁶ Piemēram, 1920.g. – 1, 1921.g. – 4, 1922.g. – 4, 1923.g. – 4, 1924.g. – 2, 1925.g. – 7, 1926.g. – 11, 1927.g. – 1, 1928.g. – 5. Izdevumu nosaukumus skatīt: Ārlietu ministrija. Grām.: *Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas...* 91.-96.lpp.

⁴⁷⁷ Turpat.

valodu. Latvijas neatkarības ideju popularizēja arī franču izcelsmes profesors Laurs Labrī⁴⁷⁸ un Parīzes universitātes Literatūras fakultātes profesors Alfonss Olārs.⁴⁷⁹ Anrī de Šambons vienmēr savās publikācijās un grāmatās uzsvēra, ka Francija bija palīdzējusi Latvijai iegūt neatkarību un tai arī turpmāk jāpalīdz finansiāli, ekonomiski un politiski saglabāt tās neatkarību.⁴⁸⁰ Latvijas atbalstītāju vidū minams arī maršals F.Fošs, kas Bermonta uzbrukuma laikā atbalstīja Latvijas militāros manevrus. Z.A.Meierovics viņam pasniedza Lāčplēša kara ordeņa lielkrustu. Jāmin arī Ģenerālis Maksims Veigāns, štāba priekšnieks un admirālis Žans Brisons, kura vadībā franču un angļu eskadra no Daugavas bija atklājusi uguni pret Bermonta vienībām, kas apdraudēja Rīgu.⁴⁸¹ Latvijai labvēlīgs aspekts bija fakts, ka 20.gs. 20.gados Francijas ārpolitiku noteica Filips Bertelo, kas no 1920. līdz 1922. un no 1925. līdz 1932.gadam bija Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs. Viņš bija publiski nedzirdams un neredzams, bet faktiski diktēja Francijas ārpolitikas kursu. Latvijas pārstāvji Parīzē nepieciešamības gadījumā varēja rēķināties ar viņa viedokli. Latvijai labvēlīgi bija ārlietu ministri Ž.Klemanso, A.Miljerāns, A.Briāns.⁴⁸²

Latvijas sūtniecības Francijā darbu apgrūtināja informācijas un saiknes ar Latviju trūkums. Informācijas apmaiņa starp Rīgu un Parīzi bija ļoti nevienmērīga ne tikai 20.gadu sākumā, bet problēmas un sarežģījumi bija vērojami gandrīz visā starpkaru periodā. Īpaši tas attiecas uz operatīvo informāciju, kura būtu jānodod Francijas laikrakstiem. Tā, piemēram, 1921.gada aprīlī O.Grosvalds sūdzējās, ka *Letas* telegrammas pienāk par vēlu (vēlāk nekā laikraksti, kas 5 dienas atradušies ceļā), vai tās sniedz informāciju, kas Francijas laikrakstus neinteresē.⁴⁸³

20.gadu sākumā sūtījumu apmaiņu starp Rīgu un Parīzi 3 reizes nedēļā nodrošināja Francijas Kara ministrijas kurjers. Kaut gan oficiālas drošības garantijas nebija, kurjeram tika uzticētas arī svarīgas vēstules. Lai gan starp Francijas daudzajiem sūtījumiem kāda latviešu sūtītā paka varēja pazust, par kurjera pakalpojumiem nekas nebija jāmaksā. Kā atlīdzību Latvijas valdības kurjers veda franču pastu no Rīgas līdz Kauņai un atpakaļ.⁴⁸⁴ Neskatoties uz iepriekšminēto, vēstules no Rīgas sūtniecība nereti saņēma ar nokavēšanos – reizēm pēc 2 līdz 3 nedēļām, jo tika gaidīts gadījuma kurjers. Atšķirībā no pārējām Baltijas valstīm, 20.gados Latvijas valdība neizmantoja pastu. Tāpat arī Ārlietu ministrija ne vienmēr

⁴⁷⁸ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 22.lp.; Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* 1921. 79.lpp.

⁴⁷⁹ LVVA, 1313.f., 1.apr., 158.l., 93.lp., 1921.g. 12.februāris, A.Olāra vēstule

⁴⁸⁰ Chambon, H. de. *Origines et histoire de la Lettonie...* P.6.

⁴⁸¹ Grosvalds, O. Atmiņas par Z.A.Meierovicu. *Universitas*, 1955, Nr. 2, 33.lp.; Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 23.lp.

⁴⁸² Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 336.-337.lpp.

⁴⁸³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 186.lp., 1921.g. 1.aprīlis, O.Grosvalds Z.A.Meierovicam

⁴⁸⁴ Turpat, 1.apr., 297.l., 246.lp., 1920.g. 28.februāris, pārstāvniecībai Londonā pārstāvis Francijā

informēja sūtniecību Parīzē par notikušajām sarunām ar Francijas vēstniecību Rīgā. Nereti Latvijas pārstāvis Francijā šo informāciju ieguva no *Quai d'Orsay*. Tāpat arī iztrūka instrukciju un pieprasīto materiālu par konkrētiem jautājumiem,⁴⁸⁵ kaut gan katram nodaļas vadītājam bija uzdots vismaz vienu reizi divās nedēļās izsūtīt visām sūtniecībām pārskatus par svarīgākajiem politiskajiem jautājumiem.⁴⁸⁶ Bieži vien sūtņi informāciju izlasīja no Latvijas atsūtītajās avīzēs. Piemēram, Latvijas sūtniecība Francijā 1926.gada pavasarī netika informēta par sūtņu Baltijas valstīs konferenci un par PSRS priekšlikumu noslēgt neuzbrukšanas līgumu.⁴⁸⁷

Latvijas sūtņi Francijā tāpat kā viņu kolēģi citās valstīs bieži bija neapmierināti, ka no Latvijas nepienāk informācija par valdības ārpolitisko nostāju.⁴⁸⁸ Tā, piemēram, 1921.gada 8.aprīļa ziņojumā O.Grosvalds lūdza Ārlietu ministriju savlaicīgi atsūtīt ziņas par notikumiem, kas saistīti ar valsts iekšējo un ārējo drošību, karadarbību, lielākiem līgumiem vai sarunām utt. Pretējā gadījumā sūtniecībai nebija iespējams atspēkot baumas, atsaukt franču presē publicēto nepatieso informāciju, atbildēt uz telegrāfiskiem vai mutiskiem pieprasījumiem.⁴⁸⁹ Šāda tendence saglabājās visu starpkaru periodu. Laiku pa laikam sūtņi ziņojumos žēlojās, ka ilgstoši nav pienācis neviens Ārlietu ministrijas politiskais ziņojums.⁴⁹⁰ Piemēram, 1926.gada pārskatā par sūtniecības darbību aizrādīts, ka no 1925.gada septembra līdz 1926.gada beigām sūtniecība nebija no Ārlietu ministrijas vai Rietumu nodaļas saņēmusi nekādus norādījumus par valdības nodomiem Francijā. Parīzē nenonāca Latvijas sūtņu citās valstīs (Lielbritānijā, Itālijā, Vācijā utt.) ziņojumi Ārlietu ministrijai vai to izvilcumi. Kaut cik regulāri tika saņemti tikai Baltijas valstu nodaļas (daļēji no Austrumu nodaļas) veidotie pārskati.⁴⁹¹ Ne vienmēr sūtniecības vadītāji saņēma atbildes uz Ārlietu ministrijai uzdotajiem jautājumiem.⁴⁹² Šī informācija nav attiecināma tikai uz konkrēti minēto 1926.gadu, bet visu starpkaru periodu.

20.gs. 20. un 30.gados plašākas diskusijas Satversmes sapulcē un Saeimā par Latvijas ārpolitiku notika tikai dažas reizes. Nozīmīgākās norisinājās 1921.gada februārī, 1922. un 1923.gada jūnijā.⁴⁹³ Šis apstāklis arī minams starp iemesliem, kāpēc Latvijai starpkaru periodā nebija savas rakstītas ārpolitikas vadlīnijas. Jāatzīmē, ka Z.Meierovics un

⁴⁸⁵ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2759.l., 14.lp., pārskats par Parīzes sūtniecības darbību 1926.gadā

⁴⁸⁶ Turpat, 448.l., 159.-160.lp., 1926.g. 4.maijs, sūtniecības pagaidu vadītāja I.Feldmaņa vēstule

⁴⁸⁷ Turpat.

⁴⁸⁸ Piem., LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 37.lp., M.Valtera 1925.gada 12.janvāra ziņojums

⁴⁸⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 120.l., 7.-8.lp., 1921.g. 8.aprīlis, O.Grosvalds Politiski-ekonomiskā departamenta direktoram

⁴⁹⁰ Piem., LVVA, 2570.f., 1.apr., 190.l., 84.lp., 1926.g. 1.novembris, I.Feldmaņa ziņojums ĀM; līdzīgas sūdzības arī LVVA, 2570.f., 14.apr., 520.l., 83.-84.lp., 1923.g. 15.februāris, O.Grosvalda vēstule H.Albatam; 87.lp., 1923.g. 9.februāris, H.Albata atbilde O.Grosvaldam

⁴⁹¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2759.l., 14.lp., pārskats par Parīzes sūtniecības darbību 1926.gadā

⁴⁹² Turpat, 448.l., 159.lp., 1926.g. 4.maijs, sūtniecības pagaidu vadītāja I.Feldmaņa vēstule

⁴⁹³ K.Ulmaņa autoritatīvā režīma laikā šādas diskusijas nenotika nemaz.

V.Munters uzskatīja, ka mazai valstij ārpolitiskā doktrīna var būt pat kaitīga, jo ierobežo manevru iespējas un „sastindzina”.⁴⁹⁴ 1937.gadā V.Munters rakstā par Z.A.Meierovicu apgalvoja, ka ārpolitikā dodot priekšroku „nemaldīgam instinktam”.⁴⁹⁵

Sūtņi Latvijā ieradās reti, Ārlietu ministrijas dokumentos atrodami vairāki atteikumi izsaukt uz Latviju diplomātisko pārstāvi aktuālo ārpolitisko jautājumu un nākotnes perspektīvu pārrunāšanai. Nereti sūtņi dzimtenē viesojās savu ikgadējo atvaļinājumu laikā un, nevis atpūtās, bet izmantoja iespēju satikt valdības pārstāvjus, kolēģus Ārlietu ministrijā un preses darbiniekus, kārtoja aktuālās lietas un konsultējās.⁴⁹⁶ Arī Latvijas Ārlietu ministrijas vadītāju vizītes Parīzē nebija biežas. O.Grosvalds atceras, ka pēc Latvijas *de iure* atzīšanas Z.A.Meierovics Parīzē viesojās reti un uz īsu laiku.⁴⁹⁷ Sūtņi sūdzējās, ka labu attiecību uzturēšanai, ārlietu ministra braucieni uz Parīzi būtu nepieciešami, taču tajā pašā laikā izteica sapratni par ārlietu ministra aizņemtību ar svarīgāku jautājumu risināšanu. Z.Meierovics nevarēja doties biežās vizītēs arī tāpēc, ka divas reizes (no 1921.g. 26.jūnija līdz 1923.g. 26.janvārim un no 1923.g. 27.jūnija līdz 1924.g. janvārim) bija ministru prezidents. Vizīšu retums norāda, ka Parīze neietilpa Latvijas diplomātijas tuvākajā redzeslaukā. Laikabiedru uztverē Rīga atradās tālu. Ieplānotā Ziemeļu dzelzceļa līnija, kas ļautu Rīgu sasniegt mazāk kā 48 stundās, netika realizēta.⁴⁹⁸

Latvijas pārstāvniecība Francijā (tāpat kā citās valstīs) nebija finansiāli pietiekoši nodrošināta. Visbiežāk ar ekonomiska rakstura grūtībām tā saskārās pirms Latvijas atzīšanas *de iure*, kad Latvijas pārstāvjiem vajadzēja meklēt iespēju aizņemties naudu no citām sūtniecībām vai privātpersonām un Latvijas atbalstītājiem.⁴⁹⁹ Sūtniecība regulāri sūdzējās par naudas trūkumu, pārmeta sastādītā budžeta projekta apgriešanu⁵⁰⁰ un sūdzējās par mazo darbinieku skaitu.⁵⁰¹

Ekonomiskā ziņā Latvijas – Francijas attiecības attīstījās lēni. Francijā netika izveidots tirdzniecības atašeja amats, tas liecina, ka Latvija nelika lielas cerības uz saimniecisko sadarbību ar Franciju. Aktīvāka bija abu valstu militārā sadarbība, īpaši 20.gadu sākumā. Latvija saņēma no Francijas palīdzību militāro spēku izveidē, virsnieku apmācībā, armijas apgādē ar ieročiem un kara tehnikas piegādē.⁵⁰² Īpaši intensīva Francijas

⁴⁹⁴ Munters, V. Z.Meierovica ārpolitikas orientācija. *Sējējs*, 1937, Nr.3, 232.lpp.

⁴⁹⁵ Turpat.

⁴⁹⁶ LVVA, 2570.f., 14.apraksta lietas (Personālsastāva dokumenti, 1919-1940)

⁴⁹⁷ Grosvalds, O. Atmiņas par Z.A.Meierovicu. *Universitas*, 1955, Nr. 2., 33.lp.; MAE AD, Lettonie 5, P.184., 1922.g. 20.jūnijs, de Martela vēstule *Quai d'Orsay*

⁴⁹⁸ Chambon, H. de. *Origines et histoire de la Lettonie...* P.183.

⁴⁹⁹ Grosvalds, O. Atmiņas par Z.A.Meierovicu. *Universitas*, 1955, Nr. 2., 32.lp.

⁵⁰⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 10., 11.lp., 1924.g. 10.janvāris, O.Grosvalda vēstule Politiski–ekonomiskā departamenta direktoram

⁵⁰¹ Turpat.

⁵⁰² Turpat, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 41.lpp., 1923.g. 5.novebmris, O.Grosvalda ziņojums Z.Meierovicam

un Latvijas starpā bija sadarbība starp militārajām aprindām. Vairāki latviešu virsnieki mācījās Francijas militārajās iestādēs. Latvijas un Francijas ģenerālstābi draudzīgi apmainījās ar informāciju. O.Grosvalds atmiņās rakstīja, ka Rīga bija svarīgs novērošanas un informācijas ieguves punkts. Diemžēl šīs ziņas nav iespējams apstiprināt bez Francijas izlūkdienesta darbības speciālas izpētes, ko apgrūtināja Latvijas Armijas štāba Informācijas daļas materiālu trūkums Latvijas Valsts vēstures arhīvā. Pulkvedis Fricis Celmiņš, kas bija Latvijas Armijas štāba Informācijas daļas priekšnieks 1940.gada jūnijā, sākoties okupācijai, iznīcināja visus svarīgākos dokumentus un nošāvēs.⁵⁰³ Pārējie materiāli tika izvesti uz PSRS arhīviem.⁵⁰⁴ 20.gadu sākumā daudz sūtniecības darbinieku laika aizņēma Bruņošanās pārvaldes prasību izpildīšana par informācijas ievākšanu un kontaktu uzturēšanu.⁵⁰⁵

Latvijas – Francijas diplomātiskās attiecības pašā Latvijā attīstījās veiksmīgi. Ar Francijas, Lielbritānijas un ASV pārstāvju ierašanos Latvijā bija nodibinājušās tiešas attiecības starp Latvijas valdību un Sabiedroto valstīm. Pirmais franču pārstāvis Latvijā bija Francijas valdības augstais komisārs Baltijas valstīs L. de Sartigs, kas amata pienākumu pildīšanu uzsāka 1920.gada augustā.⁵⁰⁶ Kaut gan reģionā viņš uzturējās salīdzinoši īsu laiku, viņš ar izteiktām simpātijām skatījās uz jauno valstu izveidošanos Austrumeiropā.⁵⁰⁷ 1921.gada 1.jūnijā kā padomnieks Latvijā ieradās grāfs D.de Martels.⁵⁰⁸ 1922.gada februārī viņu iecēla par Francijas ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru Latvijā.⁵⁰⁹ Viņš pienākumus pildīja līdz 1924.gada 27.oktobrim.⁵¹⁰ Īsi pēc D.de Martela iecelšanas O.Grosvalds tikās ar viņu, pēc tam sūtnis ziņoja, ka D.de Martels ir rezervēts, bez sevišķām runas dāvanām, bez jebkādām simpātijām pret jaunajām valstīm. Beigās viņš secināja: „Vai nu Martels ir ne sevišķi garīgi apdāvināts cilvēks un vienkāršs rutīnas diplomāts, vai viņš ļoti labi māk apslēpt savas domas.” Dokumenta malā lasāma ar roku rakstīta piezīme, kas visdrīzāk izdarīta Rīgā, ka visdrīzāk patiess ir pirmais minējums.⁵¹¹ Tā paša gada rudenī kļuva skaidrs, ka O.Grosvalda pirmais iespaids par D.de Martelu nebija pilnīgi pamatots. Oktobrī sūtnis rakstīja Politiski-ekonomiskajam departamentam savus novērojumus, ka D.de Martela

⁵⁰³ Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs... 27.lp.

⁵⁰⁴ Jēkabsons, Ē. Latvijas un Polijas militāro izlūkdienestu sadarbība 1919. – 1939.gadā. Grām.: *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata*. Nr. 4. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2003. 111.lpp.

⁵⁰⁵ LVVA, 2570.f., 3.apr., 848.l., 21.lp., 1926.g. 6.augusts, J.Feldmans Admin.-Jurid.depart. direkt. R.Liepiņam

⁵⁰⁶ *Latvijas Ārlietu dienesta darbinieki. 1918-1991*. Bibliogrāfiska vārdnīca... 393.lp.

⁵⁰⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 120.l., 36.lp., 1921.g. 30.jūlijs, O.Grosvalda konfidenciāls ziņojums Z.Meierovicam

⁵⁰⁸ Turpat, 2570.f., 2.apr., 137.l., 34.lp., Latvijas un ārvalstu diplomātiskie pārstāvji. Francija

⁵⁰⁹ *Latvijas Ārlietu dienesta darbinieki. 1918-1991*. Bibliogrāfiska vārdnīca... 393.lp.; Druva, J. Mūsu ārpolitikas pieci gadi... 33.lp.

⁵¹⁰ *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1934*. Paris: Imprimerie Nationale, 1934. P.321.

⁵¹¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 120.l., 35., 36.lp., 1921.g. 30.jūlijs, O.Grosvalda konfidenciāls ziņojums Z.Meierovicam

iesūtītā informācija par Latviju ir izsmeļoša, pamatota un diezgan labvēlīga.⁵¹² Jāsecina, ka Francijas valdībai bija izdevīgāk uz Baltijas valstīm sūtīt tādus diplomātiskos pārstāvjus, kas iepriekš ir bijuši Krievijā un pārzināja vietējos apstākļus. No Latvijas valsts stabilitātes un spējas attīstīties bija atkarīga spēja pārliecināt diplomātus par valsts dzīvotspēju.

Francijai Latvijā bija arī savi konsulāti. Kā pirmais konsuls 1919.gadā tika iecelts Ermē, viņu nomainīja Renē Binē, kas Rīgā uzturējās līdz 1927.gadam. Pēc tam konsula amatu pildīja Pjērs Alduī, kas Latvijā strādāja no 1927.gada aprīļa līdz 1929.gada martam. Kā pēdējais Francijas konsuls Latvijas galvaspilsētā darbojās Onorē Rū. Pēc 1934.gada Francijai konsulātu Rīgā nebija, taču Ventspilī un Liepājā dzīvoja Francijas goda konsulārie aģenti. No 1932.gada novembra līdz 1939.gadam Kristaps Bulte šo amatu ieņēma Ventspilī, savukārt Liepājā no 1930.gada marta līdz 1940.gadam strādāja Jānis Ābelītis. Kā goda konsulārais aģents Liepājā no 1921.gada jūnija līdz 1923.gadam rezidēja Kārlis Burkevics.⁵¹³

Interesanti atzīmēt, ka Latvijas Ārlietu ministrijā strādāja arī trīs francūži – Marī Žilbēra Rukvēra, Etjēns Marsels Segrests un Marta Borne⁵¹⁴. M.Rukvēra bija Politiski-diplomātiskā departamenta III šķiras (vēlāk II šķiras) sekretāre no 1918.gada rudens līdz 1921.gada 31.jūlijam.⁵¹⁵ Savukārt E.Segrests no 1920.gada 16.jūnija bija juriskonsultāciju I šķiras sekretārs, pēc štatu samazināšanas un personāla pārgrupēšanas 1921.gada aprīlī E.Segrests nokļuva Politiski-ekonomikā departamenta kancelejā. No 1925.gada 1.aprīļa viņš strādāja par svešvalodu redaktoru līdz 1931.gada 30.augustā no amata tika atbrīvots.⁵¹⁶ Pēc izglītības viņš bija vēsturnieks un Rīgā dzīvoja jau no 1905.gada. Paralēli darbam Ārlietu ministrijā viņš pildīja Franču institūta Rīgā direktora pienākumus, bija Franču liceja kurators un skolotājs. No 1920.gada 30.jūnija līdz 1939.gada 30.jūnijam viņš strādāja Latvijas Universitātē par franču literatūras docentu.⁵¹⁷ M.Borne no 1919.gada augusta vienu gadu strādāja par kancelejas ierēdni, pildot tulces pienākumus.⁵¹⁸ Līdz šim nav izdevies iegūt

⁵¹² LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 132.lp., 1921.g. 15.oktobris, O.Grosvalds Politiski – ekonomiskā depart. direktoram

⁵¹³ *Latvijas Ārlietu dienesta darbinieki. 1918-1991.* Bibliogrāfiska vārdnīca... 401.lp.

⁵¹⁴ Par M.Bornes tautību LVVA dokumentos ir pretrunīga informācija, dažkārt viņa tiek pieskaitīta francūžiem, bet viņas personas lietā minēts, ka viņa ir šveiciete (atšķirībā no Anrī Alekša Šalmontē, kas arī bija šveicietis, viņu nekad nepieskaitīja francūžiem) (LVVA, 2570.f., 14.apr., 200.l., 1.lp., darbinieka anketa)

⁵¹⁵ LVVA, 2570.f., 14.apr., 1283.l., 2.lp., 1918.g. 4.augusts, M.Rukvēras iesniegums Ārlietu ministrijai; 4.lp., Z.Meierovica 1919.g. 1.septembra pavēle; 9.lp., 1921g. 28.jūlijs, Ārlietu ministrija Ministru kabinetam; 1348.l., 2.lp., 1920.g. 12.jūlijs, Valsts kanceleja Ārlietu ministrijai

⁵¹⁶ LVVA, 2570.f., 14.apr., 1348.l., 9.lp., 1921.g. 16.aprīlis, Z.Meierovica pavēle; 17-20.lp., Segresta dienesta apraksts

⁵¹⁷ Turpat, 6.lp., 1920.g. 20.jūlijs, Vispārējā departamenta izdota apliecība; 15.lp., 193.g. 5.jūnijs, komandējuma apliecība; 7427.f., 13.apr., 1550.l., 66.lpp., 1939.g. 4.decembris, no Izglītības ministrijas rīkojuma; 101.lp., E.Segresta darbinieka anketa; Kirchenšteins, A. Latvijas augstskolas. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados.* Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928. 584.lpp.

⁵¹⁸ LVVA, 2570.f., 14.apr., 200.l., 1.lp., darbinieka anketa, 2.lp., pavēle nr.4 par darbinieka pieņemšanu, 6.lp., pavēle Nr.115 par dienesta uzteikšanu

informāciju vai norādes, kāpēc minētie francūži strādāja Latvijas Ārlietu ministrijā, domājams, ka viņi tika pieņemti valodu zināšanu dēļ (M.Rukvēra zināja franču, krievu un vācu valodas, savukārt E.Segrests bez iepriekšminētajām arī spāņu, itāļu un angļu valodu, M.Borne – franču un vācu valodu).⁵¹⁹ Iespējams E.Segrests ilgstoši tika nodarbināts Ārlietu ministrijā viņa kontaktu ar Franciju dēļ. Ir zināms, ka viņš vasaras pavadīja Francijā.

Baltijas valstīs turpināja uzturēties Francijas militārā misija, kuras centrs atradās Rīgā un kuras mērķis bija Francijas interešu aizstāvība un politiska rakstura informācijas apkopošana.⁵²⁰ To pulkvežleitnanta Šarla Aršēna vadībā veidoja pieci virsnieki, kuriem palīdzēja daži karavīri. Atšķirībā no Lielbritānijas un ASV, kas bija pārgājušas uz militāro atašeju iecelšanu, Francija saglabāja militāro misiju. Turklāt *Quai d'Orsay* atzīmēja, ka pēc komisāra L.de Sartige iecelšanas militārajai misijai bija vien informācijas centra nozīme.⁵²¹ Atšķirībā no angļiem un amerikāņiem, kam pēc Pirmā pasaules kara Baltijas valstīs bija speciāli izveidotas un izglītotas ekonomisko speciālistu misijas, frančiem tādu nebija. Militārās misijas bija pārāk aizņemtas, lai pildītu saimniecisko attiecību veicinātāju pienākumus.⁵²²

Politiskajā ziņā Baltijas valstu centieni panākt savu vēlmju realizēšanos no Francijas cieta regulāras neveiksmes; viens no spilgtākajiem tā piemēriem ir novēlotā *de iure* atzīšanas iegūšana. Francijas cerības uz savas agrākās sabiedrotās Krievijas atjaunošanu izgaisa lēni, Francijas pozīciju nespēja ietekmēt Latvijas miera līguma ar Padomju Krieviju noslēgšana 1920.gada 11.augustā, lielāka nozīme bija P.Vrangeļa armijas sakaušana 1920.gada novembrī. Kaut gan izmaiņas iezīmējās jau 1920.gada beigās, bija nepieciešams zināms laiks līdz tās jāiesakņojas franču apziņā.

Z.Meierovics uzskatīja, ka atbalsts Latvijas *de iure* atzīšanai jāmeklē Eiropas lielākajās galvaspilsētās, vislielākās cerības liekot uz Franciju. 1920. un 1921.gadu mijā latviešu prese organizēja veiksmīgu kampaņu, kas piesaistīja Parīzes uzmanību – Francijas sūtniecība lūdza Latvijas valdību apturēt pret viņu vērsto kampaņu.

Neskatoties uz spēcīgo opozīciju, kas joprojām valdīja Francijas parlamentā, Z.Meierovicam decembra beigās izdevās panākt no A.Miljerāna solījumu atbalstīt Latvijas

⁵¹⁹ *Latvijas Ārlietu dienesta darbinieki. 1918-1991. Bibliogrāfiska vārdnīca...* 21.lpp.

⁵²⁰ MAE AD, Lettonie 24, P.160-161., 1920.g. 23.augusts, Kara ministra direktīvas Francijas militārās misijas Baltijas valstīs vadītājiem

⁵²¹ Turpat, P.164., 1923.g. 16.maijs, *Quai d'Orsay* nota par militāro misiju Baltijas valstīs, P.168-169., 1923.g. 11.jūnijs, Kara ministra vēstule Francijas ministru prezidentam un ārlietu ministram par militāro misiju Baltijas valstīs

⁵²² Turpat, Lettonie 9, sans numération, 1919.g. 29.jūnijs, Francijas sūtņa Stokholmā vēstule

valstiskuma *de iure* atzīšanu. Tas bija pirmais daudzreiz konkrētais solījums no franču pārstāvju puses, kas deva kaut ko vairāk par atturīgo pozīciju, kāda bija vērojama Parīzes miera konferences laikā. Francija apjauta, ka Baltijas valstu jautājums izšķirams bez Padomju Krievijas jautājuma atrisināšanas. 1920.gada beigās Francijā notikusī augstāko amatpersonu maiņa veicināja Padomju Krievijas lomas samazināšanos Francijas ārpolitikā. Baltijas valstu neuzņemšana Tautu Savienībā Maskavā bija radījusi iespaidu, ka Eiropas lielvalstis neieinteresē jauno valstu nākotne. Francijā bija arī nostiprinājusies pārlicība, ka, lai līdzsvarotu Vāciju, būtu noderīgi radīt pretsvaru Austrumeiropā. Latvijai vajadzēja kļūt par šīs barjeras daļu un stiprināt Poliju. Varšavai bija grūti izveidot savienību ar Baltijas valstīm, jo Latviju neapmierināja Varšavas kavēšanās atzīt to *de iure* un Polijas pretenzijas Baltijā.

Tā laika politiķi un sabiedriski darbinieki īpaši atzīmēja Francijas lomu Latvijas *de iure* atzīšanā 1921.gada 26.janvārī. Tikai atsevišķi vēsturnieki pievērsušies faktam, ka Lielbritānija vairākkārt bija ierosinājusi atzīt Baltijas valstis, taču Francija bija to kategoriski noraidījusi. Jāatzīmē, ka 1921.gada sākumā Francija nebija gatava rīkoties viena, bet atzītu Latviju *de iure*, ja uz identisku soli būtu gatavas pārējās Sabiedrotās. Izpētot atzīšanas norisi, jāsecina, ka atzīšana notikusi drīzāk pateicoties Lielbritānijas premjerministra D.Loida Džordža nostājas maiņai, jo Francijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs F.Bertelo sēdes sākumā informēja, ka Anglijas valdības iebildumu dēļ būtu gatavs piekāpties.

Līdz ar Latvijas atzīšanu *de iure* Eiropas lielvalstis atteicās no Latvijas nākotnes saistīšanas ar notikumu attīstību Padomju Krievijā, kā arī revidēja uzskatu par Latvijas nejaušu rašanos. Atzīstot Latviju un Igauniju, Francija cerēja nolīdzināt to attiecības ar Poliju un tādējādi veicināt Baltijas savienības veidošanu. Līdz ar Latvijas atzīšanu *de iure*, tās diplomātiskie un konsulārie pārstāvji ieguva oficiālu statusu. 1921.gadā sūtniecība realizēja aktīvu Latvijas propagandu franču presē, Latvijas vārda popularizēšanā Francijā vislielāko ieguldījumu deva franču profesoru, politisko un sabiedrisko darbinieku lekcijas un publikācijas. Kaut gan valstu tuvināšanai bija nepieciešamas biežas Latvijas ārlietu ministra vizītes Francijā, to iztrūkums norāda, ka Parīze neietilpa Latvijas diplomātijas tuvākajā redzeslokā.

3.NODAĻA. FRANCIJAS LOMA LATVIJAS ĀRPOLITIKĀ 20.GADU PIRMAJĀ PUSĒ

3.1. Francijas ietekme uz Baltijas valstu sadarbības mēģinājumiem

Pēc *de iure* atzinuma iegūšanas Baltijas valstu savienības izveide kļuva par vienu no Latvijas ārpolitikas galvenajiem uzdevumiem, lai nodrošinātu mieru reģionā un veicinātu visu Baltijas jūras valstu sadarbību.⁵²³ Baltijas valstis pašas sev izvirzīja uzdevumu apvienoties, noslēdzot politiski-militāru konvenciju, kam būtu aizsardzības raksturs.⁵²⁴

Savukārt Francija centās izveidot savu alianšu sistēmu uz Pirmā pasaules kara beigās starp Beļģiju, Poliju, Čehoslovākiju, Rumāniju un Dienvidslāviju pastāvošās nekonkrētās *de facto* savienību tīkla bāzes. 1920. un 1921.gadā Francijas Republikas ministru prezidents A.Miljerāns centās atbrīvot Franciju no atkarības no Lielbritānijas un uzturēt spēkā pēc iespējas vairāk Versaļas miera līgumā atrunātās priekšrocības. Šajā laikā Francija noslēdza līgumu ar Beļģiju (1920.g. septembris) un politiskās un militārās sadarbības līgumu ar Poliju (1921.g. februāris),⁵²⁵ kā arī iestājās par labu attiecību izveidošanu starp Poliju un Baltijas valstīm. 1920.gada beigās un 1921.gada sākumā notikušās politiskās pārmaiņas Francijā iezīmēja zināmas pārmaiņas arī Francijas politikā Ziemeļaustrumeiropā. Tradicionālajā ievadrunā, uzsākot pienākumu izpildi, jaunais ministru prezidents norādīja uz Francijas ārējās politikas izmaiņām, uzsverot akūti nepieciešamos pārkārtojumus. Ž.Lēgs nenodarbojās ar Padomju Krievijas problēmu, atstājot to dažādām interpretācijām.⁵²⁶ Francijas politiskie vadītāji A.Miljerāns, A.Briāns un Žans Bartū veicināja Francijas – Polijas alianses noslēgšanu 1921.gada 19.februārī, viņi tajā redzēja „Austrumu barjeras” atjaunošanu.⁵²⁷ Polijas uzdevums bija līdzsvarot Vācijas draudus Francijai un konflikta gadījumā, savstarpēji militāri sadarbojoties, radīt otru fronti pret Vāciju. Otrs uzdevums bija, izmantojot franču morālo un tehnisko atbalstu, šķirt Vāciju no Padomju Krievijas. Neapšaubāmi aliansē uzmanība tika koncentrēta uz pretvācu barjeras radīšanu, kuru vajadzēja papildināt Polijas aliansēm ar kaimiņiem tās dienvidos un ziemeļos. Baltijas valstu misija Francijas plānos pēc *de iure* atzinuma iegūšanas bija pievienoties Francijas veidotajai *alliance de revers* valstu grupai un galvenokārt spēcīnāt Poliju.⁵²⁸

⁵²³ Bīlmanis, A. Kā Latvija tapa. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados...* 13.lpp.

⁵²⁴ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* 1921. 94.lpp.

⁵²⁵ Francijas – Polijas alianses līgumu papildināja tirdzniecības vienošanās, kas stājās spēkā tikai 1922.gada vasarā. Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.96.

⁵²⁶ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.74.

⁵²⁷ Polijas – Francijas 1921.g. 19.februāra militārā konvencija. Grām.: *Polijas ārējā politika 1918.-1937.gadā...* 83.-84.lp.; Champonnois, S. *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations...* P.406.

⁵²⁸ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.110, 119.

Baltijas diplomāti šaubījās, kā novērtēt Francijas un Polijas militāro aliansi – kā pozitīvu vai kā negatīvu faktoru neatkarības sargāšanai.⁵²⁹ Lai gan Francijas – Polijas savienības politiskais līgums tika publicēts tūlīt pēc tā pieņemšanas, tā pēdējā daļa, kurā bija iekļauti slepenie militārā līguma punkti, nebija pieejami. Tie palika slepeni un to būtību varēja uzminēt no citiem avotiem un neformālām sarunām. Militārā līguma autentiskais teksts un poļu pirms tam izteiktie ierosinājumi pirmo reizi tika publicēti tikai 1967.gadā.⁵³⁰

Latviju ļoti interesēja Francijas attieksme pret Polijas austrumu robežu, kas bija atrunāta 1921.gada 19.februārī noslēgtā līguma pielikumā. 20.gadu sākumā Latvija centās izdibināt Francijas un Polijas savstarpējās saistības un štābu sadarbības nosacījumus.⁵³¹ Tikai 1923.gada beigās no kādas sarunas ar E.Pereti de la Roka O.Grosvaldam izdevās uzzināt divas būtiskas lietas. Pirmkārt, alianses objekts bija kopēja aizstāvēšanās pret Vāciju. Otrkārt, PSRS uzbrukums Polijai būtu „pavisam cita lieta” - Padomju Savienības agresijas gadījumā aktīva palīdzība nebija solīta.⁵³² Tas bija Latvijai svarīgs aspekts. Ja Francija negarantēja Polijas austrumu robežu, tad kālab lai tā garantētu Latvijas robežu ar PSRS. Francijas – Polijas aliansei bija jāaizsargā Polijas toreizējā teritorija no iespējamem uzbrukumiem, bet atbalsts Polijai bija gaidāms tikai Vācijas uzbrukuma gadījumā. Padomju Krievijas (PSRS) ofensīvas brīdī Francijai nebija jāsniedz Polijai palīdzība austrumu robežas nosargāšanai.⁵³³ Šis bija līguma svarīgākais aspekts, ko 20.gadu sākumā Latvijas ārlietu ministrs, neskatoties uz ticamas informācijas trūkumu, saprata Francijas – Polijas attiecībās un tāpēc nepūlējās ar Parīzi nodibināt līdzvērtīgas attiecības, kādas bija Varšavai un uz kādu veidošanu reizēm mudināja O.Grosvalds.

Francijas diplomāti koncentrēja savu uzmanību uz Baltijas valstu tuvināšanu sev, uzskatot, ka Igaunija, Latvija un Polija ir reģiona kodols. Laika gaitā, radot izdevīgus politiskos apstākļus, franči cerēja minētajām valstīm piesaistīt Lietuvu un Somiju viņu pašu ekonomisko interešu labā. Lielbritānija deva priekšroku Baltijas valstu blokam bez Polijas.⁵³⁴ Sākot ar 1921.gadu Francijas politiķi uzņēmās padomdevēju un vidutāju lomu Polijas attiecībās ar Baltijas valstīm un vēlāk arī ar Padomju Krieviju (PSRS). *Quai d’Orsay* ļoti uzmanīgi sekoja Baltijas valstu sarunām gan ar Poliju, gan Padomju Krieviju, taču

⁵²⁹ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 223.lp.

⁵³⁰ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.103.

⁵³¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 263.l., 42.lp., 1923.g. 22.marts, franču preses apskats

⁵³² Turpat, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 14., 15.lp., 1923.g. 10.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam; 2574.f., 4.apr., 379.l., 49.lp., 1924.g. 27.februāris, O.Grosvalds ārlietu ministram L.Sējam

⁵³³ MAE AD, Russie 695, P.148., 1924.g. 9.aprīlis, sūtņa Vācijas ĀM instrukcijas sūtņiem Baltijas valstīs saistībā ar Rīgas konferenci

⁵³⁴ Champonnois, S. *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations...* P.408.

Francijas attieksme pret mazajām valstīm svārstījās un vienmēr bija atkarīga no franču-poļu alianses interešu maiņas.⁵³⁵

Lai gan Latvija un Francija nodibināja diplomātiskās attiecības, tās joprojām palika svārstīgas. Pašā 20.gadu sākumā saikni ar Latviju Francija neuzskatīja par svarīgu aspektu savas drošības garantijām, ārpolitikā viņi deva priekšroku tuvākām vai lielākām un varenākām Eiropas valstīm.⁵³⁶ Francija nopietni neapsvēra jautājumu par divpusēju līgumu noslēgšanu ar katru no Baltijas valstīm. Līgums par Latvijas – Francijas militāro savienību netika noslēgts tāpēc, ka Francijai Latvija nebija tieši nepieciešama, bet tikai kā viens no elementiem Varšavas veidotā kombinācijā, kas stiprinātu Poliju.⁵³⁷ Par vispiemērotāko franči uzskatīja Polijas ietekmes pieaugumu Baltijā bez konkrētu saistību uzņemšanās.⁵³⁸ Papildinot jau esošo alianšu sistēmu, Parīze vēlējās, lai Latvija un Igaunija noslēgtu politisku aliansi ar Poliju. Aktīvi šīs idejas propagandēšanā darbojās Francijas sūtņi minētajās Baltijas valstīs (D. de Martels Latvijā un Andrē Žilbērs Igaunijā). Pirmajā savas darbības dienā 1921.gada jūnija sākumā jaunais Francijas sūtņis Latvijā grāfs D. de Martels, kurš amatā stājās L. de Sartiga vietā, žurnālistiem uzsvēra: „Lai savu iegūto patstāvību labāk nodrošinātu arī tālākā nākotnē, Baltijas valstīm nepieciešami vajadzīga savstarpēja apvienošanās – ne tikai trim tuvākām Baltijas piekrastes republikām – Latvijai, Lietuvai, Igaunijai, bet būtu vajadzīgs katrā ziņā panākt arī apvienošanos ar Somiju un Poliju.”⁵³⁹

1921.gada pavasarī un vasarā, kad Baltijas valstu diplomātijas uzmanības centrā bija jautājums par triju Baltijas valstu – Latvijas, Lietuvas un Igaunijas – savienības izveidi, Francija izteicās pret šādu savienības projektu, jo vēlējās, lai tajā tiktu iesaistīta arī Polija.⁵⁴⁰ Tas atkārtoti tika uzsvērts *Quai d'Orsay* izdotajā notā par Francijas attieksmi pret atsevišķām valstīm. Tajā atzīmēts, ka Francijas valdība ar simpātijām raugās uz Baltijas valstu kopējas aizsardzības mērķu vadītiem saprašanās centieniem. Tomēr Parīze ieteica tām nenoniecīnāt Polijas uzņēmību un nekādā gadījumā neslēgt līgumu ar Lietuvu. Tas varēja aizvainot Varšavu, jo Lietuva šādā savienībā meklēja galvenokārt atbalstu pret Poliju.⁵⁴¹

Francijas diplomātija kopumā aktīvi atbalstīja Baltijas valstu un Polijas savienības ideju. 1921.gada 19.maijā Francijas sūtņi Somijā izjautāja Latvijas sūtņi K.Zariņu par

⁵³⁵ Champonnois, S. The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations... P.406.

⁵³⁶ Vilks-Battaīa, S. La politique étrangère de la France envers la Lettonie dans les années [19] Vingt... P.101.

⁵³⁷ Jēkabsons, Ē. Latvijas un Francijas militārie sakari. *Militārais apskats*, 1995., Nr.1, 83.lp.

⁵³⁸ Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums...* 55.lpp.

⁵³⁹ Latvija un Francija. *Valdības Vēstnesis*, 1921, 3.jūnijs, Nr.121. 1.lpp.

⁵⁴⁰ Latvija un Francija (Paskaidrojumi preses priekšstāvjiem). *Latvijas Vēstnesis*, 1921, 2.jūnijs, Nr.121. 1.lpp., Latvija un Francija. *Valdības Vēstnesis*, 1921, 3.jūnijs, Nr.121. 1.lpp.; Latvija un Francija (Paskaidrojumi preses priekšstāvjiem). *Latvijas Sargs*, 1921, 2.jūnijs, Nr.121. 1.lpp.

⁵⁴¹ 1921.g. 25.novembra nota par Francijas attieksmi pret atsevišķām valstīm. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921... P.624.; MAE AD, P.236., 1921.g. 25.novembris, Francija un Baltijas valstis 1921.gadā

Baltijas valstu savienību, uzsverot, ka Franciju interesē ne tikai Polijas, bet arī „Baltijas valstu labklājība un tā vēloties palīdzēt nodibināt starp Baltijas valstīm ciešu aliansi”.⁵⁴² Līdzīgu viedokli izteica arī Francijas sūtnis Latvijā.⁵⁴³ Neko konkrētāk Francijas sūtnis Somijā nepaskaidroja un detaļās neiedziļinājās. Francijas interese par Anglijas lomu iespējamā piecu Baltijas valstu savienībā liecina par tās uzmanību un situācijas noskaidrošanu.⁵⁴⁴ 1921.gada 6.jūlijā A.Briāns vēstulē Francijas sūtnim Tallinā A.Žilbēram rakstīja, ka Francija ar simpātijām skatās uz Baltijas valstu mēģinājumiem vienoties par kopīgu aizsardzības sistēmu. Tajā pašā laikā viņš atzīmēja Latvijas un Igaunijas sadarbības ar Lietuvu trūkumus, kas neļauj Francijai veicināt līguma noslēgšanu šo valstu starpā.⁵⁴⁵ Polijas valdība uz šādu sadarbību pamatoti raudzītos ar neuzticību un aizdomām, jo Lietuva neapšaubāmi savienībā ar pārējām Baltijas valstīm meklētu sadarbības partnerus pret Poliju. Francija šādu manevru nevarēja atbalstīt.⁵⁴⁶

Kaut gan nebija neviena priekšnoteikuma, lai ar Polijas līdzdalību sekmīgi izveidotu savienību, Francija atbalstīja tikai politisku un nekādā gadījumā nevēlējās redzēt militāru Baltijas valstu savienību ar Poliju. Tā bija vienīgā lielvalsts, kurai interesēja šāds Ziemeļaustrumeiropas valstu solis. Vācija un Padomju Krievija (PSRS) darīja visu, lai novērstu bloka izveidi Polijas vadībā.⁵⁴⁷ Francijas darbība Baltijas reģionā visvairāk kaitināja Lielbritāniju. Ja Vācijas centienus atgūt lielvalsts pozīcijas briti uzskatīja par neizbēgamiem un pat saprotamiem, tad Francijas aicinājumus Baltijas valstīm ielenkt Vāciju apdraudēja britu mērķus miermīlīgi atjaunot Eiropu pēc kara.⁵⁴⁸

Jau 1921.gada sākumā *Latvijas Kareivis* pareizi atzīmēja, ka, plānojot Baltijas valstu savienības izveidi, nevar būt runa par Sabiedroto orientāciju, bet gan par orientēšanos uz Franciju vai Angliju. Minēto valstu politiskās nesaskaņas un viņu dažādās intereses Austrumeiropas reģionā ietekmēja Baltijas valstu savienības dibināšanu. Turpat bija uzsvērts, ka „Baltijas valstu savienībai ir sava patstāvīga nozīme” un tā nedrīkst kļūt „par upuri vienas vai otras lielvalsts šādām vai citādām politiskām interesēm.”⁵⁴⁹ *Latvijas Kareivis* bija starp tiem laikrakstiem, kas iestājās par Latvijas savienību ar Poliju, uzsverot, ka Ārlietu ministrijai ir jāturpina iesāktā piecu valstu savienības politiskā līnija.⁵⁵⁰

⁵⁴² LVVA, 2574.f., 3.apr., 104.l., 37.-38.lp., 1921.gada 20.maijs, ārli.min. Z.Meierovicam sūtnis Somijā

⁵⁴³ Latvija un Francija. *Valdības Vēstnesis*, 1921, 3.jūnijs, Nr.121. 1.lpp.

⁵⁴⁴ LVVA, 2574.f., 3.apr., 104.l., 38.lp., 1921.gada 20.maijs, ārli.min. Z.Meierovicam sūtnis Somijā

⁵⁴⁵ Runa galvenokārt bija par Viļņas jautājumu, par kuru tajā brīdī notika pārrunas Tautu Savienības Padomē; MAE AD, Russie 692, P.211., 1921.g. 6. jūlijs, ārlietu ministra telegramma Francijas sūtnim Tallinā

⁵⁴⁶ 1921.g. 6.jūlijs. Francijas ārlietu ministra A.Briāna vēstule Francijas sūtnim Tallinā A.Žilbēram. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921...* P.18.

⁵⁴⁷ Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums...* 55.lpp.

⁵⁴⁸ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.272.

⁵⁴⁹ A.S. Ap Baltijas valstu savienību. *Latvijas Kareivis*, 1921, 31.marts, Nr.69. 1.lpp.

⁵⁵⁰ Salts, Alb. Vēl par Baltijas valstīm un Poliju. *Latvijas Kareivis*, 1921, 11.maijs, Nr.103. 1.lpp.

Laikraksta ieteica Polijai izvairīties no „nesaskaņām, kādas varētu celties no Francijas un Anglijas sevišķām interesēm Baltijas jūrā un visā Austrumeiropā”.⁵⁵¹

Kaut gan franči vēlējās Baltijas valstu savienības veidošanu, tās neveiksmes pamatā bija Polijas – Lietuvas konflikts un Baltijas valstu bailes no Polijas hegemonijas šādā savienībā. Tie bija aspekti, ko Francija īsti ietekmēt nespēja. Francijas Ārlietu ministrija bija salīdzinoši labi informēta par Baltijas valstu ģeopolitisko stāvokli un to attiecībām ar Somiju un Poliju. Francija tai laikā uzskatīja, ka Somija ir provāciski noskaņota,⁵⁵² savukārt Polijā valdīja antivāciskas jūtas. Ņemot vērā šos divus pretējos noskaņojumus, Francijas diplomāti izvēlējās atbalstīt Polijas iespiešanos Baltijas valstīs un tādējādi netieši realizēt savu politiku. Tā kā Francija vēlējās redzēt spēcīgu Poliju, tās interesēs bija atbalstīt tās centienus iegūt stabilus sabiedrotos. *Quai d'Orsay* uzskatīja, ka līdz ar situācijas nostabilizēšanos un Baltijas valstu atzīšanu *de iure*, Igaunija, Latvija un Lietuva būtu ideālas Polijas sabiedrotās.⁵⁵³ Francijas bailes no Vācijas bija pamatā arī iebildumiem pret 1921.gadā Somijas piedāvāto Baltijas jūras neitralizēšanas ideju. Tādā gadījumā Baltijas jūra kļūtu par iekšēju, noslēgtu jūru, ko kontrolētu zviedri un vācieši. Neitralizācija radītu neērtības Polijai – vajadzības gadījumā zustu iespēja bloķēt Vācijas piekrasti un Polija nevarētu saņemt palīdzību.⁵⁵⁴ Līdz ar to jau pašā divdesmito gadu sākumā iezīmējās Francijas attieksmes pret Baltijas valstīm pamatprincipi. No vienas puses, Parīze netieši veicināja savienības izveidošanos, bet, no otras puses, tā izvairījās no jebkādam saistībām, kuras varētu piespiest Franciju aizstāvēt Baltijas valstis.⁵⁵⁵

Laikā no 1921. līdz 1926.gadam Baltijas valstu pārstāvji dažādās kombinācijās satikās 29 konferencēs un sanāksmēs.⁵⁵⁶ Francijas diplomātiskie pārstāvji Helsinkos, Tallinā, Rīgā, Kauņā un Varšavā izrādīja dzīvu interesi par konferenču sagatavošanas gaitu, dienas kārtībā iekļautajiem jautājumiem un to norisi, un pieņemtajiem lēmumiem. Sūtņi regulāri nosūtīja detalizētus pārskatus, balstoties uz kuriem Francijas ārlietu ministrs laiku pa laikam sastādīja instrukcijas. 1922.gada 9.marta ziņojumā O.Grosvalds fiksēja Francijas cerības, ka Varšavas konferencē⁵⁵⁷ tiks noteikta Baltijas valstu kopējā programma un tajā tiks radīta bāze tās dalībvalstu sadarbībai ar Mazo Antanti. Ņemot vērā PSRS un Vācijas tuvināšanos, Francijas bloks ar Mazo Antanti un Baltijas valstīm varētu veidot labu

⁵⁵¹ A.S. Ap Baltijas valstu savienību. *Latvijas Kareivis*, 1921, 31.marts, Nr.69. 1.lpp.

⁵⁵² LVVA, 2570.f., 1.apr., 1921., 25.lp., 1926.g. 3.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ārliet. min. K.Ulmanim u.c.

⁵⁵³ Champonnois, S. *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations...* P.406.

⁵⁵⁴ 1921.g. 25.novembra nota par Francijas attieksmi pret atsevišķām valstīm. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921...* P.624-625.

⁵⁵⁵ Champonnois, S. *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations...* P.407.

⁵⁵⁶ Lehti, M. *A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region...* P.545-546.

⁵⁵⁷ Varšavas konference norisinājās no 1922.g. 13. līdz 17.martam, tajā piedalījās Somija, Igaunija, Latvija, Polija. Tā bija otrā ārlietu ministru konference (Lehti, M. *A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region...* P.545.)

pretpēku.⁵⁵⁸ Arī R.Puankarē februārī bija izteicies: „Ja jūs labi saprotaties ar Poliju, ar kuru mēs esam labi draugi, tad es neredzu šķēršļus kopdarbībai.”⁵⁵⁹ Nekas netika runāts par ciešu militāru sadarbību, tika uzsvērtā draudzība ar Poliju un labvēlīgas attiecības ar Parīzi. Francijas militārais atašejs Š.Aršēns novērtēja Latvijas armijas izveidē ieliktais pūles, sasniegtos rezultātus un militāro aprindu dziļās simpātijas pret franču virsniekiem.⁵⁶⁰

Tomēr jāatzīmē, ka Francija nevēlējās Polijas un Somijas militāru aliansi, jo tādējādi Francija varētu tikt ierauta karā nenozīmīgu Somijas konfliktu dēļ. 1922.gada februārī tā nobloķēja Polijas – Somijas militāras savienības izveidošanos.⁵⁶¹ Militāras alianses iniciatore bija Somija, saspīlētā stāvokļa Austrumkarēlijā dēļ tā baidījās no Padomju Krievijas uzbrukuma. Savukārt Polija uzskatīja to par lielisku iespēju atgriezties pie agrāk iesāktās alianšu politikas.⁵⁶² Oficiāli Francija paskaidroja, ka šādu prasību nosaka ne tikai Somijas un Polijas ģeogrāfiskās situācijas atšķirības. Kad Maskavā izveidosies „normāla valdība”, Polijas mērķis būs ar Krieviju nodibināt draudzīgas attiecības.⁵⁶³ Francija nenoliedza, ka militārs līgums starp Varšavu un Helsinkiem dotu Polijai zināmu stabilitāti iepretim Padomju Krievijai, taču primāras bija Parīzes pašas intereses. Turklāt, pēc Francijas domām, Somija iegūtu vairāk nekā Polija. No militārā viedokļa plānotā Polijas – Somijas sadarbība ievērojami mazinātu Francijas līguma ar Poliju nozīmi.⁵⁶⁴ *Quai d’Orsay* uzskatīja, ka šāda savienība viņu par daudz dziļi iesaistītu pretpadomju politikā. Militāra alianse varētu izprovocēt Padomju Krieviju, ko Francija nebūt nevēlējās pieļaut.⁵⁶⁵

Pēc neveiksmīgā līguma ar Somiju, Polija vēlējās tuvināties Latvijai, Igaunijai un Somijai bez kādu konkrētu alianšu noslēgšanas. 1922.gada martā Varšavas konferencē Polijas mērķis bija saskaņot dalībvalstu nostāju pirms Dženovas konferences, Latvijas un Igaunijas pārstāvju enerģiskās darbības rezultātā tika izstrādāts Varšavas akords – „līgums, kuru var ar zināmu piepūli saukt par politisku aliansi”.⁵⁶⁶ Tajā tika uzsvērtas savstarpēji labvēlīgas attiecības, labvēlīga neitralitāte un savstarpēja konsultēšanās neizprovocētas

⁵⁵⁸ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 110.lp., 1922.g. 9.marts, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁵⁵⁹ Turpat, 105.lp., 1922.g. 13.februāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁵⁶⁰ MAE AD, Lettonie 6, P.154., 1926.g. 7.februāris, Francijas sūtņa Rīgā Šarla Barē vēstule *Quai d’orsay*

⁵⁶¹ Sabiedroto Militārās komisijas prezidenta maršala F.Foša 1922.gada 4.marta vēstule ministru prezidentam un ārlietu ministram R.Puankarē. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1922...* P.313-314.

⁵⁶² Hovi, K. *Alliance de revers...* P.119.

⁵⁶³ MAE AD, Russie 693, P.19., 1922.g. 28.marts, Francijas sūtņa Polijā ziņojums min.prezid. un ārli.min.

⁵⁶⁴ Sabiedroto Militārās komisijas prezidenta maršala F.Foša 1922.gada 4.marta vēstule ministru prezidentam un ārlietu ministram R.Puankarē. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1922...* P.314.

⁵⁶⁵ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.118., 119, 123., 124.

⁵⁶⁶ Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums...* 56.lpp.; *Quai d’Orsay* kādā notā to raksturoja kā „konvenciju, ko nebūtu pareizi saukt par alianses līgumu” (1922.g. 8.jūnija Eiropas lietu nodaļas nota. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1922...* P.694.)

agresijas gadījumā.⁵⁶⁷ Pēc Varšavas konferences Polijas sūtnis gandarīts ziņoja savai valdībai, ka sarunās par militāras savienības noslēgšanu Polijas ārlietu ministrs, saskaņā ar Francijas instrukcijām, izturējies ļoti rezervēti.⁵⁶⁸ Francija ieteica valstīm ratificēt Varšavas akordu, kas, salīdzinot ar plānoto Somijas – Polijas militāro savienību, bija „tīri politisks” līgums, uz kura pamata valstis, pacifisku mērķu vadītas, savstarpēji sadarbotos.⁵⁶⁹

Francija lielākoties izvairījās no sava viedokļa par Baltijas valstu konferencēm un tajās apspriestajiem jautājumiem oficiālas paušanas. Laiku pa laikam sūtni ieminējās, ka Francijai vajadzētu iedrošināt Baltijas valstu savienību ar Poliju,⁵⁷⁰ taču ideja neguva ārlietu ministra atsaucību. Franciju pilnībā apmierināja 1922.gada 17.martā parakstītais Varšavas akords, kas deva Polijai politisku aliansi un tai pašā laikā neuzlika tai lielas saistības, un cerēja, ka tas paātrinās Baltijas valstu savienības veidošanu.⁵⁷¹ *Quai d'Orsay* dokumentos vairākkārt uzsvērts gandarījums, ka kara gadījumā līgums neparedzēja neko vairāk kā pārējo līgumslēdzēju labvēlību un tikai teorētisku sadarbību starp agresijas upuri un pārējām valstīm. Līdz ar to notika pacifisku mērķu vadīta valstu tuvināšanās.⁵⁷²

1922.gada 30.aprīlī R.Puankarē pēc sarunas ar Ž.Bartū nosūtīja sūtnim Tallinā telegrammu, kurā lūdza atbalstīt ieinteresētās valstis un veicināt savienības noslēgšanu, kas savlaicīgi dotu tām drošības garantijas.⁵⁷³ Šāda telegramma norādīja, ka Francija vēlējās vēl ciešāku četru valstu politisku savienību. Taču iekšpolitiskās situācijas maiņa Somijā noveda pie Varšavas akorda ratifikācijas noraidīšanas.⁵⁷⁴ Francija novērtēja Z.Meierovica centienus likvidēt Polijas un Somijas viedokļu atšķirību, kas neļāva realizēt iesāktos projektus.⁵⁷⁵ Tai pašā laikā Francija ļoti ātri saprata, ka Polija nav nopietns sabiedrotais. Vienīgā valsts Austrumeiropā, uz kuru varētu paļauties bija PSRS, tāpēc Francijai bija svarīgi, ka tā

⁵⁶⁷ Somija, Igaunija, Latvija un Polija apņēmas neslēgt nekādus līgumus, kas būtu vērsti pret kādu no līgumā iekļautajām valstīm (2.pants), apņēmas iepazīstināt viena otru par plānoto līgumu tekstiem (3.pants), ja kādai no līgumslēdzējvalstīm uzbruktu kāda cita valsts (bez izaicinājuma), tās ievēros labvēlīgu neitralitāti pret agresijas upuri un „nekavējoties vienosies par vajadzīgajiem soļiem” (7.pants). *Recueil des principaux traités conclus par la Lettonie avec les pays étrangers, 1918-1930...* P.69-73.

⁵⁶⁸ MAE AD, Russie 693, P.20., 1922.g. 28.marts, Francijas sūtņa Polijā ziņojums min. prezid. un ārlietu min.; P.33. 1922.g. 22.marts, D. de Martela telegramma *Quai d'Orsay*

⁵⁶⁹ Turpat, P.124-125., 1922.g. 8.jūnijs, Francijas Ārlietu ministrijas nota attiecībā uz Baltijas valstu konvenciju; P.127., 1922.g. 9.jūnijs, E. de Pereti vēstule sūtnim Somijā; P.132., 1922.g. 14.jūnijs, Francijas ministru prezidenta un ārlietu ministra vēstule sūtņiem Varšavā un Helsinkos

⁵⁷⁰ De Martela 1922.g. 26.aprīļa vēstule ārlietu min. R.Puankarē. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1922...* P.522.

⁵⁷¹ *Quai d'Orsay* Politisko un Tirdzniecības lietu departamenta 1922.gada 21.marta nota un D.de Martela 1922.g. 22.marta vēstule R.Puankarē. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1922...* P.386., 393.; MAE AD, Russie 693, P.34., 1922.g. 22.marts, D.de Martela telegramma *Quai d'Orsay*

⁵⁷² 1922.g. 8.jūnija Eiropas lietu nodaļas nota. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1922...* P.695.

⁵⁷³ MAE AD, Russie 693, P.103, 1922.g. 30.aprīlis, R.Puankarē telegramma sūtnim Tallinā

⁵⁷⁴ Turpat, P.115., 1922.g. 16.maijs, Francijas sūtņa Helsinkos telegramma *Quai d'Orsay*

⁵⁷⁵ Turpat, P.219-220., 1922.g. 30.oktobris, min. prezid. un ārlietu min. vēstule *Quai d'Orsay*

nedraudzējas ar Vāciju.⁵⁷⁶ Lielbritāniju neapmierināja Francijas – Polijas 1921.gadā noslēgtais līgums, ar kuru tā uzņēmās saistības Austrumeiropā. Polijas ietekmes pieaugums Baltijas valstīs netieši nozīmētu arī lielāku Francijas iesaistīšanos reģionā. Kaut gan Lielbritānijas aliance ar Franciju 1920.gadā tika pārtraukta, Francijas drošība joprojām bija Anglijas nacionālo interešu sastāvdaļa. Anglija nevēlējās Francijas dēļ tikt ierauta konfliktos, kas norisinātos tālāk par Reinu.⁵⁷⁷

Līdz ar Rapallo līguma noslēgšanu starp Vāciju un Padomju Krieviju 1922.gada 16.aprīlī minētās valstis atrada izeju no savas politiskās izolācijas. Francija uzskatīja, ka, iegūstot Padomju Krieviju par savu sabiedroto, Vācija ne tikai nostiprināja savas pozīcijas iepretim Francijai, bet arī iedragāja Francijas veidotās austrumu barjeras stratēģisko nozīmi. Pēc Rapallo līguma noslēgšanas Francija vairs nebija gatava piekāpties un dot izlīgumu reparāciju jautājumā. Savukārt uz Lielbritāniju līgums atstāja pretēju iespaidu. Neskatoties uz nemieru par Vācijas rīcību, britu valdība vainoja Francijas politiku kā galveno Rapallo vienošanās iemeslu. Londonā uzskatīja, ja Parīze turpinās iesākto politisko virzienu, tad tā nostiprinās Padomju Krievijas – Vācijas aliansi.⁵⁷⁸ Līdz ar to Francijas un Lielbritānijas attiecības saasinājās un abu valstu domstarpības kulminācijas punktu sasniedza franču un beļģu kopīgā Rūras okupācijas akcijā 1923.gada 11.martā, iezīmējot lūzumu abu valstu attiecībās.

Francijas sūtnis Latvijā paredzēja iespēju, ka līdz ar draudiem no abām pusēm un savas starpnieka lomas zaudēšanu, jaunajās valstīs varētu palielināties Vācijas ietekme. D.de Martels pārmeta savai valdībai noslēgto attieksmi un vilcināšanos deklarēt, ka Francija viena vai kopā ar Lielbritāniju neļaus grozīt Versaļas miera līgumu. Līgums bija lieliska iespēja Francijai atgādināt Baltijas valstīm savu vēlmi pēc to sadarbības.⁵⁷⁹ R.Puankarē nosodīja Rapallo līguma noslēgšanu – Vācijas un Padomju valdības tuvošanās no jauna pacēla jautājumu par Baltijas valstu politiku. Francija uztraucās, ka tās varētu novērsties no Sabiedrotajiem, pat ja tiktu panākta līguma atsaukšana.⁵⁸⁰ Vācijas Rapallo politika veicināja Francijā apziņu, ka svarīgi ir saliedēt Baltijas valstis un saistīt tās ar Poliju. D. de Martels kādā telegrammā pat izteicās, ka Varšavas akorda paplašināšana radītu spēcīgu Baltijas savienību, kas ietvertu arī militāras vienošanās.⁵⁸¹

⁵⁷⁶ Wolfers, A. *Britain and France between Two Wars. Conflicting Strategies of Peace since Versailles*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1946. P.100-102., 135.

⁵⁷⁷ Turpat. P.100., 229-231., 276.

⁵⁷⁸ Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.27.

⁵⁷⁹ MAE AD, Lettonie 5, P.80-81., 1922.g. 26.aprīlis, D.de Martela ziņojums Francijas ār.l.min. un min.prezid.; P.88., 1922.g. 26.maijs, Francijas sūtņa Berlīnē ziņojums

⁵⁸⁰ Turpat, Russie 693, P.87-88., 1922.g. 21.aprīlis, de Martela telegramma *Quai d'Orsay*

⁵⁸¹ Turpat, P.88.

Pirms 1922.gada Dženovas konferences jaunizveidotās valstis cerēja izmantot pieaugošos tirdzniecības apjomus starp PSRS un rietumiem savā labā, un spēlēt starpnieku lomu.⁵⁸² 1922.gada martā Varšavas konferencē Somija, Igaunija, Latvija un Polija apņēmas ar visiem līdzekļiem, kas ir viņu rīcībā, atbalstīt tirdzniecību ar Padomju Krieviju. Piemēram, nodrošināt Krievijas jautājumu ekspertus dažādu starptautisku ekonomiskās iespēšanās shēmu veidošanā, kā arī piedāvāt savas teritorijas kā rīcības platformu. Taču 1922.gadā starp Padomju Krieviju un Vāciju noslēgtais Rapallo līgums spēcīgi vājināja Baltijas valstu cerības uz ātru ekonomisko attiecību intensificēšanos starp Franciju un Lielbritāniju no vienas un Padomju Krieviju no otras puses. Tā vietā, lai kļūtu par tiltu minēto valstu ekonomiskajā sadarbībā, Baltijas valstis kļuva galvenokārt atkarīgas no Vācijas – Padomju Krievijas tirdzniecības attīstības un cerēja gūt labumu no tranzīta pārvadājumiem. Pēc Rapallo līguma Baltijas valstīm svarīgāk šķita uzturēt labas attiecības ar Vāciju.⁵⁸³ Turklāt pēc Varšavas akorda neveiksmes izkristalizējās, ka Somija⁵⁸⁴ orientējas uz Skandināvijas, nevis Baltijas valstīm. Ja Francija nespēja panākt politiskas savienības starp Latviju un Poliju izveidošanos, tad Parīze priedējās par abu valstu ekonomisko sakaru attīstību.⁵⁸⁵

1923.gada marta sākumā notika Helsinku konference. Tās laikā Francijas interese par Latviju bija krietni samazinājusies. Franču preses apskatā O.Grosvalds secināja, ka konference nav izsaukusi franču interesi. Vienīgi *Cablogramme* 17.marta numurā ziņoja, ka konferencē panākta vienošanās starp Baltijas valstīm dzelzceļu, jūras satiksmes jautājumos, brīvostu izveidošanā, jūras atmīnēšanā un cīņā pret kontrabandu.⁵⁸⁶ Latviešu presē vēl reizēm parādījās informācija par saimniecisku sakaru ar Franciju vēlamību. Francijas finanšu sarežģījumi un Rūras okupācija samazināja arī Latvijas tieksmi pēc attiecību pilnveidošanas ar Franciju. 1923.gada martā Latvijas ārlietu ministrs Z.Meierovics preses konferencē izteicās par Francijas finanšu krīzi.⁵⁸⁷

1923.gada maijā pēc maršala F.Foša vizītes Polijā un Čehoslovākijā atjaunojās ideja par nepieciešamību Mazo Antanti papildināt un radīt lielāku savienību, kura nodrošinātu

⁵⁸² MAE AD, Russie 692, P.279-208., 1922.g. 4.marts, D. de Martela telegramma *Quai d'Orsay*

⁵⁸³ Hinkkanen-Lievenon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.230.

⁵⁸⁴ Somija 1922.gada 18.augustā Somijas parlaments noraidīja Varšavas vienošanos, K.Hovi uzskata, ka Somija vēlējas militāru, nevis politisku līgumu ar Poliju (Hovi, K. *Alliance de revers...* P.118.)

⁵⁸⁵ MAE AD, Lettonie 6, P.53., 1923.g. 9.janvāris, 3.sekretāra Ž.Lekijē ziņojums *Quai d'orsay*

⁵⁸⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 263.l., 44.lp., 1923.g. 22.marts, franču preses apskats

⁵⁸⁷ Druva, J. Vācijas un Francijas attiecības un kara varbūtības. *Brīvā Zeme*, 1923, 26.aprīlis, Nr.88, 1.lpp.; Eiropa un Baltijas valstis. *Brīvā Zeme*, 1923, 31.maijs, Nr.114, 1.lpp.; M. Iespējamā krīze Francijā. *Brīvā Zeme*, 1923, 14.decembris, Nr.280, 1.lp.; L.L. Rūras jautājums. *Jaunākās Ziņas*, 1923, 27.marts, Nr.67, 1.-2.lpp.; [Plensners, A.] –s. Loids Džordžs, Tautu Savienība un Vācijas un Francijas attiecības. *Latvijas Kareivis*, 1923, 21.aprīlis, Nr.87, 1.-2.lp.

visas ieinteresētās valstis pret Vācijas uzbrukumiem.⁵⁸⁸ Taču lietu attīstības gaita Franciju neapmierināja, jo Polija nepietiekami ar to konsultējās. Arī attiecībā uz Polijas sarunām ar Baltijas valstīm, Parīze secināja, ka Polija konsekventi plāno plašāku sadarbību, „nekā paredzēja 1921.gada 19.februāra līgums”. Tā kā Varšavas uzsāktā politika balstījās uz Polijas vēlmi vadīt Baltijas savienību, Francija akceptēja tās centienus.⁵⁸⁹ Polijas interese par Baltijas valstīm nebija saistīta tikai ar drošības politikas jautājumu. Mazās Baltijas valstis drīzāk bija militārs un politisks risks Polijai. Vienīgā nopietnā Polijas sabiedrotā varēja būt Somija, bet Somija bija nedroša tās politiskās orientācijas dēļ. Baltijas valstu savienība Polijas vadībā palīdzētu pēdējai nodrošināt sev vismaz reģionālas lielvalsts statusu.⁵⁹⁰

Francija nebija atteikusies no idejas par Baltijas valstu politisku savienību. Galvenais priekšnoteikums bija Polijas līdzdalība. Latvijas sūtņu konferencē 1923.gada 13.jūnijā Latvijas pārstāvis Francijā O.Grosvalds, referējot par Francijas valdības nostāju Baltijas savienības jautājumā, uzsvēra, ka Francija simpatizē Latvijas aktīvai politikai Baltijas valstu savienības nodibināšanā un no savas puses to atbalsta.⁵⁹¹ Francija nevienā brīdī nerunāja par lomu, kādu Latvijai vajadzētu spēlēt šādā savienībā un kādiem būtu jābūt tās noteikumiem. 1923.gada 20.augustā O.Grosvalds, tiekoties ar E.Pereti de la Roka, ieminējās par Polijas eventuālo atsvešināšanos no Baltijas valstīm un tuvināšanos Mazajai Antantei. Francijas pārstāvis apgalvoja, ka viņa valdība šādu virzienu neatbalstītu, un izteica vēlmi pēc Polijas draudzības gan ar Mazo Antanti, gan Baltijas valstīm.⁵⁹² Ņemot vērā šo Parīzes nostāju, O.Grosvalds secināja, ka Polijas atsvešināšanās no Baltijas valstīm nekad nenotiktu franču ietekmē.⁵⁹³ Dažas dienas vēlāk Z.Meierovics lūdza Franciju ieteikt Varšavai sākotnēji realizēt Baltijas valstu savienību.⁵⁹⁴

1923.gada 1.novembrī Latvija un Igaunija noslēdza politisku aizsardzības aliansi. Francijas pārstāvis Latvijā valdības vārdā apsveica abas valstis, piebilstot, ka tā ir labs pamats, lai Baltijas valstis tuvinātos Polijai.⁵⁹⁵ Francijas ārlietu ministru visos sīkumos interesēja līgumā iekļautie noteikumi.⁵⁹⁶ Neskatoties uz to, ka D.de Martels ziņojumā

⁵⁸⁸ Gauvain, A. Le Voyage du Maréchal Foch et les alliances. *Journal des Débats politiques et littéraires*. 18 Mai 1923, Nr.137, P.1.; LVVA, 2574.f., 4.apr., 263.l., 89.lp., 1923.g. 27.maijs, franču preses apskats

⁵⁸⁹ MAE AD, Russie 694, P.125., 1923.g. 29.maijs, nota par viedokļu apmaiņu un par Polijas līgumiem ar Mazās Antantes un Baltijas savienības valstīm

⁵⁹⁰ Lehti, M. *A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region..* P.340-341.

⁵⁹¹ Latvijas sūtņu konference. *Brīvā Zeme*, 1923, 19.jūnijs, Nr.130. 1.lpp.

⁵⁹² MAE AD, Russie 694, P.162., 1923.g. 20.augusts, Latvijas sūtņa Francijā vizīte pie E. de Pereti

⁵⁹³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 56.lp., 1923.g. 4.septembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁵⁹⁴ MAE AD, Russie 694, P.171., 1923.g. 22.augusts, D.de Martela vēstule min. prezid. un ārliet. R.Puankarē

⁵⁹⁵ Turpat, Lettonie 6, P.113., 1923.g. 7.novembris, par Latvijas sūtņa Francijā vizīti pie Eiropas lietu direktora; Lettonie 8, P.39-42., 1923.g. 1.novembra defensīva alianses līguma starp Igauniju un Latviju teksts

⁵⁹⁶ Turpat, Russie 694, P.220., 1923.g. 14.novembris, Francijas prezidente un ministru prezidenta vēstule sūtņiem Rīgā un Tallinā

ministru prezidentam un ārlietu ministram R.Puankarē secināja, ka Latvijas un Igaunijas savienībai ir relatīva nozīme, jo jaunizveidotā savienība pārstāvēja tikai nedaudz vairāk kā 3 miljonus iedzīvotāju, Francija uzskatīja, ka tā varētu kļūt par lielākas savienības sastāvdaļu. D.de Martels mudināja Francijas valdību izlemt, kādu attīstības virzienu Francija varētu dot izveidotajai savienībai, paredzot, ka lielākas simpātijas tai varētu būt Polijā, nevis Somijā.⁵⁹⁷ R.Puankarē bija īpaši gandarīts par Z.Meierovica pausto uzskatu, ka alianse ar Igauniju jāpaplašina, pirmkārt, noslēdzot līgumu ar Poliju. Tas nozīmētu idejas par Baltijas savienību atjaunošanu. Tai pašā laikā Francija noraidīja Z.Meierovica domu, ka sarunas ar Varšavu būtu jāsaista ar Polijas – Lietuvas attiecību normalizēšanu. Parīze vēlējās, lai vispirms Latvijas – Igaunijas savienībai pievienojas Polija.⁵⁹⁸ Lai neaizkavētu Francijai vēlamās savienības izveidi un vēl vairāk nesarežģītu Baltijas valstu savstarpējās attiecības, D.de Martelam vajadzēja dot mājienu Z.Meierovicam, ka „vislabākais veids, kā Latvijai nodrošināt Francijas politisko un zināmā mērā arī militāro atbalstu, bija noslēdzot aizsardzības savienību ar Poliju.”⁵⁹⁹ Francija bija pārliecināta, ka Latvija piešķir lielu nozīmi Polijas saitēm ar Parīzi un labprāt vēlētos no tā gūt labumu, kļūstot par Polijas sabiedroto.

Latvijā ideju par apvienošanu ar Poliju atbalstīja lielākā daļa Zemnieku Savienības pārstāvju, kā arī armijas un katoļu aprindas, daļēji arī nacionāldemokrāti. Pret šādu sadarbību uzstājās sociāldemokrāti, komunisti un galēji labējā spārna piekritēji.⁶⁰⁰ Latvijas Ārlietu ministrijas oficiālais viedoklis bija vispirms izveidot mazo Baltijas valstu apvienību un tikai pēc tam vienoties ar Poliju. Viņi iestājās pret Polijas noteicējas lomu jebkura veida savienībā un nevēlējās, lai Padomju Krievija (PSRS) domātu, ka savienība vērsta pret viņu.⁶⁰¹ Jebkādus mēģinājumus noslēgt vai stiprināt triju Baltijas valstu sadarbību bez Polijas līdzdalības Francija tulkoja kā Lielbritānijas ietekmes pieaugumu mazajās valstīs.⁶⁰² Piemēram, 1923.gada 15.decembrī *Mercure de France* ievietoja garāku rakstu par Latvijas un Igaunijas līgumu un argumentēti analizēja lielākas Baltijas valstu savienības izveidošanas neiespējamības aspektus. Raksta autors saistīja Lielbritānijas parlamentāriešu ceļojumu pa Latviju un Igauniju ar pakta noslēgšanu.⁶⁰³ Franči ļoti labi saprata, ka Rīga un Tallina vēlējās sadarboties ar Poliju, bet baidījās no pēdējās lielās ietekmes savienībā. Tāpat viņi

⁵⁹⁷ MAE AD, Russie 694, P.205., 1923.g. 6.novembris, D.de Martela vēstule R.Puankarē

⁵⁹⁸ Turpat, P.243., 1923.g. 19.novembris, R.Puankarē vēstule D.de Martelam

⁵⁹⁹ Turpat, P.244., 1923.g. 19.novembris, R.Puankarē vēstule D.de Martelam; P.249., 1923.g. 27.novembris, D.de Martela vēstule Francijas min.prezid. un ārlietu min.

⁶⁰⁰ E.Fr. Baltijas valstu savienība – mūsu nākotnes garantija. *Brīvā Zeme*, 1921, 31.marts, Nr. 71. 1.-2.lpp.; A.S. Ap Baltijas valstu savienību. *Latvijas Kareivis*, 1921, 31.marts, Nr. 69. 1.lpp.; Salts, Alb. Vēl par Baltijas valstīm un Poliju. 11.maijs. *Latvijas Kareivis*, 1921, 11.maijs, Nr. 103. 1.-2.lpp.

⁶⁰¹ MAE AD, Russie 694, P.250., 1923.g. 27.novembris, D. de Martela vēstule Francijas min.prezid. un ārlietu min.

⁶⁰² Turpat, P.255., 1923.g. 28.novembris, Polijas sūtņa Francijā vizīte pie E. de Pereti

⁶⁰³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 263.l., 95.lp., 1923.g. decembra franču preses izgriezumi

apzinājās, ka Z.Meierovicam nepatika Polijas vēlme izolēt Lietuvu, jo tas pēdējo tuvināja Vācijai un PSRS.⁶⁰⁴ Turklāt Latvija nevēlējās saistīties ar Lietuvu vai Poliju, riskējot iegūt otru par ienaidnieci.⁶⁰⁵

Noslēgtais līgums starp Latviju un Igauniju par aizsardzības savienības izveidi bija vienīgais reālais panākums iecerētās Baltijas savienības izveides procesā. Baltijas un Austrumeiropas valstu savstarpējās attiecības iespaidoja faktori un apstākļi, kas izslēdza iespēju panākt ciešu sadarbību, realizējot ideju par mazo (tikai trīs Baltijas valstis) vai lielo (iepriekšminētajām valstīm pievienojot Poliju un Somiju) Baltijas savienību.⁶⁰⁶ Polijas un Lietuvas nesaskaņas Viļņas dēļ, Lietuvas – Vācijas konflikts Klaipēdas dēļ, valstu dažādā uztvere par drošības garantēšanas priekšnoteikumiem un lielvalstu atšķirīgās intereses kavēja viena vai otra veida savienības idejas realizāciju. Ne PSRS, ne Vācija nebija ieinteresētas nekāda veida Baltijas valstu apvienošanā.⁶⁰⁷ Francijai nepatika Latvijas un Igaunijas tuvināšanās Lietuvai Polijas šķietamās atsvešināšanās dēļ.⁶⁰⁸

1923.gada 5.decembrī Ž.Larošs sarunā ar O.Grosvaldu uzsvēra, ka Francijas attieksme pret Latviju mainītos, ja Latvija noslēgtu aliansi ar Poliju. Pretējā gadījumā Francija tikai varot izteikt savas simpātijas Baltijas valstīm, kuru neaizskaramību tā vēlētos redzēt pasargātu. Austrumeiropas valstu savstarpējie līgumi (jau noslēgtie un vēl noslēdzamie) ir šo valstu neaizskaramības garantija.⁶⁰⁹ No sarunu atreferējumiem un O.Grosvalda secinājumiem top skaidrs, ka Francijas pārstāvji neprecizēja, kāda konkrēti būtu Francijas attieksme pret Baltijas savienības noslēgšanu (šajā laikā Francija vēlējās, lai politiskajā aliansē ietilpst gan Somija, gan Polija).⁶¹⁰ Atreferējot sarunas ar Francijas ārlietu dienesta pārstāvjiem, O.Grosvalds secināja, ka arī Latvijas savienības ar Poliju gadījumā Latvija no Francijas nesaņemtu neko vairāk kā ieročus, munīciju un kredītus. Karaspēka atbalsts tika izslēgts pilnībā.⁶¹¹ Līdz ar to, analizējot Latvijas stāvokli attiecībā pret Eiropas lielvalstīm 1923.gada beigās, O.Grosvalds secināja, ka Latvijas vienīgā ārpolitiskās orientācijas iespēja ir labu attiecību uzturēšana ar visām trim Antantes valstīm, īpaši neorientējoties ne uz vienu no tām. Ja Latvija varētu orientēties tikai uz Francijas pusi, kā to darīja Polija, stāvoklis būtu vienkāršs. Taču alianses noslēgšanu ar Franciju neļāva Latvijas

⁶⁰⁴ MAE AD, Lettonie 6, P.169-170., 1925.g. 9.aprīlis, Tautu Savienības Politiskās nodaļas direktora Pola Manto vēstule *Quai d'Orsay* Politisko un tirdzniecības lietu direktoram Ž.Larošam

⁶⁰⁵ Turpat, P.173-174., 1925.g. 22.maijs, Francijas sūtņa Rīgā vēstule ārliet. min. A.Briānam

⁶⁰⁶ Feldmanis, I. Versaļas sistēma un jaunās nacionālās valstis... 5.-6.lpp.

⁶⁰⁷ Turpat, 6.lpp.; LVVA, 2574.f., 4.apr., 376.l., 7., 8.lp., 1923.g. 31.decembris, sūtnis Vācijā O.Voits Z.Meierovicam

⁶⁰⁸ MAE AD, Russie 694, P.245., 1923.g. 19.novembris, Francijas min.prezid. un ārliet. min. vēstule Francijas sūtnim Varšavā

⁶⁰⁹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 15., 16.lp., 1923.g. 10.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶¹⁰ Turpat, 16.lp., 1923.g. 10.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶¹¹ Turpat.

saimnieciskās intereses un attiecības ar Padomju Savienību. Arī pilnībā angļiska orientācija, pēc O.Grosvalda domām, nebija iespējama, jo Franciju kā lielāko militāro valsti Eiropā Latvija nedrīkstēja ignorēt.⁶¹² Situāciju sarežģīja Francijas vēlme, no vienas puses, atbalstīt Polijas politiku Baltijas valstīs, un, no otras puses, tā nevēlējās zaudēt savu ietekmi Baltijā un nevēlējās ļaut izbalēt savam „franču atbrīvotāju” prestižam.⁶¹³ Francijas sūtnis Latvijā D.de Martels uzstāja, ka Parīzei ir jā saglabā Baltijas politika, pat ja tās mērķis būtu tikai Vācijas ietekmes, kas tikko bija izgaisusi, līdzsvarošana. Francijai bija svarīgi, ka tās ieteikumi un aizrādījumi tiek sadzirdēti. Tāpat viņš aizrādīja, ka franču valstsvīriem ir būtiski patstāvīgi novērtēt situāciju.⁶¹⁴

Francijas aktīvas alianšu veidošanas otrais posms sakrita ar Rūras okupāciju. 1922.gada rudenī jaunais ministru prezidents R.Puankarē sāka plānot jaunu alianšu noslēgšanu, bet savienība ar Čehoslovākiju tika parakstīta 1924.gada janvārī. Tā kā Čehoslovākija kopā ar Rumāniju un Dienvidslāviju ietilpa Mazajā Antantē, Francijai bija izdevīgi nodibināt formālas saistības ar šīm valstīm. Līgumu sagatavošana sākās 1924.gada martā un ar pārtraukumiem turpinājās līdz 1925.gada rudenim. Lokarno pakta apspriešanas laikā izveidotie līgumu plāni tika iesaldēti, sarunas atsākās tikai 1926. un 1927.gadā.⁶¹⁵

1924.gada janvārī banketā Elizejas pilī par godu Francijas un Čehoslovākijas līguma noslēgšanai A.Miljerāns atkārtoja daudzkārt dzirdēto nekonkrēto apņēmību enerģiski aizstāvēt Centrālās un Austrumeiropas valstu politisko statusu. Tas pats attiecās arī uz Baltijas valstīm.⁶¹⁶ Jāuzsver, ka visu virzienu franču preses izdevumi ar labvēlību uztvēra noslēgto Francijas un Čehoslovākijas vienošanos.⁶¹⁷ Noslēgtajam līgumam bija defensīvs raksturs, tas nebija vērst pret kādu valsti.⁶¹⁸ Latvijas pārstāvji, novērtējot Francijas un Čehoslovākijas līgumu, izteicās, ka tas apstiprina pastāvošās starptautiskās saistības un Francijai nedod neko jaunu. Kaut gan atsevišķos preses izdevumos parādījās mēģinājums

⁶¹² LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 38.lp., 1923.g. 7.novembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶¹³ Francijas sūtnis Igaunijā A.Žilbēra 1921.g. 21.jūlija vēstule ār.l.min. A.Briānam. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921...* P.847.

⁶¹⁴ MAE AD, Russie 695, P.48., 1924.g. 8.februāris, D.de Martela vēstule Francijas min.prezid. un ār.l.min.

⁶¹⁵ Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.96.

⁶¹⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 49.lp., 1924.g. 27.februāris, O.Grosvalda konfidenciālais ziņojums ār.l.min. L.Sējam

⁶¹⁷ Labējie laikraksti uzsvēra garantiju iegūšanu pret Vāciju, kreisās avīzes savukārt rakstīja par Tomaša Masarika un E.Beneša miermīlīgo politiku un piederību kreisajām partijām. Jāpiezīmē, ka sociālistu laikraksti šajā laikā bija aizņēmi ar plašu atceres rakstu par Ļeņinu publicēšanu (viņš nomira 1924.g. 21.janvārī) un ārpolitiskie notikumi tās daudz neinteresēja. *Bulletin du Jour. Les deux traités. Le Temps*, 28 Janvier 1924, Nr.22817, P.1.; M.Benès à Paris. *Journal des Débats politiques et littéraires*, 26 Janvier 1924, Nr.25, P.1.; *Le traité franco-tchécoslovaque. Journal des Débats politiques et littéraires*, 28 Janvier 1924, Nr.27, P.1., 29 Janvier 1924, nr.28, P.1.; *Le traité d'alliance franco-tchéco-slovaque a été signé à Paris. Le Matin*, 26 Janvier 1924, Nr. 12756, P.1. utt.

⁶¹⁸ Līgumā Francija vēlreiz garantēja Čehoslovākijas neatkarību un tā brīža robežas, Čehoslovākija apsolīja iestāties par Francijai aktuālu jautājumu - reparāciju programmu pildīšanu. Valstis vienojās savstarpēji sazināties gadījumā, ja ir apdraudēta kādas drošība. (LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 55.lp., 1924.g. 27.februāris, O.Grosvalda konfidenciālais ziņojums ār.l.min. L.Sējam)

interpretēt līgumu kā jaunu faktoru angļu-franču domstarpību padziļināšanā, O.Grosvalds objektīvi novērtēja, ka čehi vēlējas uzturēt labas attiecības ar abām lielvalstīm, nevis saistīties tikai ar Franciju.⁶¹⁹ Francijas – Čehoslovākijas līgums negatīvu iespaidu atstāja uz Angliju, kas tajā saskatīja mēģinājumu čehus piesaistīt Francijai un ar viņu starpniecību – visas Mazās Antantes valstis un Poliju un caur Poliju iegūt ietekmi arī pār Baltijas valstīm un to savienību.⁶²⁰ Šāds pārmetums gan ir apšaubāms.

Pretēji Francijai, kas drīzāk iestājās par plašākas politisko alianšu sistēmas izveidi Austrumeiropā, Anglija vēlējas redzēt tikai triju Baltijas valstu savienību vai labākā gadījumā plašu septiņu valstu savienību – Zviedrijas, Somijas, Norvēģijas, Dānijas un Baltijas valstu.⁶²¹ 1924.gada jūnijā Londonā Lielbritānijas ārlietu ministra vietnieks Artūrs Ponsobijs brīdināja Latviju no pievienošanās Polijas un Francijas aliansei.⁶²² Ievērojami pārspilējot Francijas varenību, Lielbritānija pretojās *sanitārā kordona* politikai. Briti nosodīja franču militāro padomdevēju skaita palielināšanos Austrumeiropā un Baltijā un Baltijas valstu iekļaušanu franču – poļu aliansē.⁶²³

Francijai izteikti nepatika Latvijas 1924.gadā realizētā ārpolitika, to uzskatāmi parāda notikusi intensīvā sarakste starp sūtniecībām Rīgā, Tallinā, Helsinkos, Varšavā, Kauņā un *Quai d'Orsay*. Francijai bija grūti pieņemt Latvijas – Polijas attiecību atvēsināšanos. Analizējot situāciju, D.de Martels secināja, ka Francijai ir svarīgi turpināt iesākto Baltijas valstu politiku – Francijas interesēs bija saglabāt mazajās valstīs pietiekami lielu ietekmi, lai netiktu apšaubīta tā atbrīvotājas slava, ko tā bija ieguvusi Latvijas neatkarības cīņu laikā. Francija vēlējas, lai tās viedokli ņem vērā. No Parīzes ietekmes Baltijas valstīs iegūtu arī Polija, ja vien atteiktos no lieluma mānijas un savaldīgi vadītu Baltijas valstu ekonomisko bloku.⁶²⁴

Polijas atsvešināšanās no Latvijas un vienlaicīgi notiekošās Rīgas sarunas ar Maskavu par tranzīta līgumu radīja Francijā raizes. Tranzīta jautājums slēpa sevī valstu ekonomiskās un politiskās neatkarības atslēgu, tā uzskatīja ministru prezidents un ārlietu ministrs R.Puankarē. Viņš atgādināja sūtnim Latvijā par vēlami pēc ciešākiem sakariem starp Rīgu un Varšavu, taču aizliedza sarunās ar Latvijas Ārlietu ministriju kaut ar vārdu pieminēt Francijas negatīvo attieksmi, jo nevēlējas, lai Parīzei tiktu uzlikta atbildība par Latvijas valdības rīcību: „Mēs esam pārāk tālu, lai ieteiktu vai neieteiktu saviem draugiem

⁶¹⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 52.-57.lp., 1924.g. 27.februāris, O.Grosvalda konfidenciālais ziņojums ārlietu ministram L.Sējam

⁶²⁰ Turpat, 380.l., 69.lp., 1924.g. 21.janvāris, G.Bisenieka ziņojums no Londonas

⁶²¹ Turpat, 74.lp., 1924.g. 21.janvāris, G.Bisenieka ziņojums no Londonas Z.Meierovicam

⁶²² Hiden, J., Salmon, P. *The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia and Lithuania...* P.67.

⁶²³ Salmon, P. *British Security Interests in Scandinavia and the Baltic...* P.117.

⁶²⁴ MAE AD, Russie 695, P.48., 1924.g. 8.februāris, D.de Martela vēstule ministram un ārlietu ministram.

noslēgt līdzīga rakstura līgumu ar Padomju Savienību, īpaši laikā, kad mums pašiem nav ar PSRS nekādu sakaru.”⁶²⁵ Maskava bija nepamatoti apsēsta ar domu, ka Francija varētu realizēt PSRS ielenkšanas politiku.⁶²⁶ Ja arī Francijas politikā Maskava varēja saskatīt kādus sev nelabvēlīgus aspektus, tad tā iestājās pret lielniecisma ideoloģiju, nevis pret valsti, Parīze Krieviju (PSRS) joprojām uzskatīja par savu lielo nākotnes sabiedroto.⁶²⁷

Līdzīgi Francija izturējās pret Latvijas – Lietuvas tuvināšanās jautājumam: abu valstu draudzība radītu spēku disproporciju un palielinātu Maskavas ietekmi. Tāpat kā iepriekš, sūtņiem bija aizliegta jebkāda viedokļa paušana. Sūtņu vestās sarunas norāda, ka Latvija labprāt saņemtu Francijas akceptu plānotajai rīcībai un negatīvas nostājas gadījumā bija gatava no plāniem atteikties.⁶²⁸ Svarīgi ir atzīmēt, ka Francija turpināja savu neiejaukšanās politiku arī vēlāk, kad Varšava lūdza to brīdināt Latviju neturpināt militāras vai cita veida savienības izveidi ar Lietuvu bez Polijas piedalīšanās. M.de Lakruā atteica jebkādu instrukciju sūtīšanu, uzsverot, ka Francija ar padomiem neuzbāžas, bet tikai pauž savu politisko attieksmi.⁶²⁹ Jāatzīmē, ka šāda attieksme nenorāda uz Francijas intereses trūkumu par notikumiem Ziemeļaustrumeiropā. Tie Parīzi neapšaubāmi interesēja. Piemēram, pēc Kauņas konferences⁶³⁰ 1924.gada maijā sūtņi Rīgā saņēma ārlietu ministra aizrādījumu par nepietiekamas uzmanības veltīšanu notikušajām sarunām (neskatoties uz to, ka 1.tikšanās reizē nekādi būtiski lēmumi pieņemti netika).⁶³¹

Kopumā Francijas nekonkrētā austrumu politika cieta neveiksmi. Austrumeiropas alianšu izveides vietā Francijai pastāvēja viena alternatīva – tiešas sadarbības uzsākšana ar Vāciju. Šāds virziens atrisinātu virkni aktuālu jautājumu, piemēram, Francijas vilšanos sabiedroto ekonomisko un politisko problēmu risināšanā. Taču Francijas vadītāji uzskatīja, ka Vācija to vien gaida, kā iespēju atsvabināties no miera līguma prasībām, līdz ar to Parīzei neatlika nekas cits kā paļauties uz miera līgumā iestrādātajām sankcijām pret Vāciju un vairāk nekā jebkad citreiz – pieķerties sabiedrotajiem Austrumeiropā.⁶³² Parīzes nostāju pret Baltijas valstīm spilgti raksturo R.Puankarē kādā vēstulē minētais: Francijas sūtniecības

⁶²⁵ MAE AD, Russie 695, P.97., 1924.g. 28.februāris, Francijas min. prezid. un ārlietu min. vēstule D.de Martelam; Russie 696, P.38., 1925.g. 14.janvāris, Ž.Lekijē ziņojums *Quai d'Orsay*

⁶²⁶ Turpat, Russie 696, P.36., 1925.g. 14.janvāris, Ž.Erbeta telegramma *Quai d'Orsay* no Maskavas; Russie 696, P.94., 1925.g. 24.janvāris, ārlietu ministra telegramma sūtņiem Varšavā, Tallinā, Rīgā un vēstniekam Maskavā; P.111., 1925.g. 30.janvāris, vēstnieka Maskavā Ž.Erbeta telegramma *Quai d'Orsay*

⁶²⁷ Turpat, Russie 696, P.46., 1925.g. 16.janvāris, Francijas sūtņa Dānijā ziņojums *Quai d'Orsay*

⁶²⁸ Turpat, Russie 695, P.101., 1924.g. 29.februāris, Francijas sūtņa Polijā vēstule min.prezid un ārlietu min.; P.117., 1924.g. 13.marts, Francijas ārlietu ministra telegramma sūtņiem Rīgā un Varšavā

⁶²⁹ Turpat, Russie 695, P.161., 1924.g. 7.maijs, Polijas sūtniecības padomnieka vizīte pie M.de Lakruā

⁶³⁰ Kauņas konference notika no 1924.g. 19. līdz 22.maijam. Tajā piedalījās Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ārlietu ministri, viņi apsprieda ekonomiskās sadarbības jautājumus

⁶³¹ MAE AD, Russie 695, P.208., 1924.g. 14.jūnijs, Francijas ārlietu ministra vēstule D.de Martelam

⁶³² Hovi, K. *Alliance de revers...* P.121.

pastāvēšana Rīgā (tāpat kā Tallinā) ir pietiekama norāde uz interesi, kādu mēs pievēršam mazo Baltijas valstu neatkarībai un draudzībai.⁶³³

Francijas nostāja Baltijas telpas lokālo strīdu risināšanā. Ja Latvijai un Igaunijai Francijas ārpolitikā bija sekundāra nozīme, tad Lietuva, kas tieši robežojās ar Vāciju, bija izņēmums. Ar savu politiku Francija centās pārliecināt Lietuvu pievienoties Polijai. Viļņas problēmas izšķiršanā Francija nostājās Polijas pusē. Atšķirībā no Lielbritānijas, Francija pielika vairāk pūļu, lai samierinātu Lietuvas valdību ar Polijas plāniem. Pirmkārt, tāpēc, ka Francijas Ārlietu ministrija bija paredzējusi Polijas – Lietuvas federācijas izveidi Francijas drošības vairošanai, un, otrkārt, Francijas mērķi Austrumeiropā bija atkarīgi no saprašānās ar Poliju, kas kopš 1921.gada februāra bija Francijas sabiedrotā.⁶³⁴ Latvija Lietuvas un Polijas strīdā par Viļņu izturējās neitrāli. Kaut gan Latvija bija atzinusi Poliju *de iure*, tai simpatizēja Lietuva. Pavisam noteikti Latvija nekarotu ar Poliju Viļņas dēļ.⁶³⁵ Latvijas valdība ar aizdomām un neuzticību raudzījās uz franču izteicieniem – sakarā ar neatrisināto Viļņas jautājumu, Baltijas valstīs nostiprinājās uzskats par Polijas agresīvo politiku, kura sākotnēji tika vērsta pret Lietuvu, bet vēlāk arī pret Daugavas stratēģisko līniju un Daugavpili, kas aktualizēja Baltijas valstu savienības izveides jautājumu.⁶³⁶

Otra Lietuvas problēma bija Klaipēdas jautājums. Abu jautājumu risināšanā bija vērojami Francijas mēģinājumi iesaistīt Latviju kā starpnieci. 1923.gada februāra sākumā Reimonds Brižērs Francijas valdības vārdā lūdza Latviju caur sūtni Kauņā mēģināt iespaidot Lietuvas valdību. Šis bija pirmais gadījums starptautiskajā diplomātijā, kad Sabiedrotie uzticēja Latvijai vidutājas lomu attiecību nokārtošanā. Šajā gadījumā runa bija par miera uzturēšanu Austrumeiropā, minētā Latvijas iesaistīšanās Klaipēdas jautājuma risināšanā deva vēlamus rezultātus. Kaut arī Latvijas pārstāvji sākotnēji šaubījās, vai viņu nododamais solījums ir pamatots un beigās neizrādīsies māns, dažas nedēļas vēlāk viņi ar atvieglojumu secināja, ka viss ir kārtībā. Kauņā nodotā ziņa, ka Lietuva iegūs suverenitāti, bija droša un pamatota, ja vien lietuvieši neradīs jaunus starpgadījumus, padosies Sabiedroto prasībām un ļaus Vēstnieku konferencei mierīgi izskatīt jautājumu.⁶³⁷ O.Grosvalds enerģiski izteicās pret Sabiedroto priekšlikumu miera dēļ piekāpties Lietuvai un piešķirt tai suverenitāti Klaipēdas teritorijā ar zināmiem noteikumiem, kas bija pretrunā ar Latvijas interesēm,⁶³⁸ taču bija

⁶³³ MAE AD, Russie 695, P.97., 1924.g. 28.februāris, Francijas min. prezid. un ārlietu min. vēstule D.de Martelam

⁶³⁴ Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.102.; Wandycz, P. *France and Her Eastern Allies...* P.213-223.

⁶³⁵ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika.* I sējums... 162.lpp.

⁶³⁶ LVVA, 2574.f., 3.apr., 104.l., 39.lp., 1921.g. 26.maijs, Politiski-Ekonomiskā departamenta direktors un Baltijas valstu nodaļas vadītājs sūtnim Somijā K.Zariņam

⁶³⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 77.lp., 1923.g. 15.februāris, O.Grosvalds F.Cielēnam, ārlietu min. biedram

⁶³⁸ Turpat, 19.-20.lp., 1923.g. 8.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

spiests secināt, ka visi Sabiedrotie (Anglijas, Francijas, Itālija un Japāna) vienojušies Klaipēdas lietā un pret tādu vienbalsīgu lēmumu būs grūti kaut ko darīt.⁶³⁹

1923.gada 18.februārī apmaiņā pret garantijām respektēt vācu valodu un upju un jūras kuģniecības brīvību Vēstnieku konference Klaipēdas apgabalu nodeva Lietuvas pārvaldē.⁶⁴⁰ Šāds franču iniciatīvas vadīts Antantes valstu solis nelabvēlīgi ietekmēja Latvijas stāvokli. Latvija vēlējās, lai tiktu atjaunota dzelzceļa satiksme starp Lietuvu un Poliju, kas nodrošinātu tālāku satiksmi ar Rumāniju;⁶⁴¹ Lietuvas situācija radīja šķēršļus Latvijas tirdzniecībā ar Ukrainu.⁶⁴² Lietuvas – Polijas attiecību saasināšanās pārtrauca Latvijai svarīgo starptautiskā dzelzceļa, pasta, telefona un telegrāfa satiksmi. Nereāla kļuva ideja par austrumu drošības paktu, uz ko būtu balstīta visas Austrumeiropas neatkarības nodrošināšana. Tāpat arī Latvijā radās bažas, vai Polija neatgriezīsies pie 6 Latgales pagastu un Latvijas ostu jautājumiem.⁶⁴³

Lietuva izvairījās no visām Latvijas iniciētām izlīgšanas akcijām ar Poliju.⁶⁴⁴ Latvijas sūtņu Francijā un arī Lielbritānijā ziņojumi liecina par to, ka ne tikai Parīzi, bet arī Latvijas diplomātus kaitināja Lietuvas stūrgalvība problēmjaudājumu risināšanā.⁶⁴⁵ O.Grosvalds 1923.gada decembra sākumā pauda savu viedokli Klaipēdas jautājumā Ž.Larošam: „Konkrētā gadījumā mēs varam varbūt līdz just leišiem, bet mums nav reālu juridisku argumentu rokās, lai mēģinātu iespaidot Tautu Savienības Padomi Lietuvai par labu.”⁶⁴⁶ O.Grosvalds atzīmēja izteikti negatīvo iespaidu, kādu lietuvieši atstāja par sevi jautājumu risināšanas gaitā: „Man nav iespējams tur redzēt tikai partejiskumu vai vēlēšanos izpatikt poļiem. Te parādās vakar-eiropējiska reālpolitika antipātijas pret lietuviešu nenoteiktību, politisko frazeoloģiju un takta trūkumu.”⁶⁴⁷

Arī 1927.gada 13.oktobrī V.Šūmanis rakstīja par Francijas Ārlietu ministrijas vēlmi, lai Latvija spēlētu lielāku lomu savu divu kaimiņu samierināšanā.⁶⁴⁸ 1927.gada nogalē gan Latvijas, gan Francijas valdība centās iesaistīties Polijas – Lietuvas strīda izšķiršanā. Oktobrī A.Briāns Parīzē bija noorganizēja slepenu Augusta Zaļeska un Augustina Voldemara tikšanos, taču pēdējā spītības dēļ nekāda vienošanās netika panākta. Īsi pirms

⁶³⁹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 57.lp., 1923.g. 4.septembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶⁴⁰ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 151.lpp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture, 1914-1920*. Stokholma: Daugava, 1967. 606.-609.lpp.

⁶⁴¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 18.-19.lp., 1923.g. 8.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam; 2574.f., 4.apr., 1422.l., 409.lp., 1925.g. 30.oktobris, M.Valtera politiskais ziņojums

⁶⁴² MAE AD, Russie 694, P.172., 1923.g. 22.augusts, D. de Martela vēstule R.Puankarē

⁶⁴³ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 177., 178.lpp.

⁶⁴⁴ Donass, F. *Politiskos krustceļos: atmiņas un vērojumi divdesmitgadīgā diplomātiski-konsulārā dienestā*. Evanstona: Jāņa Šķirmanta apgāds, 1969. 77-78, 81. 83.lpp.

⁶⁴⁵ LVVA, 2574.f., 4.apr., 380.l., 34.lp., Bisenieka dienasgrāmatas fragmenti, kas 1923.g. 31.decembrī no Londonas nosūtīti Z.Meirovicam

⁶⁴⁶ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 21.lp., 1923.g. 8.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶⁴⁷ Turpat, 22.lp., 1923.g. 8.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶⁴⁸ Turpat, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 31.lp., 1927.g. 13.oktobris, V.Šūmanis ārli.min. F.Cielēnam

Ženēvas konferences V.Šūmanis 1.decembrī tikās ar A.Briānu un sniedza viņam informāciju iespējama izlīguma panākšanai, tādējādi iedrošinot Francijas valdību. Viņš nodeva ziņas par piekāpšanos, ko bija gatavas veikt Polija un Lietuva.⁶⁴⁹ Francijā uz Lietuvu skatījās neiecietīgi un tās politikai veltīja daudz negatīvu apzīmējumu.

1927.gada decembrī tika konkretizēts plāns par Latvijas iesaistīšanu Lietuvas – Polijas konflikta risināšanā. Polijas interešu aizstāvība tiktu nodota Francijas sūtnim Kauņā, savukārt Lietuvas interešu aizstāvēšana nodota Latvijas sūtnim Varšavā, taču tika noraidīta ideja par sarunu norisi Rīgā, jo tajā uzturējās daudz emigrantu no Lietuvas, kuriem Latvijas valdība izrādīja pretimnākšanu.⁶⁵⁰ Francija bija ieinteresēta Polijas – Lietuvas konfliktu drīzā atrisināšanā. 1927.gada beigās Francijas uzstājās īpaši aktīvi, lai novērstu savstarpējas militāras akcijas starp Lietuvu un Poliju. Daļēji arī pēc Latvijas valdības ierosinājuma Francijas valdība izdarīja spiedienu uz minētajām konfliktējošām valstīm, brīdinot gan Kauņu, gan Varšavu neapsvērt agresīvu plānu realizēšanu. Latvija bija apmierināta ar šādu Francijas politiku. Jebkādas militāras akcijas no Polijas puses pret Lietuvu radītu smagas sekas, turklāt nevarēja paredzēt, kāda būtu Padomju Savienības nostāja. Latvijai būtiska likās Lietuvas neatkarības un patstāvības saglabāšana.⁶⁵¹ Lai arī kā Francija vēlējās Polijas – Lietuvas saprašanos, tas bija iespējams tikai, pieņemot esošo situāciju. Parīze nepieļāva iespēju piespiest Varšavu mainīt savu politiku, jo tas būtu pretrunā ar tās *status quo* politiku Eiropā.⁶⁵²

3.2. Padomju Krievijas (PSRS) aspekts Latvijas – Francijas attiecībās

Francijas – Latvijas attiecībās divdesmito gadu pirmajā pusē Padomju Krievijas aspekts iezīmējās trīs nozīmīgos punktos. Pirmkārt, Latvijai būtisks bija jautājums par Francijas palīdzību potenciāla Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā. Otrkārt, Latviju uztrauca Francijas prasība Latvijai apņemt maksāt daļu agrākās Krievijas parāda un, treškārt, Latviju pastiprināti interesēja jautājums, kā mainīsies Francijas attieksme pret jaunajām valstīm pēc tam, kad Parīze būs atzinusi Padomju Krieviju *de iure*. Divdesmitajos gados Francijas politiķi nebeidza pārdzīvot Padomju Krievijas (PSRS) attālināšanos no Eiropas politiskajiem notikumiem. *Sanitārā kordona* idejas realizāciju vadīja vēlme ierobežot komunisma izplatīšanos Eiropā un centieni nepieļaut divu zaudētāju – Vācijas un Padomju Krievijas savstarpēju savienību. Taču 1920.gada augustā, kad poļi sakāva krievu karaspēku pie Varšavas, Padomju Krievija un komunisms vairs neapdraudēja Eiropu un

⁶⁴⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 17., 18.lp., 1927.g. 2.decembris, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam

⁶⁵⁰ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2765.l., 9.lp., 1927.g. 16.decembris, V.Šūmanis ār.l.min. F.Cielēnam

⁶⁵¹ Turpat, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 30.lp., 1927.g. 13.oktobris, V.Šūmanis ār.l.min. F.Cielēnam; 34.lp., 1927.g. 11.oktobris, ārlietu ministra F.Cielēna telegramma sūtnim Šūmanim; 212.lp., 1927.g. 9.marts, V.Šūmanis ār.l.min. F.Cielēnam

⁶⁵² Turpat, 2575.f., 1.apr., 445.l., 163a.lpp., 1933.g. 27.aprīlis, V.Šūmaņa vēstule ār.l. min. V.Salnājam

sanitārā kordona ideja zaudēja jēgu.⁶⁵³ Neskatoties uz to, Francija joprojām ar aizdomām skatījās uz sadarbību ar komunistiem, jo nezināja, cik daudz var viņiem uzticēties. Kādā sarakstē *Quai d'Orsay* izteicās, ka tai nav iebildumi pret Padomju Savienību, bet pret lieliniekiem.⁶⁵⁴

Francijas izturēšanās potenciālā Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā. Baltijas reģions nebūt nebija Francijas ārējās politikas prioritāte starpkaru periodā. Arī Padomju Krievijas (PSRS) jautājumu franču valdība nekad neuzskatīja par centrālo problēmu, uzsvars tika likts uz Vāciju, taču tas nenozīmēja, ka Latvijas ārpolitikā tai netika ierādīta viena no centrālajām vietām. Kaut gan laika posmā no 1920. līdz 1933. gadam no PSRS puses nenotika nekādas mērķtiecīgas akcijas, kas būtu orientētas uz Baltijas valstu teritoriju atgūšanu,⁶⁵⁵ laiku pa laikam Latvijai aktuāls kļuva jautājums par Francijas rīcību Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā, ko pārstāvji Parīzē centās izdibināt oficiālās un personīgās sarunās.

Ilgu laiku Baltijas valstis (kā tas vēlāk izrādījās - bez konkrēta iemesla) bija pārliecinātas, ka neatkarības briesmu gadījumā lielvalstis nāks tām palīgā.⁶⁵⁶ Jau 1921.gadā J.Seskis uzskatīja, ka nopietnākus draudus Latvijai var radīt Padomju Krievija, nevis Vācija.⁶⁵⁷ Lai noskaidrotu lielvalstu pozīciju, 1921.gada 27.jūnijā Latvijas sūtnis O.Grosvalds iesniedza Francijas ārlietu ministram A.Briānam notu (tāpat kā to Lielbritānijā darīja G.Bisenieks) ar jautājumu, ko darītu Francija, ja Latvijai uzbruktu Padomju Krievija. O.Grosvalds notā atsaucās uz 1920.gada 24.februāra Sabiedroto Augstākās padomes deklarāciju, kurā sabiedrotās valstis atzīmēja savu nodomu Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā sniegt visu iespējamo palīdzību bijušās Krievijas teritorijā izveidotajām jaunajām valstīm, un jautāja, vai Latvija arī turpmāk var paļauties uz Franciju.⁶⁵⁸ Dažas dienas vēlāk tika saņemta pagaidu atbilde, kurā A.Briāns solīja atgriezties pie jautājuma pēc konsultēšanās ar Londonas un Romas kolēģiem.⁶⁵⁹ Mēnesi vēlāk ziņojumā O.Grosvalds secināja, ka Francijas sazināšanās ar Londonu nevar iespaidot Parīzes atbildi Latvijai

⁶⁵³ Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums...* 55.lpp.

⁶⁵⁴ MAE AD, Russie 696, P.46., 1925.g. 16.janvāris, Francijas sūtņa Dānijā ziņojums *Quai d'Orsay*

⁶⁵⁵ Salmon, P. *Perceptions and Misperceptions: Great Britain and the Soviet Union...* P.418.

⁶⁵⁶ Andersons, E. *The Baltic Entente 1914-1940 – Its Strength and Weakness. The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3.* Stockholm: Textgruppen i Uppsala Ab, 1988, P.80.

⁶⁵⁷ Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara norisē...* 1921. 91.lpp.

⁶⁵⁸ Ārlietu ministra A.Briāna 1921.g. 20.jūlija vēstule Francijas sūtņiem Londonā un Romā. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932.* Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921... P.60

⁶⁵⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 120.l., 21.lp., 1921.g. 30.jūnijs, A.Briāns O.Grosvaldam

labvēlīgi, jo Lielbritānija devusi „diezgan negatīvu atbildi”.⁶⁶⁰ Turklāt šajā laikā nemiers par Padomju Krievijas iespējamu uzbrukumu bija zaudējis aktualitāti.

Ja Francija, atšķirībā no Lielbritānijas, ilgāk un konkrētāk uzstājās par lielinieku varas gāšanu Padomju Krievijā ar militāriem līdzekļiem, tad 1921. un 1923.gadā tā bija atsaucīgāka par Londonu uz Baltijas valstu lūgumiem pēc palīdzības. 1921.gada augustā O.Grosvalds kārtējo reizi devās pie E. Pereti de la Roka ar jautājumu par Francijas potenciālo atbalstu Latvijai Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā. Arī šoreiz prasība bija balstīta uz Latvijas aizdomīgiem novērojumiem: demonstrācijām konsulātu priekšā, aģitācijām presē, sapulcēs un uz ielām. Kārtējo reizi tika sniegts nekonkrētais, bet Latviju apmierinošais apgalvojums, ka Francijas uzskats (pretēji Anglijas) neesot grozījies. Latvijas pārstāvis konkrētas vēlmes Parīzē neformulēja, bet uzdeva E. Pereti de la Rokam vispārīgu jautājumu: ko konkrēti Francija darītu, PSRS uzbrukuma Latvijai gadījumā. Atbilde bija īsa un vispārīga: „Ja jums uzbruks, aizstāvieties un mēs jūs aizstāvēsim (*Si vous êtes attaqués, défendez-vous, et nous allons vous défendre*).”⁶⁶¹ Līdzīgu atbildi bija saņēmis arī Igaunijas pārstāvis K.Pusta.⁶⁶² Konkrētākus solījumus un garantijas Latvija no Francijas sagaidīt nevarēja. Francijas palīdzības solījumi nebija altruistiski – 1923.gadā Francija kā priekšnoteikumu izvirzīja prasību Latvijai noslēgt savienību ar Francijas sabiedroto Poliju.⁶⁶³

Francija, Lielbritānija un ASV realizēja militārās iedrošināšanas akcijas. Daudzmaz regulāras angļu, franču un amerikāņu kara kuģu vizītes Baltijas valstu ostās sākās 1921.gadā.⁶⁶⁴ Tā, piemēram, 16.jūlijā ar mērķi demonstrēt franču jūras spēkus Rīgā ieradās franču lielgaballaiva *La Marne*, kas 1919.gadā bija atbalstījusi Latvijas armijas operācijas pret P.Bermonta karaspēku.⁶⁶⁵ Savukārt 1921.gada 12.augustā Rīgā ieradās Emanuēls Diparkē, kurš Latvijā atradās Neatkarības cīņu laikā un ar savām runām bija ieguvis

⁶⁶⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 120.l., 11.lp., 1921.g. 9.jūnijs, O.Grosvalds Z.Meierovicam; 35.lp., 1921.g. 30.jūlijs, O.Grosvalds Z.Meierovicam. Lielbritānijas noraidošo atbildi Francijas sūtnis Lielbritānijā uz Parīzi nosūtīja 27.jūlijā (zemsvītras piezīmes par dokumentiem, kas nav saglabājušies. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921...* P.61.)

⁶⁶¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 121.l., 84., 85.lp., 1921.g. 20.augusts, O.Grosvalds konfidenciali Z.Meierovicam

⁶⁶² Turpat, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 163.lp., 1921.g. 20.augusts, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶⁶³ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939. First series. 1923, vol. 23: Poland and the Baltic States, March, 1921 - December, 1923.* London: Her Majesty's Stationery Office, 1981. P.1036.

⁶⁶⁴ Visbiežāk Baltijas jūrā ieradās franču kara kuģis *La Marne*. C. Franču kaujas eskadra Rīgas ostā. *Latvijas Kareivis*, 1926.g. 5.septembris, Nr. 198, 1.lpp.; C. Franču kaujas eskadras viesošanās Rīgā. *Latvijas Kareivis*, 1926, 3.septembris, Nr.196, 1.lpp.; T. Viesu eskadras kaujas spējas. *Latvijas Kareivis*, 1926, 4.septembris, Nr. 197, 1.lpp., b. Francijas kara jūrieku viesošanās. *Latvijas Kareivis*, 1926.g. 7.septembris, Nr. 199, 1.lpp.; MAE AD, Russie 692., P.214-215., 1921.g. 21.jūlijs, Francijas sūtna Igaunijā vēstule *Quai d'Orsay*; Priedītis, Ē. *Latvijas kara flote, 1919-1940*. Rīga: Militāras literatūras apgādes fonds, 2004. 130.lpp.

⁶⁶⁵ A. Francija un Latvija. *Latvijas Kareivis*, 1921, 17.jūlijs, Nr.157. 1.lpp.; A. Ārzemju kara kuģu viesošanās Latvijas ostās. *Latvijas Kareivis*, 1921, 24.augusts, Nr. 189, 1.lpp.

populārīti plašākā sabiedrībā.⁶⁶⁶ Sabiedroto valstu kuģu vizītes bez šaubām bija noteikts psiholoģisks atbalsts Baltijas valstīm kopumā.

Jāatzīmē, ka līdz 20.gadu vidum Lielbritānija par galveno draudu Baltijas reģiona stabilitātē uzskatīja nevis Vāciju vai Padomju Krieviju (vēlāk – Padomju Savienību), bet Franciju. Tāpat kā citur, arī Baltijas reģionā francūži bija aizstāvējuši pret Vāciju vērsta politikas realizāciju.⁶⁶⁷ 1921.gada jūlijā Lielbritānija deklarēja, ka Padomju uzbrukuma gadījumā tā turpmāk nevar solīt Baltijas valstīm materiālu atbalstu. Somu vēsturniece M.-L.Hinkanena-Lievonena uzskata, ka, ņemot vērā šo paziņojumu un turpmākajos gados fiksētos Lielbritānijas centienus atbrīvoties no jebkādam militārām un politiskām saistībām iepretim Baltijas valstīm, jāsecina, ka britu valdība nākotnē bija gatava pieņemt jebkādu pārgrupēšanos starp Padomju Savienību un Baltijas valstīm. Citi vēsturnieki, piemēram, E.Andersons, drīzāk aizstāv viedokli, ka šīs izmaiņas notika vēlāk – attiecīgi 1923. un 1926.gadā. Sava veida sāncensība Francijas un Lielbritānijas starpā turpinājās. 1921.gada 11.septembra laikrakstā *France de l'Ouest* franču admirālis Deguā kritiski izteicās par angļu kara kuģu viesošanos Baltijas jūrā un brīdināja Baltijas valstis izvairīties no Anglijas ietekmes pastiprināšanās.⁶⁶⁸ 1922.gada beigās Francija plānoja, ka turpmāk viņu „iespaidīgie kara kuģi” Skandināvijas un Baltijas valstu ostās varētu parādīties reizi gadā.⁶⁶⁹ Francijai bija svarīgi, lai Skandināvijas valstis, Lielbritānijas viedokļa ietekmētas, nepārprastu regulārās vizītes Baltijas jūrā un lai tās publiski neizteiktu savus iebildumus pret franču kuģu apmeklējumiem,⁶⁷⁰ kas bija nozīmīgi ne tikai trim jaunajām valstīm, bet arī viņām pašām.⁶⁷¹

1923.gada novembrī, kad Padomju Savienība centās militāri atbalstīt komunistu sacelšanos Vācijā, Latvijā, jūzdama draudus, atkārtoti centās izprast lielvalstu nostāju padomju karaspēka iebrukuma gadījumā Latvijā. Francijas attieksmes noskaidrošanai Latvijas sūtnis Francijā O.Grosvalds 7.novembrī satikās ar Politiskās direkcijas pārstāvi M.de Lakruā, 15.novembrī - ar Politisko direktoru E. Pereti de la Roku un 5.decembrī ar Ž.Larošu. Visās minētajās tikšanās tika pārrunāti trīs Latvijai būtiski jautājumi: 1) mājienu

⁶⁶⁶ N. Du Parquet Rīgā. *Jaunākās Ziņas*, 1921, 12.augusts, Nr.180. 5.lpp.

⁶⁶⁷ Hovi, O. *The Baltic Area in British Policy, 1918-1921*. Vol. 1, From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty, 11.11.1918-20.01.1920. Helsinki: Forssan Kirjapaino Oy-Forssa, 1980. P.122.

⁶⁶⁸ Citēts no: *Valdības Vēstnesis*, 1921, 3.oktobris

⁶⁶⁹ Min.prezid. un ār.min. R.Puankarē 1922.g. 28.oktobra vēstule Jūras lietu ministram. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1922... P.453.

⁶⁷⁰ Piemēram, 1922.gada 13.aprīļa R.Puankarē vēstule Francijas sūtniem Helsinkos, Stokholmā. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1922... P.464-465.

⁶⁷¹ R.Puankarē 1922.g. 26.novembra vēstule Jūras lietu ministram F.Raibertam. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1922... P.541.

došana PSRS karaspēka koncentrācijas jautājumā, 2) Francijas rīcība Padomju Savienības uzbrukuma gadījumā, 3) Francijas nostāja Tautu Savienībā PSRS uzbrukuma gadījumā.⁶⁷²

Pirmkārt, jāuzsver Francijas pārliecība, ka potenciālie draudi no Padomju Savienības puses bija pārspīlēti. Francijas militārā izlūkdienesta pārstāvji apgalvoja, ka spēku koncentrācija ir nenozīmīga. Neskatoties uz to, Latvijas (tāpat kā Polijas) pārstāvji Parīzē raizējās par PSRS militāro spēju pārāk zemu novērtēšanu.⁶⁷³ Turklāt Latvijai aktuālo jautājumu izvirzīšanās laikā Francijas Ārlietu ministrijas pārstāvji bija aizņemti ar sarunām par reparāciju jautājumu ar Sabiedrotajiem un ASV, kā arī iekšpolitikas problēmām. Attiecībā uz Latvijas izvirzīto pirmo jautājumu par neizskaidrojamu militāro spēku koncentrēšanu un nevajadzīga uztraukuma radīšanu no PSRS puses, kuru Latvija Francijai lūdza novērst, izmantojot savu ietekmi, Francijas oficiālie pārstāvji izteicās noraidoši. *Quai d'Orsay* uzsvēra, ka tai neesot nekādu diplomātisku sakaru ar Padomju Savienību un neesot nekādas nozīmes brīdinājumu izteikt caur sabiedroto Poliju.⁶⁷⁴ Latvija ierosināja franču flotes demonstrāciju Baltijas jūrā, taču šis priekšlikums palika bez atbildes.⁶⁷⁵

Arī runājot par Francijas rīcību Krievijas (PSRS) uzbrukuma gadījumā, atbilde bija nekonkrēta. Galvenais Francijas arguments bija savienības neesamība starp abām valstīm, bez kā šāda palīdzība nebūtu iespējama. *Quai d'Orsay* izteica vēlmi panākt vismaz Latvijas un Polijas savienību: „Francijas pozīcija palīdzības sniegšanas jautājumā jau palikšot daudz vienkāršāka, ja mūs [Latviju – A.B.] ar Poliju, t.i. Francijas sabiedroto, vienošot kāda konfederācija.”⁶⁷⁶ Katrā ziņā runa bija par nekonkrētu politisku savienību, konfederāciju vārda tiešajā nozīmē nekad neatbalstītu sociāldemokrāti, savukārt militāras savienības jautājums nekad netika apspriests.

Attiecībā uz trešo jautājumu, grāfs E. Pereti de la Roka tāpat kā abi pārējie Francijas pārstāvji apliecināja, ka Francijai nav vienaldzīgs Latvijas liktenis un padomju uzbrukuma gadījumā Francija Tautu Savienībā iestāsies par Latvijas interešu aizstāvību, saskaņā ar Tautu Savienības pakta noteikumiem.⁶⁷⁷ Jāsecina, ka Francija nebija īsti ieinteresēta Latvijas prasībās. Tā kā abu valstu starpā nebija noslēgts neviens līgums un nekādas konkrētas saistības tās savstarpēji nebija uzņēmušās, vairāk par intereses izrādīšanu Latvija no

⁶⁷² MAE AD, Lettonie 6, P.114., 1923.g. 7.novembris, par Latvijas sūtņa Francijā vizīti pie Eiropas lietu direktora; LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 29.-30.lp., 1923.g. 19.novembris, O.Grosvalda ziņojums

⁶⁷³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 34., 35.lp., 1923.g. 7.novembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶⁷⁴ MAE AD, Lettonie 6, P.116., 1923.g. 7.novembris, par Latvijas sūtņa Francijā vizīti pie Eiropas lietu direktora; LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 29.lp., 1923.g. 19.novembris, O.Grosvalda ziņojums par vizīti pie E.Pereti; 34.lp., 1923.g. 7.novembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶⁷⁵ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 29.lp., 1923.g. 19.novembris, O.Grosvalda ziņojums par vizīti pie E.Pereti

⁶⁷⁶ Turpat, 14.lp, 1923.g. 10.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam; 30.lp., 1923.g. 19.novembris, O.Grosvalda ziņojums par vizīti pie E.Pereti; 36.lp., 1923.g. 7.novembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶⁷⁷ MAE AD, Lettonie 6, P.114-115., 1923.g. 7.novembris, par Latvijas sūtņa Francijā vizīti pie Eiropas lietu direktora; LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 30.lp., 1923.g. 19.novembris, O.Grosvalda ziņojums par vizīti pie E.Pereti

Francijas gaidīt nevarēja. Francija apliecināja, ka reāla uzbrukuma gadījumā spriedīs par to, vai un kādā mērā varētu Latviju atbalstīt. No saņemtajiem mājieniem var secināt, ka visticamāk tas aprobežotos ar ieroču un munīcijas sūtīšanu.⁶⁷⁸ Pēc trim minētajām sarunām O.Grosvalds izdarīja ļoti būtisku secinājumu: neskatoties uz Francijas un Polijas aliansi, Padomju Savienības uzbrukuma Polijai gadījumā aktīva palīdzība no Parīzes puses nebija solīta, bet tikai atbalstīšana ar kara materiāliem, kredītiem, virsnieku misijām utt.⁶⁷⁹ Līdzīgā situācijā atradās Latvija, kuru, kā jau minēts iepriekš, ar Franciju nekādi līgumi nesaistīja.

1924.gada 1.decembrī notika Tallinas (Rēveles) pučs. Telegrāfa aģentūra *Balteuxin* izplatīja informāciju, ka tādējādi Padomju valdība vēlējas aizkavēt Igaunijas apvienošanos savienībā ar Latviju un Lietuvu, kas būtu vērsta pret PSRS.⁶⁸⁰ PSRS noliedza jebkādu saistību ar to.⁶⁸¹ Jāuzsver, ka 1924.gada decembrī lielvalstu pārstāvji neticēja reālai PSRS agresijas iespējai,⁶⁸² tāpēc Lielbritānija atteicās no iejaukšanās. Šķiet, ka Tallinas pučs lielāku satraukumu radīja Londonas, nevis Parīzes pārstāvniecībā. Latvijas sūtniecības Lielbritānijā pagaidu vadītājs Eduards Bīriņš nekavējoties vērsās pie angļu valdības ar jautājumu, ko tā darīs Padomju Savienības agresijas pret Baltijas valstīm gadījumā, un saņēma atbildi, ka tā sniegsot vajadzīgo palīdzību (iespējams pat nosūtīs karavīrus un floti).⁶⁸³ 1925.gada vasarā vizītes Parīzē laikā A.Briāns uz Z.Meierovica pārmetumu, kāpēc pēc 1924.gada 1.decembra Tallinas puča nenotika Sabiedroto akcija Baltijas jūrā un tika noraidīts Igaunijas lūgums nosūtīt eskadru, A.Briāns izvairījās no situācijas skaidrojuma. Vienīgā lieta, ko viņš atzīmēja, bija Lielbritānijas viedokļa maiņa Baltijas jautājumā – jauno valstu pastāvēšana bija pilnībā atzīta.⁶⁸⁴

Francijā pieejamā informācija par Padomju aktivitātēm Baltijas reģionā bieži bija nepilnīga un apšaubāmas kvalitātes, tā lielākoties tika saņemta caur Baltijas valstīm.⁶⁸⁵ Neskatoties uz to, ka kopš 1924.gada Francija bija nodibinājusi diplomātiskās attiecības ar PSRS un Maskavā atradās tās sūtņi, Rīga joprojām tika izmantota kā informācijas ieguves un novērošanas vieta. Francija saskārās ar problēmu izvērtēt samēru starp Krievijas (PSRS) valsts tradicionālajiem un lielnieku režīma ideoloģiskajiem mērķiem. Arī pirms 1924.gada Eiropas lielvalstīm sagādāja grūtības izprast Padomju Krievijas (PSRS) mērķus Ziemeļeiropā. Tā reizē tika uzskatīta par piesardzīgu, konservatīvu valsti, kuru nodarbināja

⁶⁷⁸ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 16.lp., 1923.g. 10.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁶⁷⁹ Turpat.

⁶⁸⁰ Turpat, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 18.lp., 1924.g. 27.decembra franču preses izgriezumi

⁶⁸¹ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 96.-97.lpp.

⁶⁸² LVVA, 2574.f., 4.apr., 380.l., 147.lp., 1924.g. 2.decembris, sūtniecības Londonā pagaidu vadītājs E.Bīriņš ār.l.min. L.Sējam; 153.lp., 1924.g. 1.decembris, E.Bīriņš L.Sējam

⁶⁸³ Turpat, 147.-148.lp., 1924.g. 2.decembris, E.Bīriņš sūtniecības pagaidu vadītājs no Londonas ār.l.min. L.Sējam

⁶⁸⁴ Turpat, 1797.l., 7.lp., 1925.gada 12.jūlijs, Parīze, V.Munters Latvijas ĀM ģenerālsekretāram H.Albatam

⁶⁸⁵ Salmon, P. *Perceptions and Misperceptions: Great Britain and the Soviet Union...* P.422.

drošības jautājumi un bailes no Vācijas uzbrukuma, un kā imperiālistisku lielvalsti, kuras ekspansionistiskā diplomātija izmantoja dažādus līdzekļus, lai palielinātu savu ietekmi un statusu reģionā.⁶⁸⁶ Francija atzina Baltijas valstu nozīmi aizsardzībā pret lielinieku kustību uz Rietumeiropu. Līdz ar Tallinas notikumiem presē parādījās dažādas spekulācijas par Baltijas valstu nākotni. *Le Matin* rakstīja, ka Padomju Savienībai pienākas Baltijas piekraste, jo šobrīd tā ir mākslīgi ierobežota.⁶⁸⁷ Francijas presē tika uzturētas bažas par jauniem lielinieku apvērsuma mēģinājumiem Latvijā un Igaunijā. Šajā laikā Francijas sabiedrībā varēja konstatēt iekšējo notikumu savīļošanas un plašāku vēršanos pret lielinieku atbalstītājiem. Valdībai pārmeta piekāpīgu nosvēršanos uz sociālisma pusi, kas nāca par labu komunistiem.⁶⁸⁸

Kad 1925.gada janvāra sākumā pa ceļam uz Maskavu Rīgā ieradās pirmais franču vēstnieks Padomju Savienībā Žans Erbets, Z.Meierovics viņam jautāja, ko darīs Francija Padomju Savienības uzbrukuma Latvijai gadījumā. Ž.Erbets solīja tikai „morālisku atbalstu”. Uz Z.Meierovica jautājumu, vai Francija garantē toreizējās Polijas austrumu robežas, Ž.Erbets atbildēja ar noteiktu „nē”. Šāds apstākļu pavērsiens radīja nemieru Baltijas valstīs, ko pastiprināja Francijas sūtņa Igaunijā M.de Vjena un Polijas sūtņa Tallinā Šarvā mēģinājumi izjaukt igauņu un latviešu tuvināšanos.⁶⁸⁹

Vēl viens aktuāls Latvijas drošības politikas jautājums bija tā sauktās Bizertas flotes nākotne. Bizertas floti veidoja kara un transporta kuģi, kurus 1920.gada beigās krievi aizveda sev līdzī, bēgot no Krimas. Lielākā daļa no šiem kara kuģiem tika izvietoti Bizertā (franču pārvaldītajā Tunisā) un tādējādi ieguva Bizertas flotes nosaukumu. 1924.gadā, kad Francijā pie varas nāca kreiso koalīcija, tika uzsāktas sarunas par šo kuģu atdošanu PSRS.⁶⁹⁰ Pastāvēja ideja, ka minētie kuģi pēc to nodošanas PSRS atradīsies Baltijas jūrā.⁶⁹¹ Francijas pārstāvji bija pārliecināti, ka flote ir bīstamāka Rumānijai nekā Latvijai. Vizītes laikā Parīzē 1925.gadā Z.Meierovics izteica savas bažas par Bizertas internētās eskadras paredzēto nodošanu Padomju Savienībai, kas palielinātu padomju kara flotes ietekmi Baltijas jūrā un ieteica piespiest padomju valdību šos kara kuģus novietot Melnajā jūrā. A.Briāns uz šo samērā naivo ierosinājumu reaģēja ar aizrādījumu, ka Baltijas jūrā vēl joprojām kreisējot angļu un franču kara flotes, aizmirstot faktu, ka tās tur parādījās tikai pieklājības vizītēs vasaras vidū. A.Briāns pasvītvoja, ka Francija arī turpmāk vēlas aizsargāt Polijas austrumu

⁶⁸⁶ Salmon, P. Perceptions and Misperceptions: Great Britain and the Soviet Union... P.416-417.

⁶⁸⁷ Le putsch communiste de Reval. *Le Matin*, 3 Decembre 1924, Nr.13068. P.1. u.c.

⁶⁸⁸ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 8., 15.lp., 1924.g. 31.decembris, M.Valtera ziņojums

⁶⁸⁹ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 339.lpp.

⁶⁹⁰ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2758.l., 282.-284.lp., 1925.g. 7.janvāris, ziņojums no Parīzes

⁶⁹¹ MAE AD, Russie 696, P.11., 1925.g. 8.janvāris, Francijas sūtņa Tallinā telegramma *Quai d'Orsay*; LVVA, 2575.f., 7.apr., 2758.l., 301.lp., 1925.g. 2.janvāris, sūtņa ziņojums no Parīzes

robežas un neļaus noslēgto starptautisko līgumu grozīšanu, bija iespējama tikai to papildināšana ar jauniem drošības līgumiem.⁶⁹² Vēlāk noskaidrojās, ka flotē ietilpstošie kara kuģi laika gaitā ir cietuši un to atjaunošana prasīja tik lielus līdzekļus, kādus neviens nebija gatavs investēt.

Agrākās Krievijas impērijas parādi Francijai, prasības no Baltijas valstīm. Vēl viens jautājums, kuru Francija centās izmantot, izdarot spiedienu uz Latviju, bija agrākās Krievijas parādi. Latvijas Ārlietu ministrijas sarakste ar sūtniecību Francijā parāda, ka šis jautājums bija aktuāls visus 20.gadus. Latvijas diplomātisko pārstāvju vidū valdīja zināmas bažas par Francijas pozīciju, ko pauda galvenokārt Latvijas sūtnis Francijā. Kaut gan šīs bailes bija pārspīlētas - parāda jautājums bija atrunāts ne tikai Padomju Krievijas līgumā ar Latviju, bet arī Igauniju un Poliju, tās risināšana parādīja Francijas attieksmi pret Latviju. Parīze nožēloja, ka, atzīstot Latviju *de iure*, tai netika izvirzīti nekādi priekšnoteikumi un uzskatīja, ka tai ir formāli jāiebilst pret līgumā ar Padomju Krieviju iestrādāto pantu. Pirmo protestu tā bija iesniegusi 1920.gada jūlijā.⁶⁹³

Francijas – Latvijas attiecības jūtami pasliktinājās Nacionālā bloka pārstāvja Raimonda Puankarē darbības laikā. 1922.gada 15.janvārī, kad viņš kļuva par ministru prezidentu, viņa vadītā Francijas ārpolitika bija agresīvāka un patstāvīgāka. R.Puankarē pieprasīja Latvijai maksāt ne tikai latviešu izpratnē nesamērīgus un neattaisnojamus kara parādus, bet arī segt 1/60 daļu no Krievijas valsts parāda.⁶⁹⁴ Aprēķinātā daļa veidoja 250 milj. zelta franku lielu summu.⁶⁹⁵ Tas ietekmēja Latvijas nostāju pret Franciju kā iespējamu uzticamu sabiedroto.

Latvijā jautājumu par agrākās Krievijas valsts parāda attiecīgas daļas atzīšanu pirmo reizi oficiāli pacēla Francijas sūtnis Rīgā grāfs D. de Martels, savas valdības uzdevumā 1922.gada 25.janvārī iesniedzot notu Latvijas Ārlietu ministrijai.⁶⁹⁶ Notā bija izteikta

⁶⁹² Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 340.lpp.

⁶⁹³ 1921.g. 25.novembra nota par Francijas attieksmi pret atsevišķām valstīm. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921... P.623-624.

⁶⁹⁴ Runa bija tikai par bijušās Krievijas pirmskara parādiem (apmēram 12 miljardi zelta franku). Kara laika parādus Francija sarunās minēt atteicās. Tam par iemeslu presē tika minēts lielinieku nodoms piedzīt no Sabiedrotiem zaudējumus, kurus izdarījušas A.Kolčaka, Deņikina un Vrangaļa armijas. Šajā laikā vispār pastāvēja ideja par visu kara parādu likvidāciju. (Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 338.lpp., LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 108.-109.lp., 1922.g. 9.marts, O.Grosvalds Z.Meierovicam)

⁶⁹⁵ Francijas valdības parāda notā Latvijas Ārlietu ministrijai, aprēķinot parāda summu, tika izmantots teritoriālais princips, kas Latvijai bija izdevīgs, tas veidoja vienu 342 daļu parāda, salīdzinot ar Poliju, kurai būtu jāmaksā 10-12 % no parāda. (LVVA, 2574.f., 4.apr., 1404.l., 39.lp., 1924.g. 16.maijs, sūtņa ziņojums; LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 114.lp., 1922.g. 25.februāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam)

⁶⁹⁶ Lai arī nota tika iesniegta 1922.gada janvārī, 1921.g. gada beigās notika intensīva sarakste starp *Quai d'Orsay* un Francijas pārstāvjiem Baltijas valstīs par viņu piedalīšanos parādu atmaksā. Jautājums tika skarts, piemēram, Ārlietu ministrijas 1921.g. 25.novembrī izdotajā notā par Francijas attieksmi pret atsevišķām valstīm. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921... P.623.; MAE AD, Lettonie 30, P.147-150., 1922.g. 26.janvāra *Quai d'Orsay* vēstule sūtņiem Igaunijā, Latvijā un Lietuvā ar Notu pielikumā

Francijas valdības vēlme, lai Latvija uzņemtos atbildību par agrākās Krievijas parāda daļu, proporcionālu Latvijas teritorijai. Bija paredzēts, ka Latvijas parādu apmērus noteiks speciāla konvencija, ko izstrādātu lielvalstu izveidota komisija un ko parakstītu Sabiedrotie un Latvija. Ja komisija divu gadu laikā nespētu vienoties par kādu strīdus jautājumu, tad to kā arbitrs izskatītu Tautu Savienības Padome.⁶⁹⁷ Nota tika iesniegta neilgi pirms Dženovas konferences⁶⁹⁸, kurā lielvalstis gatavojās nokārtot savas attiecības ar Padomju Krieviju. Turklāt 1920.gadā notikušajā divpadsmit valstu pārstāvju apspriedē tika nolemts, ka „nomaļu valstis piedalās Krievijas parādu samaksāšanā”,⁶⁹⁹ šo principu bija ratificējusi Francijas valdība.⁷⁰⁰

1922.gada 7.februārī Latvijas Ārlietu ministrija apstiprināja franču iesnieguma saņemšanu, un Latvijas valdība paziņoja Francijas ministru prezidentam, ka prasību „izskatīs pēc būtības” un atbildēs pēc jautājuma vispusīgas sagatavošanas.⁷⁰¹ Ņemot vērā to, ka 1920.gada 11.augustā parakstītajā Latvijas – Padomju Krievijas miera līguma 16.pantā bija atrunāti Latvijas un Padomju Krievijas attiecību ekonomiskie aspekti, Latvijas valdība Francijas prasību uzskatīja par nepamatotu. Saskaņā ar līguma tekstu Padomju Krievija atbrīvoja Latviju „no atbildības par Krievijas parādu un dažādām citām saistībām [...], no Krievu valsts ārējiem un iekšējiem aizņēmumiem, no garantijām dažādām iestādēm un uzņēmumiem [...]. Visas šādas Krievijas kreditoru pretenzijas tai daļā, kura attiecas uz Latviju, vēršamas tikai pret Krieviju.”⁷⁰² Miera līgums, kas bija reģistrēts Tautu Savienībā, faktiski atbrīvoja Latviju no kara parāda. 1922.gada marta beigās notikušajā Rīgas konferencē, kurā piedalījās Latvijas, Igaunijas, Polijas un Padomju Krievijas pārstāvji, G.Čičerins vēlreiz apliecināja, ka parādu jautājums ir jāadresē Padomju Krievijai.⁷⁰³ Latvijas valdība atsaucās uz Padomju Krievijas uzskatu, ka līdz ar Latvijas atzīšanu *de iure* tika atzīti

⁶⁹⁷ Francijas prasība attiecās uz visām valstīm, kas bija izveidojušās agrākās Krievijas teritorijā, izņemot Somiju, kuras finanšu stāvokli Francija uzskatīja par īpašu. LVVA, 2574.f., 4.apr., 3154.l., 15.-16.lp., 1928.g. 30.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. A.Balodim, 1921.g. 25.novembra nota par Francijas attieksmi pret atsevišķām valstīm. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921...* P.623.

⁶⁹⁸ Dženovas konference (*Genoa Conference*) notika Itālijā, Dženovā no 1922.g. 10.aprīļa līdz 19.maijam. Konferencē 34 valstu pārstāvji tikās, lai formulētu stratēģiju, kā atjaunot centrālo un austrumu Eiropu pēc Pirmā pasaules kara, un saskaņotu attiecības starp Eiropas kapitālistisko ekonomiku un Padomju Krievijas komunistisko ekonomiku.

⁶⁹⁹ 1920.gada februārī notika divpadsmit valstu (Sabiedroto un neitrālo) pārstāvju konference, kuras vadītājs bija Ž.Nulāns. 14.februārī šī konference pieņēma rezolūciju attiecībā uz privāto interešu aizstāvēšanu Krievijā. Divpadsmit valstu pārstāvju apspriedes dalībnieki neatzina teritoriālo un iedzīvotāju skaita proporciju un pieprasīja uzstādīt citu mērauklu, kas balstītos uz ekonomiskajiem principiem, piem., dzelzceļu ienākumu proporciju. (LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 114.lp., 1922.g. 25.februāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam)

⁷⁰⁰ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 114.lp., 1922.g. 25.februāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷⁰¹ Turpat, 2574.f., 4.apr., 3154.l., 16.lp., 1928.g. 30.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. A.Balodim

⁷⁰² Miera līgums starp Latviju un Krieviju, 1920.gada 11.augusts. Pieejams: http://www.historia.lv/alfabets/L/la/miera_ligums/dokumenti/1920.11.08.latviesu.htm [aplūkots 07.07.2011.]

⁷⁰³ Stranga, A. *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. Latvijas – padomju Krievijas attiecības 1919. – 1925. gadā.* Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000. 129.lpp.

arī visi tās noslēgtie līgumi ar Baltijas valstīm. Tādējādi no Latvijas nevarēja pieprasīt piedalīšanos Krievijas parāda atmaksāšanā.⁷⁰⁴

Nedēļu vēlāk, 13.februārī, O.Grosvalds tikās ar R.Puankarē un viņam paskaidroja, ka, saskaņā ar Latvijas un Padomju Krievijas miera līgumu, Latvija ir atbrīvota no atbildības pret agrākās Krievijas kreditoriem un viņu prasības attiecībā uz Latvijas teritoriju vēršamas pret Padomju Krieviju.⁷⁰⁵ R.Puankarē Francijas prasību argumentēja, vadoties pēc savas starptautisko notikumu interpretācijas, un pakārtoja to savām interesēm. Viņš uzsvēra, ka jautājums ietilpst starptautiskajās tiesībās (*Droit public international*) un citas valstis – bijušās Krievijas kreditori - vienpusīgu līgumu starp Latviju un Padomju Krieviju neatzīs. Svarīgi atzīmēt, ka Francija šajā Latvijas prasību gadījumā izturējās pret Latviju tāpat kā ASV pret Franciju kara parādu un Vācijas reparāciju apvienošanas jautājumā. R.Puankarē noraidīja sūtņa argumentu, ka Latvija no Padomju Krievijas nav saņēmusi atlīdzību par kara laikā evakuēto inventāru. Francijas ministru prezidents uzskatīja, ka šis jautājums ir jāskata atsevišķi un Latvija var lūgt Sabiedroto palīdzību minēto aktīvu iegūšanā.⁷⁰⁶

Kā papildus spiediens uz Latviju bija *Le Temps* publicētais paziņojums, ka Polija uzņemas savu daļu agrākās Krievijas parāda.⁷⁰⁷ Lai dabūtu Latvijas solījumu maksāt pieprasīto Krievijas parāda daļu, Francija solīja, ka varētu nepieprasīt Latvijas kara parādus, kuru kopsumma bija 11 500 000 franku.⁷⁰⁸ Lai pārliecinātu Latviju uzņemties parāda daļu, izskanēja baumas, ka Latvija varētu pretendēt uz daļu no Vācijas reparāciju maksājumiem Padomju Krievijai, kas noteikti saskaņā ar Versaļas miera līguma 116.pantu.⁷⁰⁹

Mēnesi pēc franču prasības saņemšanas – 13.martā jautājumu vēlreiz vizītē pie R.Puankarē pacēla sūtņi O.Grosvalds, uzsverot Latvijas oficiālo viedokli, viņš atsaucās uz Latvijas – Padomju Krievijas miera līguma 16.pantu. Jāatzīmē, ka Latvijas pārstāvji līdz galam neizprata R.Puankarē apgalvojumu par nespēju no starptautisko tiesību viedokļa atzīt vienpusīgu līgumu starp Latviju un Krieviju. Precizēt, ko R.Puankarē ar izteicienu domā, viņi neuzdrošinājās. Latvijas Ārlietu ministrijā uzskatīja, ka no starptautisko tiesību viedokļa R.Puankarē izteicieni nebija precīzi, jo Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums bija divpusējs starptautisks akts, līdzīgi jebkuram citam divu valstu līgumam. Brīdī, kad Eiropas valstis atzina Latviju un Padomju Krieviju (vēlāk – PSRS) *de iure*, šis līgums kļuva tikpat nozīmīgs kā citi līgumi starp *de iure* atzītām valstīm. Tomēr tikpat labi R.Puankarē līgumu

⁷⁰⁴ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 128.lp., 1922.g. 28.janvāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷⁰⁵ Turpat, 105.lp., 1922.g. 13.februāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷⁰⁶ Turpat.

⁷⁰⁷ Turpat, 117.lp., 1922.g. 25.februāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷⁰⁸ Turpat, 2574.f., 4.apr., 1404.l., 39.lp., 1924.g. 16.maijs, Latvijas sūtņa Francijā ziņojums

⁷⁰⁹ MAE AD, Lettonie 5, P.20., 1922.g. 7.februāris, Francijas sūtņa Berlīnē Č.Lorāna telegramma; The Versailles Treaty. June 28, 1919: Part III. Pieejams: <http://avalon.law.yale.edu/imt/partiii.asp> [aplūkots 03.03.2011.]

kā vienpusīgu nosauca tādēļ, ka debitori paši savā starpā vienojās par parāda sadalīšanu un atmaksu, nesazinoties ar kreditoriem.⁷¹⁰ 1921.gada 25.novembra notā Francija savu oficiālo pozīciju balstīja uz pārliecību, ka līgumiem, ko Ziemeļaustrumeiropas valstis bija noslēgušas ar Padomju Krieviju, kuras eksistence nebija atzīta, nav juridiskas vērtības un agrākās Krievijas kreditoriem ir tiesības tos uzskatīt par spēkā neesošiem.⁷¹¹ Atbilde uz Francijas iesniegto notu tā arī sagatavota netika. Latvijas valdība neplānoja reaģēt, kamēr no Francijas puses nepienāktu atkārtots pieprasījums vai atgādinājums.⁷¹² Arī brīdī, kad Francijas sūtniecība pacēla jautājumu, Latvijas pārstāvji mēģināja no tā risināšanas izvairīties.⁷¹³

Runājot par agrākās Krievijas parādiem, Francijas valdība šo jautājumu divpusējās attiecībās ar Latviju nostādīja nevis kā divu valstu savstarpēju norēķinu jautājumu, bet gan kā politisku lietu. Francija baidījās no Anglijas viedokļa dominēšanas Dženovas konferencē, kurā bija paredzēts izskatīt PSRS parādu jautājumu.⁷¹⁴ Turklāt pirms Dženovas konferences Francija centās ietekmēt Latvijas pozīciju sev vēlamā virzienā. Tā izmantoja ciešākas sadarbības ideju, tādējādi cerēdama veicināt Latvijas apņemšanos maksāt savu parāda daļu. Latvijas valdība nebija ieinteresēta ciešākas sadarbības uzsākšanā. O.Grosvalda vestajās sarunās ar Žozefu Nulānu un R.Puankarē sakarā ar Krievijas parāda jautājumu 1922.gada februārī vairākkārt minēta ideja par iespējamu Latvijas un Francijas ciešāku sadarbību, taču sarunu gaitā tā reālas aprises nerada. Pēc 13.februāra sarunas ar R.Puankarē, O.Grosvalds rezumējumā uzsvēra: „Nevarēju sīkāk šīs dienas sarunā formulēt kopdarbību plānu ar frančiem. Pirmais iemesls – man nav instrukciju, cik tālu mūsu valdība šinī virzienā grib iet.”⁷¹⁵ Viņš arī piezīmēja, ka eventuāli līgumi vai norunas būtu panākamas Varšavā, izmantojot poļus vai franču sūtņus kā vidutājus.⁷¹⁶ Parīze uzskatīja, ka bez savu sabiedroto Austrumeiropas valstu atbalsta tā zaudētu. Tāpēc 1922.gada sākumā bija vērojama īpaša

⁷¹⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3154.l., 16.lp., 1928.g. 30.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. A.Balodim

⁷¹¹ 1921.g. 25.novembra nota par Francijas attieksmi pret atsevišķām valstīm. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932.* Tome II, 1er Juillet – 31 Décembre 1921... P.623.

⁷¹² LVVA, 2574.f., 4.apr., 3154.l., 16.lp., 1928.g. 30.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. A.Balodim

⁷¹³ MAE AD, Lettonie 5, P.96., 1922.g. 11.aprīlis, de Martela vēstule ār.l.min. p.i. V.Salnājam

⁷¹⁴ Dženovas konference bija Kannu (*Cannes*) konferencē apspriesto jautājumu izskatīšanas turpinājums. Pirms konferences Itālija izsūtīja Padomju Krievijai konferences plānu, kurā nebija runāts ne par kādām garantijām, kuras Padomju Krievijai būtu jāuzņemas. Francijai radās aizdomas, ka Itālija rīkojusies pret Francijas interesēm, taču lietas noskaidrošanas gaitā atklājās, ka valstis nebija līdz galam vienojušās par garantiju principiem. Francijas uzskatīja, ka krieviem jādod garantijas, lai varētu piedalīties Dženovas konferencē, savukārt Itālija pārstāvēja viedokli, ka prasīto garantiju pieņemšana no Padomju Krievijas puses ir priekšnoteikums Padomju Krievijas atzīšanai *de iure*. Minētā neskaidrība radīja Francijā aizdomas par tās iespējamām neveiksmēm savu mērķu realizācijā. Francijas iestājās pret Versaļas līguma eventuālu revīziju un reparāciju jautājuma apspriešanu Dženovas konferencē. (LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 127.lp., 1922.g. 28.janvāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam). Savukārt Kannu rezolūcija (*Cannes resolution*) runāja par atturēšanos no propagandu un agresiju pret kaimiņvalstīm, visu valsts parādu atzīšanu, ārzemju kreditoru īpašumu atgriešana vai adekvātu kompensāciju par radītajiem zaudējumiem samaksāšana, kā arī nākotnē jārespektē ārzemju investoru īpašums un tiesības (Hinkkanen-Lievenon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.37.)

⁷¹⁵ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 106.lp., 1922.g. 13.februāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷¹⁶ Lehti, M. *A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region...* P.545.

Francijas aktivitāte, tajā iesaistot arī sabiedroto Poliju. 1922.gada 19.februārī O.Grosvaldu apmeklēja Polijas sūtniecības padomnieks Veļovejskis ar priekšlikumu atļaut viņam ekspertu padomēs uzstāties Baltijas valstu vārdā. Polijas pārstāvis lūdza Latvijas valdību principā atzīt Krievijas parāda daļu, noraidot reālu maksāšanas pienākumu.⁷¹⁷ Sākotnēji O.Grosvalds šādu iespēju neatbalstīja, bet laika gaitā viņa pārliecība mainījās.

Pēc sarunas ar Ž.Nulānu 24.februārī O.Grosvalds Z.Meierovicam darīja zināmas savas pārdomas un atzīmēja, ka teorētiski Baltijas valstis Dženovā varētu atbalstīt Francijas prasības. Savu ideju viņš pamatoja ar to, ka Mazā Antante realizē šādu politiku un Eduards Beneš „Londonā savā ziņā uzstājies kā Francijas māklēris”. Šādas politikas realizācija sniegtu Latvijai izdevīgākas perspektīvas (Latvijas saimnieciskā stāvokļa novērtējumu parādu maksājumu plāna izveidē, labvēlīgu termiņu fiksēšanā un parādu atvieglojumu apspriešanu), ja vien Rīgas attiecības ar Angliju atļauj tādu iniciatīvu.⁷¹⁸ Jāsecina, ka Francija 1922.gada sākumā tikai idejiski deva mājienu par abu valstu politisko tuvināšanos, jo gribēja tādējādi panākt Latvijas atbalstu Dženovas konferencē un iegūt Latvijas koncesijas Francijai. Konkrēti priekšlikumi un Latvijas ieguvumi apspriesti netika. Ziņojumos jūtams, ka O.Grosvalds uzsvērti vēlas noskaņot Latvijas valdību par labu parādu atzīšanai, kas Latvijai nestu it kā lielāku ieguvumu.

Arī marta sākumā O.Grosvalds ziņoja, ka Francijas atbalstīšana Dženovā radītu Latvijai labvēlīgu parāda problēmas atrisinājumu,⁷¹⁹ taču, kā parāda vēlākie ziņojumi, konkrēti rīkojumi no Latvijas valdības puses viņam joprojām netika doti, Latvijas valdība vilcinājās ieņemt konkrētu pozīciju. Iespējams, O.Grosvalds līdz galam neizprata Francijas tukšos solījumus. Lai gan cerības uz izlīguma panākšanu parādu atmaksas jautājumā Francijas politiskajās aprindās bija ļoti spēcīgas⁷²⁰ un no Francijas regulāri pienāca ziņas par drīzu problēmas atrisināšanu, parādu jautājums tā arī nokārtots netika. Turpmākajos gados savu taktiku iepretim Francijai Latvija saskaņoja ar citām valstīm, kas arī bija atdalījušās no agrākās Krievijas (galvenokārt Igauniju un Lietuvu). Latvijas mērķis bija uzmanīgi sekot parādu jautājumam, taču pašiem neierosināt tā aktualizāciju un, izmantojot Ārlietu ministrijas izstrādātos argumentus, atspēkot sabiedrībā, presē vai oficiālajās aprindās pausto Latvijai nelabvēlīgo informāciju.

Pēc Dženovas konferences parādu prasības no Latvijas uz laiku zaudēja savu aktualitāti un diplomātiskajā sarakstē atgriezās 1925.gada sākumā līdz ar Francijas – PSRS sarunu atjaunošanos. Pēdējā vēlējās saņemt jaunus kredītus. Tika izplatīta informācija, ka

⁷¹⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 122.lp., 1922.g. 21.februāris, P.Sēja Z.Meierovicam

⁷¹⁸ Turpat, 115.lp., 1922.g. 25.februāris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷¹⁹ Turpat, 109.lp., 1922.g. 9.marts, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷²⁰ Turpat, 2773.l., 260.lp., 1928.g. 14.marts, V.Šūmanis ārli.min. A.Balodim

kredītu dēļ PSRS bija gatava jebkādiem solījumiem. Šajās sarunās arvien intensīvāks kļuva jautājums par jaunnodibinājušos valstu (tai skaitā Latvijas) atbildību senās Krievijas parādu lietā. To sevišķi uzsvēra speciāli izveidotā franču parādu devēju asociācija, kā arī paši Padomju Savienības pārstāvji. Presē un sabiedriskajā domā gan šis jautājums vēl nebija ieguvis plašāku uzmanību.⁷²¹ Līdz ar to 20.gadu otrajā pusē jautājumam par agrākās Krievijas parādiem Latvijas valdība pievērsa pastiprinātu uzmanību. Ārlietu ministrija uzdeva sūtnim Maskavā noskaidrot, cik pamatotas ir ziņas par PSRS – Francijas sarunās izskatīto jautājumu par Krievijas parāda daļas novelšanu uz jaunajām valstīm un kāds ir padomju valdības viedoklis šai jautājumā, paturot prātā Latvijas – Padomju Krievijas miera līguma 16.pantu. Iespēja, ka Parīzē notiekošajās PSRS – Francijas sarunās nekāda vienošanās netiks panākta, pastāvēja, tomēr Ārlietu ministrijai bija jābūt lietas kursā par notikumu gaitu. Latvijas valdība cerēja, ka sarunu atjaunošana nemudinās Franciju atkārtoti pacelt savu agrāko prasību jaunajām valstīm.⁷²² Konkrētas prasības no Francijas puses tā arī neizskanēja, acīmredzot jautājums nebija pietiekami sagatavots. Latvija piekopa nogaidīšanas taktiku, uzskatot, ka iejaukšanās varētu novest pie tai nelabvēlīgiem rezultātiem.⁷²³

1927.gada marta vidū tika atjaunotas Francijas - PSRS sarunas par parādu jautājumu. Arī šoreiz Latvijas sūtnis V.Šūmanis skeptiski skatījās uz iespēju, ka sarunās PSRS varētu panākt sev labvēlīgu rezultātu. Tai pat laikā Latvijas valdību satrauca ziņa, ka Padomju Savienības delegācija, aprēķinot parādu summu, esot atskaitījusi jauno valstu parādu daļu, pret ko franči neesot cēlušies iebildumus. V.Šūmanis ieteica sarunās ar Padomju Savienību par neuzbrukšanas līgumu iekļaut deklarāciju, kurā abas puses apņemas pildīt agrāk noslēgtos līgumus, īpašu akcentu liekot uz miera līgumu.⁷²⁴ Vēlāk V.Šūmanis izteica cerību, ja arī turpmāk sarunās ar Franciju PSRS parādu jautājumu saistīs ar jaunu kredītu iegūšanu un ja, neskatoties uz grūtībām, viņiem izdosies iegūt jaunus kredītus, tad Latvija būtu ieguvēja. Šādu vienošanos varētu uzskatīt nevis par agrākās Krievijas parādu maksāšanu, bet par pilnīgi jaunu sistēmu. Parādu samaksāšanu varētu attiecināt uz jaunajām valstīm tikai tad, ja arī tās prasītu no Francijas jaunus aizņēmumus.⁷²⁵

Kaut gan pēc 1922.gada 13.marta O.Grosvalda un R.Puankarē tikšanās parādu jautājums oficiāli pārrunāts vairs netika, franči to neaizmirsā. To pierāda 1928.gada sākuma notikumi. Senators Anatols de Monzī janvārī Nicā nolasīja referātu par Francijas – PSRS sarunām, kurā atzīmēja, ka no Krievijas valsts parāda 25% būtu jāsadala starp valstīm, kas

⁷²¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1492.l., 31., 32.lp., 1925.g. 20.augusts, M.Valters par franču-krievu parādu lietām

⁷²² Turpat, 3154.l., 17.-18.lp., 1928.g. 30.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ārli.min. A.Balodim

⁷²³ Turpat, 1492.l., 31., 32.lp., 1925.g. 20.augusts, M.Valters par franču-krievu parādu lietām

⁷²⁴ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2765.l., 86., 87.lp., 1927.g. 31.marts, V.Šūmanis ārli.min. F.Cielēnam

⁷²⁵ Turpat, 51.lp., 1927.g. 3.maijs, V.Šūmanis ārli.min. F.Cielēnam

izveidojušās agrākās Krievijas teritorijā. Kaut gan A.de Monzī referātā nepauda Francijas valdības oficiālo viedokli, kļuva skaidrs, ka Francijas valdība sarunās ar PSRS vadās pēc līdzīgiem principiem. A.de Monzī bija Francijas valdības pilnvarotais sarunās ar PSRS, turklāt viņa apgalvojumi sakrita ar 1922.gada 25.janvārī iesniegtajā notā pausto informāciju un R.Puankarē izteicienu O.Grosvaldam.⁷²⁶ Iespējams, ka tieši padomju valdība sekmēja šādu parāda jautājuma virzību. 1928.gada martā ārlietu ministrs Antons Balodis šo jautājumu nesekmīgi centās noskaidrot no Padomju Savienības sūtņa J.Lorenca. Sarunas noslēgumā sūtnis nomierinoši uzsvēra, ka Francijai „ne mēs [PSRS], ne jūs [Latvija] nemaksāsim”.⁷²⁷

PSRS atzīšanas de iure no Francijas puses jautājuma ietekme uz Latvijas ārpolitisko stāvokli. Latvijas sūtnis Parīzē O.Grosvalds ar aizdomām skatījās uz Padomju Krievijas *de iure* atzīšanas no Francijas puses jautājumu, uzskatot, ka Latvijas stāvoklis un Francijas attieksme varētu pēkšņi mainīties. Viņš uzskatīja, ka Padomju Krievijas atzīšana *de iure* stiprinās lielā austrumu kaimiņa ietekmi Ziemeļaustrumeiropas reģionā un tādēļ iestājās pret to. Tas nesaskanēja ar Latvijas valdības oficiālo viedokli. Līdz ar miera līguma ar Padomju Krieviju parakstīšanu, Latvija (tāpat kā Igaunija) bija atzinusi Padomju Krieviju *de iure*. Pēdējā savukārt bija atzinusi pastāvošās robežas, kas bija svarīgi Latvijai.

1922.gada marta sākumā O.Grosvalds atkārtoti zondēja Francijas viedokli šajā jautājumā un ziņoja uz Latviju, ka Francijas uzskati nav mainījušies un tās valdība plāno ar Padomju Savienību rēķināties kā ar *de facto* valdību un realizēt ar to tikai saimnieciskas, ne politiskas sarunas.⁷²⁸ O.Grosvalds pastiprināti interesējās par Francijas – Padomju Savienības attiecībām arī 1923.gadā. Lai arī Francijas valdības atbilde uz regulārajiem Latvijas pārstāvja jautājumiem par Francijas politiku attiecībā uz PSRS palika konstanta: nekādas pārmaiņas drīzumā neesot gaidāmas, Latvijas pārstāvis Parīzē uzskatīja, ka laikraksti gatavo sabiedrisko domu kaut kādām izmaiņām.⁷²⁹ *Le Temps* 22.decembra numurā bija publicēts garāks raksts, kura iespējamais autors bija Ž.Erbets. Tajā bija izteikta ideja par sava veida diplomātisko spiedienu uz Franciju – Padomju Savienībai būtu jāatbalsta Francijas valdība mēģinājumā panākt starpsabiedroto parādu atlikšanu. Tajā pat rakstā minēta doma, ka PSRS būtu izdevīgi atbalstīt Poliju pret Vācijas iespējamu uzbrukumu.⁷³⁰ Rūpīgāk paanalizējot argumentāciju, kļūst skaidrs, ka šādi izteikumi ir mākslīgi. Taču ņemot vērā aktivitāti, ar kādu Francijas kreisās partijas un PSRS pārstāvji Francijā centās panākt attiecību nodibināšanu starp Padomju Savienību un Franciju, Francijas valdības uzskatu

⁷²⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3154.l., 17.lp., 1928.g. 30.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu min. A.Balodim

⁷²⁷ Turpat.

⁷²⁸ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 107., 110.lp., 1922.g. 9.marts, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷²⁹ Turpat, 2574.f., 4.apr., 379.l., 3.lp., 1923.g. 24.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷³⁰ Pour la reprise des relations franco-russes. *Le Temps*, 22 Decembre 1923, Nr. 22781, P.1.

maiņa bija ļoti iespējama. Tās galvenais motīvs bija bailes, ka Anglija un Itālija neaizsteidzas priekšā „Krievijas saimnieciskās izmantošanas ziņā”.⁷³¹

1923.gada 27.oktobrī E.Pereti de la Roka O.Grosvaldam atkārtoti apliecināja, ka Francijas attiecības ar PSRS nav mainījušās un nemainīsies – abu valstu pārstāvji var savstarpēji tirgoties, bet to viņi dara, riskējami ar saviem darījumiem.⁷³² Latvijas Ārlietu ministriju interesēja Francijas attiecības ar Maskavu un uztrauca Francijas potenciālā tuvošanās Padomju Savienībai. 1923.gada 24.decembra ziņojumā O.Grosvalds brīdināja Z.Meierovicu par franču valdības attieksmes pret PSRS iespējamo maiņu.⁷³³ Tomēr Francijas – PSRS tuvināšanos kavēja nenokārtotais Krievijas impērijas parāda jautājums. Tieši tādēļ Latvija cerēja, ka problēmas atrisināšana ievilksies.⁷³⁴ No otras puses, Francijas – PSRS attiecību formulēšana bija Latvijai vēlama. Skaidrību par Latvijas attieksmi pret PSRS *de iure* atzīšanu ieviesa Ārlietu ministrijai 1924.gada 31.janvāra instrukcija sūtņiem Eiropas galvaspilsētās. Ārlietu ministrijai pret Padomju Savienības atzīšanu principiālu iebildumu nebija, taču valdība vēlējās, lai Eiropas lielvalstis to saistītu ar tā brīža robežām, kas bija noteiktas miera līgumos ar Baltijas valstīm. Valdība oficiāli puda vienaldzību agrākās Krievijas parādu atmaksas jautājumā, kaut gan vēlējās, lai PSRS tiktu piespiesta tos atmaksāt. Tāpat Latvija bija ieinteresēta Krievijas (PSRS) iesaistīšanā Tautu Savienības darbā.⁷³⁵

Ja Latvijas pārstāvis Parīzē sākotnēji uz PSRS atzīšanu *de iure* no Francijas puses skatījās ar zināmām bažām, kādu iespaidu tas atstās uz Francijas attieksmi pret Latviju, tad Londonā Latvijas pārstāvja G.Bisenieka viedoklis bija gluži pretējs. Viņš viennozīmīgi uzsvēra, ka PSRS atzīšana *de iure* nāks Latvijai par labu, jo Lielbritānija noteikti uzstājās par Baltijas valstu neatkarību. Reizē ar PSRS atzīšanu tiks atzītas arī tās robežas, kā arī Padomju Savienības noslēgtie līgumi ar jaunajām valstīm. Šādu spriedumu vadīja arī ilūzija, ka Latvijai „tiks uzkrauts pienākums būt par tiltu pie sakaru uzturēšanas starp lielvalstīm”.⁷³⁶

1924.gada februārī kļuva skaidrs, ka Francija tik drīz neatzīs Padomju Savienību *de iure*. Tas, ka Anglija to bija izdarījusi, nenozīmēja, ka tas noteikti jādara arī Francijai. Parīzes nogaidošā un vilcinošā politika atmaksājās. O.Grosvalds ar atvieglojumu secināja,

⁷³¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 5.lp., 1923.g. 24.decembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷³² Turpat, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 45., 46.lp., 1923.g. 27.oktobris, O.Grosvalda ziņojums no Parīzes attiecībā uz Krieviju (PSRS); 2574.f., 4.apr., 379.l., 143.lp., 1924.g. 25.marts, O.Grosvalda konfidenciāls ziņojums no Parīzes

⁷³³ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 1.-3.lp., 1923.g. 24.decembris, O.Grosvalds par Francijas attiecībām ar Krieviju (PSRS)

⁷³⁴ Turpat, 3.lp., 1923.g. 24.decembris, O.Grosvalds par Francijas attiecībām ar Krieviju (PSRS)

⁷³⁵ Turpat, 2574.f., 4.apr., 476.l., 8.lp., 1924.g. 31.janvāris, Latvijas ĀM instrukcijas sūtņiem; 9.lp., 1924.g. 31.janvāris, Latvijas valdības viedokļi attiecībā uz Krievijas (PSRS) *de iure* atzīšanas iespējamību

⁷³⁶ Turpat, 380.l., 75.lp., 1924.g. 21.janvāris, G.Bisenieks Z.Meierovicam

ka Anglijai PSRS *de iure* atzīšana nebija neko devusi, jo Padomju Savienība neizrādīja nekādu pretimnākšanu parādu jautājumā.⁷³⁷ Tie franču laikraksti un politiskie darbinieki, kas 1923.gada rudenī iestājās par PSRS *de iure* atzīšanu, dažus mēnešus vēlāk vīlās savā atzīšanas idejā. Mainījās lielo Francijas preses izdevumu (*Le Temps, Le Petit Parisien, L'Europe Nouvelle*) attieksme pret Padomju Savienību, tie kļuva atturīgi un pat skeptiski. Francija turpināja nogaidošu politiku, bet tai pašā laikā idejiski neizslēdza iespēju sūtīt uz Maskavu tirdzniecības misiju. PSRS aktuāls jautājums bija kredītu iegūšana, apmaiņā pret tiem PSRS valdība bija gatava atzīt visus parādus. Francijas ekonomiskā situācija nedeva iespēju piedāvāt jebkādus kredītus, līdz ar to PSRS *de iure* atzīšana tika atlikta.⁷³⁸

1924.gada jūlija beigās O.Grosvalds tikās ar Francijas prezidentu Gastonu Dumergu, lai nodotu viņam savas atsaukšanas vēstuli. Sarunā, kas vairāk bija cieņas un simpātiju izrādīšanas akts, starp citu tika skarts arī aktuālais jautājums par PSRS atzīšanu. Francijas prezidents apgalvoja, ka, neskatoties uz eventuālām pārmaiņām Francijas politikā attiecībā uz PSRS, Francijas izturēšanās pret Latviju nemainīsies. Netika pat izvirzīti nekādi noteikumi vai vēlējumi par tuvināšanos Polijai.⁷³⁹ Taču arī šis Francijas prezidenta apgalvojums pilnībā neatjaunoja O.Grosvalda paļāvību uz Franciju. 1924.gada septembrī, kad PSRS *de iure* atzīšana atkārtoti tika iekļauta Francijas Ārlietu ministrijas dienas kārtībā, Krievijas lietu nodaļas direktors Ž.Grenārs apliecināja, ka Francijas valdības simpātijas pret Latviju nemainīsies. Latvijas valsts pastāvēšana ir negrozāms fakts, ar kuru Francija rēķināsies vienmēr, neskatoties uz attiecību nodibināšanu ar PSRS un arī neskatoties uz režīma maiņu PSRS, ja tāda notiktu. Francija nespers soļus, kas būtu vērsti pret Somiju, Igauniju, Latviju vai Poliju.⁷⁴⁰ Šis apliecinājums nomierināja Latvijas sūtni Parīzē un ar to izbeidzās tā sistemātiskie jautājumi Ārlietu ministrijas pārstāvjiem par Francijas un PSRS attiecībām.

Izmantojot situāciju, Latvija ierosināja Francijai sarunās ar PSRS atrunāt Baltijas valstu drošības jautājumu neizprovocēta uzbrukuma gadījumā. Šādu lietu pati Francija bija apsvērusi visdrīzāk attiecībā uz Poliju, taču Latvija saņēma atteikumu. Francija uzsvēra, ka par labām kaimiņu attiecībām valstīm ir jārūpējas pašām, bet tālākas garantijas būtu jānodrošina starptautisko tiesību ceļā.⁷⁴¹ Tā bija Latvijas pārstāvniecības Francijā ilūzija, ka Francija varētu būt ieinteresēta līgumu slēgšanā ar Baltijas valstīm. Jau 1921.gada līgumā ar

⁷³⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 31.lp., 1924.g. 21.februāris, O.Grosvalds Latvijas ār.min. L.Sējam; 380.l., 112.-115.lp., 1924.g. 19.jūlijs, O.Grosvalds Latvijas ār.min. L.Sējam

⁷³⁸ Turpat, 379.l., 33.lp., 1924.g. 21.februāris, O.Grosvalds Latvijas ār.min. L.Sējam; 72.lp., 1924.g. 6.marts, 1924.g. 21.februāris, O.Grosvalds Latvijas ār.min. L.Sējam; 93.lp., 1924.g. 12.marts, O.Grosvalds Latvijas ār.min. L.Sējam

⁷³⁹ Turpat, 154., 155.lp., 1924.g. 29.jūlijs, O.Grosvalds Latvijas ār.min. L.Sējam

⁷⁴⁰ Turpat, 163.lp., 1924.g. 19.septembris, P.Sēja H.Albatam, ĀM ģenerālsēkretāram

⁷⁴¹ Turpat, 163., 164.lp., 1924.g. 19.septembris, P.Sēja H.Albatam, ĀM ģenerālsēkretāram

Poliju Francija bija atrunājusi savu attieksmi pret Polijas austrumu robežu un Polijas karā ar Padomju Krieviju, savai sabiedrotajai neko daudz nesolīja. Tiesa gan līdz aptuveni 1924. gadam Latvijai šīs līguma detaļas nebija zināmas.

1924.gada 28.oktobrī Francija atzina PSRS *de iure*. Dokumentos bija fiksēts, ka Francija neatsakās no savām prasībām no Padomju Savienības, savukārt Maskava izteica cerību saprasties ar Franciju visos jautājumos.⁷⁴² E.Andersons, to novērtējot, uzsvēra, ka PSRS tagad varēja ar Rietumeiropas lielvalstīm sadarboties tieši un tai vairs nebija nepieciešama mazo valstu starpniecība.⁷⁴³ Kļuva skaidrs, ka lielvalstu atbalsts Baltijas drošībai sarucis līdz minimumam. Atlika panākt Vācijas un PSRS kopējas garantijas Baltijas valstu neatkarībai un to teritoriju integritātei.⁷⁴⁴

1925.gada martā un aprīlī izkristalizējās, ka PSRS ieguvumi, kas radās līdz ar tās atzīšanu *de iure* no Francijas puses, nav tik lieli. Tai neizdevās rast nekādu atrisinājumu parādu jautājumā, arvien pieauga franču neuzticība Padomju Savienībai un tās pārstāvjiem. Francijā nostabilizējās pārliecība, ka PSRS spēlē „viltīgu rotaļu, no kuras nekas nevar iznākt”.⁷⁴⁵ Sākotnējā lielā interese par PSRS bija zudusi. PSRS atzīšanas panākumu neesamība ietekmēja arī E.Erio valdības krišanu 1925.gada aprīļa vidū. Valdībai pārmeta, ka PSRS atzīšana Franciju ir nostādījusi sliktākā pozīcijā nekā tā atradās iepriekš. Presē parādījās bažas par iespējamu Vācijas un PSRS draudzību, kas apdraudētu Poliju un citas Austrumeiropas valstis. Francijā zuda cerības nodibināt noturīgus sakarus ar PSRS un arvien lielāku popularitāti ieguva ideja, ka jānogaida režīma maiņa Padomju Savienībā.⁷⁴⁶

Ir skaidrs, ka Francija nebija pilnībā samierinājusies ar Padomju Savienības pastāvēšanu un Parīzē dažās aprindās joprojām eksistēja cerība uz *Baltās* Krievijas atjaunošanos. Tā, piemēram, 1928.gada februārī sūtis no Parīzes V.Šūmanis ziņoja par franču cerībām uz iespējamiem politiskiem pavērsieniem Padomju Savienības iekšienē sakarā ar pārtikas trūkumu. Francija pieņēma nogaidīšanas taktiku.⁷⁴⁷

3.3. Saimniecisko jautājumu ietekme uz Latvijas – Francijas politiskajām attiecībām

Francijas ekonomiskās intereses Baltijas telpā. Francija sākotnēji sacentās ar Vāciju un Lielbritāniju tirdzniecības sakaru nostiprināšanā ar Baltijas valstīm. Visām minētajām lielvalstīm daudzpusīgu tirdzniecības un ekonomisko attiecību uzturēšana šķita labākā

⁷⁴² Allain, J.-C., Guillen, P., Soutou, G.-H., Theis, L., Vaïse, M. *Histoire de la diplomatie française...* P.587.; LVVA, 2574.f., 4.apr., 476.l., 11.-12.lp.

⁷⁴³ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika.* I sējums... 92.lpp.

⁷⁴⁴ Bērziņš, V. *Latvijas ārpolitika 1920-1925.g.: problēmas un risinājumi...* 113.lpp.

⁷⁴⁵ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 200.lp., 1925.g. 1.aprīlis, sūtņa Francijā M.Valtera ziņojums ārlietu ministram

⁷⁴⁶ Turpat, 1427.l., 21.lp., 1925.g. 16.februāris, M.Valtera politiskais ziņojums

⁷⁴⁷ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 262.lp., 1928.g. 10.februāris, V.Šūmanis A.Balodim

garantija politiskās autoritātes saglabāšanai reģionā.⁷⁴⁸ Baltijas valstu ekonomiskā pievilcība pašā 20.gadu sākumā, šķiet, bija viens no būtiskākajiem Francijas intereses par Baltijas reģionu iemesliem.⁷⁴⁹ Intensīva Francijas politiskā cīņa ar Lielbritāniju un Vāciju par ietekmi Baltijas valstīs bija novērojama tikai 20.gadu sākumā. Laika gaitā Parīze savu autoritāti zaudēja. Izkristalizējās, ka Francija nespēj konkurēt ar minētajām valstīm un ar ekonomiskiem līdzekļiem nostiprināt savas pozīcijas.⁷⁵⁰ Ž.-B.Durosels uzskata, ka starpkaru periodā politiķi līdz galam neizprata ekonomikas nozīmi politiskās ietekmes nostiprināšanā. Kaut gan Pirmais pasaules karš bija palielinājis valdību ekonomisko atbildību, pēc kara līdzīgi kā pirms 1914.gada Francijas valdība ļāva uzņēmumiem (galvenokārt bankām) vadīt pašām savu ekonomiku. Bankas, tā vietā, lai uzskatītu sevi par valsts kopējā labuma iegūšanas instrumentu, uzmanību koncentrēja uz savu privāto interešu un neatkarības no valsts nodrošināšanu.⁷⁵¹

Ja politiskā ziņā Baltijas reģionā bija novērojama cīņa starp Franciju un Lielbritāniju un starp Franciju un Vāciju, tad visintensīvākās domstarpības par ekonomisko ietekmi jaunajās valstīs bija novērojamas starp Lielbritāniju un Vāciju;⁷⁵² Parīze palika ārpus tās. Francijas ekonomiskos sakarus ar Latviju var raksturot kā nejaušus, nesistemātiskus un apjomā nelielus. Latvija un Baltijas valstis kopumā franču eksportētājiem veidoja mazu tirgu, kas atradās ļoti tālu.⁷⁵³ Anglijas nostājā izpaudās tās nesaskaņas ar Franciju, kā arī šo valstu savstarpējā politiskā un saimnieciskā konkurence. Ē.Jēkabsons uzskata, ka starpkaru periodā izpaudās Rietumeiropas lielvalstu (Francijas un Lielbritānijas) intereses Baltijas reģionā. Viņš uzsver, ka daudzos gadījumos to izturēšanās pret šķietami līdzīgā situācijā esošajām Baltijas valstīm noteica šauri savtīgas intereses.⁷⁵⁴ Francijas ekonomiskā interese par Baltijas valstīm radās tikai 1920.gadā. 1919.gada nogalē tā bija ievākusi informāciju par Anglijas aktivitātēm un sāka plānot pretpasākumus. Ārlietu ministrs Stefans Pišons 7.janvārī vērsa Finanšu ministrijas uzmanību uz izveidojušos nelabvēlīgo situāciju, ka Anglija saņem lielus linu sūtījumus. Francijas Ārlietu ministrija apsvēra iespēju brīdināt Baltijas valstis izvairīties no pārmērīgas Lielbritānijas dominantes. *Quai d'Orsay* grasījās izteikt savu neapmierinātību arī Lielbritānijai, pārmetot monopola iegūšanu pār Francijas industrijai tik svarīgajām izejvielām.⁷⁵⁵ No šī brīža Francija kļuva nepieņemama un paziņoja, ka neļaus

⁷⁴⁸ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.112.

⁷⁴⁹ Turpat, Hovi, K. *Cordon Sanitaire or Barriere de l'Est? The Emergence...* P.87.

⁷⁵⁰ Stranga A. Latvijas ārējā tirdzniecība un ekonomiskās attiecības ar lielvalstīm... 8.-9.lpp.

⁷⁵¹ Duroselle, J.B. The Spirits of Locarno: Illusions of Pactomania. *Foreign Affairs*, 1972, July, Vol. 50, No.4, P.763-764.

⁷⁵² Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.270., 272.

⁷⁵³ Počs, K. Latvijas – Francijas ekonomisko attiecību aizsākumi 20.gs.20.gados... 244.lpp.

⁷⁵⁴ Jēkabsons, Ē. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības...* 219.lp.

⁷⁵⁵ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.68.

nevienai citai valstij gūt labumus no tirdznieciskajām saitēm, ko Parīze bija izveidojusi pirms 1914.gada. Šajā brīdī Francija Austrumeiropā uzsāka ekonomisko cīņu pret Lielbritāniju.⁷⁵⁶

Neskatoties uz augšminēto, K.Hovi uzskata, ka jau 1919. un 1920.gadu mijā Francijas ekonomiskās intereses Baltijas reģionā uzskatāmas par sekundārām. Tāpat kā Rumānijā arī Baltijā Francija spieda sevi kaut ko darīt. Tas bija saistīts, pirmkārt, ar Francijas ekonomisko stāvokli, un, otrkārt, ar novērojumu, ka Lielbritānija bija ieguvusi Baltijas jēlmateriālu eksporta monopoli un jau attīstījusi ekonomisko sadarbību ar reģionu. Francijai īpaši svarīgi bija Latvijas līni. Ja pirms kara Krievija nodrošināja 85% no pasaulē izaudzētajiem līniem, tad pēc kara tās ražošanas apjomi bija ievērojami krituši. Pateicoties Baltijas valstīm un daļēji Polijai, rietumu lielvalstis varēja cerēt tikai uz aptuveni 25% līnu. Sakarā ar lielajiem parādiem Anglijai un Amerikas Savienotajām valstīm, Francija nevarēja paļauties arī uz kokvilnas importu. Tas Baltijas valstu līniem piešķīra papildus vērtību. 1919.gada pavasara ieroču piegādes lielākoties notika apmaiņā pret līniem.⁷⁵⁷

L. de Sartiga uzdevums bija ievākt vispārīgu informāciju par Baltijas valstu ekonomisko un politisko stāvokli, to savstarpējām attiecībām un to pretošanos lieliniekiem. Francija vēlējās izturēties pret visām trim valstīm vienlīdzīgi, un L. de Sartigam bija jāatrod veids, kā novērst jauno valstu robežstrīdus un veicināt mieru un savstarpējo saprašanos, kas saskaņā ar Francijas valdības uzskatiem bija svarīgākais šo valstu turpmākas pastāvēšanas priekšnoteikums.⁷⁵⁸ Rietumu savstarpējā sāncensība par ekonomisko un tirdzniecisko labumu iegūšanu Baltijas telpā deva Baltijas valstīm iespēju izmantot lielvalstu konkurenci savā labā. Loģiski, ka pēc neatkarības iegūšanas Baltijas valstis centās atjaunot savu tradicionālo lomu rietumu – austrumu tirdzniecības sakaros. 20.gadu sākumā ideja par tilta veidošanu starp divām ģeogrāfiski tālajām Eiropas daļām solīja jaunajām valstīm, kas cīnījās par savu izdzīvošanu, labklājības ātru sasniegšanu. Tas arī bija, iespējams, vienīgais veids, kā mazās valstis varēja nodrošināt savas ekonomikas izdzīvošanu.⁷⁵⁹ Rietumu un arī Baltijas valstu cerības uz tirdzniecību un tranzītu caur Baltijas reģionu traucēja Padomju Krievijas diplomātu atteikšanās no ekonomisko sakaru attīstīšanas ar kapitālistiskajām valstīm.⁷⁶⁰ Baltijas valstu vidutāju loma Padomju Savienības tirdzniecības attiecībās ar rietumiem bija īslaicīgs etaps. Līdz ar pakāpenisku attiecību normalizēšanos starp PSRS un Rietumeiropas

⁷⁵⁶ Hovi, K. *Alliance de revers...* P.68.

⁷⁵⁷ Turpat, P.67., 68.

⁷⁵⁸ Turpat, P.69.

⁷⁵⁹ Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.210.; Kirby, D. A Great Opportunity Lost? Aspects of British Commercial Policy toward the Baltic States, 1920-1924. *Journal of Baltic Studies*, 1974, No.4, P.367.

⁷⁶⁰ Hiden, J. On the Edge of Diplomacy? Britain, the Baltic and East-West Relations... P.311.

valstīm, Baltijas valstu pakalpojumi nebija vajadzīgi.⁷⁶¹ Oficiālu diplomātisko un tirdzniecisko sakaru ar Maskavu neesamība noteica to, ka Francijas ekonomisko attiecību izveidošanās ar Padomju Krieviju (PSRS) notika ļoti lēni. Valdība uzskatīja, ka tās pilsoņi var brīvi tirgoties ar PSRS, taču pati nekādas garantijas attiecību veidotājiem nedeva.⁷⁶² Tomēr Latvija bija vissvarīgākā tranzīta teritorija, 1920.gadu sākumā preču apjoms, kas plūda uz un no PSRS caur Latvijas ostām palielinājās.⁷⁶³ Lai gan pirms Dženovas konferences Z.Meierovics izteica ideju, ka Rietumeiropa un Padomju Krievija varētu noslēgt tranzīta līgumu, kurā paredzētu preču apmaiņu caur Latviju,⁷⁶⁴ 1923.gadā iezīmējās Baltijas valstu starpnieku lomas ekonomiskajās attiecībās starp PSRS un Rietumiem idejas pagrimums. 20.gadu pirmajā pusē Latvijas attiecības ar PSRS iezīmēja pamatīga savstarpēja neuzticība. Šo apgalvojumu spilgti demonstrē fakts, ka 1925.gadā Padomju Savienība uz vairākiem mēnešiem apturēja savu tranzīta tirdzniecību caur Igauniju līdz brīdim, kamēr atkāpsies igauņu ārlietu ministrs K.Pusta, kurš bija izteikti frankofils.⁷⁶⁵

Neskatoties uz to, ka sūtņu Baltijas un Skandināvijas valstīs konferencē, kas notika 1922.gada 12.augustā, atsevišķi Latvijas pārstāvji secināja, ka politiskās attiecības ar Franciju un Itāliju ir krietni labākas nekā ar Lielbritāniju; divi jautājumi – Krievijas jautājums un Latvijā importēto preču muitas tarifu noteikšana – joprojām kavēja Latvijas attiecību ar Franciju lielāku nostiprināšanos un īpaši tajā laikā aktuālo tirdzniecības līguma noslēgšanu.⁷⁶⁶ Sarunas par tirdzniecības līguma starp Franciju un Latviju parakstīšanu pavadīja nepārtrauktas savstarpējas aizdomas un neuzticība. Rīga uzskatīja, ka Parīze vēlas gūt maksimālu vienpusīgu labumu tirdzniecībā ar Latviju, kas arī aizkavēja vienošanos.⁷⁶⁷ O.Grosvalds ziņojumos izteica aizdomas, ka D.de Martels kavē Latvijas – Francijas tirdzniecības līguma noslēgšanu, bremzējot iesniegto muitas tarifa projekta nodošanu savai valdībai.⁷⁶⁸ Sarunu novilcināšana no Francijas puses tika uzverta ar nelabvēlību arī franču saimnieciskajās aprindās, kuras bija gatavas uzsākt darījumus. Franču valdība pārmeta, ka

⁷⁶¹ Hinkkanen-Lievenon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.136.

⁷⁶² MAE AD, Lettonie 6, P.109., 1923.g. 29.oktobris, Francijas Ārlietu ministrijas telegramma sūtnim Rīgā

⁷⁶³ Ruņģis, J. Mūsu tranzīts. *Ekonomists*, 1922, februāris, Nr.2/3, 35.-36.lp.

⁷⁶⁴ MAE AD, Lettonie 5, P.32., 1922.g. 15.februāris, D.de Martela vēstule R.Puankarē par ministru prezidenta Z.Meierovica deklarāciju

⁷⁶⁵ Hinkkanen, M.-L. *Bridges and Barriers, Pawns and Actors, The Baltic States...* P.434, 435, 439.

⁷⁶⁶ Latvija vislielākās labvēlības principu piemēroja bez ierobežojumiem un noteikumiem, taču prefi nav saņēmusi līdzīgu attieksmi. Latvijas – Francijas 1924.g. 30.oktobra tirdzniecības konvencija nepiešķīra visām Latvijas precēm tiesības tikt muitotām pēc minimālā tarifa, bet ierobežoja šo preču daudzumu, sastādot īpašu sarakstu. Zalts, A. Latvija starptautiskā saimnieciskā dzīvē... 202.lpp.; Zalts, A. Francijas ekonomiskie sakari ar Baltijas valstīm. *Ekonomists*, 1929, Nr.8. 332.-333.lpp.

⁷⁶⁷ Počs, K. Latvijas – Francijas ekonomisko attiecību aizsākumi 20.gs. 20.gados... 245.-246.lpp.; Počs K. Latvijas – Francijas ekonomiskās attiecības 20.gs. 20.gadu otrajā pusē... 30.lpp.; LVVA, 2574.f., 4.apr., 3154.l., 15.-17.lp., 1928.g. 23.marts, Rietumu nodaļas ziņojums. Latvijas atbildība par agrākās Krievijas valsts parādiem

⁷⁶⁸ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 58.-59.lp., 1923.gada 6.septembris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

Latvijas – Francijas tirdzniecības līgums ir vissliktākais Francijas noslēgtais līgums. Parīze deklarēja, ka, vēloties parādīt savu labvēlību Latvijai, tā, neskatoties uz saimniecisko aprindu celtajām iebildēm, līgumu parakstījusi.⁷⁶⁹ Kaut gan sūtnis O.Grosvalds vairākkārt izteicās, ka Francijas – Latvijas ciešāku attiecību izveidošanos traucēja arī nespēja ātri noslēgt tirdzniecības līgumu ar Franciju, līgums tika noslēgts savlaicīgi, jo tas bija viens no pirmajiem tirdzniecības līgumiem, ko Latvija noslēdza ar kādu ārēju partneri.⁷⁷⁰ Līgumam nebija lielas saimnieciskas nozīmes un tas liecināja, ka Francijai Latvijas ārējā tirdzniecībā netika ierādīta nozīmīga vieta. Turklāt Francija nepiekrita ievērot vislielākās labvēlīgas principu, t.i., visas Latvijas preces netika muitotas pēc minimālā tarifa, tas tika atrunāts un noteikts speciālos sarakstos.⁷⁷¹

Analizējot Latvijas ekonomisko sakaru veidošanu, noslēgto tirdzniecības konvenciju ar Franciju⁷⁷² V.Munters nosaucis par „politiskas draudzības līgumu”, kuru Latvijas pārstāvji parakstīja politisku iemeslu, nevis ekonomisku vai saimniecisku interešu vadīti (tajā pat grupā ietilpa tirdzniecības līgums ar Itāliju un Japānu).⁷⁷³ Arī Finanšu ministrijas kredītu departamenta direktors Aleksandrs Kārklīšs divdesmito gadu otrajā pusē konstatēja, ka tirdzniecības līgumi drīzāk ir *de iure* atzīšanas turpinājums ”skaista līguma formā”.⁷⁷⁴

Salīdzinot ar Vācijas un Lielbritānijas pozīcijām, Francijas stāvoklis bija visvājākais. 1923.-1930.gadā Francija nodrošināja tikai 0,3 līdz 3,9 procentus no Baltijas valstu importa tirdzniecības, kamēr franču preču eksports svārstījās no 0,7 līdz 6,6 procentiem. Baltijas valstīs nebija vajadzīgas tās preces, ko Francija piedāvāja eksportēt, tāpat arī Parīzes uzstādītie noteikumi Baltijas tirdzniecības pārstāvjiem nešķīta pievilcīgi.⁷⁷⁵ Bija novērojamas lielas pretrunas starp Francijas ārējās politikas nodomiem Ziemeļaustrumeiropā un lietām, ko Francijas ekonomika reāli bija gatava piedāvāt savām iespējamajām sabiedrotajām un pasūtītājvalstīm. Jāatzīst, ka Francijas ārējā tirdzniecība pat ar tās galveno

⁷⁶⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 38.lp., 1925.g. 12.janvāris, M.Valters par Latvijas-Francijas tirdzniecības līguma ratifikāciju

⁷⁷⁰ Pirmo līgumu 1922.gadā Latvija noslēdza ar Čehoslovākiju. Latvijas – Francijas tirdzniecības konvencija tika parakstīta 1924.g. 30.oktobrī un stājās spēkā 1925.g. 26.februārī. Salīdzinoši Tirdzniecības un navigācijas līgums starp Latviju un Lielbritāniju stājās spēkā 1923.g. 5.novembrī, līgums, kas reglamentēja ekonomiskās attiecības starp Latviju un Vāciju stājās spēkā 1926.g. 1.decembrī un Latvijas – PSRS tirdzniecības līgums stājās spēkā 1927.g. 5.novembrī. otrs tika noslēgts ar Franciju, 1923.gadā – ar Angliju, 1926.g. jūnijā – ar Vāciju. (Zalts, A. Latvija starptautiskā saimnieciskā dzīvē... 201., 214.-215.lpp.; Traité de Commerce entre la République de Lettonie et La République Tchecoslovaque. *Valdības Vēstnesis*, 1923, 5.jūlijs, Nr.158. 1.lpp.; Likums par tirdzniecības konvenciju starp Latviju un Franciju. *Valdības Vēstnesis*, 1925, 16.februāris, Nr.37. 1.-5.lpp.)

⁷⁷¹ Zalts, A. Latvija starptautiskā saimnieciskā dzīvē... 202.lpp.; Zalts, A. Francijas ekonomiskie sakari ar Baltijas valstīm... 335.lpp.; LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 14.lp., 1924.g. 10.janvāris, V.Šūmaņa konfidencialā vēstule ĀM Politiski-ekonomiskā departamenta direktoram

⁷⁷² MAE AD, Lettonie 8, P.66-90., 1924.g. 30.oktobra Latvijas – Francijas tirdzniecības konvencija

⁷⁷³ Munters, V. Tirdzniecības līgumi... 267.lpp.

⁷⁷⁴ Kārklīšs, A. Mūsu ārējā tirdzniecība. *Ekonomists*, 1926, 1.aprīlis, Nr.7, 304.lp.

⁷⁷⁵ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.141.

sabiedroto Poliju nebija apjomīga.⁷⁷⁶ Sacensībā par ietekmi Francija zaudēja visās sfērās. Tās ekonomiskie un tirdzniecības ieguldījumi Baltijas valstīs 20.gadu pirmajā pusē bija niecīgi. Parīzes pūles atrast dzirdīgas ausis Baltijas valstu valdībās nebija regulāras un līdz ar to ne vienmēr bija sekmīgas. Ir iespējams apgalvot, ka vismaz dažas no grūtībām, ar ko Francija saskārās cenšoties izveidot Austrumeiropas valstu barjeru jeb *alliance de revers* starp Vāciju un Padomju Savienību, bija saistītas ar nespēju nodrošināt savus politiskos mērķus Ziemeļaustrumeiropā ar ekonomisku un tirdzniecības klātbūtni.⁷⁷⁷

Kara materiālu parāda un karavīru atgriešanās mājās izdevumu segšanas jautājums. Francijas attieksmi pret Latviju raksturoja kara materiālu parāda un karavīru atgriešanās mājās izdevumu segšanas jautājuma risināšana. Latvija vīlās Francijā; Parīzes izturēšanās neatbilda Rīgas pamatotajām vēlmēm un parādīja Francijas politikas aspektus. Latviešu karavīri franču ģenerāļa Morisa Ženēna vadībā Sibīrijā un Tālajos Austrumos bija cīnījušies Sabiedroto pusē, bet Francija sīki aprēķināja visus ar to saistītos izdevumus. 1922.gada 10.maijā Francijas Ārlietu ministrijas Politiskais departaments nosūtīja Latvijai pieprasījumu atlīdzināt 9 140 000 franku par palīdzību Neatkarības karā, divu latviešu strēlnieku pulku uzturēšanu Sibīrijā un to pārvešanu uz Latviju. Izskatot pieprasījumu, Latvija secināja, ka daļa no pieprasītās summas (7 500 000 franku) valdībai būtu jāmaksā par latviešu strēlnieku uzturēšanu Sibīrijā laikā, kad tie 1919.gadā piespiedu kārtā cīnījās Francijas un tās sabiedroto labā. Latvijas valdība atteicās maksāt prasīto summu un izteicās, ka šiem strēlniekiem par piedalīšanos kaujās pienāktos speciāla Francijas valdības atlīdzība.⁷⁷⁸ Tā arī neatrisināts, jautājums uz laiku noklusa, līdz 1925.gadā Francija to atjaunoja dienaskārtībā.

Ministru prezidents R.Puankarē bija nobriedis panākt parādu atzīšanu un solījumus tos atmaksāt ne tikai no Padomju Savienības, bet arī jaunajām valstīm, kas bija izveidojušās agrākās Krievijas teritorijā. 1925.gada vasarā starp Franciju un Latviju notika notu apmaiņa. *Quai d'Orsay* atkārtoti pieprasīja parādu par saņemtajiem materiāliem un latviešu strēlnieku apgādi Sibīrijā un Tālajos Austrumos. Latvijas valdība bija gatava nokārtot parādu par saņemtajiem kara materiāliem, bet attiecībā uz Sibīrijā esošo karavīru apgādi savu nostāju nemainīja. Francijas ārlietu ministrs A.Briāns, iepazīties ar Z.Meierovica atbildes notu uz Francijas atkārtotu prasību, kļuva izteikti neiecietīgs. 24.novembrī Latvija saņēma Francijas valdības atbildi, ka latviešu strēlniekiem Sibīrijā bijušas Latvijas armijas nozīmes un, atbalstot Sabiedroto, latviešu strēlnieki cīnījušies arī par Latviju. Bez Sabiedroto uzvaras nebūtu neatkarīgas Latvijas. Latvijas Tautas Padome 1918.gada 18.novembrī un Centrālais

⁷⁷⁶ Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.141.

⁷⁷⁷ Turpat, P.272.

⁷⁷⁸ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika.* I sējums... 338.lpp.

birojs Sibīrijā 1919.gada 2.martā bija īpašā memorandā lūguši ģenerāli M.Ženēnu, lai franči uzturētu latviešu karaspēku Sibīrijā uz Latvijas valdības rēķina. Z.Meierovics 1919.gada 10.jūnijā bija izdevis pilnvaru Jānim Mazpolim iegūt no Sabiedrotajiem atbalstu Latvijas karaspēka vienību formēšanai Sibīrijā cīņai pret Latvijas ienaidniekiem, īpaši lieliniekiem. Pirms Latvijas Republikas proklamēšanas franči strēlnieku uzturēšanai bija izdevuši nelielas summas, lielākā daļa naudas bija izdota pēc Latvijas valstiskuma nodibināšanas.⁷⁷⁹

Baltijas nodaļas vadītājs Latvijas valdībai pārmeta konflikta uzturēšanu un uzsvēra, ka parāda atmaksāšana ir principa lieta.⁷⁸⁰ Francija vēlējās, lai Latvija tās parāda prasībai izrāda analogu attieksmi, kā to bija izdarījusi pret Lielbritāniju un ASV.⁷⁸¹ Latvija par strēlnieku uzturēšanu Lielbritānijai bija samaksājusi 130 000 sterliņu mārciņu un tādējādi nostādīja Franciju neērtā situācijā. Francija plaši deklarēja, ka Latvija pretēji Polijai, Čehoslovākijai, Rumānijai un Dienvidslāvijai esot vienīgā valsts, kas atsakoties maksāt par sava karaspēka uzturēšanu un nogādāšanu dzimtenē, ignorējot apstākli, ka poļu, rumāņu un dienvidslāvu karaspēks Sibīrijā bija gandrīz pilnībā iznīcināts.⁷⁸²

Oficiālu un privātu vizīšu laikā Latvijas sūtnim Parīzē nācās skaidrot situāciju un taisnoties, ka Z.Meierovica atbildes notas mērķis bija izprast lietas nokārtošanas iespējas.⁷⁸³ Tā kā 1925.gada 27.oktobrī franču valdība demisionēja, jautājuma atrisināšana tika atlikta.⁷⁸⁴ Vēl 1928.gada martā Latvija nebija devusi atbildi un apsvēra jautājumu, vai maksāt Francijai. Latvijas valdībā neapmierinātību radīja fakts, ka 1919.gadā Francija Latvijas valdību un J.Mazpoli neatzina, bet tagad prasīja atlīdzību par karaspēka uzturēšanu. Galu galā Latvija nolēma frančiem samaksāt prasīto summu ar noteikumu, ka arī citas valdības maksās, un nolēma pieprasīt no Francijas atlīdzību kaujās cietušajiem latviešu strēlniekiem.⁷⁸⁵

Jautājums par Sibīrijas strēlniekiem atkārtoti tika pacelts 1928.gada pavasarī, kad Francijas prasības tika rezumētas trīs pamatargumentos. Pirmkārt, parādu saistību nokārtošanu pieprasīja atkārtoti par ministru prezidentu kļuvušais R.Puankarē. Viņš tika raksturots kā ļoti ietiepīgs cilvēks – ja viņš bija pieteicis kādu prasību, tad no tās neatkāpās. Tā kā viņš Ārlietu ministrijā bieži apvaicājās par lietu virzību, pēdējā bija spiesta dot attiecīgus rīkojumus sūtnim Rīgā. Otrkārt, Francijas valdība aizrādīja, ka visas valstis,

⁷⁷⁹ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 341.-342.lpp.

⁷⁸⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 341., 342., 343.lp., 1925.g. 25.oktobis, M.Valters Latvijas ministru prezidentam un ārlietu ministram

⁷⁸¹ Turpat, 376., 377.lp., 1925.g. 25.oktobis, M.Valters Latvijas ministru prezidentam un ārlietu ministram

⁷⁸² Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 342.lpp.

⁷⁸³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 376., 377.lp., 1925.g. 25.oktobis, M.Valters Latvijas ministru prezidentam un ārlietu ministram

⁷⁸⁴ Turpat, 389., 394.lp., 1925.g. 28.oktobris, M.Valtera politiskais ziņojums

⁷⁸⁵ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 342.lpp.

kurām bijušas nacionālās karaspēka vienības Sibīrijā, franču prasību atzinušas. Latvija bija izņēmums. Tomēr prasību atzīšana nenozīmēja, ka minētās valstis parādu saistības nokārtojušas. Treškārt, tika atzīmēta nevienlīdzīgā attieksme pret lielvalstīm – Latvija bija apsolījusi Lielbritānijai maksāt. Latvijas valdība uzskatīja, ka Francijas minētie argumenti ir vāji, taču Latvijas valdības nereagēšana un jautājuma novilcināšana kaitēja labu attiecību uzturēšanai ar Franciju, tāpēc bija vēlama izsmeļoša noraidoša memoranda iesniegšana Francijai.⁷⁸⁶

1928.gada vasarā Latvijas Ārlietu ministrija iesniedza franču sūtniecībai verbālnotu, kurā franču prasība tika noraidīta. Atbilde uz notu netika saņemta. Kaut gan privātās sarunās franču sūtnis uzsvēra savas valdības neapmierinātību ar Latvijas sniegto atbildi, Ārlietu ministrija atturējās no jebkādas rīcības. Tomēr 1929.gadā atklājās, ka Latvijas Ārlietu ministrijas kategoriskā nostāja neatmaksājās. Pirmkārt, prasītāju rīcībā atradās dokumenti, kas apliecināja Latvijas uzņemtās saistības. Tāda bija Latvijas Valsts prezidenta J.Čakstes vēstule, kurā viņš valdības vārdā solīja vēlāk atmaksāt visus ar Sibīrijas strēlnieku nosūtīšanu uz Latviju saistītos izdevumus. Otrkārt, Latvijas sabiedrībā bija nostiprinājies iespaids, ka valstij nav nekādu nenokārtotu saistību pret rietumu lielvalstīm, atkārtota šī jautājuma pacelšana radīja nemieru. Turklāt Ārlietu ministrija uzsvēra, ka pret Franciju ir jāievēro „vislielākā uzmanība un pretimnākšana”.⁷⁸⁷

Neskatoties uz plašu latviešu aprindu iebildumiem, 1931.gada 15.maijā ministru prezidents K.Ulmanis parakstīja Francijas valdības iesniegto vienošanos samaksāt Latvijai piesūtītos Francijas valdības rēķinus par latviešu kareivju pārvešanu no Sibīrijas uz Latviju, kuri pilsoņu kara gados bija atradušies A.Kolčaka armijā. Latvijas valdība apņēmas piecu gadu laikā samaksāt Francijai 4,5 miljonus franku (summa pēc latviešu lūguma tika samazināta). Lai gan tajā laikā Francija un citu valstu valdības pārtrauca kara parādu maksājumus, vienošanās noteica, ka pirmais maksājums bija jāveic 1932.gada 1.jūlijā.⁷⁸⁸ Šis maksājums tā arī netika veikts. Uz to kā uz kara laika parādu attiecās Lozannā parakstītās deklarācijas noteikumi, saskaņā ar kuru Latvijai nebija jāmaksā kara parādi, kamēr Francija pati nebūs atjaunojusi savus maksājumus Amerikai un Anglijai.⁷⁸⁹

⁷⁸⁶ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 256.-258.lp., 1928.gada 12.aprīlis, V.Šūmanis ār.l.min. A.Balodim

⁷⁸⁷ Ziņojumā nav minēts vēstules sastādīšanas datums un adresāts. LVVA, 2574.f., 4.apr., 3669.l., 8.lp., 1929.gada 18.maijs, Rietumu nodaļas ziņojums.

⁷⁸⁸ Šo informāciju sniedz V.Sīpols (Sīpols, V. *Slepenā diplomātija...* 205.lpp.), atsaucoties uz LVVA materiāliem (LVVA, 1313.f., 12.apr., 470.l., 332.lp.), ko nav iespējams pārbaudīt, jo promocijas darba izstrādes brīdī LVVA minētā fonda apraksts neeksistē. Francijas avotos ir tikai norāde, ka V.Šūmanis, tiekoties ar Francijas ārlietu ministru, izteicis viņam pateicību par parāda atmaksas jautājuma nokārtošanu (MAE AD, Lettonie 51, P.54., 1931.gada 4.jūnijs, *Quai d'Orsay* nota Francijas Ministru kabinetam).

⁷⁸⁹ Kredītu nodaļas vadītāja K.Elksņa 1939.g. 5.aprīlī sastādīts pārskats par Latvijas valsts ārējiem parādiem. *Buržuāziskā Latvija imperiālistisko lielvalstu...* 254.lp.

Kara materiālu iepirkumi un kredīti. Arī pēc Neatkarības cīņu beigām Latvija centās izmantot izveidojušos militāros sakarus ar Franciju, savas armijas apgādei un modernizācijai. Tomēr Latvijas vēlmes atdūrās pret problēmu virkni. Jau 1921.gada pavasarī jautājums par iespējamām kara materiālu iegādēm nonāca strupceļā. Francijas Ārlietu un Kara ministrijas noraidīja kredītu iegūšanas iespēju (runa varēja būt tikai par īstermiņa kredītiem, kas Latviju neinteresēja). Vienīgais Francijas piedāvājums bija preču apmaiņa. Taču pirms šādu līgumu noslēgšanas Francija pieprasīja Latvijai iepriekšējo parādu samaksu. Analizējot iespējamo Francijai interesējošu preču sortimentu, bija jāsecina, ka lini Franciju vairs neinteresēja. Vienīgā apmaiņas prece varēja būt koki. Turklāt Francija vēlējās uzreiz noslēgt lielāku līgumu (par ~ 15 miljoniem franku). Kaut gan Francija solīja, ka līguma noslēgšanas gadījumā Latvija būs apgādāta ar visu vajadzīgo, kapteinis un kara aģents Ernests Girgenšons bija pārliecināts, ka līgums būtu izdevīgs tikai Francijai, kas dabūtu jēlvielas un tiktu vaļā no nevajadzīgiem materiāliem.⁷⁹⁰ No Francijas bija iespējams nopirkt ieročus un munīciju, maksājot skaidrā naudā (kā to darīja Somija), taču tiklīdz runa bija par līgumiem, tad Francija pieprasīja, lai pie viena paņem arī lietas, kas Latvijas armijas vajadzībām nebija nepieciešamas.⁷⁹¹ Sarunu gaitā, vēloties piesaistīt Latvijas uzmanību savam piedāvājumam, Kara ministrija solīja arī nedaudz Vācijā un Padomju Savienībā ražotu munīciju.⁷⁹² Latvijas armijas vajadzības tās neapmierinātu. 1921.gada vasarā Francijas avīzēs arvien biežāk parādījās ziņas par Vācijas finansiālās ietekmes palielināšanos Latvijā un Latvijas valdības nodomiem prasīt Berlīnei aizdevumus. O.Grosvalds politiskās orientācijas kontinuitātes dēļ ieteica pirms uzsākt kādas sarunas ar Vāciju, izmēģināt iespējas Francijā, īpaši atzīmējot, ka Rīgai ir svarīgi ieinteresēt frančus Latvijas lietās arī Krievijas problēmu iespējamo atrisinājumu dēļ.⁷⁹³

1923.gada oktobrī sarunā ar E.Pereti de la Roku O.Grosvalds mēģināja atkārtoti izdibināt kara materiālu kredīta iespējas Francijā. Viņa ierosinājums palika bez rezultāta. E.Pereti de la Roka apgalvoja, ka Francijas solītie aizdevumi Mazās Antantes valstīm balstās uz politiskām konvencijām un to piešķiršana prasa parlamenta un Senāta apstiprinājumu. Latvijai (atšķirībā no Polijas, Rumānijas un Dienvidslāvijas, kas 1923.gada beigās saņēma kredītus kopā 1,5 miljardu franku apmērā) Francija neredzēja iespēju piešķirt kredītus, jo ar

⁷⁹⁰ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 202., 203.lp., 1921.g. 4.marts, O.Grosvalda ziņojums no Parīzes

⁷⁹¹ Franči piedāvāja Latvijai lietas, no kurām viņi paši gribēja tikt vaļā – sapienu un sanitāru materiālus, telefonus, haki krāsas apģērbu, zābakus, veļu, konservus un virkni citu kara materiālu, kas bija palikuši Francijā izvietotās Anglijas armijas noliktavās. Šie materiāli Latvijas armijai nebija vajadzīgi vai arī nederēja Latvijas klimatam un ceļiem. Tāpat tika piedāvātas Krievijā pirmajos kara gados ražotas 76,2 mm lielgabalu lodes, kuras lielākā daļa bija nederīgas šaušanai (LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 213., 214.lp., 1925.g. janvāris, E.Girgenšona speciālais ziņojums)

⁷⁹² LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 213.lp., 1925.g. janvāris, E.Girgenšona speciālais ziņojums

⁷⁹³ Turpat, 138.lp., 1921.g. 26.augusts, O.Grosvalds Z.Meierovicam

to nekāda politiska konvencija nav noslēgta.⁷⁹⁴ Arī arguments par to, ka Latvija savus parādus Francijai ir samaksājusi un Latvija, aizstāvoties pret potenciālu PSRS uzbrukumu, aizstāvētu arī Francijas intereses, Francijas pārstāvju uzskatus nemainīja.⁷⁹⁵ Latvijas valdībai tiek pārņemts arī nepietiekamu līdzekļu un darba veltīšana kredītu iegūšanai no Francijas. O.Grosvalds aizrādīja, ka citas valstis nežēlo naudas līdzekļus, lai ietekmētu finanšu aprindas, presi un publiku, valstu vadītāji veic regulārus ceļojumus uz Parīzi. Ja no Francijas vēlējās saņemt 100 miljonu franku lielu aizdevumu, tad sagatavošanas darbiem un publicitātei bija jāvelta 2 līdz 5 miljoni franku.⁷⁹⁶ 1924.gada janvārī kļuva skaidrs - kamēr nebūs noslēgts tirdzniecības līgums (kaut vai pagaidu), tikmēr nevarēja cerēt uz kādiem Francijas aizdevumiem.⁷⁹⁷ Turklāt tirdzniecības līgumu ar Franciju Latvijai vajadzētu noslēgt pirms Parīze noslēdz jēlkādu līgumu ar PSRS.⁷⁹⁸

Agrārais jautājums. Latvijas – Francijas attiecībās visus 20.gadus laiku pa laikam aktualizējās jautājums par atlīdzību franču zemes īpašniekiem. Latvijas agrāro reformu noteica likums, kuru Satversmes sapulce pieņēma 1920. gada 16.septembrī un ar kuru tika izveidots valsts zemes fonds.⁷⁹⁹ Latvijas agrārā reforma piesaistīja arī citu valstu un Tautu Savienības uzmanību. Laikā no 1920. decembra, kad tika saņemta pirmā sūdzība, līdz 1927.gadam jautājums par agrārās reformas īstenošanu Latvijas – Francijas divpusējās attiecībās parādījās diezgan regulāri. Tā iemesls bija nenokārtotās attiecības ar trim franču izcelsmes bijušajiem zemes īpašniekiem, kurus neapmierināja agrārās reformas gaita un kuri kritizēja kompensāciju lielumu noteikšanas kārtību. Viņu nepatiku radīja fakts, ka agrārajā likumā nebija paredzētas nekādas priekšrocības ārzemniekiem.⁸⁰⁰ Šie īpašnieki bija – Ernests de Rehenbergs-Lintens, Renē Deprē un baronese Bistrama.⁸⁰¹ Viņi saņēma regulāru Francijas Ārlietu ministrijas atbalstu.

⁷⁹⁴ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2757.l., 45.lp., 1923.g. 27.oktobris, O.Grosvalds Z.Meierovicam

⁷⁹⁵ Turpat.

⁷⁹⁶ Turpat, 2574.f., 4.apr., 379.l., 12.lp., 1924.g. 10.janvāris, O.Grosvalds V.Šūmanim, ĀM Politiski-ekonomiskā departamenta direktoram

⁷⁹⁷ Turpat.

⁷⁹⁸ Turpat, 14.lp.

⁷⁹⁹ Šai fondā ieskaitīja visus valsts īpašumus, kā arī privāto un mācītāju muižas lielāko daļu. Valsts fonda zemi izlietoja jaunsaimniecību dibināšanai, pie kam ar likumu noteica, ka to lielums nedrīkst pārsniegt 22 ha (60 pūrvietas) lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Aizsilnieks, A. *Latvijas saimniecības vēsture: 1914.-1945.* Stokholma: Daugava, 1968. 234.lpp.; Francijas pilsoņi atsevišķi netika izdalīti. Materiāli Latvijas agrārās reformas vēsturei. Rīga: Latviju kultūra, 1929. 15.-16.lpp.; Celmiņš, H. Agrārā reforma. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados.* Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans. 1928. 330.lpp.

⁸⁰⁰ MAE AD, Lettonie 28, P.25-28., 1921.g. 31.augusts, Francijas sūtniecības Latvijā vēstule Meierovicam; P.33., 4 Octobre 1921, Francijas konsulāta Rīgā ziņojums; LVVA, 2574.f., 4.apr., 876.l., 318.-322.lp., 1926.g. 24.februāris, sūtniecības pagaidu vadītāja J.Feldmaņa vēstule ārlietu min. H.Albatam

⁸⁰¹ Jāatzīmē, ka Ernests de Rehenbergs-Lintens bija krievu izcelsmes Francijas pilsonis, Marija Karolīna Renē Deprē bija franču izcelsmes un baronese Bistrama, neskatoties uz vācisko uzvārdu, bija francūziete. Francijas valdība nevēlējās atsaukties uz brāļu Mihaela un Filipa Bohomolecu prasību iejaukties, jo Latvijas Zemkopības ministrija viņus uzskatīja par krieviem, kaut gan oficiāli viens bija polis, bet otrs francūzis (MAE AD, Lettonie 28, P.5, 1920.g. 9.decembris; P.60., 1922.g. 9.janvāris)

No Francijas puses bija manāma tieksme šim jautājumam piešķirt pārlieku lielu nozīmi un to risināt augstākajā diplomātiskajā līmenī. Francijas zemes īpašnieku aizstāvību uzņēmās Rauls Perē, kuram bija cieši kontakti ar *Quai d'Orsay*. Lietas novilcināšana neradīja Latvijai labu slavu.⁸⁰² Šāds Latvijas diplomātisko pārstāvju Parīzē apgalvojums, gan bija pārspīlēts, trīs Francijas pavalstnieku lieta nevarēja būtiski ietekmēt Francijas attieksmi pret Latviju. Jautājuma ātru atrisināšanu kavēja arī biežās valdības maiņas un partiju savstarpējās nesaskaņas atlīdzības jautājumā.⁸⁰³ Tā pēc 1922.gada rudens Latvijas 1.Saeimas vēlēšanām, kurās samērā lielu balsu skaitu ieguva sociāldemokrāti, sarunas tika nekavējoties pārtrauktas. Iepriekšējās valdības nupat kā izstrādātais projekts cieta neveiksmi. Tajā ārzemniekiem bija paredzētas speciāli noteikumi un, ņemot vērā Francijas atsūtītās vēstules un notas, Parīze ar tiem bija apmierināta.⁸⁰⁴ Franči uzskatīja, ka sarunu gaitu par atlīdzību ietekmēja arī Z.Meierovica nāve 1925.gada vasarā, viņš bija orientēts uz ikvienu prasību apmierināšanu.⁸⁰⁵ Sarunas kavēja Latvijas mēģinājumi vienoties ar Vāciju, kā arī divu Latvijas vāciešu deputātu iesniegtā latviešu zemes īpašnieku petīcija Tautu Savienībai 1925.gada 6.aprīlī attiecībā uz vācu, poļu un krievu minoritāti.⁸⁰⁶

Neskatoties uz 3 minēto Francijas pilsoņu prasībām, 1925.gada muižnieku sūdzības izskatīšanā Tautu Savienības Triju vīru komisijā Francijas ārlietu ministrs A.Briāns bija labvēlīgs Latvijas valsts pozīcijai. Viņš tikai uzsvēra, ka atlīdzības par Francijas pilsoņiem atsavinātiem zemes īpašumiem jautājuma atrisināšana demonstrētu Latvijas labo gribu nokārtot attiecības ar Franciju un radītu labu iespaidu par Latviju.⁸⁰⁷ Jāatzīmē, ka Francijas nostāšanās Latvijā pusē vadīja galvenokārt politisks aprēķins – pirmkārt, agrārā reforma bija vērsta pret vāciešiem, un, otrkārt, lai uzturētu savu atbrīvotāju slavu.⁸⁰⁸ Daļa Francijas diplomātisko pārstāvju (tai skaitā D. de Martels) secināja, ka Francijas rīcībā nav nekādu līdzekļu, lai piespiestu nokārtot kompensāciju maksājumus, viņi pārmeta valdībai vieglprātīgu Latvijas *de iure* atzīšanu, neiekļaujot prasību pēc saistību nokārtošanas.⁸⁰⁹

⁸⁰² LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 76.lp., 1927.g. 25.aprīlis, sūtnis Parīzē V.Šūmanis F.Cielēnam; 876.l., 318.-322.lp., 1926.g. 24.februāris, sūtniecības pagaidu vadītāja J.Feldmaņa vēstule ārlietu min. H.Albatam; 189.-190.lp., 1926.g. 7.aprīlis, J.Feldmaņa vēstule H.Albatam

⁸⁰³ Sociāldemokrāti iestājās pret atlīdzību izmaksu, savukārt vācu minoritāte pieprasīja kompensāciju aprēķinu veikt saskaņā ar reālajām īpašumu cenām laikā no 1905. līdz 1914.gadam, maksāt zeltā, savukārt Zemnieku savienība piedāvāja aprēķinus veikt balstoties uz īpašumu cenām laikā 1918.gada oktobra līdz 1920.gadam (Cielēns, F. *Laikmetu maiņa: atmiņas un atziņas 3 sējumos*. II sējums... 239.-240.lpp.)

⁸⁰⁴ MAE AD, Lettonie 28., P.113, 1923.g. 8.janvāris, ziņojums bez paraksta; Lettonie 29, P.168-169., 1926.g. 6.novembris, Nota T.Tisjē par Latvijas agrāro reformu un Francijas pilsoņu sūdzībām

⁸⁰⁵ Turpat, Lettonie 28., P.232, 1925.g. 27.aprīlis, Francijas sūtniecība Rīgā ārlietu min. A.Briānam

⁸⁰⁶ Vilks-Battaia, S. La politique étrangère de la France envers la Lettonie dans les années [19] Vingt... P.103., 104.

⁸⁰⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 258.-259.lp., 1928.g. 12.aprīlis, V.Šūmanis ārlietu min. A.Balodim

⁸⁰⁸ MAE AD, Russie 696, P.6., 1925.g. 2.janvāris, Ž.Lekijē vēstule ministram un ārlietu min. E.Erio

⁸⁰⁹ Turpat, Lettonie 28., P.114, 1923.g. 8.janvāris, ziņojums bez paraksta; P.172., 1924.g. 10.aprīlis, de Martela ziņojums Puankarē

Tā kā jautājuma atrisināšanā nebija iespējams atsaukties uz Tautu Savienības statūtu 11.pantu (tā noteikumi bija pārāk nopietni, lai tiktu piemēroti tik nenozīmīgas lietas atrisināšanai), Francijas sūtniecības Rīgā sekretārs Žans Lekijē 1924.gada septembrī ierosināja paātrināt sarunas, iesakot Latvijas valdībai nodot strīda izšķiršanu Starptautiskajai tiesai Hāgā, kas bija kvalificēta šādu jautājumu izskatīšanai.⁸¹⁰ Francijas valdība šādu ierosinājumu noraidīja, aizrādot, ka tādējādi Francija radītu precedentu, kuru varētu izmantot Ungārijas valdība, pieprasot no Rumānijas kompensācijas saviem pavalstniekiem - agrākajiem Transilvānijas zemes īpašniekiem.⁸¹¹

Nepilnu gadu vēlāk Parīze savu viedokli mainīja un nolēma pārstāvja ierosināto ideju izmantot Latvijas iebaidīšanai. Francijas Ārlietu ministrijas Baltijas nodaļas vadītāja Luija Blanšē 1925.gada 6.jūlijā nosūtītajā notā pārmeta Latvijas parlamentam jautājuma novilcināšanu. Viņš uzsvēra, ka franču īpašnieki līdz šim nav solidarizējušies ar vācbaltiešiem tikai tāpēc, ka ticot Latvijas valdības taisnīguma izjūtai un paļaujas uz tās ārlietu ministra dotajiem solījumiem. Notā tika izteikti draudi vērsties Tautu Savienībā un nepieciešamības gadījumā arī Hāgas Starptautiskajā tiesā, ja līdz 1926.gada oktobrim netiks apmierinātas Francijas pilsoņu prasības.⁸¹² Neskatoties uz to, ka noteiktajā laikā jautājums atrisināts netika, pati Francija pret Latviju nevērsās. Tā uz notikumiem skatījās pragmatiski un centās samierināšanos panākt sarunu ceļā. S.Vilks-Bataja ir atzīmējusi, ka trīs bijušo zemes īpašnieku prasību nokārtošana nebūt nebija Francijas Ārlietu ministrijas darbības prioritāte, taču tā meklēja iespēju šīs prasības izmantot savā labā, piemēram, izdevīgu militāro pasūtījumu iegūšanai. Viņa uzsver, ka Latvijas veiktais divu zemūdeņu pasūtījums Francijā apmierināja pat D. de Martelu, jo deva lielāku gandarījumu, nekā trīs cilvēku salīdzinoši nenozīmīgās prasības.⁸¹³

Cietušie Francijas, Itālijas un Polijas pilsoņi jautājumu sākotnēji centās risināt kopējiem spēkiem, iesniedzot kolektīvus protestus. No Latvijas puses bija vērojama jautājuma novilcināšana, Latvija ne vienmēr atbildēja uz iesūtītajām vēstulēm, arī Francijas diplomātu iesaistīšanās 20.gadu pirmajā pusē nekādus rezultātus nedeļa.⁸¹⁴ 1926.gadā Francijas Ārlietu ministrija uzsāka mērķtiecīgu savu pilsoņu atbalstīšanu. Ņemot vērā, ka cīņa par triju franču īpašnieku prasībām neizskanēja pietiekami nopietni, tā iestājās arī par

⁸¹⁰ *La Cour Internationale de Justice de La Haye*; MAE AD, Lettonie No.28, P.215, 1924.g. 24.septembris, Francija sūtniecības Latvijā sekretāra Ž.Lekijē vēstule ministru prezid. un ār.min. Erio

⁸¹¹ MAE AD, Lettonie 28., P.218, 1924.g. 15.oktobris, Francijas sūtniecības Latvijā sekretārs Žans Lekijē Francijas ār.min.

⁸¹² Turpat, P.258-259, 1925.g. 6.jūlijs, L.Blansē nota Latv.Ārl.min.; LVVA, 2574.f., 4.apr., 876.l., 318.-322.lp., 1926.g. 24.februāris, J.Feldmaņa vēstule H.Albatam

⁸¹³ Vilks-Battaia, S. La politique étrangère de la France envers la Lettonie dans les années [19] Vingt... P.106., 107.

⁸¹⁴ MAE AD, Lettonie 28., P.25, 1921.g. 31.augusts, Francijas sūtniecība Rīgā Z.Meierovicam, P.215-216., 1924.g. 24.septembris, Francijas sūtniecības Latvijā 3.sekretārs Ž.Lekijē Ārl.min. Parīzē u.c.

aptuveni trīsdesmit poļu interesēm.⁸¹⁵ 1926.gada martā Francijas pārstāvis Latvijā Žaks Šartjē nosūtīja A.Briānam atmaksas aprēķinus, kā arī ziņu, ka pēdējā sarunā Latvijas ārlietu ministra pienākumu izpildītājs H.Albats izteica vēlmi nokārtot jautājumu un solīja drīz veikt atlīdzību maksājumus. Turklāt Latvija vēlējās maksājumus veikt iesaistīto valstu pilsoņiem atsevišķi – vispirms frančiem, tad itāļiem un pēc tam poļiem.⁸¹⁶ Tādējādi Latvijas valdība vēlējās iegūt laiku.

1927.gada aprīlī Latvijas sūtnis Francijā ieteica prasību ātru nokārtošanu, tādējādi parādot Rīgas draudzīgo noskaņojumu un izklieātu aplamās bažas par Latvijas ārpolitikas mērķiem (tajā laikā aktuāls bija jautājums par Latvijas – PSRS neuzbrukšanās līguma noslēgšanu). Jautājuma nokārtošana par labu franču īpašniekiem dotu Francijas atbalstu Latvijai jautājuma izskatīšanas laikā Ženēvā.⁸¹⁷ Franču kompensāciju jautājums tika nokārtots 1927.gada februārī un oktobrī, dažus mēnešus pēc tam, kad Latvija bija saņēmusi Tautu Savienības labvēlīgus ieteikumus un parakstījusi līgumu ar Vāciju, kurā bija atrunāts kompensāciju apjoms. Latvija izrādīja pretimnākšanu francūžiem un aprēķināja daudz lielākās atlīdzības nekā pārējo valstu pilsoņiem.⁸¹⁸ Neskatoties uz to, ka likums noteica kompensāciju apmēru ierobežot ar 10 latiem (kopā ar procentiem summa veidoja 15 latus) par hektāru (tāda zemes vērtība bija 1920.gadā, kad tika pieņemts agrārais likums), francūžiem tika izmaksātu 30 lati par hektāru. Šī vienošanās bija slepena, lai neradītu precedentu no Polijas puses.⁸¹⁹

Jau pašā divdesmito gadu sākumā iezīmējās Francijas attieksmes pret Baltijas valstīm pamatprincipi. No vienas puses, Parīze netieši veicināja Baltijas savienības veidošanu, bet, no otras puses, tā izvairījās no jebkādām saistībām, kuras varētu piespiest Franciju aizstāvēt Baltijas valstis. Baltijas valstu misija pēc *de iure* atzinuma iegūšanas bija

⁸¹⁵ MAE AD, Lettonie 28., P.114, 1923.g. 8.janvāris, ziņojums bez paraksta; pārskatā par zemnieku zemēm, kuras piederējušas nelatviešiem agrārreformas izsludināšanas laikā, minētas 2927 saimniecības ar kopējo platību 60 253,89 ha. Francijas pilsoņi atsevišķi netika izdalīti (*Materiāli Latvijas agrārās reformas vēsturei*. Rīga: Latviju kultūra, 1929. 303.lpp.)

⁸¹⁶ MAE AD, Lettonie 29., P.105-106, 1926.g. 13.marts; Francijas pilnvarotā lietveža Ž.Šartjē vēstule A.Briānam P.212-213, 1927.g. 30.aprīlis, Francijas sūtņa Latvijā vēstule A.Briānam

⁸¹⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 76., 77.lp., 1927.g. 25.aprīlis, V.Šūmanis ārlietu min. F.Cielēnam; 92.lp., 1927.g. 21.marts, V.Šūmanis ārlietu min. F.Cielēnam

⁸¹⁸ A.Sviķis min kopējās summas, ko izmaksāja Francijas pilsoņiem: 1927.g. 25.augustā M.Bohomolecam izmaksāja 80 000 Ls un 1927.g. 20.decembrī Johanam Ernestam Rehenbergam-Lintenam izmaksāja 16 000 Ls. Polijas pilsoņiem atlīdzības tika izmaksātas tikai laikā no 1929. līdz 1937.gadam un kopā tās sastādīja 5 milj. 397,5 tūkstoši latu. Savukārt, F.Cielēns atmiņās, kas ir kritiski vērtējams vēstures avots, min, ka kompensāciju saņēma tikai viens Francijas pilsonis un daži citu valstu pilsoņu un ka tas veicinājis Tautu Savienības labvēlīgo lēmumu. Sviķis, A. *Agrārais jautājums buržuāziskajā Latvijā (1920.-1934.)*. Rīga: LVI, 1960. 135.lpp.; Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas 3 sējumos*. II sējums... 241.lpp.

⁸¹⁹ Aizsilnieks, A. *Latvijas saimniecības vēsture: 1914.-1945*. Stokholma: Daugava, 1968. 244.lpp.; Vilks-Battaia, S. *La politique étrangère de la France envers la Lettonie dans les années [19] Vingt...* P.107.

pievienoties Francijas veidotajai *alliance de revers* valstu grupai un spēcināt Poliju, tādējādi līdzsvarojot Vācijas draudus Francijai. Francijas politiķi uzmanīgi sekoja Baltijas valstu sarunām un uzņēmās padomdevēju lomu Polijas attiecībās ar Rīgu. Igaunijai, Latvijai un Polijai bija jāklūst reģiona kodolu, kam laika gaitā varēja piesaistīt Lietuvu un Somiju. Francija neredzēja jēgu trīs Baltijas valstu savienībai; Lietuvas piesaistīšana bija iespējama pēc Polijas – Lietuvas Viļņas strīda atrisināšanai.

Par vispiemērotāko franči uzskatīja Polijas ietekmes pieaugumu Baltijā bez konkrētu saistību uzņemšanās, taču nebija neviena priekšnoteikuma, lai ar Polijas līdzdalību sekmīgi izveidotu savienību. Francija īsti nespēja mazināt Baltijas valstu bailes no Polijas hegemonijas šādā savienībā. Lielbritāniju neapmierināja Francijas saistības Austrumeiropā. Anglija nevēlējās tikt ierauta konfliktos, kas norisinātos tālāk par Reinu, Polijas ietekmes pieaugums Baltijas valstīs netieši nozīmētu arī lielāku Francijas iesaistīšanos reģionā. Francija apturēja Polijas un Somijas militāras alianses izveidi 1922.gada februārī, jo tā mazinātu Francijas līguma ar Poliju nozīmi un iesaistītu Franciju par daudz dziļi pretpadomju politikā. Franciju apmierināja 1922.gada 17.martā parakstītais Varšavas akords, kas deva Polijai politisku aliansi un tai pašā laikā neuzlika tai nekādas saistības.

Rapallo līguma noslēgšana starp Vāciju un Padomju Krieviju 1922.gadā iedragāja Francijas veidotās austrumu barjeras stratēģisko nozīmi un nostiprināja Francijā apziņu, ka svarīgi ir saliedēt Baltijas valstis un politiski saistīt tās ar Poliju. Latvijas un Igaunijas aizsardzības aliansi Francija uzskatīja kā pamatu, lai Baltijas valstis tuvinātos Polijai. Francijas sūtnis Latvijā D.de Martels pat deva mājienu, ka tādējādi Latvija nodrošinās sev Francijas politisko un zināmā mērā arī militāro atbalstu, un noraidīja Z.Meierovica ideju, ka sarunas ar Varšavu būtu jāsaista ar Polijas – Lietuvas attiecību normalizēšanu. Francija bija iedomājusies, ka Latvija, kļūstot par Polijas sabiedroto, vēlētos gūt labumu no Polijas savienības ar Franciju, taču to atturēja bailes no pēdējās lielās ietekmes un Polijas vēlme izolēt Lietuvu. Latvija nevēlējās saistīties ar Lietuvu vai Poliju, riskējot iegūt otru par ienaidnieci.

Kaut gan laika posmā no 1920. līdz 1933. gadam no PSRS puses nenotika nekādas mērķtiecīgas akcijas, kas būtu orientētas uz Baltijas valstu teritoriju atgūšanu, laiku pa laikam Latvijai aktuāls kļuva jautājums par Francijas rīcību Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā, ko pārstāvji Parīzē centās izdibināt oficiālās un personīgās sarunās. Francija bija pārliecināta, ka Baltijas valstis krietni pārspilē Padomju Savienības draudus, tomēr tā bija atsaucīgāka par Lielbritāniju. Latvijai apmierināja Parīzes nekonkrētais solījums: ja jums uzbruks, aizstāvieties un mēs jūs aizstāvēsim (*Si vous êtes attaqués, défendez-vous, et nous allons vous défendre*).” Sākot ar 1923.gada beigām Francijas atbalsts kļuva atturīgāks, tā

paziņoja, ka palīdzības sniegšana nebija iespējama, jo viņus ar Rīgu nesaista nekādi līgumi. Francija nekautrējās atgādināt, ka tās attieksme pret Latviju mainītos, ja Latvija noslēgtu aliansi ar Poliju. Latvija apzinājās, ka PSRS uzbrukuma gadījumā Polija nesaņemtu aktīvu Francijas palīdzību. Ja Parīze negarantēja Polijas austrumu robežu, tad kālab lai tā garantētu Latvijas robežu ar PSRS. Latvija no Francijas nesaņemtu neko vairāk kā ieročus, munīciju un kredītus. Līdz ar to Latvija neatradās sliktākā pozīcijā kā Francijas sabiedrotā Polija, jo minētā palīdzība Latvijai pienāktos kā Tautu Savienības dalībvalstij.

Ja 20.gadu sākumā Francijas sūtņi aktīvi propagandēja savienības izveides ideju, tad sākot ar 1924.gadu viņu attieksme kļuva atturīga. To ietekmēja Francijas īstenotā PSRS atzīšana un gatavība, vismaz daļēji, ieklausīties PSRS viedoklī par stāvokli Baltijas valstīs. Padomju Krievijas aspektu Francijas – Latvijas attiecībās iezīmēja Francijas prasība Latvijai apņemties maksāt daļu agrākās Krievijas parāda un Parīzes plāni atzīst Padomju Krieviju *de iure*. Kaut gan Latvijas bailes, ka Francija varētu piespiest to uzņemties samaksāt daļu agrākās Krievijas parāda, bija pārspīlētas, jautājuma risināšana parādīja Francijas attieksmi un ietekmēja Latvijas nostāju pret Franciju kā iespējamu uzticamu sabiedroto. 1922.gadā Francija centās jautājumu izmantot, lai dabūtu Latviju savā pusē Dženovas konferencē, vēlāk tā izteica solījumus uzsākt ciešāku sadarbību ar Latviju, ja vien tā apņemsies maksāt savu parāda daļu. Latvijas sūtņi Parīzē O.Grosvalds ar aizdomām skatījās uz Padomju Krievijas *de iure* atzīšanas no Francijas puses jautājumu, uzskatot, ka tas mainīs Latvijas stāvokli. Latvija oficiāli atbalstīja PSRS atzīšanu tās robežās, kuras tika noteiktas miera līgumos starp Padomju Krieviju un Baltijas valstīm, un vēlējās PSRS piesaistīšanu Tautu Savienībai.

Francijas ekonomiskie sakari ar Latviju nebija sistemātiski. Francija ekonomisko attiecību nodibināšanā ļoti ātri zaudēja Lielbritānijai un Vācijai, jo pastāvēja pretrunas starp Francijas ārējās politikas nodomiem Ziemeļaustrumeiropā un lietām, ko Francijas ekonomika reāli bija gatava piedāvāt savām iespējamajām sabiedrotajām. Abu valstu tirdzniecības konvencija faktiski bija draudzības līgums, kuru Latvijas pārstāvji parakstīja politisku, nevis ekonomisku vai saimniecisku interešu vadīti. Jautājums par kara materiālu iegādēm nonāca strupceļā, negatīvu iespaidu radīja Francijas prasība samaksāt par saņemto palīdzību divu latviešu strēlnieku pulku uzturēšanai Sibīrijā un to pārvešanai uz Latviju. Vienīgais jautājums, kura risināšanā Latvija varēja rēķināties ar Francijas atbalstu, bija agrārā reforma. Neskatoties uz trīs Francijas pilsoņu prasībām, A.Briāns, politisku aprēķinu vadīts, nostājās Latvijas pusē, jo reforma bija vērsta pret vāciešiem un ar tās palīdzību Francija varēja uzturēt savu atbrīvotāju slavu.

4.NODAĻA. FRANCIJAS LOMA LATVIJAS ĀRPOLITIKĀ 20.GADU VIDŪ UN OTRAJĀ PUSĒ

4.1. Latvijas pārstāvniecība Francijā un Francijas pārstāvniecība Latvijā

Ar 1924.gada 27.maija Ministru kabineta lēmumu sūtņi Parīzē O.Grosvaldu atbrīvoja no amata pienākumu pildīšanas. Par sūtņi Francijā, sākot ar 1924.gada 1.augustu, pārcēla sūtņi Romā Miķeli Valteru.⁸²⁰ 1924.gada 28.jūlijā O.Grosvalds iesniedza atsaukšanas vēstules (*Lettres de Rappel*) Francijas Republikas prezidentam G.Dumergam un dažas dienas vēlāk - 1.augustā, beidzis pildīt sūtņa pienākumus, atgriezās Latvijā, jo nevēlējās pieņemt viņam piedāvāto sūtņa vietu Helsinkos.⁸²¹ M.Valters bija izglītots un inteligēnts cilvēks, viņa redzeslauks bija plašāks nekā lielākai daļai viņa laikabiedru, ko viņš arī apzinājās. Viņš centās izveidot īpaši labas attiecības ar franču intelektuāļiem, literātiem, māksliniekiem un presi.⁸²² Paši franči M.Valteru vērtēja kā vienu no visaktīvākajiem un labāk informētajiem Latvijas diplomātiem.⁸²³

M.Valters bija impulsīvs, necieta Ārlietu ministrijas instrukcijas un ignorēja Valsts kontroles ierēdņu pieprasīto norēķināšanos par valsts līdzekļu tērēšanu, viņš iztērēja vairāk līdzekļu, nekā budžetā bija paredzēts. Publicists Žanis Unāms, kas bija izteikti negatīvi noskaņots pret M.Valteru, viņu raksturoja kā „snobu, kas Parīzē juties liels un varens”.⁸²⁴ 1925.gadā Saeimā izcēlās plašas diskusijas par M.Valtera darbību, tās izprovocēja ne tikai M.Valtera nespēja atskaitīties par iztērēto valsts naudu, bet arī personīgs strīds ar sūtniecības Francijā I šķiras sekretāru Jūliju Feldmani. 1925.gada pavasarī Z.Meierovics sarakstē un sarunās aizstāvēja M.Valteru, taču viņa traģiskā bojā eja tā paša gada vasarā aizkavēja strīda laicīgu nokārtošanu.⁸²⁵ Strīds starp J.Feldmani un M.Valteru iekarsa, notika asa vārdu apmaiņa (piemēram, sūtņi M.Valters strīdu karstumā sekretāru raksturoja kā „nepietiekoši inteligentu sūtniecības darbiem”).⁸²⁶ Rezultātā divu Latvijas pārstāvju, kuriem būtu jāsadarbojas kopējas idejas vārdā, turpmāka sadarbība nebija iespējama. 1925.gada vasarā

⁸²⁰ M.Valters bija strādnieka dēls un savu stāvokli sabiedrībā bija ieguvis smagā darbā. Augstāko juridisko izglītību viņš bija ieguvis Bernes un Cīrihes universitātēs Šveicē. Savukārt dzeju un mākslas kritiķa zināšanas M.Valters bija mācījies Vācijā, Francijā un Itālijā. No Latvijas Republikas proklamēšanas 1918.gada 18.novembrī līdz 1919.gada 31.augustam viņš strādāja par iekšlietu ministru, pēc tam M.Valters kļuva par sūtņi Itālijā, no kurienes tika pārcelts uz Parīzi. Paralēli viņš bija arī Latvijas delegāts Tautu Savienībā, kā arī pildīja sūtņa pienākumus Spānijā un Portugālē. LVVA, 2574.f., 4.apr., 1042.l., 1.lp., 1924.g. 30.maijs, Valsts kancelejas paziņojums; LVVA, 2570.f., 14.apr., 1620.l., 407.-410.lp., M.Valtera dzīves gājums

⁸²¹ LVVA, 2570.f., 14.apr., 520.l., 2.lp., 1924.g. 2.augusts, Administratīvi-juridiskā departamenta apliecinājums; 9.lp., izraksts no sūtņa Parīzē 1924.g. 29.jūlija konfidenciālas vēstules L.Sējam; 31.lp., 1924.g. 17.maijs, L.Sējas vēstule O.Grosvaldam

⁸²² Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 40., 340.lpp.

⁸²³ MAE AD, Lettonie 6, P.148., 1924.g. 12.decembris, Francijas prezidenta atbildes projekts sakarā ar M.Valtera akreditāciju; LVVA, 2570.f., 2.apr., 137.l., 7.lp., Latvijas un ārvalstu diplomātiskie pārstāvji. Francija.

⁸²⁴ Unāms, Ž. *Laiku atspulgā*. Oldenburga: Logs, 1953. 58.lpp.

⁸²⁵ LVVA, 2570.f., 7.apr., 12.l., 11.lp., 1925.g. 3.novembris, Vecākā juriskonsula atzinums

⁸²⁶ Turpat, 293.f., 1.apr., 5098.l., 106.lp., 1925.g. 28.novembris, M.Valtera ziņojums H.Celmiņam

un rudenī notika intensīva vēstuļu apmaiņa starp Latvijas Ārlietu ministriju, M.Valteru, sūtniecības padomnieku Pēteri Sēju un J.Feldmani. P.Sēja sūtni apvainoja patvaļīgā darbinieku atlaišanā, darba pienākumu pārdalīšanā, kā arī patvaļīgā algas palielināšanā brīva līguma darbiniecei Alisei Ērikai Vilsonei, ar kuru sūtnis dzīvoja vienā dzīvoklī.⁸²⁷ M.Valtera darbībā tika konstatēta arī ārlietu ministra rīkojumu neievērošana, par kompetences pārdalīšanu sūtniecībā un par šifru un zīmogu nodošana brīva līguma darbiniecei.⁸²⁸

Jau iepriekš M.Valteram bija bijušas problēmas ar naudas līdzekļu apgrozību. Lieta nonāca pat tik tālu, ka Ārlietu ministrija viņam lika parakstīt solījumu neuzņemties jaunus parādus.⁸²⁹ Situāciju pasliktināja arī avīzes *Latvijas Sargs* 18.novembrī publicētais tendenciozais un nepārbaudītais raksts ar nosaukumu „Kā strādā Dr.Valters Parīzē: *Matin* ierosina viņa atsaukšanu”.⁸³⁰ Francijas Ārlietu ministrija noraidīja jebkādu saistību ar plašsaziņas līdzekļos publicēto informāciju. Šis bija kārtējais pierādījums, ka pret M.Valteru Rīgā izturējās negatīvi un centās celt viņam neslavu. Vēlāk noskaidrojās, ka šādas informācijas publicēšana bija saistīta ar kādu firmas *Pathé* ierosinātu tieslietu pret Latviju, kas nebija saistīta ar M.Valtera augšminētajiem pārkāpumiem.⁸³¹ Ņemot vērā visus augšminētos apstākļus, M.Valteru no sūtņa pienākumu pildīšanas atbrīvoja, taču viņš pats savu vainu neatzina un uzskatīja, ka viņu piespieda iesniegt atlūgumu bez pamatota iemesla.⁸³² Pēc pilnvaru izbeigšanās viņš darbojās kā žurnālists un rakstnieks. Neskatoties uz viņa atstādināšanu, Latvijas Ārlietu ministrijas darbinieki arī turpmāk ņēma vērā viņa politiskajos apskatos pausto viedokli un nereti kopijas nosūtīja uz Latvijas sūtniecībām.⁸³³

Saskaņā ar ministru prezidenta Hugo Celmiņa 1925.gada 14.decembra telegrammu un konsulāro reglamentu 19.decembrī M.Valters nodeva J.Feldmanim, kas tajā brīdī ieņēma sūtniecības padomnieka amatu. Kaut gan sākotnēji bija plānots, ka viņš sūtniecības pārvaldīšanas pienākumus pārņems tikai uz dažām nedēļām, jauna sūtņa iecelšana ievilkās.

⁸²⁷ LVVA, 293.f., 1.apr., 5098.l., 53.lp., 1925.g. 20.aprīlis, P.Sējas vēstule Ārlietu ministrijai; 10.-12.lp., 1925.g. 14.marts, par Latvijas sūtniecības Parīzē inspekciju

⁸²⁸ Turpat, 2570.f., 7.apr., 12.l., 14.-16.lp., 1921.g. 3.decembris, Vecākā juriskonsula atzinums

⁸²⁹ Pieļaujama aizņēmuma kopsomma nedrīkstēja pārsniegt 6 mēnešu bruto algu pamata darba vietā. Ja noteikto summu pārsniegtu, tad nāktos ieķīlāt nekustamos īpašumus un M.Valters zaudētu savu dienesta vietu. LVVA, 2570.f., 14.apr., 1620.l., 417.lp., datums nav minēts, M.Valtera solījums

⁸³⁰ Le Consul Letton à Paris empêche une maison française de défendre ses intérêts à Riga. *Le Matin*, 10 Novembre 1925, No. 15210, P.1; Kā strādā Dr.Valters Parīzē: *Matin* ierosina viņa atsaukšanu. *Latvijas Sargs*, 1925, 18.novembris, 1.lpp.

⁸³¹ Latvijā tika uzņemta filma *Mikēlis Stroganovs*, filmēšanas laikā negadījumā gāja bojā zirgs. Lietas materiāli ierēdņu neizdarības dēļ nebija nosūtīti uz Latvijas sūtniecību, Latvijas pārstāvji prasību nebūtu noraidījuši, bet risinājuši tālāk. LVVA, 2570.f., 7.apr., 12.l., 19.lp., 1925.g. 23.novembris, M.Valters ministru prezidentam

⁸³² LVVA, 2570.f., 1.apr., 190.l., 47.lp., bez datuma, M.Valtera vēstule

⁸³³ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 40.lpp.

V.Šūmanis⁸³⁴ amatā stājās tikai pēc desmit mēnešiem – 1926.gada 5.oktobrī.⁸³⁵ Līdz tam Latviju Francijā reprezentēja pagaidu pārstāvji P.Sēja un J.Feldmans.⁸³⁶

20.gadu vidū Latvijas sūtniecības Francijā darbinieku skaits bija nostabilizējies. Neskaitot sūtni, sūtniecībā strādāja seši cilvēki – I šķiras sekretārs (Jūlijs Feldmans), atašejs (Pauls Alberts), kancelejas ierēdņi (Arturs Balodis, Lidija Amatnieks, Helēna Mērī, Leo Trinkuns).⁸³⁷ Savukārt pēc nama iegādes 1927.gada nogalē sūtniecību apkalpojošais personāls palielinājās. Augšminētajiem pievienojās sētnieks, šoferis – sulainis, apkopēja un apkalpotājs.⁸³⁸

Ideja par nama iegādi sūtniecības vajadzībām pirmo reizi no O.Grosvalda puses ziņojumos tika ierosināta jau 1921.gada vasarā.⁸³⁹ Taču naudas trūkuma dēļ ilgu laiku šī ideja neguva atbalstu. Par savas ēkas iegādi sūtniecības vajadzībām 20.gadu vidū īpaši aktīvi iestājās J.Feldmans un V.Šūmanis. Viņi pamatoja nama iegādes ilgtermiņa ekonomisko izdevīgumu, turklāt slikto telpu un neērtās ieejas dēļ pretvizīšu laikā citu valstu sūtni un vēstnieki nelabprāt uzturēja attiecības ar Latviju.⁸⁴⁰ Ja pirmajos neatkarības gados tādas telpas bija adekvātas un pietiekošas, tad 20.gadu vidū situācija bija mainījusies. Lietuva savu namu Parīzē bija iegādājusies labu laiku pirms Latvijas, savukārt Igaunija vēl ilgi mitinājās īrētā dzīvoklī.⁸⁴¹ Būtiski arī atzīmēt, ka telpu trūkuma un izvietojuma dēļ Latvijai līdz nama iegādei nebija iespējas sarīkot nevienu oficiālu pieņemšanu.⁸⁴² Visi minētie apstākļi aprūtināja sūtņu darbu, kontaktu dibināšanu un politisko mērķu sasniegšanu. No otras puses, šāda Latvijas valdības attieksme liecina par Francijai atvēlēto nenozīmīgo vietu Latvijas ārpolitikā.

⁸³⁴ Vilis Šūmanis izglītību bija ieguvis Šveicē, Sanktgallenas Tirdzniecības augstskolā. Viņš dažādus pienākumus Latvijas Ārlietu ministrijā pildīja sākot no 1919.gada. V.Šūmanis bijis Ārlietu ministrijas Kancelejas pārvaldnieks, Politiski–ekonomiskā departamenta direktors, sūtnis Itālijā, delegāts dažādos Tautu Savienības organizētos kongresos un konferencēs. LVVA, 2570.f., 14.apr., 1534.l., 427.lp., 1924.g. 21.augusts, Latvijas MK lēmums

⁸³⁵ LVVA, 2570.f., 2.apr., 137.l., 7.lp., Latvijas un ārvalstu diplomātiskie pārstāvji. Francija

⁸³⁶ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2.lp., Volkova piezīmes arhīva lietu aprakstam 1966.gadā

⁸³⁷ Turpat, 2570.f., 14.apr., 1886.l., 2.lp., Algas izmaksas liste sūtniecības Francijā darbiniekiem un kalpotājiem par 1927.gada jūlija mēnesi

⁸³⁸ Ir pieejami dati par 1937.gadu, kad sūtniecībā strādāja divpadsmit cilvēku, puse no tiem bija štata darbinieki. Bez sūtņa (Oļģerds Grosvalds) strādāja I šķiras sekretārs (Arnolds Tomsons), II šķiras sekretārs (Frīdrihs Igals), atašejs (Aleksandrs Alksnis), III šķiras sekretāre (Elizabete Revins), III šķiras stenogrāfe-korespondente (Paulīne Alksnis). Starp ārštata darbiniekiem bija mašīnrakstītāja (Helēna Mērī), kurjers (Ernests Grīntāls), sētnieks (Žoržs Lamots), šoferis-sulainis (Vilhelms Brinks), apkopēja (Ieva Siks), apkalpotāja (Madelēne Grīntāls). LVVA, 2570.f., 14.apr., 1887.l., 1.lp., Latvijas sūtniecības Parīzē štata darbinieku algu saraksts par 1927.gada maija mēnesi; 24., 25.lp., 1937.g. 15.septembris, pavēle Nr. 280 un Nr. 281; 2.lp., Latvijas sūtniecības Parīzē ārštata darbinieku algu saraksts par 1927.gada maija mēnesi

⁸³⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 120.l., 40.lp., 1921.g. 30.jūlijs, O.Grosvalds Z.A.Meierovicam

⁸⁴⁰ Turpat, 2575.f., 7.apr., 448.l., 9.-12.lp., 1926.g. 27.novembris, ār.l.min. K.Ulmanim sūtniecība Francijā; 2574.f., 4.apr., 2564.l., 214.lp., 1927.g. 22.februāris, V.Šūmanis F.Cielēnam

⁸⁴¹ Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*. II sējums... 470.lp.

⁸⁴² LVVA, 2575.f., 7.apr., 448.l., 9.-12.lp., 1926.g. 27.novembris, ār.l.min. K.Ulmanim sūtniecība Francijā; 2574.f., 4.apr., 2564.l., 214.lp., 1927.g. 22.februāris, V.Šūmanis F.Cielēnam

Pēc ilgām diskusijām un vilcināšanās 1925.gada sākumā Latvijas Ārlietu ministrija akceptēja nama iegādi.⁸⁴³ 1927.gada oktobrī sūtniecība pārcēlās uz valsts īpašumā esošu namu 8, *rue de Prony*.⁸⁴⁴ Nams bija celts 19.gadsimta 70.gados, tam nebija centrālās apkures ar karsto ūdeni, bet ēkā bija ierīkota ierīce, kas telpas apsildīja ar silto gaisu. Telpas bija mēbelētas, gar sienām sūtniecības darbinieki izvietoja Ģederta Eliasa, Jēkaba Kazaka, Niklāva Strunkes un Ugas Skulmes gleznas.⁸⁴⁵ Salīdzinot ar citu valstu vēstniecībām, kuras bija plašākas un greznākas, Latvijas vēstniecības telpas bija pieticīgas. Sūtniecības ēdamtelpā varēja uzņemt maksimums divdesmit četrus viesus (salīdzinājumā ar Polijas vēstniecību, kas varēja uzņemt vairāk kā simts cilvēku).⁸⁴⁶ Iegādātais nams bija piemērots mazas sūtniecības vajadzībām. Ēkas četros stāvos bija izvietotas sūtniecības telpas un darbinieku dzīvojamās istabas, pagalmā atradās atsevišķa piebūve konsulāta vajadzībām.⁸⁴⁷

20.gadu vidū un otrajā pusē pārmaiņas notika arī Francijas pārstāvniecībā Latvijā. No 1925.gada 18.janvāra līdz 1926.gada 27.jūlijam par Francijas ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru kļuva bijušais franču konsuls Ņujorkā, Kalkutā un Ņūorleānā Šarls Barē.⁸⁴⁸ Pirms viņa 1924.gada oktobrī par Francijas pārstāvi Latvijā vēlējās iecelt Eduāru Gosānu, taču nenoskaidrotu iemeslu dēļ no šīs domas atteicās.⁸⁴⁹ 1926.gada 9.janvārī prezidents akceptēja grāfa Odonu de Kastijona Senviktora,⁸⁵⁰ kas agrāk bija darbojies kā Francijas sūtnis vairākās Dienvidamerikas valstīs, iecelšanu par Francijas ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru Latvijā. Viņš darbu sāka 27.jūlijā un savā amatā palika līdz 1930.gada decembrim. Latvijas oficiālajās aprindās O. de Kastijons Senviktors bija augstu novērtēts diplomāts, kuru cienīja un kurš baudīja latviešu simpātijas. Pēc viņa pilnvaru beigām daudzi latviešu politiķi izteicās, ka „mēs esam zaudējuši draugu”.⁸⁵¹ F.Cielēns savās atmiņās par viņu izteicies ļoti atzinīgi, uzsverot, ka viņš Latvijā nodzīvojis ilgus gadus (patiesībā tikai

⁸⁴³ LVVA, 2575.f. 7.apr., 347.l., 133.lp., 1925.g. 26.februāris, sūtnis ārlietu ministram

⁸⁴⁴ Latvijas diplomātiskās pārstāvības ārzemēs... 84.lpp.

⁸⁴⁵ Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*. II sējums... 469.-470.lp.

⁸⁴⁶ 1928.gadā tikai piecām Latvijas pārstāvniecībām bija savas ēkas (Anglijā, Vācijā, Polijā, Igaunijā un Francijā). Bīlmanis, A. *Kā Latvija tapa*. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*... 8.lpp.; Ārlietu ministrija. Grām.: *Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas*... 88.lpp.

⁸⁴⁷ Apakšstāvā atradās sūtniecības kanceleja, darba telpas padomniekam un sekretāram, dzīvoklis ēkas uzraugam un liela halle, no kuras plašas ozolkoka kāpnes veda uz otro stāvu. Tajā atradās sūtņa kabinets, liela viesu zāle, ēdamistaba un uzgaidāmais salons ar stikla griestiem. Trešajā stāvā bija četras sūtņa privātām vajadzībām domātas istabas, bet ceturtajā – istabas sūtniecības padomniekam, sekretāram un apkalpotājiem. Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*. II sējums... 469.lp.

⁸⁴⁸ *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1933*. Paris: Imprimerie Nationale 1933. P.215.

⁸⁴⁹ LVVA, 2570.f., 2.apr., 137.l., 34.lp., Latvijas un ārvalstu diplomātiskie pārstāvji. Francija.

⁸⁵⁰ Turpat.

⁸⁵¹ MAE AD, Lettonie 54, P.18., 1930.g. 19.jūlijs, Francijas pilnvarotā lietveža Latvijā vēstule ārlietu ministram

četrus – A.B.), cienīja mazo, kulturālo un uzņēmīgo latviešu tautu un izrādīja interesi par Latviju arī pēc pilnvaru beigām.⁸⁵²

1928.gadā Francijas sūtniecībā Latvijā strādāja 5 cilvēki - militārais atašejs bija Š.Aršēns (viņš par militāro atašeju Baltijas un Skandināvijas valstīs nostrādāja 13 gadus), sekretārs-arhivists P.Neiraks, militārā atašeja palīgs kapteinis B.Šabanjē, kancelejas pārvaldnieks T.Benuā.⁸⁵³ 1928.gadā ārzemju valstu sūtņi un konsuli kopā ar pārstāvniecību darbiniekiem veidoja aptuveni 100 personas.⁸⁵⁴

4.2. Latvijas – Francijas attiecības Ženēvas protokola izstrādes laikā

20.gadu vidū un otrajā pusē Francija savā ārējā politikā turpināja balstīties ne tikai uz Tautu Savienību, bet paļāvās uz sadarbību ar Lielbritāniju un mazajām valstīm (Mazo Antanti, Poliju un Beļģiju). Tomēr svara kausi 20.gadu vidū bija nosvērušies par labu Londonai. Francijas attiecības ar Lielbritāniju īpaši nostiprinājās pēc britu konservatīvās valdības nākšanas pie varas 1924.gada beigās un, pateicoties Ostinam Čemberlenam, kas iestājās par Lokarno līgumu izstrādi. Pēc Francijas prezidenta G.Dumerga vizītes Lielbritānijā 1927.gada maijā Francijas sabiedrībā izplatījās pārliecība, ka Pirmā pasaules kara laikā nodibinātā *entente cordiale* ir atjaunota un ka vienīgi Anglijas un Francijas draudzība var glābt Eiropu no jauniem satricinājumiem. D.Loida Džordža laikā radušies Parīzes un Londonas savstarpējo attiecību saspīlējumi bija zaudējuši nozīmi un tika aizmirsti.⁸⁵⁵

1923.gada septembrī brits Roberts Sesils un francūzis pulkvedis Eduards Rekens nodeva Tautu Savienības dalībvalstu vērtējumam starptautiska savstarpējās palīdzības līguma projektu. Tajā bija iestrādāts elementu kopums Francijas drošības palielināšanai un Tautu Savienības ietekmes nostiprināšanai. Runa bija par bruņošanās samazināšanu, agresivitātes kā strīdu risināšanas veida noraidīšanu, Tautu Savienības Padomes lomas palielināšanu (agresijas gadījumi tiktu izskatīti nekavējoties) un reģionālo drošības paktu noslēgšanu.⁸⁵⁶ Neskatoties uz to, ka Latvijas sūtnis Parīzē M.Valters nevarēja sniegt nekādas ziņas par Latvijas vietu Eiropas drošības jautājuma risināšanā,⁸⁵⁷ Latvija uz priekšlikumu un

⁸⁵² *Latvijas Ārlietu dienesta darbinieki. 1918-1991.* Bibliogrāfiska vārdnīca... 394.lp.; Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas.* II sējums... 375.-376.lp.

⁸⁵³ Ārvalstu pārstāvniecības un viņu novēlējumi Latvijai. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados.* Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928. 92.lpp.; MAE AD, Lettonie 54, P.163., 1933.g. 4.oktobris, Ž.Tripjē vēstule Ž.Polam-Bonkūram

⁸⁵⁴ Bīlmanis, A. Kā Latvija tapa. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados...* 8.lpp.

⁸⁵⁵ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 185.lp., 1929.g. 25.marts, V.Šūmaņa ziņojums ārliet. min. A.Balodim

⁸⁵⁶ Varslavāns, A. Ženēvas protokols, Lokarno līgums... 13.lpp.; Wandycz, P. *France and Her Eastern Allies...* P.294-295.

⁸⁵⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 162.-164.lp., 1924.g. 19.septembris, P.Sēja no Parīzes H.Albatam

Francijas nostāju raudzījās ar vislielākajām simpātijām.⁸⁵⁸ Par to liecina arī Latvijas ārlietu ministra speciāls brauciens no Ženēvas uz Parīzi, lai satiktos ar Francijas ministru prezidentu E.Erio.⁸⁵⁹ Latvijas valdība izteica savu atbalstu līguma projektam, bet ar nožēlu konstatēja, ka lielvalstu starpā valda nevienprātība.⁸⁶⁰ Tā izskatīšanas laikā Tautu Savienības 5.sesijā 1924.gada septembrī Latvijas pārstāvju simpātijas bija Francijas aizstāvētā līgumprojekta pusē. Tika izteiktas klusas cerības, ka Francijas ministru prezidenta E.Erio ierašanās Ženēvā palīdzēs vienot pārstāvjus, tai skaitā angļu delegāciju, atbrūņošanās un garantiju jautājuma pieņemšanā. Pastāvēja idejas, ka Mazā Antante, Polija un Baltijas valstis arī varētu ietilpt šajā blokā.⁸⁶¹

Notikumu attīstība rāda, ka Tautu Savienības 5.sesijā izstrādātā projekta vietā tika pieņemts tā sauktais Ženēvas protokols par starptautisku konfliktu noregulēšanu miera ceļā. Pieņemtajā dokumentā atšķirībā no Francijas un Lielbritānijas pārstāvju izstrādātā projekta uzsvars bija likts nevis uz sankcijām pret agresoru, bet strīda izšķiršanu arbitrāžas ceļā. Tas liecināja par Francijas atkāpšanos no savas prasības izveidot stingru sankciju sistēmu, atbalstu bija ieguvis Anglijas variants par samierināšanas un arbitrāžas sistēmu.⁸⁶²

Lai arī 54 valstu pārstāvji vienbalsīgi apņēmās ieteikt Ženēvas protokolu par starptautisku strīdu nokārtošanu miera ceļā savām valdībām, tomēr, kopumā vērtējot, Latvijai tas neko nedevis. Sākotnēji Latvijas pārstāvji protokola pieņemšanu vērtēja pozitīvi, Z.Meierovics to uzskatīja par sasniegumu ceļā uz Eiropas drošību, Latvijas valdība to parakstīja reizē ar Franciju.⁸⁶³ Presē optimistiski tika uzsvērts, ka Tautu Savienības protokols paredz arī „atsevišķu valstu nogrupējumu aizsardzības līgumus” un neierobežo Lietuvas pievienošanos Latvijas – Igaunijas 1923.gada aizsardzības aliansei.⁸⁶⁴ F.Cielēns atmiņās atzina, ka Baltijas valstu delegācijas nevarēja pašas aktīvi iesaistīties līgumprojekta par savstarpējo palīdzību aizstāvēšanā, jo to ietekme Tautu Savienībā bija minimāla, bet Latvijas pārstāvji Ženēvas protokolu tāpat kā citus lielvalstu kompromisus, kas nodrošināja Eiropas mazajām valstīm formālas līdztiesības, vērtēja kā sasniegumu.⁸⁶⁵ Baltijas valstis atbalstīja Ženēvas protokolu ne aiz bailēm no uzbrukumiem, bet gan vadoties no vispārējiem

⁸⁵⁸ Ārzesmes. Tagadējie apstākļi Rumānijā. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 5.septembris, Nr. 201, 5.lpp.; Jaunā gara dižais izpauzums Ženēvā. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 8.septembris, Nr.203, 1.-2.lpp.

⁸⁵⁹ Svarīgi ierosinājumi Tautu Savienībā. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 27.septembris, Nr. 220, 9.lpp.; B. Tautu Savienības asamblejas novērtējums. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 6.oktobris, Nr.227, 6.lpp.

⁸⁶⁰ B. Svarīgākais ārējā politikā. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 6.augusts, Nr.175, 1.lpp.; Londonas konferences panākumi. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 23.augusts, Nr.190, 1.lpp.

⁸⁶¹ Tautu Savienības 5.konference. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 2.septembris, Nr.198, 6.lpp.; Tautu Savienības konferences darbība. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 3.septembris, Nr.199, 6.lpp.; Cīņa par mieru. Atbrūņošanās un drošības garantiju problēmas. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 4.septembris, Nr.200, 3.lpp.

⁸⁶² Varšlavāns, A. Ženēvas protokols, Lokarno līgums... 13.lpp.

⁸⁶³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 106., 110.lp., Ārlietu ministra Meirovica runa Tautu Savienības sapulcē 1925.gada 27.februārī

⁸⁶⁴ B. Tautu Savienības asamblejas novērtējums. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 6.oktobris, Nr.227, 6.lpp.

⁸⁶⁵ Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*. II sējums... 259.-260.lp.

demokrātijas un taisnīguma principiem, kā arī, lai samazinātu bruņošanās izdevumus. Latvija vēlējās to drošību, ko paredzēja 2.oktobra protokols.⁸⁶⁶ Arī Latvijas presē kopumā izteikta atzinība Ženēvas protokolam un pēc tam sekojošām Polijas un Mazās Antantes aktivitātēm un sakaru intensificēšanai ar Franciju.⁸⁶⁷ 1924.gada nogalē, no jauna stādamies ārlietu ministra amatā, Z.Meierovics atzinīgi novērtēja Francijas un Latvijas attiecības, uzsverot, ka uzmanīgi jāseko līdzi Francijas – PSRS sarunām un atzīmēja, ka Latvijas un Francijas noslēgtais tirdzniecības līgums (kas tobrīd bija nodots Saeimai ratifikācijai) veicinās politisko tuvināšanos.⁸⁶⁸

Francija pārāk paļāvās uz Ženēvas protokola iespēju nodrošināt to pret uzbrukumiem. 1925.gada sākumā, kad Lielbritānijas un tās domīniju iebildumi pret Ženēvas protokolu izkristalizējās kā negrozāmi, Francijas vispārējais stāvoklis Eiropā strauji pasliktinājās. Arī E.Erio kabineta politika attiecībā uz Padomju Savienību nebija devusi cerētos panākumus. Šādos apstākļos Francijas draugi, piemēram, Polija jutās apdraudēta un Francija baidījās, ka tā nesāk pārdomāt savu stāvokli un pieskaņoties iespējamai spēku pārgrupēšanai Eiropā.⁸⁶⁹ Lai gan 1925.gada sākumā Tautu Savienības sesijā galīgi noskaidrojās, ka atšķirīgo uzskatu dēļ Ženēvas protokols tuvākā laikā spēkā nestāsies, tam vēl ilgāku laiku pievērsa uzmanību un drošības jautājumus mēģināja pieskaņot protokola garam.⁸⁷⁰ Neskatoties uz Lielbritānijas un Francijas atšķirīgo viedokli par protokolu, Latvijas valdība joprojām vairākkārt izteica savu pozitīvo attieksmi pret dokumentu un tāpat kā Francija lika pārāk lielas cerības uz valsts nodrošināšanu pret uzbrukumiem ar Ženēvas protokola palīdzību.⁸⁷¹ Laikā, kad Londona paziņoja savu nevēlēšanos vēl citām valstīm bez Francijas un Beļģijas solīt atbalstu, Parīzē bija novērojams noteiktu ideju trūkums par turpmāko rīcību savu sabiedroto valstu stāvokļa nodrošināšanai.⁸⁷² Būtiski ir atzīmēt, ka pēc Latvijas sūtņa Parīzē M.Valtera ieteikuma, informācija par Lielbritānijas atturīgo attieksmi līdz Latvijas sabiedrībai nonāca ar pāris nedēļu nokavēšanos.⁸⁷³

⁸⁶⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 105.lp., bez datuma (aptuveni 1925.g. 10.marts), piezīmes par Ženēvas protokolu

⁸⁶⁷ Franču vēstnieks Varšavā. *Jaunākās Ziņas*, 1924, 8.decembris, Nr.279, 7.lpp.

⁸⁶⁸ Mūsu attiecības ar ārvalstīm (ārlietu ministra Meierovica saruna ar preses pārstāvjiem). *Brīvā Zeme*, 1924, 23.decembris, Nr. 292, 1.lpp.

⁸⁶⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 42.lp., 1925.g. 16.februāris, M.Valtera ziņojums no Parīzes; MAE AD, Russie 697, P.11., 1925.g. 6.maijs, M.de Vjena vēstule *Quai d'Orsay*

⁸⁷⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 288.lpp., 1925.g. 30.aprīlis, M.Valters par Ženēvas protokolu

⁸⁷¹ Turpat, 106.-109.lp., 1925.g. 27.februāris, ārlietu ministra Z.Meierovica runa Tautu Savienībā; 1427.l., 20.lp., 1925.g. 16.februāris, M.Valtera politiskais ziņojums ārlietu ministram; Marius. Tautu Savienības piecu gadu darbība. *Brīvā Zeme*, 1925, 24.janvāris, Nr.19, 5.lpp.

⁸⁷² LVVA, 2574.f., 4.apr., 1427.l., 23., 24.lp., 1925.g. 16.februāris, M.Valtera politiskais ziņojums ārlietu ministram

⁸⁷³ Turpat, 1422.l., 259.lp., 1925.g. 26.marts, M.Valtera ziņojums *Francijas drošības problēmas un Baltijas valstis*

Ženēvas protokola neveiksme radīja ilgstošas un plašas diskusijas presē par citiem miera nodrošināšanas veidiem un valstu gatavību iesaistīties dažādos projektos. Centrā atradās jautājums par Francijas drošību, kam bija nepieciešams izstrādāt jaunu bāzi. Francijas alianšu sistēma to vēl vairāk sarežģīja. Ja Francijai izdotos panākt kādu vienošanos attiecībā uz savu robežu ar Vāciju, tad miers būtu nodrošināts tikai daļā Eiropas. Franču prese pret to iebilda, uzsverot, ka līgumā būtu jāiesaista arī sabiedrotās Austrumeiropā. Francijā parādījās arī cita tendence. 1925.gada 19.februāra ziņojumā M.Valters konstatēja, ka Parīzi arvien vairāk interesē nostiprināšanās pie Reinas upes. Nacionālā bloka prese to uzskatīja par pašu svarīgāko un, ievērojot Anglijas valdības izturēšanos, visu citu vajadzētu nolikt malā.⁸⁷⁴

1925.gada aprīlī laikraksts *Brīvā Zeme* publicēja žurnālista Titus rakstu, kurā, analizējot Eiropas attīstības perspektīvas, tika izklāstīts variants par diviem iespējamiem grupējumiem Anglijas un Francijas vadībā, nevienā no tiem Baltijas valstīm netika ierādīta īpaša vieta.⁸⁷⁵ Latvijai teorētiski pastāvēja trīs iespējas – tikt iekļautai Anglijas garantiju paktā, iesaistīties Francijas reģionālajā savienībā vai piebiedroties Skandināvijas valstīm (pēdējais variants bija apšaubāms). Latvijas valstsvīrus nemierīgus darīja Versaļas sistēmas veidotāju valstu šķelšanās un fakts, ka Rietumu sistēmā nebija garantētas robežas starp jaunajām Baltijas valstīm, PSRS un Vāciju.⁸⁷⁶ Tika radīts iespaids, ka laika gaitā tiks izstrādāti vēl citi pakti, bet pēc būtības tāda alternatīva nepastāvēja, lielvalstis nevēlējās uzņemties nekādas saistības.

Latvijas sūtnis Igaunijā J.Seskis ziņojumā ārlietu ministram ieteica orientēties uz Versaļas sistēmu un Franciju, kas aizstāvēja *status quo* Eiropā. Ja arī pastāvēja iespēja, ka nākotnē tiks izstrādāts kāds cits garantiju līgums, Latvijas diplomātiem bija skaidrs, ka tas nemainītu Lielbritānijas galveno politisko virzienu un jebkādi nākotnes līgumi tiks slēgti bez Anglijas līdzdalības.⁸⁷⁷ Ženēvas protokola iecere 1925.gada sākumā deva zināmu stimulu Latvijas politiski diplomātiskās orientācijas korekcijai Parīzes virzienā.⁸⁷⁸ Francija to atbalstīja, uzsverot, ka tā nedomā vienīgi par Polijas interesēm. M.Valters cerēja, ka Francija draugus meklēs Eiropas kontinentā.⁸⁷⁹ E.Erio kādā sarunā ar Igaunijas sūtni K.Pustu bija uzsvēris, ka Francijas politikas interesēs ir nodrošināt visu Baltijas valstu joslu. Taču tajā

⁸⁷⁴ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 46.lp., 1925.g. 16.februāris, M.Valtera ziņojums no Parīzes; 53., 54.lp., 1925.g. 19.februāris, M.Valtera ziņojums no Parīzes ārlietu ministram; 23.lp., Dānijas viedoklis; 74.-75.lp., 1925.g. 8.janvāris, M.Valtera ziņojums no Parīzes

⁸⁷⁵ Titus. Eiropa augšmēlšanās krustceļos. *Brīvā Zeme*, 1925, 11.aprīlis, Nr.81, 1.lpp.

⁸⁷⁶ Turpat, 1.-2.lpp.

⁸⁷⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1554.l., 25.-29.lp., 1925.g. 15.aprīlis, Latvijas sūtņa Igaunijā J.Seska ziņojums Z.Meierovicam

⁸⁷⁸ Varslavāns, A. Ženēvas protokols, Lokarno līgums... 15.lpp.

⁸⁷⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 260.lp., 1925.g. 26.marts, M.Valtera ziņojums „Francijas drošības problēmas un Baltijas valstis”

pašā laikā viņš atzinīgi vērtēja Baltijas valstu (īpaši Igaunijas un Latvijas) atturību un savu drošības jautājumu neizvirzīšanu debatēs.⁸⁸⁰

Lai gan oficiāli Latvijas valdība uz Rietumeiropas drošības līgumu projektiem skatījās ar lielu interesi un mieru, tomēr viņu nodarbināja lielvalstu attieksme pret Austrumeiropas reģionu.⁸⁸¹ Latvijai tāpat kā Francijai simpatizēja situācijas radītā aktivitāte Austrumeiropas valstīs, piemēram, Čehoslovākijas Ārlietu ministrijas sāktā rosīgā politika drošības iekārtas radīšanai.⁸⁸² Taču vēl vairāk Latvijas interesi piesaistīja Polijas austrumu robeža. Jautājums bija, cik tālu Rīga bija gatava ar to solidarizēties, ņemot vērā to, ka Polija nebija Baltijas valstu līderis un Latvija drīzāk apsvēra tuvošanos Kauņai, nevis Varšavai.⁸⁸³ Pacēlās jautājums, vai arī pēc Francijas robežu nokārtošanas sekos līgumi, ar kuriem tiktu nodrošinātas Polijas, Čehoslovākijas, Rumānijas un Dienvidslāvijas robežas. Ja arī izdotos garantēt Polijas un Čehoslovākijas robežas ar Vāciju, tad joprojām atklāts jautājums būtu par PSRS izturēšanos. Bija jārēķinās, ka Krievija (PSRS) no savas puses varētu šo mieru apdraudēt un Vācija tādējādi būtu ieguvēja.⁸⁸⁴

Lai noskaidrotu Latvijas stāvokli, ārlietu ministrs Z.Meierovics un Baltijas valstu nodaļas vadītājs V.Munters 1925.gada 9.jūlijā ieradās vizītē Parīzē. Z.Meierovics pārrunāja ar prezidentu G.Dumergu, Ārlietu ministrijas ģenerālsēkretāru F.Bertelo, ministru prezidentu A.Briānu un jauno Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktoru Ž.Larošu trīs Latvijai svarīgus ārpolitiskos jautājumus – drošība, Baltijas valstu politika un Latvijas – Francijas attiecības (tai skaitā muižnieku petīcijas jautājums, atlīdzības agrārjautājumā, Bizertas flote un Franču licejs). Sarunu laikā Latvijas delegācija konstatēja, ka Ženēvas protokols ir savu nozīmi zaudējis dokuments un paredzamā nākotnē tajā izteiktās idejas realizētas netiks. Lai arī G.Dumergs izteicās, ka parakstītais Reinzemes pakts varēja būt pirmais posms Ženēvas protokola pakāpeniskai realizācijai, no sarunas ar A.Briānu Latvijas pārstāvji saprata, ka uz Francijas prezidenta apgalvojumiem pašlaik nevar.⁸⁸⁵

Vizītes laikā A.Briāns norādīja, ka konflikta gadījumā starp Poliju un PSRS Francija bija gatava piedalīties ar materiālu palīdzību (naudu, ieročiem un virsniekiem), bet nekādā ziņā poļi nevarēja cerēt uz bruņotu palīdzību. Tas pats attiecās uz Baltijas valstīm. A.Briāns

⁸⁸⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 259.lp., 1925.g. 26.marts, M.Valtera ziņojums „Francijas drošības problēmas un Baltijas valstis”

⁸⁸¹ Turpat, 110.lp., Ārlietu ministra Meirovica runa Tautu Savienības sapulcē 1925.gada 27.februārī

⁸⁸² Turpat, 185.lp., 1925.g. 4.aprīlis, M.Valtera ziņojums no Parīzes

⁸⁸³ Turpat, 104.lp., bez datuma (aptuveni 1925.g. 10.marts), piezīmes par Ženēvas protokolu

⁸⁸⁴ Turpat, 47., 48.lp., bez datuma (aptuveni 1925.g. februāra vidus), M.Valtera ziņojums no Parīzes; 53.lp., 1925.g. 19.februāris, M.Valtera ziņojums no Parīzes

⁸⁸⁵ Turpat, 1797.l., 7.lp., 1925.gada 12.jūlijā Parīzē, V.Munters Latvijas ĀM ģenerālsēkretāram par Z.Meierovica vizīti Francijā; MAE AD, Russie 697, P.77., 1925.g. 26.jūnijs, Š.Barē telegramma *Quai d'Orsay*

informēja Latvijas delegāciju par Francijas panākto konfidenciālo vienošanos ar Angliju par angļu un franču flotes apņemšanos sargāt Baltijas valstis Baltijas jūrā. Vizītes laikā Latvijas diplomāti atkārtoti secināja, ka Francija nebija gatava uzņemties jebkādas militāras saistības attiecībā uz PSRS rietumu robežām, tās intereses beidzās līdz ar Vācijas robežām.⁸⁸⁶

Pēc Z.Meierovica brauciena pa Eiropas lielvalstīm Latvijas valdības uzmanība vēl kādu laiku tika pievērsta pēc kara izveidojušos robežu garantiju dažādajiem projektiem. Z.Meierovics izteica cerību, ka šī viedokļa aizstāvēšanai nākamajā Tautu Savienības pilnsapulcē septembrī Baltijas valstis, Polija un Čehoslovākija ar Parīzes atbalstu nodibinās vienotu fronti.⁸⁸⁷ 1925.gada septembrī Tautu Savienības asamblejā Francijas ministru prezidents Pols Penlevē faktiski atteicās no Ženēvas protokola un ieteica drošības un arbitrāžas jautājuma risināšanu citādā veidā, proti, radot valstu reģionālus līgumus.⁸⁸⁸ Līdz ar to Latvijas paļāvība uz Francijas veidoto politisko līniju pastāvošās Eiropas politiskās sistēmas saglabāšanā zaudēja iepriekšējo aktualitāti.

4.3. Francijas – Latvijas attiecības Lokarno līgumu izstrādes laikā

Lai atvieglotu Vācijas iekļaušanos Rietumeiropas diplomātikajā aprītē, 1924.gada 9.februārī tās ārlietu ministrs Gustavs Štrezemans ierosināja garantēt savas valsts rietumu robežu, kāda tā tika izveidota 1919.gadā, noslēdzot Vācijai nevēlamo Versaļas līgumu. Ierosinājums ievadīja plašas diskusijas starp Vāciju, Franciju, Lielbritāniju un Itāliju, kuru rezultātā tika parakstīti Lokarno līgumi. Sarunu gaitā Vācija atturējās atzīt austrumu robežu faktisko stāvokli. Jau no paša ierosinājuma apspriešanas sākuma presē parādījās informācija, it kā Berlīne būtu ar mieru parakstīt arī paktu, kas attiektos uz Austrumeiropas daļu, bet tajā būtu jāparedz iespēja ar Tautu Savienības palīdzību grozīt Vācijas austrumu robežas.⁸⁸⁹

Kaut gan vēlāk atmiņās E.Erio rakstīja, ka nekad netika uzticējies G.Štrezemana patiesumam, 1925.gadā Vācijas piedāvājumu E.Erio novērtēja kā „godājamu un pozitīvi domātu”. Viņš nebūt necentās maskēt savu ieinteresētību un nekavējoties izteica gatavību iekļaut Vāciju drošības paktā.⁸⁹⁰ No Ministru prezidenta E.Erio un Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktora Ž.Laroša 1925.gada februārī paustā oficiālā viedokļa bija skaidrs, ka Francija noteikti nesamierināsies ar miera garantiju paktu, kurš attiecas tikai uz Reinas upes robežu. Ņemot vērā noslēgtās alianses ar Poliju un

⁸⁸⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1797.l., 7.lp., 1925.gada 12.jūlijā Parīzē, V.Munters Latvijas ĀM ģenerālsēkretāram
⁸⁸⁷ -de. Z.Meierovics par ārējās politikas problēmām. *Brīvā Zeme*, 1925, 16.jūlijs, Nr.154, 1.lpp.; -de. Vienota fronte par Eiropas mieru. *Brīvā Zeme*, 1925, 21.jūlijs, Nr.158, 1.lpp.; Z.Meierovica apspriedes Prāgā un Varšavā. *Brīvā Zeme*, 1925, 31.jūlijs, Nr.167, 1.lpp.; Ārlietu ministra Z.Meierovica sarunu panākumi ārzemēs. *Brīvā Zeme*, 1925. 3.augusts, Nr.169, 1.lpp.

⁸⁸⁸ Tautu Savienības sesijas atklāšana. *Brīvā Zeme*, 1925, 8.septembris, Nr.200, 1.lpp.; Tautu Savienības sesija. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 10.septembris, Nr.202, 5.lpp.

⁸⁸⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 113.lp., 1925.g. 28.februāris, M.Valters par drošības paktu; 1425.l., 9.lp., 1925.g. 21.februāris, M.Valters ārlietu ministram

⁸⁹⁰ Jacobson, J. *Locarno Diplomacy: Germany and the West...* P.27.

Čehoslovākiju, tā prasīs arī šo valstu robežu atzīšanu, no kā bija atkarīga ne tikai minēto valstu, bet arī pārējo tā reģiona valstu drošība.⁸⁹¹ Francijā bija nostabilizējusies pārlicība, ka Eiropas miers meklējams nevis rietumos, bet austrumos. Šajā ziņā Francijas viedoklis sakrita ar visām Ziemeļaustrumeiropas valstīm.⁸⁹²

Visintensīvākās sarunas Austrumeiropas valstu starpā par drošības garantiju paktiem un šo valstu iespējamo vietu Vācijas piedāvājumos notika 1925.gada martā. Valstis no aktīvām sarunām neatturēja pat fakts, ka marta sākumā tām nebija konkrētas informācijas par Vācijas priekšlikumu.⁸⁹³ Tāpat arī no sarunām un situāciju modelēšanas valstu pārstāvjus neatturēja acīmredzamās domstarpības Eiropas lielvalstu starpā un sākotnējā noraidošā attieksme pret Vācijas ierosinājumu. Šajā laikā arī izkristalizējās gan Baltijas valstīm, gan Latvijai svarīgā Polijas un Čehoslovākijas nostāja dažādos garantiju variantos.⁸⁹⁴ Savukārt lielvalstis oficiālajās sarunās jau no paša sākuma uzmanību koncentrēja uz Lokarno pakta nozīmi drošības garantijām Eiropas rietumos, par tā lomu Vācijas austrumu pusē nekas netika runāts.⁸⁹⁵ Marta sākumā franču presē bija manāmas domstarpības attiecībā uz Austrumeiropas jautājumu. Ja kreiso partiju presē un pārstāvju vidū bija konstatējama samierināšanās ar atsevišķa līguma ar Vāciju noslēgšanu un Vācijas austrumpuses drošības jautājuma atlikšanu otrā plānā, tad labās puses presē tika izteikta prasība nodrošināt valstis Vācijas otrā pusē, jo nevarēja būt runa par Eiropas mieru, ja „stāvokli austrumos atstāj visām varbūtībām”.⁸⁹⁶ Brīdī, kad plašākas sabiedrības apspriešanai parādījās konkrēta informācija par nodomu līgumā iekļaut tikai piecas valstis (Franciju, Angliju, Beļģiju, Itāliju un Vāciju), Francijas politisko aprindu un sabiedriskās domas skepse ievērojami pieauga. Kaut gan Parīze atzīmēja līguma mīnusus, tas neatturēja Francijas valdību no sarunu turpināšanas. Francija deklarēja, ka tās ārpolitika joprojām ir uzticīga līgumam ar Poliju un sarunās centīsies nodrošināt arī tās stāvokli.⁸⁹⁷ Marta vidū Grieķijas pārstāvis Tautu Savienībā, kas tajā laikā uzturējās Parīzē Nikolas Politis izteica domu, kurai ļoti pieķērās M.Valters un arī Latvijas Ārlietu ministrija. Viņš paredzēja, ka Ženēvas protokola idejas apspriešana turpināsies un līdz rudenim galvenās nesaskaņas tiks pārvarētas.⁸⁹⁸ Tajā laikā Vācijas priekšlikuma atbalstītāju skaits Francijā bija pieaudzis. Pakāpeniski popularitāti ieguva ideja, ka līguma noslēgšana, neskatoties uz tā reģionālo

⁸⁹¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 115.lp., 1925.g. 28.februāris, M.Valters par drošības paktu

⁸⁹² Turpat, 199., 200.lp., 1925.g. 1.aprīlis, M.Valters par drošības paktu

⁸⁹³ Turpat, 236.lp., 1925.g. 7.marts, M.Valtera ziņojums „Vācijas priekšlikumi un drošības pakts”

⁸⁹⁴ Turpat, 242.lp., 1925.g. 16.marts, M.Valtera ziņojums „Vācijas prasības un reakcija uz tām”

⁸⁹⁵ Turpat, 237.lp., 1925.g. 7.marts, M.Valtera ziņojums „Vācijas priekšlikumi un drošības pakts”

⁸⁹⁶ Turpat, 199.lp., 1925.g. 1.aprīlis, M.Valters par drošības paktu; 237.lp., 1925.g. 7.marts, M.Valtera ziņojums „Vācijas priekšlikumi un drošības pakts”

⁸⁹⁷ Turpat, 278.lp., 1925.g. 4.marts, M.Valtera ziņojums par Eiropas drošības problēmām

⁸⁹⁸ Turpat, 244.lp., 1925.g. 16.marts, M.Valtera ziņojums „Vācijas prasības un reakcija uz tām”

dabu, būtu solis pretim Eiropas mieram. Ja tas tiktu realizēts, diskusijas par austrumu puses jautājumiem pierimtu. Vēlāk varētu apspriest Rietumeiropas garantiju pakta saistīšanu ar citām valstīm. N.Politis izteica šaubīgu ideju, kuru atzīmēja arī Latvijas valdības pārstāvji, ka Eiropas politika neesot norobežojama divās daļās un Vācija nevarētu uzsākt agresiju pret valstīm Austrumeiropā, ja tā „atrastos miera nolīgumā vakaru pusē”.⁸⁹⁹

Neskatoties uz augšminēto, jautājums par Vācijas austrumu robežu iespējamu grozīšanu visās austrumu Eiropas valstīs radīja nedrošības sajūtu. M.Valters jau 31.marta ziņojumā paredzēja, ka Lielbritānija nepieprasīs Vācijas austrumu robežas garantiju.⁹⁰⁰ Tieši tāpēc Latvijas sūtnis Igaunijā J.Seskis ierosināja Baltijas valstīm „piekopt [...] šaurāku, konkrētāku un mūsu dzīvības intereses un patstāvību nodrošinošu politiku”.⁹⁰¹ Apzinoties to, ka Latvija nespēs politiski vai ekonomiski ietekmēt Ameriku, viņš ieteica orientēties uz Franciju, jo no tās cerēja saņemt noteiktākas Latvijas suverenitātes garantijas, un atbalstīt to valstu grupu, kura ietilpa Francijas sistēmā (t.i., Poliju un Čehoslovākiju).⁹⁰² Arī sūtnis Berlīnē Oskars Voits Latvijas valdībai ieteica nostāties to valstu pusē, kas ir pret robežu grozīšanu.⁹⁰³ Tā kā nebija konkrētas skaidrības projekta ideju formulējumā, Latvija uz notiekošo skatījās ar interesi, bez sevišķas iesaistīšanās. Francijai tas bija ērti, jo nesagādāja papildus problēmas Baltijas valstu drošības jautājuma iekļaušanā jau tā komplicētajās debatēs.⁹⁰⁴ Arī pēcāk Baltijas valstis palika ārpus sarunām.⁹⁰⁵ Latvijas situācija bija sarežģīta. Ja runāja par Polijas rietumu robežām, tad Latvija, aizstāvot *status quo* uzturēšanu, varēja solidarizēties ar Polijas politiku pret Vāciju, jo rietumu pierobežas teritorijās poļu īpatsvars bija lielāks par vācu. Taču attiecībā uz Polijas austrumu robežām Latvijas pārstāvjiem nebija pieņemama vēršanās pret pamatotajām ukraiņu un baltkrievu prasībām. Taču Latvijas nevarēja pilnībā atteikties no sadarbības ar Poliju, jo pēdējā varētu izlīgt ar Padomju Savienību uz Baltijas valstu rēķina.⁹⁰⁶

R.Puankarē laikā Vācijas centieni tuvināties Francijai nebija sekmīgi, jo Francijas ministru prezidents uzskatīja, ka pirms drošības jautājumu risināšanas būtu jānokārto

⁸⁹⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 199., 245.lp., 1925.g. 16.marts, M.Valtera ziņojums „Vācijas prasības un reakcija uz tām”

⁹⁰⁰ Turpat, 218.lp., 1925.g. 31.martā, M.Valters par Vācijas atbildi uz Francijas notu

⁹⁰¹ Turpat, 1554.l., 29.lp., 1925.g. 15.aprīlis, Latvijas sūtņa Igaunijā J.Seska ziņojums ārlietu ministram Z.Meierovicam

⁹⁰² Turpat, 28.-29.lp.

⁹⁰³ Turpat, 1419.l., 201.-203.lp., 1925.g. 30.aprīlis, O.Voits no Berlīnes Riet.nod.vad. P.Oliņam

⁹⁰⁴ Turpat, 1422.l., 259.lp., 1925.g. 26.marts, M.Valtersa ziņojums „Francijas drošības problēmas un Baltijas valstis”

⁹⁰⁵ Turpat, 1419.l., 139.-140.lp., 1925.g. 16.marts, O.Voita politiskais ziņojums; Tautu Savienības padomē. *Brīvā Zeme*, 1925, 12.marts, Nr. 57, 1.lpp.

⁹⁰⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1554.l., 28.lp., 1925.g. 15.aprīlis, Latvijas sūtņa Igaunijā J.Seska ziņojums ārlietu ministram Z.Meierovicam

Vācijas reparāciju jautājums.⁹⁰⁷ Arī E.Erio valdības nestabilais stāvoklis neļāva tai iesaistīties konkrētos līgumos, kas būtu pretrunā ar sabiedriskās domas uzskatiem. 1925.gada 17.aprīlī notika valdības maiņa. E.Erio vietā tika iecelts Republikāņu Sociālistu partijas pārstāvis P.Penlevē, par ārlietu ministru kļuva viņa partijas biedrs A.Briāns.⁹⁰⁸ Sakarā ar ministru prezidenta maiņu bija novērojama arī Francijas drošības politikas pārmaiņas. Ja iepriekš bija vērojama vilcināšanās un noraidoša attieksme pret iespējamu vienošanos ar Vāciju, tad jaunā valdība uzsāka plašākas sarunas. Latvijā jau kopš neatkarības cīņu laikiem pret A.Briānu bija izveidojies īpaši labvēlīgs noskaņojums. Viņu apbrīvoja kā veiklu apstākļu pārzinātāju un mazo valstu pašnoteikšanās aizstāvi, līdzīga pozitīva attieksme bija arī pret P.Penlevē.⁹⁰⁹ Latvijas pārstāvji paļāvās uz A.Briānu un izteica cerību, ka viņš meklēs saskaņu starp Francijas interesēm un Austrumeiropas mazo valstu centieniem.⁹¹⁰

Lokarno līguma parakstīšana mainīja Polijas situāciju.⁹¹¹ Šajā laikā Parīze ar sevišķi lielu interesi skatījās uz ikvienu saprašanās panākumu starp valstīm Vidus un Austrumeiropā. Francijas stāvokli atvieglāja aprīļa beigās uzsāktās diplomātiskās sarunas un tuvināšanās starp Poliju un Čehoslovākiju.⁹¹² Tās nostiprināja arī Francijas diplomātiskās pozīcijas drošības jautājuma debatēs. Pēc sarunas Francijas Ārlietu ministrijā, M.Valters secināja, ka Polijas un Čehoslovākijas saprašanos uzskata par Mazās Antantes nostiprināšanās pamatu, ko savukārt tālākā nākotnē saistīja ar Baltijas valstīm. Prāgas un Varšavas dialogu Francija uzskatīja par nozīmīgu faktoru arī Baltijas valstīm.⁹¹³ Tā kā Francija un Polija bija vienojušās Rietumeiropas drošības pakta jautājumā, Varšava sāka izmantot taktiskus paņēmienus, lai ieinteresētu Baltijas valstis Polijas lietās, bet tai pašā laikā pati nevēlējās palielināt interesi par Baltiju.⁹¹⁴ Arī Francija uzskatīja Baltijas valstu tuvināšanos Polijai par vēlamu.⁹¹⁵ 1925.gada 13.maijā M.Valters satikās ar P.Penlevē. Audiences laikā Francijas ministru prezidents pauda prieku par Latvijas – Igaunijas draudzīgajām attiecībām un izteica vēlēšanos redzēt Lietuvu, pievienojoties minēto valstu

⁹⁰⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1419.l., 139.lp., 1925.g. 16.marts, O.Voita politiskais ziņojums no Berlīnes

⁹⁰⁸ La crise Ministérielle. La renonciation de M.Briand. *Le Temps*, 16 Avril 1925, No. 23258, P.1.; Fin de la crise ministérielle. La constitution d'un cabinet Painlevé. *Le Temps*, 18 Avril 1925, No. 23260, P.1.

⁹⁰⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1427.l., 58., 62.lp., 1925.g. 18.aprīlis, M.Valtera ziņojums no Parīzes ārlietu ministram

⁹¹⁰ Turpat, 62.lp., 1925.g. 18.aprīlis, M.Valtera ziņojums no Parīzes ārlietu ministram.; 67.lp., 1925.g. 21.aprīlis, M.Valters par Francijas jaunās valdības deklarāciju

⁹¹¹ MAE AD, Russie 698, P.14., 1925.g. 30.decembris, Francijas sūtņa Igaunijā vēstule A.Briānam

⁹¹² LVVA, 2574.f., 4.apr., 1423.l., 28.lp., 1925.g. 1.maijs, La Politique Exterieur de M.Briand, Londona, angļu žurnālista, kas ir tuvu stāvošs politiskajām aprindām, skatījums uz *Quai d'Orsay* politiku

⁹¹³ Turpat, 1422.l., 294., 295.lp., 1925.g. 30.aprīlis, M.Valtera ziņojums „Polijas – Čehoslovākijas tuvināšanās un Francijas attieksme”

⁹¹⁴ Turpat, 300.lp., 1925.g. 23.maijs, M.Valters no Parīzes par Polijas stāvokli, Vācijas izturēšanos un Baltijas valstīm

⁹¹⁵ Turpat, 1423.l., 28.lp., 1925.g. 1.maijs, La Politique Exterieur de M.Briand, Londona, angļu žurnālista, kas ir tuvu stāvošs politiskajām aprindām, skatījums uz *Quai d'Orsay* politiku

savienībai. P.Penlevē uzstāja uz Polijas un Lietuvas diplomātisko un konsulāro attiecību atjaunošanu, izsakot Latvijas pārstāvim mājienu iesaistīties abu valstu samierināšanā.⁹¹⁶

Pats par sevi saprotams, ka Parīze (un arī Londona) 1925.gadā par svarīgāko jautājumu uzskatīja nevis Polijas, bet gan Francijas drošību. Vācija vēl bija militāri vāja un Francijas rokās atradās nozīmīgākā ķīla, demilitarizētā un okupētā Reinzeme. Francijas armija vēl bija pietiekami spēcīga, lai bezrūpīgi stātos pretim Vācijai.⁹¹⁷ Ņemot vērā augstāk minētos notikumus un domu apmaiņu, pāris mēnešus pēc Vācijas priekšlikuma izskanēšanas situācija bija izmainījusies tik tālu, ka Francija droši varēja apsvērt Rietumeiropas drošības garantiju pakta noslēgšanu. Parīze bija pārliecināta, ka Polija necels principiālus iebildumus pret tās politiku, lai neapgrūtinātu Francijas ārpolitikas vadītāju darbību. Virsroku guva viedoklis, ka sarunas starp Angliju un Franciju ir delikātas un Polijai jācenšas visiem līdzekļiem tās atvieglot.⁹¹⁸ Galu galā Parīze joprojām iestājās par pēc kara izveidoto robežu saglabāšanu, neļaujot tās patvaļīgi mainīt Francijai vai tās sabiedrotajiem par sliktu.⁹¹⁹ Būtisks faktors bija arī Francijas paziņojums, ka nekādus miera garantiju paktus neslēgs, kamēr Vācija nebūs iestājusies Tautu Savienībā, turklāt Vācija nevarēja cerēt uz nekādu pretimnākšanu un atvieglojumiem.⁹²⁰

Lai gan Polija 1925.gada vasarā formāli pieņēma Francijas iekļaušanos Vācijas piedāvātajā drošības paktā, tā pasīvi nesamierinājās ar situāciju un uzsāka attiecību uzlabošanu ar Vāciju un PSRS. Polijas mērķis bija uzturēt labas attiecības ne tikai ar sabiedroto Franciju, bet arī Čehoslovākiju, Baltijas valstīm un nodibināt ciešāku sadarbību ar PSRS un Vāciju. Bija skaidrs, ka Poliju līdz galam neapmierināja Francijas attālināšanās, Austrumeiropā pieauga nedrošība, kuru Polija centās kompensēt.⁹²¹ Savukārt Z.Meierovics šajā laikā arvien skeptiskāk skatījās uz iespēju Baltijas drošības jautājumus risināt kopā ar Poliju un Franciju. Interesi par aliansi ar Poliju Latvijas ārlietu ministrs sāka zaudēt jau pēc 1923.gada.⁹²²

1925.gada septembra sākumā Parīzes presē un starptautiskajā sarakstē aktuāls kļuva jautājums par Francijas prestižu, jo sākotnējā ideja par plašu drošības paktu, kuru Tautu Savienība uzskatīja par fundamentālu pamatu pasaules mieram un kas tiktu nodrošināts ar

⁹¹⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1427.l., 101.lp., 1925.g. 13.maijs, M.Valters par audienci pie Penlevē un Latvijas – Francijas attiecībām

⁹¹⁷ Jacobson, J. *Locarno Diplomacy: Germany and the West...* P.30-31.

⁹¹⁸ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 298.lp., 1925.g. 23.maijs, M.Valters par Polijas stāvokli, Vācijas izturēšanos un Baltijas valstīm

⁹¹⁹ Turpat.

⁹²⁰ Jāatzīmē, ka tas bija oficiālais viedoklis, visdrīzāk *Quai d'Orsay* kabinetos no šīs idejas Francijas diplomāti jau bija atteikušies. LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 300.lp., 1925.g. 23.maijs, M.Valters par Polijas stāvokli, Vācijas izturēšanos un Baltijas valstīm

⁹²¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2758.l., 24.lp., 1925.g. 6.septembris, M.Valters Ministru prezidentam un ārlietu ministram par drošības paktu

⁹²² Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums...* 10., 55.lpp.

visu valstu politisku, militāru un saimniecisku spēku apvienošanu, gada laikā bija transformēta un sašaurināta. Draudus Francijas ietekmei Eiropā *Quai d'Orsay* tomēr nesaskatīja. Tā drīzāk pretstatīja Francijas un Lielbritānijas politiku, negatīvi novērtējot Londonas centienus atturēties no plašākām saistībām un īpaši uzsverot Francijas vēlmi saglabāt labas attiecības ar Lielbritāniju, kuras Francija uzskatīja par primārām Eiropas miera nodrošināšanai.⁹²³

1925.gada oktobrī notikušajā Lokarno konferencē tika apspriesti vairāki līgumi. Galvenais no tiem – Reinas garantiju pakts (Vācijas līgums ar Beļģiju, Franciju, Itāliju un Lielbritāniju) paredzēja Reinas demilitarizētās zonas saglabāšanu (kā tas bija atrunāts 1919.gadā parakstītajā Versaļas miera līgumā) un Vācijas rietumu robežas garantēšanu.⁹²⁴ Saskaņā ar 16.oktobrī parakstīto līgumu Vācija atteicās garantēt savas austrumu robežas, bet solījās tās nemainīt ar kara palīdzību. Francija neatteicās no savām agrākajām saistībām ar Poliju un Čehoslovākiju. Lai nomierinātu minētās Austrumeiropas valstis, Francija un Vācija ar tām parakstīja speciālus šķīrējtiesas līgumus. Tajos netika dotas nekādas austrumu robežu garantijas, Francija uz tādām arī neuzstāja.⁹²⁵ Franču diplomāti uzsvēra, ka saskaņas panākšana starp Franciju un Angliju atstās labu iespaidu arī uz Poliju un tā vēlēšies „Lokarno ieguvumus paplašināt arī uz austrumiem”.⁹²⁶ Oktobra beigās Polijas vēstnieks Parīzē Alfrēds Klapovskis M.Valteram pauda lielu prieku par Lokarno apspriedes panākumiem un uzsvēra, ka tās rezultāts neko nemaina Polijas nodrošināšanā pret uzbrukumiem.⁹²⁷ G.Štrezema ierosinātais Reinas pakts Austrumeiropas valstīm neko nedeļa, tieši otrādi – mazināja to drošību. Polijai un Čehoslovākijai piedāvātie arbitrāžas līgumi neatzina Vācijas austrumu robežu un neizslēdza kara iespējamību.⁹²⁸

Vēl pirms pašas Lokarno konferences latviešu presē kopumā valdīja uzskats, ka Lokarno izvirzītās reģionālās garantiju apvienības ir pašreizējā brīdī pats piemērotākais un reālākais drošības līdzeklis arī valstīm Ziemeļaustrumeiropā, tajā skaitā Baltijā.⁹²⁹ Laikraksta *Brīvā Zeme* anonīms autors publicēja maldīgu informāciju par Anglijas un Francijas nodomu pēc „rietumu pakta” noslēgšanas sasaukt īpašu konferenci

⁹²³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2758.l., 22.lp., 1925.g. 6.septembris, M.Valters Ministru prezidentam un ārlietu ministram par drošības paktu

⁹²⁴ Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 11., 54.lpp.; Jacobson, J. *Locarno Diplomacy: Germany and the West...* P.3.

⁹²⁵ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 198.lp., 1932.g. 23.maijs, Accord de Locarno entre la Pologne et la France, 16 Octobre 1925, līguma teksts

⁹²⁶ Turpat, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 365., 366.lp., 1925.g. 25.oktobris, M.Valtera politisks ziņojums ministru prezidentam un ārlietu ministram

⁹²⁷ Turpat, 382.-383.lp., 1925.g. 27.oktobris, M.Valtera politisks ziņojums ministru prezidentam

⁹²⁸ Jacobson, J. *Locarno Diplomacy: Germany and the West...* P.29.

⁹²⁹ Baltijas valstu pārstāvju apspriede Ženēvā. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 12.septembris, Nr.204, 12.lpp.; Mazo valstu drošības sapnis – Ženēvas protokols. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 16.septembris, Nr.207, 6.lpp.; Kā panākt Eiropā mieru. Starp divās konferencēm. *Brīvā Zeme*, 1925, 30.septembris, Nr.219, 1.lpp.

Austrumeiropas problēmu nokārtošanai.⁹³⁰ 1925.gada oktobra otrās puses ziņojumos M.Valters sprieda, ka Lokarno līgumu parakstīšana mazinās bažas par Vācijas potenciālo izturēšanos Austrumeiropā. Tas piespiedīs Vāciju kļūt atturīgākai.⁹³¹ Tajā brīdī Francija bija gatava piekāpties virknē strīdus jautājumus, lai tikai diskutējamie ierosinājumi pārvērstos noteiktā līgumā.⁹³² Jāatzīmē, ka Lokarno politika Baltijas valstīs atstāja pretrunīgu iespaidu. No vienas puses, valstu vadītāji saprata, ka jaunais stāvoklis padara nervozu Padomju Savienību un Poliju, tādējādi sekmējot Austrumeiropas stabilitātes mazināšanos. Taču, no otras puses, Baltijas valstīm simpatisēja stāvokļa stabilizēšanās Eiropas rietumos, līdz ar Lokarno pakta parakstīšanu samazinājās kara iespējamība.⁹³³ Z.Meierovics cerēja, ka ar Rietumu garantiju pakta noslēgšanu vismaz atjaunosies Francijas – Anglijas savienība.⁹³⁴ F.Cielēns Lokarno vienošanās iekļautos dokumentos saskatīja Latvijai gan pozitīvus, gan negatīvus aspektus. Viņaprāt, līgums attālināja Vāciju no Padomju Savienības, kuru tuvināšanās bija sākusies ar 1922.gada Rapallo līguma noslēgšanu. Taču, no otras puses, pakts radīja priekšnoteikumus drošībai tikai daļā Eiropas un tādējādi iezīmēja Tautu Savienības deklarētā kolektīvā drošības principa sabrukumu. Šāda vienošanās radīja nemieru un nedrošību Austrumeiropā – reģionā, kas Latvijai bija stratēģiski svarīgs un kura drošību ne Francija, ne Anglija nevēlējās garantēt.⁹³⁵

Tikai oktobra beigās sarunās ar Francijas ārlietu politikas veidotājiem M.Valters pirmo reizi mēģināja noskaidrot Baltijas valstu ieguvumus no Lokarno konferences. Skatoties no Francijas redzes viedokļa, Latvijas situācija bija komplicēta. Tas bija saistīts, pirmkārt, ar Polijas stāvokli, otrkārt, ar Polijas un PSRS attiecību nokārtošanos, un, treškārt, tas bija atkarīgs no Polijas politikas un attiecībām ar Baltijas valstīm. Francija bija gandarīta par Polijas – Padomju Savienības attiecību uzlabošanos, no kā bija atkarīga austrumu politikas nākotne. Turklāt Francija bija pārliecināta, ka šāda attiecību izmaiņa Baltijas valstīm nekādā ziņā nevar nākt par sliktu.⁹³⁶ 28.oktobrī M.Valters tikās ar Francijas ārlietu ministru A.Briānu, kas uzsvēra, ka Lokarno izveidotie pamati nāks par labu vispārējai

⁹³⁰ Austrumeiropas drošības jautājums. *Brīvā Zeme*, 1925, 3.oktobris, Nr.222, 1.lpp.

⁹³¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 359.lp., 1925.g. 25.oktobris, M.Valtera politisks ziņojums ministru prezidentam un ārlietu ministram

⁹³² Turpat, 361.lp., 1925.g. 25.oktobris, M.Valtera politisks ziņojums ministru prezidentam un ārlietu ministram

⁹³³ Hiden, J., Salmon, P. *The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia and Lithuania...* P.68-69.

⁹³⁴ J.P. Latvijas ārlietministra panākumi ārzemēs. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 3.augusts, Nr.169, 1.lpp.; Briāna – Čemberlena apspriede beigusies. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 13.augusts, Nr.178, 6.lpp.; Igaunijas ārlietu ministrs par savu braucienu uz ārzemēm. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 13.augusts, Nr.178, 1.lpp.

⁹³⁵ Cielēns, F. *Baltijas starptautiskā problēma...* 27.lpp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 42.lpp.

⁹³⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 362., 363., 364.lp., 1925.g. 25.oktobris, M.Valtera politisks ziņojums ministru prezidentam un ārlietu ministram

drošībai un tātad arī Latvijai.⁹³⁷ A.Briāns apgalvoja, ka Lokarno panākumi mudinās Franciju meklēt veidus, kā tos attiecināt arī uz Baltijas valstīm: „Mēs centīsimies Lokarno miera iekārtas veidojumus paplašināt tādā kārtā, ka tie nāk par labu arī Latvijai un citiem tās kaimiņiem. Es saprotu, ka tur augšā pie Baltijas jūras ir kāds cits mezgls, kas jāatšķetina. Ar to es tagad gribu nodarboties un es esmu pārliecināts, ka tas izdosies.”⁹³⁸ Francijas pārstāvis arī atzīmēja, ka drošības iekārtas vājā vieta ir Padomju Savienība, un ieteica Austrumeiropas valstīm sadarboties kopēju drošības interešu aizstāvēšanai. Francija bija ieinteresēta nostiprināt Baltijas valstu drošību – kamēr Baltijas valstis nav iekļautas nekādā līgumu sistēmā, Eiropas miera nodrošināšanas struktūra bija nepilnīga.⁹³⁹ Pēc A.Briāna ieskatiem tuvākā laikā bija jārod atrisinājums Polijas – Lietuvas problēmām. Arī viņš pats teicās galveno uzmanību pievērst austrumiem un panākt miera nodrošināšanu attiecībās starp Krieviju (PSRS) un tās kaimiņiem.⁹⁴⁰

Sūtnis Parīzē M.Valters vēlējās, lai Francija vairāk iesaistās Ziemeļaustrumeiropas notikumos. Latvijas un Igaunijas pārstāvji Parīzē izteica cerību, ka Padomju Savienības jautājums piespiedīs Eiropas lielvalstis pievērsties Baltijas valstu sakariem un to attiecībām ar PSRS.⁹⁴¹ Neskatoties uz Francijas ārlietu ministra solījumu pievērst pastiprinātu uzmanību Padomju Savienībai, Tautu Savienības vadošās aprindas uz PSRS skatījās vēsi. M.Valters atzina, ka nav nekādu ilūziju, ka PSRS varētu iekļauties kādā plašākā starptautisko attiecību sistēmā.⁹⁴² Pēc Lokarno parakstīšanas Vācija centās realizēt aktīvu politiku Baltijas valstīs, tādējādi cerot atturēt mazās valstis no iesaistīšanās Padomju Savienības vai Polijas vadītās kombinācijās.⁹⁴³ Vāciju nesimpatizēja Latvijas, viņsprāt, pārāk draudzīgās attiecības ar Poliju un Franciju. Patiesībā Latvijas – Polijas attiecības bija atturīgas.⁹⁴⁴

Francija Lokarno līgumus ratificēja 1926.gada pirmajā pusē,⁹⁴⁵ taču to realizācija neattaisnoja Parīzes cerības.⁹⁴⁶ Francijas valdībai pamatīgas grūtības radīja Lokarno līgumu

⁹³⁷ Miera nodrošināšana Eiropā. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 9.novembris, Nr.252, 7.lpp.; Varslavāns, A. Ženēvas protokols, Lokarno līgums... 18.lpp.

⁹³⁸ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 390.-391.lp., 1925.g. 28.oktobris, M.Valtera politiskais ziņojums

⁹³⁹ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2758.l., 5.lp., 1925.g. 23.novembris, par sūtņa Valtera audienci pie ārlietu ministra A.Briāna

⁹⁴⁰ Turpat, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 391., 392., 394.lp., 1925.g. 28.oktobris, M.Valtera politiskais ziņojums; 412.lp., 1925.g. 31.oktobris, M.Valtera politiskais ziņojums; 400.-401.lp., 1925.g. 30.oktobris, M.Valtera politiskais ziņojums

⁹⁴¹ Turpat, 414.lp., 1925.g. 31.oktobris, M.Valtera politiskais ziņojums

⁹⁴² Turpat, 400.lp., 1925.g. 30.oktobris, M.Valtera politiskais ziņojums

⁹⁴³ Hiden, J., Salmon, P. *The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia and Lithuania...* P.69.

⁹⁴⁴ Vēsturnieks Ē.Jēkabsons tās raksturojis kā piesardzīgu draudzību. Jēkabsons, Ē. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības...* 244 lpp.

⁹⁴⁵ Parlamentā 2.martā ar 413 balsīm pret 71 un Senātā 4.jūnijā ar 272 balsīm pret 6 (LVVA, 2575.f., 7.apr., 2759.l., 36.lp., 1926.g., pārskats par Parīzes sūtniecības darbību)

⁹⁴⁶ Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.96.

noslēgšanas radītās sekas attiecībā uz Austrumeiropu. Francijas sabiedroto valstu pozīcijas vājināja jebkādu garantiju trūkums Vācijas austrumu pierobežā un starptautisku sankciju mehānisma neesamība. Ņemot vērā Lielbritānijas nelokāmo atteikumu garantēt Vācijas austrumu robežas, Francijas rokas bija saistītas. Šāda situācija ievērojami mazināja Francijas agrākās austrumu alianšu drošības politikas nozīmi.⁹⁴⁷ No otras puses, pēc Lokarno līgumu noslēgšanas Francija joprojām varēja brīvi izvēlēties, cik lielā mērā Vācijas uzbrukuma gadījumā tā sniegs militāro palīdzību abām Austrumeiropas sabiedrotajām. Šāda palīdzība netiktu interpretēta kā uzbrukums Vācijai un līdz ar to nerunātu pretim Reinas garantiju paktam, tāpat arī šāda palīdzība neizsauktu Lielbritānijas bruņotu pretošanos. Tomēr jāsecina, ka pēc 1925.gada Francijas rīcības brīvība tika ierobežota. Ja pirms Lokarno Francija jebkurā brīdī varēja nekavējoties sniegt Polijai militāru atbalstu, pēc Lokarno Francija varēja uzbrukt Vācijai rietumos tikai tad, ja Vācija pirmā būtu sākusi militāras darbības. Jebkurā citā gadījumā Francijas palīdzība Polijai bija iespējama tikai pēc tam, kad Tautu Savienība, atsaucoties uz pakta 16.pantu, būtu atzinusi Vāciju par agresori. Līdz ar to Lokarno līgums veica pamatīgus grozījumus Francijas agrāk noslēgtajos līgumos ar Poliju un Čehoslovākiju.⁹⁴⁸ Savukārt Lielbritānija atviegloti uzskatīja, ka līdz ar Lokarno līgumu noslēgšanu tika atrisināta Eiropas drošības problēma, turklāt šis risinājums tai gandrīz neko nemaksāja. Londona uzņēmās saistības par teritoriju, kuras drošība tai pašai bija vitāli svarīga.⁹⁴⁹ Tā pārliecināja Austrumeiropas valstu valdības atzīt, ka franču un angļu atbalstam reģionā ir robežas.⁹⁵⁰ Lai gan franču – angļu attiecības uzlabojās, Francijā nebija pilnīgas uzticības Anglijas pastāvīgai draudzībai. Par to liecināja, piemēram, 1928.gada vasarā noslēgtais jūras nolīgums⁹⁵¹, par ko negatīvi izteicās PSRS, Vācija, ASV un Itālija. Minētās valstis nevēlējās redzēt apvienotu Francijas – Anglijas bloku.⁹⁵² Latvijas valdība savukārt šādu draudzību atbalstīja, uzskatot, ka bez Anglijas – Francijas ciešas sadarbības Eiropas politikā nav iedomājams miers un stabilitāte.⁹⁵³

Francijas attieksme pret Austrumu Lokarno idejām. Latvijas ārpolitikas mērķos neietilpa orientēšanās uz kādu noteiktu valsti. Tās nolūks bija uzturēt draudzīgas attiecības ar visām valstīm un novērst citu valstu politisko un saimniecisko interešu sadursmes iespēju

⁹⁴⁷ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.33-34.

⁹⁴⁸ Jacobson, J. *Locarno Diplomacy: Germany and the West...* P.30.; Wandycz, P. *France and Her Eastern Allies...* P.363.

⁹⁴⁹ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States.* P.34.

⁹⁵⁰ Turpat, P.230.

⁹⁵¹ *Accord naval franco-britannique*

⁹⁵² LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 185.-186.lp., 1929.g. 25.marts, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. A.Balodim

⁹⁵³ Turpat, 186.lp., 1929.g. 25.marts, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. A.Balodim

Latvijas teritorijā.⁹⁵⁴ Šis bija viens no iemesliem, kāpēc Reinas garantiju paktā izteiktie principi piesaistīja Austrumeiropas valstu pārstāvju uzmanību, kā rezultātā tika izstrādāti un sabiedrībai prezentēti dažādi projekti, kuros līdzīgi principi tiktu attiecināti arī uz Austrumeiropu. Neskatoties uz agrāk izteiktajiem solījumiem, Austrumeiropas valstis parakstītajam Lokarno līgumam līdzīgu paktu izveidošanā no Francijas puses nekādu palīdzību nesaņēma. Ja arī Francija uzskatīja, ka Austrumu Lokarno, kurā tiktu garantētās Polijas un Čehoslovākijas robežas, radītu lielāku drošību, G.Štrezemans to nevēlējās, un Lielbritānija diskrēti atbalstīja Vācijas pozīciju.⁹⁵⁵ Līdz ar to Francijas vadītāji apzināti ierobežoja savu kompetenci, neuzņemoties iniciatīvu ierosināt jaunajām valstīm līguma noslēgšanu. Ziemeļaustrumeiropas valstis varēja iedvesmoties no Lokarno līguma un saskaņā ar Tautu Savienības principiem, kurus tās savulaik bija parakstījušas, radīt savstarpējas ārpolitiskajiem mērķiem atbilstošas savienības, kas būtu atvērtas visām citām valstīm.⁹⁵⁶ Par vissvarīgāko aspektu šādai savienībai Francija uzskatīja tās miermīlīgo dabu, līguma projekts nedrīkstēja ietvert formulējumus, ko PSRS varētu iztulkot kā vērstus pret viņu vai kas Maskavā radītu bailes no ielenkšanas.⁹⁵⁷ Latvijas ārpolitikas veidotāji neloloja ideju, ka Austrumu Lokarno drošības līguma projekta realizācija varētu notikt īsā laikā. Viņiem bija skaidrs, ka tā prasīs lielu politisko aktivitāti un diskusijas. Kā pozitīvu faktoru viņi vērtēja idejas rašanās apstākli, kas apliecināja, ka Baltijas valstis bija nobriedušas, lai runātu ne tikai par ilgtermiņa miera un drošības garantiju vēlamību, bet par to iespējamību.⁹⁵⁸

1925.gada 14.novembrī Latvijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs H.Albats ierosināja izveidot Austrumu Lokarno, kurā Vācija un Padomju Savienība kopīgi garantētu Baltijas valstis (Somiju, Igauniju, Latviju un Lietuvu).⁹⁵⁹ Plāns neguva atsaucību, jo Padomju Savienības interesēs nebija stāvokļa normalizēšana, savukārt Vācija priekšlikumu

⁹⁵⁴ LVVA, 2570.f., 1.apr., 249.l., 11.lp., 1927.g. marta beigās, F.Cielēna informācija un instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoti Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

⁹⁵⁵ Duroselle, J.B. *The Spirits of Locarno: Illusions of Pactomania...* P.753-754.

⁹⁵⁶ MAE AD, Russie 700, P.153., 1926.g. 26.janvāris, min.prezid. un ārlietu ministrijas vēstule Francijas sūtņim Tallinā

⁹⁵⁷ Turpat, Russie 699, P.177., 1926.g. 27.augusts, *Quai d'Orsay* nota Francijas pārstāvjiem Tautu Savienībā; Russie 700, P.153., 1926.g. 26.janvāris, min.prezid. un ārlietu ministrijas vēstule Francijas sūtņim Tallinā

⁹⁵⁸ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4129.l., 5.lp., 1928.g. sākums, Baltijas valstu nodaļas saņemtie slepeno ziņojumu noraksti, Baltijas valstu politika 1927.gadā

⁹⁵⁹ Tika paredzēts: 1) noslēgt savienību starp Latviju, Lietuvu, Igauniju un Poliju, 2) noslēgt garantiju līgumu starp šīm valstīm un PSRS, 3) noslēgt trīs līgumu ciklu, starp tiem arī šķīrējtiesas, starp Latviju un Vāciju, 4) noslēgt garantiju līgumu, piedaloties Baltijas valstīm, Skandināvijas valstīm, Vācijai un PSRS. Plāns tika konkretizēts vācu laikraksta *Vossische Zeitung* 12.decembra numurā. MAE AD, Russie 698, P.39., 1926.g. 4.februāris, Ž.Šartjē vēstule min.prezid. un ārlietu ministrijai. A.Briānam; Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 11., 54.lpp.; -de. Mūsu attiecības ar Rietumeiropu. *Brīvā Zeme*, 1925, 14.novembris, Nr. 257, 3.lpp.; Varslavāns, A. *Ženēvas protokols, Lokarno līgums...* 19.lpp.; Ziemeļu Lokarno un Krievija. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 14.decembris, Nr.281, 6.lpp.

noraidīja Klaipēdas apgabala dēļ. Lai arī Parīze bija informēta par projektu, *Quai d'Orsay* par to neizteicās.

Somijas ārlietu ministrs Rafaels Erichs 17.novembrī ierosināja H.Albata plānam pievienot arī Skandināvijas valstis, taču pēdējās atteicās no šāda projekta, nevēloties tikt ierautas Baltijas notikumos. Arī Polijai šāda ideja nepatika, un tā ierosināja realizēt Polijas, Zviedrijas, Somijas un Padomju Savienības savstarpējo garantiju paktu, kam vēlāk varbūt piesaistītu Baltijas valstis. Pret Polijas ideju nostājās Lietuva, Vācija, Lielbritānija un Skandināvijas valstis.⁹⁶⁰ Ne H.Albata, ne R.Ericha plāns Rietumeiropā nebija plašāk pazīstams un par tiem nenotika diskusijas, tie tika apspriesti lokāli. No sūtņa Francijā ziņojumiem ir skaidrs, ka Parīzē šis jautājums apspriests netika un līdz ar to nav zināms Francijas vērtējums. Vienīgi Francijas sūtnis Helsinkos izteicās, ka R.Erichs tādējādi vēlas sev pievērst uzmanību, jo cerēja kļūt par Somijas pārstāvi Tautu Savienībā.⁹⁶¹

1926.gadā diskusijas par Lokarno ideju modificēšanu un ieviešanu Austrumeiropā noklusa. Jautājums atkārtoti tika pacelts 1927.gada 25.februārī, kad Lietuvas ārlietu ministrs A.Voldemars ierosināja realizēt viņa Austrumu Lokarno variantu, kurā bija paredzēta Somijas un trīs Baltijas valstu neitralizācija, kas būtu pakļauta vispārējām starptautiskām garantijām. Polija no šī projekta bija izslēgta.⁹⁶² Pāris nedēļas vēlāk, 10.martā, ar savu Austrumu Lokarno projektu, kas arī neietvēra Poliju, iepazīstināja Latvijas ārlietu ministrs F.Cielēns.⁹⁶³ Šis bija Eiropas diplomātiskajās aprindās visvairāk zināmais projekts. Baltijas Lokarno plāns paredzēja, ka Francija, Lielbritānija, Vācija un Padomju Savienība noslēgtu līgumu ar Latviju, Igauniju un, ja iespējams, arī Lietuvu, kas garantētu pēdējo divu (trīs) valstu neatkarību un teritoriālo neaizskaramību.⁹⁶⁴ Lietuva tiktu piesaistīta ar noteikumu, ka tā neprasītu Viļņas teritorijas iekļaušanu līgumā.⁹⁶⁵ Kā uzsvēra pats F.Cielēns, tad projektā viņš neatdarināja Lokarno līgumu (jo Padomju Savienība nebija Tautu Savienības locekle), bet tajā iekļāva Lokarno līgumam līdzīgas domas. F.Cielēns ar priekšlikumu apzināti nevērsās pie Polijas. Pēdējā centās panākt, lai Lokarno parakstītājvalstis analogi garantētu Polijas robežas, kam pretojās Vācija un Lielbritānija. F.Cielēns uzskatīja, ka Varšavas piesaistīšana Baltijas Lokarno līgumam (kā Baltijas valstu teritoriju garantam) būtu nolemta neveiksmei, jo Polija nekavējoties izvirzītu arī savu robežu līdzīgu garantēšanu.⁹⁶⁶ Tāpat kā H.Albats un A.Voldemars, arī F.Cielēns neiedomājās, ka bez Polijas ilgi nepastāvētu arī

⁹⁶⁰ MAE AD, Russie 698, P.40., 1926.g. 20.februāris, Francijas sūtņa Helsinkos vēstule min.prezid. un ārlietu ministram A.Briānam; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 239., 240.lpp.

⁹⁶¹ MAE AD, Russie 697, P.288., 1925.g. 27.novembris, Francijas sūtņa Helsinkos vēstule ārlietu ministram

⁹⁶² Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 241.lpp.

⁹⁶³ MAE AD, Russie 701, P.71., 1927.g. 22.marts, Francijas ārlietu ministram vēstule Francijas vēstniekam Londonā

⁹⁶⁴ Turpat, Russie 702, P.39., Intervija ar F.Cielēnu, publicēta 1927.g. 28.septembra laikrakstā *Известия*

⁹⁶⁵ LVVA, 2575.f., 1.apr., 445.l., 93.lp., 1934.g. 15.februāris, ārlietu ministram sūtņa Francijā

⁹⁶⁶ Turpat.

Baltijas valstis, kas ilgus gadus veidoja dabīgu Krievijas (PSRS) izeju uz jūru.⁹⁶⁷ F.Cielēns pieļāva Francijas – Padomju Savienības tuvināšanos nākotnē un abu valstu pirmskara savienības atjaunošanas mēģinājumus.⁹⁶⁸ F.Cielēna ideja tika popularizēta latviešu presē un intervijās ārzemju preses pārstāvjiem. Plāna realizēšanas iespējas 1927.gada septembrī pats autors apsprieda ar virkni ārlietu ministru – A.Briānu, G.Štrezemanu un O.Čemberlenu,⁹⁶⁹ kā arī PSRS pārstāvi Rīgā.⁹⁷⁰ Francijas ārlietu ministrs A.Briāns bija vienīgais, kas ierosinājumam principiāli piekrita un ieteica līguma projektā iekļaut Poliju kā garantējamo vai vismaz kā garantu, pret ko savukārt iestājās Vācija.⁹⁷¹

Laikā, kad tikai radās Austrumu Lokarno ideja, kas vismaz ārēji nodrošinātu Baltijas valstu neitralitāti, Francijas valdība uz to visumā skatījās pozitīvi un atbalstīja. Tā vēlējās, lai starp valstīm, ko vadīja kopīgas intereses, tiktu noslēgti miermīlīgi līgumi, līdzīgi tiem, ko Parīze pati savulaik bija parakstījusi. Tajā pašā laikā Francijas Ārlietu ministrija vēstulē sūtnim Varšavā Ž.Larošam uzsvēra, ka Polijas neiekļaušana šādos līgumu projektos konfliktu gadījumā novestu pie tās un Baltijas valstu izolācijas, kas nāktu par labu tikai PSRS.⁹⁷² 1927.gada marta beigās F.Cielēns prezentēja modificētu garantiju līgumu: Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva – no vienas puses, un Krievija (PSRS), Vācija un Francija, no otras, kopēji parakstītu nelielu paktu, kurā konstatētu *status quo* Baltijas jūras ziemeļaustrumu piekrastē un atzītu esošā *status quo* saglabāšanu nākotnē. Viņš saprata, ka šāda ideja nav viegli realizējama, bet uzskatīja par svarīgu to izvirzīt, lai noskaidrotu šī varianta iespējamību.⁹⁷³ F.Cielēns pats to stādīja priekšā Žozefam Polam-Bonkūram. Franči uzskatīja, ka viņi kā Lokarno līguma parakstītāji nevarēja iebilst pret miermīlīgas savienības izveidi, kas tiktu veidota uz līdzīgiem pamatiem. Taču tā kā PSRS neietilpa Tautu Savienībā, projekts nebija analogs Lokarno līgumam. Plāna trūkums bija arī tajā iekļautā ideja par Baltijas valstu teritoriālā statusa garantēšanu, PSRS un Baltijas valstu konfliktu

⁹⁶⁷ Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*. II sējums... 326.-327.lp.; Ārlietu ministrija. Grām.: *Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas...* 78.-80.lpp.

⁹⁶⁸ LVVA, 2570.f., 1.apr., 249.l., 10.lp., 1927.g. marta beigās, F.Cielēna informācija un instrukcija sūtniem, kurā īsumā raksturoti Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

⁹⁶⁹ Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*. II sējums... 360.lp.

⁹⁷⁰ LVVA, 2575.f., 1.apr., 445.l., 92.-93.lp., 1934.g. 15.februāris, ār.min. V.Salnājam sūtnis Francijā

⁹⁷¹ Izvērtējot sarunu rezultātus, jāsecina, ka Lielbritānijas ārlietu ministrs O.Čemberlens ideju noraidīja, uzsverot, ka nevēlas uzņemties saistības, kuras nevarētu pildīt. Vācijas ārlietu ministra attieksme bija nokonkrēta. Viņš solīja piekrist projektam, ja citas lielvalstis (īpaši - Padomju Krievija) to atbalstītu. Krievijas (PSRS) nostāja bija nogaidoši noraidoša. Arī Polijai nepatika prokrieviski noskaņotā F.Cielēna projekts, jo tas bija izstrādāts bez Polijas piedalīšanās. LVVA, 2575.f., 1.apr., 445.l., 93., 94.lp., 1934.g. 15.februāris, ār.min. V.Salnājam sūtnis Francijā

⁹⁷² MAE AD, Russie 701, P.85., 1927.g. 23.marts, Francijas ārlietu ministrs vēstniekam Varšavā; P.94., 1927.g. 26.marts, Francijas vēstnieka Polijā vēstule Francijas ārlietu ministram; P.117., 1927.g. 4.aprīlis, Francijas ārlietu ministra vēstule sūtnim Rīgā un vēstniekam Londonā

⁹⁷³ LVVA, 2570.f., 1.apr., 249.l., 8.lp., 1927.g. marta beigās, F.Cielēna informācija un instrukcija sūtniem, kurā īsumā raksturoti Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

gadījumā Francija nevarētu realizēt iejaukšanos.⁹⁷⁴ Piedāvājums uztrauca arī Francijas sūtni Varšavā Ž.Larošu, viņš konstatēja, ka Padomju Savienība un Vācija visu laiku tieši vai aizklāti bija centušās provocēt poļu-lietuviešu konfliktu un atšķirt Poliju no Latvijas, mudinot to noslēgt ciešu savienību ar PSRS.⁹⁷⁵ Latvijas sūtnis Parīzē V.Šūmanis aizstāvēja Latvijas un Polijas attiecību uzlabošanu un, iespaidojies no Francijas Ārlietu ministrijas pārstāvju viedokļa, kritizēja F.Cielēna izstrādāto Austrumu Lokarno pakto, jo tajā nebija iekļauta Polija.⁹⁷⁶

1927.gada septembrī Baltijas Lokarno ideja tika sašaurināta, plānā iekļaujot Somijas, Igaunijas un Latvijas teritoriālās garantijas. Francija iebilda arī pret šādu projektu – garantējot daļas no Baltijas valstīm teritoriālo statusu, tiek apdraudētas Polijas un Lietuvas robežas, kas bija pretrunā ar Parīzes vēlmi pēc PSRS un tās rietumu kaimiņu robežu stabilitātes.⁹⁷⁷ Austrumu Lokarno likteni iezīmēja A.Briāna un G.Štrezema sarunas 1927.gada 10.decembrī. Neviens no piedāvātajiem projektiem realizēts netika, ne Rietumu lielvalstis, ne Vācija, ne Padomju Savienība nevēlējās iesaistīties Ziemeļaustrumeiropas problēmās un garantēt Baltijas nākotni.⁹⁷⁸ 1928.gada 10.janvāra *svarīgā ziņojumā* (atzīme dokumentam uz malas) ārlietu ministram F.Cielēnam V.Šūmanis, noraidīja franču presē un sabiedrībā pausto informāciju, it kā A.Briāns esot ar Maksimu Ļitvinovu pārrunājis Austrumu Lokarno jautājumu un viņš esot ar mieru līgumā Francijas vārdā uzņemties garanta lomu. Viņš vēlreiz apliecināja, ka Francijas Ārlietu ministrijas oficiālās aprindas uz Austrumu Lokarno skatoties „ļoti skeptiski”. Turklāt sūtnis atkārtoti uzsvēra, ka projekts bez Polijas līdzdalības vispār nav apspriežams. Šķērslis bija tā brīža Polijas – Lietuvas, Polijas – PSRS un Polijas – Vācijas attiecības.⁹⁷⁹

Francijas politiskās aprindas, izņemot komunistus, neatbalstīja šādu Latvijas ierosinājumu. 1928.gada aprīļa beigās Francijas Ārlietu ministrija atgādināja, ka nepieņems „miera nostiprināšanu Austrumeiropā, izslēdzot no šādas kombinācijas tik svarīgu faktoru kā Polija”.⁹⁸⁰ Ja Francijai būtu jāizvēlas starp Latviju un Poliju, tad franči neapšaubāmi

⁹⁷⁴ MAE AD, Russie 701, P.85-86., 1927.g. 23.marts, Francijas ārlietu ministrijas vēstule Francijas vēstniekam Varšavā; P.108., 1927.g. 31.marts, Francijas ārlietu ministra vēstule vēstniekam Maskavā Ž.Erbetam

⁹⁷⁵ Turpat, Russie 702, P.33., 1927.g. 29.septembris, Francijas vēstnieka Polijā vēstule ārlietu ministram

⁹⁷⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3154.l., 36.-37.lp., 1929.g. 30.aprīlis, sūtnis Francijā V.Šūmanis ārlietu ministram A.Balodim; Polija gatava slēgt neuzbrukšanas līgumu ar Lietuvu. *Jaunākās Ziņas*, 1928, 18.aprīlis, Nr.86, 16.lpp.

⁹⁷⁷ MAE AD, Russie 702, P.14., 1927.g. 12.septembris, *Quai d'Orsay* nota

⁹⁷⁸ Vienu brīdi gan Vācija skatījās labvēlīgi uz F.Cielēna priekšlikumu, jo cerēja tādējādi palielināt savu ietekmi reģionā. MAE AD, Russie 702, P.24., 1927.g. 20.septembris, par F.Cielēna sarunām ar G.Štrezemanu un O.Čemberlenu; Sēja, P. Galvenie momenti Tautu Savienības VIII pilnsapulces darbā. *Izida*, Nr.1., 1928.g. 5.-8., 10.lpp.; Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*. II sējums... 362.-363.lp.

⁹⁷⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3159.l., 2.lp., 1928.g. 10.janvāris, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu ministram F.Cielēnam; 3154.l., 35.-36.lp., 1928.g. 30.aprīlis, Latvijas sūtniecības Francijā ziņojums ārlietu ministram A.Balodim

⁹⁸⁰ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 246.lp., 1928.g. 30.aprīlis, V.Šūmaņa slepenais ziņojums ārlietu ministram A.Balodim

nostātos pēdējo pusē.⁹⁸¹ Kamēr Padomju Savienība nemainīs savu ārpolitiku un kamēr nebūs atrisināti Vācijas – Polijas un Lietuvas – Polijas strīdi, Francija Austrumeiropas garantiju līgumu apspriešanu uzskatīja par nepamatotu. Tas bija tikai viens no iemesliem, kāpēc Parīze Austrumu Lokarno ideju uzskatīja par nerealizējamu.⁹⁸² Pēc V.Šūmaņa novērojumiem un saskaņā ar Francijas valdības oficiālo amatpersonu izteikumiem, Francijas – Polijas attiecības bija daudz ciešākas nekā pāris gadus atpakaļ,⁹⁸³ tomēr tas nenozīmēja, ka Francija bija gatava jebkādai pretimnākšanai Polijai.

4.4. Francijas – PSRS tuvināšanās ietekme uz Latvijas – Francijas attiecībām

Francijas attieksme pret PSRS piedāvātajiem neuzbrukšanas līgumiem Baltijas valstīm.⁹⁸⁴ Reaģējot uz pirmajiem Austrumu Lokarno projektiem un cenšoties izjaukt ideju par drošības sistēmu izveidi Austrumeiropā, 1925.gadā PSRS piedāvāja kaimiņvalstīm parakstīt neuzbrukšanas līgumus, kuri pēc savas būtības bija t.s. atvērtās neitralitātes līgumi un kuru mērķis bija izolēt Austrumeiropas valstis vienu no otras, mazināt to saikni ar Tautu Savienību un vājināt Francijas alianšu politiku Austrumeiropā.⁹⁸⁵ Šis nebija pirmais šāda veida priekšlikums, piedāvājumi no PSRS puses bija izskanējuši jau iepriekš.⁹⁸⁶ 1923.gada rudenī Padomju Savienības Ārlietu Tautas kolēģijas loceklis V.Kops ierosināja garantēt Baltijas valstu un Polijas drošību ar noteikumu, ka šīs valstis netraucēs brīvam karaspēka tranzītam uz Vāciju. Francija to interpretēja kā vērsanos pret Poliju, kas, Francijas mudināta, varētu pretendēt uz Dancigu, Austrumprūsiju un Augšsilēziju. Otrkārt, PSRS tādējādi vērsās pret Francijas mēģinājumiem izveidot „barjeru starp Krieviju un iespējamo revolūciju Vācijā”.⁹⁸⁷

Īsi pēc PSRS piedāvājuma saņemšanas O.Grosvalds, personīgas intereses vadīts, satikās ar Francijas Ārlietu ministrijas politisko lietu direktoru E. de Pereti de la Roka un vēlējās noskaidrot Francijas nostāju. Sarunā E. de Pereti de la Roka atzīmēja, ka izvirzītais jautājums attiecas uz Baltijas valstu un PSRS savstarpējām attiecībām un jaunajām valstīm pašām jāizlemj, kāda rīcība atbilst viņu interesēm. Savukārt telegrammā sūtnim Rīgā Francijas Ārlietu ministrija uzsvēra, ka nekādā gadījumā nevēlētos piedāvāto līgumu noslēgšanu. Savu piesardzību *Quai d'Orsay* pamatoja ar nevēlēšanos tikt vainotai PSRS

⁹⁸¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3159.l., 2.lp., 1928.g. 10.janvāris, V.Šūmanis konfidenciāli F.Cielēnam

⁹⁸² Turpat, 2564.l., 74.lp., 1927.g. 27.aprīlī, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam

⁹⁸³ Turpat, 78.lp., 1927.g. 25.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam

⁹⁸⁴ Par PSRS piedāvātajiem neuzbrukšanas un neitralitātes līgumiem Latvijai 1926.gadā sīkāk skatīt: Keruss, J. PSRS politiskie mērķi Baltijā un neuzbrukšanas līgumu piedāvājumi 1926.gadā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1999, Nr. 4, 19.-27.lp.

⁹⁸⁵ Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums...* 68.lp.

⁹⁸⁶ 1922.g. septembrī un 1923.g. rudenī un ziemā

⁹⁸⁷ MAE AD, Lettonie 6, P.101-102., 1923.g. 25.oktobris, de Martela telegramma *Quai d'Orsay*

piedāvājumu noraidīšanā.⁹⁸⁸ Līdzīga nostāja Francijai bija arī iepriekš. Piemēram, 1922.gada vasarā, kad Padomju Krievija piedāvāja Baltijas valstīm sasaukt konferenci, kurā tiktu apspriests atbrūošanās jautājums, Parīze netieši izteica vēlmi pēc Baltijas valstu sanāksmes pirms konferences, jo tādējādi mazās valstis varētu apmainīties ar viedokļiem un saskaņot savus plānus, uzskatot, ka solidaritāte ir galvenais miera elements.⁹⁸⁹

Francija bija noraizējusies, ka Baltijas valstis varētu pakļauties PSRS spiedienam un izveidot ar to ciešākas politiskās attiecības. Parīze tās uzskatīja par nepieņemamām, jo attiecības starp diviem tik nesamērīgiem partneriem visdrīzāk varētu novest līdz nevēlamam rezultātam, kad PSRS absorbē Latviju un Igauniju.⁹⁹⁰ No otras puses, tā saprata, ka ekonomisko interešu vārdā jaunajām valstīm nepieciešams uzturēt labas attiecības ar lielo kaimiņu. Francija vēlējās, lai Ziemeļaustrumeiropas valstis kopīgi apspriež V.Kopa priekšlikumu, un, neskatoties uz Polijas iebildumiem, atsaucās uz Z.Meierovica ierosinājumu iejaukties Rīgas – Varšavas attiecībās.⁹⁹¹ Francijas Ārlietu ministrija vēlējās, lai Polija atjauno draudzīgās attiecības ar Latviju un Igauniju. Kādā telegrammā franču delegācijām Rīgā un Varšavā Francijas Ārlietu ministrija ieteica izdarīt spiedienu uz poļu valdību, lai tā „pacenšas izraut Baltijas valstis no Padomju ietekmes sfēras, ja vien nebija par vēlu”.⁹⁹² Tajā pašā laikā Francijas sūtnim Latvijā bija noliegts izteikt jebkādu uzskatu (ne oficiālu, ne neoficiālu) Latvijas valdībai par tās sarunām ar PSRS.⁹⁹³ Lai gan PSRS piedāvātie neuzbrukšanas līgumi starp Baltijas valstīm, Poliju un PSRS sabiedrībā tika daudz apspriesti, 1924.gadā Krievijas (PSRS) interese par līguma noslēgšanu noplaka, sociālisma revolūcijas ideja Vācijā bija zaudējusi aktualitāti, un PSRS bija ieguvusi *de iure* atzinumu no Anglijas puses.⁹⁹⁴

Tieši Francijas sūtnis Maskavā Ž.Erbets 1925.gada 25.augustā Polijai nodeva G.Čičerina priekšlikumu par padomju valdības vēlmi noslēgt vienošanos par miera garantēšanu starp Poliju un PSRS.⁹⁹⁵ Saskaņā ar piedāvājumu PSRS apņēmtos neuzbrukt Polijai un Francija garantētu, ka Polija neuzbruks Padomju Savienībai.⁹⁹⁶ 1924.gada 1.decembrī notikušais Tallinas pučs veicināja sarunu atjaunošanos Baltijas valstu starpā par

⁹⁸⁸ MAE AD, Lettonie 6, P.109-110., 1923.g. 29.oktobris, Francijas Ārlietu ministrijas telegramma sūtnim Rīgā

⁹⁸⁹ Turpat, Russie 693, P.141., 1922.g. 11.jūlijs, R.Puankarē telegramma Francijas sūtniem Rīgā, Helsinkos un Tallinā; P.145., 1922.g. 17.jūlijs, D.de Martela telegramma *Quai d'Orsay*

⁹⁹⁰ Turpat, Russie 695, P.40-41., 1924.g. 2.februāris, Francijas ārlietu ministra telegramma sūtnim Tallinā; P.43., 1924.g. 2.februāris, Francijas ārlietu ministra telegramma sūtniem Rīgā un Varšavā

⁹⁹¹ Turpat, P.5., 6., 1924.g. 15.janvāris, D.de Martela telegramma R.Puankarē; P.18., 1924.g. 19.janvāris, Francijas sūtņa Lietuvā p.i. Ž.Lekijē vēstule R.Puankarē

⁹⁹² Turpat, P.43., 1924.g. 2.februāris, Francijas ārlietu ministra telegramma sūtniem Rīgā un Varšavā

⁹⁹³ Turpat, P.45., 1924.g. 8.februāris, D.de Martela vēstule R.Puankarē

⁹⁹⁴ Keruss, J. PSRS politiskie mērķi Baltijā un neuzbrukšanas līgumu piedāvājumi... 20.lp.

⁹⁹⁵ Champonnois, S. The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations... P.408.

⁹⁹⁶ MAE AD, Russie 699, P.168-169., 1926.g. 25.augusts, Francijas vēstnieka Maskavā vēstule A.Briānam; Russie 698, P.170, 1926.g. 26.augusts, Francijas vēstnieka Maskavā vēstule Francijas ārlietu ministram

ciešākas sadarbības iespējām. PSRS nepatika ideja par Polijas ciešu savienību ar Latviju, kas rīkotos saskaņā ar Rietumeiropas lielvalstu interesēm, tāpēc Padomju Savienība uzsāka netiešas sarunas par neuzbrukšanas līguma noslēgšanu, tādējādi cerot izjaukt iespējamo Polijas un Baltijas valstu aliansi. Lai arī Baltijas valstis tāpat kā Polija bija ieinteresētas šāda līguma noslēgšanā ar Padomju Savienību, piedāvājums tika noraidīts, jo PSRS atteicās līgumu parakstīt ar visām valstīm kopā.⁹⁹⁷ Francijas vēlme stiprināt Baltijas savienību saglabājās. Tas Padomju valdībā raisīja aizdomas, īpaši pēc tam, kad Baltijas valstis atteicās pieņemt sākotnējo padomju neuzbrukšanas līguma variantu. Padomju valdība bija gatava noslēgt neuzbrukšanas līgumus, bet nevēlējās tajos iekļaut jebkādas arbitrāžas elementus vai savstarpējas vienošanās par neitralitāti konflikta gadījumā. Padomju Savienība, kas nebija Tautu Savienības locekle, nevēlējās tikt ierauta konkrētos līgumos, kas to nākotnē varētu saistīt.⁹⁹⁸

1926.gada 21.maijā PSRS atkārtoti ierosināja Latvijai (vēlāk arī Igaunijai) parakstīt uz trim gadiem neuzbrukšanas līgumu. Piedāvātais līgums nesaskanēja ar Tautu Savienības principiem un nesaturēja nekādas drošības garantijas, turklāt tā neizpildīšanas gadījumā strīdu izskatītu abu pušu izveidota saskaņošanas komisija, projektā nebija iekļauta ideja par neitrāla arbitra iesaistīšanu.⁹⁹⁹ 1926.gada 7.maijā par Latvijas ārlietu ministru bija kļuvis K.Ulmanis, kas uzskatīja, ka sarunās ar PSRS Latvijai jāsaskaņo sava taktika ar Somiju un Igauniju.¹⁰⁰⁰ Baltijas valstu nodaļas vadītājs V.Munters nosūtīja sūtnim Kauņā A.Balodim memorandu, kurā atzīmēja, ka PSRS priekšlikumā ietvertais pants par atteikšanos piedalīties naidīga rakstura saimnieciskās un politiskās kombinācijās dotu PSRS iespēju kontrolēt Latvijas ārpolitiku un ekonomiku.¹⁰⁰¹ Helsinkus neuzbrukšanas līgumi praktiski neinteresēja,¹⁰⁰² neskatoties uz to, Somija kopā ar Igauniju un Latviju izstrādāja atbildes projektu.¹⁰⁰³

⁹⁹⁷ MAE AD, Russie 698, P.156., 1926.g. 13.maijs, Francijas min. prezid. un ārlietu min. vēstule vēstniekam Maskavā; Russie 700, P.153., 1926.g. 26.janvāris, Francijas min. prezid. un ārlietu min. vēstule sūtnim Tallinā

⁹⁹⁸ Turpat, Russie 698, P.193., 1926.g. 27.maijs, Francijas ārlietu ministra vēstule uz Varšavu un Maskavu; Champonnois, S. The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations... P.408.

⁹⁹⁹ MAE AD, Russie 699, P.3., 1926.g. 3.jūnijs, *Quai d'Orsay* vēstule; P.10-11., līguma projekts starp Latviju un PSRS; Keruss, J. PSRS politiskie mērķi Baltijā un neuzbrukšanas līgumu piedāvājumi... 21., 22., 24.lp.

¹⁰⁰⁰ MAE AD, Russie 699, P.9., 1926.g. 4.jūnijs, Francijas pilnvarotā Rīgā Ž.Šartjē vēstule Francijas ārlietu min. un min.prezid.

¹⁰⁰¹ LVVA, 2575.f., 11.apr., 26.l., 193.lp., 1926.g. 16.decembra Baltijas valstu nodaļas vadītāja V.Muntera ziņojums Nr.8 par sarunām ar PSRS neuzbrukšanas līguma lietā; MAE AD, Russie 698, P.202., 1926.g. 28.maijs, Francijas min. prezid. un ārlietu min. vēstule sūtnim Maskavā

¹⁰⁰² Keruss, J. PSRS politiskie mērķi Baltijā un neuzbrukšanas līgumu piedāvājumi... 24.lp.

¹⁰⁰³ Tas saturēja savstarpējas robežu garantijas, apņemšanos neuzbrukt, atteikšanos no piedalīšanās jebkādā politiskā vai ekonomiskā savienībā, kas būtu vērsta pret kādu citu līgumslēdzēju utt. MAE AD, Russie 699, P.21., 1926.g. 7.jūnijs, Francijas ministru prezidents un ārlietu min. sūtnim Kopenhāgenā

Quai d'Orsay interesēja Baltijas valstu sarunas,¹⁰⁰⁴ 1926.gada maijā franču prese daudz rakstīja par jauno valstu sarunām ar Padomju Savienību par neuzbrukšanas līgumu.¹⁰⁰⁵ Vienīgais no Parīzes preses izdevumiem, kas par Latvijas – PSRS līgumu izteicās pozitīvi, bija komunistu laikraksts *L'Humanité*. Tā žurnālisti cildināja līgumu, kas iezīmējot padomju diplomātijas uzvaru.¹⁰⁰⁶ Visi pārējie franču preses izdevumi tāpat kā sabiedriskā doma uz to skatījās nelabvēlīgi.¹⁰⁰⁷ Francija nevarēja atbalstīt līgumu, kas no Tautu Savienības attālinātu tās locekļus un sašķeltu Baltijas valstu bloku.¹⁰⁰⁸ Polija bija ieinteresēta Baltijas valstu un Padomju Savienības sarunu kavēšanā, kas savukārt nepatika Francijas sūtnim Maskavā, kas bija pārliecināts, ka tieši līgumi ar Padomju Savienību garantētu Baltijas valstu drošību un atturētu tās no ciešākas sadarbības ar Vāciju. Kādā sarunā M.Ļitvinovs vaicāja Ž.Erbetam, vai Francijas valdība piekrīt, ka Polija paraksta neuzbrukšanas līgumu ar PSRS bez Baltijas valstīm.¹⁰⁰⁹ *Quai d'Orsay* sūtņiem Ziemeļaustrumeiropas valstīs telegrafēja, ka Francija nav gatava uzņemties nekādas saistības un mudināt Baltijas valstis turpināt sarunas ar Maskavu.¹⁰¹⁰ Separātās sarunas radīja nenoteiktības sajūtu, pati Francija nebija droša, ko PSRS vēlas panākt. Francijas sūtnis Maskavā saņēma no Francijas Ārlietu ministrijas virkni ieteikumu, kuru mērķis bija pārliecināt padomju valdību par Polijas miermīlīgajiem nodomiem, neskatoties uz maršala Jozefa Pilsudska nākšanu pie varas.¹⁰¹¹

Ž.Erbetam Maskavā pastāvīgi uzmācās padomju valdības pārstāvji, kas nosodīja sarunu kavēšanu no Polijas puses un iejaukšanos PSRS attiecībās ar Baltijas valstīm. Vēstulē Francijas Ārlietu ministrijai 1926.gada 19.novembrī viņš uzsvēra, ka franču diplomātiem vajadzētu ļoti uzmanīties: realizējot savas intereses, iejaucoties Polijas – Baltijas valstu attiecībās un iedvesmojot Polijas valdības mēģinājumus ietekmēt PSRS un Baltijas valstu sarunas, Francija nevajadzīgi riskē. Viņš aizrādīja, ka Francijai nevajadzētu tikt iesaistītai un likt uz spēles savu karavīru dzīvības vai valsts resursus strīdos, kas varētu rasties starp PSRS un Baltijas valstīm. Francija nevēlējās tikt ierauta jebkādā konfliktā

¹⁰⁰⁴ LVVA, 2575.f., 7.apr., 448.l., 119.lp., 1926.g. 26.jūnijs, sūtņa Francijā slepenais ziņojums ār.min. K.Ulmanim; 2759.l., 92.-93.lp., 1926.g. 30.augusts, sūtniecības Francijā slepenais ziņojums ār.min. K.Ulmanim

¹⁰⁰⁵ Turpat, 2575.f., 7.apr., 448.l., 151.lp., 1926.g. 11.maijs, J.Feldmans Ārlietu Ministrijas ģenerālsekretāram H.Albatam; skatīt arī *Le Temps, Journal des Débats* u.c. laikrakstu 1926.g. 10.-11.maija numurus

¹⁰⁰⁶ Un Pacte Soviétto-letton. *L'Humanité*, 13 Mars 1927, No. 10319, P.3.

¹⁰⁰⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 95.lp., 1927.g. 14.marts, V.Šumaņa konfidenciāls ziņojums no Parīzes

¹⁰⁰⁸ Turpat, MAE AD, Russie 699, P.23., 1926.g. 12.jūnijs, ministru prezid. un ār.min. kara ministram

¹⁰⁰⁹ MAE AD, Russie 698, P.168-169., 1926.g. 26.augusts, Francijas vēstnieka Maskavā vēstule Francijas ār. min.

¹⁰¹⁰ Turpat, P.105., 1926.g. 29.aprīlis, *Quai d'Orsay* telegramma sūtņiem Tallinā, Rīgā, Helsinkos, Kauņā un vēstniekiem Berlīnē un Varšavā; Russie 699, P.61., 1926.g. 9.jūlijs, Francijas min. prezid. un ār.min. vēstule vēstniekam Maskavā

¹⁰¹¹ Turpat, Russie 699, P.61., 1926.g. 7.jūlijs, ministru prezid. un ār.min. vēstule vēstniekam Maskavā Ž.Erbetam

Polijas austrumu pierobežā, tāpēc Francija cerēja, ka Polija panāks vienošanos ar Padomju Savienību.¹⁰¹²

Polijas – Lietuvas konflikta dēļ Padomju Savienība Kauņā atrada dzirdīgas ausis. Latvijas valdība un prese tāpat kā Francija par Lietuvas separātajām sarunām ar PSRS par garantiju līgumu izteicās negatīvi.¹⁰¹³ *Jaunākajās Ziņās* parādījās raksti, kas kritizēja Latvijas Ārlietu ministrijas vilcināšanos un konkrētas politikas iztrūkumu triju Baltijas valstu savienības veidošanā, laikraksti pārmeta jauno valstu tuvināšanās atstāšanu novārtā pēc Z.Meierovica nāves.¹⁰¹⁴ 1926.gada 28.septembrī Maskavā Lietuva un PSRS noslēdza Neuzbrukšanas un neitralitātes līgumu, kas Latviju atsvešināja no Kauņas.¹⁰¹⁵ Franču laikraksts *Le Temps* pirmajā lappusē ievietoja garāku pārskatu par lietuviešu – padomju līgumu, kurā atzīmēja, ka tas nav orientēts uz mieru. Vienīgā izeja harmonijas radīšanai Ziemeļaustrumeiropā bija Lietuvas un Polijas tuvināšana.¹⁰¹⁶ Ņemot vērā šo informāciju, Francijas sūtnis Varšavā brīdināja Polijas valdību atturēties no uzbrukuma plāniem Lietuvai, par kuriem tika saņemta neoficiāla informācija.¹⁰¹⁷

1927.gada februārī G.Čičerins piedāvāja Latvijai atjaunot sarunas par neuzbrukšanas līgumu. Tajā laikā Latvijas ārlietu ministrs bija sociāldemokrāts F.Cielēns. Tā kā viņa ārpolitiskā koncepcija balstījās uz sadarbību ar Vāciju un Padomju Savienību, viņš noraidīja ideju par iespējamu PSRS agresiju kā nepamatotu.¹⁰¹⁸ 9.martā ārlietu ministrs parafēja Latvijas un PSRS neuzbrukšanas līguma četrus galvenos pantus bez pielikumiem (tajos bija paredzēts formulēt Latvijas attiecības ar Tautu Savienību, kā arī pievienot arbitrāžas konvenciju).¹⁰¹⁹ 8.martā Francijas Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktors M.K. de Bomaršē pauda Francijas oficiālo viedokli, ka, pirmkārt,

¹⁰¹² MAE AD, Russie 700, P.37-38., 1926.g. 19.novembris, vēsturnieka Maskavā vēstule Francijas ārlietu min.

¹⁰¹³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1818.l., 34.-35.lp., 1926.g. 22.aprīlis, sūtņa Londonā F.Vesmaņa ziņojums ĀM pārvaldniekam H.Albatam; Mūsu tuvākā kaimiņiene. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 21.aprīlis, Nr. 87, 5.lpp.; Svarīgākais Latvijas ārējā politikā: Ārlietu ministrijas pārvaldnieks H.Albats izsakās. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 22.aprīlis, Nr. 88, 7.lpp.; Nams bez saimnieka. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 23.aprīlis, Nr.89, 1.-2.lpp.; Lietuvas ārējā un iekšējā politika. *Brīvā Zeme*, 1926, 21.aprīlis, Nr.87, 1.lpp.; Maskavas diplomātiskie manevri. Krievijas – Lietuvas līgums gatavs? *Brīvā Zeme*, 1926, 22.aprīlis, Nr.88, 1.lpp.; Krievija un Baltijas valstis. *Brīvā Zeme*, 1926, 23.aprīlis, Nr.89, 1.lpp.

¹⁰¹⁴ Mūsu tuvākā kaimiņiene. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 21.aprīlis, Nr.87, 5.lpp.; B. Svarīgākais Latvijas ārējā politikā. Ārlietu ministrijas pārvaldnieks H.Albats izsakās. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 22.aprīlis, Nr.88, 7.lpp.; Nams bez saimnieka. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 23.aprīlis, Nr.89, 1.-2.lpp.; Pareģo jaunu posmu Baltijas valstu politikā. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 28.aprīlis, Nr.93, 7.lpp.

¹⁰¹⁵ MAE AD, Lettonie 7, P.11., 1027.g. 3.februāris, nota par Latvijas – Polijas attiecībām

¹⁰¹⁶ Bulletin du Jour. Le Pacte Russo-Lithuanien. *Le Temps*, 6 Octobre 1926, Nr. 23793, P.1.

¹⁰¹⁷ Savukārt Polija vēlējās, lai Francija iejaucas un noregulē Kauņas – Varšavas attiecības Polijai par labu. MAE AD, Russie 699, P.230., 1926.g. 30.septembris, Francijas sūtņa Varšavā Ž.Laroša telegramma *Quai d'Orsay*; Žiugžda, R. Lithuania in International Relations in the 1920's. In: *The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Studia Baltica Stockholmensia* 3. Stockholm: Textgruppen i Uppsala AB, 1988. P.72.

¹⁰¹⁸ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 101.lpp.; Ārzemju preses atsauksmes par Latvijas sarunām ar PSRS neuzbrukšanas līguma lietā. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 15.marts, Nr.59, 13.lpp.

¹⁰¹⁹ 1927.g. 9.marts, Līgums starp Latviju un PSRS. Grām.: *Документы внешней политики СССР*. Т. X... С. 76-78.; MAE AD, Russie 701, P.37., 1927.g. 11.marts, O. de Kastijona Senviktora telegramma *Quai d'Orsay*

Francija nevarot tieši iejaukties Latvijas – Krievijas (PSRS) sarunās. Otrkārt, ka Francija apsveiktu ikviena līguma starp Latviju un Padomju Savienību noslēgšanu, ja tas stiprinātu mieru Eiropā. Treškārt, norādīja, ka Latvijas neatkarības saglabāšanu drīzāk nodrošinātu tās politiskā, saimnieciskā un kulturālā tuvošanās Rietumeiropai. Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktors diskrēti norādīja uz vienprātības trūkumu starp Latviju un Igauniju, kas būtu pretrunā ar Francijas propagandēto Baltijas valstu sadarbības ideju, taču atturējās pateikt tieši, ka līgums nav vēlams. Izteikti negatīvi pakta noslēgšanu vērtēja franču prese, kas lielākoties kritizēja sarunu separātu vešanu.¹⁰²⁰ Francija vēlējās, lai Austrumeiropas valstis izveidotu vienotu bloku, un uzskatīja, ka pakts vājina Tautu Savienību.¹⁰²¹ Polija velti centās panākt Francijas iejaukšanos, vēršot uzmanību, ka Latvija, slēdzot līgumus ar PSRS (tai skaitā tirdzniecības līgumus), vēlas izolēt Poliju. Viens Francijas vai Anglijas padoms varētu novērst līguma parakstīšanu, kurā būtu iekļauti Polijai nevēlami punkti.¹⁰²² Francijas sūtnis Latvijā atteicās sniegt tiešu atbildi uz F.Cielēna jautājumu, kāda ir Francijas pozīcija Baltijas valstu garantiju līguma jautājumā.¹⁰²³ Francijas pozīcija balstījās uz atturību, nekādā ziņā nedrīkstēja F.Cielēnu iedrošināt turpināt sarunas, pretējā gadījumā Parīzes rīcība nesaskanētu ar tās interesēm un vēlmi nodrošināt mieru.¹⁰²⁴ Negatīvo iespaidu veicināja un nemieru Francijas sabiedrībā radīja arī latviešu presē publicētie raksti par Latvijas atteikšanos no agrākā ārpolitiskā virziena un jaunas līnijas rašanos.¹⁰²⁵ Jāatzīmē, ka līgumu parafēšana notika Padomju Savienībai izdevīgā brīdī, pirms tika panākta vienošanās vissvarīgākajos pantos par attiecībām ar Tautu Savienību un par arbitrāžas jautājumu.¹⁰²⁶ Taču noteicošā loma Latvijas ārpolitikas kursa maiņā bija Lielbritānijas izteikti kritiskajai nostājai.

Latvijas ārpolitiskais mērķis bija izvairīties no iejaukšanās citu valstu konfliktos un pat karadarbībā, kā arī nepieļaut valsts nonākšanu citu valstu ietekmē, kas Latviju varētu izmantot kā instrumentu savu politisko mērķu sasniegšanai. Tāpat Latvija nevēlējās kļūt par

¹⁰²⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 99.-101.lp., 1927.g. 9.marts, V.Šūmaņa konfidenciālais ziņojums F.Cielēnam; 1927.g. 14.marta sarunas pieraksts starp PSRS ārlietu tautas komisāra pienākuma izpildītāju un Vācijas sūtni PSRS. Grām.: *Документы внешней политики СССР*. Т. X... С.103.; Neuzbrukšanas līguma sarunas nav pārtrauktas. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 10.marts, Nr.55, 7.lpp.; Tautu Savienība uzstāsies pret Latvijas – Krievijas garantiju līgumu? *Jaunākās Ziņas*, 1927, 11.marts, Nr.56, 9.lpp.; Latvijas – Krievijas garantiju līguma sarunas – visdzīvākais sarunu priekšmets Tautu Savienībā. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 12.marts, Nr.57, 13.lpp.; Par Latvijas – Igaunijas topošo garantiju līgumu ar SPRS. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 17.marts, Nr.61, 9.lpp.; Blumērs, Žaks. Tautu Savienības bažas par Latviju. *Brīvā Zeme*, 1927, 14.marts, Nr.58, 1.lpp.

¹⁰²¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2563.l., 142.lp., 1927.g. 23.marts, sūtnis Vācijā O.Voits F.Cielēnam; 156.lp., 1927.g. 21.marts, sūtnis Vācijā F.Cielēnam; 160.lp., 1927.g. 14.marts, sūtnis Vācijā F.Cielēnam

¹⁰²² MAE AD, Russie 701, P.10., 1927.g. 4.marts, Ž.Laroša telegramma no Varšavas *Quai d'Orsay*

¹⁰²³ Turpat, P.29., 1927.g. 9.marts, O. de Kastijona Senviktora vēstule A.Briānam

¹⁰²⁴ Turpat, P.94., 1927.g. 26.marts, Francijas vēstnieka Polijā vēstule Francijas Ārlietu ministram

¹⁰²⁵ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 71.lp., 1927.g. 27.aprīlis, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam sakarā ar PSRS – Latvijas līguma parafēšanu

¹⁰²⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 94.lp., 1927.g. 14.marts, V.Šūmaņa konfidenciālais ziņojums

savstarpēji naidīgu lielvalstu izlīguma maiņas objektu.¹⁰²⁷ 1927.gada marta beigās instrukcijā sūtņiem ārlietu ministrs F.Cielēns deklarēja Latvijas ārpolitikas galvenos virzienus. Tajā bija pamatota Latvijas neuzbrukšanas līguma ar PSRS nepieciešamība kā Latvijas miera politikas izpaušme.¹⁰²⁸ Viņš uzsvēra, ka līgums ir morāla atbrūnošanās un tā noslēgšana liecina par politisko apstākļu stabilizēšanos Baltijas jūras austrumos. Ar šāda līguma noslēgšanu Latvija apzināti vēlējās izvairīties no ieraušanas citu valstu konfliktos ar PSRS.¹⁰²⁹ F.Cielēna instrukcijas nesakrita ar sūtņa Francijā pārliedību. Viņš apzinājās, ka ikviena minēto valstu patstāvīga un ar pārējām valstīm nesaskaņota ārpolitika radīja Rietumeiropā negatīvu iespaidu par Baltijas valstīm. V.Šūmanis uzskatīja, ka viens no šādiem negatīviem un nepārdomātiem soļiem bija Latvijas – PSRS līguma parafēšana. Otrs būtisks Latvijas ārpolitikas aspekts bija vienlīdzīga attieksme pret visām lielvalstīm, t.i., atteikšanās no ciešu politisku attiecību veidošanas.¹⁰³⁰

F.Cielēns instrukcijā sūtņiem uzsvēra, ka ne Francijas, ne arī Anglijas sūtņi Rīgā, kuri bija iepazīstināti ar līguma tekstu un notas projektu, ne tiešā ne netiešā veidā nebija pauduši savu valstu noraidošo attieksmi pret šādu Latvijas valdības soli, ne arī mēģinājuši no tā atrunāt.¹⁰³¹ Taisnība, ka Francijas sūtņim Latvijā bija aizliegts izteikties, bet V.Šūmanim gan tika doti netieši mājieni, par kuriem viņš rakstīja, bet kurus F.Cielēns ignorēja. Latvijas – Padomju Savienības neuzbrukšanas līgumam pretojās Latvijas politiskā opozīcija, kas vietējā presē publicēja negatīvi noskaņotus rakstus, ko pārpublicēja daļa citu Eiropas valstu laikraksti. Nepareizu informāciju par neuzbrukšanas līgumu apzināti izplatīja arī Polijas preses birojs.¹⁰³² Vēlāk F.Cielēns taisnojās, ka neuzbrukšanas līguma parafēšana 9.martā bija nepieciešama sakarā ar Krievijas (PSRS) pilnvarotā sarunu vadītāja Semjona Aralova atgriešanos Maskavā un viņa nomaiņu pret citu Padomju Savienības pārstāvi. Parafēšana nozīmēja tikai pušu savstarpējo vienošanos jautājumos, kuros domstarpību vairs nepastāvēja.¹⁰³³

¹⁰²⁷ LVVA, 2570.f., 1.apr., 249.l., 2., 3., 4.lp., 1927.g. marta beigās, F.Cielēna sastādīta instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoto Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

¹⁰²⁸ Miera un drošības problēmas Austrumeiropā (saruna ar ārlietu ministru F.Cielēnu par neuzbrukšanas līgumu). *Valdības Vēstnesis*, 1927, 11.marts, Nr.56, 2.lpp.

¹⁰²⁹ LVVA, 2570.f., 1.apr., 249.l., 3.lp., 1927.g. marta beigās, F.Cielēna sastādīta instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoto Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi; MAE AD, Russie 701, P.89-90., 1927.g. 24.marts, Francijas sūtņa Latvijā vēstule *Quai d'Orsay*

¹⁰³⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 70., 71.lp., 1927.g. 27.aprīlis, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam

¹⁰³¹ Turpat, 2570.f., 1.apr., 249.l., 6.lp., 1927.g. marta beigās, F.Cielēna sastādīta instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoto Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

¹⁰³² LVVA, 2570.f., 1.apr., 249.l., 6.lp., 1927.g. marta beigās, F.Cielēna sastādīta instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoto Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi; MAE AD, Russie 701, P.175., 1927.g. 30.aprīlis, O. de Kastijona Senviktora vēstule A.Briānam

¹⁰³³ LVVA, 2570.f., 1.apr., 249.l., 5., 6.lp., 1927.g. marta beigās, F.Cielēna sastādīta instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoto Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

1927.gada septembra Ženēvas asamblejā ārlietu ministrs F.Cielēns Latvijas – PSRS neuzbrukšanas līguma projekta saturu pārrunāja ar Francijas politiķi Ēriku Drimonu. No Francijas pārstāvja puses šis jautājums vēlreiz tika pacelts 24.septembrī, kad Ē.Drimons Latvijas sūtnim V.Šūmanim pauda savas pārdomas, uzsverot, ka projekta 1.panta beigas, kurā bija runa par ekonomisku un finanšu boikotu, nesaskan ar Tautu Savienības statūtiem. Viņš aizrādīja, ka Latvijai tas var radīt smagas sekas, jo, iedziļinoties eventuālās situācijās, Tautu Savienība varētu pārvērsties par valstu koalīciju, kas vērstā pret kādu konkrētu valsti.¹⁰³⁴ Savus ieteikumus pakta juridiskai saskaņošanai ar Tautu Savienības aktiem *Quai d’Orsay* pārstāvji bija devuši arī agrāk.¹⁰³⁵

Kad 1927.gada rudenī Francija un Padomju Savienība uzsāka sarunas par analoga līguma noslēgšanu, Latvijas ārlietu ministrs F.Cielēns cerēja, ka Francijas un Padomju Savienības vienošanās būs piemērs sarunu attīstīšanai ar PSRS. Latviju interesēja, kā Francija līgumā atrunās problēmjautājumus par arbitrāžas noteikumiem un kādā veidā tā līgumu saskaņos ar dalību Tautu Savienībā. Radās cerības, ka šis neuzbrukšanas līgums varētu veicināt esošo domstarpību likvidēšanu Austrumeiropā un miera nostiprināšanu.¹⁰³⁶ Kaut gan 1926.gada martā Francijas senators Žoržs Reināls solīja, ka sarunās ar Padomju Savienību Francija nekādā ziņā neskars Baltijas valstu intereses,¹⁰³⁷ Latviju šis jautājums joprojām nodarbināja. V.Šūmanis 1927.gada septembra nogalē, tiekoties ar *Quai d’Orsay* pārstāvjiem, lūdza, lai Francija sarunās ar PSRS neiekļautu Latvijai nelabvēlīgus noteikumus.¹⁰³⁸ Francija bija pārliecināta, ka līgums nāks par labu ne tikai tās sabiedrotajiem Austrumeiropā, bet arī Latvijai.¹⁰³⁹ Tomēr sarunas ar PSRS drīz tika apturētas. Pēc tikšanās ar Ārlietu ministrijas politisko direktoru Morisu Karonu de Bomaršē V.Šūmanis 30.septembrī ziņoja, ka Francija sarunas ar PSRS turpinās tikai pēc Krievijas (PSRS)

¹⁰³⁴ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2765.l., 25.lp., 1927.g. 28.septembris, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam

¹⁰³⁵ Turpat, 55.lp., avīžu izgriezums, Traité de La Lettonie avec l’U.R.S.S., laikraksts nav norādīts, 23 Avril 1927

¹⁰³⁶ Turpat, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 29.lp., 1927.g. 13.oktobris, Rietumu nodaļas vadītājs V.Šūmanim par Latvijas nostāju Francijas – PSRS neuzbrukšanas līgumu sarunu jautājumā; 37., 39.lp., 1927.g. 30.septembris, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam par Francijas attiecībām ar PSRS; Vakareirope un Lietuvas – Polijas konflikts. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 29.novembris, Nr.269, 1.lpp.; MAE AD, Russie 702, P.94., 1928.g. 19.janvāris, *Quai d’Orsay* piezīme

¹⁰³⁷ Jāatzīmē, ka Ž.Reināls viesojās arī Kauņā, savukārt Varšavā 1926.gada aprīļa sākumā viesojās Francijas pastāvīgais pārstāvis Tautu Savienībā Ž. Pols-Bonkūrs. LVVA, 2574.f., 4.apr., 1829.l., 195-197.lp., 1926.g. 20.marts, J.Feldmans H.Albatam, 204.lp., 1926.g. 21.aprīlis, J.Feldmans H.Albatam; Francijas senators Tallinā. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 3.aprīlis, Nr.74, 11.lpp.; Senators Ž.Reināls Rīgā. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 7.aprīlis, Nr.75, 6.lpp.; Svarīgs darbs Latvijas – Francijas tuvināšanā. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 8.aprīlis, Nr.76, 1.-2.lpp.; Reināls izbraucis uz Dancigu. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 9.aprīlis, Nr.77, 4.lpp.; T. Tautu Savienībā un ārpus tās. *Brīvā Zeme*, 1926, 3.aprīlis, Nr.74, 1.lpp.; Senators Ž.Reināls Rīgā. *Brīvā Zeme*, 1926, 7.aprīlis, Nr.75, 1.lpp.; Baltijas valstis Eiropas politikā. *Brīvā Zeme*, 1926, 8.aprīlis, Nr. 76, 1.lpp.; Ziņas par franču diplomātijas nolūkiem Baltijas valstīs. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 24.aprīlis, Nr.90, 9.lpp.

¹⁰³⁸ MAE AD, Russie 702, P.36., 1927.g. 30.septembris, Politisko un tirdzniecības lietu departamenta nota par Latvijas sūtņa Francijā vizīti

¹⁰³⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 37.-39.lp., 1927.g. 30.septembris, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam par Francijas attiecībām ar PSRS

pārstāvja nomaiņas.¹⁰⁴⁰ Arī no Latvijas valdības puses līdz kreisās koalīcijas krišanai 13.decembrī sarunās ar PSRS konkrēts rezultāts panākts netika.

F.Cielēnu vairāk interesēja tirdzniecības līgums ar PSRS, kas veicinātu Latvijas ekonomikas un rūpniecības attīstību.¹⁰⁴¹ Francija apzinājās, ka sliktās finanšu situācijas dēļ tirdzniecības līgums ar PSRS, Latvijai bija nepieciešams.¹⁰⁴² 1927.gada nogalē pēc Latvijas – PSRS saimnieciskās sadarbības līguma parakstīšanas Francijas sabiedrībā un presē paustais viedoklis krasi atšķīrās no Francijas valdības oficiālajiem uzskatiem. Presē par Baltijas valstu politisko stāvokli tika publicēti izteikti negatīvi raksti. Latvija, noslēdzot līgumu ar PSRS, it kā kavējot Baltijas valstu (īpaši Latvijas - Igaunijas) saimniecisko tuvināšanos. Savukārt *Quai d'Orsay* oficiāli paustajā viedoklī nebija iekļauti nekādi iebildumi pret Latvijas – PSRS saimniecisko līgumu. Sarunās Ženēvā ar Francijas ārlietu ministru A.Briānu un Ž.Polu-Bonkūru F.Cielēns nesaņēma nekādu parakstītā līguma kritiku, abi franču politiķi drīzāk uzsvēra savu piekrišanu Latvijas politisku un saimniecisku attiecību izveidošanas centieniem ar PSRS. Līdzīgu informāciju Ārlietu ministrijai puda arī Francijas sūtnis Rīgā O.de Kastijons Senviktors.¹⁰⁴³ Kritika parādījās tikai Francijas ārlietu dienesta iekšējā sarakstē. Protams, vēlamāka bija ekonomiskā sadarbība ar Poliju – tā būtu pamatakmens vēlākai politiskajai sadarbībai.¹⁰⁴⁴

Decembrī V.Šūmanis tikās ar F.Bertelo un vēlreiz mēģināja noskaidrot Francijas valdības oficiālo viedokli. F.Bertelo tiešu atbildi nesniedza, tikai uzsvēra, ka Francijas valdībai nevarot būt nekādu iebildumu pret Latvijas – Padomju Savienības saprašanos, ja vien tā neietekmē Latvijas draudzību ar citiem kaimiņiem. Presē lasāmais vērtējums bija ļoti līdzīgs, tajā netika noraidītas Latvijas – PSRS sarunas kā tādas, pārmetumi attiecās uz Baltijas vienotības graušanu un saimniecisku priekšrocību došanu Padomju Savienībai. Arī franču senators Anrī de Žuvenēls, kas visu laiku bija labvēlīgi noskaņots pret Latviju, pārmeta Rīgai savas ekonomiskās neatkarības nodošanu PSRS rokās. V.Šūmanis secināja,

¹⁰⁴⁰ 1927.gada septembra sākumā Parīzes laikrakstos tika publicēta PSRS Komunistiskās partijas Centrālkomitejas opozīcijas deklarācija, kuru parakstījis bija arī Padomju Savienības vēstnieks Francijā Kristiāns Rakovskis. Deklarācija saturēja ieteikumu citu valstu karavīriem vērsties pret savu valstu valdībām kara gadījumā ar PSRS. Šī ziņa izsauca lielu neapmierinātību sabiedrībā un presē. Francijas valdība tika aicināta atzīt K.Rakovski par *persona non grata*, sabiedrība vēlējās panākt viņa atsaukšanu. LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 177.lp., 1927.g. 24.septembris, J.Feldmans ārlietu ministram F.Cielēnam

¹⁰⁴¹ MAE AD, Russie 700, P.151., 1927.g. 24.janvāris, P.Neiraka vēstule; Russie 702, P.103., 1928.g. 11.februāris, O. de Kastijona Senviktora telegramma *Quai d'Orsay*

¹⁰⁴² Turpat, Russie 701, P.69., 1927.g. 19.marts, Francijas ārlietu ministra vēstule sūtņiem Tallinā, Helsinkos, Prāgā, Kauņā un vēstniekiem Varšavā, Berlīnē un Londonā; Lettonie 7, P.28., 1927.g. 30.maijs, P.Neiraka vēstule A.Briānam

¹⁰⁴³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 5.-6.lp., 1927.g. 19.decembris, F.Cielēna atbilde V.Šūmanim

¹⁰⁴⁴ MAE AD, Russie 698, P.138., 1926.g. 7.maijs, Ž.Šartjē vēstule A.Briānam

ka Francija labprātāk redzētu Baltijas valstu vienotību attiecību kārtošanā ar Padomju Savienību.¹⁰⁴⁵

Pārmetumus par muitas atvieglojumu piešķiršanu PSRS uz tādām precēm, kas varētu interesēt arī Franciju (minerālūdens, porcelāns, auto un velo riepas, žāvēti augļi, rieksti, mandeles, parfimērija), Latvijas sūtnis Parīzē atspēkoja ar argumentu, ka muitas atvieglojumi nenozīmēja attiecīgo franču preču izspiešanu no tirgus – sakarā ar augsto pašizmaksu, PSRS ražojumi tāpat bija dārgāki par Francijas. Interese par Latvijas – PSRS tirdzniecības līgumu Parīzē bija īslaicīga – galvenā uzmanība tajā laikā tika pievērsta Lielbritānijas – Padomju Savienības attiecību pārtraukšanai un G.Čičerina sarunām ar G.Štrezemanu.¹⁰⁴⁶ Neskatoties uz Anglijas attiecību ar PSRS saasināšanos un laikrakstā *Le Matin* ievietoto A.de Žuvenēla ievadrakstu, kurā tika uzsvērtas vienas frontes nepieciešamība pret Padomju Savienību,¹⁰⁴⁷ Francijas ārpolitikas veidotāji nenoliedza patstāvīga politiskā virziena ieturēšanu attiecībās ar Maskavu, taču tajā pašā laikā Francijas valdība nevēlējās riskēt ar attiecību ar Angliju saasināšanos.¹⁰⁴⁸

Latvijas pārstāvi satrauca fakts, ka franču prese Latvijas – PSRS noslēgtā līguma tekstu bija ieguvusi neoficiālā ceļā, pirms tas tika izziņots.¹⁰⁴⁹ Francija baidījās, ka attiecībās ar Eiropu PSRS mērķis var sašķelt Eiropas lielvalstis un mazināt Tautu Savienības nozīmi, lai pēc tam realizētu atdalījušos apgabalu atpakaļ pievienošanu Padomju Savienībai.¹⁰⁵⁰ 1926.gada 5.maijā Francijas sūtnis Kauņā secināja, ka Padomju Savienībai tas bija izdevies: piedāvājuma apspriešana bija radījusi spriedzi Baltijas valstu starpā.¹⁰⁵¹ Neskatoties uz Francijas oficiālo viedokli, franču laikraksti saglabāja tendenci ievietot Latvijai nelabvēlīgus rakstus. Piemēram, agrāk pret Latvijas neatkarību pozitīvi noskaņotais Onorē Govēns bija sagatavojis laikrakstam *Journal des Débats* pārmetumu pilnu ievadrakstu. Prese atteicās ievietot Latvijas valdības sagatavotās pozitīvās un pārmetumus atspēkojošās publikācijas, kamēr „Latvija ar darbiem nebūtu pierādījusi savus labdabīgos nodomus un tādējādi tiktu izsvītrotā no aizdomīgo valstu kategorijas”. Latvijai pārmeta vienprātības zudumu ar Igauniju. Ja tik svarīgā ārpolitikas jautājumā kā sarunās par neuzbrukšanas līgumu ar PSRS nebija iespējams panākt vienprātību, tad Baltijas valstu tuvošanās ideja vēl nebija

¹⁰⁴⁵ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 2.lp., 1927.g. 28.decembris, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam; 7., 8.lp., 1927.g. 5.decembris, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam; Un traité soviéto-letton. *Journal des Débats*, 7 Juin 1927, No.157, P.6.; États Baltes. Un traité soviéto-letton. *Le Temps*, 8 Juin 1927, No. 24037, P.2.

¹⁰⁴⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 58., 59.lp., 1927.g. 11.jūnijs, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam

¹⁰⁴⁷ Jouvenel De, H. L'Internationale communiste serait sans danger si nous pouvions lui opposer le bloc européen. *Le Matin*, 3 Juin 1927, No. 15780, P.1.

¹⁰⁴⁸ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 62., 64.lp., 1927.g. 4.jūnijs, V.Šūmaņa konfidenciāls ziņojums

¹⁰⁴⁹ Turpat, 85.lp., 1927.g. 23.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam; Līguma teksts: Accord entre l'U.R.S.S. et le gouvernement de Lettonie. *Journal des Débats*, 23 Avril 1927, No. 112, P.1.

¹⁰⁵⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 88.-89.lp., 1927.g. 31.marts, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam

¹⁰⁵¹ MAE AD, Russie 698, P.121., 1926.g. 5.maijs, Francijas sūtņa Kauņā vēstule min. prezid. un ār. min

nobriedusi, un Latvija tādējādi varēja nonākt izolācijā.¹⁰⁵² Stāvoklis bija nepatīkams un radīja Latvijas ārpolitikai kaitīgas interpretācijas. To varēja uzlabot vai nu drīza neuzbrukšanas līguma noslēgšana, sarunu turpināšana kopā ar Igauniju vai sarunu pārtraukšana.¹⁰⁵³

Praktiski Francija vairījās darīt jebko, kas varētu kaitināt Padomju Savienību, tāpat kā tā vairījās pretoties PSRS noteiktajām tendencēm Eiropas austrumu daļā. Francijas Ārlietu ministrija nebija pret draudzīgu attiecību nodibināšanos starp Latviju un Padomju Savienību, bet Francijas prasība bija, lai Latvija nepagriež muguru Rietumeiropai un nepievienojas pret rietumu lielvalstīm vērstam blokam.¹⁰⁵⁴ V.Šūmanis iestājās pret Latvijas preses ieteikto ārpolitikas orientācijas straujo maiņu. Pēc Rietumeiropas valstu neapmierinātības ar Latvijas - Padomju Savienības attiecību uzlabošanas Latvijas padevīga nosvēršanās uz rietumiem un nupat kā nodibināto attiecību atstāšanu novārtā Rietumeiropā tiktu uztverta noraidoši. Tāpat arī šāda orientācijas maiņa pasliktinātu Rīgas attiecības ar austrumu kaimiņu. Rietumu uzticības un sakaru atjaunošanai bija nepieciešama stabilitāte attiecībās ar citām valstīm.¹⁰⁵⁵

Jāatzīmē, ka pēc sūtņa Parīzē novērojumiem, franči ļoti jūtīgi uzņēma notikumus Ziemeļaustrumeiropā. Franču sabiedrība ar lielām šaubām raudzījās uz ikvienu Latvijas ārējās politikas soli, kas tika cildināts vācu presē, neskatoties uz to, vai tas bija Vācijas oficiālais viedoklis, vai, nē.¹⁰⁵⁶ 1928.gada 30.aprīļa ziņojumā V.Šūmanis izteikti asi vērsās pret Latvijas ārpolitikas līdzšinējo kursu, konstatējot, ka nevis Rietumeiropa ir atsvešinājusies no Latvijas, bet otrādi – Latvija, noslēdzot tirdzniecības līgumu ar Padomju Savienību un dodot pēdējai lielas priekšrocības, ar savu rīcību ir attālinājusies no Rietumeiropas. Tajā laikā saimnieciskā politika nebija nošķirta no politiskajām interesēm.¹⁰⁵⁷ Izteikt šādus pārmetumus Latvijas valdībai V.Šūmani mudināja Francijas politiskajās aprindās izplatītie uzskati par krievu pārāk lielo ietekmi Latvijā. Otrs apstākļi bija saistīts ar Francijas gaidām no Baltijas valstīm. Līdz 1927.gada martam Francijā bija nostabilizējusies pārliecība, ka Baltijas valstis, izņemot Lietuvu, ir vienots bloks ar kopējām interesēm un apmēram līdzīgām attiecībām ar tuvākajiem kaimiņiem. Taču Latvijas separātās sarunas ar Padomju Savienību šo pārliecību sagrāva un Francijā izplatījās informācija par Baltijas valstu iekšējām nesaskaņām. To veicināja Igaunijas skaļi izteiktā

¹⁰⁵² LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 100.lp., 1927.g. 9.marts, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam

¹⁰⁵³ Turpat, 90.lp., 1927.g. 31.marts, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam; 98.lp., 1927.g. 14.marts, V.Šūmaņa konfidenciālais ziņojums F.Cielēnam

¹⁰⁵⁴ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 251.lp., 1928.g. 30.aprīlī, V.Šūmaņa slepenais ziņojums ār.l.min. A.Balodim

¹⁰⁵⁵ Turpat, 250.lp.

¹⁰⁵⁶ Turpat, 248.lp.

¹⁰⁵⁷ Turpat, 245.-248.lp., 1928.g. 30.aprīlī, V.Šūmaņa slepenais ziņojums ār.l.min. A.Balodim

nepatika pret Latvijas ārpolitikas nodomiem, ko pārpublicēja franču laikraksti. Nepatiku pret Latviju 1928.gada pavasarī sekmēja arī bijušā ārlietu ministra aktualizētā ideja par Baltijas Lokarno, no kuras bija izslēgta Polija. Tas veicināja vismaz neoficiālu Latvijas ierindošanu šaubīgo valstu vidū. V.Šūmanis pārmeta ārlietu ministram A.Balodim Polijas starptautiskā stāvokļa nenovērtēšanu un aizrādīja, ka pēdējos gados Polijas ietekme bija palielinājusies.¹⁰⁵⁸

Latvijas diplomātiskajās aprindās pieauga neiecietība pret Francijas izturēšanos. Kad 1928.gada 6.februārī Francija un Ziemeļamerikas Savienotās Valstis, nevarot vienoties par Vašingtonas piedāvātā kara nosodīšanas līguma saturu, parakstīja aktu par arbitrāžas līguma pagarināšanu, Latvija centās atrast pretrunas Francijas agrākos pārmetumos un reālajā rīcībā. Latviju šo sarunu sakarā interesēja Francijas izturēšanās pret Tautu Savienību, sūtnis īpaši atzīmēja Francijas atteikumu Amerikai un tās nevēlēšanos iekļauties tādu līgumu sistēmā, kas nesaskanētu ar Tautu Savienības prasībām. Rezultātā Latvijas valdība secināja, ka Francijas iepriekšējie pārmetumi Latvijai mēģinājumā noslēgt ar Padomju Savienību neuzbrukšanas līgumu, nebija pret Rīgu vērsta kampaņa, bet gan saskanēja ar Francijas ārpolitikas pamatmotīviem.¹⁰⁵⁹

Francijas – PSRS attiecību iespajds uz Latvijas ārpolitiku 20.gadu otrajā pusē.

Sakarā ar Francijas – PSRS sarunām 1926.gada vasarā Latvijas pārstāvju vidū aktualizējās jautājums par bijušās Krievijas parādiem un to daļas attiecināšanu uz Latviju. Anglijas finanšu ministrs Vinstons Čērčils ieņēma Latvijai labvēlīgu nostāju, deklarējot, ka nav nekādu dokumentu, kas pamatotu Francijas prasības.¹⁰⁶⁰ Francijas – PSRS sarunas, kas ilga no 1926.gada 25.februāra līdz jūnijam arī nedeļa nekādus pozitīvus rezultātus. Tā kā sarunas noritēja slepeni, Latvijas diplomāti to laikā nevarēja izrādīt nekādu interesi un uzstādīt Francijai savas prasības. Sarunu pārtraukšanas iemesls bija nespēja rast risinājumu agrākās Krievijas parādu jautājumam, kā arī prasībai par atlīdzību izmaksām Francijas pilsoņiem, kas bija cietuši sociālās revolūcijas laikā Krievijā. Franču delegācijas oficiālajā memorandā, kas tika iesniegta PSRS delegācijai, tika skarts arī jautājums par parādu daļas (25%) pieprasīšanu no jaunajām Austrumeiropas valstīm.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁸ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 245.-248.lp., 1928.g. 30.aprīlī, V.Šūmaņa slepenais ziņojums ārlietu ministram A.Balodim

¹⁰⁵⁹ Turpat, 2574.f., 4.apr., 3159.l., 8., 9., 10.lp., 1928.g. 7.februāris, V.Šūmanis ārlietu ministram A.Balodim

¹⁰⁶⁰ Turpat, 1829.l., 294.-297.lp., 1926.g. 12.jūlijs, J.Feldmans ārlietu ministram K.Ulmanim; 413.lp., 1926.g. 27.oktobris, J.Feldmans ārlietu ministram K.Ulmanim; 2575.f., 7.apr., 2759.l., 38.lp., pārskats par Parīzes sūtniecības darbību 1926.g.; Rudzītis T. Latvijas saimniecisko attiecību nokārtošana ar SSSR. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 13.augusts, Nr. 178, 1.-2.lpp.; B. Vai iespējama saimniecisko sakaru attīstīšana ar Krieviju? *Jaunākās Ziņas*, 1926, 16.augusts, Nr. 180, 1.lpp.; Baltijas valstīm nav jāmaksā Krievijas parādi. *Brīvā Zeme*, 1926, 21.jūlijs, Nr.158, 1.lpp.

¹⁰⁶¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2759.l., 37.lp., pārskats par Parīzes sūtniecības darbību 1926.g.

1927.gada sākumā bija vērojamas atšķirības starp Latvijas un Igaunijas priekšstatiem par sarunu gaitu. Ja K.Pusta uzskatīja, ka Baltijas valstīm nav iemesla baidīties no nelabvēlīgām sekām, tad V.Šūmanis bija pārliecināts, ka franči izmantos jebkādu līdzekļu parādu atgūšanai. Latvijas vienīgā taktika bija intereses neizrādīšana un jebkādas rīcības iepriekšēja saskaņošana ar citām ieinteresētajām valstīm. Turklāt Latvijai par labu spēlēja fakts, ka parāda lielākā daļa būtu jāuzņemas Polijai, kas bija Francijas sabiedrotā. Pastāvēja cerības, ka Polija izmantos savu ietekmi Parīzē, lai atbrīvotos no eventuālām parādu saistībām.¹⁰⁶² Tādā gadījumā arī Latvijai sava parāda daļa nebūtu jāmaksā. Lai gan Latvijas valdību interesēja sarunu gaita, tās sūtnis Parīzē (tāpat kā Igaunijas pārstāvis) centās neizrādīt interesi par minētām sarunām un informāciju iegūt, izmantojot personīgo paziņu loku. Bija konstatējama abu minēto valstu sūtnu cieša sadarbība informācijas apmaiņā. Turklāt bija novērojama Francijas oficiālo aprindu noslēgtība parādu jautājumā; informācija citu valstu pārstāvjiem tika izpausta negribīgi. Ņemot vērā to, ka sarunas notika bez jauno valstu iesaistīšanas, Latvijā pastāvēja cerības noraidīt eventuālās prasības, aizbildinoties ar valsts neiekleļaušanu sarunu procesā.¹⁰⁶³

1927.gada jūnijā pēc gandrīz 3 gadu darbības Maskavā, neko nerasniedzis, Francijā atgriezās vēstnieks Ž.Erbets. Viņš deklarēja, ka pašreizējā stāvoklī nav vērts atgriezties Padomju Savienībā un turpināt darbu. Vienīgi senators A.de Monzī, kas aktīvi aizstāvēja Francijas – PSRS tuvināšanos, atzina, ka Eiropā nebūs miers, kamēr netiks nokārtotas attiecības ar PSRS.¹⁰⁶⁴ Viņš bija viens no radikālākajiem franču sociālistu partijas vadītājiem un 1922.gadā piedāvāja uz Lietuvas rēķina realizēt Francijas, Polijas un PSRS izlīguma projektu. Tā kā viņaprāt Lietuvas pastāvēšana nebija nepieciešama, tad Polija apmaiņā pret Besarābiju un Galīciju saņemtu Lietuvas teritoriju. Savukārt Besarābiju un Galīciju iegūtu PSRS.¹⁰⁶⁵

Francijas attieksme pret Latvijai piedāvāto Maskavas protokolu. Francijas ārlietu ministrs A.Briāns 1927.gada aprīlī ierosināja ASV noslēgt divpusēju līgumu, kas būtu vērsts pret kara izmantošanu nacionālās politikas realizācijā. Tā paša gada decembrī ASV valsts sekretārs Frenks Kellogs piekrita Francijas projektam un ierosināja noslēgt daudzpusēju līgumu, kas tika piedāvāts arī Lielbritānijai, Vācijai, Itālijai, Japānai u.c. valstīm. 28.augustā Latvijas Ministru kabinets nolēma pievienoties Briāna – Kelloga pakam¹⁰⁶⁶, taču pakta

¹⁰⁶² LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 126., 127.lp., 1927.g. 21.janvāris, J.Feldmaņa ziņojums no Parīzes par franču – krievu sarunām

¹⁰⁶³ Turpat, 124., 125.lp., 1927.g. 21.janvāris, J.Feldmaņa konfidenciālais ziņojums F.Cielēnam

¹⁰⁶⁴ Turpat, 44., 45.lp., 1927.g. 11.jūnijs, V.Šūmaņa slepenais ziņojums

¹⁰⁶⁵ Keruss, J. PSRS politiskie mērķi Baltijā un neuzbrukšanas līgumu piedāvājumi... 22.lp.

¹⁰⁶⁶ Briāna – Kelloga pakts nosaukts tā ierosinātāju – ASV valsts sekretāra F.Keloga un Francijas ārlietu ministra A.Briāna – vārdā. Pakts tika parakstīts 1928.gada 27.augustā Parīzē

stāšanos spēkā aizkavēja ratifikācijas vilcināšana no lielvalstu puses.¹⁰⁶⁷ Sarunas par līguma noslēgšanu ievilkās. 1928.gada 27.augustā to parakstīja 15 valstis, pakts stājās spēkā tikai 1929.gada 24.jūlijā.¹⁰⁶⁸ Latvija Briāna – Kelloga paktam reāli pievienojās tikai 1929.gada 23.jūlijā, kad paktu bija ratificējušas visas parakstītājvalstis.¹⁰⁶⁹

Pirmo reizi plašāk par Briāna – Kelloga paktu Latvijas sūtnis Parīzē rakstīja 1928.gada 13.jūlija ziņojumā, ar bažām uzsverot informāciju, ka sagatavošanā esošais Kelloga līgums līdzīgi Lokarno līgumiem būs pieejams tikai atsevišķām valstīm. V.Šūmani uztrauca Francijas vēlme, lai līgumu obligāti paraksta Rumānija un Dienvidslāvija, kam savā laikā nebija iespēja pievienoties Lokarno līgumiem, un iespējama Latvijas izslēgšana no līguma. Sūtnis uzskatīja, ka šāda notikumu gaita vairotu Latvijas izolētības sajūtu no garantiju un drošības jautājumiem, turpinātos valstu sadalīšana kategorijās un dažas valstis tiktu atstātas likteņa varā. Francijas Ārlietu ministrijas direktors Šarls Korbēns centās nomierināt Latvijas pārstāvi un uzsvēra, ka Briāna – Kelloga līgums būs vispārīgs akts un ikviena valsts, tai skaitā Latvija, vēlāk varēs tam pievienoties.¹⁰⁷⁰ Līguma sākotnējā modelī nebija paredzēta Padomju Savienības uzaicināšana, jo Amerikas Savienotās Valstis nebija atzinušas PSRS valdību. Arī tas nepatika Latvijas sūtnim Parīzē, jo tādējādi Padomju Savienību nebija iespējams piesaistīt līguma nosacījumiem. Francijas pārstāvis bija pārliecināts, ka Latvijas stāvokli šāda situācija nepasliktinās, jo Parīze bija īpaši strādājusī pie jaunā līguma saskaņošanas ar Tautu Savienības statūtiem, kuru jaunais pakts nedrīkstēja ierobežot. Ja notiktu Padomju Savienības uzbrukums, Latvijai kā Briāna – Kelloga pakta parakstījušai valstij Tautu Savienības pakta noteikumi būtu noteicošie. Turklāt Š.Korbēns uzsvēra vēl vienu projektētā līguma plusu: Padomju Savienība atturēsies no uzbrukuma valstu grupai, kura būs vienota līgumā ar ASV.¹⁰⁷¹

Pakta sagatavošanas gaitā Latvijas Ārlietu ministrijas pārstāvji secināja, ka Briāna – Kelloga pakts nedos papildus garantijas. Tomēr, kā to uzsvēra Rietumu nodaļas vadītājs

¹⁰⁶⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3158.l., 210.lp., 1928.g. 14.augusts, L.Ēķis Londonā ārlietu ministram A.Balodim; 3083.l., 208.lp., 1928.g. 1.novembris, Valsts kancelejas paziņojums Ārlietu ministrijai; Vai Latvija pievienosies. *Jaunākās Ziņas*, 1928, 2.augusts, Nr.171, 3.lpp.; Kelloga pretkara pakta paraksts tikai 15 valstis. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 9.augusts, Nr.177, 11.lpp.; Latvijas un Igaunijas ārlietu ministru apspriedes. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 17.augusts, Nr.184, 7.lpp.

¹⁰⁶⁸ Līdz 1933.gadam paktu bija parakstījušas jau 62 valstis. Feldmanis, I. Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzīšana un ārpolitikas darbības galvenie virzieni... 42.lp.; Likums par Latvijas Republikas pievienošanu 1928.gada 27.augustā Parīzē parakstītam līgumam par kara pielietošanas nosodīšanu un atsacīšanos no tā starptautisko strīdu izšķiršanā. *Valdības Vēstnesis*, 1929, 14.februāris, Nr.37, 1.-3.lpp.

¹⁰⁶⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3665.l., 10.lp., 1929.g. 11.februāris, sūtnis Itālijā ārlietu ministram A.Balodim; par pievienošanās kārtību skatīt: LVVA, 2574.f., 4.apr., 3083.l., 37.-40.lp., 1929.g. 26.jūlijs, ģenerālkonsuls Ņujorkā ārlietu min. A.Balodim; LR III Saeimas II sesijas 7.sēde, 1929.g. 12.februāris. *Latvijas Republikas III Saeimas stenogrammas*. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1929. 271.-273., 433.-444.sleja; Latvija – otrā. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 28.februāris, Nr.48, 16.lpp.; Ļitvinova protokols stājas spēkā. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 6.marts, Nr.53, 16.lpp.; Jaunākās ziņas. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 24.jūlijs, Nr.163, 7.lpp.

¹⁰⁷⁰ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 221., 222.lp., 1928.g. 13.jūlijs, sūtņa Parīzē ziņojums ārlietu min. A.Balodim

¹⁰⁷¹ Turpat.

P.Oliņš, Kelloga pakts, ja tas noliedz karu kā nacionālās politikas līdzekli, raugoties no starptautiskā miera nodrošināšanas viedokļa, bija nesalīdzināmi pārāks par Tautu Savienības statūtiem, kuros ar zināmiem nosacījumiem bija paredzēta kara izmantošana nacionālās politikas realizācijā. Pēc Latvijas valdības uzskatiem paktam bija divi būtiski mīnusi. Tas neparedzēja bruņota spēka pielietošanu sankciju nolūkos, lai nodrošinātu tautu kopīgu lēmumu pildīšanu, un neparedzēja starptautiskas arbitrāžas obligātu iesaistīšanos konfliktu risināšanā, līdz ar to izslēdzot armiju iesaistīšanos. Šajā ziņā Tautu Savienības statūti ar savām daudzajām nepilnībām bija pārāki.¹⁰⁷² Lai gan Ārlietu ministrijas darbinieki iekšējā sarakstē kritizēja Briāna – Kelloga pakta lietderību, plašākā sabiedrībā izteiktā un presē publicētā informācija par paktu nebija viennozīmīgi negatīva, tikai atsevišķu laikrakstu speciālkorespondenti izteicās noraidoši.¹⁰⁷³ Neskatoties uz kritiku, sekojot lielvalstu nostājai, Latvija pievienojās paktam. Tajā pašā laikā miera nodrošināšanai, *status quo* saglabāšanai un Latvijas valsts suverenitātes uzturēšanai valdības pārstāvji centās izvirzīt jautājumu par starptautiskās arbitrāžas un sankciju nepieciešamību.¹⁰⁷⁴

1928.gada 29.decembrī M.Ļitvinovs piedāvāja Polijai parakstīt paktu, kas paredzēja, ka minēto valstu attiecībās Briāna – Kelloga pakts par atteikšanos no kara kā starptautisku konfliktu noregulēšanas līdzekļa stājas spēkā pirms termiņa.¹⁰⁷⁵ Kaut gan Polija piekrita PSRS ierosinājumam, Francija sākotnēji uz M.Ļitvinova priekšlikumu raudzījās ar aizdomām un zināmām rūpēm, mēģinot izprast šāda priekšlikuma motīvus. Francija uzskatīja, ka PSRS šādu soli spēra propagandas nolūkos, lai manifestētu Padomju Savienības miermīlību, vai arī ar mērķi nostādīt Poliju neveiklā situācijā, jo priekšlikums drīz tika nosūtīts arī Lietuvai. Nebija izslēgta iespēja, ka PSRS un Lietuva bija iepriekš vienojušās. Sākotnēji franču politiķi deklarēja, ka priekšlikums ir lieks, jo nedod nekā jauna, un turklāt tas nāk ar novēlošanos, jo nevarēja paātrināt pakta spēkā stāšanos.¹⁰⁷⁶ Taču, izanalizējot un pārbaudot PSRS piedāvājumu no formālā juridiskā un arī politiskā viedokļa, Francijas pārstāvji neatrada nekādus iebildumus.¹⁰⁷⁷ Francija saprata, ka Latvijai, pēc

¹⁰⁷² LVVA, 2574.f., 4.apr., 3083.l., 216.-217.lp., 1928.g. 11.augusts, Rietumu nodaļas vadītāja P.Oliņa memorands ārlietu ministram par Kelloga paktu

¹⁰⁷³ Turpat, 218.lp.; 3158.l., 210.lp., 1928.g. 14.augusts, L.Ēķis Londonā ārlietu ministram A.Balodim; Kelloga pretkara pakts kritikas krustuguņos. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 21.jūlijs, Nr.161, 10.lpp.; Arenstams, Arveds. Aizliegtais karš. *Jaunākās Ziņas*, 1928, 10.augusts, Nr.178, 6.lpp.

¹⁰⁷⁴ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3083.l., 218.-219.lp., 1928.g. 11.augusts, Rietumu nodaļas vadītāja P.Oliņa memorands ārlietu ministram par Kelloga paktu

¹⁰⁷⁵ MAE AD, Russie 311, P.6., 1928.g. 29.decembris, Ž.Erbeta telegramma *Quai d'Orsay*; Feldmanis, I. Versaļas sistēma un jaunās nacionālās valstis... 6.lpp.

¹⁰⁷⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3083.l., 170.-171.lp., 1929.g. 9.janvāris, V.Šūmaņa konfidenciālais ziņojums A.Balodim; MAE AD, Russie 311, P.47., avīzraksts, kas pārpublicēts nezināmā franču laikrakstā no *Times*: Polija labvēlīgi skatās uz līgumu ar PSRS par Briāna-Kelloga pakta priekšlaicīgu stāšanos spēkā; P.62., 1929.gada 6.janvāris, Ž.Erbeta telegramma *Quai d'Orsay*

¹⁰⁷⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 206.-207.lp., 1929.g. 9.janvāris, V.Šūmaņa konfidenciālais ziņojums; 2574.f., 4.apr., 3083.l., 91.lp., 1929.g. 9.februāris, Frīdrihs Vesmanis ārlietu ministram A.Balodim; MAE AD, Russie

priekšlikuma saņemšanas, nebūs iespējams PSRS ierosinājumu noraidīt, ja vien tajā brīdī lielvalstis būs paktu ratificējušas.¹⁰⁷⁸ Ž.Erbets, Francijas vēstnieks Padomju Savienībā, 1929.gada 11.janvārī darīja zināmu Latvijas sūtnim Maskavā, ka Francija neiebilst pret padomju ierosinājumu.¹⁰⁷⁹ Francija vēlējās, lai priekšlikums attiektos ne tikai uz Poliju un Lietuvu, bet arī pārējām Austrumbaltijas mazajām valstīm, un lai protokola parakstīšana un ratifikācijas dokumentu apmaiņa notiktu vienā dienā. Turklāt Polijai, Somijai un Baltijas valstīm būtu jāsaskaņo sava rīcība.¹⁰⁸⁰

Daļa *Jaunāko Ziņu* korespondentu viennozīmīgi iestājās par Briāna – Kelloga pakta pieņemšanu. Viņi uzsvēra, ka līguma par Briāna – Kelloga pakta priekšlaicīgu stāšanos spēkā parakstīšana varēja būt noderīga, ja nākotnē Rietumu lielvalstis anulētu pašu paktu.¹⁰⁸¹ Taču vairākos *Jaunāko Ziņu* rakstos bija secināts, ka M.Ļitvinova piedāvātais protokols Latvijai neko jaunu nedos, žurnālisti ieteica novilcināt jautājuma izlemšanu par PSRS piedāvāto protokolu un mierīgi sagaidīt, kamēr lielvalstis būs ratificējušas Briāna – Kelloga paktu.¹⁰⁸² Laikrakstu viedoklis un Latvijas un Igaunijas ārlietu ministru kopīgā deklarācija pēc apspriedes Rīgā radīja Polijā īslaicīgas bažas, ka Latvija varētu neparakstīt M.Ļitvinova protokolu kopā ar Poliju un Rumāniju. Latvijai nācās uzklaut pārmetumus par ārpolitisko nenoteiktību.¹⁰⁸³ 1929.gada 8.februārī Saeimas Ārlietu komisija nolēma paktu pieņemt, 5.martā to ratificēja.¹⁰⁸⁴ Francijā M.Ļitvinova protokola parakstīšana atstāja nomierinošu iespaidu. Lai gan Francijas – Polijas aliance neattiecās uz PSRS, franči jutās morāli saistīti ar Polijas – Padomju Savienības attiecību attīstības gaitu.¹⁰⁸⁵ Maskavas

311, P.11., 1928.g. 30.decembris, Ž.Erbeta telegramma *Quai d'Orsay*; P.97., 1929.g. 9.janvāris, *Quai d'Orsay* nota sūtnim (nav norādīts, kuram)

¹⁰⁷⁸ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 207.lp., 1929.g. 9.janvāris, V.Šumaņa konfidencialais ziņojums

¹⁰⁷⁹ Varšlavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā...* 257.lp.

¹⁰⁸⁰ MAE AD, Russie 311, P.113., 1929.g. 10.janvāris, Francijas ārlietu ministra telegramma diplomātišķiem pārstāvjiem Varšavā, Rīgā, Tallinā, Londonā u.c. valstīs; P.142., 1929.g. 12.janvāris, Francijas ārlietu ministra telegramma vēstniecībai Varšavā

¹⁰⁸¹ Kelloga pakts. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 17.janvāris, Nr.14, 10.lpp.

¹⁰⁸² Ļitvinova priekšlikumam sliktas izredzes. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 8.janvāris, Nr.6, 14.lpp.; Kelloga pakts un Ļitvinova protokols. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 10.janvāris, Nr.8, 1.lpp.; Ļitvinovs vai Kellogs? *Jaunākās Ziņas*, 1929, 11.janvāris, Nr.9, 1.lpp.

¹⁰⁸³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3668.l., 2.-3.lp., 1929.g. aprīlis, Baltijas valstu nodaļas ziņojums, sast. V.Munters; 3083.l., 85.-87.lp., 1929.g. 15.februāris, sūtņa Polijā M.Nukša ziņojums ār.l.min. A.Balodim; LR III Saeimas II sesijas 6.sēde, 1929.g. 8.februāris. *Latvijas Republikas III Saeimas stenogrammas*. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1929. 234.sleja; LR III Saeimas II sesijas 7.sēde. 1929.g. 12.februāris. *Latvijas Republikas III Saeimas stenogrammas*. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1929. 271.-273.sleja; Polija paraksta Amerikas spiediena dēļ? *Jaunākās Ziņas*, 1929, 7.februāris, Nr.31, 14.lpp.; Kāpēc Latvija paraksta. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 9.februāris, Nr.33, 8.lpp.; Rīt Saeimā ratificēs Kelloga paktu. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 11.februāris, Nr.34, 9.lpp.

¹⁰⁸⁴ Saeimas ārlietu komisija nolēmusi, ka Ļitvinova protokols jāparaksta. *Latvijas Kareivis*, 1929, 9. februāris, Nr.33, 1.lp.; NN. Ļitvinova protokols parakstīts. *Latvijas Kareivis*, 1929, 2. februāris, Nr.35, 1.lp.; MAE AD, Russie 312, P.179., 1929.gada 9.februāris, O. de Kastijona Senviktora telegramma *Quai d'Orsay*

¹⁰⁸⁵ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 188.lp., 1929.g. 25.marts, V.Šumaņa ziņojums ār.l.min. A.Balodim

protokols starp PSRS, Poliju, Latviju, Igauniju un Rumāniju, kam nedaudz vēlāk pievienojās arī Lietuva, ārēji stabilizēja stāvokli Austrumeiropā.¹⁰⁸⁶

4.5. Izmaiņas Francijas Ziemeļaustrumeiropas alianšu politikā

Somu vēsturnieks K.Hovi uzskata, ka 20.gadu vidū Francijas austrumu alianšu politikā notika fundamentālas pārmaiņas. Tās bija pamatīgākas kā pārkārtojumi, kurus atnestu tikai valdības un ārpolitiskās orientācijas izmaiņas pēc 1924.gada maija vēlēšanām.¹⁰⁸⁷ Turklāt vēsturnieks notikumus nesaista ar Lokarno līgumu noslēgšanu. K.Hovi to nosaucis par mentalitātes maiņu¹⁰⁸⁸ un atzīmējis, ka francūzis Ž.Sutū ir ievērojis izmaiņas, bet uzskatījis tās par 1924.gada maija vēlēšanu rezultātu, savukārt poļu vēsturnieks P.Vandičs tās interpretē šauri, koncentrējoties uz Francijas – Polijas politiskām saitēm.¹⁰⁸⁹ Kaut gan K.Hovi noliedz Lokarno līguma ietekmi uz Francijas Austrumeiropas politikas izmaiņām, par Francijas intereses samazināšanos par Baltijas valstīm līdz ar Reinas garantiju pakta sarunām liecina fakts, ka 1925.gadā nebija fiksēta neviena franču kuģu vizīte Baltijas jūrā. Francijas valdība gan argumentēja to ar līdzekļu trūkumu, uzsverot, ka vizītes atjaunosies līdz ar valsts budžeta jautājumu stabilizēšanos.¹⁰⁹⁰

Izmaiņas sakrita ar fundamentālu Francijas ekonomisko un militāro krīzi. Spēka politikas pieeja Vācijas problēmai bija izrādījusies neefektīva, bija nepieciešami jauni risinājumi. Kļuva skaidrs, ka Francijas rīcībā esošie resursi nav samērojami ar Vācijas iespējām. Turklāt sadarbība ar Vāciju Francijai likās ekonomiski izdevīga. Tā visa rezultātā Francija atteicās no pretošanās Vācijai. Viena no pirmajām mentalitātes izmaiņas pazīmēm bija Francijas alianšu politikas rakstura maiņa.¹⁰⁹¹ Reāli šī mentalitātes maiņa, kas noveda Franciju līdz pilnīgai Austrumeiropas pamešanai likteņa varā Otrā pasaules kara laikā, sākās jau 1924.gadā un nenozīmēja intereses par Austrumeiropu momentālu zudumu. Tā notika lēni, un iepriekšējās ārpolitikas pazīmes saglabājās vēl ilgāku laiku. K.Hovi uzskata, ka L.Bartū laikā no 1932. līdz 1934.gadam bija novērojams pat īss aktīvas austrumu alianšu politikas posms.¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁶ Feldmanis, I. Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzīšana un ārpolitikas darbības galvenie virzieni... 42.lp.

¹⁰⁸⁷ Hovi, K. The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality... P.93.

¹⁰⁸⁸ Atsaucoties uz vēsturnieku Lisjēnu Fevru, kas mentalitātes maiņu saprata kā sabiedrības atbildi uz ārējās pasaules draudiem un izaicinājumiem

¹⁰⁸⁹ Hovi, K. The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality... P.93.

¹⁰⁹⁰ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2758.l., 28.lp., 1925.g. 4.septembris, M.Valters par Francijas un Anglijas izturēšanos pret Baltijas valstīm

¹⁰⁹¹ Hovi, K. The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality... P.97.

¹⁰⁹² Turpat.

No 1924.gada novērojama Francijas attieksmes atvēršanās pret Poliju.¹⁰⁹³ Pārmaiņu process 1924.gada sākumā izpaudās kā Francijas ārpolitikas veidotāju nevēlēšanās uzņemties nekādas saistības Austrumeiropas lokālo konfliktu risināšanā. Ja pirmās Francijas noslēgtās alianses bija izteikti militāri un politiski līgumi, kuru noslēgšanas pamatā bija senas bailes no Vācijas, tad 20.gadu vidū notika skaidri redzamas izmaiņas. Francijas noslēgtais līgums ar Čehoslovākiju un plānotie līgumi ar Rumāniju un Dienvidslāviju bija ierobežotāki, tajos nebija iekļauti iepriekšējo militāro līgumu noteikumi, kas stājās spēkā automātiski. Atšķirībā no iepriekšējiem vēlākie līgumi bija alianses un draudzības līgumi, kuros bija uzsvērtā politiskā sadarbība Tautu Savienības ietvaros. Francija vēlējās centrālajā un austrumu Eiropā izveidot viendabīgu politisko grupējumu, kurā Polija un Mazā Antante veidotu vienotu barjeru. Neskatoties uz izmaiņām, arī jaunā alianšu politika atstāja iespēju ciešākai sadarbībai. Savienības un draudzības līgumus papildināja slepena vēstuļu apmaiņa par ģenerālštābu sastrādāšanos.¹⁰⁹⁴ Vērtējot Francijas jaunus līgumus, daži pat izteicās, ka Francijā nostiprinājās apziņa, ka tā zaudē savu līdzšinējo faktisko hegemoniju Eiropā, kuru tā bija nodibinājusi kopā ar jaunajām valstīm.¹⁰⁹⁵ Vācija nopietni vēlējās saprasties ar Franciju, un arī franču sabiedrība arvien vairāk noskaņojās par labu attiecību nodibināšanu.¹⁰⁹⁶

Francijas izveidotā paktu un līgumu sistēma ar valstīm Eiropas austrumos bija iekšēji vāja. Lai arī Francija to radīja līdz 1917.gadam pastāvējušās franču – krievu alianses vietā, izpildīt tās funkcijas un sniegt iepriekšējo stabilitāti tā nespēja.¹⁰⁹⁷ Neskatoties uz to, ka Francijas veidotajā divpusējo savienību tīklā neietilpa Latvija un pārējās jaunās valstis, Baltijas valstis skatījās uz Franciju kā spēlētāju, kuras interesēs ir *status quo* saglabāšana. Kā secinājis vēsturnieks I.Feldmanis, *franču faktoram* (tāpat kā angļu) bija neapšaubāma nozīme Igaunijas, Latvijas un Lietuvas neatkarības nodrošināšanā. Bieži vien šī faktora ietekme bija visai pakārtota un Baltijas valstu reālo drošību nereti noteica citi apstākļi. 20.gados, piemēram, šo valstu stāvokli pret PSRS tīkojumiem stabilizēja vācu un poļu antagonisms un Veimāras republikas ekonomiskās intereses.¹⁰⁹⁸

Šajā laikā bija mainījusies arī Latvijas ārpolitika. Ja 20.gadu pirmajā pusē dominēja *vertikālā līnija*, kas noveda 1923.gada 1.novembrī pie līguma parakstīšanas par aizsardzības savienību starp Latviju un Igauniju, tad nespēja izveidot spēcīgu Baltijas savienību un

¹⁰⁹³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 376.l., 121.lp., bez datuma (apmēram 1924.g. sākums), O.Voita konfidenciālais ziņojums no Vācijas

¹⁰⁹⁴ Hovi, K. The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality... P.97.

¹⁰⁹⁵ Grīns, A. Vienotā Eiropa. *Rīgas Ziņas*, 1925, 19.oktobris, Nr. 235, 2.lpp.

¹⁰⁹⁶ LVVA, 2574.f., 4.apr., 376.l., 201.lp., 1924.gada 5.marts, O.Voita ziņojums no Berlīnes ār.l.min. L.Sējam

¹⁰⁹⁷ Wandycz, P. *France and Her Eastern Allies...* P.363., 367.; Feldmanis, I. Versaļas sistēma un jaunās nacionālās valstis... 5.lpp.

¹⁰⁹⁸ Feldmanis, I. Versaļas sistēma un jaunās nacionālās valstis... 5.lpp.

Vācijas un PSRS nostāja pret Baltijas valstu tuvināšanās mēģinājumiem ietekmēja Latvijas ārpolitikas pārmaiņas: 1925.gadā *vertikālo līniju* sāka aizstāt *horizontālā līnija*, t.i., mēģinājumi rast *modus vivendi*¹⁰⁹⁹ ar Vāciju un PSRS, lai palielinātu drošību Baltijas valstīs un visā Austrumeiropas reģionā.¹¹⁰⁰ 1925.gada janvārī notika Helsinku konference. Pēc tam, kad 1924.gada decembrī bija noticis komunistu apvērsuma mēģinājums Igaunijā, varēja domāt, ka šīs konferences norise būs mērķtiecīgāka un tās rezultāti reālāki. Konferences gaitā atklājās, ka komunisma draudi nespēj apvienot Baltijas valstis un Poliju. Priekšplānā izvirzītās valstu personīgās intereses sadarbību padarīja par neiespējamu. Baltijas valstis biedēja Vācijas un Padomju Savienības izteiktā neapmierinātība ar to sadarbības mēģinājumiem ar Poliju.¹¹⁰¹ Turklāt Latvija nevēlējās nonākt pārāk lielā Polijas ietekmē.¹¹⁰²

Pirms Helsinku konferences Francija izteica savu atbalstu Baltijas valstu apvienošanās idejai. 1925.gada 12.janvārī Igaunijas sūtnis Francijā rakstīja, ka Francija vēloties Somijas pievienošanos Varšavas līgumam. Ja tas nebūtu iespējams, tad lai Igaunija, Latvija, Polija apvienotos savienībā.¹¹⁰³ 1925.gada 13.janvārī Latvijas sūtnis Francijā M.Valters ziņoja Z.Meierovicam par sarunu ar Francijas ārlietu ministru. Viņš uzsvēra, ka *Quai d'Orsay* esot ieinteresēta, lai starp Latviju, Poliju un Igauniju tiktu panākta saprašanās, un cerot uz panākumiem. Francija interesējās arī par Somijas pievienošanos minētajām valstīm un cerēja, ka apspriedes rezultātos neizpaudīsies kādas jaunas nesaskaņas dalībvalstu starpā un iznākums nebūtu sliktāks kā agrākās konferencēs.¹¹⁰⁴ Francijai nepatika Latvijas un Polijas nespēja vienoties virknē jautājumu, tai skaitā Ilūkstes apriņķa sešu pagastu un agrārreformas lietās, tāpēc tā ieteica Latvijas valdībai izturēties draudzīgāk pret Poliju.¹¹⁰⁵ Turklāt pirms 1925.gada Helsinku konferences¹¹⁰⁶ Francijas nostāja pret militāras savienības izveidošanu Austrumeiropā vairs nebija tik kategoriska kā iepriekš. Iespējams tāpēc, ka divdesmito gadu otrajā pusē Ziemeļaustrumeiropas valstu sarunas vairs

¹⁰⁹⁹ *Modus vivendi* – latīņu valodas izteiciens, *modus* nozīmē ceļš, *vivendi* – dzīves veids. Noteikumi, kas dod iespēju nodibināt, kaut arī uz neilgu laiku, normālas attiecības starp divām pretimstāvošām pusēm

¹¹⁰⁰ Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 11.lpp.; Feldmanis, I. „Horizontālā līnija” Latvijas ārpolitikā: 1925-1932. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2010, Nr. 2/3, 91.lpp.

¹¹⁰¹ Cielēns, F. *Laikmetu maiņa: atmiņas un atziņas*. II sējums... 338.lpp.

¹¹⁰² Poļu – krievu neitralitātes līgums? *Jaunākās Ziņas*, 1926, 5.janvāris, Nr.3, 8.lpp.; SSSR jaunais virziens Baltijas valstu politikā. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 19.janvāris, Nr.14, 5.lpp.; MAE AD, Russie 696, P.233., 1925.g. 9.aprīlis, Tautu Savienības Ģenerālsekretariāta Politiskās nodaļas direktora P.Manto vēstule Ž.Lorošam

¹¹⁰³ MAE AD, Russie 696, P.34., 1925.g. 13.janvāris, tikšanās ar Latvijas sūtni Parīzē par Helsinku konferenci; Piezīmes. Grām.: *Документы внешней политики СССР*. т. VIII, Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1963. стр.762.

¹¹⁰⁴ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 37.lp., 1925.g. 12.janvāris, M.Valtera ziņojums ārlietu ministram

¹¹⁰⁵ MAE AD, Russie 696, P.34., 1925.g. 13.janvāris, par tikšanos ar Latvijas sūtni Parīzē par Helsinku konferenci

¹¹⁰⁶ Helsinku konference bija 6. ārlietu ministru konference, tā notika no 1925.g. 16. līdz 17.janvārim Somijas galvaspilsētā. Tajā piedalījās Somija, Igaunija, Latvija un Polija

nenonāca tik tuvu šādas alianses izveidei. Tāpat intereses zudums saistāms ar Francijas – Lielbritānijas attiecību uzlabošanu.¹¹⁰⁷ Pēc Ženēvas protokola izstrādes Francijas interese par Baltijas valstīm un Poliju samazinājās.¹¹⁰⁸ Neskatoties uz to, Francija neatbalstīja Latvijas tuvināšanos ar Lietuvu. Francijas sūtņi Baltijas valstīs vairākkārt izteicās, ka Latvija ļoti riskē, koncentrējoties uz attiecību uzlabošanu ar Kauņu. Viņš atgādināja Francijas vēlmi, „lai apvienošanās notiktu ap tās sabiedroto – Poliju”.¹¹⁰⁹ Nav šaubu, ka Polija detalizēti informēja Parīzi par apspriedēm un sagatavošanās darbiem, kā arī mēģināja lobēt savu politiku pirms apspriežu sākšanās.¹¹¹⁰ Jau šajā laikā parādījās pirmie Maskavas pārmetumi Francijai, ka tā vada PSRS ielenkšanas politiku. Francija oficiāli noraidīja šo informāciju un, vēršot sūtņu uzmanību uz Maskavas aizdomām, aizliedza piedalīties jebkāda veida konferences sagatavošanas darbos.¹¹¹¹ *Quai d’Orsay* sarakstē vairākkārt uzsvēra, ka Baltijas valstu apspriedēs nav piedalījies neviens franču virsnieks.¹¹¹² A.Briāns deva padomu sūtņiem Ziemeļaustrumeiropas valstīs nodot Francijas simpātijas un brīdināt, ka tā neiesaistīsies, lai veicinātu sadarbību, jo to neļauj PSRS attieksme. Vienīgais, ko Francija uzdrošinājās, bija diskrešu mājienu došana Polijai neattālināties no Baltijas savienības.¹¹¹³

Francijas attieksmi raksturoja arī mēģinājums samazināt diplomātisko pārstāvniecību skaitu Ziemeļaustrumeiropā. 1924.gada beigās Francija bija nolēmusi iecelt visās trīs Baltijas valstīs tikai vienu sūtņi, tas būtu Matjē de Vjens, toreizējais sūtņis Igaunijā. Viņš dzīvotu Rīgā, no kurienes viņam būtu viegli apmeklēt Kauņu un Tallinu. Šādu pavērsienu varētu skaidrot ar Francijas intereses zudumu Baltijas reģionā. Francija gan sākotnēji atrunājās, ka esot spiesta tā rīkoties līdzekļu taupīšanas nolūkā, un uzsvēra ideju par nepieciešamību panākt lielāku saskaņu starp Baltijas valstīm, kas veicinātu viņu patstāvību un drošību. Oficiālā atbildē Francija pauda pārliecību, ka nodoms neietekmētu Parīzes draudzīgās attiecības ar jaunajām valstīm.¹¹¹⁴ Pats par sevi saprotams, ka Baltijas jautājums

¹¹⁰⁷ MAE AD, Russie 696, P.38., 1925.g. 14.janvāris, Ž.Lekijē vēstule *Quai d’Orsay*; P.87., 1925.g. 23.janvāris, Francijas vēstnieka Maskavā telegramma *Quai d’Orsay*; P.90., 1925.g. 23.janvāris, Francijas sūtņa Igaunijā vēstule *Quai d’Orsay*; P.117., Francijas min. prezid. un ār.l.min. vēstule kara un jūras lietu ministriem

¹¹⁰⁸ Turpat, P.165., 1925.g. 9.marts, vēstnieka Maskavā vēstule F.Fošam

¹¹⁰⁹ Turpat, Russie 697, P.17., 1925.g. 8.maijs, M.de Vjena telegramma *Quai d’Orsay*; P.55., 1925.g. 8.jūnijs, Francijas sūtņa Latvijā vēstule A.Briānam; Russie 698., P.15., 1925.g. 30.decembris, Francijas sūtņa Igaunijā vēstule A.Briānam

¹¹¹⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 37.lp., 1925.g. 12.janvāris, ziņojums Ārlietu ministrijai no Parīzes

¹¹¹¹ MAE AD, Russie 696, P.216., 1925.g. 4.aprīlis, nota par Francijas politiku attiecībā uz Baltijas jūras jaunajām valstīm

¹¹¹² Turpat, Russie 697, P.5., 1925.g. 2.maijs, Francijas ārlietu ministra vēstule sūtņim Kauņā; P.121., 1925.g. 22.jūlijs, *Quai d’Orsay* nota par Francijas politiku attiecībā uz jaunajām valstīm pie Baltijas jūras

¹¹¹³ Turpat, P.131., 1925.g. 27.jūlijs, Francijas ārlietu ministra vēstule sūtņim Rīgā Š.Barē; P.142., 1925.g. 9.augusts, Francijas ārlietu ministra telegramma sūtņim Helsinkos

¹¹¹⁴ Pirmā informācija par sūtniecību reformu parādījās jau 1924.g. septembrī. LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 36.lp., 1925.g. 12.janvāris, ziņojums Ārlietu ministrijai no Parīzes; Lettonie 9, sans numération, 1924.g.

Francijas ārpolitikā neieņēma pirmo vietu. Pēc paša M.de Vjena izteikumiem, šī plāna mērķis bija centralizēt Baltijas valstu politiku un piešķirt sūtnim plašākas pilnvaras. Pateicoties no Padomju Savienības un Vācijas nākušajām interpretācijām, ka līdz ar PSRS atzīšanu E.Erio ir zaudējis interesi par Baltijas piekrasti, Francijas valdība tomēr nolēma uz kādu laiku reformas atlikt.¹¹¹⁵ Jāatzīmē, ka 1923.gada beigās Francija samazināja savu militāro pārstāvju skaitu Baltijas valstīs un izveidoja vienu Francijas militāro misiju Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, kas atradās Rīgā un ko vadīja pulkvedis Š.Aršēns.¹¹¹⁶

Sarunām starp Ziemeļaustrumeiropas valstīm turpinoties, Francija ierosināja Baltijas valstīm izmantot franču valodu kā tehnisko valodu. Tas gan nebija viegli izdarāms, jo vēsturiski šim nolūkam kalpoja krievu valoda. Neskatoties uz to, Z.Meierovics tāpat kā Igaunijas pārstāvis apstiprināja franču valodas nozīmi. Helsinku konferencei sekojošās apspriedes Rīgā notika franču valodā.¹¹¹⁷ Neskaitot ierosināto valodas jautājumu, Francija atturējās no jebkādas piedalīšanās starp Baltijas valstīm notiekošo konferenču darbībā. Ārlietu ministrijas notā sūtņiem tika atzīmēts, ka demokrātiskajai Francijai vajag iedrošināt jaunās valstis savstarpēji saprasties un grupēties, lai kopēji saglabātu savu brīvību,¹¹¹⁸ taču mājieniem bija jābūt netiešiem. No sarakstes starp sūtniecībām Ziemeļaustrumeiropas valstīs un Parīzi secināms, ka Francija pastiprinātu uzmanību pievērša PSRS attieksmei un mēģināja dažādiem līdzekļiem atspēkot Maskavas nepamatotos pārmetumus par Parīzes piedalīšanos Baltijas valstu sadarbības organizēšanā.¹¹¹⁹ 1925.gada jūlijā Z.Meierovics tikšanās laikā ar Francijas prezidentu G.Dumergu, ministru prezidentu P.Penlevē un ārlietu ministru A.Briānu pārrunāja Baltijas valstu problēmas un drošības garantiju paktu. Z.Meierovics saņēma ieteikumu panākt Polijas un Baltijas valstu savienības izveidi, kā arī censties noregulēt Polijas un Lietuvas strīdu, lai arī Lietuva varētu pievienoties savienībai.¹¹²⁰ Atšķirībā no Vācijas, kam labu attiecību izveidošana ar trim Baltijas valstīm nozīmēja Polijas ietekmes mazināšanu reģionā un attiecību ar PSRS sekmēšanu, Francija vēlējās pretējo – atraut Latviju, Lietuvu un Igauniju no Vācijas un saistīt tās ar Poliju.¹¹²¹ Lielbritānijas Ārlietu ministrija savukārt centās kavēt abu augšminēto valstu ietekmes

3.septembris, Francijas Ārlietu ministrijas nota Ministru kabinetam; 1924.g. 2.decembris, K.Pustas vēstule E.Erio; 1924.g. 24.decembris, E.Erio atbilde K.Pustam, u.c.

¹¹¹⁵ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1422.l., 39.lp., 1925.g. 4.februāris, Latvijas sūtņa Igaunijā J.Seska ziņojums

¹¹¹⁶ Francijas militārmisiju apvienošana Baltijas valstīs. *Brīvā Zeme*, 1923, 3.novembris, Nr. 245. 1.lpp.

¹¹¹⁷ MAE AD, Russie 696, P.178., 1925.g. 18.marts, Francijas sūtņa Rīgā vēstule E.Erio; P.193., 1925.g. 26.marts, Francijas min.prezid. un ār.l.min. vēstule kara ministram; arī Russie 697., P., 122., 1925.g. 22.jūlijs, Nota attiecībā uz Francijas politiku jaunajās Baltijas jūras valstīs

¹¹¹⁸ Turpat, Russie 696, P.216., 1925.g. 4.aprīlis, Nota attiecībā uz Francijas politiku jaunajās Baltijas jūras valstīs

¹¹¹⁹ Turpat, P.239., 1925.g. 10.aprīlis, Francijas min.prezid. un ār.l.min. Francijas vēstniekam Maskavā Ž.Erbetam

¹¹²⁰ Ārlietu ministra Z.Meierovica sarunu panākumi ārzemēs. *Brīvā Zeme*, 1925, 3.augusts, Nr.169, 1.lpp.

¹¹²¹ Hovi, K. *Cordon Sanitaire or Barriere de l'Est? The Emergence...* P.215-217.

pieaugumu Baltijas lietās un paturēt to savā interešu sfērā.¹¹²² Ārlietu sekretārs O.Čemberlens 1925.gadā aizrādīja Latvijas ārlietu ministram Meierovicam, ka britiem liekas īpaši svarīgi mazināt franču – poļu ietekmi Austrumeiropas reģionā un Baltijas valstīs.¹¹²³ Līdz ar to Eiropas lielvalstu attieksme pret Baltijas valstīm 20.gados jāvērtē, raugoties no Francijas un Lielbritānijas dedzīgas starptautiskās sāncensības par politisko ietekmi reģionā aspekta. M.L.Hinkkanena-Lievonena uzsver, ka šajā sāncensībā Francija vienmēr zaudēja par labu Lielbritānijai. Taču, neskatoties uz to, Francija enerģiski centās tuvināt Baltijas valstis ar Poliju un dažādiem līdzekļiem veicināt to saprašanos.¹¹²⁴ Nav līdz galam skaidrs, kāpēc Lielbritānija tik intensīvi interesējās par Francijas pūliņiem Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, īpaši pēc tam, kad Baltijas valstīs radās neuzticība Polijai. Viens no iemesliem varēja būt apstākļi, ka Baltijas valstis atradās tajā Eiropas daļā, kurā nākotnē varētu tikt izspēlēti Francijas un Anglijas atšķirīgie priekšstati attiecībā uz Vāciju. Uzskatot, ka Francijas politika Baltijas valstīs tiecas realizēt Vācijas ielenkšanas un izolācijas politiku, Lielbritānija vēlējās aizkavēt šādus tiešus uzbrukumus savai Eiropas rekonstrukcijas koncepcijai.¹¹²⁵ Ideja par Baltijas valstu savienības izveidi 1925.gadā zaudēja iepriekšējo nozīmi, valstis darbojās vadoties pēc savām interesēm un vajadzībām, atsakoties no kompromisiem un piekāpšanās kopēju mērķu sasniegšanā.¹¹²⁶ Latvijas politika pret Poliju 20.gadu otrajā pusē bija uzmanīga, tā centās saglabāt neitrālu stāvokli un atteicās no Polijas piedāvātiem projektiem, ko varētu iztulkot kā akciju pret Padomju Savienību. Latvijas diplomātiskie vadītāji apzinājās, ka ja Polija tiktu apdraudēta, tas pats attiektos arī uz Baltijas valstīm.¹¹²⁷ Paradoksāli, ka Francija arī Baltijas valstīm tāpat kā Polijai ieteica neslēgt savā starpā nekādus līgumus, ko PSRS varētu uztvert kā draudus.¹¹²⁸

1926.gada sākumā tika plānota Francijas Senāta Ārlietu komisijas viceprezidenta un Tautu Savienības asamblējas delegāta un senatora Ž.Reināla vizīte Baltijas valstīs un Somijā.¹¹²⁹ Kaut gan Ž.Reināls Latviju apmeklēja kā Tautu Savienības pārstāvis, vizītes laikā tika nodibinātas draudzīgas attiecības un no viņa tika iegūta Latvijai vērtīgu informācija par Francijas pozīciju. 30.martā, apmeklējot Tallinu, Ž.Reināls uzsvēra, ka Francija ar īpašu uzmanību seko Baltijas valstu sadarbības attīstībai un cer, ka līdzās

¹¹²² LVVA, 2575.f., 7.apr., 2758.l., 27.-28.lp., 1925.g. 4.septembris, M.Valters par Anglijas un Francijas izturēšanos pret Baltijas valstīm

¹¹²³ Samts, J. The Achievements of Meierovics' Last European Trip. *Journal of Baltic Studies*, 1976, Vol.7, No.3, P.250.

¹¹²⁴ Hinkkanen-Lievonon, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.110.

¹¹²⁵ Turpat, P.111.

¹¹²⁶ Jēkabsons, Ē. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības...* 221.lpp.

¹¹²⁷ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika.* I sējums... 170.lpp.

¹¹²⁸ MAE AD, Russie 698, P.85., 1926.g. 24.aprīlis, Francijas ārlietu ministra telegramma vēstniekam Varšavā

¹¹²⁹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2759.l., 161.lp., 1926.g. 21.aprīlis, J.Feldmaņa ziņojums ĀM pārvaldniekam H.Albatam, kā arī 2574.f., 4.apr., 1829.l., 42.-43.lp., 1926.g. 8.marts, J.Feldmans ĀM pārvaldniekam H.Albatam, 57.-60.lp., 1926.g. 12.marts, J.Feldmans H.Albatam

Lokarno līgumiem drīzumā radīšoties Baltijas valstu savienība. 6. un 7.aprīlī Rīgā viņš satikās ar Latvijas Ārlietu ministrijas pārvaldnieku H.Albatu un valsts prezidentu. Viņš atzīmēja Baltijas valstu un Polijas ciešas sadarbības nepieciešamību Lokarno sistēmas garā un iestājās par Tautu Savienības Padomes sastāva paplašināšanu par labu Polijas un Baltijas valstu savienībai.¹¹³⁰

1925.gadā, pēc Lokarno līgumu noslēgšanas, kad Francija bija panākusi Anglijas un Itālijas iesaistīšanos tās drošības nostiprināšanā un garantēšanā, turpinājās Parīzes atsvešināšanās no saviem Austrumeiropas mazajiem sabiedrotajiem. Līdz ar to ievērojami samazinājās Francijas noslēgto divpusējo savienību nozīme Francijas ārpolitikā. Pakāpeniski, bet neatgriezeniski mainījās Francijas militārā stratēģija. 20.gadsimta 20.gadu beigās kļuva skaidrs, ka Francija orientējas tikai uz savas teritorijas aizsardzību un arvien izteiktāka kļuva Francijas izvairīšanās no palīdzības sniegšanas potenciālu konfliktu gadījumos sabiedrotajiem Eiropas austrumos.¹¹³¹ 20.gadu vidū Francijā sākās diskusijas par Mažino nocietinājumu sistēmas celtniecību, reālie darbi notika no 1929. līdz 1934.gadam. Šāda aizsardzības līnijas izbūve liecināja par franču orientēšanos uz savas zemes aizsardzību, nevis efektīvas palīdzības sniegšanu citām valstīm.¹¹³² 20.gados Francijas attālināšanās no Austrumeiropas bija nojaušama, taču pati Francija savu interešu maiņu atklāti nekad netika deklarējusi. Tieši otrādi, Parīze gribēja radīt iespaidu, ka nekas nav mainījies. J.Feldmans no Parīzes ziņoja, ka uzsāktās franču – vācu sarunas nemainīs Francijas līdz tam noslēgtās saistības ar citām valstīm, piemēram, Poliju un Lielbritāniju. Arī Francijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs F.Bertelo apstiprināja, ka Francijas politika iepretim Polijai nemainīsies, tā centīsies nolīdzināt domstarpības ar Vāciju, bet nekad neupurēsot līdzšinējos līgumus, kā arī iesākto politisko kursu. F.Bertelo sarunā kārtējo reizi uzsvēra Francijas vēlmi veicināt mazo valstu reģionālu sadarbību. Francijas vēlmes bija nemainīgas - lai Latvija tuvinātos Polijai. Tai pašā laikā Francijas diplomāts izteikti izvairīgi atbildēja uz J.Feldmaņa jautājumu par Francijas politiku Baltijas valstīs.¹¹³³ Jāsecina, ka interese par Baltijas valstīm Parīzē bija minimāla. To apstiprināja arī senators Ž.Reināls,

¹¹³⁰ Jāatzīmē, ka Ž.Reināls viesojās arī Kauņā, savukārt Varšavā 1926.gada aprīļa sākumā viesojās Francijas pastāvīgais pārstāvis Tautu Savienībā Ž. Pols-Bonkūrs. LVVA, 2574.f., 4.apr., 1829.l., 195-197.lp., 1926.g. 20.marts, J.Feldmans H.Albatam, 204.lp., 1926.g. 21.aprīlis, J.Feldmans H.Albatam; Francijas senators Tallinā. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 3.aprīlis, Nr.74, 11.lpp.; Senators Ž.Reināls Rīgā. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 7.aprīlis, Nr.75, 6.lpp.; Svarīgs darbs Latvijas – Francijas tuvināšanā. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 8.aprīlis, Nr.76, 1.-2.lpp.; Reināls izbraucis uz Dancigu. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 9.aprīlis, Nr.77, 4.lpp.; T. Tautu Savienībā un ārpus tās. *Brīvā Zeme*, 1926, 3.aprīlis, Nr.74, 1.lpp.; Senators Ž.Reināls Rīgā. *Brīvā Zeme*, 1926, 7.aprīlis, Nr.75, 1.lpp.; Baltijas valstis Eiropas politikā. *Brīvā Zeme*, 1926, 8.aprīlis, Nr. 76, 1.lpp.; Ziņas par franču diplomātijas nolūkiem Baltijas valstīs. *Jaunākās Ziņas*, 1926, 24.aprīlis, Nr.90, 9.lpp.

¹¹³¹ Wandycz, P. *France and Her Eastern Allies...* P.367.

¹¹³² Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 15.lpp.

¹¹³³ LVVA, 2570.f., 1.apr., 192.l., 23., 24.lp., 1926.g. 3.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ār.l.min. K.Ulmanim

atzīstot, ka A.Briānam „esot puslīdz svešas Baltijas valstu attiecības un politika”.¹¹³⁴ J.Feldmans atzīmēja nepieciešamību uzsākt plašas aktivitātes Francijā: „Darbs nav grūts, jo visur atrodamas dzirdīgas ausis un vaļējas durvis, vajag tikai, lai šīs durvis kāds virinātu”.¹¹³⁵ Lai piesaistītu Francijas uzmanību Baltijas valstīm, bija nepieciešama visu šo valstu pārstāvju sadarbība, jo Parīzē Baltijas valstis uzskatīja par vienotu bloku. J.Feldmans ieteica Igaunijas un Latvijas politikas koordinēšanu, paralēli uzturot ciešus kontaktus ar Poliju. Priekšlikums bija pretrunā ar Latvijas politiku Baltijas valstīs. Kamēr tā netika grozīta, bija jāturpina pasīvais ceļš un jāsamierinās, ka Francija nekad nerealizēs aktīvu politiku Baltijas valstīs bez Polijas un vēl mazāk pret Poliju.¹¹³⁶

Ja Latvija vēlējās gūt lielāku Francijas atbalstu un plašāku interesi par platoniskām draudzības deklarācijām, tad tāda bija panākama ar konkrētām saimnieciskām aktivitātēm. Sūtniecības padomnieks J.Feldmans 8.oktobra vēstulē ārlietu ministram ieteica atdzīvināt Francijas interesi par Baltiju, nodibinot ciešākas ekonomiskas attiecības ar Parīzi. Arī Ž.Reināls uzsvēra Latvijas pārstāvim, ka Francijas interesi par Latviju un Baltijas valstīm var veicināt ekonomisko attiecību aktualizēšana un paplašināšana (tai skaitā kara resora iepirkumu veikšana) ar Franciju.¹¹³⁷ Jāsecina, ka 1926.gadā nebija iemeslu Francijas intereses par Baltijas valstīm pieaugumam un aktivitātes palielināšanai. V.Šūmanis 1926.gada septembra beigās un oktobrī (pirms vēl akreditēšanās sūtņa amatā Parīzē) centās pārliecināt K.Ulmani, ka nākotnē arī Francijai Latvijas politiski diplomātiskajā orientācijā jāieņem lielāka vieta. Viņš cerēja ar Francijas palīdzību likvidēt Latvijas un Polijas pretrunas, kas kavēja reģionālas apvienības izveidošanu.¹¹³⁸ Jāatzīmē, ka Latvijas Ārlietu ministrija ilgāku laiku nebija devusi Latvijas pārstāvniecībai Parīzē tiešu uzdevumu noskaidrot Francijas politiku attiecībā uz Baltijas valstīm, šādu rīkojumu sūtniecība saņēma ar 1926.gada 29.septembra vēstuli. Latvijas Ārlietu ministrija sūtniecības darbiniekiem nekonkretizēja savus nodomus attiecībā uz Franciju, kā arī 20.gadu otrajā pusē vairākkārt ignorēja sūtņu lūgumu tikt izsauktiem uz Rīgu šī viedokļa pārrunāšanā. 12.oktobra vēstulē J.Feldmans izvirzīja domu, ka apstākļos, kad Latvijas cerības noslēgt Baltijas savienību ir zudušas un Lielbritānija ir atteikusies to ietvert Lokarno sistēmā, Latvijai un Igaunijai,

¹¹³⁴ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2759.l., 161.lp., 1926.g. 21.aprīlis, J.Feldmaņa ziņojums ĀM pārvaldniekam H.Albatam, kā arī 2574.f., 4.apr., 1829.l., 42.-43.lp., 1926.g. 8.marts, J.Feldmans ĀM pārvaldniekam H.Albatam, 57.-60.lp., 1926.g. 12.marts, J.Feldmans H.Albatam

¹¹³⁵ LVVA, 2570.f., 1.apr., 192.l., 25.lp., 1926.g. 3.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ārlietu min. K.Ulmanim

¹¹³⁶ Turpat.

¹¹³⁷ Turpat, 26.lp., 1926.g. 3.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ārlietu min. K.Ulmanim; 2574.f., 4.apr., 1829.l., 331.-332.lp., 1925.g. 2.decembris, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu ministram; 377.-380.lp., 1926.g. 8.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ārlietu ministram K.Ulmanim; 1828.l., 32.-33.lp., 1926.g. 27.novembris, V.Šūmaņa ziņojums no Parīzes

¹¹³⁸ Turpat, 2574.f., 4.apr., 1829.l., 331.-332.lp., 1925.g. 2.decembris, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu ministram; 377.-380.lp., 1926.g. 8.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ārlietu ministram K.Ulmanim; 1828.l., 32.-33.lp., 1926.g. 27.novembris, V.Šūmaņa ziņojums no Parīzes

izmantojot Francijas un Vācijas antagonismu Eiropā un Francijas centienus pulcināt ap sevi Eiropas mazās valstis, būtu jāmēģina noslēgt ar Franciju politisku līgumu, kas līdzinātos 1926.gada jūnijā noslēgtajam Francijas – Rumānijas draudzības un arbitrāžas līgumam. J.Feldmans uzsvēra, ka tuvākā laikā Latvijai vajadzētu izšķirties par vienu noteiktu virzienu Rietumeiropā un ieteica izvēlēties Franciju, kas pretēji Anglijai veda noteiktu aktīvu kontinentālu politiku.¹¹³⁹ Par to, ka šis ziņojums neatstāja vienaldzīgu Latvijas ārlietu resoru, liecina uz tā atrodamās K.Ulmaņa, V.Muntera un Ludviga Sējas rezolūcijas. K.Ulmanis bija atzīmējis: „Svarīgs paziņojums.” Par Latvijas dažu valdības pārstāvju idejām atsevišķos jautājumos tuvināties Francijai 1926.gada beigās liecināja arī satraukums, ko izraisīja baumas, ka Francijas parlamentā kāds deputāts finansiālu apsvērumu dēļ atkārtoti izvirzījis priekšlikumu likvidēt šīs valsts sūtniecību Rīgā.¹¹⁴⁰ Tomēr Ārlietu ministrija nespēja nekādus soļus, lai šādu tuvināšanās procesu uzsāktu un ignorēja sūtniecības pārstāvju priekšlikumus veicināt sadarbību ar Franciju.

Neskatoties uz *Quai d'Orsay* ieteikumiem sūtņiem neiejaukties Baltijas valstu sadarbības jautājumos, lai neizprovocētu PSRS negatīvo reakciju, Parīzē Francijas interese par Latvijas – Polijas attiecībām joprojām bija uzkrītoša. 1926.gada 26.novembrī, stājoties amatā, savas pilnvaras Francijas ārlietu ministram A.Briānam nodeva Latvijas sūtnis V.Šūmanis. Kaut gan tā bija formāla tikšanās, kurā vajadzēja ievērot protokolu, A.Briāns pats ierosināja konkrētu jautājumu apspriešanu. Viņu interesēja Latvijas attiecības ar kaimiņvalstīm, īpaši Poliju.¹¹⁴¹ Sūtnis V.Šūmanis sarunā Francijas ārlietu ministram uzsvēra, ka Latvijas valdība cer uz Francijas palīdzību, ja izraisītos konflikts ar PSRS, un saņēma pozitīvu atbildi. Latvijas ārlietu ministrs šai ziņai tika pievērsis īpašu uzmanību, atzīmējis to lapas malā, pieliekot jautājuma zīmi. Nebija skaidrs, ar kādu palīdzību no Francijas puses Latvija varēja rēķināties, jo tas netika apspriests. Visdrīzāk šī palīdzība ierobežojās ar Tautu Savienības statūtos noteikto procesu.¹¹⁴² Arī 1927.gada pirmajā pusē Latvijas sakari ar Poliju nemainījās, jo Rīga nevēlējās ciešāku attiecību nodibināšanos ar Varšavu. To vēstulē sūtnim Berlīnē uzsvēra ārlietu ministrs F.Cielēns, rakstot, ka Latvija nevar nosvērties uz Polijas pusi, jo pēdējai ir daudz neatrisinātu robežu jautājumu ar Vāciju un PSRS, kas var radīt potenciālus konfliktus. Nedrīkstēja pieļaut, ka, saistoties ar Poliju, Latvija varētu tikt tajos ierauta. F.Cielēns uzskatīja, ka Latvijai kopā ar citām mazajām

¹¹³⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 1829.l., 392.-393.lp., 1926.g. 12.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ārlietu ministram K.Ulmanim

¹¹⁴⁰ Turpat, 389.lp.

¹¹⁴¹ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2759.l., 44.lp., 1926.g. 27.novembris, sūtņa Francijā konfidenciālais ziņojums K.Ulmanim

¹¹⁴² Turpat, 2574.f., 4.apr., 1828.l., 32.-33.lp., 1926.g. 27.novembris, V.Šūmaņa ziņojums no Parīzes; 1829.l., 331.-332.lp., 1925.g. 2.decembris, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu ministram

Baltijas valstīm jārada ap Baltijas jūru zināma neitralitātes atmosfēra, kura nodrošinātu mieru un politisku stabilitāti Austrumeiropā. Faktiski šādu orientāciju Latvija (tāpat kā Somija un Igaunija) uzsāka pēc 1922.gada Varšavas līguma neveiksmes.¹¹⁴³ Analizējot Francijas politiku Ziemeļaustrumeiropā 1927.gada sākumā, F.Cielēns uzsvēra Francijas vilšanos Polijas militārajā varenībā – Polija nebija spējīga aizvietot Francijas agrāko aliansi ar Krieviju pret Vāciju. Neskatoties uz to, Francijas interesēs bija Vācijas un PSRS teritoriālās nošķirtības saglabāšana.¹¹⁴⁴ F.Cielēns bija pārliecināts, ka Polijai bija svarīga Latvijas pastāvēšana un tā nepieļautu PSRS ietekmes nostiprināšanos Daugavpilī vai Liepājā, kas apdraudētu Polijas militāro stāvokli.¹¹⁴⁵ Vācija iestājās pret Latvijas saistīšanos ar Poliju sarunās ar PSRS.¹¹⁴⁶ Zemnieku Savienība, kas atradās opozīcijā, Latvijas attālināšanos no Polijas vērtēja negatīvi un pārmeta pozīcijai pārlieku orientēšanos uz PSRS. Presē parādījās ziņas par Francijas un Polijas attālināšanos un Varšavas orientēšanos uz Lielbritāniju.¹¹⁴⁷ Neskatoties uz to, Francijas diplomātiskās aprindas par Baltijas savienības galveno valsti joprojām uzskatīja Poliju, šajā laikā novērojama Francijas ietekmes Polijā mazināšanās par labu Lielbritānijai. 20.gadu otrajā pusē abas lielvalstis centās panākt Viļņas jautājuma atrisināšanu. Tās uzskatīja, ka Lietuvai būtu jāpiekāpjas Polijai.¹¹⁴⁸ Francija joprojām loloja cerības, ka Latvija varētu iesaistīties konflikta atrisināšanā. Tādējādi tiktu atjaunots tranzīts caur Lietuvu un Polija varētu izmantot Liepājas un Rīgas ostas, no kā labumu gūtu arī Latvija.¹¹⁴⁹ Viļņas konflikta dēļ Latvijas tuvināšanās ar Lietuvu bija apgrūtināta, Francijas ārlietu ministri (ar dažiem izņēmumiem) tāpat kā Varšava to uzskatīja par pret Poliju vērstu soli.

1926.gada 10.jūnijā Francija parakstīja draudzības līgumu ar Rumāniju. Tas paplašināja Francijai labvēlīgo valstu grupu, kas aizstāvēja *status quo* saglabāšanu Eiropas austrumos. Juridiski Rumānijas suverenitāte Besarābijā tika atzīta ar 1920.gada 28.augusta

¹¹⁴³ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2563.l., 200., 201.lp., 1927.g. 27.janvāris, ār.l.min. F.Cielēna ziņojums sūtnim Vācijā par Latvijas starptautisko stāvokli

¹¹⁴⁴ Turpat, 2570.f., 1.apr., 249.l., 9.-10.lp., 1927.g. marta beigas, F.Cielēna informācija un instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoti Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

¹¹⁴⁵ Turpat, 2574.f., 4.apr., 2563.l., 200.lp., 1927.g. 27.janvāris, ār.l.min. F.Cielēna ziņojums sūtnim Vācijā par Latvijas starptautisko stāvokli

¹¹⁴⁶ Turpat, 218., 1927.g. 15.janvāris, ār.l.min. F.Cielēnam sūtnis Vācijā; 2834.l., 25.lp., 1928.gads, sūtniecība Berlīnē ārlietu ministram A.Balodim

¹¹⁴⁷ Francija attālināsies no Polijas. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 11.februāris, Nr. 33, 6.lpp.; Anglija un Polijas loma Austrumeiropā. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 26.februāris, Nr.46, 13.lpp.; Angļu-poļu sarunas par Viļņu. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 28.februāris, Nr.47, 8.lpp.; Blumērs, Žaks. Varšavas diplomātiskās sensācijas. *Brīvā Zeme*, 1927, 5.marts, Nr.52, 2.lp.; Blumērs, Žaks. Austrumeiropas problēmas Ženēvā. Angļu, vācu un krievu politika Polijā un Baltijas valstīs. *Brīvā Zeme*, 1927, 11.marts, Nr.56, 1.lp.; Blumērs, Žaks. Tautu Savienības 44.sesijas nozīme. Anglijas panākumi *Modus vivendi* poļu – vācu attiecībās. *Brīvā Zeme*, 1927, 17.marts, Nr.61, 1.lpp.; Blumērs, Žaks. Polija un angļu – krievu sakaru pārtraukšana. *Brīvā Zeme*, 1927, 9.jūnijs, Nr.126, 1.lp.; Anglija prasa Polijas – Lietuvas izlīgšanu. *Brīvā Zeme*, 1927, 16.jūnijs, Nr.132, 1.lpp.

¹¹⁴⁸ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 78.-79.lp., 1927.g. 25.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam; Mežozols, Jūlijs. Senators Reināls par Latviju un tās kaimiņvalstīm. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 14.marts, Nr.58, 1.lpp.

¹¹⁴⁹ MAE AD, Russie 700, P.191., 1927.g. 3.februāris, *Quai d'Orsay* nota par Latvijas – Polijas attiecībām

līgumu, kuru parakstīja Francija, Lielbritānija, Itālija, Japāna un Rumānija; PSRS to neatzina, un Itālija to neratificēja. Līdz ar parakstīto draudzības līgumu Francija vēlreiz netieši apliecināja Besarābijas piederību Rumānijai un apsolīja tai savu atbalstu Tautu Savienībā robežu apdraudēšanas gadījumā.¹¹⁵⁰ Analizējot Parīzes Austrumu politiku, 1927.gada aprīļa ziņojumā V.Šūmanis noliedza Latvijas valdības aizdomas, ka Francijas draudzīgās jūtas pret Poliju pēdējos gados būtu mazinājušās. Francijā par Poliju joprojām runāja labvēlīgi. Franči apzinājās, ka Polija militārā ziņā neaizstās agrāko aliansi ar Krieviju. Ar to bija izskaidrojama Francijas 20.gadu otrās puses ārpolitika, kas bija orientēta uz saprašanos ar Vāciju. Ja tāda tiktu panākta, Francijai nebūtu nepieciešams Padomju Savienības militārs atbalsts. V.Šūmanis maldīgi uzskatīja, ka Francijas un Vācijas attiecību sakārtošanas gadījumā Polijas un Latvijas nozīme Francijā nemazinātos un Austrumeiropas valstu uzdevums būtu ģeogrāfiski šķirt Vāciju un PSRS.¹¹⁵¹

Latvija 1927.gadā uzturēja spēkā principu par triju centrālo Baltijas valstu sadarbības veicināšanu, ko uzskatīja par galveno faktoru miera un saimnieciskās labklājības nodrošināšanai Ziemeļaustrumeiropā. Lietuvas – Polijas nenokārtotās attiecības, kas laiku pa laikam draudēja pārvērsties nopietnā konfliktā, liedza Lietuvai pievērst nepieciešamo uzmanību Latvijas centieniem. Latvija iestājās par miermīlīgu attiecību saglabāšanu starp minētajām konfliktējošajām valstīm un atzinīgi vērtēja jebkurus Francijas mēģinājumus novērst sarežģījumus un risināt domstarpības sarunu ceļā.¹¹⁵² Francijas sūtnis Kauņā Preāns 1927.gada augustā centās aktīvi iesaistīties Lietuvas – Polijas strīda atrisināšanā. Izmantojot dažādus viltus līdzekļus un solījumus, viņš centās panākt A.Voldemara un A.Zeļeska tikšanos,¹¹⁵³ taču tajā pašā laikā neļāva Polijai ar varu panākt Lietuvas piekāpšanos.

1927.gada 1.decembrī V.Šūmanis tikās ar A.Briānu un paskaidroja Latvijas valdības pozīciju Viļņas jautājumā. Pirmkārt, tā piekrita lielvalstu solidāram spiedienam uz abām valstīm konflikta izbeigšanai. Otrkārt, ilgstoša miera panākšanai starp minētajām valstīm obligāti bija nepieciešama Lietuvas neatkarības saglabāšana. Treškārt, Latvijas valdība vēlējās atturēties no konkrētu strīda atrisināšanas priekšlikumu izvirzīšanas, tādējādi nevēloties sabojāt attiecības ar kaimiņvalstīm.¹¹⁵⁴ Latvijas interesēs bija patstāvīga un stipra Lietuva, tāpēc, no vienas puses, tā vēlējās Viļņas atdošanu lietuviešiem, taču reizē secināja,

¹¹⁵⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 127., 128.lp., 1927.g. 21.janvāris, J.Feldmaņa konfidenciāls ziņojums F.Cielēnam

¹¹⁵¹ Turpat, 75.lp., 1927.g. 27.aprīlis, V.Šūmaņa slepenais ziņojums F.Cielēnam

¹¹⁵² Turpat, 4129.l., 4., 5.lp., Baltijas valstu nodaļas slepenais ziņojums par Baltijas valstu politiku 1927.gadā

¹¹⁵³ Polijas – Lietuvas attiecības kavē Latvijas – Lietuvas ciešu tuvināšanos. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 22.augusts. Nr. 186, 9.lpp.; Blumērs, Žaks. Latvija un Lietuva. Lietuvas konflikts ar Poliju kavē Baltijas valstu saprašanos. *Brīvā Zeme*, 1927, 20.augusts, Nr.183, 1.lpp.; LVVA, 2574.f., 4.apr., 2838.l., 221.lp., 1927.g. 5.septembris, Latvijas sūtniecības Kauņā ziņojums Rietumu nodaļai

¹¹⁵⁴ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2564.l., 16.lp., 1927.g. 2.decembris, V.Šūmaņa ziņojums F.Cielēnam; skatīt arī Polijas un Lietuvas cīņa Tautu Savienībā. *Jaunākās Ziņas*, 1927, 8.decembris, Nr.277, 7.lpp.

ka lietuvieši nekad nespētu asimilēt lielu daudzumu poļu un baltkrievu. Līdz ar to lielās minoritātes valsti padarītu iekšēji vāju. Latvija neatbalstīja Lietuvas federāciju ar Poliju.¹¹⁵⁵

Trieciens Baltijas valstu sadarbībai bija viņu izvirzītā Somijas kandidāta neapstiprināšana Tautu Savienības Padomē. Francija balsoja pret šādu priekšlikumu Somijas ģermanofilās orientācijas dēļ. Tas liecina, ka Francija joprojām nebija apmierināta ar savu stāvokli Eiropā un tādējādi mēģināja nodrošināties pret Vācijas ietekmes pieaugumu Padomē. Runājot par šo Baltijas valstu neveiksmi, F.Bertelo izteicās, ka šī kļūda nākamajā gadā noteikti jālabo.¹¹⁵⁶

F.Cielēns uzskatīja, ka Z.Meierovics pēdējos savas darbības mēnešos bija sapratis, ka orientācija uz Varšavu nav reāla un tās turpināšana ir Latvijai nevēlama.¹¹⁵⁷ Viņš bija pārliecināts, ka jāmēģina piesaistīt Lietuvu pārējām Baltijas valstīm un mazināt Vācijas un PSRS ietekmi tajā. Triju Baltijas valstu saimniecisks, politisks un, ja iespējams, arī militārs bloks būtu nozīmīgs faktors savu interešu aizstāvēšanā un savu politisko mērķu izvirzīšanai Ziemeļaustrumeiropā. Šāda savienība nebūtu vērsta pret Poliju, ar Varšavu būtu jāturpina veidot draudzīgas attiecības, bija iespējama pat ciešāka sadarbība, taču Baltijas valstīm nevajadzētu nonākt tās ietekmē.¹¹⁵⁸ F.Cielēns iedragāja Francijas uzticību Baltijas valstīm. Neuzbrukšanas līguma sarunu laikā Polijas – Latvijas attiecības bija kļuvušas vēsas.¹¹⁵⁹ Pēc ārlietu ministra maiņas sarakstē starp *Quai d'Orsay* un sūtniecībām jūtams atslābums. Francijas sūtnis Kauņā jauno ārlietu ministru A.Balodi vērtēja kā gudru un piesardzīgu cilvēku, kas ir sirsnīgs Francijas draugs un kas ar aizdomām skatīsies uz PSRS un Vāciju. Viņš arī izteica cerību, ka A.Balodis atjaunos Latvijas ārpolitikas tradīcijas, strādās pie saprašanās ar Poliju un restaurēs Igaunijas uzticību, atsākot sarunas par muitas savienību.¹¹⁶⁰ A.Baloža ārpolitikas deklarācijas attaisnoja francūžu liktās cerības. Viņš paredzēja muitas savienības ar Igauniju izveidi, draudzīgu tuvošanos Polijai, pievēršot uzmanību vēl neatrisinātajiem jautājumiem, un sadarbību ar Tautu Savienību, par ko bija gandarīts Francijas sūtnis Rīgā O.de Kastijons Senviktors.¹¹⁶¹ Ārlietu ministra maiņa nemainīja Francijas nostāju pret Latviju un nepalielināja tās lomu Francijas ārpolitikas plānos. H.Albats savā 1928.gada pārskatā par Latvijas starptautisko stāvokli, runājot par Baltijas

¹¹⁵⁵ LVVA, 2575.f., 1.apr., 433.l., 77.-79.lp., 1920.g. 26.novembris, ĀM Politiski-ekonomiskā departamenta sastādīts Latvijas ārpolitikas pārskats

¹¹⁵⁶ Turpat, 2570.f., 1.apr., 192.l., 25.lp., 1926.g. 3.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ārliet. min. K.Ulmanim

¹¹⁵⁷ Turpat, 249.l., 11.lp., 1927.g. marta beigas, F.Cielēna informācija un instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoti Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

¹¹⁵⁸ Turpat, 12.lp., 1927.g. marta beigas, F.Cielēna informācija un instrukcija sūtņiem, kurā īsumā raksturoti Latvijas ārlietu politikas galvenie uzdevumi

¹¹⁵⁹ MAE AD, Lettonie 7, P.55., 1927.g. 9.novembris, Francijas ārlietu ministra vēstule sūtnim Latvijā

¹¹⁶⁰ Turpat, P.61., 1928.g. 17.janvāris, Francijas sūtņa Kauņā Gabriela Pio telegramma *Quai d'Orsay*; P.62., 1928.g. 30.janvāris, Francijas sūtņa Kauņā G.Pio telegramma *Quai d'Orsay*; L'union douanière esthono-lettone. *Journal des Débats*, 24 Juin 1927, No. 174, P.2.

¹¹⁶¹ MAE AD, Russie 702, P.101-102., 1928.g. 11.februāris, Francijas sūtņa Rīgā telegramma *Quai d'Orsay*

savienības atbalstītājiem, uzsvēra, ka Francija Baltijas jautājumos lielākoties seko savas sabiedrotās Polijas ieturētam virzienam.¹¹⁶²

20.gadu beigās kļuva skaidrs, ka Baltijas valstis nebija realizējušas Francijas iedomāto misiju izveidot efektīvu politisku savienību un laika gaitā Francijas sākotnējā ideja zaudēja aktualitāti. Baltijas valstis 20.gados bija savstarpēju līgumu nesaistīta neatkarīgu valstu kopa, kuru vienoja ģeogrāfiskais faktors.¹¹⁶³ Lai arī V.Šūmanis centās ieinteresēt Franciju Latvijas politikā, tas konkrētus rezultātus nedevis. Francijas jaunievēlētais ministru prezidents Andrē Tardjē 1929.gada 1.decembrī tikšanās laikā ar Latvijas sūtni neko vairāk par vispārēju Francijas labvēlību Latvijai nesolīja.¹¹⁶⁴ Neskatoties uz *Quai d'Orsay* atturību politisko attiecību veidošanā ar Rīgu, Latvijas – Francijas militārā sadarbība noritēja sekmīgāk. Franču militārpersonas diezgan regulāri apmeklēja Baltijas valstis. Piemēram, 1928.gada februārī Latvijā ieradās ģenerālis Šarls Šarpī, kas līdz tam laikam bija Francijas militārās misijas vadītājs Varšavā. 1929.gada beigās Rīgu apmeklēja arī ģenerālis Lerons, kas piedalījās poļu - rumāņu militārsavienības pilnveidošanā un uzmanību veltīja arī Baltijas valstu armiju tuvināšanai Polijai. Francija bija galvenā valsts, uz kuru Latvija nosūtīja savus virsniekus augstākās militārās izglītības iegūšanai.¹¹⁶⁵

4.6. Saimniecisko jautājumu ietekme uz Latvijas – Francijas politiskajām attiecībām

Kuģu iepirkums. Pēc ilgām debatēm par kara flotes īstermiņa būvprogrammu Saeima 1924.gada 10.aprīlī izsludināja Latvijas Jūras Aizsardzības likumu. Latvijas nodoms bija izveidot mazus, bet modernus jūras spēkus. Valdība paredzēja 2 zemūdeņu, 2 mīnu traleru, 500 mīnu un kāda daudzuma hidroplānu iegādi, plāna izpildei tika pieņemts lēmums četrus gadu laikā ieguldīt 7 990 600 latus (pēc citām ziņām – iepirkums tika veikts par 9 989 200 latiem).¹¹⁶⁶ Iepirkums netika publiski izsludināts, bet Latvijas pārstāvji lūdza trim Lielbritānijas un vienai Francijas kompānijai atsūtīt savu cenu piedāvājumu.¹¹⁶⁷ Abas valstis

¹¹⁶² Albats, H. Latvijas starptautiskais stāvoklis... 43.lpp.

¹¹⁶³ Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.436.

¹¹⁶⁴ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3664.l., 50-51.lp., 1929.g. 2.decembris, V.Šūmaņa ziņojums A.Balodim

¹¹⁶⁵ Franču ģenerālis Šarpī Rīgā. *Jaunākās Ziņas*, 1928, 2.februāris, Nr.26, 3.lpp.; Franču ģenerālis Šarpī karaskolā Rīgā. *Jaunākās Ziņas*, 1928, 4.februāris, Nr.28, 26.lpp.; Artilērijas inspektors štāba kapteinis Birkenšteins. *Jaunākās Ziņas*, 1928, 25.maijs, Nr.116, 3.lpp.; Franču ģenerāļa misijas Varšavā. *Jaunākās Ziņas*, 1928, 27.oktobris, Nr.245, 10.lpp.; Kas notiek kara resorā. *Jaunākās Ziņas*, 1928, 20.decembris, Nr.290, 3.lpp.; Uz Francijas kara akadēmiju nolemts komandēt. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 9.februāris, Nr.33, 6.lpp.; Mūsu kara jūrnieki Francijā. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 4.aprīlis, Nr.74, 7.lpp.; Franču artilērijas augstskolā. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 13.augusts, Nr.180, 5.lpp.; Smagās artilērijas pulka kapteinis. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 5.septembris, Nr.200, 10.lpp.; Mūsu armijas virsnieki Francijā. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 31.decembris, Nr.294, 9.lpp.

¹¹⁶⁶ Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture...* 359.lpp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika.* I sējums... 339.lpp.; Počs, K. „Sanitārā kordona” valgos... 184.lpp.

¹¹⁶⁷ Stoker, D.J. Undermining the *Cordon Sanitaire*: Naval Arms Sales and Anglo-French Competition in Latvia, 1924-1925. *Journal of Baltic Studies*, Vol. XXVIII, 1997, Nr.2, P.172.; Franču eskadra. *Latvijas*

vizītē uz Baltijas jūru nosūtīja savu jūras spēku daļas un, demonstrējot savas militārās spējas un formāli apliecinot savu atbalstu potenciālo draudu gadījumā, centās iespaidot Latvijas lēmumu sev par labu. Galu galā Latvija pasūtījumu veica Francijā: zemūdenes tika pasūtītas firmai *Ateliers et Chantiers de la Loire* Nantē, bet divi mīnu traleri no *Ateliers et Chantiers Augustin Normand*, kas atradās Havrā. Oficiāli Latvijas valdība lēmumu par labu Francijai argumentēja ar franču kompāniju solījumiem nodrošināt Latvijas virsnieku apmācību un organizēt praktiskus treniņus uz kuģiem. Lielbritānija bija piedāvājusi tikai īstu teorētisku ievadu pasūtīto kuģu lietošanā, jo tās Jūras lietu ministrijas politika aizliedza trenēt ārzemju virsniekus uz britu zemūdenēm.¹¹⁶⁸ E.Andersons uzskata, ka lēmumu par labu Francijai noteica neuzticība angļu kuģu būvei no kvalitātes viedokļa.¹¹⁶⁹

Būtisks faktors pasūtījuma uzticēšanai Francijai iespējams bija arī mēģinājums līdzsvarot britu un franču ietekmi Latvijā. Parīze pievērsa uzmanību Latvijas pasūtījumiem Lielbritānijā un bija izteikusi pārmetumus Latvijas vienpusējai orientācijai. 1924.gada sākumā Anglijā tika pasūtīts ledlauzis, taču arī Francija bija nosūtījusi Latvijas valdībai savu piedāvājumu. O.Grosvalds ziņojumā Politiski–ekonomiskā departamenta direktoram V.Šūmanim atzīmēja, ka Lielbritānija „būs dabūjusi diezgan, un vai tagad nevarētu atkal kādu lielāku pasūtījumu nodot franču firmai.”¹¹⁷⁰ Viņš uzskatīja, ka šāds solis popularizētu Latviju Francijā (īpaši finanšu krīzes apstākļos) un iespējams pavērtu ceļu aizņēmumam (bija skaidrs, ka uz valsts kredītu no Francija nevarēja cerēt, taču banku aizdevumi vai preču kredīti Francijā bija pieejami).¹¹⁷¹ 1923.gadā Francija bija atteikusi Latvijai līdzīgus kredītus, kādus bija devusi Polijai un Rumānijai. Pastāvēja iespēja, ka pasūtījums mīkstina Francijas pozīciju savstarpējo tirdzniecības attiecību veidošanai. Latvijai nepatika, ka samaksu par piegādātajām precēm Francija gribēja saņemt nekavējoties.¹¹⁷²

Donalds Stokers ir izpētījis, ka Lielbritānijas un Francijas iesaistītās personas, lai iegūtu sev labvēlīgu Latvijas lēmumu kara kuģu iepirkumā, izmantoja dažādus un ne vienmēr leģitīmus līdzekļus. Piemēram, sevišķu uzdevumu virsnieks jūras lietās pie armijas komandiera jūras kapteinis (vēlāk admirālis) Arčibalds fon Keizerlings, kas bija speciāli izveidotās izvērtēšanas komisijas loceklis, nodeva otras puses ieinteresētajai personai - Francijas Jūras kara flotes atašejam Baltijas valstīs un Skandināvijā Venēnam, britu

Kareivis, 1924.g. 22.maijs, Nr. 115, 1.lpp.; Franču eskadras viesošanās. *Latvijas Kareivis*, 1924, 25. maijs, Nr.118, 1.lpp.; Pf. Angļu eskadras viesošanās. *Latvijas Kareivis*, 1924.g. 8.jūnijs, Nr. 129, 1.lpp.

¹¹⁶⁸ Stoker, D.J. *Undermining the Cordon Sanitaire: Naval Arms Sales...* P.173., 175.; Priedītis, Ē. *Latvijas kara flote, 1919-1940*. Rīga: Militāras literatūras apgādes fonds, 2004. 36.lpp.

¹¹⁶⁹ Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture...* 361.lpp.

¹¹⁷⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 379.l., 14., 15.lp., 1924.g. 10.janvāris, O.Grosvalds V.Šūmanim, ĀM Politiski–ekonomiskā departamenta direktoram

¹¹⁷¹ Vienīgās preces, kuras Latviju interesēja lielākā apjomā, bija rūpniecības un lauksaimniecības mašīnas

¹¹⁷² R.Puankarē 1923.g. 7.aprīļa vēstule D.de Martelam. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932. Tome I, 1er Janvier – 30 Juin 1923...* P.384.

piedāvāto zemūdeņu plānus. Venēns izteicās, ka tādas zemūdenes izgatavot ir neiespējami un apšaubīja solīto ātrumu un artilērijas kapacitāti.¹¹⁷³ Lielbritānijas Ārlietu ministrijas dokumentos uzsvērts, ka briti Latvijai piedāvāja speciāli izvēlētus kuģus, kam vajadzēja radīt nepārprotamu iespaidu par britu kuģubūves milzīgajām iespējām.¹¹⁷⁴ Maija beigās franču jūras eskadra (4 kuģi iznīcinātāji) apmeklēja Rīgu, briti šādu militāru akciju realizēja ar nokavēšanos – tikai jūnijā. Saskaņā ar Lielbritānijas liecībām, pasūtījuma iegūšanas gadījumā Francija neoficiāli solīja Latvijas valdībai palīdzību – eskadras sūtīšanu uz Latvijas piekrastes ūdeņiem, Padomju Savienības agresijas gadījumā.¹¹⁷⁵ Izpētot Francijas arhīva dokumentu, jāsecina, ka šādu palīdzību Francija bija solījusi arī iepriekš. 1923.gada 10.decembrī Z.Meierovics minēja Lielbritānijas pārstāvim Rīgā Tjudoram Vonam, ka politiskiem apsvērumiem lēmuma pieņemšanā būs būtiska nozīme. Britu pārstāvis arī ziņoja savai valdībai, ka Francijai labvēlīga lēmuma gadījumā, Parīze sūtīs kara kuģus uz Latvijas jūras robežu, ja tai tiktu uzbrukts.¹¹⁷⁶ Francijas solījumi bija nepamatoti, jo Latviju un Franciju nesaistīja nekādi līgumi, uz kuriem atsaucoties, Latvija varētu saņemt šādu Francijas palīdzību.

Lēmuma pieņemšanā par labu Francijai savu lomu iespējams spēlēja arī korupcija, kas Latvijā kā bijušās Krievijas impērijas teritorijā joprojām pastāvēja un ko gan franči, gan briti izmantoja. Britu pārstāvji bija pārliecināti, ka lēmuma pieņemšanu visdrīzāk ir izšķīris kukulis A. fon Keizerlingam. Šajā gadījumā savu lomu spēlēja Venēna un A. fon Keizerlinga savstarpēja pazīšanās. Lielbritānijas firmu intereses Latvijā pārstāvēja aģenti Zavickis un Zakovskis, kuri latviešiem nelikās simpātiski to neapķērības un arī tautības dēļ.¹¹⁷⁷ Pats par sevi saprotams, ka pierādīt kukuļdošanu ir neiespējami, tāpat kā nav iespējams pierādīt pretējo, jo oficiālajā vai privātajā sarakstē, kas ir saglabājusies dažādu valstu arhīvos, uzpirkšanas fakts nekad neparādītos. Ņemot vērā to, ka visu starpkaru periodu Francijas un Lielbritānijas starpā bija novērota sāncensība par politisko un ekonomisko ietekmi Baltijas jūras reģionā, tad jāsecina, ka informācijas parādīšanās un uzpirkšanas aizdomu fiksēšana Lielbritānijas arhīvu materiālos ir loģiska britu pārstāvju reakcija uz piedāvājuma neveiksmi. Tādējādi viņi mēģināja izskaidrot sev un iesaistītajām personām Latvijas lēmumu par labu Francijai un, iespējams, rehabilitēt zaudējumu. Turklāt

¹¹⁷³ Stoker, D.J. Undermining the *Cordon Sanitaire*: Naval Arms Sales... P.173., 174.; Priedītis, Ē. *Latvijas kara flote, 1919-1940*. Rīga: Militāras literatūras apgādes fonds, 2004. 36.lp.

¹¹⁷⁴ Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States...* P.211.

¹¹⁷⁵ Turpat, P.211-212., 312.

¹¹⁷⁶ Lielbritānijas Ārlietu ministrija izsmēja Francijas solījumu, jautājot, vai Francija ir minējusi, ka militāru palīdzību sniegs, „ja apstākļi atļaus” (*weather permitting*). Viņi ieteica Latvijas valdībai salīdzināt franču un britu jūras spēku klātbūtni Baltijā un atzīmēja, ka franču karavīri ir vairāk atkarīgi no laika (*weather*) – politiskā un meteoroloģiskā, nekā Lielbritānijas kareivji. Arī Z.Meierovics uzsvēra, ka īpaši nepaļaujās uz šādiem franču solījumiem. (Stoker, D.J. Undermining the *Cordon Sanitaire*: Naval Arms Sales... P.174.)

¹¹⁷⁷ Stoker, D.J. Undermining the *Cordon Sanitaire*: Naval Arms Sales... P.176., 177.

avotos parādās informācija par Lielbritānijas firmu pārstāvju Latvijā nemākulīgo un pārāk uzkrītošajiem mēģinājumiem piekukuļot A. fon Keizerlingu.¹¹⁷⁸ Līdzīga informācija par kukuļņemšanas vai prasīšanas gadījumiem parādījās arī citu lielāku pasūtījumu gadījumos. Piemēram, *Pont-à-Mousson* firmas pārstāvis Dibreijs pēc projekta iesniegšanas Rīgas pilsētai par ūdens vada izbūvi izteicās Latvijas sūtnim Parīzē, ka Rīgā līguma izgādāšanai viņš no vairākām pusēm (krievu emigrantiem, kas gan oficiāli nepārstāvēja Rīgas pilsētu) saņēmis komisijas naudas pieprasījumus. Līdzīgu informāciju pauda arī minētās firmas direktors Fransuā de Vilpēns.¹¹⁷⁹ 1931.gada aprīlī sūtnis Parīzē plašā vēstulē atmaskoja sarunās par dzelzceļu materiālu piegādi piesaistītā tulka Kirila Peškova divdomīgo darbību, viņa izmantoto šantāžu un viltību.¹¹⁸⁰

D.Stokers atsaucas uz Regates kapteiņa Venēna vēstuli, kurā viņš raksta, ka „Francija ir nonākusi svarīgā posmā cīņā pret Lielbritānijas ietekmi Latvijā. Cerams, ka tā beigsies mums par labu.”¹¹⁸¹ Jāuzsver, ka šis bija tikai Regates kapteiņa, nevis Francijas valdības viedoklis. Francijai 20.gadu sākumā bija neskaitāmas iespējas paplašināt savu ietekmi Latvijā (tirdzniecība, ieroču piegādes), ko tā nebija izmantojusi. Francija nebija gatava piekāpties Latvijai vai dot tai kādas priekšrocības vai koncesijas, tā vēlējās, lai ietekme Baltijas valstīs tai neko nemaksā. Kuģu nodošanas parādīja šāda pasūtījuma nozīmību. Par godu zemūdenes *Ronis* nolaišanai ūdenī 1926.gada 1.jūlijā pati kuģu būvētava bija sarīkojusi svinīgu ceremoniju, kurā piedalījās Francijas ministru prezidents, Jūras lietu un Kara ministrijas pārstāvji, kā arī daudzas citas augstu stāvošas amatpersonas.¹¹⁸² Arī abu mīnu traleru – *Viesturs* un *Imanta* – kā arī zemūdens laivu *Ronis* un *Spīdola* nodošanas svinīgajos pasākumos 1926.gadā piedalījās Francijas augstākās amatpersonas.¹¹⁸³ Par Latvijas kuģu pasūtījumiem liela interese bija ne tikai Francijas valdības aprindās, bet arī presē un plašākā sabiedrībā. Par karakuģa *Viesturs* nolaišanu ūdenī rakstīja *Journal des Débats* un *La Phare*.¹¹⁸⁴ Tajā laikā Latvijai franču presē tika pievērsta pastiprināta

¹¹⁷⁸ Stoker, D.J. *Undermining the Cordon Sanitaire: Naval Arms Sales...* P.177.

¹¹⁷⁹ Kukuļu pieprasījumi pienāca no vairākām pusēm, visskaidrāko piedāvājumu izteica kāds krievu emigrants Rīgā (vārdus sūtnis zināja, bet bija apsollījis neizpaust), kas par 5% apsollījis izkārtot lēmuma pieņemšanu par labu franču firmai, lietoties ar lielajiem sakariem ar Latvijas valdību; LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 79.lp., Parīze, 1933.g. 25.aprīlis, sūtnis Parīzē ār.min. V.Salnājam

¹¹⁸⁰ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 74.-80.lp., Parīze, 1933.g. 25.aprīlis, ār.min. V.Salnājam sūtnis Parīzē

¹¹⁸¹ Stoker, D.J. *Undermining the Cordon Sanitaire: Naval Arms Sales...* P.173.

¹¹⁸² LVVA, 2574.f., 4.apr., 1828.l., 13.lp., 1926.g. 16.jūnijs, J.Feldmans ār.min. K.Ulmanim; 1831.l., 73.-74.lp., 1926.g. 2.jūlijs, J.Feldmaņa telegramma; 77.lp., 1926.g. 9.jūlijs, J.Feldmaņa vēstule ārlietu ministram; 2575.f., 7.apr., 448.l., 134.-140.lp., 1926.g. 16.jūnijs, J.Feldmans par sūtniecības iekšējo darbību; -e. Mūsu pirmā zemūdens laiva nolaista ūdenī. *Latvijas Kareivis*, 1926.g. 2.jūlijs, Nr. 142, 1.lpp. u.c.

¹¹⁸³ Kuģis *Viesturs* tika nolaists ūdenī 1926.g. 26.maijā, *Imanta* – 11.augustā. Zemūdeni *Ronis* ūdenī nolaida 1.jūlijā, bet *Spīdolu* 6.oktobrī. Tp. Francijas sasniegumi karakuģu būves tehnikā. *Latvijas Kareivis*, 1926, 19.augusts, Nr.183, 1.lpp.; LVVA, 2575.f., 7.apr., 448.l., 176.lp., 1926.g. 17.aprīlis, sūtniecības pagaidu vadītāja J.Feldmaņa ziņojums, 2570.f., 1.apr., 1921.l., 26.lp., 1926.g. 3.oktobris, J.Feldmaņa ziņojums ār.min. K.Ulmanim u.c.; 1574.f., 4.apr., 1831.l., 220.-220.a.lp., 1926.g. 7.oktobris, J.Feldmaņa vēstule K.Ulmanim

¹¹⁸⁴ LVVA, 2575.f., 7.apr., 448.l., 176., 180.lp., 1926.g. 17.aprīlis, I.Feldmaņa ziņojumi

uzmanība. Īsākos vai garākos rakstos valstsvīru teiktās runas, statistikas ziņas, pārskati par Latvijas attīstību tika publicēti apmēram 100 preses izdevumos.¹¹⁸⁵

20.gs. 20.gadu otrajā pusē Parīze ar interesi un simpātijām sekoja Latvijas ārpolitikai, novērtējot tās panākumus neatkarības nostiprināšanā. Francija uzskatīja, ka tai kā demokrātiskai valstij ir jāiedrošina Baltijas valstis panākt savstarpēju saprašanos un grupēšanos, lai kopēji aizsargātu viena otru un saglabātu savu neatkarību. Svarīga bija Latvijas un Polijas viedokļu saskaņošana starptautisko notikumu jautājumos. Ja 20.gadu sākumā Francija uz Baltijas valstīm skatījās aizbildnieciski un mēģināja to piesaistīt savai alianšu sistēmai, tad divdesmito gadu vidū un otrajā pusē Francijas valdība izvairījās no jebkādu atklātu mājienu došanas vai spiediena izdarīšanas savienības izveides jautājumā, baidoties, ka PSRS to varētu iztulkot kā pret Maskavu vērstu soli.

Ženēvas protokola iecere noteica īslaicīgu Latvijas diplomātiskās orientācijas korekciju Parīzes virzienā. Neskatoties uz Lielbritānijas un Francijas atšķirīgajiem viedokļiem, Latvijas valdība tāpat kā Francija lika pārāk lielas cerības uz tā spēju veicināt drošību. Lai gan oficiāli Latvijas valdība neuzdrošinājās debatēs izvirzīt savas drošības jautājumu, par ko Francija bija īpaši gandarīta, viņu interesēja lielvalstu attieksme pret Ziemeļaustrumeiropas reģionu. Arī uz Lokarno sarunām Latvija skatījās bez sevišķas iesaistīšanās, Francijai tas bija ērti, jo nesagādāja papildus problēmas Baltijas valstu drošības jautājuma iekļaušanā jau tā komplicētajās debatēs. Latvijā Lokarno politika radīja pretrunīgus vērtējumus. Valsts vadītāji saprata, ka jaunais stāvoklis padarīja nervozu Padomju Savienību un Poliju, tādējādi sekmējot Austrumeiropas stabilitātes mazināšanos, taču, no otras puses, Latvijai simpatizēja stāvokļa stabilizēšanās Eiropas rietumos un tās cerēja, ka ar Rietumu garantiju pakta noslēgšanu vismaz atjaunosies noteikta Francijas – Anglijas savienība. Latvijas pārstāvji paļāvās uz ārlietu ministru A.Briānu kā politiķi, kas meklēs saskaņu starp Francijas interesēm un Austrumeiropas mazo valstu mērķiem, cenšoties pakta idejas attiecināt arī uz Latviju, kas, protams, bija tukši solījumi. Austrumeiropas valstis nesaņēma nekādu Francijas palīdzību Lokarno līgumam līdzīgu pakta izveidošanā, Francijas diplomāti apzināti ierobežoja savas darbības ģeogrāfiskās robežas, neuzņemoties iniciatīvu ierosināt jaunajām valstīm līguma noslēgšanu. Padomju Savienības ārpolitikas un Vācijas – Polijas un Lietuvas – Polijas strīdu dēļ Francija Austrumeiropas garantiju projektu, kuros būtu iekļautas Baltijas valstis, apspriešanu

¹¹⁸⁵ LVVA, 2574.f., 4.apr., 2838.l., 69.lp., 1927.g. janvāris, sūtniecības Parīzē pārskats par 1926.gadu

uzskatīja par nepamatotu. Francija iebilda pret Polijas izslēgšanu no jebkādiem plāniem (jāatzīmē, ka sākotnēji Parīze cīnījās par Prāgas un Varšavas interesēm).

PSRS neuzbrukšanas līgumu piedāvājumu Baltijas valstīm Francija uzskatīja par mēģinājumu vājināt tās alianšu politiku Austrumeiropā. Kaut gan Parīze iestājās pret līgumu noslēgšanu, jo tas attālinātu tās locekļus no Tautu Savienības un sašķeltu Baltijas valstu bloku, nevēloties tikt vainota PSRS piedāvājumu noraidīšanā, oficiāli tā deklarēja, ka Latvijai pašai jāizlemj, kāda rīcība atbilst viņu interesēm. Francijai svarīga šķita Baltija valstu viedokļu un plānu saskaņošana. Tikai pēc tam, kad F.Cielēns bija parafējis Latvijas un PSRS neuzbrukšanās līguma četrus pantus, Francija oficiāli aizrādīja, ka projekts nesaskan ar Tautu Savienības paktu. Francijai nepatika arī Latvijas noslēgtais tirdzniecības līgums ar PSRS, kas kavēja Baltijas valstu saimniecisko tuvināšanos un Latvijas sadarbību ar Poliju. Savukārt Latvijas diplomātiskajās aprindās pieauga neiecietība pret Francijas izturēšanos.

Francijas austrumu alianšu politikā pārmaiņas sākās 1924.gadā. Francija saprata, ka Polija nebija spējīga aizvietot Francijas agrāko aliansi ar Krieviju pret Vāciju, bet tā joprojām bija svarīgs faktors abu valstu teritoriālās nošķirtības saglabāšanā un Parīze neatteicās no Baltijas valstu tuvināšanas idejas Polijai un iestājās pret Latvijas tuvošanos Lietuvai. Oficiāli Francija atturējās no jebkādas piedalīšanās starp Baltijas valstīm notiekošo konferenču darbībā, sūtņu pilnvaras ierobežoja diskrētu mājienu došana un netieša jauno valstu iedrošināšana. Francija pastiprinātu uzmanību pievērsa PSRS attieksmei un mēģināja dažādiem līdzekļiem atspēkot Maskavas pārmetumus par Parīzes piedalīšanos Baltijas valstu sadarbības organizēšanā. Francija joprojām loloja cerību, ka Latvija, ekonomisku interešu vadīta, varētu iesaistīties Lietuvas – Polijas konflikta atrisināšanā. Latvijas reālā politika neatbilda Parīzes cerībām, nespēja izveidot spēcīgu Baltijas savienību noveda Rīgu pie mēģinājumiem rast *modus vivendi* ar Vāciju un PSRS. F.Cielēna ārpolitika iedragāja Francijas uzticību Baltijas valstīm, Latvijas – PSRS neuzbrukšanas līguma sarunu laikā Polijas – Latvijas attiecības bija kļuvušas vēsas. 20.gadu beigās kļuva skaidrs, ka Baltijas valstis nespēs realizēt Francijas iedomāto misiju izveidot efektīvu politisku savienību ar Poliju. Latvija uz Franciju skatījās kā valsti, kuras interesēs ir *status quo* saglabāšana. Pēc ārlietu ministra maiņas Francijas pārstāvji izteica cerību, ka A.Balodis atjaunos Latvijas ārpolitikas tradīcijas, strādās pie saprašanās ar Poliju un restaurēs Igaunijas uzticību, bet tam vairs nebija tik lielas nozīmes, kā iepriekšējos gados.

5.NODAĻA. FRANCIJAS LOMA LATVIJAS ĀRPOLITIKĀ 30.GADU SĀKUMĀ

5.1. Francijas attiecību ar Austrumeiropas valstīm ietekme uz Latvijas ārpolitiku

Latvijas valdības pārstāvji skaidri apzinājās Antantes sabrukumu, taču joprojām uzskatīja par vēlām Lielbritānijas un Francijas draudzīgās attiecības.¹¹⁸⁶ V.Šūmanis 1929.gada 25.marta ziņojumā izteicās, ka ir grūti iedomāties Eiropas stabilitāti bez Anglijas un Francijas ciešākas sadarbības Eiropas politisko jautājumu risināšanā, līdz ar to Latvijai būtu jāvēlas Eiropas lielvalstu draudzība. Turklāt pozitīvu Francijas tēlu radīja pieņēmums, ka Francija ir mazo valstu aizstāve. V.Šūmanis augstu novērtēja Francijas ietekmi centrālajā un austrumu Eiropā un uzskatīja par vēlamu Latvijas un Francijas politiskās sadarbības intensificēšanu, viņš uztraucās, ka to varētu traucēt PSRS lielais iespaids Latvijā un Latvijas cenšanās uzturēt labas attiecības ar Padomju Savienību.¹¹⁸⁷ No 1931.gada janvāra Parīzē notika tā saucamās Baltijas brokastis (*Déjeuners de la Baltique*), kuru mērķis bija tuvināt Franciju Ziemeļaustrumeiropā un iepazīstināt dažādas franču aprindas ar Baltijas valstu dzīvi un darbību visās nozarēs. Tās organizēja Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva un Polija.¹¹⁸⁸ 1933.gada 19. un 21.janvārī Sorbonnas universitātē pirmo reizi referātu nolasīja latviešu vēsturnieks un diplomāts Arnolds Spekke.¹¹⁸⁹

Vēsturnieks I.Feldmanis secinājis, ka Latvijas Ārlietu ministrija 30.gadu pirmajā pusē Latvijas starptautisko stāvokli novērtēja objektīvi, ievērojot galvenās tendences lielvalstu savstarpējās attiecībās un starptautiskās politikas pārmaiņas. Taču vienlaikus viņi atradās „zināmu ilūziju gūstā un savos aprēķinos nepamatoti lielu nozīmi piešķīra Anglijas un Francijas ieinteresētībai Baltijas valstu neatkarības nodrošināšanā”.¹¹⁹⁰ I.Feldmanis uzsvēris, ka, sākot ar 20.gs. 20.gadu beigām, pakāpeniski kļuva zināmi fakti, kas liecināja par Baltijas reģiona lomas samazināšanos Parīzes (un Londonas) ārpolitiskajā stratēģijā. 1929.gada 25.marta ziņojumā A.Balodim sūtnis V.Šūmanis, analizējot Francijas ārējo politiku, secināja, ka Francijas izveidotā savienības sistēma nemaz nav tik izdevīga Francijai, kā tas bija agrāk. Tā deva Parīzei lielu varu un priekšrocības, bet tai pašā laikā uzlika atbildību un radīja raizes par nākotni. Lai arī Francijas un Vācijas attiecības lēni, bet tomēr uzlabojās, to pašu nevarēja attiecināt uz Polijas – Vācijas attiecībām. Francija bija

¹¹⁸⁶ Argus. Hāgas konference un Latvija. *Jaunākās Ziņas*, 1929, 6.septembris, Nr.201, 1.-2.lpp.

¹¹⁸⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3664.l., 8.-12.lp., 1929.g. 25.marts, V.Šūmaņa ziņojums ārliet. A.Balodim; 22.-23.lp., 1929.g. 28.jūnijs, V.Šūmaņa ziņojums A.Balodim

¹¹⁸⁸ Turpat, 4127.l., 121.lp., 1930.gada 19.decembris, sūtniecības Francijā ziņojums

¹¹⁸⁹ Spekke A. *Atmiņu brīži: ainas, epizodes, silueti*. [Stokholma]: Zelta ābele, 1967. 213.-216., 224.-225., 227.lp.

¹¹⁹⁰ Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 15.lpp.

nākusi pie atziņas, ka Vācijai nebija vēlēšanās uzlabot attiecības ar Varšavu. Poļu mēģinājums ar Francijas palīdzību panākt savu rietumu robežu garantēšanu Reinas apgabala priekšlaicīgas evakuācijas gadījumā cieta neveiksmi. Berlīne uz šādu iespēju skatījās noraidoši, turklāt aktuāls bija G.Štrezema izvirzītais un pret Poliju vērsta minoritāšu jautājums. Polijas – Vācijas attiecību attīstības perspektīvas radīja bažas Francijas politiskajās aprindās, īpaši tāpēc, ka defensīvā savienība ar Poliju bija slēgta pret Vāciju.¹¹⁹¹

Atšķirībā no politiskajām aprindām, Francijas sabiedrībā bija radusies pārliecība, ka Francijas – Polijas savienība pēc 1925.gada bija nostiprinājusies. Tajā lielu lomu spēlēja Polijas iekšējā stabilitāte un lielie naudas līdzekļi, ko Polijas valdība tērēja propagandas rakstu publicēšanai franču presē. Kaut gan ārēji tika radīts iespaids, ka abu valstu starpā pastāv cieša draudzība, Francijas politiskās amatpersonas skatījās uz Polijas nākotni ar apslēptām bažām.¹¹⁹² Līdz ar austrumu virziena aktualizēšanos Francijas ārpolitikā, kas veicināja arī Polijas aktivitātes pieaugumu, iezīmējās lūzums Francijas Austrumeiropas politikā. 20.gadu beigās un 30.gadu sākumā franču prātus nodarbināja poļu koridors. Francūžu attieksme nebija viennozīmīga. Piemēram, radikāļu sociālistu deputāts un Francijas delegāts vairākās Tautu Savienības pilnsapulcēs Pjērs Ko kādā publiskā priekšlasījumā, klātesot Francijas vēstniekam Berlīnē un Vācijas vēstniekam Parīzē, pieļāva Vācijas austrumu robežu revīzijas iespējamību. Turklāt jāpiezīmē, ka *Quai d'Orsay* neatsauca P.Ko izteikumus. Līdzīgu ideju pauda arī publicists Gustavs Ervē.¹¹⁹³ Latvijas valdība ar interesi vēroja Francijas preses izturēšanos Polijas jautājumos. Neviena cita valsts nebija izdevusi tik lielus līdzekļus propagandas rakstu publicēšanai franču laikrakstos kā Polija. Neskatoties uz to, 1930.gada nogalē Latvijas sūtnis secināja: ja labējā spārna prese reizēm rakstīja par Poliju diezgan draudzīgā tonī, tad lielie preses izdevumi, kuriem Polija maksāja, mērenie un kreisi noskaņotie laikraksti bija ļoti atturīgi un lielākoties ievietoja tikai sausu hronoloģisko un faktuoloģisko informāciju, kā arī reizēm pārmeta poļiem egoismu.¹¹⁹⁴

Kaut gan 1930.gada 24.novembrī Latvija parakstīja tirdzniecības konvencijas un Izlīgšanas un šķīrējtiesas līgumu ar Lietuvu, ar kuru drīzāk bija apmierināta PSRS un uz kuru Francija skatījās ar aizdomām,¹¹⁹⁵ Latvija par savu galveno sabiedroto joprojām

¹¹⁹¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 187.lp., 1929.g. 25.marts, V.Šūmaņa ziņojums A.Balodim

¹¹⁹² Turpat, 188.lp.

¹¹⁹³ Turpat, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 107.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.l.min. H.Celmiņam

¹¹⁹⁴ Turpat.

¹¹⁹⁵ *Segodņa* šo līgumu nosauca par vēsturisku līgumu. Историческая дата. *Сегодня*, 26 ноября 1930 г., № 327, стр.1.; MAE AD, Russie 1095, P.31-32., 1930.g. 29.novembris, Francijas sūtniecības Latvijā vēstule ār.l.min. A.Briānam; Izlīgšanas un šķīrējtiesas līgums starp Latviju un Lietuvu. *Valdības Vēstnesis*, 1930, 23.decembris, Nr.291, 1.-2.lp.; jāatzīmē, ka Francijas pilnvarotais pārstāvis Latvijā nebija tik negatīvi noskaņots kā viņa Ārlietu ministrija, jo uzskatīja, ka līgums pierāda abu valstu starpā esošās draudzīgās

uzskatīja Igauniju. Ideja par triju Baltijas valstu savienību atmesta netika. Neskatoties uz neatrisināmajiem šķēršļiem, pie tās turpināja strādāt. Par savienību ar Poliju ārlietu ministrs runā neko neminēja (izņemot par nepieciešamību turpmāk kārtot un uzlabot saimnieciskās attiecības).¹¹⁹⁶

Francijas intereses par Baltijas valstīm īslaicīga pastiprināšanās 30. gadu pašā sākumā radīja Latvijā un citās valstīs ilūziju, ka Francija varētu sniegt tām ekonomisku un politisku atbalstu.¹¹⁹⁷ Kādu konkrēti, tas netika apspriests. Latvijai bija svarīgi paturēt prātā faktu, ka Francijas – Polijas līgums attiecās tikai uz Polijas – Vācijas attiecībām, tajā nekas nebija minēts par Poliju un Padomju Savienību. 1920.gada franču sniegtā palīdzība poļiem lielnieku uzbrukuma gadījumā bija vienreizējs precedents. Tā kā no lielnieku puses tuvākā nākotnē karadarbība pret Poliju nebija sagaidāma, Latvijas valdībai bija grūti saprast, cik stipra ir Francijas saikne ar Poliju attiecībā uz PSRS. Ņemot vērā parlamentā izteikto prasību pēc stingrākas ārējās politikas un ziņām par Vācijas – PSRS militāru sadarbību, Latvijas pārstāvis paredzēja tuvākā nākotnē Francijas diplomātiskās aktivitātes pieaugumu Polijā un arī Latvijā.¹¹⁹⁸

30.gadu sākumā valsts neatkarības nostiprināšanu Latvijas ārpolitikas vadītāji saistīja ar Franciju un Angliju, kuru prestižs latviešu sabiedrībā joprojām bija īpaši augsts, jo tās uzskatīja par miermīlīgām valstīm bez agresīviem nolūkiem. Attieksme pret PSRS un Vāciju radikāli atšķīrās. Daudzi latviešu politiķi 30.gados domāja, ka abu šo valstu ekspansionisms agri vai vēlu apdraudēs Latvijas neatkarību. Strīdi saistījās ar jautājumu, kura no abām valstīm ir lielāks drauds.¹¹⁹⁹ Latvijas sūtnis Parīzē apmierināti konstatēja, ka pēc desmit miera gadiem Eiropa atrodas noslēdzošā kara seku likvidācijas fāzē. Kaut gan Rīga nebija iesaistīta diskusijās, sarunās un debatēs, Latvijas valdība pozitīvi izteicās par lielvalstu rosīgo darbību, saprašānās meklējumiem un sarežģīto jautājumu atrisināšanu. Ar katra problēmu jautājuma likvidēšanu tika konsolidēts Eiropas miers. Taču, no otras puses, izskanēja pārmetumi Eiropas lielvalstīm par Austrumeiropas stāvokļa un vajadzību ignorēšanu. Aizmirstības izjūtu Baltijas valstīs pastiprināja Padomju Savienības un Ķīnas

attiecības (MAE AD, Russie 1095, P.31., 1930.g. 29.novembris, Francijas diplomātiskā pārstāvja Latvijā vēstule A.Briānam)

¹¹⁹⁶ Francija apzinājās abu valstu ekonomisko attiecību nevienlīdzību. Polija eksportēja uz Latviju 12 reizes vairāk nekā Latvija uz Poliju. Turklāt no Latvijas ievestajām precēm bija jākonkurē ar pašu poļu ražojumiem. MAE AD, Lettonie 52, P.34., 1932.g. 29.septembris, Francijas pilnvarotā lietveža Latvijā Žaka Žirodo vēstule E.Erio; LVVA, 2574.f., 4.apr., 5538.l., 19.-20., 25.lp., Ārlietu ministra 1933.g. 19.jūlija runa „Starptautiskais stāvoklis un mūsu ārpolitikas aktuāli uzdevumi”

¹¹⁹⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 5516.l., 50.lp., 1933.gada 11.maijs, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. V.Salnājam; 2575.f., 15.apr., 36.l., 92.-94.lp., 1930.g. 19.novembris, sūtņa Francijā V.Šūmaņa slepenais ziņojums H.Celmiņam

¹¹⁹⁸ Turpat, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 107.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.l.min. H.Celmiņam

¹¹⁹⁹ Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 12.lpp.

bruņotais konflikts, kurā tika noraidītas Ķīnas prasības pēc Tautu Savienības iejaukšanās un Eiropas lielvalstu palīdzības, jo PSRS nebija Tautu Savienības locekle. Latvijas ārietu vadītāji ar bažām secināja, ka šādas Tautu Savienības nostājas gadījumā Latvija zaudē interesi par Tautu Savienību.¹²⁰⁰ Krievu – ķīniešu konflikta risinājums atstāja nomācošu iespaidu uz Latvijas diplomātikajiem pārstāvjiem, jo tas potenciāli vairoja Maskavas tieksmi pēc citām avantūrām.

Kopš otrās Džeimsa Remzija Makdonalda valdības izveidošanās 1929.gada jūnijā Francija un Lielbritānija bija atsvešinājušās. 1930.gada beigās Francijā radās cerība, ka Anglijā varētu izveidoties konservatīvo valdība, kurai pēckara gados būtu daudz maz noteikta Eiropas politika. Francija raudzījās skeptiski uz Anglijas iesaistīšanos iespējamās Eiropas konfliktos, Parīze bija pārliecināta, ka nākamajā karā Anglija visdrīzāk būs neitrāla un centīsies spēlēt arbitra lomu, kāda Amerikai bija Pirmā pasaules kara laikā.¹²⁰¹ Lai gan sakarā ar *entente cordial* 25 gadu pastāvēšanas svinībām franču laikrakstos parādījās patētiski raksti par franču – angļu draudzību, pēc leiboristu uzvaras 1929.gada maija vēlēšanās Lielbritānijā Francijas diplomāti secināja, ka Anglijas valdības attieksme pret Franciju ir tai nelabvēlīgāka nekā Stenlija Boldvina un O.Čemberlena laikā. Francija vairs nevarēja rēķināties ar Anglijas atbalstu.¹²⁰² Francijas ārpolitika balstījās uz 2 pīlāriem – Lokarno un Hāgas līguma. Pirms Hāgas konferences par valdības politiku balsoja 325 deputāti, savukārt Junga plāna¹²⁰³ ratificēšanu atbalstīja 522 no 612 parlamenta deputātiem.¹²⁰⁴

Francija varēja rēķināties arī ar Beļģiju, Poliju, Čehoslovākiju, Dienvidslāviju un Rumāniju. Taču Beļģijas militārie spēki bija mazi, bet Polijas ģeogrāfiskais stāvoklis, iekšējās jukas un lielais minoritāšu skaits stipri mazināja tās militāro nozīmi. Arī Čehoslovākijā bija liela un stipra vācu minoritāte, slovāki varētu izmantot jebkuru iespēju, lai saceltos. Nebija pārliecības, kāds būs Rumānijas turpmākais kurss. Vienīgi Dienvidslāvijai Parīzē bija laba militārā slava, bet to no visām pusēm ierobežoja Itālija. Latvijas sūtnis gandarīts ziņoja, ka Latvijas vārds nekādās sarunās un kombinācijās netika

¹²⁰⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 5., 6.lp., 1930.gada 21.janvāris, V.Šūmaņa konfidencialais ziņojums

¹²⁰¹ Turpat, 112.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.min. H.Celmiņam

¹²⁰² Turpat, 3664.l., 70.lp., Politiskais stāvoklis Francijā no 1929.g. 1.aprīļa – 1.jūlijam; 105.lp., 1929.g. 9.aprīlis, Franču preses apskats

¹²⁰³ Junga plāns noteica Vācijas Pirmā pasaules kara reparāciju maksājumu apjomu. Tas tika izstrādāts 1929.gadā, bet pieņemts 1930. To prezentēja speciāli izveidota komiteja (1929–30), kuru vadīja amerikānis Ovens Jungs. Pēc Dauesa plāna stāšanās spēkā 1924.gadā kļuva skaidrs, ka Vācija nevarēs nenoteiktu laiku veikt paredzētos apjomīgos ikgadējos maksājumus. Junga plāns samazināja nākamās maksājumus

¹²⁰⁴ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 105.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.min. H.Celmiņam

minēts.¹²⁰⁵ 20.gadu beigu un 30.gadu sākumā Francijas ārpolitiku asi kritizēja gan atsevišķi laikraksti, gan labējā spārna nacionālistiski noskaņotie deputāti. Viņi pārmeta Vācijai šķēršļu likšanu attiecību uzlabošanā, kā arī brīdināja Francijas ārpolitikas veidotājus, ka Vācijas nākamās valdības var izmantot šos Francijas izlīguma meklējumus un nepildīt tagadējās valdības pieņemtās saistības.¹²⁰⁶ Francijas tuvināšanās ar Vāciju nepatika Polijai, īpaši tāpēc, ka vācu presē un sabiedrībā plaši tika propagandētas idejas par austrumu robežas grozīšanu. Lielbritānija un ASV iestājās par labvēlīgu attiecību nodibināšanos ne tikai starp Franciju un Vāciju, bet arī Vāciju un Poliju. Atkārtoti aktualizējās ideja par franču – vācu – poļu bloka izveidošanu, kura ietvaros Vācija un Polija tiktu samierināta uz Lietuvas rēķina – poļu koridors tiktu apmainīts pret izeju pie jūras poļiem caur Lietuvas teritoriju.¹²⁰⁷

1930.gada 1.maijā A.Briāns ierosināja izveidot Eiropas valstu savienību, kas ieguva Paneiropas savienības nosaukumu. Ar šo plānu viņš vēlējās sniegt pārējai Eiropai to drošību, ko Francija un Beļģija bija baudījušas kopš Lokarno līgumu noslēgšanas.¹²⁰⁸ Latvijas Ārlietu ministrija kopumā atbalstīja izstrādāto projektu, bet nevēlējās, lai kādi jauni politiskie, ekonomiskie vai diplomātiskie veidojumi mazina Tautu Savienības nozīmi.¹²⁰⁹ Latviešu preses nostāja pret Paneiropas plānu bija nekonkrēta. 1930.gada septembrī, kad bija notikusi pirmā Eiropas Komisijas sēde, *Brīvā Zeme* izteica cerību, ka Eiropas plāni varētu sniegt palīdzību ekonomisko grūtību pārvarēšanā.¹²¹⁰ *Jaunākās Ziņas* vēlējās, lai jebkādi projekti tiktu realizēti ar Lielbritānijas atbalstu un piedalīšanos.¹²¹¹ Pāris gadus vēlāk – 1932.gada septembrī notika pēdējā „Eiropas komisijas” sesija, A.Briāna sākotnējā ideja nerada vienotu atbalstu. Vēloties panākt politisko un saimniecisko lietu nošķiršanu un daļēju Eiropas apvienošanas ideju realizāciju, 1932.gada 1.martā Francijas ministru prezidents A.Tardjē ierosināja izveidot Donavas federāciju.¹²¹² Projekta ideju veicināja bailes par Vācijas

¹²⁰⁵ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 104.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.min. H.Celmiņam

¹²⁰⁶ Turpat, 2575.f., 15.apr., 36.l., 76.-84.lp., 1930.g. 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.min. H.Celmiņam

¹²⁰⁷ Turpat, 133.lp., 1929.g. augustā sūtniecības Francijā sastādītais pārskats par politisko stāvokli Francijā no 1929.g. 1.aprīļa līdz 1.jūlijam; 37.l., 46.-47.lp., 1931.g. 31.augusts, O.Voita sastādīts pārskats par ievērojamākajiem notikumiem Vācijas politiskajā dzīvē 1931.g. II ceturksnī; 52.lp., 1931.g.20./21.augusts, Latvijas ģenerālkonsula Berlīnē E.Krieviņa slepenais ziņojums; 89.-90., 91.lp., 1931.g. 20.janvāris, O.Voita sastādīts pārskats par ievērojamākajiem notikumiem Vācijas politiskā dzīvē 1930.g. IV ceturksnī

¹²⁰⁸ Champonnois, S. *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations...* P.410.

¹²⁰⁹ Vīksniņš, Dr.O. Eiropas savienotās valstis. *Latvis*, 1930, 24.oktobris, Nr.2701, 1.-2.lp.; Eiropas savienotās valstis? (Briāna memorandums). *Sociāldemokrāts*, 1930, 23.maijs, Nr.115, 1.lp.; Vandervelde, Emīls. Briāns un Eiropas savienība. *Sociāldemokrāts*, 1930, 1.jūnijs, Nr.122, 2.lp.; Miesiņš, D. Paneiropa un Latvija. *Kurzemes Balss*, 1930, 4.jūlijs, Nr.26, 1.lp.

¹²¹⁰ Briāns kā miera politikis. Eiropas valstu savienības jautājums Tautu Savienībā. *Brīvā Zeme*, 1930, 12.septembris, Nr.207, 1.lpp.; Prezidents Celmiņš par Tautu Savienības pilnsapulci un mūsu delegācijas darbību. *Brīvā Zeme*, 1930, 24.septembris, Nr.216, 1., 9.lpp.

¹²¹¹ Atbilde uz Briāna priekšlikumu. *Jaunākās Ziņas*, 1930, 14.jūnijs, Nr.131, 12.lpp.

¹²¹² Donavas federācija apvienotu Mazās Antantes valstis – Čehoslovākiju, Dienvidslāviju un Rumāniju, ar Ungāriju un Austriju. Valstu starpā būtu noteikti muitas tarifu atvieglojumi un pārējās valstis nedrīkstētu

ietekmes pieaugumu Viduseiropā, tā mērķis bija stiprināt Mazo Antanti un tā realizācija nozīmētu *Quai d'Orsay* atteikšanos no vispārīgās Eiropas ūnijas idejas.¹²¹³ Lai gan Latvijas politikā apzinājās, ka nespēs ietekmēt lielvalstu lēmumus, Latvijas ārlietu ministrs K.Zariņš izrādīja interesi par Tardjē plānu un idejiskā līmenī tas tika pat apspriests Saeimas sēdē.¹²¹⁴ Latvijas sūtnis Francijā privāti, nevis Ārlietu ministrijas uzdevumā interesējās par līdzīga plāna attiecināšanu uz Baltijas valstīm. Francijas pārstāvji uzsāktās politikas veiksmīgas realizācijas rezultātā šādu iespēju nenoliedza.¹²¹⁵ Lai gan 1932.gada 7.jūnija ārpolitikas deklarācijā E.Erio valdība uzsvēra, ka turpinās Ženēvā aizstāvēt Tardjē plānu, radās sarežģījumi, un laika gaitā idejas pamazām noklusa.¹²¹⁶

Latvijas valdība ļoti labi apzinājās, ka Francijas sabiedrotie nebija varējuši radīt pietiekošu drošību, to parādīja 20.gadu notikumi.¹²¹⁷ 30.gadu sākumā Francijas attieksme pret Poliju bija izteikti rezervēta. Dažas dienas pirms Polijas Seima vēlēšanām sociālistu deputāts Leons Žuo parlamenta telpās nolasīja kreiso partiju frakcijām ziņojumu par apstākļiem Polijā vēlēšanu priekšvakarā un pieprasīja Francijas deputātu deleģēšanu uz Poliju vēlēšanu likumības kontrolēšanai. No novērotāju saraksta apzināti tika izslēgti Polijas draugi, kas radīja lielu sašutumu Polijā. Sadarbības ar poļiem atbalstītāji savukārt izteica protestu pret vācu tendencēm revidēt austrumu robežas un rezolūcijās uzsvēra, ka Francija nekad nelauzīsot Polijai doto vārdu. Viņi uzstāja, ka tuvināšanās nedrīkstēja notikt uz Polijas rēķina.¹²¹⁸

20.gadu beigās Francijas politiskā interese par Latviju bija samazinājusies. Tas bija loģiski, ņemot vērā Francijas vilšanos alianšu politikā ar mazajām valstīm. *Quai d'Orsay* un sabiedrībā bija nostiprinājusies pārliecība, ka esošie sabiedrotie nedeva Francijai pietiekošu drošību un tai pašā laikā uzlika plašus pienākumus un saistības gadījumā, ja Francijas sabiedrotie tiktu ierauti kādā konfliktā. Arī Latvija tika pieskaitīta valstīm, kas Francijai uzlika jaunus pienākumus. Francija bija kļuvusi atturīgāka draugu un sabiedroto meklēšanā starp Eiropas mazajām valstīm, Parīzei trūka liels spēcīgs sabiedrotais.¹²¹⁹ Atšķirībā no 20.gadu otrās puses politikas, 30.gadu sākumā Francija drīzāk atbalstīja Polijas tuvošanos

realizēt politisku iejaukšanos federācijas iekšējās lietās. LVVA, 2575.f., 1.apr., 445.l., 198.-199.lp., 1932.g. 21.marts, ārlietu ministrs K.Zariņam sūtnis Francijā; 15.apr., 36.l., 8.-11.lp., 1932.g. 9.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu ministram K.Zariņam; 7.apr., 2780.l., 243., 244.lp., 1932.g. 21.marts, sūtnis Parīzē ārlietu ministram K.Zariņam; 237.-238.lp., 1932.g. 9.aprīlis, sūtnis Parīzē ārlietu ministram K.Zariņam

¹²¹³ LVVA, 2575.f., 1.apr., 445.l., 199.lp., 1932.g. 21.marts, sūtnis Francijā ārlietu ministram K.Zariņam

¹²¹⁴ LR IV Saeimas III sesijas 3.sēde, 1932.g. 29.aprīlis. *Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas*. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1932. 136., 147., 138.sleja

¹²¹⁵ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 240.lp., 1932.g. 9.aprīlis, sūtnis Parīzē ārlietu ministram K.Zariņam

¹²¹⁶ Turpat, 174.lp., 1932.g. 10.jūnijs, sūtnis Parīzē ārlietu ministram K.Zariņam

¹²¹⁷ Turpat, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 103.-104.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums ministram un ārlietu ministram H.Celmiņam

¹²¹⁸ Turpat, 106., 107.lp.; MAE AD, Lettonie 51, P.33., 1931.g. 4.janvāris, Ž.Tripjē vēstule A.Briānam

¹²¹⁹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 112.-113.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums ministram un ārlietu ministram H.Celmiņam

Lietuvai. Minētās valstis vislabāk atdalītu Vāciju no PSRS, turklāt bija svarīgi, lai to attiecības ar austrumu kaimiņu būtu draudzīgas.¹²²⁰ Turklāt Francija tik asi neiebilda pret Latvijas draudzību ar Lietuvu, kā tas bija vērojams 20.gados.¹²²¹ Francijas intereses samazināšanos par Latviju un Baltijas valstu savienību uzskatāmi parāda Francijas arhīva dokumenti. Ja divdesmitajos gados Francijas pārstāvniecības Rīgā, Kauņā, Varšavā, Tallinā un Helsinkos regulāri saņēma *Quai d'Orsay* departamentu vai pat ārlietu ministra telegrammas, notas un vēstules ar pārskatiem par stāvokli Baltijas valstīs, Ārlietu ministrijas nostājas raksturojumu un instrukcijām par vēlamo rīcību, tad laikā no 1930.gada janvāra līdz 1933.gada decembrim šādas instrukcijas bija retums.¹²²² Arī tad, kad Polija bija izteikusies, ka varētu piedāvāt Latvijai noslēgt militāru savienību, nesekoja nekādas ziņas no *Quai d'Orsay*. Baltijas valstu sadarbības centienus Francija uzņēma pavisam mierīgi, 30.gados tā neticēja militāras sadarbības iespējai.¹²²³

Neskatoties uz Francijas alianšu politikas norietu, Polijai un Baltijas valstīm joprojām vajadzēja veidot barjeru starp Vāciju un PSRS, jo Parīze baidījās no abu minēto lielvalstu militāras sadarbības.¹²²⁴ *Quai d'Orsay* bija pārliecināta, ka Polija vismaz sākotnēji viena pati spētu sekmīgi atvairīt Vācijas uzbrukumu. Turklāt franči uzskatīja, ka Vācijas politiska vai militāra intervence Latvijā nebija iespējama. PSRS bija akceptējusi mazo valstu atrašanos Baltijas piekrastē, bet tā nekad nepieļautu šīs teritorijas un ostas nonākšanu Vācijas rokās, jo tādējādi Padomju Savienība zaudētu tirdznieciskās saiknes ar Rietumeiropu un tiktu apdraudētas tās lielākās pilsētas Maskava un Pēterburga. Vācijai nebija iemesla konfliktam ar PSRS, tā neriskētu iekarot Baltiju, pirms nebija apvienojusi savas agrākās teritorijas.¹²²⁵ 1933.gada 19.jūlijā ārlietu ministrs runā par starptautisko stāvokli un aktuālajiem uzdevumiem atgādināja, ka Latvija kā maza valsts nevar pretendēt uz svarīgu vai izšķirošu lomu Eiropas lielajos politiskajos notikumos (piemēram, bruņošanās jautājums). Latvijas uzdevums bija uzmanīgi sekot notikumu gaitai, atzīmējot to attīstības tendences, censties „panākt šai starptautisko spēku spēlē zināmas drošības sev un darīt savu iespējamo mazumiņu miera un drošības noorganizēšanā” vismaz tai Eiropas daļā, kurā tā atradās.¹²²⁶

¹²²⁰ MAE AD, Russie 1095, P.8., 1930.gada 4.februāris, Francijas vēstnieka Berlīnē vēstule ārlietu ministram

¹²²¹ Turpat, Lettonie 51, P.28., 1930.g. 1.decembris, Francijas pilnvarotā lietveža Rīgā vēstule A.Briānam

¹²²² Skatīt visus dokumentus MAE AD, Lettonie 51., 52. un Russie 1095. un 1096.

¹²²³ MAE AD, Lettonie 51, P.46., 1931.g. marts, informācija no „droša avota” par situāciju Latvijā

¹²²⁴ LVVA, 2575.f., 1.apr., 445.l., 163.lp., 1933.g. 27.aprīlis, V.Šūmaņa vēstule ārlietu ministram; 15.apr., 35.l., 19.lp., Sūtniecības Kauņā sastādīts pārskats par Lietuvas iekšējo un ārējo politiku laikā no 1931.g. 1.jūlija līdz 1.decembrim; 116.lp., Sūtniecības Kauņā sastādīts pārskats par Lietuvas iekšējo un ārējo politiku laikā no 1931.gadā

¹²²⁵ Turpat, 2574.f., 4.apr., 5516.l., 45., 47.lp., 1933.gada 11.maijs, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu ministram

¹²²⁶ Turpat, 5538.l., 17.lp., Ārlietu ministra 1933.g. 19.jūlija runa „Starptautiskais stāvoklis un mūsu ārpolitikas aktuāli uzdevumi”

Latvijas pārstāvji skaidri apzinājās, ka Francija nebija apmierināta ar savu sabiedroto valstu militāro spēku. Polija nebija devusi ekvivalentu agrākai savienībai ar Krieviju. Līdz 1930.gadam Francija nelabprāt uzticējās ziņām par Vācijas – Krievijas (PSRS) militāru sadarbību, taču pēc Vācijas Reihstāga vēlēšanām, kurās lielus panākumus guva galējās partijas, kas iestājās par ciešu sadarbību ar PSRS, Francijā izplatījās pārspīlētas baumas par minēto valstu sadarbību. Tādējādi krasi samazinājās Francijas sabiedrotās Polijas nozīme. Latvijas sūtnis paredzēja Francijas Austrumeiropas politikas aktivizēšanos un mēģinājumus nodibināt kopā ar Poliju spēcīgāku barjeru starp Krieviju (PSRS) un Vāciju, jo Francijas militārajās aprindās šī ideja netika atmesta, taču paredzētā Parīzes diplomātiskā aktivitāte nenotika.¹²²⁷

Neskatoties uz to, ka Latvija Francijai nebija interesanta tieši politiskā ziņā, francūži nebija vienaldzīgi pret Latviju un Baltiju, jo mazās valstis varēja spēlēt kādu lomu Polijas varbūtējos sarežģījumos ar PSRS. V.Šūmanis pat 1930.gada 19.novembrī vēstulē ministru prezidentam un ārlietu ministram H.Celmiņam atzīmēja, ka „Francija ļoti labprāt redzētu un apsveiktu cieša militāra bloka nodibināšanos starp Poliju un Baltijas valstīm kā barjeru konflikta gadījumā starp Vāciju un Padomju Savienību”.¹²²⁸ Diemžēl detalizētāk savu ideju sūtnis nav pamatojis, tāpat kā nav izskaidrojis, kas viņam liek tā domāt. Francijas Ārlietu ministrijas dokumentos norādes uz analogām idejām neparādās. Lai arī piesardzīgāk, bet 30.gadu sākumā Francija nemainīgi uzskatīja Poliju par galveno spēku Austrumbaltijā. Pārējās valstis varēja Varšavu politiski stiprināt, par militāru sadarbību Francija nopietni nedomāja. Iespējams, ka V.Šūmani uztrauca Igaunijas – Polijas mērķtiecīgā draudzības politika. Tas nostādīja Igaunijas sūtni franču acīs mazliet izdevīgākā stāvoklī nekā Latvijas. Neskatoties uz Igaunijas profrancisko politiku, nevarēja apgalvot, ka būtu palielinājies *Quai d’Orsay* interese par Igauniju. Franči bija apmierināti ar Igaunijas draudzīgo attieksmi un nevēlējās neko vairāk. Ja Latvija nodibinātu ciešākas attiecības ar Poliju, tā neiegūtu lielāku Francijas labvēlību. Līdz ar to Rīgas realizētā taktika iepretim Polijai vislabāk atbilda Latvijas patstāvības nodrošināšanai.¹²²⁹ Ietekmējoties no Parīzē valdošajiem uzskatiem, V.Šūmanis ieteica, pirmkārt, spert reālus soļus Baltijas valstu savienības jautājumā, lai Baltijas valstis kļūtu par „nopietnu faktoru starptautiskajās attiecībās, ar kuru rēķinās”, un, otrkārt, iecelt Parīzē militāro atašeju, kāds kopš valstu nodibināšanas bija Igaunijai un Somijai, neilgi arī Lietuvai.¹²³⁰

¹²²⁷ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 111.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ārlietu ministram H.Celmiņam

¹²²⁸ Turpat, 113.lp.

¹²²⁹ Turpat, 113., 114.lp.

¹²³⁰ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 23.lp., 1933.g. 15.maijs, sūtņa Parīzē vēstule ārlietu ministram V.Salnājam

Pēc O.de Kastijona Saintviktora kā sūtņa pilnvaru beigšanās uz viņa vietu Rīgā bija vairāki kandidāti, līdz ar to jāsecina, ka Rīga kā darba vieta Francijā augstu kotējās.¹²³¹ Neskatoties uz Latvijas valdības iebildumiem, 1930.gada 23.decembrī darbu Latvijā sāka Žans Tripjē, kas amatā nostrādāja līdz 1939.gada novembrim, kad viņu nomainīja Anrī Guarāns.¹²³² Latvijas sūtnis V.Šūmanis sākotnēji iebilda pret Ž.Tripjē iecelšanu par pārstāvi Latvijā un sarunā ar *Quai d'Orsay* Eiropas lietu politisko direktoru Polu Baržetonu savas valdības vārdā ierosināja izraudzīties citu pārstāvi, kam nebūtu iepriekšējas pieredzes ar PSRS lietām un nebūtu jau iepriekš izveidojusies negatīva attieksme pret Latviju. Tomēr, lai nevajadzīgi nesaasinātu attiecības, Latvijas valdība nekādus soļus nespēra un apstiprināja Francijas izvirzīto kandidātu.¹²³³ Vēlāk izrādījās, ka Ž.Tripjē izturējās draudzīgi pret Latviju un ieguva latviešu cieņu. Ž.Tripjē iecelšana norādīja uz Francijas vēlmi uzlabot Latvijas – Polijas attiecības.¹²³⁴ Ž.Tripjē bija savstarpēji naidīgas attiecības ar V.Munteru pēdējā provāciskā noskaņojuma dēļ.¹²³⁵ Neskatoties uz sākotnēji negatīvo informāciju, sūtņa darbība kopumā vērtēta kā pozitīva. Viņš daudz enerģijas ieguldīja franču kultūras izplatīšanā Latvijā, un viņa laikā uz Francijas sūtniecību tika norīkots arī īpašs tirdzniecības atašejs.¹²³⁶

1931.gada nogalē uz apmēram pusgadu pasliktinājās Latvijas un Polijas attiecības. Konflikta pamatā bija minoritāšu jautājums, 1931.gada 1.oktobrī tika apturēta divu poļu organizāciju darbība, slēgta poļu avīze un sešas pamatskolas.¹²³⁷ *Pēdējā Brīdī* tika publicēti poļu pārmetumi un sava veida draudi Latvijai par poļu minoritātes tiesību apspiešanu Latgalē.¹²³⁸ V.Šūmanis pat piedāvāja jautājuma atrisināšanā iesaistīt Parīzi. Viņš bija pārliecināts, ka, uzzinot lietas apstākļus, Francijas valdība nosodīs Polijas valdības rīcību. Vēlāk, nepieciešamības gadījumā, Latvija varētu paļauties uz Francijas *conseils de sagesse* (gudrajiem padomiem).¹²³⁹ Saspīlējuma laikā Polija uz brīdi pat pārtrauca diplomātiskās attiecības ar Latviju un atsauc savu sūtni. Galu galā konfliktu atrisināja, abām pusēm piekāpjoties. Tas bija vienīgais saprātīgais risinājums.¹²⁴⁰ Lai arī konflikts noklusa, Latvijā

¹²³¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 90.lp., 1930.g. 30.jūnijs, V.Šūmaņa ziņojums ĀM ģenerālsēkretāram H.Albatam

¹²³² *Latvijas Ārlietu dienesta darbinieki. 1918-1991.* Bibliogrāfiska vārdnīca... 394.lp.

¹²³³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 37., 38.lp., 1930.g. 15.novembris, V.Šūmaņa ziņojums

¹²³⁴ Turpat, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 113., 114.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.min. H.Celmiņam

¹²³⁵ Valters, M. *Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru...* 101.-105., 114.-115., 128.lpp.

¹²³⁶ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika.* I sējums... 553.lpp.

¹²³⁷ Par pretvalstisku darbību slēgtas 2 poļu organizācijas. *Brīvā Zeme*, 1931, 2.oktobris, Nr.221, 11.lpp.; Poļu preses musināšanas sekas. *Brīvā Zeme*, 1931, 26.oktobris, Nr. 241, 12.lpp.

¹²³⁸ Slēgtas Latvijas poļu sav. skolas. *Pēdējā Brīdī*, 1931, 3.oktobris, Nr. 223, 5.lpp.; Latvijai naidīga demonstrācija Viļņā. *Jaunākās Ziņas*, 1931, 5.oktobris, Nr.223, 7.lpp.

¹²³⁹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 326.lp., 1931.g. 16.oktobris, sūtnis Parīzē K.Ulmanim

¹²⁴⁰ Jēkabsons, Ē. Krīze Latvijas un Polijas attiecībās 1931. gadā un tās atrisinājums. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1996, Nr. 4, 117., 132., 133.lpp.

neizzuda bailes no iespējamiem Polijas nodomiem Latvijā, un tās izturēšanās pret Poliju kļuva vēl piesardzīgāka. Konflikts uzskatāmi parādīja Baltijas valstu vienotības trūkumu un atklāja, ka visas savstarpējās pretrunas vēl nebija likvidētas. Tas bija mājiens Francijai, ka tās iecerētā aizsardzības savienība ir nereāls plāns, kuru gan Francijas Ārlietu ministrijas vadība pilnībā neuztvēra, tās diplomātiskie pārstāvji Rīgā un Varšavā aktīvi iestājās par konflikta noregulēšanu.¹²⁴¹ Polijas – Latvijas attiecību normalizēšanos Francija uztvēra ar atvieglotumu.¹²⁴² 30.gados bija novērojami Lietuvas centieni nodibināt ciešākas attiecības ar Padomju Savienību un Franciju. Kaut gan Latvijas sūtnis Lietuvā R.Liepiņš ziņoja par Lietuvas pārliecību, ka, tuvojoties Francijai, tā varētu panākt Parīzes iejaukšanos un Viļņas jautājuma izšķiršanu sev par labu, *Quai d'Orsay* uz tādu atbalstu nebija gatava. Francija iestājās vienīgi par Lietuvas un Polijas tuvināšanos un līdz ar to par Lietuvas samierināšanos un atteikšanos no jebkādām pretenzijām uz Viļņu.¹²⁴³ *Quai d'Orsay* cerēja, ka Vācijas draudu pieaugums tuvinās abas valstis.¹²⁴⁴

Francijas Ārlietu ministrijas politika Baltijas valstīs bija nedroša. L.Bartū telegrammā Francijas sūtnim Tallinā aizrādīja, ka Baltijas valstu savienības dažādo neveiksmju un dažādo iespējamo zemūdēns akmeņu dēļ Francijai bija būtiski izvairīties no jebkādas, pat neoficiālu soļu speršanas.¹²⁴⁵ Neskatoties uz to, ka A.Briāns atbalstīja Poliju, viņa pēcteči radīja iespaidu, ka Polijai tiek uzgriezta mugura. Attālināšanos pastiprināja pulkveža Juzefa Beka kļūšana par Polijas ārlietu ministru 1932.gadā.¹²⁴⁶ 1931.gadā Francija atteica Baltijas valstu (Somijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas) virsnieku apmācību Francijā, Francijas armijas komandieris ģenerālis M.Veigāns atzīmēja, ka šāds lēmums neatstāj nekādu iespaidu uz abu valstu attiecībām.¹²⁴⁷ Parīzes politika liekas iezīmēja Francijas priekšlaicīgas bailes uzņemties neapdomīgu risku, kas varētu radīt fatālu apstākļu sagādīšanos.¹²⁴⁸ Baltijas valstu pārstāvju aktivizēšanos savienības jautājumā Francijas sūtni uztvēra rezervēti, jebkuru Latvijas rīcību viņi uzskatīja par instinktīvu reakciju uz Ā.Hitlera nākšanu pie varas Vācijā. Ž.Tripjē ziņoja, ka Latvijas ministru prezidents iestājas par ciešāku attiecību nodibināšanu ar Parīzi un izteicies, ka Francija varētu mudināt Lietuvu

¹²⁴¹ Jēkabsons, Ē. Krīze Latvijas un Polijas attiecībās 1931. gadā un tās atrisinājums. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1996, Nr. 4, 118., 132., 133.lpp.

¹²⁴² MAE AD, Lettonie 51, P.75., 1931.g. 15.decembris, Ž.Tripjē telegramma *Quai d'Orsay*; Russie 1095, P.117., 1932.g. 30.marts, Ž.Tripjē vēstule min.prezid. un ār.min.

¹²⁴³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 229.-230.lp., 1932.g. 15.aprīlis, sūtnis Parīzē ār.min. K.Zariņam; 192.-193.lp., 1932.g. 25.maijs, sūtnis Parīzē ār.min. K.Zariņam; 1.apr., 445.l., 163.a.lp., 1933.g. 27.aprīlis, sūtnis Parīzē ār.min. V.Salnājam

¹²⁴⁴ MAE AD, Russie 1096, P.136., 1933.g. 15.decembris, Francijas sūtņa Kauņā telegramma *Quai d'Orsay*

¹²⁴⁵ Piemēram, MAE AD, Russie 1097, P.23., 1924.g. 16.februāris, Francijas ārlietu ministra telegramma sūtnim Tallinā. Skatīt arī 4.nodaļu

¹²⁴⁶ Champonnois, S. *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations...* P.410.

¹²⁴⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 446.lp., 1931.g. 15.maijs, ĀM ģenerālsēkretāram H.Albatam sūtnis Parīzē

¹²⁴⁸ Borne, D., Dubief, H. *La Crise des années 30, 1929 – 1938. Nouvelle histoire de la France contemporaine.* Vol.13. Paris: Edition du Seuil, 1989. P.57.

pievienoties Baltijas valstu savienībai.¹²⁴⁹ A. de Šambons, *Quai d'Orsay* tuvu stāvoša persona, publikācijās izteicās, ka Francija atbalsta Baltijas valstu tuvināšanos, taču nākotnē jāparedz Polijas pievienošanās.¹²⁵⁰ Ārlietu ministrijas oficiālā viedokļa iztrūkums liecina, ka Francija šajā laikā bija aizņemta ar citiem jautājumiem. No sarakstes starp Ž.Tripjē un *Quai d'Orsay* var secināt, ka Francija neizteiks nekādu viedokli, kamēr nebūs formulēta konkrēta un reālistiska ideja, un necentīsies iedrošināt jaunās valstis.¹²⁵¹

Interesants ir A.de Šambona mēģinājums pievērst Francijas uzmanību Latvijai un veicināt tās tiešu sadarbību ar Rīgu 1933.gada novembrī. Tajā viņš, izklāstot Latvijas domas par Franciju, ievērojami pārspīlēja Rīgā valdošos oficiālos uzskatus. A. de Šambons pārmeta Francijai, ka tai nekad nav interesējušas Baltijas valstis, ka Francijas darbība Latvijā līdzinoties nullei, ka no tās diplomātiskajiem pārstāvjiem neesot nekādas jēgas un ka Latvija ir atstāta likteņa varā. Tāpat viņš raksturoja Latvijā augošo nemieru, ka sarunās ar Franciju tai ir jāizmanto Varšavas starpniecība un jāpakļaujas Polijas ietekmei.¹²⁵² Ja arī kāds no Latvijas politiķiem šādi domāja, tad oficiālajās sarunās ar Francijas diplomātiskajiem pārstāvjiem šādu viedokli paust nedrīkstēja. Ņemot vērā A. de Šambona izteikti draudzīgo attieksmi pret Latviju, tad privātajās sarunās visdrīzāk šis noskaņojums tika pārrunāts, tas norāda, ka neapmierinātība ar Franciju bija daudz lielāka, nekā tā parādās oficiālajos dokumentos. Franču deputāts Anrī de Šambons ziņojumā uzsvēra, ka poļu koridora izkuššanas gadījumā Baltijas valstis būtu apdraudētas, tāpēc pēc iespējas drīzāk jārealizē triju valstu savienība. Viņš arī atzīmēja, ka šādi reģionālai savienībai būtu jāietver arī Polija un tā nedrīkst būt pretrunā ar Tautu Savienības tiesību aktiem. 1933.gada 2.novembra ziņojumā viņš atzina, ka tikai un vienīgi no Francijas ir atkarīga Baltijas valstu apvienošanas idejas īstenošana, kas vēlāk pāraugtu par visa reģiona savienību.¹²⁵³ Anrī de Šambons mudināja Francijas vadītājus piekopt ilgtermiņa politiku attiecībās ar Baltijas valstīm, kas līdz šim netika darīts. Šādas politikas realizācija atmaksātos: ja Francija neatbalstīs Baltijas valstis, tās zaudēs cīņu un pakļausies vācu ietekmei.¹²⁵⁴ Viņš arī brīdināja, ka Francijas attieksmes pret Baltijas valstīm nemainīšana var novest pie Francijai nelabvēlīgām sekām. A. de Šambons ieteica Francijai pārskatīt savu pārlicību, ka franču – poļu alianse ir pietiekami

¹²⁴⁹ MAE AD, Russie 1096, P.73., 1933.g. 13.septembris, Ž.Tripjē telegramma *Quai d'Orsay*; Russie 1095, P.182, 1933.g. 12.marts, Francijas sūtņa Igaunijā vēstule ārlietu ministram

¹²⁵⁰ Turpat, Russie 1096, P.79., 1933.g. 16.septembris, A.de Šambona raksts franču preses aģentūrai *Havas*; P.90., 1933.g. 2.novembris, A.de Šambona ziņojums Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamentam par Baltijas savienību

¹²⁵¹ Turpat, Russie 1095, P.185., 1933.g. 16.marts, Ž.Tripjē vēstule ārlietu ministram Ž. Polam-Bonkūram; P.194., 1933.g. 28.marts, Ž.Tripjē vēstule Ž. Polam-Bonkūram; Russie 1096, P.49., 1933.g. 28.jūnijs, Ž.Tripjē telegramma *Quai d'Orsay*

¹²⁵² Turpat, Russie 1096, P.115., 116., 1933.g. 2.novembris, A.de Šambona ziņojums Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamentam par Baltijas valstu ārpolitiku

¹²⁵³ Turpat, P.91, 1933.gada 2.novembris, A. de Šambona ziņojums *Quai d'Orsay*

¹²⁵⁴ Turpat, P.95, 1933.gada 2.novembris, A. de Šambona ziņojums *Quai d'Orsay*

spēcīga, lai vērstos pret Vācijas draudiem. Viņš atzīmēja, ka franču politiķi, vērtējot situāciju Eiropas austrumos, pārāk paļaujas uz sava vēstnieka Varšavā Ž.Laroša viedokli, kuru ļoti ietekmēja J.Pilsudskis.¹²⁵⁵

5.2. Latvijas reakcija uz Francijas attiecībām ar Eiropas lielvalstīm 1930.gadu sākumā

20.gadu otrajā pusē un 30.gadu sākumā starp Eiropas valstīm noslēgto līgumu skaits acīmredzami pieauga. Sākot no nenozīmīgiem savstarpējiem līgumiem līdz pat plašiem un gandrīz visas Eiropas valstis aptverošiem paktiem. Neskatoties uz to, ka radītā sistēma bruka kopā, paktomānijas, kā to nosaucis franču vēsturnieks Ž.-B. Durosels, jēga bija pārdzīvot 20.gs. 30.gadus.¹²⁵⁶ 1930.gada laikā iezīmējās lūzums Francijas ārpolitikā. Šai laikā parādījās pirmie pārmetumi A.Briānam, kas savu kulmināciju sasniedza 1930.gada septembrī līdz ar vēlēšanu rezultātu Vācijā uzzināšanu. 1929.gada martā uzsāktā A.Briāna alianšu sistēmas kritika pieņēmas spēkā, tomēr neizskanēja nekādas alternatīvas kursa korekcijai, tāpēc 30.gadu sākumā Francija turpināja uzsākto virzienu – paļaušanos uz alianšu sistēmu, saprašanos ar Vāciju un Tautu Savienības stiprināšanu.¹²⁵⁷ Pārmetumi Francijai bija lasāmi arī Latvijas diplomātisko pārstāvju ziņojumos. Sūtnis V.Šūmanis uzsvēra, ka kopš Lokarno līguma parakstīšanas Parīzes ārpolitika bija koncentrēta uz Vāciju. Šajā laikā Francijas interese par Austrumeiropas sabiedrotajiem bija atslābusi un zaudējusi agrāro mērķtiecību, nemaz nerunājot par Baltijas valstīm, pret kurām Francijai vairs nebija nekāda noteikta virziena izņemot „kārtējo labo attiecību uzturēšanu”.¹²⁵⁸

1924.gada Francijas parlamenta vēlēšanu kampaņā kreisās partijas kā vienu no saviem plāniem bija izvirzījušas Padomju Savienības atzīšanu, kas dotu zināmas cerības uz agrākās Krievijas parādu nokārtošanu. Prasība guva lielu atbalstu plašās sabiedrības masās un nodrošināja kreisajām, radikāļu un radikālsociālistu partijām uzvaru vēlēšanās. Pēc vēlēšanās nodibinātā Kreisā karteļa (*Le Cartel des gauches*) valdība 1924.gada rudenī atzina Padomju Savienību, iekļaujot atzīšanas faktā nosacījumu par agrākās Krievijas parādu saistību nokārtošanu. Iesāktās sarunas bez panākumiem turpinājās apmēram 4 gadus līdz 1928.gada beigās tika pārtrauktas. Cerības uz parādu atgūšanu ar katru gadu samazinājās.¹²⁵⁹ 1930.gada martā bijušais Francijas vēstnieks Pēterburgā Ž.Nulāns priekšlasījumā par PSRS atzīšanu analizēja atzīšanas formulu un secināja, ka Maskava, izvairīdamās no parādu

¹²⁵⁵ MAE AD, Russie 1096, P.95, 1933.gada 2.novembris, A. de Šambona ziņojums *Quai d'Orsay*

¹²⁵⁶ Duroselle, J.B. *The Spirits of Locarno: Illusions of Pactomania...* P.757-758.

¹²⁵⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2773.l., 189., 190.lp., 1929.g. 25.marts, V.Šūmaņa ziņojums A.Balodim; 2574.f., 4.apr., 4127.l., 3., 4.lp., 1930.gada 21.janvāris, V.Šūmaņa konfidencialais ziņojums ār.l.min. A.Balodim; 98., 103.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums H.Celmiņam

¹²⁵⁸ Turpat, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 96.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums H.Celmiņam

¹²⁵⁹ Turpat, 108.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.l.min. H.Celmiņam

kārtošanas, nav izpildījusi galveno noteikumu, un tādēļ, skatoties no juridiskās puses, atzīšanu var uzskatīt par nenotikušu. Ņemot vērā to, ka Ž.Nulāns bija Krievijas vērtspapīru īpašnieku savienības prezidents, viņa apgalvojumi atspoguļoja plašu franču aprindu uzskatus.¹²⁶⁰

Neskatoties uz augšminētajiem apstākļiem, 30.gadu sākumā Francijas interesēs bija PSRS piesaistīšana. Tā bija gatava piekāpties, lai tikai Vācija neiegūtu sev spēcīgu partneri. Līdz ar 1932.gadā 29.novembrī noslēgto Francijas – Padomju Savienības neuzbrukšanas līgumu (to ratificēja 1933.gada 15.februārī) beidzot tika oficiāli atzīta PSRS nozīme Francijas ārpolitikā, kas iepriekš bija izpaudusies īslaicīgi un netieši. Vēlreiz to apliecināja 1935.gada alianses līgums.¹²⁶¹ Neuzbrukšanas līguma noslēgšana skaidrojama ar nacionālsociālisma ietekmes straujo pieaugšanu Vācijā. Lai gan Latvija uz Maskavas – Parīzes sarunām par neuzbrukšanas līgumu skatījās pozitīvi (līdzīgi arī Francijai nebija nekādu iebildumu vai komentāru Latvijas – PSRS neuzbrukšanas līgumam),¹²⁶² tā parakstīšana mudināja Baltijas valstis pārdomāt savu ārpolitiku un starptautisko stāvokli. Francijas un Padomju Savienības tuvināšanās samazināja Polijas nozīmi un tās eventuālo atbalstu Baltijas valstīm padomju uzbrukuma gadījumā.¹²⁶³

Ārēji mierīgā Ā.Hitlera nākšanas pie varas uztvere Francijā bija mākslīgi radīta, lai nesatrauktu sabiedrības masas. Jau 28.februārī V.Šūmanis ziņoja, ka Francijas politiskās aprindas nodarbina ārpolitikas jautājumi un potenciālie Vācijas draudi. *Quai d'Orsay* konstatēja, ka Eiropā ir izveidojušās divas nometnes. Pirmajā ietilpa Francija, Polijas, Mazās Antantes valstis un Beļģija, savukārt otrajā – Vācija, Itālija, Ungārija un Austrija.¹²⁶⁴ Arvien skaidrāka kļuva Eiropas sadalīšanās divās daļās, abās pusēs bija apmēram vienāds iedzīvotāju skaits. Latvija un Igaunija Parīzē tika uzskatītas par Francijai simpatizējošām valstīm, kas zināmā mērā varētu būt noderīgas Polijai. Līdz ar to Padomju Savienība bija ieguvusi arbitra lomu Eiropas līdzsvara jautājumos.¹²⁶⁵ 1933.gada 31.janvārī, divas nedēļas pirms Francijas – PSRS neuzbrukšanas pakta ratificēšanas, E.Erio nolasīja lekciju par Austrumeiropu, kurā uzsvēra Padomju Savienības armijas lomu pasaules bruņoto spēku līdzsvarošanā.¹²⁶⁶ Franču politiķi veiksmīgi izmantoja Ā.Hitlera anti-komunistisko

¹²⁶⁰ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 109.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ār.l.min. H.Celmiņam

¹²⁶¹ Hovi, K. *The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality...* P.99.

¹²⁶² MAE AD, Lettonie 51, P.87., 1931.g. 24.decembris, Francijas sūtņa Varšavā telegramma *Quai d'Orsay* par sarunu ar Latvijas sūtni Polijā; P.54., 1932.g. 4.jūnijs, *Quai d'Orsay* nota Ministru kabinetam par Latvijas sūtņa vizīti pie ārlietu ministra; Lettonie 52, P.27., 1932.g. 27.jūlijs, pārskats par sarunu par neuzbrukšanas līgumu ar PSRS aktuālo stāvokli; P.55., 1932.g. 30.novembris, Ž.Tripjē telegramma *Quai d'Orsay*

¹²⁶³ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 554.lpp.

¹²⁶⁴ LVVA, 2574.f., 4.apr., 5516.l., 102.lp., 1933.g. 28.februāris, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. K.Zariņam

¹²⁶⁵ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 105.lp., 1933.g. 28.februāris, sūtnis Parīzē ār.l.min. K.Zariņam

¹²⁶⁶ Turpat, 106.lp., 1933.g. 28.februāris, sūtņa Francijā ziņojums ār.l.min.K.Zariņam

propagandu, lai palielinātu Francijas tuvināšanās (arī militāras) ar PSRS atbalstītāju skaitu. Tomēr jāatzīmē, ka agrākās Krievijas parādi netika aizmirsti un neuzticība Padomju Savienībai saglabājās. Franču – padomju neuzbrukšanas pakta ratificēja nevis parlaments, bet republikas prezidents, jo nebija pārliecības, ka parlamenta balsojumā pakts varētu iegūt vajadzīgo balsu skaitu.¹²⁶⁷

Kad 1933.gada 30.janvārī Vācijas nacionālsociālistiskās strādnieku partijas līderis Ā.Hitlers kļuva par Vācijas kancleru, Francijā šo ziņu uzņēma pārsteidzoši mierīgi. V.Šūmanis to skaidroja ar franču cerībām, ka kopš uzstāšanās 1932.gada pavasarī Ā.Hitlers būs zaudējis savu asumu un ka Francis fon Pāpens un Alfrēds Hūgenbergs atturēs viņu no pārsteidzīgu soļu speršanas un avantūrām.¹²⁶⁸ Francija izvēlējās miera un klusēšanas taktiku. Kādā ziņojumā V.Šūmanis, ietekmējies no franču preses, pārmeta latviešu laikrakstiem radīto nervozitātes un uztraukuma atmosfēru. Viņš atzīmēja Francijas pašpārliecinātību un pašātvību uz saviem spēkiem. Franču politisko aprindu ietekmē viņš atkārtoti ieteica Latvijai veicināt Baltijas valstu savienības nodibināšanu. V.Šūmanis bija pārliecināts, ka politiskie notikumi Vācijā tuvākā laikā nekādi neapdraudēs Latviju.¹²⁶⁹ Polijas un Čehoslovākijas pārstāvji Parīzē bija pārliecināti, ka Vācija vēl nebija gatava karam. Tieši Francijas oficiālās attieksmes un tās sabiedroto izturēšanās iespaidots, sūtnis V.Šūmanis noraidīja Latvijas presē sacelto paniku un noraidoši izteicās par Latvijas valdības pārstāvju publicētajām idejām par starptautisku pret Vāciju vērstu Austrumeiropas pakta noslēgšanu.¹²⁷⁰

Patiesībā Vācijas vēlēšanu kampaņa bija pārsteigusi Franciju. Pateicoties A.Briāna saprašanās politikai ar Vāciju kopš 1926.gada, kad Vācija tika uzņemta Tautu Savienībā un tika noslēgts Lokarno līgums, plašās Francijas sabiedrības aprindās iesakņojās pārliecība, ka saprašanās politika ar Vāciju, lai arī lēna, tomēr bijusi pareiza un deva Francijai cerības uz miera nodibināšanu Eiropā. Bija noklusuši galēji labējā spārna pārmetumi, kas pirms pāris gadiem nelokāmi noraidīja jebkādu saprašanās iespējamību ar Vāciju. Pēc reparāciju jautājuma nokārtošanas radās iespaids, ka A.Briāna *politique de détente et d'entente* radīs pozitīvus rezultātus. Optimistisko gaisotni Francijā papildināja 1928.gadā noslēgtais Briāna – Kelloga pakts, kuru parakstīja arī Vācija. Līdz ar to sabiedrība Francijā pievēra acis uz ne tik pieņemamiem ārpolitikas soļiem, piemēram, lielo piekāpšanos reparāciju jautājumā un

¹²⁶⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 106.-107.lp., 1933.g. 28.februāris, sūtņa Francijā ziņojums ār.l.min.K.Zariņam

¹²⁶⁸ Turpat, 2574.f., 4.apr., 5516.l., 118.lp., 1933.g. 7.februāris, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. K.Zariņam

¹²⁶⁹ Turpat, 68.-69.lp., 1933.g. 27.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. V.Salnājam; 2575.f., 7.apr., 2780.l., 89.lp., 1933.g. 28.marts, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

¹²⁷⁰ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 19.lp., 1933.g. 11.maijs, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam; 67.lp., 1933.g. 27.aprīlis, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

Reinas apgabala evakuāciju 5 gadus pirms Versaļas līgumā paredzētā termiņa.¹²⁷¹ Vēlēšanu iznākumi Vācijā pārsteidza franču vislielākos pesimistus, visas politiskās partijas un prese kritizēja A.Briāna ārpolitiku par vācu tautas īstās dabas ignorēšanu un atteikšanos no Versaļas miera līgumā iestrādātajiem mehānismiem miera nodrošināšanai. Franči A.Briāna Vācijas politiku interpretēja kā nodevību pret Poliju. 1928.gadā, kad sāka runāt par Reinas apgabala priekšlaicīgu evakuāciju, Polija lūdza Franciju pieprasīt no Vācijas austrumu robežas garantijas. Toreiz pret to uzstājās ne tikai Anglija, šī ideja neatrada piekritējus arī Francijā. Taču 1930.gadā, tiklīdz radās potenciāli draudi Francijas drošībai no Vācijas puses, lielākā daļa franču sabiedrības izteicās, ka būtu nostājusies poļu prasību izpildīšanas atbalstītāju pusē.¹²⁷² Kaut gan francūži bija pārliecināti par Vācijas agresīvās ārpolitikas turpināšanos, 1933.gada maijā Francijas plašāka sabiedrība Ā.Hitlera izteicienos vēl nesaskatīja tūlītējus draudus. Konstatējot Ā.Hitlera 17.maija runā daudz pretrunu (no vienas puses – samierināšanās, no otras – neatkāpšanās ne no vienas Vācijas prasības), franči ar atvieglojumu secināja, ka citu vācu nacionālsociālistu izteikumi bija daudz radikālāki nekā Ā.Hitlera publiskie apgalvojumi. Turklāt Parīze uzsvēra, ka beidzot tikuši skaidri deklarēti aktuālākie Vācijas ārpolitikas jautājumi.¹²⁷³ Neskatoties uz to, ka Latvija briesmu gadījumā cerēja uz Francijas palīdzību vismaz Tautu Savienības pakta ietvaros, kopumā sūtnis Parīzē skeptiski raudzījās uz Franciju, jo uzskatīja, ka tā daudz runā, bet visi tās izteiktie solījumi bija nekonkrēti.¹²⁷⁴ *Quai d'Orsay* oficiāli deklarēja, ka Ā.Hitlera režīms Vācijā ir Vācijas iekšējā lieta, kurā Francijai nav jāiejaucas. Neoficiālās sarunās franču politiķi uzsvēra, ka nav iespējams paredzēt, kādu ietekmi uz Eiropas starptautisko stāvokli atstās notikumi Vācijā.¹²⁷⁵

V.Šūmanis Latvijas valdības satraukumu par notikumiem Vācijā uzskatīja par nepamatotiem. Viņš argumentēja, ka Vācija vēl nebija spējīga realizēt militāras avantūras. Viņš atsaucās uz *Quai d'Orsay* pārstāvju izteikumiem, ka Polija viena sākotnēji spētu sekmīgi atvairīt Vācijas uzbrukumu. Turklāt nekavējoties iejauktos ne tikai Francija, bet pret Berlīni nostātos visas pasaules valstis. Nebija iemesla domāt, ka Vācija tuvākajā laikā varētu nodarboties ar tai agrāk nepiederošu teritoriju pievienošanu, to nepieļāva Vācijas pārdomātās diplomātiskās attiecības ar Padomju Savienību. Vācijas draudi Baltijas valstīm aktualizētos tikai pēc agrāko teritoriju apvienošanas, kas varētu notikt tālā un neparedzamā

¹²⁷¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 53.-54.lp., 1930.gada 16.septembris, V.Šūmaņa ziņojums no Parīzes; 95.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums H.Celmiņam

¹²⁷² Turpat, 54.-55.lp., 1930.gada 16.septembris, V.Šūmaņa ziņojums no Parīzes

¹²⁷³ Turpat, 2575.f., 1.apr., 445.l., 151., 152.lp., 1933.g. 19.maijs, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

¹²⁷⁴ Turpat, 7.apr., 2780.l., 127.lp., 1933.g. 28.februāris, sūtnis Parīzē ār.l.min. K.Zariņam

¹²⁷⁵ Turpat, 66.lp., 1933.g. 27.aprīlis, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

nākotnē.¹²⁷⁶ Francijas diplomātiskajās aprindās nesaskatīja motīvus varbūtībai, ka Ā.Hitlers tieši apdraudētu Latviju.¹²⁷⁷

Pēc Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļas vadītāja Ludviga Ēķa pieprasījuma V.Šūmanis 1933.gada 7.aprīlī ziņoja, ka Francijas vadošajām aprindām nav sīki izstrādāta rīcības plāna eventuālu sarežģījumu gadījumā Austrumeiropā. Francijas taktika balstījās uz nogaidīšanu un novērošanu. Viņi arī neizteica konkrētu pozīciju attiecībā uz Ā.Hitlera agrāk deklarēto agresīvo politiku Austrumeiropā. Eventuāla Vācijas – Polijas konflikta gadījumā Francijas valdība rīkotos saskaņā ar Tautu Savienības statūtiem un pieprasītu konflikta atrisināšanu Ženēvā. Ja tas nedotu cerētos rezultātus, Francijas valdība pielāgotu savu rīcību starp Franciju un Poliju noslēgtajiem līgumiem, kas bija elastīgi un pieļāva dažādas interpretācijas. Protams, ka līgumu izplūdušie teksti bija speciāli sastādīti, lai vajadzības gadījumā tos varētu iztulkot un pielāgot reālajiem apstākļiem.¹²⁷⁸ Francijas oficiālās amatpersonas ieņēma nogaidošu taktiku. Tai pašā laikā Francija aktīvi strādāja pie valsts aizsardzības jautājuma.¹²⁷⁹ Daļa Francijas labā spārna deputātu (Luijs Marēns, Henrijs Franklins-Bujons) uzsvēra, ka pat vismazākās teritorijas atņemšana Polijai par labu Vācijai nozīmētu Versaļas miera līguma sagraušanu, kam agrāk vai vēlāk sekotu Elzasas – Lotringas pievienošana Vācijai. H.Franklins-Bujons ierosināja Francijai darīt pretējo līdz šim darītajam un atgādināja, ka Francijas robeža ir pie Vislas, tomēr viņa priekšlikumi nerada Francijā lielu atbalstu.¹²⁸⁰ Savukārt Francijas Radikālsociālistu partijas kreisā spārna pārstāvji (P.Ko, Gastons Beržerī u.c.) pieļāva zināmu Vācijas austrumu robežas grozīšanu, kurā Francijai nebūtu jāiejaucas.¹²⁸¹

1933.gada 24.marta un 24.aprīļa politiskajos pārskatos Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļas vadītājs L.Ēķis iestājās par Latvijas – Francijas politisko attiecību „tuvāku izveidošanu”, sīkāk nepaskaidrojot savu ideju. Latvijas sūtnis Francijā ļoti labi saprata, ka politisko draudu gadījumā Francijas atbalsts Latvijai būtu atkarīgs no tā, kas apdraudētu Rīgu – Vācija vai PSRS. Kopš neatkarības nodibināšanas ar eventuālu Francijas atbalstu Latvijas Ārlietu ministrija saprata militāru un materiālu palīdzību Padomju Savienības uzbrukuma gadījumā. Francijas – PSRS saspīlētās politiskās attiecības līdz neuzbrukšanas pakta noslēgšanai deva Latvijas Ārlietu ministrijai zināmu iemeslu cerēt uz šādu atbalstu, īpaši gadījumā, ja PSRS uzbruktu vai gatavotos uzbrukt arī Polijai. Šādā gadījumā Francijas

¹²⁷⁶ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 15., 16., 18.lp., 1933.g. 11.maijs, sūtnis Parīzē ārli.min. V.Salnājam

¹²⁷⁷ Turpat, 1.apr., 445.l., 156., 157.lp., 1933.g. 11.maijs, sūtnis Parīzē ārli.min. V.Salnājam

¹²⁷⁸ Turpat, 15.apr., 77.l., 304.lp., 1933.g. 7.aprīlis, sūtnis Parīzē ārli.min. V.Salnājam

¹²⁷⁹ Turpat, 7.apr., 2780.l., 90.lp., 1933.g. 28.marts, sūtnis Parīzē ārli.min. V.Salnājam; 1.apr., 445.l., 177.lp., 1933.g. 28.marts, sūtnis Parīzē ārli.min. V.Salnājam

¹²⁸⁰ Turpat, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 101., 106.lp., 1930.gada 19.novembris, V.Šūmaņa ziņojums H.Celmiņam; La France et la paix. *Le Temps*, 11 Novembre 1930, No. 25279, P.1.

¹²⁸¹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 85.lp., 1933.g. 7.aprīlis, sūtnis Parīzē ārli.min. V.Salnājam

intervences mērķis būtu aizsargāt savus Austrumeiropas sabiedrotos un nepieļaut Vācijas – PSRS kopējas robežas nodibināšanos. Noslēgtais neuzbrukšanas līgums starp Franciju un PSRS liecināja par abu valstu sapraššanās vēlmi. Bija uzlabojušās arī Polijas un PSRS attiecības, līdz ar to Francijas intervences varbūtība Ziemeļaustrumeiropā bija samazinājusies.¹²⁸² Jebkādu konfliktu gadījumā Latvija bija starp tām valstīm, kas cerētu uz atbalstu, savukārt Francija rīkotos saskaņā ar savām interesēm, ņemot vērā konkrētās politiskās situācijas dažādos aspektus. Latvija būtu lūdzējs, Francijas labā griba tai palīdzēt būtu atkarīga no daudz un dažādiem faktoriem.¹²⁸³ Citādāka situācija veidotos, ja Latviju apdraudētu Vācija. Latvijas sūtnis Francijā uzskatīja, ka tādā gadījumā Francijas tiešās intereses, pat nedomājot par Poliju, būtu atbalstīt Latviju. Viņš uzskatīja, ka Francija atbalstītu jebkuru valsti, kas nonāktu konfliktā ar Vāciju. Tieši tāpēc Latvijas interesēs nebija priekšlaicīgi uzņemties saistības ar Franciju, lai tādējādi nodrošinātu sevi pret Vāciju, laikā, kad konkrēti draudi no Vācijas nebija jūtami. Latvijas formālās politiskās saistības ar Franciju radītu pārmaiņas Latvijas saimnieciskajā politikā, jo tās bija savstarpēji saistītas. Šāda ideja bija pretrunā ar faktiskajiem notikumiem Latvijā, kur tika noraidītas jebkādas Francijas saimnieciskās aktivitātes (piemēram, Rīgas pilsētas ūdensvadu būve).¹²⁸⁴

No Francijas – PSRS neuzbrukšanas līguma parakstīšanas brīža, bija manāmi centieni forsēt abu valstu attiecības. 1933.gada jūlijā Padomju Savienības vēstnieks Parīzē piedāvāja Francijas valdībai informācijas apmaiņai izveidot ciešākus sakarus. Lai to izdarītu E.Erio un P.Ko viesojās Padomju Savienībā.¹²⁸⁵ 1933.gada 10. un 11.septembrī, mājupceļā no Maskavas, pieņēmis Latvijas ielūgumu, E.Erio viesojās arī Rīgā. Latvijas sabiedrības nostāja pret vizīti bija saviļņojoša.¹²⁸⁶ Vizītes laikā E.Erio solīja vajadzības gadījumā Latvijai tiešu un reālu atbalstu un uzsvēra, ka, viesojoties Padomju Savienībā, guvis ļoti pozitīvu iespaidu par valsti. E.Andersons uzskata, ka viņa izteicieni nevarēja piešķirt pārāk lielu nozīmi, jo E.Erio bija emocionāls cilvēks ar izcilām oratora dāvanām.¹²⁸⁷ Latvijas valdībai likās svarīgi, ka Francija (E.Erio) atteicās no jebkādiem intervencijas nodomiem PSRS ar mērķi likvidēt komunismu.¹²⁸⁸ Krievu minoritātes laikraksts *Segodņa* izjautāja Latvijas politiķus par viņu attieksmi pret Francijas un PSRS attiecību uzlabošanu, ko Vācija uzskata par tās ielenkšanas politiku, kas var izraisīt karu. Sociālistu pārstāvis

¹²⁸² LVVA, 2574.f., 4.apr., 5516.l., 50.lp., 1933.gada 11.maijs, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. V.Salnājam

¹²⁸³ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 20., 21.lp., 1933.g. 11.maijs, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

¹²⁸⁴ Turpat, 1.apr., 445.l., 160.-161.lp., 1933.g. 11.maijs, V.Šūmaņa ziņojums ār.l.min. V.Salnājam

¹²⁸⁵ Erio Latvijā. Latvju tauta apsveic Francijas varonīgās demokrātijas dižo pārstāvi. *Jaunākās Ziņas*, 1933, 11.septembris, Nr.203, 1.lpp.; Erio sveic Latvju tautu. *Jaunākās Ziņas*, 1933, 11.septembris, Nr.203, 1.lpp.;

¹²⁸⁶ MAE AD, Russie 1096, P.115., 1933.g. 2.novembris, A.de Šambona ziņojums Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamentam par Baltijas valstu ārpolitiku

¹²⁸⁷ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 556.lpp.

¹²⁸⁸ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 60.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ār.l.min. V.Salnājam, teksts ziņojumā pasvītrots ar sarkanu zīmuli

F.Menders atbalstīja Francijas politiku, norādot, ka Francija vēlas mieru, Parīzes un Maskavas tuvošanās palielina miera garantijas un vājina Vācijas pozīcijas. Labēji noskaņotais Arveds Bergs uzskatīja, ka Francijas un PSRS sadarbība mazinās vācu ietekmi Latvijā, kas noteiktos apstākļos var kļūt Latvijai nepatīkama, tajā pašā laikā varētu mazināt PSRS draudus Latvijai. Savukārt E.Erio ierašanās Rīgā norāda uz Latvijas vēlmi pēc mazās valsts nozīmes pieauguma. Agrākais Latvijas prezidents Gustavs Zemgals izteicās, ka Latvijai būtu jāpiesienas PSRS un Francijai pret Vāciju. Savukārt kāds krievu tautības deputāts nevēlējās, ka Latvija vērstos pret Vāciju vai PSRS, bet gan ekonomiski saprastos ar Baltijas valstīm, Poliju un Somiju, bet politiski – ar Rietumeiropas un Mazās Antantes valstīm.¹²⁸⁹ Francija tika detalizēti informēta par šiem uzskatiem. Saeimas Ārlietu komisijas priekšsēdētājs un Rīgas mērs H.Celmiņš, atsaucoties uz *Segodņā* publicēto materiālu, norādīja, ka publicētie viedokļi bijuši absolūti nevietā, jo neatbilda E.Erio vizītes mērķiem. Viņš Francijas ministru prezidentu nosauca par miera apustuli un atgādināja, ka pats E.Erio minējis žurnālistiem, ka nevēlas, lai viņa ceļojumu interpretētu kā vērstu pret kādu valsti. H.Celmiņš noliedza, ka Saeimas Ārlietu komisijā šis jautājums tiktu apspriests, uzskatot, ka valsts ārējās politikas orientācijas maiņai trūkst pamata.¹²⁹⁰ Latvijas vēlmi iesaistīties kādā politiskā grupējumā, kas būtu vērstas pret citām valstīm, noraidīja arī ārlietu ministrs Voldemārs Salnais, uzsverot, ka Francijas nelokāmā vēlme pēc miera ir svarīgs faktors, uz ko Latvija paļaujas.¹²⁹¹

*Latvijas attieksme pret Francijas pozīciju Četru valstu (Romās) pakta sarunu laikā.*¹²⁹² 1933.gada 17.-19.martā sabiedrība īsumā uzzināja par Benito Musolīni četru lielvalstu plānu, kas pārsteidza arī Parīzi.¹²⁹³ Paktā bija paredzēts, ka turpmāk visus svarīgākos jautājumus izšķirs četras lielvalstis; ar mazajām un vidējām ieinteresētajām valstīm tikai konsultēsies. Latvijai nebija pieņemama mazo un vidējo valstu izslēgšana no

¹²⁸⁹ В результат переговоров с Эрио поворот латвийской иностранной политики в сторону сближения с Францией, СССР и Польшей. *Сегодня*, 11 сентября 1933 г., № 252, стр.1.

¹²⁹⁰ MAE AD, Lettonie 52, P.110-111., 1933.g. 12.septembris, Ž.Tripjē telegramma *Quai d'Orsay*; P.112., 1933.g. 15.septembris, Ž.Tripjē vēstule ārlietu ministram Ž.Polam-Bonkūram

¹²⁹¹ Turpat, P.115., Ž.Tripjē vēstule ārlietu ministram Ž.Polam-Bonkūram

¹²⁹² Romas pakta Lielbritānija, Francija, Vācija un Itālija sāka izstrādāt 1933.gada martā un parakstīja tā paša gada 15.jūlijā Romā. Līguma mērķis bija panākt saskaņotas politikas īstenošanu starptautisko strīdu jautājumos. Tas nestājās spēkā, jo Francijas parlaments paktu neratificēja. Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 55.lpp.

¹²⁹³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 94.lp., 1933.g. 23.marts, sūtnis Parīzē ārlietu min. V.Salnājam; Zeltiņš, O. Uztraukuma dienas Francijā. *Jaunākās Ziņas*, 1933, 25.marts, Nr.69, 1.lpp.; D., E. Francijas viedoklis „Romas pakta” jautājumā. *Brīvā Zeme*, 1933, 29.marts, Nr.72, 1.lpp.

lemšanas par viņu robežām,¹²⁹⁴ kaut gan tā saprata, ka Romas pakta galvenais mērķis bija ar līgumu revidēšanu nomierināt Itāliju un Vāciju.¹²⁹⁵

Četru lielvalstu pakta izstrādes sākuma posmā Latvijas sūtnis Francijā izteica bažas par iespējamu „poļu koridora” jautājuma risināšanu uz Latvijas rēķina, tomēr Latvijas valdībai nebija citas izvēles, kā paļauties uz Tautu Savienību. Lai arī Latvijas diplomāti Tautu Savienību vērtēja kā nevarīgu, reizē viņi atzina, ka tā ir vienīgais starptautiskais orgāns, pie kura briesmu gadījumā varētu vērsties mazās valstis,¹²⁹⁶ līdz ar to galvenā lieta, ko Rīga vēlējās no Francijas bija tā saskaņošana ar Tautu Savienības statūtiem.¹²⁹⁷ Latviešu presē bija izteikta cerība, ka Francija nepieņems lēmumus, kas pasliktinātu Latvijas un Austrumeiropas valstu stāvokli. Rīcības brīvības došana Vācijai tās austrumu pierobežā nozīmētu Polijas un Baltijas jūras valstu nodošanu Vācijas rokās. Tādā gadījumā Francija atteiktos no iespējas sniegt šīm valstīm palīdzību bruņota konflikta gadījumā.¹²⁹⁸ V.Salns uzskatīja, ka Francija un Anglija ir visvairāk ieinteresētas Baltijas valstu nākotnē. Jaunas sistēmas dibināšana nenovērstu esošās pretrunas lielvalstu starpā. Pakta minētās četras valstis bija Tautu Savienības padomes pastāvīgās locekles, kas regulāri tikās Ženēvā un Tautu Savienības ietvaros varēja nokārtot savas attiecības. Viņām bija faktiskā vara Tautu Savienībā, mazās valstis nevarēja novērst starptautiska jautājuma nokārtošanu, ja četras lielvalstis bija panākušas vienošanos. Pēckara Eiropas problēma bija miera pakta pārpilnība, kurus neviens neievēroja.¹²⁹⁹

Romas pakta projekti kārtējo reizi vājināja Tautu Savienības autoritāti. V.Šūmanis no Parīzes novērtēja, ka Latvijai Romas projekti nav pieņemami, jo tie cenšas sadalīt valstis divās kategorijās – ar pilnām un ierobežotām tiesībām. Līdz ar to lielvalstu rokās nonāktu mazo valstu liktenis.¹³⁰⁰ V.Šūmanis pārmeta Lielbritānijai pārlieku piekāpību Vācijai, kas vairoja tās prasības. Viņš kritiski vērtēja Francijā izplatīto pārliecību, ka nākamajā Eiropas kontinenta konfliktā Anglija palika neitrāla, tas bija pretrunā ar DŽ.R.Makdonalda iekļaušanos Eiropas notikumos, piemēram, ar četru valstu pakta starpniecību.¹³⁰¹

¹²⁹⁴ LVVA, 2574.f., 3.apr., 3024.l., 5., 8., 9.lp., 1933.g. 24.aprīlis, Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļas vadītāja V.Muntera slepenais ziņojums visiem sūtņiem; arī 12.lp., slepenā ziņojuma pielikums Nr.1; 2575.f., 7.apr., 2780.l., 54.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ār.l.min. V.Salnājam

¹²⁹⁵ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 96.lp., 1933.g. 23.marts, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam; 52.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ār.l.min. V.Salnājam

¹²⁹⁶ Turpat, 54.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ār.l.min. V.Salnājam

¹²⁹⁷ Turpat, 2574.f., 4.apr., 5538.l., 17.-19.lp., Ārlietu ministra 1933.g. 19.jūlija runa „Starptautiskais stāvoklis un mūsu ārpolitikas aktuāli uzdevumi”

¹²⁹⁸ Gatavo jaunu pakta. *Latvijas Kareivis*, 1933, 28.februāris, Nr.48, 1.lpp.; D., E. Francijas viedoklis „Romas pakta” jautājumā. *Brīvā Zeme*, 1933, 29.marts, Nr.72, 1.lpp.

¹²⁹⁹ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 96.-97.lp., 1933.g. 23.marts, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

¹³⁰⁰ Turpat, 5., 6., 7.lp., 1933.g. 26.maijs, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam; 99.lp., Parīze, 1933.g. 23.marts, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam; 101, 102.lp., 1933.g. 23.marts, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam; 1.apr., 445.l., 187.lp., 1933.g. 23.marts, sūtnis Francijā ār.l.min. V.Salnājam

¹³⁰¹ Turpat, 98., 99.lp., Parīze, 1933.g. 23.marts, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

Francija atradās neapskaužamā stāvoklī. No vienas puses, to nodarbināja B.Musolīnī un Ā.Hitlera prasības pēc līgumu un teritoriju revidēšanas, uz ko labvēlīgus mājienu bija devusi Anglija, un, no otras puses, Francija domāja par savām saistībām ar sabiedrotajiem, uz kuru rēķina plānota Eiropas pārdalīšana. Francijai nebija uzticības Lielbritānijai, bet tajā pašā laikā tā nevēlējās galīgi sabojāt attiecības.¹³⁰² Franču sabiedrībā pakts tika vērtēts izteikti negatīvi, tika izteiktas bažas, ka tas nozīmētu Tautu Savienības vājināšanu, tas tiktu slēgts uz mazo valstu rēķina.¹³⁰³ Savukārt ministru prezidents Eduārs Daladjē un Francijas sūtnis Itālijā A.Žuvenēls aizstāvēja pakta.¹³⁰⁴ Četru valstu pakta sarunas un izstrāde notika slepenībā, informācijas iztrūkums par valdības plāniem radīja pretestību franču labā spārna presē, kas noklusa līdz ar pakta teksta publicēšanu.¹³⁰⁵ Pakts radīja lielu nemieru Polijā, kas jutās Francijas pārdota, kā arī Padomju Savienībā, Baltijas valstīs un Mazajā Antantē.¹³⁰⁶ Latvijas interesēs arī nebija aktīvi atbalstīt Mazās Antantes un Polijas uzstāšanos pret plānoto četru lielvalstu bloku, uzturoties neitrāli un rezervēti, bet tajā pašā laikā Latvijai svarīgi bija izdevīgā brīdī netieši norādīt uz tāda *Romas pakta* nevēlamību Eiropas miera saglabāšanai. Arī latviešu prese ieturēja līdzīgu pozīciju.¹³⁰⁷ Latvijas teritoriālā neaizskaramība ar plānoto revīziju tieši apdraudēta netiktu, jo Latvijas starptautiskais juridiskais statuss balstījās uz atsevišķiem ar kaimiņvalstīm slēgtiem līgumiem un tās neatkarību *de iure* citas valstis bija atzinušas ar īpašiem aktiem, nevis to noteica pēc Pirmā pasaules kara parakstītie miera līgumi (Versaļas, Senžermēnas, Trianonas u.c.), kā tas bija Čehoslovākijas un Polijas gadījumā. Pastāvēja netieši draudi – Polijas koridora likvidēšanas gadījumā Latvijai bija jārēķinās ar Polijas centieniem dabūt izeju uz jūru uz Klaipēdas vai Liepājas rēķina.¹³⁰⁸

Pirmais Latvijai pieejamais Romas pakta projekta variants bija publicēts avīzē *Le Matin*,¹³⁰⁹ mēnesi vēlāk Latvijas valdību sasniedza informācija par eventuālu bloku (Itālija – Vācija – PSRS vai Francija – PSRS – Polija), kas būtu vērsts pret iespējamu Itālijas un

¹³⁰² LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 100., 101.lp., Parīze, 1933.g. 23.marts, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

¹³⁰³ Turpat, 5., 6., 7.lp., 1933.g. 26.maijs, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam; Skatīt arī E.Erio ievadrakstu par četru pakta: Herriot, E. Ou le pacte à quatre est inutile ou il est dangereux. *Ère Nouvelle*, 25 Mai 1933, P.1.

¹³⁰⁴ Devant la Chambre M.Edouard Daladier précise la position du gouvernement relative à la politique extérieure. *Le Matin*, 7 Avril 1933, N.17915, P.1.; Le projet de „Club de la Paix” M.Henry de Jouvenel ambassadeur à Rome indique la véritable pensée de M. Mussolini. *Le Matin*, 3 Avril 1933, N.17911, P.1.

¹³⁰⁵ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 3.lp., 1933.g. 8.jūnijs, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam

¹³⁰⁶ Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*. II sējums... 473.lp.; Polijas ārējā politika. *Latvijas Kareivis*, 1933, 12.marts, Nr.61, 1.lpp.;

¹³⁰⁷ Līdzīgi izteicās gan Latvijas sūtnis Parīzē V.Šūmanis, gan sūtnis Romā P.Sēja. LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 48.lp., 1933.g. 29.aprīlis, sūtnis Parīzē ār.l.min. V.Salnājam; 62.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ār.l.min. V.Salnājam; 65.lp., 1933.g. 20.aprīlis, ĀM instrukcija sūtnim Romā; Bražūne, A. *Francijas politika Austrumeiropā latviešu presē: 1921.-1940...* 66.-67.lp.

¹³⁰⁸ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 53., 62.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ār.l.min. V.Salnājam; 64.lp., 1933.g. 20.aprīlis, Ārlietu ministrijas instrukcija sūtnim Romā

¹³⁰⁹ Un document. Le texte officiel du projet de pacte à quatre de M.Mussolini. *Le Matin*, 31 Mars 1933, N.17908, P.1.

Vācijas tuvināšanos, izveides modeļiem. Latvijas drošības interesēs nebija divu naidīgu bloku izveidošanās Eiropā ar Itāliju un Vāciju vienā un Franciju otrā pusē. Kaut gan Latvijas diplomātiskais dienests nebija vienisprātis jautājumā, kura no lielajām kaimiņvalstīm Latvijai ir bīstamāka, visnevēlamākā bija Vācijas – PSRS bloka izveide, kas apdraudētu Latviju no abām pusēm.¹³¹⁰ Sūtnis Romā P.Sēja uzsvēra, ka vislielākās briesmas Latvijai nākotnē draud no PSRS puses, savukārt ārlietu ministrs V.Salnājs uzskatīja, ka Latviju visvairāk apdraudēja vācu atklāti un atkārtoti deklarētā agresīvā Austrumeiropas politika.¹³¹¹ Latvijas sūtnis Romā privātā vēstulē, modelējot varbūtības, atzīmēja, ka Francijas – PSRS – (un eventuāli) Polijas bloka izveidošanās Latvijai varēja būt nevēlama pēc komunistiskā režīma sabrukšanas Padomju Savienībā. Tādā gadījumā Rīga vairs nevarētu paļauties uz Francijas kā PSRS sabiedrotās simpātijām.¹³¹² V.Šūmanis šo ideju noraidīja kā pārspīlētu.¹³¹³ P.Sēja ziņojumā uzsvēra (un ārlietu ministrs to īpaši atzīmēja), ka Latvija nedrīkst aizmirst Francijas vilcināšanos atzīt Baltijas valstis *de iure*, ko pamatoja cerības uz agrākās Krievijas atdzimšanu. Nacionālās Krievijas un Francijas savienības gadījumā Latvijai būtu jābaidās no robežu grozīšanas. Tomēr Ārlietu ministrijas oficiālais viedoklis noraidīja idejas par Francijas – PSRS – Polijas bloka izveidošanos tuvākā nākotnē un par komunistiskā režīma sabrukšanu kā nepamatotas.¹³¹⁴

Laika gaitā bažas par četru lielvalstu vēlmi risināt Eiropas robežu pārbīdīšanu šaurā četru lielvalstu lokā izzuda. Latvijas diplomāti atviegloti secināja, ka Francija ir ieinteresēta *status quo* saglabāšanā Baltijas reģionā.¹³¹⁵ Anglija un Francija bija valstis, no kurām Latvija cerēja saņemt atbalstu. No Parīzes – politiski militārā, no Londonas – ekonomiskā ziņā.¹³¹⁶ Latvijas ārpolitikas interesēs bija pēckara *status quo* uzturēšana Eiropā. Kaut gan Četru valstu pakta projekti Latvijas teritoriju tieši neapdraudēja, netieši tie bija Latvijai nevēlami, jo ikviena pēckara stāvokļa revidēšana nostiprinātu revizionistisko valstu pozīcijas. Līgumu revidēšana nozīmētu oficiālu atzinumu, ka pēckara Eiropas politiski ģeogrāfiskā karte nav galīga un taisnīga. Līgumu revīzija neapšaubāmi izsauktu jaunus nemierus, Polija un Mazās Antantes valstis nepieļautu iespēju, ka trešās valstis noteiktu viņu

¹³¹⁰ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 47.lp., 1933.g. 29.aprīlis, sūtnis Parīzē ārlietu ministrs V.Salnājam; 1.apr., 445.l., 165.-167.lp., 1933.g. 29.aprīlis, sūtnis Parīzē ārlietu ministrs V.Salnājam

¹³¹¹ Turpat, 7.apr., 2780.l., 55., 59., 62.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ārlietu ministrs V.Salnājam; 65.-66.lp., 1933.g. 20.aprīlis, ĀM instrukcija sūtnim Romā

¹³¹² Turpat, 62.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ārlietu ministrs V.Salnājam

¹³¹³ Turpat, 1.apr., 445.l., 165.-167.lp., 1933.g. 29.aprīlis, sūtnis Parīzē ārlietu ministrs V.Salnājam

¹³¹⁴ Turpat, 7.apr., 2780.l., 62.lp., 1933.g. 5.aprīlis, sūtnis Romā ārlietu ministrs V.Salnājam; 65.lp., 1933.g. 20.aprīlis, ĀM instrukcija sūtnim Romā

¹³¹⁵ Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 14.lp.; LVVA, 2574.f., 3.apr., 3024.l., 5., 8.lp., 1933.g. 24.aprīlis, Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļas vadītāja V.Muntera slepenais ziņojums visiem sūtniem

¹³¹⁶ Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis...* 15.lpp.

teritoriālo piederību.¹³¹⁷ Latvijas prese konsekventi iestājās par *status quo* saglabāšanu Eiropā un izteica bažas, ka Četru valstu pakta projekta idejas pieļautu Eiropas robežu grozīšanu. Jebkādu teritoriālo jautājumu revīzija stiprinātu revizionistiskās tieksmes Eiropā, samazinātu drošību un ierobežotu mazo valstu tiesības.¹³¹⁸ Tomēr jāatzīmē, ka latviešu politikajās aprindās ideja par robežu grozīšanu guva pat daļēju atbalstu, jo tās neskāra Latvijas teritoriju.¹³¹⁹ Neskatoties uz augšminētajiem argumentiem, 1933.gada 20.aprīlī Ārlietu ministrija oficiāli informēja sūtņus par savu pārliecību, ka Četru valstu pakts varētu nomierināt Eiropā radušos nervozo atmosfēru.¹³²⁰

Kad plašāka sabiedrība uzzināja pakta reālo saturu, gan franču prese, gan Latvijas sūtņi atzina, ka Francijas valdība bija darījusi visu, lai pakta tekstā neiekļautu esošo līgumu revīzijas ideju. Atzinīgi tika vērtēta nostāja, ka jebkāda lielvalstu vienošanās stātos spēkā tikai pēc tam, kad tā tiktu vienprātīgi pieņemta Tautu Savienības Padomē.¹³²¹ Tomēr pakta parakstīšana nemazināja Francijas šaubas, vai tas spēs uzlabot starptautisko atmosfēru. Polija visu laiku konsekventi uzstājās pret izstrādāto ideju, Mazā Antante bija mainījusi sākotnēji negatīvo nostāju un jūnija sākumā deklarēja zināmu labvēlību. Tie francūži, kas visaktīvāk uzstājās par pakta noslēgšanu, ieteica Poliju diplomātiski izolēt.¹³²² 9.jūnijā franču prese publicēja nomierinošās *Quai d'Orsay* vēstules Mazās Antantes valstīm, kurās Ž.Pols-Bonkūrs apliecināja Francijas gatavību vērsties pret ikvienu mēģinājumu grozīt Tautu Savienības pieņemtos līgumu revīzijas noteikumus un uzsvēra, ka 19.pants reāli var tikt izmantots tikai vienbalsīga Tautu Savienības asamblejas (tai skaitā ieinteresēto valstu) lēmuma rezultātā.¹³²³ Pēc pakta parafēšanas Romā Francija oficiāli deklarēja, ka Četru lielvalstu pakts neattālina to no Austrumeiropas sabiedrotajiem.¹³²⁴ E.Daladjē atzīmēja, ka tas sastādīts ne tikai Francijas, bet visas Eiropas miera labā, jo Francijas valdība nevarēja noraidīt Itālijas un Anglijas priekšlikumus. Pretējā gadījumā Anglija būtu attālinājusies no Eiropas kontinenta. Savukārt, ja Itālija būtu noslēgusi ierosināto līgumu, Eiropa būtu sadalījusies divās nometnēs.¹³²⁵ Jūnijā franču parlaments nobalsoja par pakta parakstīšanu.¹³²⁶ 1933.gada 24.jūlijā F.Cielēns¹³²⁷ tikās ar Francijas ārlietu ministru Ž.Polu-

¹³¹⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 46.lp., 1933.g. 29.aprīlis, sūtņi Parīzē ārlietu ministriju.

¹³¹⁸ Turpat, 2574.f., 4.apr., 5516.l., 91.-92.lp., 1933.g. 4.aprīlis, L.Ēķis V.Šūmanim; 2575.f., 1.apr., 445.l., 165.-166.lp., 1933.g. 29.aprīlis, sūtņi Parīzē ārlietu ministriju.

¹³¹⁹ Turpat, 2575.f., 1.apr., 445.l., 165.-167.lp., 1933.g. 29.aprīlis, sūtņi Parīzē ārlietu ministriju.

¹³²⁰ Turpat, 7.apr., 2780.l., 65.lp., 1933.g. 20.aprīlis, ĀM instrukcija sūtņim Romā

¹³²¹ Turpat, 3.lp., 1933.g. 8.jūnijs, sūtņi Parīzē ārlietu ministriju.

¹³²² Turpat, 4.lp.

¹³²³ Turpat, 1.apr., 445.l., 149.lp., 1933.g. 9.jūnijs, V.Šūmanis ārlietu ministriju.

¹³²⁴ Turpat, 147.lp., 1933.g. 12.jūnijs, sūtņi Parīzē ārlietu ministriju.

¹³²⁵ Turpat, 146.lp., 1933.g. 12.jūnijs, sūtņi Parīzē ārlietu ministriju.

¹³²⁶ Turpat, 147.lp., 1933.g. 12.jūnijs, sūtņi Parīzē ārlietu ministriju.

¹³²⁷ Pēc V.Šūmaņa pilnvaru beigām ar valsts prezidenta rīkojumu no 1933.gada 1.jūlija par ārkārtējo sūtņi un pilnvaroto ministru Francijā, Spānijā un Portugālē tika iecelts Fēlikss Cielēns. Brīdī, kad F.Cielēns kļuva par

Bonkūru. Kaut gan tā bija pirmā Latvijas sūtņa vizīte pēc amatā stāšanās un tai vajadzēja būt formālai, tā izvērtās politiskā sarunā. Tās laikā Ž.Pols-Bonkūrs atzīmēja, ka Francija nekādā ziņā nesekmēs Vācijas spiešanos uz Eiropas austrumiem, un pauda pārliecību, ka Baltijas valstīm, it sevišķi Latvijai, ir politiska nozīme vācu *Drang nach Osten* aizkavēšanā.¹³²⁸ Tas bija vispārīgs viedoklis, kas Francijai neuzlika nekādas saistības, bet apstiprināja Francijas ārpolitiskā kursa pamatmotīvus.

5.3. Saimniecisko jautājumu ietekme uz Latvijas – Francijas politiskajām attiecībām

Latvijas ārpolitikas viens no mērķiem 20. un 30.gadu mijā bija pastāvošo draudzīgo attiecību ar Rietumeiropas valstīm un Ameriku padziļināšana, noslēdzot līgumus, aktīvi attīstot saimnieciskos sakarus, piedaloties dažādās starptautiskās politikas norisēs – konferencēs, izstādēs, kongresos utt.¹³²⁹ Lai sekmētu Francijas un Latvijas ekonomisko attiecību attīstību Francijas sūtniecībā Rīgā sāka strādāt tirdzniecības atašejs.¹³³⁰ Veidojot attiecības ar Franciju, Latvijai bija jārēķinās ar Francijas interešu dažādību, jāņem vērā Parīzes 1924.gadā nodibinātās attiecības ar PSRS un tās vēlmi ierobežot Vāciju, kas jāsaprot ar savām drošības vajadzībām un potenciālajiem draudiem. Latvija nevarēja, piemēram, Lielbritānijas vai Francijas nepatikas dēļ atsaukt tirdzniecības līgumu ar PSRS, jo tādējādi atklātos, ka Latvijas ārpolitika nav stabila un tai trūkst kontinuitātes. Arī V.Šūmanis, asi kritizējot kreisās koalīcijas ārpolitiku, izteica līdzīgus uzskatus.¹³³¹ F.Cielēna laikā Francijas – Latvijas attiecības bija atsvešinājušās, taču arī pēc labējās koalīcijas nākšanas pie varas 1928.gadā situācija krasi nemainījās.¹³³²

Vāciju un PSRS interesēja, vai Francija dos kredītus Latvijai, jo kreditēšanu saistīja ar Francijas militāriem un politiskiem plāniem Baltijas valstīs. Tas sarežģīja Latvijas situāciju, jo katrs solis bija rūpīgi jāpārdomā. Ārlietu ministrs K.Ulmanis uzskatīja, ka

sūtni Parīzē, viņš bija uzkrājis plašu pieredzi un bija vairāk kā desmit gadus aktīvi piedalījies Latvijas ārpolitiskās veidošanā. F.Cielēns ne vien bija beidzis Pēterburgas universitātes Juridisko fakultāti, bet arī dažus semestrus Parīzes universitātē studējis tieslietas. No 1910.gada viņš kā žurnālists bija aktīvi rakstījis par dažādiem ārlietu un sociāldemokrātiem aktuāliem jautājumiem. Pēc Latvijas neatkarības iegūšanas bija ārlietu ministra padomnieks, ārlietu ministra biedrs un ārlietu ministrs, kā arī īslaicīgi darbojās kā pārstāvis Tautu Savienībā. F.Cielēna iegūtā pieredze ļāva viņam, atrodoties Francijā, plaši raudzīties uz notikumiem Eiropā. Tomēr izvērtējot viņa kā Latvijas pārstāvja darbību, jāņem vērā viņa politiskā piederība. No 1904.gadā F.Cielēns bija latviešu sociāldemokrātu partijas biedrs, no 1906.gada partijā ieņēma labēju pozīciju (LVVA, 2570.f., 2.apr., 137.l., 7.lp., Latvijas un ārvalstu diplomātiskie pārstāvji. Francija; 14.apr., 279.l., 2.lp., 1933.g. 28.jūnijs, darbinieka aptauja; 2575.f., 7.apr., 1130.l., 104.lp., 1933.g. 13.jūlijs, F.Cielēna uzruna Francijas prezidentam)

¹³²⁸ LVVA, 293.f., 1.apr., 5119.l., 9.lp., 1933.g. 27.jūlijs, F.Cielēna ziņojums ārlietu ministram V.Salņājam

¹³²⁹ Turpat, 2574.f., 4.apr., 3669.l., 15.lp., 1929.gada 18.maijs, Rietumu nodaļas ziņojums

¹³³⁰ *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1929-1930*. Paris: Imprimerie Nationale, 1930. P.71.

¹³³¹ LVVA, 2574.f., 4.apr., 3154.l., 37.-40.lp., 1928.g. 30.aprīlis, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu ministram A.Balodim; 3158.l., 169.-174.lp., 1928.g. 4.aprīlis, sūtņa Londonā F.Vesmaņa ziņojums ārlietu ministram

¹³³² Turpat, 2574.f., 4.apr., 3159.l., 2.lp., 1928.g. 10.janvāris, V.Šūmaņa ziņojums ārlietu ministram F.Cielēnam

Francijas interesēs būtu izdevīgi ieguldīt savu kapitālu un šīs finanšu intereses nebija saistāmas ar jebkādiem politiskiem vai militāriem plāniem, kā to traktēja PSRS vai Vācija un kā to reizēm atspoguļoja arī latviešu prese.¹³³³ 1930.gada martā Latvijas sūtnis V.Šūmanis atkārtoti aktualizēja jautājumu par aizņēmuma iespējām Francijā un saņēma Parīzes un Holandes bankas (*Banque de Paris et Holland*) viena no direktoriem Tomasa-Kutīra atteikumu. Francija saskārās ar grūtībām pārdot jauno valstu zemes banku obligācijas Francijas naudas tirgū. Vienīgās cerības Latvijai iegūt franču kredītu bija eventuālā aizņēmuma garantēšana ar kāda elektrorūpniecības uzņēmuma ienākumiem.¹³³⁴ Tuvāku sadarbību ar Franciju līdz 1931.gada maijam kavēja arī nenokārtotais karavīru uzturēšanas un pārvietošanas parāda jautājums.¹³³⁵

Pasaules ekonomiskā krīze Franciju skāra krietni vēlāk nekā citas Eiropas valstis. Šajā laikā bija novērojams Francijas intereses par Latviju pieaugums. Īpaši tas attiecas uz ekonomisko sadarbību.¹³³⁶ Tiklīdz ekonomiskā krīze skāra Franciju, tā ieviesa protekcionisma politiku un samazināja lauksaimniecības produkcijas ievadumus. Šāda notikumu attīstība radīja vilšanās sajūtu Latvijā.¹³³⁷ 1931.gadā Latvijas Ārlietu ministrijas pieprasīja sūtniecībai Francijā sagatavot informāciju par Francijas ekonomiskajiem, finanšu un banku jautājumiem.¹³³⁸ Iepriekš ekonomiska un finanšu rakstura ziņojumi tika sūtīti Finanšu ministrijai, Ārlietu ministriju tie neinteresēja. Šāda informācijas piesūtīšanas maiņa liecināja par Latvijas pieaugošo interesi par Franciju, pirmkārt, aizņēmuma jautājumā, otrkārt, attiecību padziļināšanā ar Parīzi.

1931.gada maijā Latvijā atkal aktualizējās jautājums par ārējo aizņēmumu. 8.maijā Latvijas ministru prezidents un ārlietu ministrs K.Ulmanis lūdza Latvijas sūtnim Francijā noskaidrot no Francijas ārlietu ministra A.Briāna, vai Francijas valdība un bankas neplāno izrādīt lielāku interesi un aktivitāti Latvijas saimnieciskajā dzīvē. Latvijas sūtnis, tiekoties ar A.Briānu, pārrunāja aizņēmuma iespējas Francijā un atkal saņēma atbildi, ka konkrēta plāna gadījumā Francijas valdība ar simpātijām izskatītu Latvijas vēlmes.¹³³⁹ 15.maijā Latvijas sūtnis Parīzē ar Francijas finanšu ministru Pjēru–Etjēnu Flandēnu pārrunāja saimnieciskās sadarbības jautājumus. Sarunas laikā Francijas valdības pārstāvis uzsvēra divus būtiskus faktorus aizdevuma iegūšanai. Pirmkārt, izskanēja prasība pēc pārdomāta un konkrēta plāna,

¹³³³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 398.-400.lp., 1931.g. 29.jūlijs, K.Ulmanim sūtnis Parīzē

¹³³⁴ Turpat, 2574.f., 4.apr., 4127.l., 14.-19.lp., 1930.gada 5.marts, V.Šūmaņa ziņojums min.prezid. un ārli.min. H.Celmiņam

¹³³⁵ Turpat, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 398.-400.lp., 1931.g. 29.jūlijs, K.Ulmanim sūtnis Parīzē

¹³³⁶ Jauni banku krahi Francijā. *Jaunājās Ziņas*, 1931, 2.oktobris, Nr.221, 7.lpp.; Omega. Latvija pasaules politikā. *Pēdējā Brīdī*, 1931, 1.oktobris, Nr.221, 1., 5.lpp.

¹³³⁷ LVVA, 2575.f., 15.apr., 36.l., 16.-17.lp., 1932.g. 3.marts, V.Šūmaņa ziņojums Rietumu nodaļas vadītājam

¹³³⁸ Turpat, 7.apr., 2780.l., 379.-511.lp., 1931.g. 15.janvāris – 11.decembris, sūtņa Parīzē ziņojumi; īpaši skatīt 428.-429.lp., 1931.g. 20.maijs, sūtnis Parīzē Riet.nod.vad. L.Ēķim

¹³³⁹ Turpat, 412.lp., 1931.g. 11.jūnijs, K.Ulmanim sūtnis Parīzē

kurā sīki būtu izklāstītas Latvijas vajadzības un raksturoti priekšlikumi. Otrkārt, aizņēmuma iespējas jāmeklē, pirms visas rezerves beigušās, tādējādi pastāv izdevīgāku nosacījumu iespējamība.¹³⁴⁰ P.-E.Flandēna ieteikumi netika izmantoti, jo sūtnis no Rīgas nesaņēma nekādas sīkākas instrukcijas.¹³⁴¹

1931.gada jūnijā divi franču uzņēmumi *Société des Grands Travaux de Marseille* un *Société d'Équipement des Voies Ferrées et des Grands Électriques* piedāvāja Daugavā uzcelt hidroelektrostaciju, visā Latvijā izbūvēt augstsprieguma elektroenerģijas tīklu, piesaistot tam Rīgas pilsētas elektrostaciju un elektrisko tīklu. Ja Latvijas valdība atļautu rīkoties, tā saņemtu 6 miljonu latu lielu kredītu. Latvijas valdība 25.augustā priekšlikumu pieņēma, taču ekonomiskās krīzes iespaidā Francija nespēja piešķirt Latvijai solīto kredītu. Līdz ar to valdība 4.decembrī sarunas ar Franciju par šī projekta attīstību pārtrauca.¹³⁴² Kaut gan Latvijai dzelzceļa un citu preču kredīti Francijā bija pieejami no 1928.gada, tie Rīgu sāka interesēt tikai 30.gadu sākumā.¹³⁴³ 1931.gada 8.septembrī K.Ulmanis Ženēvā tikās ar Francijas finanšu ministru P.-E.Flandēnu un ierosināja Francijai ieguldīt savu kapitālu Latvijas dzelzceļu un ostu projektos, kā arī piedāvāja franču banku nodibināšanu Rīgā. Pretim Latvija vēlējās saņemt 3 – 4 miljonu latu lielu kredītu. Kaut gan K.Ulmanis uzsvēra, ka šādi soļi samazinātu vācu kapitāla ietekmi Latvijā, bija skaidrs, ka Latvijas ekonomikai bija vajadzīgs ārvalstu atbalsts. Šo jautājumu K.Ulmanis pacēla arī 9.septembra sarunā ar Francijas tirdzniecības ministru Luiju Rolānu. Kaut gan Latvijas valdība bija ieinteresēta tirdzniecības sakaru attīstīšanā ar Vāciju un Francija pieļāva ideju par Vācijas aizstāšanu Latvijas ekonomiskajā un finanšu politikā,¹³⁴⁴ Parīze nebija spējīga palielināt savu ietekmi uz Latvijas saimniecību. Francijas saimnieciskās krīzes iespaidā 1931.gada nogalē projekts par dzelzceļu materiālu un lokomotīvu iepirkšanu, kam franči bija apsolījuši 2 miljoni latu lielu kredītu, netika turpināts.¹³⁴⁵ Latvijas dzelzceļš vienīgi pasūtīja *Société Alsacienne de Construction Mécanique* 12 lokomotīvu būvi.¹³⁴⁶

Aizņēmuma jautājums atkārtoti tika pacelts 1932.gada aprīļa vidū, taču konkrētības un specifiska plāna trūkuma dēļ lietu Parīzē uz priekšu virzīt bija sarežģīti, vienkāršas aptaujas par aizdevuma iespēju nebija produktīvas. Veids, kādā Latvija valdības centās zondēt kredīta iegūšanas iespējas Francijā, pašos pamatos bija neauglīgs, kas liecina, ka valdība nebija droša par šī politiskās soļa vēlamību. Laikā no 1928.gada līdz 1932.gada

¹³⁴⁰ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 442.-444.lp., 1931.g. 16.maijs, sūtnis Parīzē ār.l.min. K.Ulmanim

¹³⁴¹ Turpat, 223.-224.lp., 1932.g. 25.aprīlis, sūtnis Parīzē ār.l.min. K.Zariņam

¹³⁴² Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 554.lpp.

¹³⁴³ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 398.-400.lp., 1931.g. 29.jūlijs, K.Ulmanim sūtnis Parīzē

¹³⁴⁴ Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums... 554.lpp.

¹³⁴⁵ Neizdevīgais līgums ar frančiem bija jānoslēdz, lai „revanšētos” par tratām. *Latvis*, 1931, 2.oktobris, Nr. 2977. 1.lpp.

¹³⁴⁶ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 335.-336.lp., 1931.g. 12.oktobris, K.Ulmanim sūtnis Parīzē

novembrim Latvijas realizētais saimnieciskās propagandas darbs Francijā (četrus gadu laikā Francijas specializētajos preses izdevumos tika publicēta informācija (vidēji 1000 rindiņas mēnesī) par Latvijas saimnieciskajiem jautājumiem) bija lieks.¹³⁴⁷ 1932.gada vēlēšanu laikā Francijā Latviju galvenokārt interesēja franču turpmākā saimnieciskā politika. Rīga cerēja uz stingrās kontingenta politikas mazināšanos (Francija to ieviesa 1931.gada vasarā, lai samazinātu ārvalstu lauksaimniecības produktu un rūpniecības ražojumu importu).¹³⁴⁸ 1932.gada 7.jūnijā sūtis Parīzē izklāstīja Latvijas Ārlietu ministrijai Francijas finansiālo stāvokli un aizrādīja, ka jebkādi plāni par aizņēmumu saņemšanu no Francijas ir ilūzija, vienīgā iespēja bija saņemt preču kredītu uz laiku līdz 5 gadiem, ko garantētu Francijas valdība.¹³⁴⁹

Lai palielinātu Latvijas ražojumu konkurētspēju un aktivizētu eksportu, bija nepieciešams aktualizēt savstarpējās tirdzniecības jautājumus, tika uzsāktas sarunas par noslēgtā tirdzniecības līguma revīziju. Pārspīlēto prasību dēļ franču priekšlikumi Latvijai nebija pieņemami, taču latviešu uzņēmēji un ražotāji nebija iesnieguši savus piedāvājumus.¹³⁵⁰ 1933.gadā tika uzsāktas sarunas ar Franciju par tirdzniecības līguma revīziju. Bija paredzams, ka tirgus izmaiņu rezultātā no 1933.gada 1.oktobra Francijā varētu rasties nepieciešamība pēc Latvijas sviesta. Taču Latvijas valdība neloloja cerības, ka tā varētu panākt sev izdevīgus līguma nosacījumus. Kaut gan 1933.gada jūlijā Latvijas ārlietu ministrs V.Salnais radio, pārrunājot aktuālos jautājumus, izteica vēlmi pēc iespējas ātrāk noslēgt uzsāktās tirdzniecības sarunas ar Franciju un izklāstīja cerību, ka lielākajai daļai preču varētu vienoties par minimāliem tarifiem, ārlietu ministrs kopumā kritiski skatījās uz Franciju, uzsverot, ka tā ļautu izmantot brīvo nišu tikai pretī saņemot garantiju, ka tiks ievērotas Francijas eksporta intereses.¹³⁵¹ 1933.gada septembrī Latvijas ministru prezidents Ādolfs Bļodnieks E.Erio vizītes laikā izteica vēlmi pēc aktīvākām Latvijas – Francijas ekonomiskajām attiecībām, balstītām uz savstarpēju pretimnākšanu. Ā.Bļodnieks esot norādījis uz savām pārdomām, ka Latvija vēlētos pašreizējās tirdzniecības attiecības ar Vāciju aizstāt ar Franciju. Tas nozīmētu Latvijas ekonomiskās orientācijas maiņu. Taču sarunā Ā.Bļodnieks nespēja atbildēt, kādu industriālo iekārtu pasūtījumus Latvija varētu

¹³⁴⁷ LVVA, 2575.f., 7.apr., 2780.l., 180, 181., 184.lp., 1932.g. 2.jūnijs, ār.min. K.Zariņam sūtis Parīzē

¹³⁴⁸ Turpat, 209., 210.lp., 1932.g. 14.maijs, ār.min. K.Zariņam sūtis Parīzē

¹³⁴⁹ Turpat, 178.lp., 1932.g. 7.jūnijs, Rietumu nodaļas vadītājam sūtis Parīzē

¹³⁵⁰ Turpat, 109., 110.lp., 1933.g. 27.februāris, sūtis Parīzē Riet.nod.vad. L.Ēķim

¹³⁵¹ Kaut gan 1934.gada 24.martā Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļa, analizējot Latvijas ekonomiskās politikas panākumus, secināja, ka ar Franciju izveidotie tirdzniecības sakari Latvijai ir izdevīgi, dažas nedēļas vēlāk situācija mainījās, Latvijai bija īslaicīgi jāpārtrauc sviesta eksports uz Franciju. LVVA, 2574.f., 4.apr., 5538.l., 5.lp., Ārlietu ministra intervija presei 1933.g. (datums nav minēts); MAE AD, Lettonie 52, P.105., 1933.g. 20.jūlijs, Ž.Tripjē vēstule Ž.Polam-Bonkūram; P.115., 1933.g. 20.septembris, Ž.Tripjē vēstule Ž.Polam-Bonkūram

veikt Francijā.¹³⁵² F.Cielēns, stājoties Latvijas sūtņa Francijā amatā, pārmeta *Quai d'Orsay* Ekonomisko un tirdzniecības lietu departamenta Eiropas lietu nodaļas vadītājam, ka Latvijā nav nevienas franču bankas, kas būtu priekšnoteikums tirdzniecības attiecību nodibināšanai, un ka nav izveidota regulāra jūras satiksme starp abām valstīm.¹³⁵³ Latvijas intereses pieaugums par Franciju un vēlme galvenokārt uzlabot ekonomiskās attiecības liecina, ka tika apsvērta ārpolitiskā kursa maiņa, taču strauja pārorientācija nebija iespējama, turklāt Francija tajā nebija ieinteresēta.

30.gadu sākumā Francijas iniciatīvas Austrumeiropā kļuva vēl vājākas, Baltijas reģiona loma Parīzes ārpolitiskajā stratēģijā samazinājās. Francijas prestižs latviešu sabiedrībā joprojām bija īpaši augsts, jo to uzskatīja par miermīlīgu valsti, bez agresīviem nolūkiem, turklāt pozitīvo Francijas tēlu pastiprināja pieņēmums, ka Francija ir mazo valstu aizstāve. Latvijas interesēs bija Eiropas lielvalstu, Anglijas un Francijas, draudzība, bez kuras būtu grūti iedomāties Eiropas lielo politisko jautājumu risināšanu. Parīzes labās attiecības ar Austrumeiropas valstīm bija sekundāra lieta. Latvijas valdība ļoti labi apzinājās, ka Francijas sabiedrotie nebija varējuši radīt sev pietiekošu drošību un stabilitāti Eiropā.

Parīzes vēl lielāka attālināšanās no savām Austrumeiropas sabiedrotajām atstāja ietekmi arī uz Francijas politiku attiecībā uz Latviju. Ja 20.gados Parīze regulāri atgādināja par savu vēlmi pēc Latvijas politiskās sadarbības ar Poliju, tad 30.gadu sākumā Francija par šo jautājumu vairs praktiski neizteicās. Parīze vairs nebija tik noraidoša pret trīs Baltijas valstu savienības ideju, ja vien tā nākotnē paredzētu Polijas pievienošanos. Latvijas pārstāvju aktivizēšanos savienības jautājumā Francijas sūtņi uztvēra rezervēti. 1933.gadā jebkuru Latvijas rīcību viņi uzskatīja par instinktīvu reakciju uz Hitlera nākšanu pie varas Vācijā.

Neskatoties uz to, ka Latvija Francijai nebija interesanta tieši politiskā ziņā, francūži nebija gluži vienaldzīgi pret Latviju un Baltiju, jo mazās valstis varēja spēlēt kādu lomu Polijas varbūtējos sarežģījumos ar PSRS. Polijai un Baltijas valstīm joprojām vajadzēja veidot barjeru starp Vāciju un Padomju Savienību, jo Parīze baidījās no abu minēto lielvalstu militāras sadarbības. Lai arī piesardzīgāk, bet 30.gadu sākumā Francija nemainīgi uzskatīja Poliju par galveno spēku Austrumbaltijā. Latvija varēja Varšavu politiski stiprināt; par Latvijas militāru sadarbību Francija nopietni nedomāja. Atšķirībā no 20.gadu otrās puses politikas, 30.gadu sākumā Francija drīzāk atbalstīja Polijas tuvošanos Lietuvai nekā Latvijai,

¹³⁵² MAE AD, Russie 1096, P.73., 1933.g. 13.septembris, Francijas sūtņa Latvijā Ž.Tripjē telegramma *Quai d'Orsay*

¹³⁵³ Turpat, Lettonie 52, P.106., 1933.g. 29.jūlijs, par jaunā Latvijas sūtņa vizīti *Quai d'Orsay*

jo tās vislabāk veiktu tām paredzētu Vācijas savaldīšanas uzdevumu. Ņemot vērā Francijas vilšanos alianšu politikā ar mazajām valstīm, tās intereses par Latviju samazināšanās bija loģiska.

30.gadu sākumā, lai mazinātu PSRS iespaidu, Latvijas politiskajās aprindās parādījās dažas idejas par nepieciešamību intensificēt Latvijas un Francijas politisko sadarbību, tomēr drīz Latvija secināja, ka tas nepalielinātu *Quai d'Orsay* interesi, tāpat kā Latvijas ciešāku attiecību nodibināšana ar Poliju nepalielinātu Francijas labvēlību.

Līdz ar Francijas – PSRS neuzbrukšanas līguma parakstīšanu 1932.gadā zuda cerības, ka saspīlēto Parīzes – Maskavas politisko attiecību dēļ Latvija varētu cerēt uz Francijas atbalstu PSRS agresijas gadījumā. 1932.gadā Francijas atbalsta varbūtība bija zudusi. Pēc Ā.Hitlera nākšanas pie varas Francijas diplomātiskās aprindas nesaskatīja motīvus varbūtībai, ka Hitlers tieši apdraudētu Latviju. Neskatoties uz to, Latvija briesmu gadījumā cerēja uz Parīzes palīdzību vismaz Tautu Savienības pakta ietvaros.

SECINĀJUMI

Parīzes nostāju pret Baltijas valstīm spilgti raksturo Francijas ministru prezidenta un ārlietu ministra R.Puankarē 1924.gada 28.februāra vēstulē minētais: Francijas sūtniecības pastāvēšana Rīgā ir pietiekama norāde uz interesi, kādu mēs pievēršam mazo Baltijas valstu neatkarībai un draudzībai.

Francijas politika Austrumeiropā bija pēc kara izveidojušās starptautisko attiecību sistēmas sekas. Francija bija bijusi Krievijas sabiedrotā un no domas par sadarbības partneres zaudēšanu atteicās ļoti lēni. Neskaidrības par Ziemeļaustrumeiropas nākotni un šaubas par jauno valstu ilgtspējīgu pastāvēšanu izskaidro Francijas vilcināšanos Latvijas diplomātiskajā atzīšanās. Ž.Klemanso solījums iestāties par jauno valstu pašnoteikšanos drīz vien izrādījās mānīgs, ideja par Baltijas valstu neatkarību neatbilda Francijas mērķiem. Cerība uz agrākās Krievijas atjaunošanos, kura noteikti vēlēšies sev izeju uz jūru, liedza Francijai pirmajos pēckara gados dot Latvijai ko vairāk par formāliem solījumiem. Parīze nevēlējās pieņemt lēmumus, kas vēlāk tiktu apstrīdēti vai radītu sarežģījumus pašai Francijai. Ja 1919.gadā Francija loloja nekonkrētas intervences plānus Padomju Krievijā, tad 1920.gadā attieksme pret Latviju kļuva nopietnāka, tomēr Parīze joprojām uzskatīja, ka mazās valstis ir pagaidu parādība, kuru nākotnes noteikšanā sava loma būtu jāatvēr Krievijai, līdz ar to Latvijas ārpolitiskie centieni pirmajos pēckara gados sadūrās ar lielu pretestību. Francijas nostāju pret Latviju nespēja ietekmēt miera līguma ar Padomju Krieviju noslēgšana, lielāka nozīme bija P.Vrangeļa armijas sakaušanai.

Francijas pozīcijas maiņu, kas noveda pie Latvijas *de iure* atzīšanas noteica, pirmkārt, 1920.gada beigās Francijā notikusī augstāko amatpersonu maiņa; otrkārt, faktiskā politiskā situācija Austrumeiropā un, treškārt, Maskavas uzskats, ka atsakoties no Latvijas uzņemšanas Tautu Savienībā, Parīze atstāj jaunās valstis Padomju Krievijas ziņā. Neskatoties uz to, ka virkne vēsturnieku un tā laika politiķu pierakstījuši Francijai nopelnus Latvijas *de iure* atzīšanā, nevar apgalvot, ka Francijas lēmums bija noteicošais. *Quai d'Orsay* ģenerālsekretārs F.Bertelo bija gatavs atkāpties no sava priekšlikuma, ja Anglija paustu pamatotus iebildumus.

De iure atzīšanas lēmums nozīmēja Latvijas iekļaušanu pēckara Eiropas starptautiskajā sistēmā. Lai arī tas nelikvidēja atsevišķās Francijas aprindās valdošo uzskatu par Baltijas valstu nejaušu rašanos, oficiāli Francija bija atteikusies jauno valstu nākotni saistīt ar Padomju Krievijas jautājumu. Kopumā Francijas politiskā ietekme veicināja Latvijas Republikas nostiprināšanos, jo Latvijas un Rietumeiropas valstu intereses sakrita virknē nozīmīgu ārpolitisko jautājumu, īpaši 20.gadu sākumā. Pašsaprotami, ka Francija Baltijas valstu notikumos iesaistījās lielākoties savu interešu vadīta, diplomātiskās un

politiskās attiecības ar Latviju veidojot plašāka – Austrumeiropas reģiona kontekstā. 20.gadsimta 20.gados un 30.gadu sākumā ar nekonkrēto Francijas atbalstu Latvijai neizdevās nodibināt iecerēto daudzpusējo savienību, ne arī gūt būtiskus panākumus lielvalstu garantiju saņemšanā. Francija pavisam noteikti labvēlīgi izturējās pret Latvijas neatkarības saglabāšanu, taču būtiskākais jautājums ir, ko Francija bija gatava darīt un cik tālu iet, lai realizētu šo ideju. Ja skatās uz Francijas politiku attiecībā uz Baltijas valstīm, tad nākas konstatēt lielo plaisu starp interesi un saistību uzņemšanos, starp vārdiem un reālu darbību. Ja Padomju Savienības iespējamā agresija 20.gadu vidū bija tikai savstarpēju pārrunu objekts un iemesls Latvijai zondēt Francijas pretimnākšanas robežas, kuras, ņemot vērā deklarācijas, bija salīdzinoši plašas un Latviju daudz maz apmierināja, tad atklāts paliek jautājums, kas notiktu, ja draudi kļūtu reāli. Lai arī Francija Latvijas aizdomas uzskatīja par pārspīlētām, tā tomēr deva nekonkrēto „ja jums uzbruks, aizstāvieties un mēs jūs aizstāvēsim”, Latvija neko vairāk nevēlējās. No 1923.gada Francijas attieksme kļuva atturīgāka. Iespējams, Rapallo līguma iespaidā Francija kļuva neiecietīga pret Latvijas, Igaunijas un Polijas nespēju izveidot savienību un katrreiz, kad tika pacelts jautājums par Francijas atbalstu Latvijai, atgādināja, ka abu valstu starpā nav noslēgts nekāds līgums un situāciju mainītu Latvijas savienība ar Poliju.

To, ka jau kopš 1921.gada Franču politisko vadītāju interese Eiropas austrumos nestiepās tālāk par Vācijas – Polijas robežu, Latvijas ārlietu dienests bija izzondējis ap 1923.gadu. Neskatoties uz 1921.gadā noslēgto Francijas – Polijas savienību, Padomju Krievijas uzbrukuma gadījumā Francijas palīdzība Polijai būtu ierobežota līdz ieroču un munīcijas sūtīšanai un kredītu piešķiršanai. Latvija, kuru ar Franciju nesaistīja pat politiska rakstura līgums, no Francijas nesaņēmtu neko vairāk, pat ja savienība ar Poliju tiktu noslēgta. Latvijai bija svarīgi, lai potenciālu briesmu gadījumā Francija pilda savas kā Tautu Savienības dalībvalsts pienākumus. Līdz ar Francijas – PSRS neuzbrukšanas līguma noslēgšanu 1932.gadā Francijas intervences varbūtība Baltijas valstīs PSRS agresijas gadījumā, ja tāda jebkad bija pastāvējusi, bija pilnīgi zudusi.

Baltijas valstu atbalstīšanas mērķis bija Vācijas draudu Francijai mazināšana un Maskavas un Berlīnes sadarbības novēršana. Izzūdot Polijas un Lietuvas konfederācijas idejai Viļņas jautājuma dēļ, Francija cerības lika uz Latviju tās mērķu ar Poliju sakritības dēļ. Pati Francija nekad netika reāli apsvērusi tiešu līgumu ar Latviju noslēgšanu, jo centās izvairīties no jebkādam saistībām, kas liktu tai aizstāvēt Baltijas valstis. Latvijai vajadzēja kļūt par daļu no Parīzes veidotās *alliance de revers* un stiprināt Poliju. Francija uzņēmas padomdevējas lomu Ziemeļaustrumeiropas valstu attiecībās, kurās Latvijai, Igaunijai un Polijai bija jāklūst par kodolu, kam vēlāk varētu pievienoties Somija un Lietuva. Turklāt

vēlams bija Polijas ietekmes pieaugums bez konkrētu saistību uzņemšanās. Polija nekādā gadījumā nedrīkstēja uzņemties militāras saistības ar Baltijas valstīm, jo tādējādi ierautu Franciju tai nesvarīgos konfliktos. Parīze bija pilnībā apmierināta ar nekonkrēto Varšavas akordu.

Francijas centieni saliedēt Baltijas valstis visizteiktāk izpaudās 1922. un 1923.gadā, Parīze cerēja, ka Latvijas noslēgtais līgums ar Igauniju būs pamats Polijas piesaistīšanai. Francija bija iedomājusies, ka Latvijai savienība ar Poliju būtu izdevīga, lai gūtu sev kādus labumus no pēdējās savienības ar Franciju, taču Latvija nevēlējās saistīties ar Poliju, iegūstot Lietuvu par ienaidnieci vai otrādi. Sākot ar 1924.gadu, Francijas aktivitātes Baltijas valstīs samazinājās. 20.gadu otrajā pusē *Quai d'Orsay* bija jāpieliek liela enerģija, lai noraidītu diplomātiskajās aprindās aktualizējušos pārmetumus, ka Francija realizē PSRS ielenkšanas politiku. Ja 20.gadu sākumā Francija nekautrējās Latvijai atklāti dot padomus un ieteikumus, tad desmitgades vidū un otrajā pusē *Quai d'Orsay* izvairījās no jebkādu atklātu mājienu došanas vai spiediena izdarīšanas, baidoties no PSRS reakcijas. Latvijas un Francijas arhīvu dokumentu pētījumi parāda, ka tā bija E.Andersona, V.Sīpola, K.Poča un dažu citu vēsturnieku iedoma, ka Francija vēlējās piesaistīt Latviju Polijai pret PSRS.

Divdesmito gadu vidū Francijas Austrumeiropas politikā iezīmējās pārmaiņas, tomēr iepriekšējo ideju par Latvijas sadarbību ar Poliju Francija atmetusi nebija. Tā cerēja, ka Latvija, ekonomisko interešu vadīta, varētu veicināt Polijas un Lietuvas domstarpību likvidēšanu. 20.gadu beigās kļuva skaidrs, ka Latvija nav realizējusi Francijas iedomāto misiju, nākamās desmitgades sākumā Francijas interese par Baltijas valstu tuvināšanos ar Poliju saglabājās, bet tā bija zaudējusi savu iepriekšējo nozīmi. Francijas arvien vairāk koncentrējās uz kolektīvās drošības sistēmu un vairs tik asi nenoraidīja trīs Baltijas valstu savienības ideju, ja vien nākotnē tika paredzēta Polijas pievienošanās iespēja. 30.gadu sākumā Francija drīzāk atbalstīja Polijas tuvošanos Lietuvai nekā Latvijai, kas sekmīgāk varētu kavēt Berlīnes un Maskavas sadarbību. Ņemot vērā Francijas vilšanos alianšu politikā, tās intereses par Latviju samazināšanās bija loģiska.

Francijas Austrumeiropas politikas maiņu ietekmēja arī Lokarno līgumu parakstīšana. Francijai bija ērti, ka Ženēvas protokola un Lokarno līgumu izstrādes laikā Latvija neizvirzīja savas drošības jautājumus un nesagādāja papildus problēmas jau tā komplikētajās debatēs. Latvijai simpatizēja Lokarno līgumu radītā stāvokļa stabilizēšanās Eiropas rietumos. Uzskatot, ka Francijas un Anglijas savienība ir Eiropas miera garantis, Rīga paļāvās uz A.Briānu kā politiķi, kas līdz tam bija izrādījis simpātijas jaunajām valstīm un cerēja, ka arī turpmāk viņš neaizmirsīs Latviju. Politiskās situācijas Austrumeiropā dēļ Francija Austrumu Lokarno idejas uzskatīja par nerealizējamām un īpaši iebilda pret Polijas

izslēgšanu no projektiem. Francija vēlējās līdzīgā garantiju paktā iekļaut Poliju un Čehoslovākiju, bet neko vairāk.

PSRS piedāvātie neuzbrukšanas līguma projekti vēl vairāk vājināja Francijas nodomu realizāciju Ziemeļaustrumeiropā un iedragāja Francijas uzticību Latvijai. Kaut gan Parīze iestājās pret līguma parakstīšanu, jo tie neatbilda tās mērķiem un potenciāli samazinātu Tautu Savienības nozīmi, tā izvairījās no oficiāla viedokļa paušanas. Ja sarunu laikā franču prese pārmeta Baltijas valstīm vienotības trūkumu, tad no *Quai d'Orsay* iekšējās sarakstes var secināt, ka sarunas nebija vēlamas. Francijai nepatika arī tirdzniecības līguma parakstīšana starp Latviju un PSRS 1927.gadā, jo tas attālināja Rīgu no saimnieciskās sadarbības ar Poliju.

No Latvijas Ārlietu ministrijas sarakstes ar diplomātiskajiem pārstāvjiem Parīzē var secināt, ka ārlietu ministri Rīgā, izšķiroties par konkrētiem ārpolitikas soļiem, ļoti labi apzinājās nekur nefiksēto Francijas interešu robežu. Viņi saprata, ka Parīzi Latvija neinteresē, viņi neloloja cerības, ka Francija varētu dot tās drošībai vairāk, nekā paredzēts Tautu Savienības līgumā. Lai arī Latvijas diplomātiskie pārstāvji Parīzē laiku pa laikam atgriezās pie jautājuma par nepieciešamību intensificēt abu valstu saimnieciskos sakarus, palielināt militāro pasūtījumu skaitu Francijā vai mudināja Latviju zondēt ciešākas sadarbības ar Poliju iespējas, tādējādi izdabājot Francijai, Latvijas Ārlietu ministrija jautājumu par sadarbību ar Franciju nopietni neapsprieda. Diplomātisko pārstāvju mēģinājumi noskaidrot, kādi būtu Latvijas ieguvumi, ja tā tuvinātos Francijai, Parīzē neguva lielu atsaucību. Turklāt strauja Latvijas politiskās orientācijas maiņa tikai sarežģītu esošās diplomātiskās attiecības, Francija nespētu Latvijai dot lielākas drošības garantijas, kā tā baudīja jau konkrētajā brīdī.

Latvijas attieksmi pret Franciju ietekmēja atsevišķie tās ārpolitikas savtīgie momenti. Parīze mēģināja izmantot agrākās Krievijas parādu jautājumu, lai iegūtu Latvijas atbalstu Dženovas konferencē. Neizprotams bija Francijas ciešākas sadarbības solījums apmaiņā pret parāda daļas atmaksu. Kaut gan Latvijas bailes no Francijas prasībām bija pārspīlētas, jo 1920.gada 11.augusta Latvijas – Padomju Krievijas miera līgumā saistības tika atrunātas, jautājuma risināšanas veids atspoguļoja Francijas augstprātīgo izturēšanos un jauno valstu interešu pakārtošanu savējām. Latvijai nepatīkami bija arī Francijas piestādītie rēķini par latviešu strēlnieku pulku uzturēšanu Sibīrijā un Tālajos Austrumos un to pārvešanu uz Latviju. Vienīgi agrārās reformas jautājumā, kas bija vērsts pret vāciešiem, Latvija varēja paļauties uz Francijas atbalstu. Tādējādi Francija centās uzturēt *de iure* atzīšanas laikā iegūtās latviešu tautas simpātijas.

Ja arī 20.gadu pašā sākumā Latvija cerēja, ka Francijai varētu būt nopietna loma Latvijas ekonomikā, kas savukārt veidotu pamatu ciešākām politiskām attiecībām, tad drīz vien Latvijai kļuva skaidrs, ka Francija nespēj savas politiskās intereses nostiprināt ar saimnieciskās sadarbības līdzekļiem. Francijas un Anglijas ekonomiskā un politiskā sāncensība par ietekmi Latvijā (un pārējās Baltijas valstīs) novērojama tikai pašā 20.gadu sākumā, kad Francija centās izveidot aktīvus maiņas – tirdzniecības sakarus, izdevīgi apmainot ieročus pret liniem un kokiem. Latvijas noslēgtā tirdzniecības konvencija ar Franciju faktiski bija draudzības līgums, kuru Latvijas pārstāvji parakstīja politisku, nevis ekonomisku vai saimniecisku interešu vadīti.

Jāatzīmē, ka atsevišķos momentos Latvijas politiķi pārvērtēja Baltijas valstu notikumu un attīstības nozīmi Francijas politikā. Francijas attieksme pret Latviju (arī Lietuvu un Igauniju, un uz lielvalsts statusu pretendējošo Poliju) bija atkarīga no tās politiskajām attiecībām ar citām Eiropas lielvalstīm, un bija pakārtota šo attiecību attīstībai un sarežģījumiem. Neskatoties uz Francijas politiskās intereses mazināšanos 20.gadu laikā, nedrīkst par zemu novērtēt tās sniegto militāro palīdzību Latvijai neatkarības sākumposmā, Francijas iniciatīvu Latvijas *de iure* atzīšanā un Francijas kā *status quo* garanta lomu Eiropā.

Promocijas darbā ir ietverta daļa no starpkaru perioda Latvijas – Francijas attiecību aktuālajiem jautājumiem. Nākamajos pētījumos būtu jāpievēršas trim lieliem tematiskajiem blokiem: 1) abu valstu politiskajām un militārajām attiecībām tūlīt pēc Pirmā pasaules kara, 2) Latvijas ekspektācijām no Parīzes 30.gados, īpašu uzsvāru liekot uz dekādes beigām, un 3) speciāla uzmanība būtu jāvelta Francijas nostājai Latvijas okupācijas jautājumā.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

I VĒSTURES AVOTI

1.1. Nepublicētie avoti

1.1.1. Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) materiāli

293.f. Latvijas sūtniecība Vašingtonā

- 293.f. 1.apr. Latvijas sūtniecības Vašingtonā darbības rezultātā radušies dokumenti (1920-1991)
- 293.f. 1.apr. 461.l. Sūtņa Francijā politiski - ekonomiskie ziņojumi, 1921-1925, 7 lp.
- 293.f. 1.apr. 5097.l. Sarakste ar sūtņiem Francijā, Krievijā, Polijā un Čehoslovākijā par politisko un saimniecisko stāvokli, 1924-1925, 54 lp.
- 293.f. 1.apr. 5098.l. LR ĀM Administratīvā un protokola departamenta vadītāja L.Ēķa akts par sūtņa Parīzē M.Valtera darbību un finanšu pārkāpumiem, 1925, 116 lp.
- 293.f. 1.apr. 5119.l. Sūtņa Parīzē F. Cielēna ziņojumi par politisko situāciju Francijā, četru valstu pakta parakstīšanu Romā, Francijas prasību Krievu-Āzijas bankas lietā. Informācijai piesūtītie ziņojumu noraksti, 1933-1934, 96 lp.

1313.f. Latvijas Ārlietu ministrija, 1918-1940

- 1313.f. 1.apr. Ministra kanceleja
- 1313.f. 1.apr. 13.l. Sūtniecības Francijā darbības, finanšu pārskati, ziņojumi par J.Raiņa un Aspazijas atgriešanos Latvijā, ārvalstu (Anglijas, Šveices u.c.) attieksmi pret Latviju un notikumiem Baltijā, kokmateriālu un karaspēka nosūtīšana uz Latviju, sarunām ar Baltijas valstīm par karadarbības koordinēšanu, pārskati par Latvijas delegācijas darbību Parīzes miera konferencē, 1919, 404 lp.
- 1313.f. 1.apr. 158.l. Lieta par O.Grosvalda apsūdzību amorālā uzvedībā, par viņa nozīmēšanu sūtņa amatā Francijā, 1921, 102 lp.
- 1313.f. 2.apr. Delegācijas un komisijas, 1917-1937
- 1313.f. 2.apr. 24.l. Delegāciju darbības pārskati, 1919, 125 lp.
- 1313.f. 3.apr. Ārlietu ministrija, 1917-1940
- 1313.f. 3.apr. 30.l. Sarakste un ziņojumi par padomju karaspēka koncentrāciju pie PSRS rietumu robežas un neuzbrukšanas līguma protokola parakstīšanu. Lielbritānijas, Francijas, Itālijas, Lietuvas, Polijas nostāja sakarā ar stāvokļa saasināšanos Padomju Krievijā, 1923, 234 lp.

2570.f. ĀM Administratīvais departaments un Līgumu departaments

- 2570.f. 1.apr. Administratīvā departamenta Kanceleja, 1919-1940, Rīga
- 2570.f. 1.apr. 83.l. LR ĀM šifrēto telegrammu melnraksti, 1924, 139 lp.
- 2570.f. 1.apr. 190.l. LR ĀM ģenerālsēkretāra H.Albata slepenā sarakste ar LR pārstāvniecībām ārzemēs politiskos un diplomātiskos jautājumos, 1925-1926, 207 lp.
- 2570.f. 1.apr. 192.l. LR sūtniecības Parīzē slepenie ziņojumi, 1925, 37 lp.
- 2570.f. 1.apr. 249.l. LR ārlietu ministra F.Cielēna instrukcijas LR sūtņiem ārvalstīs par Latvijas ārpolitikas galvenajiem uzdevumiem,

- 1927, 21 lp.
- 2570.f. 1.apr. 313.l. Sarakste ar LR sūtniecību Parīzē par Latvijas Valsts prezidenta A.Kvieša vizīti Francijā, 1931-1932, 11 lp.
- 2570.f. 2.apr. Administratīvā departamenta kanceleja, 1919-1940
- 2570.f. 2.apr. 137.l. Latvijas Republikas un ārvalstu konsulu saraksts, 57 lp.
- 2570.f. 3.apr. Administratīvā departamenta Administratīvā un Protokola nodaļa, 1919-1940
- 2570.f. 3.apr. 848.l. Sarakste ar Latvijas Republikas sūtniecību Francijā administratīvos jautājumos, 1.sējums, 298 lp.
- 2570.f. 3.apr. 849.l. Sarakste ar Latvijas Republikas sūtniecību Francijā administratīvos jautājumos, 2.sējums, 194 lp.
- 2570.f. 3.apr. 1126.l. Ārvalstu notas par Latvijas valsts atzīšanu *de facto*, 1918-1920, 34 lp.
- 2570.f. 3.apr. 1148.l. Ārvalstu notas par Latvijas valsts atzīšanu *de iure*, 1921-1927, 204 lp.
- 2570.f. 4.apr. Administratīvā un Protokolu nodaļa, 1925-1940
- 2570.f. 4.apr. 73.l. Lieta par Latvijas pārstāvību Francijā likvidāciju, 1940, 30 lp.
- 2570.f. 7.apr. Juridiskā daļa, 1925-1940
- 2570.f. 7.apr. 12.l. Dr.Valtera lieta, 1925, 36.lp.
- 2570.f. 14.apr. Personālsastāva dokumenti, 1919-1940
- 2570.f. 14.apr. 200.l. Borne Marthe, 7 lp.
- 2570.f. 14.apr. 279.l. Cielēns Fēlikss, 271 lp.
- 2570.f. 14.apr. 402.l. Feldmans Jūlijs, 1919.-1940.g., 209 lp.
- 2570.f. 14.apr. 520.l. Grosvalds Oļģerts, 341 lp.
- 2570.f. 14.apr. 522.l. Grosvalds Oļģerts, 317 lp.
- 2570.f. 14.apr. 1283.l. Ronguiere Marie Gilberte, 17 lp.
- 2570.f. 14.apr. 1348.l. Segreste M.E., 53 lp.
- 2570.f. 14.apr. 1620.l. Valters Miķelis, 611 lp.
- 2570.f. 14.apr. 1534.l. Šūmanis Vilis, 722 lp.
- 2570.f. 14.apr. 1813.l. Ministrijas darbinieku saraksts, 1919, 43 lp.
- 2570.f. 14.apr. 1886.l. Latvijas sūtniecības Francijā (Parīzē) darbinieku algu saraksti, 1927.g. jūlijs – septembris, 6 lp.
- 2570.f. 14.apr. 1887.l. Latvijas sūtniecības Francijā (Parīzē) darbinieku algu saraksti, 1937.g. maijs – decembris, 46 lp.
- 2570.f. 14.apr. 1890.l. Latvijas sūtniecības Francijā (Parīzē) darbinieku algu saraksti, 1940.g. janvāris – decembris, 35 lp.

2574.f. Latvijas Ārlietu ministrijas politiski-ekonomiskā departamenta (1918-1937) un Latvijas ĀM Politiskā departamenta (1938-1940) fonds

- 2574.f. 1.apr. Kanceleja, 1919-1924, 1934
- 2574.f. 1.apr. 59.l. LR sūtniecības Parīzē politiskie ziņojumi, 1922, 191 lp. [foto]
- 2574.f. 1.apr. 78.l. Sarakste ar LR konsulātiem ārzemēs, 1922, 81 lp.
- 2574.f. 1.apr. 109.l. LR sūtniecības Francijā politiskie ziņojumi, 1923, 41 lp. [foto]
- 2574.f. 1.apr. 147.l. Latvijas konsulārais nolikums, 1923, 147 lp.
- 2574.f. 1.apr. 153.l. Ārzemju preses apskati, 1923, 64 lp.
- 2574.f. 2.apr. Austrumu nodaļa, 1918-1940
- 2574.f. 2.apr. 2304.l. Latvijas sūtniecības Francijā (Parīzē) ziņojumi par Francijas, Itālijas, Japānas, Vatikāna attiecībām ar PSRS, par PSRS flotes sastāvu un Latvijas kara parādiem, 1924-1925, 32 lp.
- 2574.f. 2.apr. 2707.l. Latvijas sūtniecības Parīzē piesūtītie preses materiāli par

2574.f.	2.apr.	3322.l.	Krievijas impērijas parādiem Francijai, 1926, 10 lp. Izgriezumi no PSRS avīzēm par PSRS un Francijas attiecībām, 1927, 34 lp.
2574.f.	2.apr.	3851.l.	Izgriezumi no PSRS avīzēm par PSRS un Francijas attiecībām, 1928, 27 lp.
2574.f.	2.apr.	6616.l.	Sarakste ar Latvijas sūtniecību Parīzē par Francijas un PSRS tirdzniecības līgumu; izgriezumi no Latvijas, PSRS un Francijas laikrakstiem par PSRS - Francijas neuzbrukšanas līgumu, 1932-1934, 84 lp.
2574.f.	3.apr.	Baltijas valstu nodaļa, 1918-1940	
2574.f.	3.apr.	104.l.	Latvijas sūtņa Skandināvijā ziņojumi par Somijas saimnieciski politisko stāvokli, sadarbības iespējām ar Latviju, 1920-1921, 111 lp. Materiāli par Varšavas konferenci (Polijas delegācijas priekšlikumi, preses pārskati u.c.), 1923-1924, 45 lp.
2574.f.	3.apr.	346.l.	Materiāli par Varšavas konferenci (atklāšanas runa, referāts, rezolūciju projekti), 1924, 141 lp.
2574.f.	3.apr.	347.l.	Materiāli par Kauņas konferenci (protokoli, rezolūcijas, vienošanās u.c.), 1924, 90.lp.
2574.f.	3.apr.	348.l.	Tas pats, 1924, 116 lp.
2574.f.	3.apr.	349.l.	Ziņojumi par Latvijas diplomātiskām pārstāvniecībām ārvalstīs, par Helsinku ārlietu ministru konferenci, attiecībām ar Baltijas valstīm, 1925, 191 lp.
2574.f.	3.apr.	359.l.	Baltijas valstu ārlietu ministru konferences Rīgā, 1924.g. maijā materiāli (protokoli, vērtējumi), 1925, 51 lp.
2574.f.	3.apr.	427.l.	Baltijas valstu (Latvija, Igaunija, Polija un Somija) konferences materiāli, 1925, 419 lp.
2574.f.	3.apr.	430.l.	Baltijas valstu ārlietu resoru pārskati par Latvijas ārpolitiku, 1926, 197 lp.
2574.f.	3.apr.	481.l.	Latvijas Sūtņa Tallinā ziņojumi par Igaunijas politisko stāvokli, 1927, 331 lp.
2574.f.	3.apr.	542.l.	Sarakste ar Latvijas diplomātiskajām pārstāvniecībām Baltijas valstīs, preses materiāli par Latvijas – PSRS neuzbrukšanas līguma iespējamām sekām, 1927, 340 lp.
2574.f.	3.apr.	597.l.	Nodaļas darbības pārskati un ziņojumi par B v politisko stāvokli un Latvijas ārpolitiku, 1928, 210 lp.
2574.f.	3.apr.	627.l.	Sarakste ar Latvijas pārstāvniecībām par Latvijas ārpolitiku Baltijas reģionā. Starptautisko attiecību pārskati, 1928, 167 lp.
2574.f.	3.apr.	681.l.	Latvijas ĀM norādījumi pārstāvniecībām ārzemēs par dienesta jautājumiem, 1928, 69 lp.
2574.f.	3.apr.	682.l.	Sarakste ar Latvijas pārstāvniecībām par ārpolitiku Baltijas reģionā un starptautiskām attiecībām, 1928, 209 lp.
2574.f.	3.apr.	684.l.	Latvijas sūtņa ziņojumi par sabiedriski politisko kustību valstī, ārpolitiku, attiecībām ar Latviju, 1929, 250 lp.
2574.f.	3.apr.	688.l.	Sarakste starp Latvijas ĀM un pārstāvjiem ārzemēs par starptautisko stāvokli Baltijas jūras reģionā un Eiropā kopā, 1930, 61 lp.
2574.f.	3.apr.	744.l.	Latvijas ĀM norādījumi pārstāvniecībām ārzemēs par dienesta jautājumiem, 1930, 84 lp.
2574.f.	3.apr.	745.l.	Sarakste starp Latvijas ĀM un pārstāvjiem ārzemēs par starptautisko stāvokli Baltijas jūras reģionā un Eiropā kopā,
2574.f.	3.apr.	747.l.	

			1930, 134 lp.
			Sūtņa Varšavā ziņojumi par sabiedriski politisko kustību valstī, ārpolitiku (Viļņas jautājums u.c.), attiecībām ar
2574.f.	3.apr.	750.1.	Latviju, 1930, 313 lp.
2574.f.	3.apr.	751.1.	Tas pats, 1930
			Sūtņa TS Ženēvā ziņojums (u.c. sūtņu) par Eiropas valstu nostāju Briāna memoranda un Eiropas federālās Savienības (Paneiropas) sakarā, 1930-1931, 88 lp.
2574.f.	3.apr.	789.1.	Latvijas sūtņa Varšavā ziņojumi par Polijas ārpolitiku, 1931, 460 lp.
2574.f.	3.apr.	818.1.	ĀM norādījumi pārstāvniecībām ārzemēs diplomātiskos jautājumos, 1932, 44 lp.
2574.f.	3.apr.	864.1.	Sūtņu ziņojumi par starptautisko stāv un lielvalstu interesēm Baltijā, 1932, 157 lp.
2574.f.	3.apr.	866.1.	Sūtņu ziņojumi un preses pārskati par gatavošanos neuzbrukšanas līguma parakstīšanai Baltijas valstu un PSRS starpā, 1932
2574.f.	3.apr.	889.1.	Baltijas valstu nodaļas gada atskaite par 1932, 1932-1933, 16 lp.
2574.f.	3.apr.	1036.1.	Lieta par Latvijas valdības ārpolitiku, 1933, 14 lp.
2574.f.	3.apr.	3024.1.	Austrumu Lokarno, I sējums, 1934, 510 lp.
2574.f.	3.apr.	3065.1.	Austrumu Lokarno, II sējums, 1934-1935, 505 lp.
2574.f.	3.apr.	3066.1.	Rietumu nodaļa, 1918-1940
2574.f.	4.apr.	7.1.	Sarakste ar pārstāvjiem ārzemēs; politiskie ziņojumi par miera sarunām ar Padomju Krieviju un Vāciju; ziņojumi par iekšpolitisko stāvokli Latvijā, Igaunijā, Lietuvā, Polijā, Krievijā; par vācu - Bermonta karaspēka darbību u.c., 1919-1920, 419 lp.
2574.f.	4.apr.	15.1.	Pārstāvja Francijā ziņojumi par politisko stāvokli Eiropā, Francijā; Latvijas-Francijas attiecībām, sakariem ar citu valstu (Igaunijas, Lietuvas u.c.) pārstāvjiem; kara materiālu iegādi; latviešu bēgļu un karavīru repatriāciju u.c., 1919-1920, 371 lp.
2574.f.	4.apr.	16.1.	Pārstāvja Francijā ziņojumi par politisko stāvokli Eiropā, Francijā; Latvijas-Francijas attiecībām, sakariem ar citu valstu (Igaunijas, Lietuvas u.c.) pārstāvjiem; kara materiālu iegādi; latviešu bēgļu un karavīru repatriāciju u.c., 1919, 105 lp.
2574.f.	4.apr.	17.1.	Latvijas pārstāvja Lielbritānijā ziņojumi par politisko stāvokli ASV, Lielbritānijā, Polijā, 1919-1920, 217 lp.
2574.f.	4.apr.	97.1.	Latvijas un Vācijas delegāciju apspriežu protokoli u.c. sarunu materiāli par sakaru atjaunošanu un miera līguma noslēgšanu, 1920, 120 lp.
2574.f.	4.apr.	116.1.	Sarakste ar sūtniecību Francijā, 1.sējums, 1920-1921, 286 lp.
2574.f.	4.apr.	117.1.	Sarakste ar sūtniecību Francijā par Latvijas atzīšanu <i>de iure</i> , sūtniecības sakariem ar Francijas ārlietu ministriju, citu valstu diplomātiem; ziņojumi par Francijas politisko stāvokli, ārpolitiku, par attiecībām ar franču presi, par krievu monarhistu Francijā darbību. Sarakste privātiesniegumu lietās u.c., 2.sējums, 1920-1921, 557 lp.
2574.f.	4.apr.	118.1.	Sarakste ar sūtniecību Francijā, 3.sējums, 1921, 761 lp.
2574.f.	4.apr.	119.1.	Sarakste ar sūtniecību Francijā par sadarbību ar franču

- uzņēmējiem, avīzi "Le Temps", 4.sējums, 1921, 28 lp.
- 2574.f. 4.apr. 120.l. Sūtniecības Francijā ziņojumi par attiecībām ar Franciju, sakariem ar citu valstu diplomātiem, politisko stāvokli Eiropā, diplomātisko attiecību izveidošanu ar Japānu, Latīņamerikas valstīm u.c., 1920-1921, 63 lp.
- 2574.f. 4.apr. 121.l. Sūtniecības Francijā ziņojumi par Latvijas atzīšanu *de iure*, Francijas politisko stāvokli, ārpolitiku, Antantes valstu attiecībām, sūtniecības sakariem ar citu valstu diplomātiem u.c., 1920-1921, 106 lp.
- 2574.f. 4.apr. 138.l. Sarakste ar Francijas pārstāvniecību par Latvijas atzīšanu *de iure*, par Francijas pilsoņu kara zaudējumiem Latvijā, mantu konfiskācijas, nodokļu piedziņas u.c. lietās, 1920-1921, 226 lp.
- 2574.f. 4.apr. 263.l. Sūtniecības Francijā ziņojumi par Francijas ārpolitiku, saimniecisko stāvokli, tirdzniecisko sakaru ar Franciju veicināšanu, 1923, 95 lp.
- 2574.f. 4.apr. 264.l. Sarakste ar sūtniecību Francijā par Francijas ārpolitiku, bezdrāts telegrāfijas kursiem Parīzē; dažādu personu meklēšanu lietās u.c., 1923, 214 lp.
- 2574.f. 4.apr. 376.l. Latvijas sūtniecības Vācijā ziņojumi par Vācijas politisko, saimniecisko stāvokli, par ārpolitiku, par Padomju Krievijas politisko, saimniecisko stāvokli, par Vācijas - Padomju Krievijas attiecībām u.c., 1924, 227 lp.
- 2574.f. 4.apr. 377.l. Latvijas sūtniecības Vācijā ziņojumi par Vācijas politisko, saimniecisko stāvokli, attiecībām ar Latviju, Padomju Krieviju u.c., 1924, 150 lp.
- 2574.f. 4.apr. 379.l. Sūtņa Francijā ziņojumi par Francijas politisko, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku (attiecībām ar PSRS, Čehoslovākiju), Francijas un Beļģijas attiecībām ar Latviju, 1923-1924, 177 lp.
- 2574.f. 4.apr. 380.l. Latvijas sūtņa Lielbritānijā ziņojumi par Anglijas politisko stāvokli, Lielbritānijas-PSRS diplomātiskajiem un tirdznieciskajiem sakariem, par Latvijas - Lielbritānijas attiecībām, ieroču pasūtījumiem angļu firmās u.c., 1924, 165 lp.
- 2574.f. 4.apr. 420.l. Sūtniecības Parīzē ziņojums par Francijas saimniecisko stāvokli, 1924, 7 lp.
- 2574.f. 4.apr. 476.l. Ministrijas norādījumi sūtņiem par Latvijas nostāju PSRS *de iure* atzīšanas lietā. M.Valtera vēstule par Itālijas-PSRS attiecībām. L.Sējas telegrammas par PSRS atzīšanu *de iure* Francijā, 1924, 13 lp.
- 2574.f. 4.apr. 554.l. Sarakste ar sūtniecību Francijā Latvijas-Francijas tirdzniecības līguma noslēgšanas jautājumos, 1924-1930, 68 lp.
- 2574.f. 4.apr. 876.l. Ārvalstu sūtniecību notas, sarakste ar Latvijas sūtniecībām, ministrijām par atlīdzības izmaksu ārzemniekiem par saskaņā ar Agrārreformu atsavinātām nekustamiem īpašumiem; par likumdošanas aktu pieņemšanu šajā jautājumā: 1. Annasmuižas, Valkas apr., bij. Īpašniece A. della Toreta (Torretta) – Volfa (Itālija); 2. Pilskalnes muiža, Ilūkstes apr., bij. īpašnieks Johans Rehenbergs-Lintens (Rechenberg-Linten); 3. zemes gabals Majoros, bij. īpašniece Irēne Korneta

- (Cornuet), dzim. Vatce (Francija); 4. Gorkolna, Rozentovas muižas, Rēzeknes apr. u.c., 1920-1929.g., 336 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1042.l. Valsts kancelejas paziņojums par Latvijas sūtņu Francijā un Itālijā O.Grosvalda un M.Valtera pārcelšanu citos amatos, 1924, 2 lp
- 2574.f. 4.apr. 1404.l. Angļu preses apskati par Lielbritānijas politisko stāvokli, Parlamenta vēlēšanām, angļu un amerikāņu presē publicētu ziņu par Latviju saraksti, 1923-1925, 69 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1419.l. Latvijas sūtņa Vācijā O.Voita ziņojumi par Vācijas politisko, saimniecisko stāvokli, par ārpolitiku, 1924-1925, 368 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1420.l. Latvijas sūtņa Vācijā O.Voita ziņojumi par Vācijas politisko, saimniecisko stāvokli, par ārpolitiku, 1925, 149 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1422.l. Sūtņa Francijā M.Valtera ziņojumi par Francijas politisko, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku; par saviem kontaktiem ar ārvalstu diplomātiem u.c., 1925, 429 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1423.l. Francijas un Šveices preses publikācijas Francijas iekšējās un ārējās politikas jautājumos, 1923, 200 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1425.l. Sūtņa Francijā M.Valtera ziņojumi par Francija ārpolitiku, ekonomisko un politisko attiecību ar Latviju veidošanu; par Lielbritānijas, Polijas, Vatikāna ārpolitiku, ASV firmu darbības plāniem Latvijā u.c. I sējums, 1925, 118 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1426.l. Sūtņa Francijā M.Valtera ziņojumi par Francija ārpolitiku, ekonomisko un politisko attiecību ar Latviju veidošanu; par Lielbritānijas, Polijas, Vatikāna ārpolitiku, ASV firmu darbības plāniem Latvijā u.c. II sējums, 1925, 295 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1427.l. Sūtniecības Francijā ekonomiskie un politiskie ziņojumi; sarakste par sakaru veidošanu starp firmām Latvijā un Francijā u.c., 1925, 518 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1446.l. Sūtniecības Lielbritānijā politiskie ziņojumi, Rietumnodaļas sarakste: 1) par tirdzniecības kompānijas „Latvijas Trests” nodibināšanu Londonā; 2) par angļu ieroču piegādi Latvijas armijai, 3) par Eiropas valstu politiku pēc Ženēvas līguma noslēgšanas; 4) par Lietuvas aģentūras „Elta” Londonā publicētu rakstu par Latvijas – Polijas attiecībām, 5) par Lielbritānijas- PSRS attiecībām, 6) Igaunijas parlamenta locekļa M.Martna vēstule Sociālistiskās Internacionāles sekretāram F.Adleram par igauņu sociāldemokrātu taktiku Igaunijas koalīcijas valdībā u.c., 1925, 90 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1482.l. Francijas sūtņa vēstules par: 1. PSRS attiecībām ar Baltijas valstīm; 2. Franču kara atašeja sodīšanu par vīna kontrabandu, 1925, 5 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1492.l. Sarakste ar pārstāvniecībām ārzemēs, firmām un iestādēm Latvijā, ārvalstu pārstāvniecībām, firmām, organizācijām u.c. par: 1. Francijas-PSRS ekspertu komisijas Krievijas parādu lietās darbību; 2. "Strādnieku Sporta savienības", Rīgā, slēgšanu; Rīgas starptautisko izstādi 1925.g. u.c., 1925, 163 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1493.l. Sarakste ar pārstāvjiem ārzemēs, firmām un iestādēm Latvijā u.c. Par Lokarno Starptautiskās konferences gaitu; ienākošo un izejošo rakstu pavadraksti u.c., 1926, 106 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1554.l. Tautu Savienības preses nodaļas vadītāja Ziliakusa vēstule par Baltijas valstu lomu Lokarno garantiju paktā. Latvijas

- pārstāvji ārzemēs atsauksmes par šo vēstuli, 1925, 30 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1797.l. Latvijas Iekšlietu ministrijas ģenerālsekretāra Albata u.c. diplomātu vēstules un telegrammas Z.Meierovicam 1925.g. Ārzemju braucienu laikā - par brauciena gaitu, vizītēm pie ārzemju valstsvīriem, notikumu aprakstiem latviešu presē, 1925, 81 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1803.l. O.Grosvalda referāts par Latvijas - Francijas attiecībām, 1925, 9 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1818.l. Latvijas sūtniecības Lielbritānijā ziņojumi par Lielbritānijas politisko, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku, par ekonomiskajiem sakariem ar Latviju, par Lietuvas attiecībām ar PSRS u.c., 1926, 117 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1828.l. Latvijas sūtniecības Francijā darbības pārskati. Darbības pārskati; I.Feldmaņa ziņojumi par armijas bruņojuma iegādi Francijā. V.Šūmaņa ziņojums par sūtņa pilnvaru iesniegšanu Francijas Ārlietu ministrijā, 1926, 33 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1829.l. I.Feldmaņa ziņojumi par Francijas politisko stāvokli, ārpolitiku /attiecībām ar Latviju, PSRS, nostāju ārējo parādu lietās u.c./, 1926, 424 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1831.l. Ziņojumi par Latvijas zemūdeņu būvi Francijā, Francijas ārpolitiku; sarakste sakarā ar dažādu ziņu sniegšanu klientiem Latvijā u.c., 1926-1927, 273 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1836.l. Latvijas sūtņa Itālijā V.Šūmaņa ziņojumi par Itālijas politisko, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku, attiecībām ar Latviju. Pārskats par Tautu Savienības asamblejas Ženēvā darbību, 1926, 39 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1838.l. Latvijas sūtniecības Prāgā ziņojumi par Čehoslovākijas ārpolitiku, attiecībām ar Latviju, par Dienvidslāvijas, Mazās antantes valstu ārpolitiku, 1926, 151 lp.
- 2574.f. 4.apr. 1864.l. Latvijas pārstāvja Tautu Savienībā V.Šūmaņa pārskats par asamblejas darbību 1926.g., Vācijas uzņemšanu TS, par attiecībām ar Dienvidslāviju, 1926, 10 lp.
- 2574.f. 4.apr. 2178.l. Ārzemju preses publikācijas par Baltijas valstu savienību, Igaunijas - Latvijas muitas ūniju, Polijas-Lietuvas attiecībām u.c., 1927, 18 lp.
- 2574.f. 4.apr. 2563.l. Latvijas sūtņa Vācijā O.Voita ziņojumi par Vācijas politisko, saimniecisko stāvokli, par ārpolitiku - attiecībām ar Latviju, Lietuvu, PSRS u.c., Vācu preses publikāciju pārskati ārpolitikas jautājumos, 1926-1928, 406 lp.
- 2574.f. 4.apr. 2564.l. Sūtņa Francijā V.Šūmaņa ziņojumi par Francijas ārpolitiku - attiecībām ar Latviju, PSRS, pārskati par ārvalstu nostāju Latvijas-PSRS neuzbrukšanas līguma noslēgšanas jautājumā, ziņojumi par krievu emigrantu monarhistu noskaņojumu, par B.Musolīnī uzskatiem Baltijas valstu lietās u.c., 1927, 218 lp.
- 2574.f. 4.apr. 2566.l. Latvijas sūtņa Lielbritānijā F.Vesmaņa ziņojumi par Anglijas iekšpolitisko stāvokli, ārpolitiku attiecībā uz Latviju, Ķīnu, PSRS, par ārējo aizņēmumu realizācijas iespējām Lielbritānijā par Vācijas iekšpolitisko stāvokli, par Latvijas attiecībām ar PSRS, 1926-1927, 143 lp.
- 2574.f. 4.apr. 2834.l. Ārzemju preses publikācijas par Latvijas politisko, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku; par PSRS-Vācijas attiecībām, Polijas ārpolitiku u.c., 1928, 42 lp.

- 2574.f. 4.apr. 2838.l. Konsulātu darbības mēnešu un gadu pārskati, 1927-1928.g. 2.sējums, 1926-1928, 491 lp.
- 2574.f. 4.apr. 2843.l. Franču un vācu preses publikāciju par politisko stāvokli Baltijā pārskati, 1928, 7 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3083.l. Starptautiskā Kelloga pakta ratifikācijas lieta, 1928-1929, 383 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3154.l. Rietumnodaļas pārskats, Latvijas sūtņu raksti Latvijas ārējo parādu lietā /Francijai; bankai "Lazard Brothers", līdzdalību Krievijas ārējos parādos/; pārskati par Latvijas ārpolitiku, līdzdalību Tautu Savienības darbībā 1927.g., 1928, 103 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3158.l. Latvijas sūtņa Lielbritānijā F.Vesmaņa ziņojumi par Lielbritānijas iekšpolitisko, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku, attiecībām ar Latviju u.c., 1928, 270 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3159.l. Sūtņa Francijā V.Šūmaņa ziņojumi par Francijas iekšpolitisko, saimniecisko stāvokli; franču preses apskati. Ziņojumi par Itālijas ārpolitiku, Portugāles un Spānijasn iekšpolitisko, saimniecisko stāvokli, Latvijas sakaru veidošanu ar šīm valstīm, 1928, 149 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3664.l. Sūtņa Francijā V.Šūmaņa ziņojumi par Francijas iekšpolitisko stāvokli, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku, Latvijas-Francijas attiecībām u.c., 1929, 127 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3665.l. Latvijas sūtņa Itālijā P.Sējas ziņojumi par Itālijas un Balkānu valstu /Dienvidslāvijas, Grieķijas, Turcijas/ iekšpolitisko, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku, 1929, 127 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3668.l. Baltijas valstu nodaļas pārskati, sūtņu ziņojumi par Igaunijas, Lietuvas, Somijas iekšpolitisko stāvokli, ārpolitiku, attiecībām ar Latviju u.c., 1929, 66 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3669.l. Rietumnodaļas pārskats par Latvijas ārpolitiku Rietumeiropā, Latvijas ārējiem parādiem, 1929, 17 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3978.l. Francijas /Briāna/ memorands par Eiropas Federālās Apvienības organizēšanu. Latvijas un Igaunijas atbildes sakarā ar memorandu, 1930, 318 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3979.l. Sūtņu ārzemēs ziņojumi, ārvalstu publikācijas par dažādu valstu nostāju pret Briāna memorandu, 1930, 358 lp.
- 2574.f. 4.apr. 3980.l. Ārzemju preses publikācijas par Briāna memorandu, 1930, 102 lp.
- 2574.f. 4.apr. 4127.l. Sūtņa Parīzē V.Šūmaņa pārskati par Francijas iekšpolitisko stāvokli, ārpolitiku, Latvijas-Francijas attiecībām sakarā ar ģenerāļa Kutepova nolaupīšanu, krievu emigrantu politisko darbību Francijā. Pārskats par iekšpolitisko stāvokli Spānijā, 1930-1931, 140 lp.
- 2574.f. 4.apr. 4129.l. Baltijas valstu nodaļas piesūtīties sūtņu ziņojumi par Austrijas, Igaunijas, Lietuvas u.c. Valstu iekšpolitisko stāvokli, ārpolitiku, attiecībām ar Latviju. Pārskati par Latvijas 1927.g. Saimnieciskajiem līgumiem u.c., 1930, 47 lp.
- 2574.f. 4.apr. 5163.l. Latvijas sūtņa Parīzē V. Šūmaņa ziņojumi par Francijas iekšpolitisko, saimniecisko stāvokli, ārpolitiku, 1932, 203 lp.
- 2574.f. 4.apr. 5516.l. Latvijas sūtniecības Parīzē ziņojumi par Francijas iekšpolitisko stāvokli, attiecībām ar Latviju, PSRS, Vāciju u.c.; par Polijas attiecībām ar Lietuvu un Vāciju, 1933, 381 lp.
- 2574.f. 4.apr. 5533.l. Latvijas sūtņu ārvalstīs ziņojumi par Francijas, Itālijas,

- Lielbritānijas u.c. valstu attieksmi pret Vācijas izstāšanos no Tautu Savienības, 1933-1934, 79 lp.
- 2574.f. 4.apr. 5538.l. Latvijas ārlietu ministra pārskati par starptautisko stāvokli un Latvijas ārpolitikas uzdevumiem, 1933, 33 lp.
- 2575.f. Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības aiz robežas (apvienotais fonds)**
- 2575.f. 1.apr. Latvijas sūtniecība Anglijā, 1918-1940
- 2575.f. 1.apr. 297.l. Sarakste ar Latvijas sūtniecību Parīzē par Latvijas neatkarības atzīšanu Francijā, ārvalstu ekonomisko politiku Latvijā, latviešu stāvokli Ķīnā u.c., 1920, 287 lp.
- 2575.f. 1.apr. 301.l. Sarakste ar Latvijas ministru prezidentu K.Ulmani par starptautisko stāvokli, linu eksportu uz Angliju, kuģu rekvizīciju u.c., 1920, 96 lp.
- 2575.f. 1.apr. 364.l. Sarakste ar Latvijas ārlietu ministru Z.A.Meierovicu Ženēvā par Latvijas uzņemšanu Tautu Savienībā, 1920, 55 lp.
- 2575.f. 1.apr. 433.l. Sarakste ar Latvijas Ārlietu ministrijas Politiski-ekonomisko departamentu par politisko stāvokli Baltijas valstīs, Lielbritānijas – Latvijas attiecībām, 1920, 204 lp.
- 2575.f. 1.apr. 445.l. Latvijas sūtņu slepeno ziņojumu noraksti no Parīzes, 1932-1934, 200 lp.
- 2575.f. 4.apr. Latvijas sūtniecība Čehoslovākijā, 1919-1939
- 2575.f. 4.apr. 21.l. LR sūtniecības Parīzē politiskie ziņojumi, 1. sējums, 1931-1937, 507 lp.
- 2575.f. 7.apr. Latvijas sūtniecības Francijā un konsulāts Bordo, Gavrē un Nansī, 1919-1940, 2752 lietas
- 2575.f. 7.apr. 47.l. Par ieroču iepirkšanu/pasūtīšanu, Par diplomātisko pārstāvju nozīmēšanu, Preses abonēšanu, 1920, 266 lp.
- 2575.f. 7.apr. 48.l. Par diplomātisko paku un bagāžu ieviešanu un izvešanu no Latvijas, 1920, 368 lp.
- 2575.f. 7.apr. 92.l. Sarakste ar LR ĀM par notu iesniegšanu Francijas ĀM, tirdzniecības noteikumu ar Latviju apstiprināšanu, Antantes valstu deklarēto Latvijas valsts atzīšanu u.c., 1921, 197 lp.
- 2575.f. 7.apr. 131.l. Sarakste ar citu valstu sūtniecībām un konsulātiem Francijā par Latvijas valsts atzīšanu *de iure*, vīzu izsniegšanu, informācijas apmaiņu, notu, deklarāciju kopijas u.c., (A-D), 1921, 158 lp.
- 2575.f. 7.apr. 134.l. Francijas presei sagatavoto informatīvo propagandas rakstu kopijas, 1921, 345 lp.
- 2575.f. 7.apr. 135.l. Rakstu izgriezumi no Francijas avīzēm, 1921, 10 lp.
- 2575.f. 7.apr. 276.l. LR sūtņa Francijā slepenie ziņojumi LR Ārlietu Ministrijai, 1924, 99 lp.
- 2575.f. 7.apr. 347.l. Sūtņa M. Valtera ziņojumi LR ĀM par nepieciešamību iegādāties ēku Parīzē sūtniecības vajadzībām, dibināt īpašu LR pārstāvniecību pie TS, izdevumiem Latvijas popularizēšanai, sūtniecības darbinieku pārkāpumiem u.c., 1925, 161 lp.
- 2575.f. 7.apr. 412.l. Sūtņa Francijā, Spānijā un Portugālē M. Valtera sastādīts sūtniecības Parīzē nodošanas akts sūtniecības padomniekam J. Feldmanam, 1925, 52 lp.
- 2575.f. 7.apr. 448.l. Slepenā sarakste ar LR ĀM par izdevumiem Latvijas popularizēšanai 1927./1928. budžeta gadā, rakstiem Francijas

			presē par neuzbrukšanas pakta noslēgšanas sarunām starp Baltijas valstu un PSRS pārstāvjiem u.c., 1926, 256 lp.
2575.f.	7.apr.	642.l.	Sarakste ar LR ĀM par Francijas politiku tirdzniecības līgumu slēgšanā, Latvijas popularizēšanu Francijas presē, pretpadomju propagandu, Francijas – Polijas, 1928, 144 lp.
2575.f.	7.apr.	653.l.	Sarakste ar LR ĀM par iespējamo Francijas prasību apmaksāt daļu no Krievijas impērijas parāda agrāk Krievijas sastāvā bijušām valstīm, 1928-1929, 7 lp.
2575.f.	7.apr.	716.l.	Sarakste ar Francijas ĀM par Latvijas pievienošanos Kelloga-Briāna paktam, konvenciju ratifikāciju citās valstīs, savstarpēju apmaiņu ar statistiskām ziņām u.c., 1928, 109 lp.
2575.f.	7.apr.	875.l.	Sarakste ar LR ĀM un Francijas ĀM, iestādēm Francijā u.c. korespondentiem (L-Z) par Latvijas piedalīšanos Paneiropas un Eiropas muitas savienības projektos, Latvijas kandidatūras izvirzīšanu TS padomes locekļa vēlēšanās u.c., 1930, 140 lp.
2575.f.	7.apr.	1005.l.	Izgriezumi no Francijas avīzēm, 1932, 13 lp.
2575.f.	7.apr.	1068.l.	Sarakste ar LR ĀM Preses nodaļu par Latvijas popularizēšanu Francijas presē, 1933, 145 lp.
2575.f.	7.apr.	1130.l.	Materiāli (atskaites, ziņojumi, runas u.c.) par sūtņa F. Cielēna akreditēšanās rakstu iesniegšanu Francijas Republikas prezidentam, Spānijas Republikas prezidentam un Portugāles Republikas prezidentam, 1933, 178 lp.
2575.f.	7.apr.	2742.l.	Sarakste ar LR sūtniecību Francijā par izmaiņām sūtniecības personālsastāvā, valsts ģerboņa izmantošanas kārtību u.c., 1933, 25 lp.
2575.f.	7.apr.	2757.l.	LR sūtniecības Francijā ziņojumi, 1921-1923, 252 lp.
2575.f.	7.apr.	2758.l.	LR sūtniecības Francijā ziņojumi, 1924-1925, 339 lp.
2575.f.	7.apr.	2759.l.	LR sūtniecības Francijā ziņojumi, 1926, 219 lp.
2575.f.	7.apr.	2765.l.	LR sūtniecības Francijā ziņojumi, 1927, 146 lp.
2575.f.	7.apr.	2773.l.	Latvijas sūtņa Francijā, Spānijā un Portugālē ziņojumi un slepenie raksti, 1928-1930, 274 lp.
2575.f.	7.apr.	2780.l.	Latvijas sūtņa Francijā ziņojumi un slepenie raksti, 1931.-1933., 511 lp.
2575.f.	11.apr.		Latvijas sūtniecība Lietuvā, 1919-1940
2575.f.	11.apr.	26.l.	Saņemtie dokumenti un slepeno nosūtīto dokumentu kopijas, 1926-1927, 267 lp.
2575.f.	14.apr.		Latvijas sūtniecība Padomju Savienībā, 1919-1940
2575.f.	14.apr.	867.l.	Sūtņa Francijā konfidenciālie ziņojumi 1929-1930., 67 lp.
2575.f.	15.apr.		Latvijas sūtniecība Polijā, 1919-1939
2575.f.	15.apr.	35.l.	LR sūtņa Lietuvā politiskie ziņojumi. Kopijas. 1928-1932, 411 lp.
2575.f.	15.apr.	36.l.	LR sūtņa Francijā politiskie ziņojumi. Kopijas. 1928-1932, 193 lp.
2575.f.	15.apr.	37.l.	LR sūtņa Vācijā politiskie ziņojumi, 1928-1932, 184 lp.
2575.f.	15.apr.	58.l.	LR ĀM Baltijas valstu nodaļas politiskie ziņojumi LR sūtnim Polijā, 1926-1927, 119 lp.
2575.f.	15.apr.	68.l.	Slepenā sarakste par LR ārpolitikas uzdevumiem, PSRS ārpolitikas un iekšpolitikas atspoguļojumu PSRS presē u.c. Instrukcijas LR militāriem atašējiem ārzemēs. Kopijas. 1925-1927, 142 lp. [tirdzniecības ar kara materiāliem, par komunistu lietām, instrukcijas latv kara aģentiem ārzemēs, latv-psrs attiecības, = daļēji vērtīga mape]

- 2575.f. 15.apr. 77.l. LR sūtņa Francijā slepenie politiskie ziņojumi u.c. Kopijas. 1933-1935, 317 lp.
- 2575.f. 15.apr. 92.l. LR ĀM Latvijas sūtnim Polijā piesūtīties slepenie politiskie ziņojumi, pārskati u.c. Kopijas. 1930-1938, 588 lp.

6033.f. Kara-vēstures komisija Rīgā, 1916-1930

- 6033.f. 1.apr. 1916.-1930.gads
- 6033.f. 1.apr. 19.l. Latvijas miera delegācijas pārstāvja Parīzē raksti ārlietu ministram par Sabiedroto politiku Latvijā, kara materiālu iegādes iespējām u.c., 1919, 41 lp.
- 6033.f. 1.apr. 20.l. Ziņojumi par Latvijas delegācijas un ārlietu ministra darbību Parīzē laikā no 1919.gada aprīļa līdz oktobrim, 157 lp.
- 6033.f. 1.apr. 57.l. Izlūkošanas ziņojumi par Sarkanās armijas sastāvu, apbruņojumu, dislokāciju; par Latvijas karaspēka daļu formēšanu; stāvokli frontē, u.c., 1919-1920, 370 lp.
- 6033.f. 1.apr. 94.l. Rīgas apsardzības priekšnieka raksts par bermontiešu uzbrukuma gatavošanu Rīgai un Rīgas aizsardzību; pavēle Dienvidarmijas artilērijas grupai, 1919, 11 lp.

7427.f. Latvijas Universitāte

- 7427.f. 13.apr. Mācībspēku un darbinieku personīgo lietu apraksts (1919-1944)
- 7427.f. 13.apr. 1550.l. Segrests Etjens Žaņa d., 105 lp.

1.1.2. Francijas Ārlietu ministrijas arhīva materiāli

Ministère des Affaires Étrangères Archives Diplomatiques (MAE AD), Correspondance politique et Commerciale 1914 à 1940. Direction des affaires Politiques et Commerciales, Série Z, Europe, 1918-1940

Lettonie 1	1 Mai 1918 – Julliet 1919	Lettonie, Politique extérieure. Courland. Dossier Général No. 1, P. 269.
Lettonie 2	1 Août 1919 – Julliet 1920	Lettonie, Politique extérieure. Dossier Général No. 2, P. 292.
Lettonie 3	Août – Décembre 1920	Lettonie, Politique extérieure. Accords internationaux dans lesquels la Lettonie est signataire. Dossier Général No. 3, P. 286.
Lettonie 4	Janvier – Décembre 1921	Lettonie, Politique extérieure. Dossier Général No. 4, P. 221.
Lettonie 5	Janvier – Août 1922	Lettonie, Politique extérieure. Dossier Général No.5, P. 213.
Lettonie 6	Septembre 1922 – Décembre 1926	Lettonie, Politique extérieure. Dossier Général. Nr. 6, P. 275.
Lettonie 7	1 Janvier 1927 – 31 Octobre 1929	Lettonie, Politique extérieure. Dossier Général. No. 7, P. 180.
Lettonie 8	1920 – 1929	Lettonie, Accords internationaux lesquels la Lettonie est signataire, Nr. 8, sans numération
Lettonie 8bis	11 Août 1920	Lettonie, Accords internationaux lesquels la Lettonie est signataire, Nr. 8, sans numération
Lettonie 9	1919 – 1929	Lettonie, Représentation de la France, Envi d'un bâtiment de guerre à Riga en Janvier 1921 „La Marve”, Nr.9, sans numération
Lettonie 10	1918 – 1929	Lettonie, Représentation de la France, Documentation imprimée, Annex à dépêche Riga nr.49, du 6 Avril 1925, Nr.10, sans numération

Lettonie 21	1918-1920	Lettonie, Armée, Nr. 21, p.224.
Lettonie 24	1919-1928	Lettonie, Missions Militaires. Nr. 24, P.172. (piezīme: non renouvelé)
Lettonie 28	Octobre 1920 – Août 1925	Lettonie. Réforme Agraire, P. 266.
Lettonie 29	Septembre 1925 – Décembre 1929	Lettonie. Réforme Agraire, P. 247.
Lettonie 30	Novembre 1918- Octobre 1922	Lettonie, Finances, Dossier Général, Etablissements Financiers, Nr. 30, P.235.
Lettonie 34	1 Juin, 1918 – 31 Décembre 1921	Lettonie, Relations et conventions commerciales moins la France (Négociations), Nr. 34, P.313.
Lettonie 35	Février 1919 – Août 1920	Lettonie, Relations et conventions commerciales franco – lettones (Négociations), Nr. 35, P.235.
Lettonie 36	Septembre 1920 – Septembre 1929	Lettonie, Relations et conventions commerciales franco – lettones „Négociations”, Affaires diverses, Nr. 36, P.221.
Lettonie 51	1 Janvier, 1930 – 31 Mai 1932	Lettonie, Politique extérieure, Dossier Général, Nr. 51, P. 179.
Lettonie 52	1 Juin, 1932 – 31 Décembre 1935	Lettonie, Politique extérieure, Dossier Général, Nr. 52, P. 193.
Lettonie 54	1 Janvier 1930 – 31 Décembre 1935	Lettonie, Protocole, Représentation de la France, Attachés militaire et naval français dans les Pays Baltes et Scandinaves. Décorations. Corps diplomatiques letton – Représentations étrangères en Lettonie, Nr. 54, P. 241.
Russie 141	1924-1925	Europe, Russie, Politique Extérieure, Dossier Général XI, Nr.141, P.207.
Russie 214	Janvier – Décembre 1920	Russie, Action des alliés en Russie, P. 249
Russie 271	Novembre 1918 – Juillet 1919	Russie, Actions sur les cotes de la Baltique, Provinces Baltiques I, Nr.271, P.229.
Russie 272	Août 1919 – Novembre 1919	Russie, Actions sur les cotes de la Baltique II, Nr.272, P.332.
Russie 273	Décembre 1919 – Août 1924, Russie	Actions sur les cotes de la Baltique III, Nr.273, P.187.
Russie 311	Décembre 1928 - 15 Janvier 1929	Relations entre la Pologne et l'U.R.S.S. Proposition soviétique pour la mise en vigueur immédiate du Pacte de Paris, P.161.
Russie 312	16 Janvier - 10 Février 1929	Relations entre la Pologne et l'U.R.S.S. Proposition soviétique pour la mise en vigueur immédiate du Pacte de Paris, P.198.
Russie 313	11 Février - 13 Mai 1929	Relations entre la Pologne et l'U.R.S.S. Proposition soviétique pour la mise en vigueur immédiate du Pacte de Paris, P.116.
Russie 691	Novembre 1919 - Avril 1920	Russie, Provinces Baltiques, Dossier Général 5, Nr.691, P.292.
Russie 692	1 Mai 1920. – 13 Mars 1922	Russie, États Baltiques, Dossier Général 6, Nr.692, P.299.
Russie 693	15 Mars – 30 Novembre 1922	Russie, États Baltiques, Dossier Général VII, P. 249.
Russie 694	1 Décembre 1922 – 14 Janvier 1924	Russie, Provinces Baltiques, Dossier Général VIII, P. 305.
Russie 695	15 Janvier – Décembre	Russie, États Baltiques, Dossier Général IX, P.

	1924	272.
Russie 696	Janvier – Avril 1925	Russie, États Baltiques, Dossier Général X, P. 276.
Russie 697	Mai – Novembre 1925	Russie, États Baltiques, Dossier Général XI, P. 295.
Russie 698	4 Décembre 1925 – 2 Juin 1926	Russie, États Baltiques, Dossier Général XII, P. 239.
Russie 699	3 Juin – Octobre 1926	Russie, États Baltiques, Dossier Général XIII, P. 277.
Russie 700	1 Novembre 1926 – 28 Février 1927	Russie, États Baltes, Dossier Général XIV, P. 218.
Russie 701	1 Mars – 31 August 1927	Russie, États Baltes, Dossier Général XV, P. 241.
Russie 702	Septembre 1927 – Décembre 1929	Russie, États Baltes, Dossier Général XVI, Nr.702, P.213.
Russie 703	Décembre 1919 – Septembre 1920	Russie, Provinces Baltiques, Pourparles de paix entre les États baltes et les bolcheviks, Nr.703, P.42.
Russie 704	Décembre 1919 – Avril 1921	Russie, Provinces Baltiques, Conférence de Riga, D’Helsingfors et de Varsovie, Nr.704, Dossier I, P.12.; Dossier II, P. 34.; Dossier III, P. 143.; Dossier IV, P.29.
Russie 1001	Janvier 1930 – Septembre 1931	Russie, France – Russie, Pacte de non agression franco-sovietique, Nr.1001, p.251
Russie 1095	22 Janvier 1930 – 30 Mars 1933	États Baltes, Dossier Général, Nr.1095, P.196.
Russie 1096	3 Avril 1933 – 31 Janvier 1934	Pays Baltes, Dossier Général, P. 255.
Russie 1097	2 Février – 30 Avril 1934	Pays Baltes, Dossier Général, P. 205.

1.2. Publicētie avoti

1.2.1. Dokumenti un dokumentu krājumi

1. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1920.* Nancy, Paris, Strasbourg: Berger-Levrault, Libraires-Éditeurs, P. 163.
2. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1921.* Paris: Imprimerie Nationale, 1921. P. 405.
3. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1922.* Paris: Imprimerie Nationale, 31 Mars 1922. P. 417.
4. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1923.* Paris: Imprimerie Nationale, 31 Mars 1923. P. 363.
5. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1924 et 1925.* Paris: Imprimerie Nationale, 31 décembre 1924. P. 436.
6. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1926.* Paris: Imprimerie Nationale, 31 Janvier 1926. P. 454.
7. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1927.* Paris: Imprimerie Nationale, 30 Avril 1927. P. 470.
8. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1928.* Paris: Imprimerie Nationale, 1928. P. 482.
9. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1929-1930.* Paris: Imprimerie Nationale, 1930. P. 546.
10. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1931.* Paris: Imprimerie Nationale, 1931. P. 552.

11. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1932*. Paris: Imprimerie Nationale, 1932. P. 554.
12. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1933*. Paris: Imprimerie Nationale, 1933. P. 554.
13. *Annuaire Diplomatique et Consulaire de la République Française pour 1934*. Paris: Imprimerie Nationale, 1934. P. 660.
14. Ārvalstu pārstāvniecības un viņu novēlējumi Latvijai. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928. 91.-104.lpp.
15. *Baltijas valstis starp Vāciju un PSRS (1920-1934)*. Vēstures avotu krājums. Sastādījis J.Keruss. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2003. 156 lpp.
16. *Buržuāziskā Latvija imperiālistisko lielvalstu ekonomiskajā atkarībā. 1919-1940*. Dokumenti un materiāli. Red. A.Varšlavāns. Rīga: Avots, 1984. 257 lp.
17. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Tome I: 10 Janvier – 18 Mai 1920. Paris: Imprimerie Nationale, 1997. P. 689.
18. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Tome II: 19 Mai – 23 Septembre 1920. Paris: Imprimerie Nationale, 1999. P. 688.
19. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Tome III: 24 Septembre 1920 – 15 Janvier 1921. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main., New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2002. P. 667.
20. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Tome I: 16 Janvier – 30 June 1921. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2004. P. 843.
21. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Tome II: 1er Juillet – 31 Décembre 1921. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2005. P. 847.
22. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Annexes: 10 Janvier 1920 – 31 Décembre 1921. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2005. P. 963.
23. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Tome I: 1er Janvier – 30 Juin 1922. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2007. P. 838.
24. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Tome II: 1er Juillet – 31 Décembre 1922. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2008. P. 664.
25. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1920-1932*, Tome I: 1er Janvier – 30 Juin 1923. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2010. P. 756.
26. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1932-1939*, Tome I: 9 Juillet – 14 Novembre 1932. Paris: Imprimerie Nationale, 1964. P. 806.
27. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1932-1939*, Tome II: 9 Juillet – 14 Novembre 1932. Bruxelles, Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: P.I.E.-Peter Lang, 2005. P. 743.
28. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1932-1939*, Tome III: 17 Mars – 15 Juillet 1933. Paris: Imprimerie Nationale, 1967. P. 998.
29. *Documents Diplomatiques Français. Série: 1932-1939*, Tome IV: 16 Juillet – 12 Novembre 1933. Paris: Imprimerie Nationale, 1968. P. 844.
30. *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. First series, 1919-1929, vols. 1-27. London: Her Majesty's Stationery Office, 1947.-1986.
31. *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. Series 1A, 1925-1929, vols. 1-7. London, Her Majesty's Stationery Office, 1966-1975.

32. *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. Second series, 1930-1938, vols. 1-21. London, Her Majesty's Stationery Office, 1947-1984.
33. *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*. Third series, 1938-1939, vols. 1-9. London, Her Majesty's Stationery Office, 1949-1955.
34. *Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas*. Sast. V.Bērziņš. Rīga: Zinātne, 1988. 303 lpp.
35. *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskiem sakariem. 1918.-1998*. Sast. A.Sarkanis. Rīga: Nordik, 1999. 538 lpp.
36. Kā Latvija pieteica sevi pasaulei 1919. gadā. Sast. un komentētāja A. Mieriņa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1992, Nr. 1, 146.-179. lpp.
37. *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas*. I sesijas 1. (atklāšanas) sēde 1920.gada 1. maijā - I sesijas 38. sēde 1920. gada 18. septembrī. Rīga: Satversmes sapulce, 1920. 1146 lpp.
38. *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas*. II sesijas 1. sēde 1920. gada 23. novembrī - II sesijas 13. sēde 1920. gada 21. decembrī. Rīga: Satversmes sapulce, 1920. 1874 lpp.
39. *Latvijas Satversmes Sapulce stenogrammas*. III sesijas 1. sēde 1921. gada 25. janvārī - III sesijas 36. sēde 1921. gada 17. jūnijā. Rīga: Satversmes sapulce, 1921. 1292 lpp.
40. *Latvijas Satversmes Sapulce stenogrammas*. IV sesijas 1. sēde 1921. gada 20. septembrī - IV sesijas 38. sēde 1921. gada 16. decembrī. Rīga: Satversmes sapulce, 1921. 2403 lpp.
41. *Latvijas Satversmes Sapulce stenogrammas*. Svinīgā sēde 1922. gada 1. maijā - VI sesijas ārkārtējā sēde 1922. gada 3. Novembrī. Rīga: Satversmes sapulce, 1922. 2885 lpp.
42. *Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvības ārzemēs: Nr. 2*. Rīga: Ārlietu ministrija, 1927. 72 lpp.
43. *Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvības ārzemēs: Nr. 3*. Rīga: Ārlietu ministrija, 1928. 104 lpp.
44. *Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvības ārzemēs: Nr. 4*. Rīga: Ārlietu ministrija, 1929. 103 lpp.
45. *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. I Saeimas I – VIII sesija: 1922.g. 27.novembris – 1925.g. 29.maijs. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1923.-1925.
46. *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. II Saeimas I – IX sesija: 1925.g. 3.novembris -1928.g. 8.jūnijs. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925.-1928.
47. *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. III Saeimas I – IX sesija: 1928.g. 6.novembris – 1931.g. jūnijs. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928.-1931.
48. *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV Saeimas I – IX sesija: 1931.g. 3.novembris – 1934.g. 15.maijs. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1931.-1934.
49. *Latvijas Tautas Padome: [Sesiju stenogrammas]*. 2 sēj. Rīga: Satversmes Sapulce, 1920. 945 lpp.
50. *Le corps diplomatique à Riga, avec annexe contenant la liste des consuls généraux, consuls, vice-consuls et agents consulaires en Lettonie*. No 7. [Rīga], 1925. 53 lpp.
51. Līgums par aizsardzības savienību starp Latvijas un Igaunijas Republikām (1923. gada 1. novembris). Grām.: Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. II sējums. [Stokholma]: Daugava, 1984. 548.lpp.
52. *Polijas ārējā politika 1918.-1937.gadā*. Vēstures avoti augstskolai. Sast. Ē.Jēkabsons. Rīga, 2009. 255 lpp.

53. *Recueil des principaux Traités conclus par la Lettonie avec les Pays étrangers, 1918-1930.* Publié par le Ministère des Affaires Étrangères sous la direction de G.Albat.
Riga: Ministère des Affaires Étrangères, 1930. P. 737.
54. *Recueil des principaux Traités conclus par la Lettonie avec les Pays étrangers, 1930-1938.* Publié par le Ministère des Affaires Étrangères sous la direction de G.Albat, Vol.2. Riga, 1938. P. 445.
55. *The Geneva Protocol by David Hunter Miller.* New York: The Macmillan Company, 1925. P.279. Pieejams: <http://www.gutenberg.org/files/28950/28950-h/28950-h.htm> [Aplūkots 12.12.2010.].
56. *The Versailles Treaty.* June 28, 1919: Part I-XV. Pieejams: <http://avalon.law.yale.edu/imt/partiii.asp> [aplūkots 03.03.2011.]
57. Z.A.Meierovica vēstules valsts lietās. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums.* Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 320.-475.lpp.
58. *Документы внешней политики СССР.* Т. III, 1 июля 1920 г. – 18 марта 1921 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1959. 723 с.
59. *Документы внешней политики СССР.* Т. IV, 19 марта 1921 г. – 31 декабря 1921 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1960. 836 с.
60. *Документы внешней политики СССР.* Т. V, 1 января 1922 г. – 19 ноября 1922 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1961. 807 с.
61. *Документы внешней политики СССР.* Т. VI, 20 ноября 1922 г. - 31 декабря 1923 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1962. 671 с.
62. *Документы внешней политики СССР.* Т. VII, 1 января – 31 декабря 1924 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1963. 760 с.
63. *Документы внешней политики СССР.* Т. VIII, 1 января – 31 декабря 1925 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1963. 862 с.
64. *Документы внешней политики СССР.* Т. IX, 1 января – 31 декабря 1926 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1965. 758 с.
65. *Документы внешней политики СССР.* Т. X, 1 января – 31 декабря 1927 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1965. 687 с.
66. *Документы внешней политики СССР.* Т. XI, 1 января – 31 декабря 1928 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1966. 692 с.
67. *Документы внешней политики СССР.* Т. XII, 1 января – 31 декабря 1929 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1967. 816 с.
68. *Документы внешней политики СССР.* Т. XIII, 1 января – 31 декабря 1930 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1967. 883 с.
69. *Документы внешней политики СССР.* Т. XIV, 1 января – 31 декабря 1931 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1968. 872 с.
70. *Документы внешней политики СССР.* Т. XV, 1 января – 31 декабря 1932 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1969. 867 с.
71. *Документы внешней политики СССР.* Т. XVI, 1 января – 31 декабря 1933 г. Москва: Государственное издательство Политической Литературы, 1970. 920 с.

1.2.2. Periodiskie izdevumi

1.2.2.1. Latvijas preses izdevumi

1. *Brīvā Zeme*, 1920.-1933.
2. *Jaunākās Ziņas*, 1920.-1933.
3. *Latvijas Kareivis*, 1920.-1933.
4. *Latvis*, 1920.-1933.

5. *Pēdējā Brīdī*, 1927.-1933.
6. *Sociāldemokrāts*, 1920.-1933.
7. *Valdības Vēstnesis*, 1920.-1933.
8. *Сегодня*, 1920.-1933.

1.2.2.2. Francijas preses izdevumi

1. *Le Temps*, 1921-1933
2. *L'Humanité*, 1921-1933
3. *Le Journal des Débats politiques et littéraires*, 1921-1933
4. *Le Petit Parisien*, 1921-1933
5. *Le Matin*, 1921-1933
6. *L'Echo de Paris*, 1921-1933
7. *Le Populaire*, 1921-1933

1.2.3. Atmiņas un memuārliteratūra

1. Birznieks, A. Atmiņas par Z.Meierovica austrumu politiku. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 66.-92.lpp.
2. Cielēns, F. *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas 3 sējumos*. II sējums. Latvijas neatkarīgās demokrātiskās republikas lielais laiks. Lidinge: Memento, 1963. 511 lp.
3. Donass, F. *Politiskos krustceļos: atmiņas un vērojumi divdesmitgadīgā diplomātiski-konsulārā dienestā*. Evanstona: Jāņa Šķirmanta apgāds, 1969. 163 lpp.
4. Du Parquet. *Der Drang nach Osten. L'Aventure allemande en Lettonie, par le lieutenant-colonel Du Parquet*. Paris, Limoges, Nancy: Charles-Lavauzelle et Cie, 1926. P. 346.
5. Grosvalds, O. Latvijas *de iure* atzīšana un diplomātiskais darbs Parīzē pirmajos neatkarības gados. *Universitas*, 1958, Nr. 5, 21.-27.lpp.
6. Grosvalds, O. Atmiņas par Z.A.Meierovicu. *Universitas*, 1955, Nr. 2, 32.-33.lp.
7. Grosvalds O. Z.A.Meierovics Parīzē. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 132.-144.lpp.
8. Herriot, E. *Jadis. Tome 2. D'une guerre à l'autre 1914-1936*. Paris: Flammarion, 1952. P.651.
9. *Kārlis Ulmanis trimdā un cietumā: Dokumenti un materiāli*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1994. 480 lpp. Pieejams: <http://www.historia.lv/alfabets/U/ul/ulmanis/dok/piezimes.htm> [aplūkots: 16.03.2011.]
10. Klīve, Ā. *Brīvā Latvija: Latvijas tapšana: Atmiņas, vērojumi, atzinumi*. [Ņujorka]: Ņujorka: Grāmatu Draugs, 1969. 493 lpp.
11. Klīve, Ā. *Latvijas neatkarības gadi. Latvijas politiskā veidošanās un augšana*. Grāmatu Draugs, 1976. 508 lpp.
12. Krieviņš, E. *Viņās dienās: atmiņas, apcerējumi un laika biedru suminājumi*. Melburna: Austrālijas Latvietis, 1966. 332 lpp.
13. Līgotņū, J. *Latvijas valsts dibināšana*. Rīga: V.Olava fonda sabiedrība, 1925. 510 lpp.
14. Lorencs, K. *Kāda cilvēka dzīve: Klāva Lorenca atmiņas*. Rīga: Apg. "Zelta grauds", 2005. 475 lpp.
15. Niessel, A. *L'évacuation des pays baltiques par les Allemands: contribution à l'étude de la mentalité allemande*. Paris, Limoges, Nancy: Charles-Lavauzelle, 1935. P.272.
16. Ronis, I. Kārlis Ulmanis. Trimdinieka manuskripts un cietumnieka nopratināšanas protokoli (1940. X – 1942. II). *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1990, Nr.12, 121.-130.lpp.

17. Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās un viņas izredzes*. Rīga: Sab. „Latvijas sargs”, 1921. 103 lpp.
18. Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās. Pasaules kara notikumu norise, atmiņas un apcerējumi. 1914.-1921.g.* Rīga: Autora izdevums, 1938. 427 lpp.
19. Seskis, J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē. Atmiņas un apcerējumi (1914-1921)*. Rīga: Balta, [1990]. 343.lpp.
20. Spekke A. *Atmiņu brīži: ainas, epizodes, silueti*. [Stokholma]: Zelta ābele, 1967. 601 lp.
21. Tepfers, J. Ārlietu ministrs Z.A.Meierovics un cīņa par Latvijas valsts tiesisko atzīšanu: No J.Tepfera atmiņām par 1920./21.g. darbību Ārlietu ministrijā. *Universitas*, 1973, Nr.32, 29.-33.lpp.
22. Unāms, Ž. *Laiku atspulgā*. Oldenburga: Logs, 1953. 155 lpp.
23. Valters, M. *Atmiņas un sapņi: 1*. Stokholma: Daugava, 1969. 337 lpp.
24. Valters, M. *Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru Latvijas traģiskajos gados*. Stokholma: Jaunā Latvija, 1957. 134 lpp.
25. Zariņš K. Zigrīds Meierovics un sadarbība ar viņu. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 118.-125.lpp.
26. Z.Meierovics un mūsu *de iure*. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 169.-172 lpp.

II VĒSTURES LITERATŪRA

2.1. Monogrāfijas un disertācijas

1. *20.gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīga valsts. 1918-1940*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. 1022 lpp.
2. Agulhon, M. *La République De Jules Ferry à François Mitterand: 1880 à nos jours*. [Paris] : Hachette, 1990. P.525.
3. Aizsilnieks, A. *Latvijas saimniecības vēsture: 1914.-1945*. Stokholma: Daugava, 1968. 983 lpp.
4. Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. Toronto: Daugavas Vanagu apgāds, 1983. 832 lpp.
5. Andersons, E. *Latvijas vēsture, 1914-1920*. Stokholma: Daugava, 1967. 755 lpp.
6. Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. I sējums. [Stokholma]: Daugava, 1982. 703 lpp.
7. Andersons, E. *Latvijas vēsture. 1920-1940. Ārpolitika*. II sējums. [Stokholma]: Daugava, 1984. 697 lpp.
8. *Ārlietu ministrijas darbība 1925.gadā*. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1926. 75 lp.
9. Bernard, Ph., Dubief, H. *The Decline of the Third Republic 1914-1938*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. P. 358.
10. Berstein S., Milza P. *Histoire de la France au XXe siècle*. Paris: Complexe, 1995. P.1407.
11. Bilmanis, A. *Baltic essays*. Washington: Latvian Legation, 1945. P.267.
12. Bilmanis, A. *Latvia in the Making 1918-1928 (Ten Years of Independence)*. Rīga: „Zemnieku domas”, 1928. P. 164.
13. Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I., Stranga, A., Zunda, A. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005. 443 lpp.
14. Borne, D., Dubief, H. *La Crise des années 30, 1929 – 1938. Nouvelle histoire de la France contemporaine*. Vol.13. Paris: Edition du Seuil, 1989. P. 352.

15. Chambon, H. de. *Origines et histoire de la Lettonie*. Préface de M.Noulens. Paris, Lille: Mercure Universel, 1933. P.215.
16. Cielēns, F. *Baltijas starptautiskā problēma*. [Eslingena]: Burtnieks, 1948. 63 lpp.
17. Cielēns, F. *Baltijas valstu starptautiskais stāvoklis un Latvijas ārpolitikas uzdevumi*. Rīga: Saule, 1927. 34 lpp.
18. Dockrill, M.L., Goold, J.D. *Peace without Promise. Britain and the Peace Conferences, 1919-1923*. London, 1981. P.287.
19. Doise, J., Vaïsse M. *Diplomatie et outil militaire. 1871 – 1969*. Paris: Imprimerie Nationale, 1987. P. 566.
20. Davies N. *God's Playground: A History of Poland in Two Volumes*, Vol. II: 1795 to the present. Oxford: Clarendon Press, 1981. P.725.
21. Dunsdorfs, E. *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politikis. Diktators. Mocekļis*. Rīga: Zinātne: Lana, 1992. 460 lpp.
22. Duroselle, J.-B. *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*. Paris: Dalloz, 1993. P.1038.
23. Duroselle, J.-B. *Politique étrangère de la France. La décadence 1932-1939*. Paris: Imprimerie Nationale, 1985. P. 811.
24. Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis (30.gadu otrā puse)*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 1993. 435 lpp.
25. Gilbert, M. *A History of the Twentieth century*. Vol.1 (1900.-1933.). New York: William Morrow & Company, 1997. P. 944.
26. Gilbert, M. *The Roots of Appeasement*. London: Weidenfeld and Nicolson, [1966] P. 254.
27. Graham, M.W. *The Diplomatic Recognition of the Border States*. Part I, Finland. Berkeley, California: University of California Press, 1935. P.1-230.
28. Graham, M.W. *The Diplomatic Recognition of the Border States*. Part II, Estonia. Berkeley, California: University of California Press, 1939. P.231-398.
29. Graham, M.W. *The Diplomatic Recognition of the Border States*. Part III, Latvia. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1941. P. 399-564.
30. Graham, M. Jr. *New Governments of Eastern Europe*. New York: Henry Holt and Company, 1927. P. 826.
31. Grauzinis, S. *ASV un Rietumeiropas imperiālistu agresija Latvijā: (1918.-1920.g.): disertācija juridisko zinātņu kandidāta grāda iegūšanai*. Zin. vadītājs G.J.Kļava. Latvijas Valsts universitātes Juridiskā fakultāte. Rīga: [b.i.], 1953. 427 lp.
32. Gueslin, J. *La France et les pays baltes de 1918 à 1923: recherche de magistrature*. Sous la direction du Prof. Robert Frank. Paris: Université de Paris I - Sorbonne Panthéon, UFR d'Histoire, 1996. P. 202.
33. Gueslin, J. *La France et les petits états Baltes: Réalités Baltes, perceptions françaises et ordre Europeen (1920-1932): thèse de doctorat*. Sous la direction du Prof. Robert Frank. Paris: Université de Paris I – Panthéon-Sorbonne, 2004. P. 623.
34. Hiden, J. *The Baltic States and Weimar Ostpolitik*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P.292.
35. Hiden, J., Salmon, P. *The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century*. London, New York: Longman, 1994. P. 227.
36. Hinkkanen-Lievonen, M. L. *British Trade and Enterprise in the Baltic States, 1919-1925*. Helsinki: SHS, 1984. P. 312.
37. Allain, J.-C., Guillen, P., Soutou, G.-H., Theis, L., Vaïse, M. *Histoire de la diplomatie française. II De 1815 à nos jours*. Paris: Perin, 2005. P.636.
38. Hovi, K. *Alliance de revers: Stabilization of France's Alliance Policies in East Central Europe, 1919-1921*. Turku: AHR, Turun Yliopisto, 1984. P. 135.
39. Hovi, K. *Cordon Sanitaire or Barriere de l'Est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917-1919*. Turku: Turun Yliopisto, 1975. P. 245.

40. Hovi, O. *The Baltic Area in British Policy, 1918-1921*. Vol. 1, From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty, 11.11.1918-20.01.1920. Helsinki: Forssan Kirjapaino Oy-Forssa, 1980. P.231.
41. Ilmjärv, M. *Silent submission: Formation of foreign policy of Estonia, Latvia and Lithuania: period from mid-1920s to annexation in 1940*. Stockholm: Stockholm University: Almqvist & Wiksell, 2004. 592 lpp.
42. Jacobson, J. *Locarno Diplomacy: Germany and the West, 1925-1929*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1972. P. 420.
43. Jēkabsons, Ē. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. 244 lpp.
44. Kaiser, D. *Economic Diplomacy and the Origins of the Second World War, Germany, Britain, France, and Eastern Europe, 1930-1939*. New Jersey: Princeton University Press, 1980. P. 346.
45. Keruss, J. *Latvijas neitrālā politika un neitralitāte 1933. – 1940.gadā*. Promocijas darbs. Vadītājs Prof. I.Feldmanis. Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas un Austurmeiropas vēstures katedra, 2008. P. 225.
46. Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001. 1005 lpp.
47. Lasmanis, U. *Arveds Bergs: sabiedriski politiska biogrāfija. Politiskas apceres. Ceturtā grāmata, 1934.-1941*. Rīga, 2000. 548 lpp.
48. Kļaviņš, E. *Džo: Jāzepa Grosvalda dzīve un māksla*. Rīga: Neputns, 2006. 360 lp.
49. *Latvijas PSR vēsture*. 3.sējums: no 1917. gada līdz 1950. gadam. Red. K. Strazdiņš u.c. Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Vēstures un materiālās kultūras institūts. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1959. 664 lpp.
50. *Latvijas Republikas prese 1918-1940*. Red. Dr.habil.hist. R.Trejs. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996. 524 lpp.
51. Lehti, M. *A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region and Small State Sovereignty in the Aftermath of the First World War*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang, 1999. P. 550.
52. Leits, A. *Buržuāziskā Latvija ārzemju kapitāla jūgā, (1921-1929)*. Rīga: LVI, 1957. 158 lpp.
53. Lerhis, A. *Latvijas Republikas ārlietu dienests. 1918-1940*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. 326 lpp.
54. *Materiāli Latvijas agrārās reformas vēsturei*. Rīga: Latviju kultūra, 1929. 399 lpp.
55. McDougal, W. *France's Rhineland Diplomacy, 1914-1924. The Last Bid for a Balance of Power in Europe*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1978. P.420.
56. Menders, F. *Austrumeiropas savienotās valstis kā Baltijas valstu nākotnes problēma*. Rīgā: Saule, 1926. 32 lpp.
57. Mougél, F.-C., Pacteau, S. *Histoire des Relations internationales (1815-1993)*. Paris: Presses Universitaires de France, 1993. P. 128.
58. Néré J. *The Foreign Policy of France from 1914-1945. Foreign Policies of the Great Powers*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1975. P. 366.
59. Pernik, D. *Les relations économiques de la France et de la Lettonie*. Toulouse: Impr.regionale, 1930, P.151.
60. Počs, K. „Sanitārā kordona” valgos: Baltijas savienības jautājums buržuāziskās Latvijas ārpolitikā 1919.-1925.g. Rīga: Zinātne, 1971. 263 lpp.
61. Počs, K. *Anglijas un Francijas politika Polijā un Baltijas valstīs 20.gadu pirmajā pusē*. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1982. 72 lpp.
62. Počs, K. *Anglijas un Francijas pretpadomju politika Polijā un Baltijas valstīs 20.gadu vidū un otrajā pusē*. Rīga: LVU, 1984. 64.lpp.
63. Počs, K. *Francijas ārpolitikas galvenie virzieni 30.gadu pirmajā pusē*. Rīga: LU, 1992. 80 lpp.

64. Počs, K. *Pretpadomju Polijas - Baltijas valstu savienības jautājums buržuāziskās Latvijas ārpolitikā: (1920.-1925.)*: disertācija vēstures zinātņu kandidāta grāda iegūšanai. Rīga: Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitāte, Vispārējās vēstures katedra, 1966. 502 lp.
65. Powell, M.-J. *The battleground of high politics: a comparative study of British and French policies towards Poland and the Baltic States 1917-39*. Lewes, Sussex: Book Guild, 2003. P. 278.
66. Priedītis, Ē. *Latvijas kara flote, 1919-1940*. Rīga: Militāras literatūras apgādes fonds, 2004. 230 lp.
67. Radziņš, P. *Latvijas atbrīvošanas karš. 1918-1920*. Rīga: SIA „Jura apgāds”, 2005. 144.lpp.
68. Rauch, G. *The Baltic States: The Years of Independence. Esthonia, Latvia, Lithuania, 1917-1940*. London: Hurst & Co, 1974. P. 265.
69. Rémond, R. *Notre Siècle de 1918 à 1995*. Paris: LGF - Livre de Poche, 1996. P.958.
70. Renouvin, P. *Histoire des Relations Internationales III. De 1871 à 1945*. Paris: Hachette, 1994. P. 520.
71. Sīpols, V. *Ārvalstu intervencija Latvijā un tās aizkulises. 1918.-1920*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1957. 276 lpp.
72. Sīpols, V. *Dzimtenes nodevība: buržuāziskās Latvijas ārpolitika no 1933. līdz 1939.gadam*. Rīga: LVI, 1963. 264 lpp.
73. Sīpols, V. *Latvijas buržuāziskā diplomātija*. Rīga: Liesma, 1969. 149 lpp.
74. Sīpols, V. *Slepenā diplomātija: buržuāziskās Latvijas ārpolitika: 1919.-1932.g.* Rīga: Liesma, 1965. 260 lpp.
75. Soutou, G.-H. *L'Europe de 1815 à nos jours*. Paris: Presses Universitaires de France, 2009. P. 576.
76. Stranga, A. *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. Latvijas – padomju Krievijas attiecības 1919. – 1925. gadā*. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000. 258 lpp.
77. Stranga, A. *LSDSP un 1934.gada apvērsums Latvijā*. Rīga: Autora izdevums, 1998. 287 lp.
78. Šilde, Ā. *Pirmā Republika. Esejas par Latvijas valsti*. Brooklyn: Grāmatu Draugs, 1989. 379.lpp.
79. Sviķis, A. *Agrārais jautājums buržuāziskajā Latvijā (1920.-1934.)*. Rīga: LVI, 1960. 264 lpp.
80. Varoslavāns, A. *Anglijas imperiālisma politiski diplomātiskā ietekme buržuāziskajā Latvijā 1924-1925*. Rīga: Pēteru Stučkas LVU Redakcijas un izdevniecības daļa, 1973. 63 lpp.
81. Varoslavāns, A. *Anglijas imperiālisma politiskie diplomātiskā ietekme buržuāziskajā Latvijā 1926-1929*. Rīga: Pēteru Stučkas LVU Redakcijas un izdevniecības daļa, 1973. 110 lpp.
82. Varoslavāns, A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā. Pirmā desmitgade. 1919-1929*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. 294 lpp.
83. Wandycz, P. *France and Her Eastern Allies, 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Connecticut: Greenwood Press, 1974. P. 454.
84. Wandycz, P. *The Twilight of French Eastern Alliances, 1926-1936: French-Czechoslovak-Polish Relations from Locarno to the Remilitarization of the Rhineland*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1988. P. 537.
85. Wolfers, A. *Britain and France between Two Wars. Conflicting Strategies of Peace since Versailles*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1946. P.467.
86. Young, R. *French Foreign Policy 1918-1945. A Guide to Research and Research Materials*. Wilmington: Scholarly Resources, 1991. P. 242.

87. Young, R. *In Command of France. French Foreign Policy and Military Planning, 1933-1940.* Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1978. P.346.
88. Zemīte, L. *Latvia in the League of Nations.* Rīga: The University of Latvia, 2002. P.144.
89. Zemīte, L. *Tautu Savienība un Latvija. 1930-1939.* Rīga: Latvijas Universitāte, 1992. 107 lpp.
90. Zunda, A. *Latvijas-Lielbritānijas attiecības, 1930-1940. Realitāte un ilūzijas.* Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1998. 267 lpp.
91. Варславaн, А. *Английский капитал в буржуазной Латвии: 1920-1929 гг.* Рига: Зинатне, 1972. 219 с.
92. Варславaн, А. *Британский империализм и буржуазная Латвия в годы мирового экономического кризиса: экономические и политико-дипломатические взаимоотношения: 1929-1933.* Рига: Зинатне, 1981. 199 с.
93. Варславaн, А. *Политика английского империализма в отношении буржуазной Латвии: (1920-1923).* Рига: Зинатне, 1966. 180 с.
94. Зелдин, Т. *Франция, 1848 — 1945. Честолюбие, любовь и политика.* Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2004. 671 с.

2.2. Raksti periodiskajos izdevumos, krājumos un internetā

1. Albats, H. Latvijas starptautiskais stāvoklis. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados.* Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans. 1928. 41.-43.lpp.
2. Andersons, E. The Baltic Entente 1914-1940 – Its Strength and Weakness. In: *The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3.* Stockholm: Textgruppen i Uppsala Ab, 1988, P. 79.-99.
3. Ārlietu ministrija. Grām.: *Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture.* Red. M.Ārons. Jubilejas komisijas izdevums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1928. 57.-96.lpp.
4. Ārpolitika. Grām.: *Latviju Enciklopēdija.* 1.sēj., red. A.Švābe. Stokholma: Trīs Zvaigznes, 1950.-51. 99.-129. lpp.
5. Bethlen, S. The Danube States and the Tardieu Plan. *Political Science Quarterly* Vol. 47, No. 3, September, 1932, P. 352-362. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/2142904> [aplūkots 24.04.2011.]
6. Bērziņš, V. Latvijas ārpolitika 1920-1925.g.: problēmas un risinājumi. Grām.: *Vēsturnieks profesors Dr. phil. LZA ārzemju loceklis Andrievs Ezergailis: biobibliogrāfija, darbabiedru veltījumi 70 gadu jubilejā.* Sast. Jānis Bērziņš. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2000. 97.-120.lpp.
7. Bīlmanis, A. Kā Latvija tapa. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados.* Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjāns. 1928. 1.-13.lpp.
8. Bīlmanis, A. Mūsu propaganda ārzemēs. Grām.: *Valsts pieci gadi: 1918-1923.* [Rīga: Brīvā Zeme, 1923]. 36.-37.lp.
9. Birznieks, A. Mūsu pārstāvniecības ārzemēs. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados.* Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928. 81.-83.lpp.
10. Bražūne, A. Francijas Austrumeiropas politikas atspoguļojums Latvijas presē (1933-1940). *Jaunas idejas un pieejas vēstures izpētē II. Latvijas vēstures studentu otrās konferences raksti.* Daugavpils: Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2007, 152.-173.lpp.

11. Bražūne, A. Francijas intereses Baltijas savienības izveides projektos. *Vēsture: Avoti un cilvēki. Daugavpils universitātes Humanitārās fakultātes XX starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli*. Daugavpils: Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, 65.-70.lpp.
12. Bražūne, A. Francijas loma Latvijas atzīšanā *de iure*, 1919.-1921.gads. *Vēsture: Avoti un cilvēki. Daugavpils universitātes Humanitārās fakultātes XVIII starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli*. Daugavpils: Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2009, 36.-41.lpp.
13. Bražūne, A. *Francijas politika Austrumeiropā latviešu presē: 1921.-1940.gads: maģistra darbs*. Rīga: LU VFF Vēstures nodaļa, 2007. 126 lp. [mājās]
14. Bražūne, A. Francijas politika Austrumeiropā: tās atspoguļojums latviešu presē no Latvijas un Igaunijas atzīšanas *de iure* līdz Lokarno sistēmas izveidošanai (1921-1925). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2008, Nr. 2, 89.-101.lpp.
15. Bražūne, A. Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli par Francijas lomu Latvijas ārpolitikā (1921-1940). *Vēsture: Avoti un cilvēki. Daugavpils universitātes Humanitārās fakultātes XIX starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli*. Daugavpils: Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2010, 36.-40.lpp.
16. Butkus, Z. Latvijas nostāja 1923.g. Klaipēdas jautājumā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1992, Nr. 4, 20.-24.lpp.
17. Butkus, Z. Vācijas un PSRS diplomātiskā sadarbība Baltijas valstīs 1920.-1940.gadā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2000, Nr. 3, 85.-96. lpp.
18. Carley, M. J. The Politics of Anti-Bolshevism: the French Government and the Russo-Polish War, December 1919 to May 1920. *Historical Journal*, 1976, vol.19, No.1, P.163-189.
19. Champonnois, S. The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations 1919-1934. A Policy or Several Policies? *Studia Baltica Stockholmiensia. Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P.405-413.
20. Celmiņš, H. Agrārā reforma. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Galv.red. A.Bilmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans. 1928. 328.-332.lpp.
21. Druva, J. Mūsu ārpolitikas pieci gadi. Grām.: *Valsts pieci gadi: 1918-1923*. [Rīga: Brīvā Zeme, 1923]. 28.-33.lp.
22. Duroselle, J.B. The Spirits of Locarno: Illusions of Pactomania. *Foreign Affairs*, 1972, July, Vol. 50, No.4, P.752.-764.
23. Feldmanis, I. „Horizontālā līnija” Latvijas ārpolitikā: 1925-1932. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2010, Nr. 2/3, 91.-104. lpp.
24. Feldmanis, I. Latvijas diplomātija cīņā par valsts starptautisko atzīšanu (1918-1921). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2011, Nr. 1, 93.-105. lpp.
25. Feldmanis, I. Latvijas starptautiskā atzīšana. Grām.: *Latvija divos laikposmos: 1918-1928 un 1991-2001*. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2001. 26.-43.lpp.
26. Feldmanis, I. Latvijas valsts: izveidošanās un starptautiskā atzīšana. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1998, Nr. 3(31), 5.-19.lpp.
27. Feldmanis, I. Vācija un Latvija: no *de facto* līdz *de iure* (1918-1921). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1997, Nr.3(27), 33.-37.lpp.; Nr.4(28), 61.-64.lpp.
28. Feldmanis, I. Vācija un Latvija: no *de facto* līdz *de iure* (1918-1921). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1999, Nr.1(33), 61.-67.lpp.
29. Feldmanis, I. Versaļas sistēma un jaunās nacionālās valstis. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1995, Nr. 2, 3.-7.lpp.
30. Feldmanis, I. Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzīšana un ārpolitikas darbības galvenie virzieni (1918-1940). Grām.: *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskiem sakariem. 1918.-1998*. Sast. Sarkanis, A. Rīga: Nordik, 1999. 15.-57.lpp.

31. Giza, A. Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920.gadā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1992, Nr.1(4), 14.-17.lpp.
32. Gore (Grava), I. Zigfrīds Anna Meierovics (1887.-1925.) un Latvijas ceļš uz neatkarību. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1992, Nr.2(5), 64.-70.lpp.; Nr.4(7), 58.-60.lpp.; 1993, Nr.2(9), 68.-74.lpp.; Nr.3(10), 67.-71.lpp.
33. Gueslin, J. La France et les „petits” Etats baltes. Réalités baltes, perceptions françaises et ordre européen (1920-1932). *Bulletin de l’Institut Pierre Renouvin*, 2005, 13 Mars. Pieejams: http://ipr.univ-paris1.fr/spip.php?article_264 [aplūkots 11.02.2011.].
34. Gueslin, J. Paris sur la Baltique (1918-1940). *Regards sur l’Est*, 2003, Juillet-Septembre. Pieejams: http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=415 [aplūkots 11.02.2011.].
35. Gueslin, J. Un nouveau Drang nach Osten? La France face à la menace des corps francs allemands dans les pays baltes, 1919. *Revue internationale d’histoire militaire*, 2003, No.83. Pieejams: http://www.stratisc.org/RIHM_83_16.htm [aplūkots 11.02.2011.].
36. Gueslin, J. Un premier pas vers l’Europe ? L’opinion française et la question de l’«européanisation» des États baltiques dans les années 1920. *Relations Internationales*, 2006/2, No.126. P.51-65. Pieejams: http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=RI&ID_NUMPUBLIE=RI_126&ID_ARTICLE=RI_126_0051 [aplūkots 05.09.2010.].
37. Hiden, J. From War to Peace: Britain, Germany and the Baltic States 1918-1921. *Journal of Baltic Studies*, 1988, Vol. XIX, No.4, P.371-382.
38. Hiden, J. On the Edge of Diplomacy? Britain, the Baltic and East-West Relations between the Wars. In: *Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period. Studia Baltica Stockholmiensia* 8. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P. 311-319.
39. Hiden, J. Weimar Revisionism and Baltic Security. In: *The Baltic in International Relations between the Two Wars. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia* 3. Stockholm: Textgruppen i Uppsala AB, 1988. P. 145-156.
40. Hinkkanen, M.-L. Bridges and Barriers, Pawns and Actors, The Baltic States in East-West Relations in the 1920s. In: *Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period. Studia Baltica Stockholmiensia* 8. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P. 431-442.
41. Hinkkanen-Lievonen, M.-L. Exploited by Britain? The Problems of British Financial Presence in the Baltic States after the First World War. *Journal of Baltic Studies*, 1983, No.4, P.328-339.
42. Hovi, K. Die französische Baltikumpolitik in den Jahren 1918 – 1921. In: *Studia Baltica Stockholmiensia. The Baltic in International Relations Between the Two World Wars*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1988, P. 137-144.
43. Hovi, K. The French Alliance Policy 1917 – 1927: A Change of Mentality. In: *Studia Baltica Stockholmiensia. Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P. 93–99.
44. Jaanson, K. The Baltic sea region in international relations of the twentieth century: the seminal nature of the interwar period. *Journal of Baltic Studies*, 2001, No.3, P.267-288.
45. Jansons, G. K.Ulmaņa 125 gadu atcerei. Tvaikonis „Saratov”. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2002, Nr. 3, 140.-144.lpp.
46. Jēkabsons, Ē. Klaipēdas jautājums un Latvija 1923. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2002, Nr. 4, 56.-89. lpp.
47. Jēkabsons, Ē. Krīze Latvijas un Polijas attiecībās 1931. gadā un tās atrisinājums. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1996, Nr. 4, 117.-138. lpp.

48. Jēkabsons, Ē. Latvijas attiecības ar Lietuvu 1919.-1921. gadā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1997, Nr. 1, 85.-91. lpp.; Nr. 2, 25.-34.lpp.
49. Jēkabsons, Ē. Latvijas attiecības ar Poliju 1919. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1994, Nr. 1, 93.-113. lpp.
50. Jēkabsons, Ē. Latvijas diplomātija Bermonta uzbrukuma laikā 1919.gadā. *Militārais Apskats*, 1994, Nr.2, 73.-82.lpp.
51. Jēkabsons, Ē. Latvijas un Polijas militāro izlūkdienestu sadarbība 1919. – 1939.gadā. Grām.: *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata*. Nr. 4. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2003. 111.-134.lpp.
52. Jēkabsons, Ē. Francijas un Latvijas militārie sakari. *Militārais Apskats*, 1995, Nr.1, 79.-83.lpp.
53. Jundzis, T. Drošības garantiju meklējumi (1920-1940). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1994, Nr. 3, 39.-48.lpp.
54. Kārklīnš, A. Mūsu ārējā tirdzniecība. *Ekonomists*, 1926, 1.aprīlis, Nr.7, 304.lp.
55. Keruss, J. Neitralitātes politikas jēdziens: tā izpratne Latvijā 1934. un 1935.gadā. Grām.: *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 77.-89. lpp.
56. Keruss, J. PSRS politiskie mērķi Baltijā un neuzbrukšanas līgumu piedāvājumi 1926.gadā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1999, Nr. 4, 19.-27. lpp.
57. Kirby, D. A Great Opportunity Lost? Aspects of British Commercial Policy toward the Baltic States, 1920-1924. *Journal of Baltic Studies*, 1974, No.5, P.362.-378.
58. Kirchenšteins, A. Latvijas augstskolas. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928. 568.-589.lpp.
59. Klīve, A. Z.Meierovics un Baltijas valstu savienība. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 39.-65.lpp.
60. Krüger, P. La politique extérieure allemande et les relations franco-polonaises (1918-1932). *Revue d'Histoire Diplomatique*, 1981, No.2/3/4, P.264.-294.
61. Latvijas diplomātiskās pārstāvības ārzemēs. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928. 84.-90.lpp.
62. Lauga, J. „Un Eiropa kļūtu jaunāka...” *Atpūta Atmodai*, 1993, 30.janvāris, Nr. 7 (111), 7.lpp.
63. Lerhis, A. Ceļš uz Latvijas diplomātiju (1917-1918). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2003, Nr. 3, 73.-90.lpp.
64. Lerhis, A. Latvijas ārpolitikas aizsākumi (1918-1920) un Latvija Rietumu lielvalstu ārpolitikas stratēģijā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1999, Nr. 3, 56.-73.lpp.
65. Lerhis, A. Latvijas ārpolitikas veidošanās (20.gadu pirmā puse). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2000, Nr. 4, 83.-97.lpp.
66. Lerhis, A. Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas izveidošana 1917-1919. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1997, Nr. 4, 77.-107.lpp.
67. Lerhis, A. Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas pirmie darbības gadi (1919. g. - 20. g. pirmā puse). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1998, Nr. 2, 100.-128. lpp.
68. Lerhis, A. Latvijas pārstāvniecību tīkla ārvalstīs attīstība (1918-1934). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2004, Nr.2, 98.-119.lpp.
69. Lerhis, A. Latvijas Republikas ārējās tirdzniecības aizsākumi (1918–1921). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2006, Nr. 2, 80.–99. lpp.
70. Lerhis, A. Latvijas Republikas ārlietu darbinieku likteņi padomju gulaga nometnēs. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2001, Nr. 3, 91.-97. lpp.
71. Lerhis, A. Latvijas valsts *de iure* atzīšana. *Lauku Avīze*, 1997, 24. janvāris, 9.lpp.

72. Lerhis, A. Neatkarības idejas saglabāšana pēckara gados. Latvijas diplomātiskā dienesta ieguldījums mūsu valsts *de iure* statusa saglabāšanā (1940.-1988.g.). *Diena*, 1998, 13.februāris, 13.lpp.
73. Lerhis, A. Zigfrīds Anna Meierovics (1887 - 1925). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2000, Nr. 3, 135. - 148. lpp.
74. Liepa, A. Latvijas ārlietas līdz 1940.gadam. *Lauku Avīze*, 1990, 6.jūlijs, 5.lpp.; 13.jūlijs, 8.-9.lpp.; 20.jūlijs, 8.-9.lpp.
75. Liepiņš, R. Latvijas ārlietu resora izveidošanās. *Londonas Avīze*, 1969, 3., 10., 17.janvāris.
76. Liepiņš, R. Zigfrīds Meierovics – Baltijas valšņu Antantes celmlauzis. *Universitas*, 1957, Nr. 4, 38.-41.lpp.
77. Lūsis, J. Latvijas Diplomātu darbs. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, 1990, Nr. 3, 9.-14.lpp.
78. Marks, S. 1918 and After: The Postwar Era. In: *The Origins of the Second World War Reconsidered*. Edited by Gordon Martel. Boston: Allen & Unwin, 1986. P.17-48.
79. Meierovics, Z. Par ceļojumu Latvijas tiesiskās atzīšanas panākšanai. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 338.-352.lpp.
80. Meierovics, Z. Par Latvijas ārējo politiku. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 288.-292.lpp.
81. Meierovics, Z. Par Latvijas iestāšanos Tautu Savienībā. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 322.-326.lpp.
82. Meierovics, Z. Par Latvijas – Padomju Krievijas miera līgumu. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 305.-321.lpp.
83. Meierovics, Z. Par sagatavošanas darbiem Dženovas konferencei. Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 384.-395.lpp.
84. Meierovics, Z. Pirmais ieguvums diplomātijā. Grām.: *Valsts pieci gadi: 1918-1923*. [Rīga: Brīvā Zeme, 1923.]. 27.-28.lp.
85. Meierovics, Z. Z.Meierovica valdības deklarācija (1921.g. 16.jūnijs). Grām.: *Meierovics, Z.: Latvijas pirmā ārlietu ministra darbībai veltīts rakstu krājums*. Rīga: Z.A. Meierovica piemiņas fonds, 1935. 363.-371.lpp.
86. Misiunas, R. The Role of the Baltic States in Soviet Relations with the West During the Interwar period. In: *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3*. Stockholm: Textgruppen i Uppsala Ab, 1988. P. 171–186.
87. Munters, V. Tirdzniecības līgumi. Grām.: *Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados*. Galv.red. A.Bīlmanis. Rīga: a/s Golts un Jurjans, 1928. 266-268.lpp.
88. Munters, V. Z.Meierovica ārpolitikas orientācija. *Sējējs*, 1927, Nr.3, 230.-236.lpp.
89. Počs K. 20.gadsimta 30.gadu ekonomiskā krīze un Latvijas tirdznieciskie sakari ar Franciju. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2008, Nr. 4, 40.-55. lpp.
90. Počs K. Ārējais faktors Latvijas izveidošanas procesā un atspoguļojums vēstures literatūrā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2002, Nr. 1, 44.-59.lpp.
91. Počs K. Latvijas – Francijas ekonomiskās attiecības 20.gs. 20.gadu otrajā pusē. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2006, Nr. 4, 16.-33. lpp.
92. Počs, K. Latvijas – Francijas ekonomisko attiecību aizsākumi 20.gs. 20.gados. Grām.: *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 236.-249. lpp.

93. Počs, K. Latvijas neatkarības problēmas 1918-1923. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1994, Nr. 4, 21.-22.lpp.; 1995, Nr. 1, 6.-14.lpp.
94. Rollet, H. Deux mythes des relations franco-polonaises entre les deux guerres. *Revue d'Histoire Diplomatique*, 1982, No.3/4, P.225.-248.
95. Ronis, I. Latvijas valsts izveidošanās vēsturiskie priekšnoteikumi. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1993, Nr. 3, 75.-83.lpp.
96. Ruņģis, J. Mūsu tranzīts. *Ekonomists*, 1922, februāris, Nr.2/3, 35.-36.lp.
97. Salmon, P. British Security Interests in Scandinavia and the Baltic. 1918-1939. In: *The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Acta Universitatis Stockholmiensis 3*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1988. P. 113.-136.
98. Salmon, P. Perceptions and Misperceptions: Great Britain and the Soviet Union in Scandinavia and the Baltic Region 1918-1939. *Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period. Acta Universitatis Stockholmiensis 8*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P. 415.-429.
99. Salnais. Latvijas ārpolitikas līnijas. *Izida*, Nr.1, 25.lpp.
100. Salnais. Latvijas starptautiskais stāvoklis. *Izida*, Nr.2, 4.-7.lpp.
101. Samts, J. The Achievements of Meierovics' Last European Trip. *Journal of Baltic Studies*, 1976, Vol.7, No.3, P.247.-254.
102. Schuker, S. The End of Versailles. In: *The Origins of the Second World War Reconsidered*. Edited by Gordon Martel. Boston: Allen & Unwin, 1986. P.49-74.
103. Sēja, P. Galvenie momenti Tautu Savienības VIII pilnsapulces darbā. *Izida*, Nr.1, 1928, 5.-8., 10.lpp.
104. Shishkin, V. The USSR and Western Countries in the Mid-1920s. An Experience of Political and Economic Relations in Connection with *de iure* Recognition. In: *Contact or isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar period. Studia Baltica Stockholmiensia 8*. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB, 1991. P. 103.-116.
105. Soutou, G.-H. L'alliance franco-polonaise (1925-1933) ou comment s'en débarrasser? *Revue d'Histoire Diplomatique*, 1981, No.2/3/4, P. 295-348.
106. Soutou, G.-H. L'impérialisme du pauvre: la politique économique du gouvernement français en Europe centrale et orientale de 1918 à 1929. *Relations Internationales*, 1976, No. 7, P. 219-239.
107. Soutou, G. La politique économique de la France en Pologne (1920-1924). *Revue historique*, 1974, No. 251, P.85-116.
108. Stocker, D.J. Undermining the *Cordon Sanitaire*: Naval Arms Sales and Anglo-French Competition in Latvia, 1924-1925. *Journal of Baltic Studies*, Vol. XXVIII, 1997, No.2, P. 171.-180.
109. Stranga, A. Anglijas – Polijas savienība un Baltijas valstis 1939.g. *Latvijas Arhīvi*, 1994, Nr. 3, 21.-31.lpp.; Nr.4, 19.-35.lpp.
110. Stranga, A. Ceļā uz mieru. Krievijas – Latvijas 1920.gada 11.augusta miera līgums. Grām.: *Pretstatu cīņā: Latvija 1917.-1950*. Sast. V.Leitāns. Rīga: Avots, 1990. 100.-122.lpp.
111. Stranga, A. Krievijas un Polijas politika Baltijā 1933.-1935.gadā. Grām.: *Baltijas valstis likteņgriežos*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 1998, 394.-413.lpp.
112. Stranga, A. Krievu labējās monarhistiskās organizācijas Latvijā. *Latvijas jaunatne*, 1991, 30.augusts, 2.lp.; 31.augusts, 2.lp.; 3.septembris, 2.lp.; 4.septembris, 2.lp.; 5.septembris, 2.lp.
113. Stranga, A. Latvia and the Baltic Policies of the USSR, Poland and Germany in Late 1930s. Part I: Competition among the USSR, Poland and Germany, 1924 to 1938. *Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis*, 1993, Nr. 11, 10.-19.lpp.

114. Stranga A. Latvijas ārējā tirdzniecība un ekonomiskās attiecības ar lielvalstīm. Npublicēts raksta manuskripts. Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte, 2010.gads.
115. Stranga, A. Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis: 1934.-1938. Grām.: *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 90.-101.lpp.
116. Stranga, A. Latvijas un Igaunijas attiecības: 1918-1940. *Sarunas*, 2004, Nr. V, 180.-197.lpp.
117. Stranga, A. Latvijas un Lietuvas diplomātiskās attiecības: 1918-1940. *Sarunas*, 2003, Nr. IV, 110.-124.lpp.
118. Stranga, A. Latvijas PSRS 1933.gada 4.decembra tirdzniecības līgums. Tirdzniecība un PSRS ārējā politika. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2011, Nr. 1, 19.-34.lpp.
119. Stranga, A. Subjektīvais faktors Latvijas ārpolitikā 20.gs. 20.gados: nostādnes vēstures literatūrā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2009, Nr. 2/3, 16.-27. lpp., Nr. 4, 46.-54. lpp.
120. Stranga, A. Vēsturnieki par Latvijas drošības problēmas risinājumiem starpkaru periodā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2010, Nr. 2/3, 22.-36. lpp.
121. Stranga, A. Vertikālā orientācija Latvijas ārpolitikā: 1919-1920. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2010, Nr. 1, 94.-108.lpp.
122. Taurēns, J. Baltijas valstu sadarbība divos laikposmos. Grām.: *Latvija divos laikposmos: 1918-1928 un 1991-2001*. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2001. 159.-175.lpp.
123. Tērauds, T. Baltijas politiskie pamati. *Sējējs*, 1936, Nr.1, 170.-179.lpp.; Nr. 2, 262.-274.lpp.
124. Three Centuries of History. Pieejams: http://www.diplomatie.gouv.fr/en/ministry_158/archives-and-heritage_3562/history-and-organisation-of-the-service_3563/three-centuries-of-history_3569/historic-presentation_4672.html [aplūkots 02.01.2010.].
125. Trapans, J.A. The West and the recognition of the Baltic States: 1919 and 1991. A study of the politics of the major powers. *Journal of Baltic Studies*, 1994, Vol. XXV, No.2, P.153-173.
126. Urbaniak, G. French involvement in the polish-lithuanian disputē, 1918-1920. *Journal of Baltic Studies*, 1985, Vol.XVI, No.1, P.52.-63.
127. Varšlavāns, A. Ārpolitikas pētījumi žurnāla „Latvijas Vēsture” piecdesmit numuros. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2003, Nr. 4, 77.-81. lpp.
128. Varšlavāns, A. Baltic Alliance and International Politics in the First Part of the 1920's. In: *Studia Baltica Stockholmiensia. The Baltic in International Relations Between the Two World Wars*. Stockholm: Textgruppen i Uppsala AB, 1986. P. 43.-58.
129. Varšlavāns, A. Baltijas konsolidācijas lokalizēšanās: 1928. – 1929.gads. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1997, Nr. 3, 38.-44. lpp.
130. Varšlavāns, A. Latvija un bruņojuma samazināšanas konference Maskavā. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2007, Nr. 4, 20.-27. lpp.
131. Varšlavāns, A. Latvija un Dženovas ekonomiskā konference. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2007, Nr. 2, 53.-61. lpp.
132. Varšlavāns, A. Latvija un Rietumu lielvalstis 1928-1929. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1995, Nr. 4, 13.-17. lpp.; 1996, Nr. 3, 34.-38. lpp.
133. Varšlavāns, A. Rietumi un „kreisās koalīcijas” valdības ārpolitiskās aktivitātes: 1927.gads. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1994, Nr. 1, 16.-20. lpp.; Nr. 2, 23.-30. lpp.; Nr. 3, 14.-21. lpp.

134. Varslavāns, A. Rietumu politiskais faktors Latvijā: 1919.gads. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1993, Nr. 2, 11.-17. lpp.; Nr. 3, 28.-32. lpp.; Nr. 4, 8.-15. lpp.
135. Varslavāns, A. Starptautisko attiecību vēstures izpētes pamattendences Latvijas Universitātē 20.gs. otrajā pusē. Grām.: *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 24.-34. lpp.
136. Varslavāns, A. Ženēvas protokols, Lokarno līgums un Latvija (1924-1925). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1992, Nr. 3, 13.-20. lpp.
137. Vīgrabs, J. Latvijas atzīšana *de iure* un uzņemšana Tautu Savienībā. *Latvijas Valsts Vēstures Institūta Žurnāls*, 1938, Nr. 4(8), 569.-612. lpp.
138. Vīgrabs, J. Valsts tapšana un starptautisko attiecību izveidošana. Grām.: *Latvija 20 gados*. Rīga: Pagalms, 1938. 17.-51. lpp.
139. Vilks-Battaia, S. La politique étrangère de la France envers la Lettonie dans les années [19] Vingt: d'une politique générale à une politique bilatérale. *Valahian Journal of Historical Studies*, No. 2, 2004, P. 95-108. Pieejams: <http://www.valahianjournal.info/user/image/06-vilks-battaia.pdf> [aplūkots 08.03.2011.].
140. Wandycz, P. La Pologne face à la politique Locarnienne de Briand. *Revue d'Histoire Diplomatique*, 1981, No.2/3/4, P.237.-263.
141. Wandycz, P. Poland between East and West. In.: *The Origins of the Second World War Reconsidered*. Edited by Gordon Martel. Boston: Allen & Unwin, 1986. P.187-209.
142. Young, R. A.J.P.Taylor and the Problem with France. Grām.: *The Origins of the Second World War Reconsidered*. Edited by Gordon Martel. Boston: Allen & Unwin, 1986. P.97-118.
143. Zalts, A. Francijas ekonomiskie sakari ar Baltijas valstīm. *Ekonomists*, 1929, Nr.8. 332.-336.lpp.
144. Zalts, A. Latvija starptautiskā saimnieciskā dzīvē. Grām.: *Latvieši II: rakstu krājums*. Red. Fr. Balodis, P. Šmits, A.Tentelis. Rīga: Valters un Rapa, 1932. 191.-218.lpp.
145. Zemīte, L. Neitralitāte Tautu Savienības ietvaros. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1998, Nr. 1, 93.-96. lpp.
146. Zunda, A. Horizontālā līnija Latvijas Republikas ārpolitikā. Attiecības ar Lielbritāniju (1925-1932). *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2011, Nr. 1, 106.-113. lpp.
147. Zunda, A. Latvijas un Rietumvalstu attiecības divos laika posmos. Grām.: *Latvija divos laikposmos: 1918-1928 un 1991-2001*. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2001. 44.-61.lpp.
148. Žiugžda, R. Lithuania in International Relations in the 1920's. In: *The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Studia Baltica Stockholmensia 3*. Stockholm: Textgruppen i Uppsala AB, 1988. P. 59.-77.

6. Uzzinu literatūra

1. *Es viņu pazīstu: latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. [Rīga: Multineo, 2006]. 561 lpp.
2. *Ārlietu rokasgrāmata*. Rīga: Latvijas Republikas Ārlietu ministrija, 1997. 303 lpp.
3. Informācija par Grosvaldu ģimeni un viņu devumu ārlietu resora darbībā. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/lv/Jaunumi/PazinojumiPresei/2005/Maijs/20-4/gimene/> [aplūkots 10.07.2011.].
4. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. [21 sēj.] Rīga: A.Gulbja apgādībā, 1927-1940.
5. *Latviešu literatūras vēsture*. VI sējums. Rīga: Literatūra, 1937. 570 lpp.
6. *Latviešu periodika*. 3. sēj.: 1920 — 1940, 1. daļa. Rīga: Zinātne, 1988. 732 lpp.

7. *Latvijas Ārlietu dienesta darbinieki. 1918-1991.* Bibliogrāfiska vārdnīca. Sast. Ē.Jēkabsons, V.Ščerbinskis. Rīga: Zinātne, 2003. 436 lpp.
8. *Latvijas Brīvības cīņas, 1918-1920: enciklopēdija.* Atb. red. I.Pētersone. [Rīga]: Preses nams, 1999. 448 lpp.
9. *Latvijas darbinieku galerija, 1918-1928.* Red. P.Kroders. Rīga: Grāmatu Draugs, 1929. 466 lpp.
10. *Latvijas vadošie darbinieki.* Rīga: Latvju kultūrvēsturiskā apgāde, 1935. 500 lpp.
11. *Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri: biogrāfiska vārdnīca.* Red. I.Antēna. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs: Jāņa sēta, 1995. 613.lpp.
12. Rozītis, O. Latviešu diplomātu īsbiogrāfijas. *Arhīvs.* IV sēj., 2.izdev., Melburna, 1973, 37.-40. lpp.
13. Nolan, Cathal J. *The Greenwood Encyclopedia of International Relations.* Vol. I-IV. London: Greenwood Publishing, 2002. P. 2128.
14. Trejs, R. *Latvijas diplomātija un diplomāti (1918-1940).* Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003. 416 lpp.
15. *Who is Who in France. XXe siècle.* Dictionaire biographique des Français disparus ayant marqué le XXe siècle. Paris: Éditions Jacques Lafitte, 2005. P. 1980.
16. *Газета "Сегодня" 1919-1940: роспись.* Часть 1. Составил Ю.Абызов. Рига: Латвийская Нац. б-ка, 2001. С. 415.
17. *Газета "Сегодня" 1919-1940: роспись.* Часть 2. Составил Ю.Абызов. Рига: Латвийская Нац. б-ка, 2001. С. 386.

PERSONU RĀDĪTĀJS

Albats, Hermanis (1879-1942) – latviešu diplomāts. No 1919.g. septembra Juridiskā departamenta direktora v.i. un juriskonsults, no 1920.g. jūlija ārlietu ministra biedrs, no 1923.g. aprīļa līdz 1933.g. jūlijam Latvijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs un vienlaikus no 1925.g. decembra līdz 1926.g. maijam arī Ārlietu ministrijas pārvaldnieks, 20, 34, 152, 173, 174, 198, 204, 244, 250, 259, 265

Alberts, Pauls (1901-1941) – latviešu diplomāts, I šķiras sekretārs. No 1926.g. marta līdz 1930.g. oktobrim – Latvijas sūtniecības Francijā atašejs. Studējis Politikas zinātņu skolā Parīzē, 157

Aldui, Pjērs (*Pierre Jacques Joseph Alduy*, 1875-?) – franču advokāts un ierēdnis. Francijas sūtniecības Rīgā kancelejas vadītājs no 1927.g. 1.janvāra līdz 1929.g. 1.janvārim, 104

Alksnis, Aleksandrs Kārlis (1911-1948) – latviešu diplomāts, atašejs. No 1936.g. jūnija līdz 1939.g. Latvijas sūtniecības Francijā atašejs. Studējis Politikas zinātņu skolā Parīzē no 1937. līdz 1939.g., 157

Alksnis, Paulīne – Latvijas sūtniecības Francijā III šķiras stenogrāfe-korespondente 20.gs. 30.gados, 157

Amatnieks, Lidija – Latvijas sūtniecības Francijā kancelejas ierēdne 20.gs. 20.gadu otrajā pusē, 157

Andersons, Edgars (1920-1989) – latviešu izcelsmes ASV un latviešu trimdas vēsturnieks, 36, 37, 54, 58, 59, 61, 66, 94, 127, 140, 206, 227, 241, 258, 261, 265

Aralovs, Semjons (, 1880-1969) – no 1920. līdz 1921.g. - Padomju Krievijas pilnvarotais pārstāvis Lietuvā, 1923.-1925.g. – PSRS pilnvarotais pārstāvis Latvijā, 1925.-1927.g. – PSRS Ārlietu tautas komisariāta kolēģijas loceklis, atbildīgs par attiecībām ar Baltijas valstīm, 183

Aršēns, Šarls (*Charles Archen*) – franču pulkvedis-leitnants. Francijas militārais atašejs Latvijā, Igaunijā un Lietuvā 20. un 30. gados (no 1923.g. novembra), 105, 112, 159, 197

Avalovs – sk. Bermonts

Ābelītis, Jānis – Francijas konsulārais aģents Liepājā no 1930.g. marta līdz 1940.g., 104

Ārons, Matīss (arī Āronu Matīss, 1858-1939) – latviešu žurnālists, bibliogrāfs, kritiķis, 33, 265

Balodis, Antons (1880-1942) – latviešu valstsvīrs. No 1920.g. septembra ĀM Baltijas valstu nodaļas vadītājs, no 1924.g. jūlija līdz 1928.g. decembrim sūtnis Lietuvā, no 1928.g. janvāra līdz 1930.g. februārim ārlietu ministrs, no 1930.g. marta sūtnis Somijā, 137, 179, 188, 204, 210, 211

Balodis, Arturs – Latvijas sūtniecības Francijā kancelejas ierēdnis 20.gs.20.gadu otrajā pusē, 157

Balodis, Fricis – rakstu krājuma *Latvieši* redaktors, 35, 272

Barē, Šarls (*Charles Louis Claude Marie Paul Barret*, 1873-?) – franču diplomāts, II šķiras pilnvarotais ministrs. No 1924.g. 24.oktobra līdz 1925.g. 31.decembrim ārkārtas sūtnis un pilnvarotais ministrs Rīgā, 158

Baržetons, Pols (*Paul Pierre Louis Bargeton*, 1882-?) – franču diplomāts. Ieguvis izglītību literatūrā un tiesību zinātnēs, I šķiras pilnvarotais ministrs, Ārlietu ministrijas Informācijas lietu direktors no 1926. līdz 1929.g., 1929.g. – Eiropas apakšnodaļas politiskais direktors, 1930.g. Francijas delegāts Hāgas un Londonas konferencēs, no 1933. līdz 1937.g. –

Politisko un Tirdzniecības lietu direktors, 219

Bartū, Žans Luijs (*Jean Louis Barthou*, 1862-1934) – franču politiķis, vairākkārt tika iecelts par Tieslietu un Elzasas Lotringas lietu ministru. No 1934.g. 9.februāra līdz 9.oktobrim – Francijas ārlietu ministrs. Viņš uzsāka sarunas par Francijas – PSRS savstarpējās palīdzības līgumu, ko 1935.gadā parakstīja Pjērs Lavals. 1934.gada 9.oktobrī viņu nogalināja atentātā Marseļā reizē ar Dienvidslāvijas karali Aleksandru I, 107, 113, 193, 220

Beks, Juzefs (*Józef Beck*, 1894-1944) – poļu valstsvīrs, diplomāts un Polijas armijas pulkvedis. 1930-1932.g. ārlietu viceministrs, vicepremjermministrs, no 1932. līdz 1934.g. ārlietu ministrs, 220

Benešs, Eduards (*Eduard Beneš*, 1884-1948) – čehu valstsvīrs, divkārtējs Čehoslovākijas prezidents. No 1918. līdz 1935.g. – ārlietu ministrs (no 1921. līdz 1922.g. paralēli arī ministru prezidents), 119, 135

Benuā, Teodors (*Théodore Benoit*) – Francijas kara misijas Latvijā līdzstrādnieks un Francijas sūtniecības Latvijā kancelejas pārvaldnieks 20.gs. 20.gados, 93, 159

Bergs, Arveds (1875-1941) – Latvijas konservatīvo politiķis, Latvijas labējās pilsonības starptautisko notikumu analītiķis un publicists. Sarakstījis aptuveni 2000 publikāciju par iekšpolitiskiem un ārpolitiskiem jautājumiem. Ilggadējs nacionāli noskaņotā laikraksta *Latvis* redaktors. Latvijas 1.-3. Saeimas deputāts, 228, 263

Bermonts, Pāvels (arī Bermonts-Avalovs, *Павел Рафаилович Бермондт-Авалов*, 1884-1973) – Krievijas armijas virsnieks, 1919.g. Rietumkrievijas Brīvprātīgo armijas (*Западная добровольческая армия*) virspavēlnieks Latvijā un Lietuvā, pulkvedis, ģenerālmajors, 16, 68, 69, 71, 81, 100, 126, 247, 254, 268

Beršteins, Seržs (*Serge Berstein*, dz. 1934.) – franču vēsturnieks, specializējies Francijas Trešās republikas vēstures izpētē, 45

Bertelo, Filips (*Philippe Joseph Louis Berthelot*, 1866-1934) – Francijas diplomāts, Francijas Ārlietu ministrijas darbinieks, republikānis. No 1918.g. 26.jūlija Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktora palīgs, no 1919.g. 28.jūnija Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktors. Ārlietu ministrijas ģenerālsekrētārs no 1920. līdz 1922.g. un no 1925. līdz 1932.g. Sakarā ar Ķīnas Industriālās bankas, kuru kontrolēja viņa brālis, skandālu 1922.g. 25.decembrī viņš bija spiests uz laiku atkāpties, 66, 67, 68, 78, 79, 86, 87, 88, 92, 100, 106, 163, 185, 199, 204, 239

Beržerī, Gastons (*Gaston Franck Bergéry*, 1892-1974) – Francijas parlamenta deputāts, advokāts. Darbojās Radikālsociālistiskajā, vēlāk – Frontistu partijā. No 1940. līdz 1941.g. Viši Francijas sūtnis PSRS un Turcijā, 226

Bērziņa, Vera – Latvijas pārstāvniecības Francijā darbiniece 1921.gada sākumā, 72, 95, 96

Bērziņš, Valdis (dz. 1935.) – latviešu vēsturnieks, specializējies Latvijas vēstures Pirmā pasaules kara laikā izpētē, apskatījis latviešu strēlnieku vēsturi, Latvijas armiju 1918-1920.g., Latvijas ārpolitiku 20.gs.20.gados, 21, 258, 265

Binē, Renē (*René Pierre Charles Maurice Ferdinand Binet*, 1882-1962) – franču diplomāts. No 1919.g. 22.jūlija Francijas konsulāta Rīgā vadītājs, no 1920.g. 13.marta – konsuls Rīgā, no 1920.g. 3.augusta – vicekonsuls, no 1925.g. 20.novembra – II šķiras konsuls. Rīgā atradās līdz 1926.g. septembrim, 77, 90, 104

Birznieks, Aleksandrs Heinrihs (1882-1951) – latviešu diplomāts, ģenerālkonsuls. Ārlietu ministrijas darbinieks dažādos amatos, 30, 34, 260, 265

Biseniņš, Georgs Vilis Ludvigs (1885-1941) – latviešu diplomāts. No 1918.g. decembra – Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības Londonā vadītājs. No 1919.g. janvāra –

diplomātiskais pārstāvis, no 1921.g. aprīļa – rezidējošais ministrs, no 1921.g. maija līdz 1924.g. novembrim ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Lielbritānijā, 15, 21, 125, 138

Bistrama (*Liebrchtnée de Bistram*) – franču izcelsmes baronese, pirms Pirmā pasaules kara viņai piederēja zeme Latvijā. Bistrami (*von Bistramb*) bija Baltijas muižnieku dzimta, ieceļotāji no Polijas, no 1573.g. dzīvojuši Kurzemē, 149

Bilmanis, Alfreds (1887-1948) – latviešu diplomāts. No 1920.g. jūlija līdz 1932.g. jūnijam – Ārlietu ministrijas Preses nodaļas I šķiras sekretārs (no 1920.g. oktobra – vadītājs). Pēc tam Latvijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs PSRS līdz 1935.gadam, 33, 34, 257, 265, 266, 268, 269

Biriņš, Eduards (1883-1971) – latviešu diplomāts. Sūtniecības Londonā pagaidu vadītājs no 1924.g. novembra līdz 1921.g. martam, ģenerālkonsuls Londonā no 1921.g. maija līdz 1927.g. augustam (pirms tam konsuls Londonā), 129

Blanšē, Luijs (*Louis Léon Blanchet*, 1880.-?) – Francijas Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamenta Baltijas nodaļas direktors 20.gs. 20.gadu otrajā pusē un 30.gadu sākumā, 151

Blumērs, Žaks – latviešu laikraksta *Brīvās Zemes* speciālkorespondents, 202, 203, 282

Blodnieks, Ādolfs (1889-1962) – latviešu politiķis, Latvijas ministru prezidents no 1933. g. 24. marta līdz 1934. gada 16. martam, 236

Bohomolecs, Mihaels un Filips (*Michel un Phillipe Bohomoletz (Bohomolec)*) - brāļi, Rozentavas un Garkalnes muižu bijušie īpašnieki, 149, 152

Boldvins, Stenlijs (*Stanley Baldwin*, 1867-1947) – britu konservatīvais politiķis un valstsvīrs. Lielbritānijas premjerministrs no 1923.g. maija līdz 1924.g. janvārim, no 1924.g. novembra līdz 1929.g. jūlijam, 214

Bomaršē, Moriss Karons de (*Maurice Paul Jean Delarüe Caron de Beaumarchais*, 1872-1932) – franču diplomāts, Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktors no 1926.g. 31.decembra līdz 1927.g. novembrim, 181, 184

Borne, Marta (*Marthe Borne*, dz. 1895.) – Francijas vai Šveices pilsonē, kas no 1919.g. 16.augusta strādāja Latvijas Ārlietu ministrijas Politiski–diplomātiskajā departamentā par vecāko kancelejas ierēdni līdz 1920.gada augustam, kad pati patvaļīgi atstāja dienestu. Oficiāli atlaista 1920.g. 1.oktobrī, 104, 105, 245

Brāms, J. (*Я.И.Брамс*, 1898-1981) – krievu mazākumtautības laikraksta Latvijā *Segodņa* viens no dibinātājiem, 27

Briāns, Aristīds (*Aristide Briand*, 1862-1932) – Francijas valstsvīrs, no 1909. līdz 1911.g., 1913.g., no 1915. līdz 1917.g., no 1921. līdz 1922.g., no 1925. līdz 1926.g., 1929.g. ministru prezidents, no 1915. līdz 1917.g., no 1921. līdz 1922.g., no 1925. līdz 1932.g. – ārlietu ministrs. Par savu galveno ārpolitisko uzdevumu uzskatīja Francijas interešu aizstāvēšanu, cenšoties miera ceļā izlīdzināt starpvalstu domstarpības. 1925.g. parakstīja Lokarno līgumus ar Vāciju un 1926.g. kopā ar Vācijas ārlietu ministru G.Štrēzemani saņēma Nobela miera prēmiju, 21, 23, 36, 38, 45, 60, 91, 92, 100, 107, 110, 123, 124, 125, 129, 130, 145, 150, 152, 154, 163, 167, 170, 171, 175, 176, 185, 189, 190, 191, 192, 196, 197, 199, 201, 203, 209, 215, 220, 222, 224, 225, 234, 241, 247, 251, 253

Brinks, Vilhelms - Latvijas sūtniecības Francijā šoferis-sulainis 20.gs. 30.gados, 157

Brisons, Žans (*Jean Joseph Brisson*) – franču jūras kapteinis. Francijas armijas štāba priekšnieks un admirālis, Francijas Jūras spēku komandieris Baltijas jūrā, no 1919.g. 14.oktobra līdz 11.novembrim arī Sabiedroto (franču-britu) flotes komandieris Bermonta uzbrukuma laikā, 100

Brižers, Reimons (*Raymond Charles Henry Brugère*, 1885-1966) – Francijas Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamenta Baltijas nodaļas vadītājs 20.gs. 20.gadu sākumā, 122

Bulte, Kristaps – Francijas goda konsulārais aģents Ventspilī 20.gs. 30.gados, 104

Burkevics, Kārlis – Francijas goda konsulārais aģents Liepājā 20.gs. 30.gados, 104

Buržuā, Leons (*Léon Victor Auguste Bourgeois*, 1851-1925) - Tautu Savienības Padomes priekšsēdētājs un Francijas delegācijas Tautu Savienībā vadītājs no 1919.g., 1920.g. ieguva Nobela miera prēmiju, 84

Celmiņš, Fricis (1896-1940) –Latvijas armijas virsnieks, Lāčplēša kara ordeņa kavalieris. Viens no diviem Latvijas armijas augstākajiem virsniekiem, kuri pēc Latvijas okupācijas 1940.g. vasarā, nevēloties izpaust dienesta noslēpumus veica pašnāvību nošaujoties, 103

Celmiņš, Hugo Eduards (1877-1941) –Latvijas politiķis, sabiedriska darbinieks, agronoms. Ministru prezidents no 1924.g. decembra līdz 1925.g. decembrim un no 1930.g. februāra līdz 1931.g. martam. Ārlietu ministrs pēc Z.Meierovica nāves – no 1925.g. augusta līdz decembrim. Rīgas pilsētas mērs no 1931.g. 5. maija līdz 1935.g. 1. septembrim, tajā pat laikā Saeimas Ārlietu komisijas priekšsēdētājs, 156, 218, 228, 266

Cielēns, Fēlikss (1888-1964) – Latvijas politiķis, valstsvīrs un diplomāts. 1.-4. Saeimas deputāts. Sociālists, viens no LSDSP līderiem. 1923. un 1928.g. ārlietu ministra biedrs, no 1926.decembra līdz 1928.g. janvārim – ārlietu ministrs, no 1933.g. jūlija līdz 1934.g. novembrim ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Francijā, 19, 28, 31, 32, 34, 36, 96, 158, 160, 170, 174, 175, 176, 181, 182, 183, 184, 185, 201, 202, 204, 210, 232, 233, 237, 244, 245, 253, 260, 262

Čakste, Jānis (1859-1927) – Latvijas politiskais darbinieks. Tautas Padomes un Satversmes Sapulces priekšsēdētājs, no 1922.gada valsts prezidents, 64, 147

Čemberlens, Ostins (*Austen J. Chamberlain*, 1863-1937) – Lielbritānijas valstsvīrs, no 1924. līdz 1929.g. valsts ārlietu sekretārs, Konservatīvās partijas pārstāvis, piedalījās Lokarno plāna izstrādāšanā, 159, 175, 198, 214

Čērčils, Vinstons (*Sir Winston Leonard Spencer-Churchill*, 1874-1965) – britu konservatīvo politiķis un valstsvīrs. Lielbritānijas finanšu ministrs no 1924. līdz 1929.g., 188

Čičerins, Georgijs (*Георгий Чичерин*, 1872-1936) – padomju valstsvīrs, diplomāts. No 1897. līdz 1904.g. strādāja Krievijas Ārlietu ministrijā, pēc tam politiskajā emigrācijā. No 1918. līdz 1930.g. Padomju Krievijas (no 1922.g. PSRS) ārlietu tautas komisārs, 93, 132, 178, 181, 186

Daladjē, Eduārs (*Édouard Daladier*, 1884-1970) – Francijas valstsvīrs, Radikālsociālistu partijas pārstāvis, 1933.g., 1934.g. un no 1938. līdz 1940.g. ministru prezidents, 230, 232

Deguā (*Degois*) – franču admirālis, 127

Deiviss, Normans (*Norman Ivor Richard Davies*, dz. 1939.) – velsiešu izcelsmes vēsturnieks, rakstījis par Eiropas, Polijas un Lielbritānijas vēsturi, 52

Deņikins, Antons (*Антон Иванович Деникин*, 1872-1947) – Krievijas armijas ģenerālis 1. pasaules kara laikā un viens no balto kustības līderiem Krievijas pilsoņu kara laikā, 67

Deprē, Renē (*Marie Caroline Renée Depret*) – franču izcelsmes bijusī zemes īpašniece Latvijā, 149

Dešanel, Pols (*Paul Eugène Louis Deschanel*, 1856-1922) – Francijas prezidents no 1920.g. 17.janvāra līdz 1920.gada 21.septembrim, 88

Dibreijs (*Dubreuil*) – *Pont-à-Mousson* firmas pārstāvis, 208

Diparkē, Emanuēls (*Du Parquet Emmanuel*, 1869-1933) – Francijas armijas pulkvedis-leitnants, Francijas militārās misijas vadītājs Baltijas valstīs no 1919.g. jūnija līdz 1920.g. augustam, 29, 54, 70, 126

Drimons, Ēriks (*Eric Drummond*, 1876-1951) – Lielbritānijas diplomāts un valstsvīrs. No 1919. līdz 1933.g. Tautu Savienības ģenerālsēkretārs, no 1933. līdz 1939.g. vēstnieks Itālijā, 184

Drizulis, Aleksandrs (1920-2006) – vēsturnieks, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, 21

Dumerģs, Gastons (*Gaston Doumergue*, 1863-1937) – franču valstsvīrs. No 1924.g. 13.jūnija līdz 1931.g. 12.jūnijam Francijas prezidents, ministru prezidents no 1934.g. 8.februāra līdz 8.novembrim, 139, 155, 159, 163, 197

Dunsdorfs, Edgars (1904-2002) – latviešu trimdas vēsturnieks, pētījis dažādus tematus un laikmetus – no 12./13.gs. līdz mūsdienām, 37, 262

Durosels, Žans-Baptists (*Jean-Baptiste Duroselle*, 1917-1994) – franču vēsturnieks. Specializējies Francijas 20.gs. starptautisko attiecību pētniecībā, 45, 141, 222, 262, 266

Eliass, Ģederts (1887-1975) – latviešu mākslinieks, viens no reālistiskās glezniecības pārstāvjiem, 158

Erbets, Žans (*Jean Herbette*, 1878-1960) – franču diplomāts un žurnālists. No 1924.g. 15.decembra līdz 1931.g. 11.jūnijam Francijas sūtnis Maskavā. Viņš bija pirmais PSRS akreditētais sūtnis, iepriekšējais bija Ž.Nulāns, kura pilnvaras Krievijā beidzās 1917.gada 4.jūnijā, 130, 137, 178, 180, 189, 192, 278

Erichs, Rafaels (*Rafael Waldemar Erich*, 1879-1946) – somu politiķis, diplomāts un profesors. Somijas ministru prezidents no 1920.g. 15.marta līdz 1921.g. 9.aprīlim, 174

Erio, Eduārs (*Édouard Herriot*, 1872-1957) – franču politiķis. Radikāļu partijas pārstāvis. Ministru prezidents no 1924.g. 14.jūnija līdz 1925.g. 17.aprīlim, no 1926.g. 19. līdz 23.jūlijam un no 1932.g. 3.jūnija līdz 18.decembrim. Ārlietu ministrs no 1924. līdz 1925.g., no 1926.g. 19. līdz 21.jūlijam un no 1932.g. jūnija līdz decembrim, 27, 32, 140, 160, 161, 162, 164, 167, 197, 216, 223, 227, 228, 236, 260

Ermē (*Hermet*) – Francijas pirmais konsuls Latvijā no 1919.gada, 104

Ervē, Gustavs (*Gustave Alexandre Victor Hervé*, 1871-1944) – franču politiķis un publicists. Sākotnēji kreiss sociālists, pēc tam pievērsās galējam nacionālismam. No 1919.g. Francijas nacionālo sociālistu partijas vadītājs, tiek dēvēts par vienu no franču fašistu līderiem, 212

Ēķis, Ludvigs (1892-1943) – Latvijas valstsvīrs un diplomāts. No 1920.g. strādājis dažādos amatos Ārlietu ministrijā, sūtniecībās Vācijā un Somijā. No 1925. līdz 1928.g. Ārlietu ministrijas Administratīvās un protokola nodaļas vadītājs (līdz 1926.g. vadītāja p.i.), no 1928. līdz 1931.g. I šķiras sekretārs sūtniecībā Londonā, no 1931. līdz 1934.g. Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļas vadītājs, 1934.g. sūtnis Lietuvā, 226

Feldmanis, Inesis (dz. 1949.) – latviešu vēsturnieks, Latvijas Universitātes profesors, specializējies Latvijas ārpolitikas 20. gadsimtā, politisko režīmu Latvijā un Eiropā 20. gadsimtā, vācbaltiešu vēstures problēmu, Otrā pasaules kara vēstures Latvijā un Otrā pasaules kara vēstures historiogrāfijas problēmu pētniecībā, 41, 42, 75, 194, 211, 261, 262, 263, 266

Feldmans, Jūlijs Johans Frīdrihs (1889-1953) – latviešu jurists un diplomāts. No 1919. g. novembra līdz 1920. g. aprīlim vadīja ĀM Austrumu (slāvu valstu) nodaļu, pēc tam strādāja par speciālistu ĀM Juriskonsultācijā. I šķiras sekretārs sūtniecībā Parīzē no 1921.g. oktobra

līdz 1923.g. aprīlim un no 1925.g. oktobra I šķiras sekretāra pienākumu izpildītājs Parīzē, no 1925.g. decembra līdz 1926.g. oktobrim pagaidu pilnvarotais lietvedis. ĀM Tautu Savienības nodaļas vadītājs no 1923. līdz 1925.g., Austrumu nodaļas, vēlāk Rietumu nodaļas vadītājs (1928.g. decembris – 1930.g.). No 1930. g. augusta pastāvīgais delegāts Tautu Savienībā, *Ženēvā*, 155, 156, 157, 199, 200, 201, 245, 252

Fevrs, Lisjēns (*Lucien Paul Victor Febvre*, 1878-1956) – franču vēsturnieks, Annāļu skolas radītājs, 62, 193

Flandēns, Pjērs-Etjēns (*Pierre-Étienne Gaston Flandin*, 1889-1958) – Francijas finanšu ministrs no 1931.gada 27.janvāra līdz 1932.g. 4.jūnijam. Iepriekš vairākkārt bijis Tirdzniecības ministrs, 234, 235

Flerio, Emē de (*Aimé Joseph de Fleuriau*, 1870-1938) – franču diplomāts. No 1924.g. oktobra līdz 1933.g. Francijas vēstnieks Londonā. Pirms tam Francijas sūtņa Londonā Pola Kambona padomnieks finanšu jautājumos no 1913. līdz 1921.g., 91

Fors, de – franču izlūk dienesta Rīgā vadītājs 1921.g., Pirmā pasaules kara laikā viņš dienēja Krievijā, 12. Ahtīras kavalērijas pulkā. Pēc kara atgriezies Francijā un piedalījies slepenā rojālistu organizācijā, 93

Fošs, Ferdinands (*Ferdinand Jean Marie Foch*, 1851-1929) – franču maršals, no 1917.g. maija Francijas armijas virspavēlnieks, 1918.g. 26.martā kļuva par Sabiedroto bruņoto spēku virspavēlnieku rietumu frontē. 1919.g. 28.jūnijā atteicās piedalīties Versaļas līguma parakstīšanā, jo uzskatīja, ka tas negarantē Francijai drošību, 70, 72, 91, 100

Franklins-Bujons, Henrijs (*Henry Franklin-Buillon*, 1870-1937) – franču valstsvīrs. Francijas parlamenta labā spārna deputāts starpkaru periodā, 226

Gaņeckijs, Žaks (arī *Jakobs Staņislavs Haneckijs*, īstajā vārdā *Jakobs Firstenbergss*, 1879-1937) – Padomju Krievijas politiskais pārstāvis Latvijā no 1920. līdz 1921.g., pēc tam Padomju Savienības Revolūcijas muzeja direktors, 93

Gelēns, Žuljēns (*Julien Gueslin*) – franču mūsdienu vēsturnieks, specializējies Francijas – Baltijas valstu attiecību pētniecībā, 16, 46, 47, 54, 63

Girgensons, Ernests (1891-1974) – latviešu diplomāts un kapteinis. No 1919.g. jūnija pēc Francijas Kara ministrijas rīkojuma Latvijas Pagaidu valdības delegācijas militārais atašejs Parīzes miera konferencē, virsleitnants. No 1920.g. jūnija II šķiras sekretārs sūtniecībā Parīzē. No 1922. līdz 1923.g. dzīvojis Francijā, bijis strādnieks un rēķinvedis *Renault* automobiļu rūpnīcā, 148

Goldmanis, Jānis (1875-1955) – latviešu valstsvīrs. Apsardzības ministrs no 1920.g. decembra līdz 1921.g. jūnijam un no 1925.g. decembra līdz 1926.g. maijam, 64

Gosāns, Eduārs (*Fernand Edouard Auguste Gaussen*, 1869-?) – franču diplomāts. 30.gadu sākumā sūtnis Stokholmā. Viņu vēlējās iecelt Latvijā, bet neiecēla, 158

Govēns, Onorē (*Eusèbe Honoré Gauvin*, 1852-1931) – franču politiķis. No 1906.gada Francijas senators, sevi pieskaitīja pie kreisi demokrātiskiem radikāļiem un radikālsociālistiem. Atkārtoti ievēlēts 1920. un 1924.g. Pret Latvijas neatkarību labvēlīgi noskaņots Francijas pārstāvis, 186

Graužinis, Staņislavs (dz.1924.g.) – Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Juridiskās un filozofijas fakultātes dekāns no 1967. gada līdz 1970. gadam, 1953.g. aizstāvējis disertāciju *ASV un Rietumeiropas imperiālistu agresija Latvijā: (1918.-1920.g.)*, 38, 262

Greims, Malbons (*Malbone Watson Grahams*, 1898-1965) – vēsturnieks, rakstījis par Baltijas valstu *de iure* atzīšanu, 31, 47, 48

Grenārs, Žozefs (*Joseph Fernand Grenard*, 1866-1927) – Francijas Ārlietu ministrijas

Centrālās administrācijas biroja priekšnieks no 1923.g. 31.janvāra līdz 1924.g. oktobrim, pārzināja ar PSRS saistītās lietas, 83, 139

Grīntāls, Ernests – Latvijas sūtniecības Francijā kurjers 20.gs. 30.gados, 157

Grīntāls, Madelēne – Latvijas sūtniecības Francijā apkalpotāja 20.gs. 30.gados, 157

Gromiko, Andrejs (*Андрэй Андрэевіч Грамыка*, 1909-1989) – PSRS diplomāts un valstsvīrs. No 1957. līdz 1985.g. PSRS ārlietu ministrs, no 1985 līdz 1988.g. PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs. Viņa vadībā iznāca PSRS ārlietu dokumentu krājums (21 sējumā), 21

Grosvalda, Līna Karlīne Šarlote (1887-1974) – latviešu diplomātiskā dienesta darbiniece, I šķiras sekretāre. Oļģerda Grosvalda māsa, 94, 272

Grosvalda, Margarete (1895-1982) – latviešu diplomātiskā dienesta darbiniece, II šķiras sekretāre. Oļģerda Grosvalda māsa, 94, 272

Grosvalds, Frīdrihs Arnolds (1850-1924) – latviešu diplomāts, ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs dažādās valstīs. Oļģerda Grosvalda tēvs, 94, 272

Grosvalds, Jāzeps (1891-1920) – latviešu diplomāts, sekretārs un mākslinieks. Oļģerda Grosvalda brālis, 94, 95, 96, 263, 272

Grosvalds, Oļģerds (1884-1962) – latviešu diplomāts. No 1919.g. februāra līdz jūlijam Latvijas delegācijas sekretārs miera konferencē Parīzē, no 1919.g. jūlija līdz 1921.g. aprīlim diplomātiskais pārstāvis Francijas valdībā, pēc tam rezidējošais ministrs. No 1921.g. marta arī diplomātiskais pārstāvis Nīderlandē. No 1921. maija līdz 1924.g. ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Francijā, no 1921.g. novembra līdz 1924.g. augustam arī Beļģijā un Nīderlandē. No 1934.g. septembra ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Francijā, Spānijā un Portugālē ar sēdekli Parīzē, 14, 21, 26, 28, 31, 32, 47, 55, 64, 65, 68, 69, 72, 73, 74, 82, 84, 87, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 108, 111, 115, 116, 118, 119, 122, 123, 125, 126, 127, 129, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 144, 148, 149, 154, 155, 157, 177, 206, 244, 245, 249, 250, 260

Guarāns, Anrī (*Joseph Jean Auguste Henri Goiran*, 1881-?) – franču diplomāts. Francijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Latvijā no 1939.gada 8.novembra, 219

Haidens, Džons (*Hidden John*) – vēsturnieks, specializējies Veimāras republikas un Baltijas valstu vēstures 20.gs. pētniecībā, 53, 62

Hinkanena-Lievonena, Merja-Lisa (*Merja Lisa Hinkkanen-Lievonen*) – somu vēsturniece, specializējusies Lielbritānijas – Baltijas valstu ekonomiskajās attiecībās, 51, 52, 54, 127

Hitlers, Ādolfs (*Adolf Hitler*, 1889-1945) – vācu politiķis un valstsvīrs. Vācu nacionālsociālistiskās strādnieku partijas (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*) vadītājs. Vācijas kanclers no 1933. līdz 1945.g., 35, 63, 220, 223, 224, 225, 226, 230, 237, 238

Hovards, Esmē (*Esmé Howard*, 1863-1939) – britu diplomāts. Miera konferences Baltijas komisijas priekšsēdētājs 1919.g., pēc tam no 1924. līdz 1930.g. Lielbritānijas vēsturnieks ASV, 74

Hovi, Kalervo (*Kalervo Hovi*, dz. 1942.) – somu vēsturnieks, specializējies Francijas attiecību ar Austrumeiropas valstīm pētniecībā pēc 1.pasaules kara un 20.gadu sākumā, 16, 50, 51, 52, 54, 59, 60, 61, 62, 63, 83, 142, 193, 262, 267

Hūgenbergs, Alfrēds (*Alfred Ernst Christian Alexander Hugenberg*, 1865-1951) – vācu uzņēmējs un politiķis. Vācijas vadošo mediju īpašnieks starpkaru periodā, Vācu Nacionālās Tautas partijas (*Deutschnationale Volkspartei*) vadītājs, 224

- Igals**, Frīdrihs Jānis (1890-1977) – no 1936.g. oktobra līdz 1940.g. maijam Latvijas sūtniecības Parīzē II šķiras sekretārs, 157
- Ilmjarvs**, Magnuss (*Magnus Ilmjärv*, dz.1961.) – igauņu vēsturnieks, Igaunijas vēstures institūta direktors no 2006.g., specializējies starpkaru perioda Baltijas valstu un starptautisko attiecību vēsturē, 53
- Jangs**, Roberts (*Robert J. Young*, dz.1942.) – kanādiešu vēsturnieks, vēstures profesors Vinipegas universitātē no 1967. līdz 2008.g. Specializējies Eiropas valstu starptautiskajās attiecībās, īpašu uzmanību veltot Francijas ārpolitikai, 50
- Jākobsons**, Jans (*Jon Jacobson*) – vēsturnieks, pētījis Lokarno diplomātiju, 49, 50
- Jēkabsons**, Ēriks (dz. 1965.) – latviešu vēsturnieks, specializējies Latvijas attiecību ar Poliju, Lietuvu, Baltkrieviju un Ukrainu 20.gs.pirmajā pusē, Latvijas nacionālo minoritāšu vēstures, Latvijas, latviešu un reģiona militāri-politiskā vēstures un Polijas 19.–20. gs. vēstures pētniecībā, 22, 40, 43, 141, 258, 263, 267, 268, 273
- Judeničs**, Nikolajs (*Николай Николаевич Юденич*, 1862-1933) - Krievijas impērijas armijas virsnieks. Krievijas pilsoņu karā karoja baltgvardu armijā, 71
- Jundzis**, Tālavš (dz. 1951.) – latviešu politiķis un jurists. Kopš 1993.gada specializējies starptautisko attiecību un drošības jautājumos, 268
- Jungs**, Oovens (*Owen D. Young*, 1874-1962) – amerikāņu biznesmenis, jurists un diplomāts, viņš piedalījās Otrajā reparāciju konferencē 1929.g. kā Starptautiskās Vācu reparāciju komisijas loceklis, 214
- Kambons**, Pols (*Paul Cambon*) – Francijas sūtnis Lielbritānijā 1920.gadā, 72
- Kastijons Senviktors**, Odons de (*Odon Henri Edmond Antoine de Castillon-Saint-Victor*, 1870-?) – franču diplomāts. Ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Latvijā no 1925.g. 31.decembra līdz 1930.g. novembrim, 158, 185, 204
- Kazaks**, Jēkabs (1895-1920) – latviešu gleznotājs, 158
- Kaizers**, Deivids (*David Kaiser*, dz.1947.) –amerikāņu vēsturnieks, sarakstījis grāmatas “Ekonomikas diplomātija un Otrā pasaules kara izcelšanās”, „Politika un karš: konflikti Eiropā no Filipa II līdz Hitleram” u.c., 52, 263
- Keizerlings**, Arčibalds fon (*Archibald von Keyserling*, 1882-1951) – kapteinis, no 1927.g. admirālis. Kopš 1920.gada 12.oktobra ar pārtraukumiem ir bijis jūras sakaru dienesta priekšnieka v.i., no 1921.g. 11.septembra jūras kapteinis. 1924.g. 1.martā sevišķu uzdevumu virsnieks Armijas komandiera štābā un ar 15.jūniju iecelts par Jūras krastu aizsardzības eskadras komandieri, 206, 207, 208
- Kellogs**, Frenks (*Frank Billings Kellogg*, 1856-1937) – ASV valstsvīrs, no 1925. līdz 1929.g. valsts sekretārs, 21, 36, 38, 45, 189, 190, 191, 192, 224, 251, 253
- Kirbijs**, Deivids (*David G. Kirby*) – britu vēsturnieks, Londonas universitātes profesors. Pētījis Lielbritānijas ekonomisko politiku Baltijas valstīs 20.gs.20.gadu sākumā, 52
- Kisindžers**, Henrijs (*Henry Kissinger*, dz.1923.) – vācu izcelsmes amerikāņu politologs, zinātnieks, diplomāts. Grāmatas *Diplomātija* autors, 53, 56, 59, 61, 62, 263
- Klapovskis**, Alfrēds (*Alfred de Chlapowski*) – poļu diplomāts. No 1924.g. 3.decembra Polijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Francijā līdz 1926.g. jūlijam, 169
- Klemanso**, Žoržs (*Georges Benjamin Clemenceau*, 1841-1929) – franču politiķis, žurnālists un ārsts. No 1917.g. 16.novembra līdz 1920.g. 18.janvārim – Francijas ministru prezidents, 68, 78, 80, 100, 239

Klīve, Ādolfs (1888-1974) – viens no Latviešu Zemnieku savienības līderiem, Latvijas Tautas padomes un Satversmes sapulces loceklis, 1.-3.Saeimas deputāts, vēsturnieks, 35, 260, 268

Kļaviņš, Eduards (dz.1937.) – latviešu mākslas zinātnieks un mākslas vēsturnieks, 95, 263

Ko, Pjērs (*Pierre Cot*, 1895-1977) – franču politiķis. Radikāļu sociālistu deputāts, Francijas delegāts vairākās Tautu Savienības pilnsapulcēs 20.gadu beigās un 30.gadu sākumā, ārlietu ministra Ž.Pola-Bonkūra biedrs kopš 1932.gada 18.decembra valdības maiņas, 212, 226, 227

Kolbijs, Beinbridžs (*Bainbridge Colby*, 1869 – 1950) – amerikāņu jurists, ASV Progresīvās partijas dibinātājs. Amerikas Savienoto Valstu sekretārs no 1920.g. 23.marta līdz 1921.g. 4.martam, 76

Kolčaks, Aleksandrs (*Александр Васильевич Колчак*; 1874-1920) – krievu kara jūrniece, polārpētnieks un viens no Baltās kustības līderiem Krievijas pilsoņu kara laikā, 74, 147, 290

Korbēns, Šarls (*André Charles Corbin*, 1881-?) – Francijas Ārlietu ministrijas Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktors no 1927.g. 3.decembra līdz 1929.g. decembrim, Francijas vēstnieks Lielbritānijā no 1933. līdz 1940.g., 190

Krastiņš, Jānis (1890-1983) – vēsturnieks, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, rakstījis par 1905.g. revolūciju, 37

Labri, Laurs (*Laur Labri*) – franču profesors, 100

Lakruā, M. de (*M. de Lacroix*) – Francijas Ārlietu ministrijas politiskās direkcijas pārstāvis, 121, 127

Lamots, Žoržs (*Georges Lamothe*) – Latvijas sūtniecības Francijā sētnieks 20.gs. 30.gados, 157

Lapiņš, Jānis Eduards (1885-1941) – latviešu publicists, rakstnieks, pedagogs. Žurnāla *Sējējs* redaktors (1936-40), 35

Larošs, Žils (*Jules Laroche*, 1872-1961) – franču diplomāts un rakstnieks. No 1914.gada līdz 1918.g. un no 1924.g. oktobrim līdz 1925.g. decembrim Ārlietu ministrijas Politiskā un tirdzniecības lietu departamenta direktors, Francijas sūtnis Polijā no 1926. līdz 1935.g., 73, 78, 79, 118, 123, 127, 163, 164, 175, 176, 222

Lavals, Pjērs (*Pierre Jean Mary Laval*, 1883-1945) – Francijas valstsvīrs, advokāts. No 1925.g. ieņēma dažādu nozaru ministru amatus, ārlietu ministrs no 1931. līdz 1932.g. un no 1935. līdz 1936.g. ministru prezidents, no 1934. līdz 1936.g. ārlietu ministrs. Vēlāk kā ministrs, ministru prezidents un ārlietu ministrs darbojās Viši valdībā, sodīts ar nāvi, 275, 283

Lehti, Marko (*Marko Lehti*) – somu vēsturnieks, pētījis Baltijas valstu sadarbības jautājumus 20.gs., 51, 263

Leits, Aleksandrs (1914-1972) - Latvijas Valsts universitātes politiskās ekonomikas docents, komunistiskās partijas biedrs, 38, 263

Lekijē, Žans (*Jean Lescuyer*, 1890-?) – franču diplomāts. Francijas pārstāvniecības Latvijā 3.sekretāra pienākumu izpildītājs no 1922.g. 2.februāra, 3.sekretārs no 1922.g. 2.marta līdz 1924.g. novembrim, 151

Lerhis, Ainārs (dz. 1966.) – latviešu vēsturnieks, pētījis Latvijas ārpolitikas vēstures problēmas, LR diplomātiskā un konsulārā dienesta vēsturi, Latvijas valsts starptautiskās atzīšanas jautājumu, 66, 263, 268, 269

Lerons (*Leron*) – franču ģenerālis, 205

Lēgs, Žoržs (*George Jean-Claude Leygues*, 1857-1933) – franču politiķis. Laikā no 1894.g. līdz 1933.gadam viņš 20 reizes tika iecelts par ministru 5 dažādās ministrijās. No 1920.g. 23.septembra līdz 1921.g. 13.janvārim – ministru prezidents un ārlietu ministrs, 88, 90, 107

Liepiņš, Roberts (1890-1978) – ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs. No 1928.g. decembra ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Lietuvā līdz 1933.g. 1932.g. viņu bija paredzēts iecelt par sūtni Maskavā, taču viņš atteicās, pamatojot to ar padomju puses negatīvo nostāju un ģimenes apstākļiem, 37, 220, 269

Loids Džordžs, Deivids (*David Lloyd George*, 1863-1945) – Lielbritānijas valstsvīrs, no 1916. līdz 1922.g. premjerministrs, galvenā figūra Parīzes miera konferencē, 92, 106, 159

Lorencs, J. – PSRS sūtnis Latvijā 20.gadu beigās, 137, 206

Lukins, Ivans (*Иван Лукин*) – bijušais pulkvedis, krievu monarhistiskās organizācijas biedrs, 93

Ļitvinovs, Maksims (*Максим Литвинов*, īstais uzvārds Vallahs (*Валлах*), 1876-1951) – PSRS diplomāts, valstsvīrs. No 1920. līdz 1921.g. pilnvarotais pārstāvis Igaunijā, no 1921. līdz 1930.g. – Padomju Krievijas/ PSRS ārlietu tautas komisāra vietnieks, no 1930. līdz 1939.g. – ārlietu tautas komisārs, 176, 180, 191, 192

Makdonalds, Džeimss Remzijs (*James Ramsay Mac Donald*, 1866-1937) – britu politiķis, pirmais Leiboristu partijas ministru prezidents, premjerministrs no 1924.gada 22.janvāra līdz 4.novembrim un no 1929.g. 5.jūnija līdz 1935.g. 7.jūnijam, 214, 229

Manto, Pols (*Paul Mantoux*, 1877-1956) – franču vēsturnieks un politiķis. Tautu Savienības Ģenerālsekretariāta Politiskās nodaļas direktors no 1920. līdz 1927.g., 118, 195

Marēns, Luijs (*Louis Marin*, 1871-1960) – franču politiķis, antropologs, Francijas parlamenta labā spārna deputāts, 226

Martels, Damjēns de (*Damien Joseph Alfred Charles de Martel*, 1878-?) – franču grāfs, jurists un diplomāts. Pēc Pirmā pasaules kara bija Francijas valdības pārstāvis Tālajos Austrumos. No 1921.g. 5.aprīļa Francijas misijas Rīgā lietvedis, no 1922.g. 3.februāra diplomātiskās misijas pilnvarotais lietvedis Rīgā līdz 1924.g. oktobrim, 93, 103, 109, 114, 116, 117, 119, 120, 131, 143, 150, 151, 153

Masariks, Tomašs (*Tomáš Garrigue Masaryk*, 1850-1937) – austroungāru un čehslovāku politiķis, sociologs un filozofs. Pirmais Čehoslovākijas prezidents pēc Pirmā pasaules kara, 119

Mazpolis, Jānis (1885-1938) – Latvijas diplomātiskais pārstāvis. 1918.g. novembrī ievēlēts par latviešu Tālo Austrumu Centrālā biroja locekli. No 1919.g. marta līdz jūnijam Sibīrijas un Urālu Latviešu nacionālās padomes Centrālā biroja priekšsēdētājs. 1919.g. maijā ieskaitīts Imantas pulkā kā leitnants. No 1919.g. jūnija līdz 1920.g. oktobrim diplomātiskais pārstāvis Sibīrijā un Tālajos Austrumos ar sēdekli Vladivostokā. Pēc tam devies uz Japānu, 146

Mažino, Andrē (*André Maginot*, 1877-1932) – franču politiķis. Francijas kara ministrs no 1929.g. 3.novembra līdz 1930.g. 20.februārim (pirmajā A.Tardjē kabinetā) un no 1930.g. 2.marta līdz 8.decembrim (otrajā A.Tardjē kabinetā), un no 1931.g. 27.janvāra līdz 1932.gada 7.janvārim (P.Lavala kabinetā), 62, 199

Meierovics, Zigfrīds Anna (1887-1925) – Latvijas valstsvīrs, viens no vadošajiem Latviešu Zemnieku savienības darbiniekiem, pirmais Latvijas ārlietu ministrs. No 1918.gada 19.novembra līdz 1924.g. 25.janvārim Z.A.Meierovics nepārtraukti pildīja ārlietu ministra pienākumus. Vienlaikus no 1921.g. 26.jūnija līdz 1923.g. 26.janvārim un no 1923.g. 27.jūnija līdz 1924.g. janvārim viņš bija arī ministru prezidents. No 1924.g. decembra līdz savai nāves dienai 1925.g. 22.augustā Z.A.Meierovics atkal bija ārlietu ministrs, 15, 19, 20,

21, 30, 34, 35, 36, 37, 47, 64, 69, 71, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 100, 101, 102, 105, 113, 115, 116, 117, 118, 129, 130, 135, 138, 143, 145, 146, 150, 153, 155, 160, 161, 163, 164, 168, 170, 178, 181, 195, 197, 198, 204, 207, 250, 252, 259, 260, 261, 267, 268, 269, 270

Mejē, Antuāns (*Meillet Antoine Paul Jules*, 1866-1936) – franču profesors, viens no ievērojamākajiem franču 20.gs. sākuma lingvistiem, 99

Menders, Fricis (1885-1971) – Latvijas sociāldemokrātu politiķis, viens no LSDSP līderiem, 1.-4. Saeimas deputāts, 34, 228, 263

Mēri, Helēna (*Hélène Méry*) – Latvijas sūtniecības Francijā mašīnrakstītāja, kancelejas ierēdne 20.gs. 30.gados, 157

Miljerāns, Aleksandrs (*Alexandre, Étienne Millerand*, 1859-1943) – franču sociālistu politiķis. Francijas prezidents no 1920.g. 23.septembra līdz 1924.g. 11.jūnijam un ministru prezidents no 1920.g. 20.janvāra līdz 23.septembrim, 24, 30, 50, 59, 71, 73, 74, 76, 77, 81, 86, 87, 88, 91, 95, 96, 100

Milza, Pjērs (*Pierre Milza*, dz.1932.) – franču vēsturnieks, specializējies nacionālisma pētniecībā, 45, 261

Monzī, Anatols de (*Anatole Pierre Armand de Monzie*, 1876-1947) – Franču advokāts un politiķis. No 1920.g. 11.janvāra senators, Francijas – PSRS tuvināšanās aizstāvis, franču Sociālistu partijas vadītājs, 136, 137, 189

Munters, Vilhelms (*Gotthard Wilhelm Nikolai Munter*, 1898-1967) – Latvijas valstsvīrs. No 1920.g. decembra ĀM Informācijas nodaļā (III, II, I šķ. sekretārs), no 1923.g. aprīļa I šķ. sekretārs ĀM Rietumu nodaļā, no 1925.g. februāra Baltijas valstu nodaļas vadītājs, no 1931.g. janvāra Administratīvi juridiskā departamenta direktors, no 1933.g. jūlija ĀM ģenerālssekretārs, no 1936.g. jūlija ārlietu ministrs, 34, 35, 102, 144, 163, 179, 201, 219, 261, 269

Musolinī, Benito (*Benito Amilcare Andrea Musolini*, 1883-1945) – Itālijas politiķis un valstsvīrs, Itālijas Fašistiskās partijas līderis. No 1922. līdz 1943.g. ministru prezidents (no 1926.g. diktators), 228, 230, 250

Neiraks, Pauls (*Paul René Raould Henri Neyrac*, 1886-?) – Francijas diplomātiskās misijas Latvijā vadītājs, kanclers, sekretārs, arhivists no 1924.g. 31.maija, 80, 159

Nisels, Albērs (*Albert Henri Niessel*, 1866-1955) – franču armijas ģenerālis, rakstnieks. No 1917.g. septembra līdz 1918.g. jūlijam/augustam bija franču militārās misijas vadītājs Krievijā. 1919.gada 24.oktobrī iecelts par Sabiedroto militārās kontroles jeb t.s. Nisela komisijas vadītāju, lai pārraudzītu un sekmētu vācu karaspēka evakuāciju no Baltijas, 29, 54, 70, 71, 72

Nukša, Mārtiņš Augusts (1878-1942) – Latvijas diplomāts. 1920.g. februārī iecelts par diplomātiskās pārstāvniecības Parīzē I šķ. Sekretāru (no 1920.g. jūnija padomnieks, uzdodot pildīt arī I šķ. Sekretāra pienākumus). No 1921.g. augusta līdz 1930.g. martam ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Polijā (no 1922.g. janvāra arī Rumānijā, no 1925.g. oktobra arī Austrijā, ar sēdekli Varšavā), 22, 96

Nulāns, Žozefs (*Joseph Noulens*, 1864-?) - Francijas vēstnieks Pēterburgā no 1917.g. 4.jūnija līdz 1920.g. 21.decembrim, 134, 135, 222, 223,

Olārs, Alfonss (*Alphonse François Victor Aulard*, 1849-1928) – franču vēsturnieks. Retorikas, vēstures un literatūras pasniedzējs, 99, 100

Oliņš, Pēteris Ziedonis (1890-1962) – Latvijas diplomāts. No 1922.g. februāra līdz 1923.g. aprīlim, no 1923.g. novembra līdz 1925.g. maijam un no 1927.g. novembra līdz 1929.g. janvārim Latvijas Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļas vadītājs. No 1930.g. marta līdz

1933.g. martam – ĀM Austrumu nodaļas vadītājs, 80, 191

Paleologs, Moriss (*Maurice Paléologue*, 1859-1944) – franču vēstnieks, franču akadēmijas loceklis. No 1914. līdz 1917.g. – Francijas pilnvarotais ministrs Krievijas impērijā, *Quoi d'Orsay* ģenerālsēkretārs no 1920.gada, 72, 73, 74, 75, 79

Panafjē, Andrē de (*André Hector de Panafieu*, 1865- ?) – franču diplomāts. Francijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Varšavā no 1920. līdz 1925.g., 79

Pāpens, Francis fon (*Franz Joseph Hermann Michael Maria von Papen zu Köningen*, 1879-1969) – Vācijas kanclers no 1932.g. 1.jūnija līdz 17.novembrim. Viņš palīdzēja Hitleram nākt pie varas un 1933.g. 30.janvārī kļuva par vicekancleru (līdz 1934.g. jūlijam) Hitlera vadītajā valdībā, 224

Penlevē, Pols (*Paul Painlevé*, 1863-1933) – franču matemātiķis un politiķis. 1925.g. 17.aprīļa līdz 27.oktobrim ministru prezidents, pēc tam kara ministrs, 164, 167, 168, 197

Pereti de la Roka, Emanuēls (*Emmanuel Marie Joseph de Peretti de La Rocca*, 1870-1958) – franču diplomāts, grāfs. 1920.g. līdz 1924.g. Politisko un tirdzniecības lietu departamenta direktors, no 1924. līdz 1929.g. vēstnieks Spānijā, no 1929. līdz 1931.g. – Beļģijā, 88, 90, 91, 92, 108, 116, 126, 127, 128, 138, 148, 177

Perē, Rauls (*Raoul Péret*, 1870-1942) – franču advokāts un politiķis. 1927.g. aprīlī viņš aizstāvēja Francijas zemes īpašnieku intereses kompensāciju izmaksas jautājumos, 150

Perniks, Daniēls (*Daniel Pernik*) – franču vēsturnieks. 30.gados pētījis Latvijas – Francijas ekonomiskās attiecības, 44, 263

Peškovs, Kirils (*Кирил Пеуков*) – tulks. Bija iesaistīts Latvijas dzelzceļa materiālu iepirkuma sarunās Francijā, 208

Pilsudskis, Jozefs (*Józef Klemens Piłsudski*, 1867-1935) – pirmais neatkarīgās Polijas valsts vadītājs no 1918. līdz 1922.g., no 1926. gada oktobra līdz 1928. gada jūnijam premjerministrs, no 1926. līdz 1935.g. Polijas Republikas autoritārais vadītājs, 180, 222

Pio, Gabriels (*Gabriel Paul Ernest Puaux*, 1883-1970) – franču diplomāts. Francijas sūtnis Lietuvā no 1926.g. 29.marta līdz 1928.g., 204

Pišons, Stefans (*Stephen Jean Marie Pichon*, 1857-1933) – franču publicists, diplomāts un politiķis. Francijas ārlietu ministrs no 1917.g. 17.novembra līdz 1920.g. 20.janvārim, 141

Počas, Kārlis (dz. 1936.) – latviešu vēsturnieks, pētījis Francijas un Lielbritānijas politiku Baltijas valstīs, kā arī Latvijas – Francijas ekonomiskās attiecības, 34, 38, 39, 40, 41, 54, 241, 263, 264, 269, 270

Politis, Nikolas (*Nikolaos Politis*, 1872-1942) – grieķu diplomāts, jurists. No 1916. līdz 1920.g. un 1922.g. Grieķijas ārlietu ministrs. Grieķijas pārstāvis Tautu Savienībā, 165, 166

Pols-Bonkūrs, Žozefs (*Joseph Paul-Boncour*, 1873-1972) – franču advokāts un politiķis, sociālists. No 1932.g. līdz 1936.g. pastāvīgais pārstāvis Tautu Savienībā, no 1932.g. – kara ministrs, no 1932.g. decembra līdz 1933.g. janvārim – ministru prezidents, no 1932.g. decembra līdz 1934.g. janvārim, no 1936.g. janvāra līdz jūnijam un 1939.g. martā – ārlietu ministrs, 175, 185, 232, 233

Poljaks, B. (*Б.И.Поляк*, 1889-20.gs. 50.gadi) – krievu mazākumtautības laikraksta Latvijā *Segodņa* viens no dibinātājiem, 27

Ponsobijs, Artūrs (*Arthur Augustus William Harry Ponsonby*, 1st Baron Ponsonby of Shulbrede, 1871–1946) – britu politiķis un rakstnieks. Lielbritānijas ārlietu ministra Remzija Makdonalda vietnieks no 1924. līdz 1929.g., 120

Pouvela, Marija-Žaklīna (*Marie-Jacqueline Powell*) – britu vēsturniece, uzrakstījusi doktora disertāciju, kurā salīdzinājusi Francijas un Lielbritānijas politiku attiecībā pret Poliju un Baltijas valstīm, 52

Preāns (*Preant*) – franču diplomāts. Francijas sūtnis Kauņā, Lietuvā, 203

Puankarē, Reimons (*Raymond Nicolas Landry Poincaré*, 1860-1934) – Francijas valstsvīrs, no 1913. līdz 1920.g. janvārim – prezidents, no 1922. līdz 1924.g., no 1926. līdz 1929.g. – ministru prezidents, 59, 112, 113, 114, 117, 119, 120, 121, 131, 133, 134, 136, 137, 145, 146, 239

Puriņš, Jānis (1893-1982) - Latvijas armijas virsnieks un ārsts, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, 64

Pusta, Karels (*Carel Pusta*, 1883-1964) – Igaunijas ārlietu ministrs no 1924. līdz 1925.g., 68, 126, 143, 189

Radziņš, Pēteris (1880-1930) – ģenerālis, Latvijas armijas komandieris no 1924.g. februāra līdz 1928.g. aprīlim, 264

Raiberts, Flamīni (*Flaminius Raiberti*, 1862-1929) – franču barons un politiķis. Kara ministrs no 1920.g. 16.decembra līdz 1921.g. 16.janvārim un Jūras lietu ministrs no 1922.g. 16.janvāra līdz 1924.g. martam, 127

Rakovskis, Kristiāns (*Christian Rakovsky*) – krievu diplomāts. PSRS sūtnis Francijā no 1925.g. 10.decembra līdz 1928.g. 23.janvārim, 185

Rauhs, Georgs fon (*Georg Alexander Cornelius Erich von Rauch*, 1904-1991) – baltvācu vēsturnieks, specializējies Krievijas un Baltijas valstu vēstures pētniecībā, 52, 54

Reināls, Žoržs (*George Reynald*) – franču senators, Francijas Senāta Ārlietu komisijas viceprezidents un Tautu Savienības asamblejas delegāts 1926.g., 184, 198, 199, 200

Rekens, Eduards (*Édouard J. Requin*) – Francijas armijas pulkvedis, 159

Remons, Renē (*René Rémond*, 1918-2007) – franču vēsturnieks un politiskās ekonomikas pētnieks, 45, 46, 208

Renuvēns, Pjērs (*Pierre Renouvin*, 1893-1974) – franču vēsturnieks, specializējies starptautisko attiecību pētniecībā, 46

Rehenbergs-Lintens, Ernests de (*Ernest de Rechenberg Linten*, 1901-1988) – bijušais Latvijas zemes īpašnieks, piederēja Pilkane (arī Pilskalne, vācu val. – *Pillkahn*), 149, 152, 248

Revins, Elizabete - Latvijas sūtniecības Francijā III šķiras sekretāre 20.gs. 20.gadu otrajā pusē un 30.gados, 157

Rolāns, Luijs (*Louis Rollin*, 1879-1952) – franču politiķis, Francijas tirdzniecības un rūpniecības ministrs 20.gs. 30.gadu sākumā, 235

Rukvēra, Marī Žilbēra (*Marie-Gilberte Rouquiére*, 1900.-?) – franču tautības diplomātiskā darbiniece. Latvijas Ārlietu ministrijas Politiski-diplomātiskā departamenta III šķiras (vēlāk II šķ.) sekretāre no 1918.gada rudens līdz 1921.gada 31.jūlijam, zināja franču, krievu un vācu valodas, 104, 105

Rū, Onorē (*Honoré Marius Joseph Roux*, 1874-?) – franču diplomāts. No 1928.g. 5.decembra konsuls Rīgā, no 1929.g. 1.aprīļa II šķiras konsuls Rīgā, 104

Salmons, Patriks (*Patrick Salmon*, dz.1952.) – britu vēsturnieks. Specializējies Skandināvijas valstu starptautisko attiecību vēsturē 20.gs., rakstījis par Skandināvijas valstu attiecībām ar Eiropas lielvalstīm un Lielbritānijas ārpolitiku, 53

Salnais, Voldemārs (1886-1948) – latviešu politiskais darbinieks un diplomāts. Ārlietu ministra biedrs Zigrīda Meierovica pirmajā kabinetā (1921. gada 15. jūnijs - 1923. gada 25. janvāris), Ārlietu ministrs no 1933. gada 24. marta līdz 1934. gada 7. martam, 228, 229, 236, 270

Sartigs, Luijs de (*Anne Marie Louis de Sartiges*, 1883-?) – franču virskomisārs Baltijas valstīs ar rezidenci Rīgā no 1920.g. augusta līdz 1921.g. aprīlim, pēc tam Francijas pārstāvis Kauņā, 74, 77, 80, 86, 88, 90, 95, 103, 105, 109, 142

Segrests, Etjēns (*Etienne Marcel Segreste*, 1878-1973) – franču izcelsmes diplomāts un vēsturnieks. No 1920.gada 16.jūnija juriskonsultāciju I šķiras sekretārs, no 1921.gada 1.aprīļa strādāja Politiski-ekonomikā departamenta kancelejā, no 1925.gada 1.aprīļa svešvalodu redaktors. Atbrīvots 1931.gada 30.augustā. Viņš bija arī Franču institūta Rīgā direktors, Franču liceja kurators un skolotājs. No 1920.gada 30.jūnija līdz 1939.gada 30.jūnijam franču literatūras docents Latvijas Universitātē. Zināja franču, krievu, vācu, spāņu, itāļu un angļu valodu, 104, 105, 245, 254

Senobos, Olārs (*Aulard Seinoboss*) – franču profesors, atbalstīja Latvijas neatkarības ideju, 99

Seņoboss, Šarls (*Charles Michel Jean Antoine Seignobos*, 1854-1942) – franču vēsturnieks, Latvijas valstiskuma idejas atbalstītājs, 86

Sesils, Roberts (*Robert Edgar Algernon Gascoyne-Cecil, 1. vikonts Sesils no Šelvudas*, 1864-1958) – britu jurists, politiķis un diplomāts. Viens no Tautu Savienības izveidotājiem un aizstāvjiem, 1937. g. ieguva Nobela miera prēmiju, 159

Seskis, Jānis (1877-1941) – Latvijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs. 1918.g. novembrī LPNP Ārlietu nodaļa pilnvarojusi J.Seski uzņemt sakarus ar Francijas valdību, piedalīties un uzstāties konferencēs un apspriedēs, kurās tiek aplūkots Latvijas un Baltijas liktenis. 1918.g. decembrī Latvijas delegācijas sastāvā devās uz Parīzes miera konferenci. Latvijas sūtnis Igaunijā no 1922. līdz 1929.g. un PSRS no 1932. līdz 1934.g., 21, 28, 30, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 85, 89, 91, 99, 125, 162, 166, 261

Sēja, Ludvigs Kārlis (1885-1962) – Latvijas diplomāts, valstsvīrs. No 1924.g. janvāra līdz decembrim ārlietu ministrs, no 1925. līdz 1927.g. sūtnis ASV, no 1927. līdz 1933.g. ģenerālkonsuls Londonā, 1933.g. Ārlietu ministrijas Administratīvi-juridiskā departamenta direktors, 248

Sēja, Pēteris (1880-1940) – Latvijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs. No 1921.g. aprīļa Tautu Savienības nodaļas vadītājs, no 1921.g. augusta līdz 1925.gadam sūtniecības Parīzē padomnieks. No 1925.g. oktobra līdz 1927.g. novembrim ĀM Rietumu nodaļas vadītājs, pēc tam sūtnis vairākās valstīs (Itālijā, Albānijā, Bulgārijā, Grieķijā un Skandināvijas valstīs), 156, 157, 231, 251

Siks, Ieva - Latvijas sūtniecības Francijā apkopēja 20.gs. 30.gados, 157

Sīpols, Vilnis (dz. 1923.) – padomju vēsturnieks, pētījis Latvijas ārpolitiku starpkaru periodā un PSRS diplomātijas vēsturi, 37, 38, 58, 241, 264

Skulme, Uga (1895-1963) – latviešu gleznotājs un mākslas zinātnieks, 158

Skujenieks, Marģers (1886-1941) – Latvijas sabiedriski politiskais darbinieks, statistiķis, publicists. 1919. gadā Latvijas delegācijas loceklis Versaļas miera konferencē Parīzē. Visu Saeimu deputāts. Ministru prezidents, ministru prezidenta biedrs, finanšu ministrs, 64

Spekke, Arnolds (arī *Arnolds Speke*; 1887-1972) – latviešu trimdas vēsturnieks, diplomāts un filologs, specializējies Baltijas valstu vēstures pētniecībā, 211, 261

Stokers, Donalds (*Donald J. Stoker, Jr.*) – amerikāņu vēsturnieks, pētījis britu, franču jūras

spēku ieroču tirdzniecību Baltijas valstīs, 206, 208

Stranga, Aivars (dz. 1954.) – latviešu vēsturnieks, specializējies Latvijas starpkaru perioda ārpolitikas, ebreju vēstures Latvijā, holokausta u.c. jautājumu izpētē, 40, 42, 93, 261, 262, 264, 270, 271

Strazdiņš, Kārlis (1890-1964) – vēsturnieks, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, 37, 236

Strunke, Niklāvs (1894-1966) – latviešu gleznotājs, grafiķis, darbojies vitrāžā, scenogrāfijā, rakstījis par mākslu, 158

Sutū, Žoržs (*Georges-Henri Soutou*, dz.1943.) – franču vēsturnieks, Francijas Vēstures institūta loceklis, specializējies 20.gs. starptautisko attiecību pētniecībā, 44, 45, 61, 62, 63, 193

Šabanjē, B. (*Breveté Chabanier*) – kapteinis, Francijas militārās misijas Baltijas valstīs militārā atašēja palīgs no 1923.gada maija, 159

Šalmonē, Aleksis Anrī (*Aleksis-Henry Chaulmontet*, 1859-?) – šveicietis. No 1919.g. septembra līdz 1920.g. jūnijam Latvijas Ārlietu ministrijas Preses nodaļas I šķiras sekretārs, atbrīvots pēc paša lūguma, 104

Šambons, Anrī de (*Henry de Chambon*) – franču pulkvedis, Francijas laikraksta *Revue Parlementaire* direktors, 12, 44, 100, 221

Šamponuā, Sizanna (*Suzanne Champonnois*, dz. 1938.) – franču vēsturniece un literatūrzinātniece, specializējusies Baltijas valstu vēsturē un slāvu valodniecībā, 16, 63

Šarpī, Šarls (*Charles Antoine Charpy*, 1869-1941) – franču ģenerālis, korpusa komandieris, no 1926.g. maija līdz 1927.g. novembrim – franču militārās misijas Polijā vadītājs, 205

Šartjē, Žaks (*André Jacques Chartier*, 1892-?) – franču diplomāts. II šķiras sekretārs Francijas vēstniecībā Rīgā no 1925.g. 30.septembra līdz 1926.g. jūlijam, 152

Šarvā (*Charvat, Charwat*) – Polijas sūtnis Tallinā 20.gadu vidū, 130

Ščerbinskis, Valters – latviešu vēsturnieks, specializējies Latvijas un Ziemeļvalstu attiecību un Baltijas politiskās vēstures izpētē, 43, 273

Šilde, Ādolfs (1907-1990) – latviešu trimdas vēsturnieks. Grāmatas *Latvijas vēsture, 1914-1940* autors, 264

Šiškins, V. (*Шушкин Валерий Александрович*, dz.1931.g.) – Krievijas vēsturnieks, specializējies Krievijas (PSRS) 19. un 20.gs. politiskās un ekonomiskās vēstures izpētē, 53

Štrezemans, Gustavs (*Gustav Stresemann*, 1878-1923) – vācu politiķis un valstsvīrs. Vācijas valsts kanclers, Vācijas ārlietu ministrs no 1923.g. līdz 1929.g., 164, 169, 173, 175, 176, 186, 212

Šūmanis, Vilis Roberts (1887-1948) – latviešu diplomāts. No 1921.g. aprīļa līdz 1924.g. oktobrim Politiski-ekonomiskā departamenta direktors, no 1926.g. oktobra Latvijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Francijā, no 1928.g. februāra arī Spānijā un Portugālē ar sēdekli Parīzē līdz 1933.g. jūlijam, 9, 96, 98, 99, 123, 124, 136, 140, 157, 176, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 200, 201, 203, 205, 206, 211, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 226, 229, 231, 233, 234, 245

Švābe, Arveds (1888-1959) - latviešu jurists, literāts, vēsturnieks autodidakts, 36, 265

Tardjē, Andrē (*André Tardieu*, 1876-1945) – franču politiķis un žurnālists. No 1929.g. 3.novembra līdz 1930.g. 17.februārim un no 1930.g. 2.marta līdz 4.decembrim Francijas ministru prezidents. No 1932.g. 20.februāra līdz 4.jūnijam ministru prezidents un ārlietu

ministrs, 205, 215, 216

Teilors, Alans (*Alan John Percivale Taylor*, 1906-1990) – britu vēsturnieks, pētījis 20.gs. vēsturi, 2.pasaules kara izcelšanos un ieviesis literatūrā dekadences (*La décadence*) apzīmējumu attiecībā uz Francijas Trešo Republiku, 51

Tepfers, Jānis (1898-1994) – no 1919. gada Ārlietu ministrijas sekretārs, pavadīja ministru Z.Meierovicu ceļojumos. Vēlāk Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs, tad sūtnis Helsinkos un Stokholmā, 31, 261

Tērners, A. (*A.Turner*) – britu ģenerālis. Lielbritānijas pārstāvis A.Nisela komisijā, 70

Titus – laikraksta *Brīvā Zeme* korespondenta pseidonīms 20.gs.20.gadu vidū, 162

Tomass-Kutīrs (*Thomas-Couture*) – Parīzes un Holandes bankas viens no direktoriem starpkaru periodā, 234

Tomsons, Arnolds (1895-1942) – latviešu diplomāts. No 1929.g. maija II šķiras sekretārs ĀM Administratīvajā un protokola nodaļā, Juridiskajā nodaļā un sūtniecībā Parīzē, no 1937.g. septembra pildījis ĀM Austrumu nodaļas vadītāja un ģenerālkonsula Ļeņingradā (šobrīd – Pēterburga) pienākumus, 157

Trinkuns, Leo - Latvijas sūtniecības Francijā kancelejas ierēdnis, 157

Tripjē, Žans (*Charles Jean Marie Tripier*, 1878-?) – franču diplomāts. Rezidējošā ministra (*ministre résident*) Rīgā pienākumu izpildītājs no 1930.g. 1.novembra, no 1931.g. 26.dec. II šķiras pilnvarotais ministrs Rīgā, 219, 220, 221

Tupiņš, Arturs (1889-1952) – latviešu rakstnieks un žurnālists. No 1917. līdz 1921. gadam dzīvoja Parīzē. Francijā publicēja divas grāmatas: 1919. gadā Parīzē - *La guerre et la verite* un 1920. gadā Parīzē - *La tragedie siberienne (extraits)*. Atgriezies Latvijā, Arturs Tupiņš 1921. gadā izdeva *Rīgas Ziņas*, bet kopš 1924. gada – *Aizkulises*, 95

Ulmanis, Kārlis (1877-1942) – Latvijas valstsvīrs. Tautas padomes, Satversmes sapulces loceklis, visu četru Saeimu deputāts. No 1917. līdz 1934.g. Latviešu Zemnieku savienības priekšsēdētājs, no 1918. līdz 1921.g., no 1925. līdz 1926.g. un 1931.g. ministru prezidents. No 1926.g. maija līdz decembrim, no 1931.g. marta līdz decembrim un no 1934.g. marta līdz 1936.g. aprīlim ārlietu ministrs, 21, 32, 37, 65, 71, 92, 147, 179, 200, 201, 233, 234, 235, 252, 260, 261

Unāms, Žanis – latviešu publicists, 155, 261

Valters, Miķelis (1874-1968) – Latvijas valstsvīrs un diplomāts, no 1918. līdz 1919.g. iekšlietu ministrs, no 1919.g. sūtnis Itālijā, no 1924.g. 1.augusta (akreditējies 15.12.1924.) līdz 1925.g. 10.decembrim sūtnis Francijā, 1928.g. 1.februārī iecelts par konsulu Karalaučos, no 1934.g. 1.oktobra sūtnis Polijā un Ungārijā ar sēdekli Varšavā, 1934.g. 18.novembrī piešķirta diplomātiski konsulārā dienesta 1.pakāpe, 14, 26, 27, 32, 43, 96, 155, 156, 159, 161, 162, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 195, 244, 245, 248, 249, 252, 261

Vandičs, Pjorts (*Piotr Stefan Wandycz*, dz.1923.) – poļu - amerikāņu vēsturnieks, specializējies Austrumu un Centrālās Eiropas vēstures pētniecībā, 16, 48, 49, 50, 52, 62, 193

Varslavāns, Alberts (1929-2010) – latviešu vēsturnieks, specializējies Latvijas ārpolitikas un Latvijas – Lielbritānijas savstarpējo attiecību pētniecībā, 21, 38, 39, 40, 41, 54, 73, 257, 264, 271

Veigāns, Maksims (*Maxime Weygand*, 1867-1965) – Francijas armijas ģenerālis, institūta loceklis, 100, 220

Veļovejskis (*Wielowski*) – Polijas sūtniecības Francijā padomnieks 20.gadu sākumā, 135

Venēns (*Vennin*) - Francijas Jūras kara flotes atašejs Baltijas valstīs un Skandināvijā, 206,

Vesmanis, Frīdrihs (1875-1942) – Pirmās Saeimas priekšsēdētājs līdz 1925.g.17.martam, pēc tam - sūtnis Londonā līdz 1932.gadam, 191

Vilks-Bataja, Sofija (*Sophie Vilks-Battaia*) – franču vēsturniece, sarakstījusi vienu publikāciju par Francijas politiku attiecībā pret Latviju 20.gados, 52, 93, 138, 151

Vilpēns, Fransuā de (*François Xavier Georges Marie Galouzeau de Villepin*, 1890-1972) – franču uzņēmējs. No 1924.g. *Pont-à-Mousson* firmas direktors, 208

Vilsons, Alise Ērika (1896-1973) – II šķiras sekretāre, no 1924.g. 15.novembra brīva līguma darbiniece sūtniecībā Parīzē, ar uzdevumu pārzināt darbvedību Tautu Savienības, Spānijas un Portugāles lietās. No 1925.g. aprīļa līdz decembrim pildījusi atašeja amata pienākumus. Atbrīvota, jo patvaļīgi atstājusi dienestu, 156

Wilsons, Vudro (*Thomas Woodrow Wilson*, 1856-1924) – ASV prezidents no 1913. gada 4. marta līdz 1921. gada 4. martam, Nobela Miera balvas laureāts un viens no Tautu Savienības izveidošanas ierosinātājiem, 49, 75

Virza, Eduards (īstajā vārdā Jēkabs Eduards Liekna, 1883-1940) – latviešu rakstnieks, dzejnieks, prozaīķis, publicists, atdzejojājs, 20

Viviani, Renē (*René Viviani*, 1863-1925) – franču advokāts un politiķis. 1920./1921.g. Francijas pārstāvis Tautu Savienībā Ženēvā, 84, 85

Vīgrabs, Juris (arī *Georgs Vīgrabs*, 1881-1958) – latviešu vēsturnieks un diplomāts. No 1927. līdz 1930.g. sūtniecības sekretārs Maskavā, no 1933. līdz 1936.g. – Berlīnē. Pētījis Latvijas un Baltijas diplomātisko vēsturi, 35, 85, 272, 289

Vjens, Matjē de (*Mathieu Louis Edmond Alfred Marie de Vienne*, 1874-?) – Francijas sūtnis Igaunijā no 1923.g. 13.jūnija līdz 1925.g. decembrim, 130, 196

Voits, Oskars Augusts (1866-1959) – latviešu diplomāts, Latvijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Vācijā un Šveicē no 1921. līdz 1932.g., 166, 249, 250

Wolferss, Arnolds (*Arnold Oscar Wolfers*, 1892-1968) – Šveices vēsturnieks, pētījis ekonomikas un starptautisko attiecību vēsturi, 48

Vons, Tjudors (*Tudor Vaughn*) – Lielbritānijas pārstāvis Latvijā 20.gados, 207

Vrangelis, Pjotrs (*Врангель*, 1878-1928) – Krievijas armijas ģenerālmajors, barons. No 1920.g. aprīļa Krievijas dienvidu bruņoto spēku virspavēlnieks, 76, 82, 83, 91, 105, 239

Verms, Klemenss (*Clemens A. Wurm*) – britu vēsturnieks, rakstījis par Eiropas integrāciju pēc 2.pasaules kara, 62

Voldemars, Augustins (*Augustinas Valdemaras*, 1883-1942) – Lietuvas valstsvīrs. 1918.g., no 1926. līdz 1929.g. ministru prezidents, no 1918.g. decembra līdz 1920.g. jūnijam – ārlietu ministrs. 1936.g. atradās politiskā trimdā Francijā, 123, 174, 203

Zakovskis (*Sakowsky, Zakowski*) – aģents, kas pārstāvēja Lielbritānijas firmu intereses Latvijā, 207

Zaļeskis, Augusts (*August Zaleski*, 1883-1972) – Polijas diplomāts, valstsvīrs. Pēc 1926.g. maija apvērsuma līdz 1932.g. – ārlietu ministrs, 123

Zamojskis, Moriss (*Maurycy Klemens Zamoyski*, 1871-1939) – poļu grāfs, Polijas valstsvīrs un diplomāts, no 1919. līdz 1924.g. sūtnis Francijā, no 1924.g. janvāra līdz jūlijam – Polijas ārlietu ministrs, 52

Zariņš, Kārlis (1879-1963) – latviešu diplomāts. No 1919. g. janvāra līdz aprīlim Latvijas

delegācijas atašejs Parīzes miera konferencē. No 1931. g. decembra līdz 1933. g. martam ārlietu ministrs, 30, 109, 216, 261

Zavickis (*Savitzky, Zawicki*) – aģents, kas pārstāvēja Lielbritānijas firmu intereses Latvijā, 207

Zemgals, Gustavs (1871-1939) – Demokrātiskā centra pārstāvis, Latvijas otrais prezidents no 1927. g. 8. aprīļa līdz 1930. g. 9. aprīlim, 228

Zubovs, Valentīns (*Валентин Платонович Зубов*, 1884-1969) – krievu grafiķis un mākslas vēsturnieks. 1912.gadā Pēterburgā nodibināja Krievijas Mākslas vēstures institūtu, 94

Zunda, Antonijs (dz.1947.) – latviešu vēsturnieks, specializējies Latvijas – Lielbritānijas ekonomisko un tirdzniecības attiecību pētniecībā, 40, 43, 261, 265, 272

Zutis, Jānis (1893-1962) – vēsturnieks, PSRS Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis un Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, 37

Ženēns, Moriss (*Maurice Jeanin*) – Francijas armijas ģenerālis. Francijas augstākais militārais pārstāvis Sibīrijā un Tālajos Austrumos 1.pasaules kara laikā; pateicoties viņam latviešu Troickas bataljons un Imantas pulks tika glābts no admirāļa A.Kolčaka mēģinājumiem tos iznīcināt, 145, 146

Žilbērs, Andrē (*André Gilbert*, 1866-?) – franču diplomāts. Francijas ārkārtas sūtnis un pilnvarotais ministrs Igaunijā no 1921.g. 5.aprīļa līdz 1923.g. jūnijam, 109, 110

Žirodo, Žaks (*Jacques Giraudet*) – franču diplomāts, Francijas pilnvarotais lietvedis sūtniecībā Latvijā 20.gs. 30.gados, 213

Žuo, Leons (*Léon Jouhaux*, 1879-1954) – Francijas sociālistu deputāts, 216

Žuvenēls, Anrī de (*Henry Bertrand de Jouvenel des Ursins*, 1876-1935) – franču senators, žurnālists un rakstnieks. Starpkaru periodā bija izteikti labvēlīgi noskaņots pret Latviju, Francijas vēstnieks Itālijā 1933.g., 185, 186, 230

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē».

This work has been supported by the European Social Fund within the project «Support for Doctoral Studies at University of Latvia».

Эта работа выполнена при содействии Европейского социального фонда в рамках проекта «Поддержка развития докторантуры ЛУ».

Promocijas darbs „Francijas loma Latvijas ārpolitikā, 1921-1933” izstrādāts Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes Latvijas un Austrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures katedrā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un literatūra; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Alda Bražūne
12.07.2012.

ANOTĀCIJA

Promocijas darbs "Francijas loma Latvijas ārpolitikā, 1921-1933" ir izstrādāts Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes Latvijas un Austrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures katedrā 2011.gadā. Autore: Alda Bražūne. Zinātniskais vadītājs: LU profesors, Dr.habil.hist. Aivars Stranga.

Promocijas darbs sastāv no ievada, avotu un literatūras apskata, piecām nodaļām, nobeiguma, avotu un literatūras saraksta un personu rādītāja. 1.nodaļā sniegts īss ieskats Versaļas – Rīgas sistēmā un apskatītas Latvijas – Francijas attiecības 1919. un 1920.gadā. 2.nodaļā tiek analizēta Francijas - Latvijas diplomātisko attiecību izveidošanās (*de iure* atzinuma iegūšana) un apskatīts Latvijas sūtniecības Francijā darbības sākums (no 1920.gada beigām līdz aptuveni 1922.gada sākumam). 3.nodaļā tiek apskatīta Francijas loma Latvijas ārpolitikā divdesmito gadu pirmajā pusē (Baltijas valstu savienības izveides mēģinājumi, Francijas – Padomju Krievijas attiecību iespaids uz Latvijas ārpolitiku, kara parādu jautājums). 4.nodaļā tiek analizētas Francijas – Latvijas attiecības 20.gadu otrajā pusē (Latvijas – Francijas attiecības Ženēvas protokola un Lokarno līgumu izstrādes laikā, Francijas attieksme pret PSRS piedāvātajiem neuzbrukšanas līgumiem u.c.). 5.nodaļā tiek pētīta Francijas loma Latvijas ārpolitikā 30.gadu sākumā (Latvijas attieksme pret Francijas ārpolitiku un Francijas attiecību ar Austrumeiropas valstīm ietekme uz Latvijas ārpolitiku).

Atslēgas vārdi: Latvijas – Francijas politiskās attiecības, Latvijas ārpolitika, Francijas diplomātija, Latvijas sūtniecība Parīzē.

ANNOTATION

Dissertation „The role of France in the foreign policy of Latvia, 1921-1933” has been written at the University of Latvia, Faculty of History and Philosophy, Department of Modern and Recent history of Latvia and Central Europe in 2011. Author: Alda Brazune. Mentor: Professor Aivars Stranga, PhD.

The dissertation is composed of an introduction, review of sources and bibliography, five chapters, conclusion, index of sources and literature and name index. Chapter 1 provides an insight Versailles-Riga system and Latvian-French relations in 1919-1920. Chapter 2 analyzes the establishment of Latvian-French diplomatic relations (obtaining *de iure* recognition) and characterizes the foundation of the embassy in Paris. Chapter 3 describes the role of France in the Foreign policy of Latvia in the first part of the 1920s (attempt to establish the Baltic Entente, the influence of French-Soviet Russia relations on the foreign policy of Latvia, war debts etc.). Chapter 4 is devoted to the analysis of the role of France in the foreign policy of Latvia in the late 1920s (relations between France and Latvia while working out the Geneva protocol and Locarno treaties, the attitude of France to the non-aggression pacts offered by the USSR etc.). Chapter 5 investigates the relations between France and Latvia in the early 1930s (Latvian attitude to French foreign policy and the influence of French relations with Eastern European countries to the foreign policy of Latvia).

Keywords: Latvian-French political relations, Latvian foreign policy, French diplomacy in Eastern Europe, Latvian embassy in Paris.